

SEYFƏDDİN QƏNDİLOV

**MÜSTƏQİLLİK
İLLƏRİNİN
DÜŞÜNCƏLƏRİ**

SEYFƏDDİN QƏNDİLOV

**MÜSTƏQİLLİK
İLLƏRİNİN
DÜŞÜNCƏLƏRİ**

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
12.12.2005-ci il 839 sayılı əmri ilə dərs
vəsaiti kimi tövsiyə olunmuşdur.

M.F.Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kitabxanası

Bakı - 2006

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Böyük Elmi Şurasının 01.06.2005-ci il tarixli iclasının qərarı ilə çap olunur. Protokol №4.

Elmi redaktor: **prof. Əli Həsənov**

Rəyçilər: **prof. Akif Bayramov**
 dos. Musa Quliyev

Seyfəddin Mirtağı oğlu Qəndilov.
Müstəqillik illərinin düşüncələri.
Bakı, «Naksuana» 2006. 501səh.

Kitaba müəllifin əsasən son 5-6 il ərzində mətbuat səhifələrində ictimai-siyasi həyatımızın müxtəlif məsələlərinə dair dərc etdirdiyi məqalələrin bir qismi daxil edilmişdir (Xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyəti ilə əlaqədar yazdığı məqalələr əsasən müəllifin "Dövlət İdarəçilik Akademiyası Heydər Əliyev düşüncəsinin bəhrəsidir" kitabında verilmişdir. Bu mövzudakı məqalələrin bir qismi də bu kitabda verilmişdir). Müstəqil respublikamızın ictimai-siyasi həyatı, xalqımızı, dövlətçiliyimizi narahat edən mühüm problemlər, siyasi tariximizin indiyədək tədqiq olunmamış bəzi məsələləri, müasir dünyada terror hadisələri, Dünya azərbaycanlılarının birliyi məsələləri, azərbaycanlıların soyqırımı, 20 yanvar faciəsi, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli ilə bağlı fikir və mülahizələr bu kitabdakı məqalələrdə öz əksini tapmışdır.

Kitab müəllim, tələbə və aspirantlar, İdarəçilik Akademiyasında Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin dövlət idarəçilik təcrübəsini öyrənən məmur, habelə geniş oxucu kütləsi üçün faydalı ola bilər.

Q — **1201000000-006**
 0104-p-4439678

© S.Qəndilov, 2006.
© «Naksuana» nəşriyyatı, 2006.

OXUCULARA

Tələfə gətirib ki, gənclik illərindən başlayaraq bu günə qədər tarix elminin, cəmiyyətdə baş verən müxtəlif ictimai-siyasi hadisələrin öyrənilməsi, tədrisi və təbliği ilə məşğul olmuşam. Bir ictimaiyyətçi müəllim, tarixçi alim və sonralar siyasi icmalçı kimi zamanın irəli sürdüyü ən aktual problemlər üzrə müxtəlif auditoriyalarda, geniş kütlə qarşısında mühazirələr oxumuş, radio və televiziya verilişlərində çıxışlar etmiş, mətbuat səhifələrində çoxlu sayda məqalələrim dərc olunmuş, XX əsrdəki siyasi tariximizin müxtəlif problemlərinə dair və eləcə də beynəlxalq münasibətlər mövzusunda kitablar yazıb çap etdimiş, elmi məqalələr yazmışam.

Son 5-6 il ərzində Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevlə əlaqədar yazıb dərc etdirdiyim 50-yə qədər məqaləm "Dövlət İdarəçilik Akademiyası Heydər Əliyev düşüncəsinin bəhrəsidir" adlı kitabımda çap olunmuşdur. Bu müddət ərzində yazdığım digər məqalələrin bir qismini də bu kitabda oxuculara təqdim etməyim heç də təsadüfi deyil. Bu məqalələrin demək olar ki, hamısı doğma Azərbaycanın taleyüklü müxtəlif problemlərinə həsr olunub. Bir tarixçi-politoloq, bir alim-vətəndaş kimi ölkəmizin, xalqımızın həyatında baş verən mühüm hadisələr mənə də daim düşündürmüş, narahat etmişdir. Çünki respublikamızın həyatı, gələcək inkişafı ilə bağlı məsələlərə heç vaxt biganə qalmamışam. Kitabda toplanmış bu məqalələr həm də Azərbaycanın müstəqillik ideyasını təbliğ edən, dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsinə öz əməli fəaliyyəti ilə kömək etməyi qarşısına məqsəd qoyan, bütün elmi-pedoqoji və təbliğati fəaliyyətini bu istiqamətdə quran bir insanın həyat əməlidir.

Mən bütün həyatım boyu Azərbaycanımıza, dövlətçiliyimizə, xalqımıza xidmət etmişəm, öz siyasi əqidəmə, siyasi mövqeyimə heç bir zaman dönmək çıxmamışam və bu gün bunu düşündükcə qürur duyuram. Heç bir zaman, yaranmış ictimai-siyasi vəziyyətin gərginliyini, müstəqilliyimizin böyük çətinliklərlə qarşılaşdığını görərək öz siyasi mövqeyimi, vətəndaşlıq mövqeyimi dəyişməmiş, prinsipial mövqedən çəkilməmiş, dövlətçiliyimizin qorunub saxlanmasını, onun inkişaf etdirilib möhkəmləndirilməsini hər şeydən uca tutmuşam, xüsusilə xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışına qəlbən sevinmiş, bu böyük Siyasət adamının xalqımız üçün çıxış yolu tapacağına möhkəm inam bəsləmiş, onun təşkilatçılıq və

dövlətçilik fəaliyyətini öz yazılarımla dəstəkləmiş, təbliğ etmiş, böyük Öndərin həyata keçirdiyi məqsədyönlü siyasətin qızgın tərəfdarı olmuşam. Kitaba daxil edilən hər bir məqalədə bu aydın hiss olunur. Bu məqalələr bütövlükdə cəmiyyətimizdə getməkdə olan ictimai-siyasi prosesləri, xalqımızın müstəqillik yollarında, dövlət quruculuğunda qazandığı nailiyyətləri, daxili və xarici siyasətimizin parametrlərini, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə nüfuz dairəsinin genişləndiyini, eləcə də müstəqil Azərbaycanı sivil dünyaya qovuşduran görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin parlaq obrazını gözümüz önündə canlandırır, hər bir Azərbaycan vətəndaşına son 15 il ərzində keçdiyimiz müstəqillik yolunun nə qədər əzab-əziyyətli, həm də şərəfli olduğunu bir daha aydınlaşdırır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müdrik siyasəti sayəsində bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasının və suverenliyimizin qorunub saxlanması və dünya sivilizasiyasına doğru mətin addımlarla irəliləməyimiz məni çox sevindirir. Hələ keçən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində müstəqilliyimizin möhkəmlənməsi yolunda qarşıya çıxan çətinliklərin aradan qaldırılması məsələləri məni ciddi düşündürürdü. Çünki bu dövrdə həm dünya miqyasında, eləcə də respublikamızda çoxlu yeni, mühüm və həm də qarışıq, dolaşq hadisələr baş verirdi. Müstəqilliyimizlə bilavasitə əlaqədar olan bu hadisələrin düzgün təhlil edilməsi və gələcək inkişafımız üçün lazımi nəticələrin çıxarılması, düşünülmüş düzgün qərarların qəbul edilməsi çox vacib idi. Belə bir vaxtda, şübhəsiz ki, bir ziyalı, tarixçi-politoloq alim kimi mən kənarda qala bilməzdim. Mən həmin dövrdə respublikamızın taleyüklü problemlərinin həlli ilə bağlı mətbuat səhifələrində çıxışlar edir, ətrafımızda baş verən hadisələrə və proseslərə öz münasibətimi bildirirdim. Bu gün həmin yazılarda toxunduğum, şərh etdiyim məsələlərin həmin dövr üçün nə qədər aktual əhəmiyyət kəsb etdiyi yazılardan aydın olur. Amma çox təəssüf ki, müstəqilliyin ilk illərində hakimiyyət strukturlarında idarəetmə, dövlətçilik təcrübəsi, sərəştəsi olmayan adamlar, bir-birlərini əvəz edən səbatsız başçılarımız biz ziyalıların tövsiyələrinə diqqət yetirmədilər, hər şeyə öz arşınları ilə yanaşdılar və Azərbaycanı elə bir vəziyyətə saldılar ki, hələ bu günün özündə belə xalqımız, dövlətimiz onların səhvi ucbatından yaranmış çətin problemlərlə qarşılaşmalı olur.

O illərin təcrübəsi göstərir ki, gənclərimiz siyasi mədəniyyətlərini artırmaq üzərində çox işləməlidirlər. Bunun üçün onlar xüsusilə siyasi elmləri, beynəlxalq təcrübəni dərindən öyrənməlidirlər. Bu gənclərimizə yaşadığımız dünyanın

mürəkkəb məsələlərini düzgün dərk etməyə, yaxın və uzaq keçmişimizin dərslərindən lazımi nəticələr çıxarmağa, dünyanın siyasi inkişafını, müasir Azərbaycan gerçəkliyində baş verən ictimai-siyasi hadisələri və prosesləri düzgün başa düşməyə, qarşıya çıxan çətinliklərin həllini tapmağa kömək edər, gənclərin öz siyasi fəallıqlarını artırmalarına geniş yol açard.

Müstəqillik illəri, keçdiyimiz həyat yolu belə bir fikri mənə təlqin edib ki, dünya xalqlarının can atdığı demokratiya böyük məktəb, yüksək mədəniyyət deməkdir. Bu gün bizə demokratiyanı ancaq bir formada təqdim edirlər. Ancaq demokratiya müxtəlif formalarda olur. Amerikada bu bir formadırsa, Fransada bu başqa formada olur. Şərqi də öz demokratiya forması olmuşdur. Görünür bu mühüm məsələyə daha diqqətlə yanaşmağı, dünyadakı bugünkü vəziyyəti, hər bir ölkənin konkret şəraiti, yerli şəraiti, milli xüsusiyyətləri, ölkənin inkişaf səviyyəsini nəzərə almağı tələb edir. Hər hansı bir ölkənin modelinin kor-koranə olduğu kimi tətbiq edilməsi düzgün olmazdı. Xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin demokratiya ilə bağlı fikirləri və bu istiqamətdə onun məqsədyönlü fəaliyyəti öz düşüncələrimdə heç də yanılmadığımı bir daha sübuta yetirdi.

Respublikamızda demokratik dəyişikliklər, dövlət quruculuğu və cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində qazanılmış uğurlar, həyatın müxtəlif sahələrindəki çətinliklərimiz xalqımızı düşündürən mühüm problemlərin həllinə daha həssas yanaşmağı tələb edir. Bu gün müxtəlif rəngli inqilablardan çox tez-tez danışılır. Ukrayna, Gürcüstan, Qırğızıstan, Özbəkistan misal gətirilir. Ancaq hesab edirəm ki, Qırğızıstanda, Özbəkistanda, Ukrayna və Gürcüstanda baş vermiş hadisələri heç də inqilab adlandırmmaq olmaz. Çünki inqilab mənə daha yüksək və daha əhəmiyyətli anlayışdır. Bu təkamülə doğru yeni keyfiyyətli bir sıçrayışdır. Bu heç də qarışıqlıq, qiyam, talançılıq, çevriliş yox - bir növ hünər, qəhrəmanlıqdır, irəliyə doğru hərəkətdir. Ukraynadakı, Gürcüstandakı hadisələrin nəticələrindən irəliyə doğru hərəkət görünür. Qırğızıstan və Özbəkistandakı hadisələr isə əsl qarışıqlıq, talançılıq və qiyam idi. Bu "inqilabların" nəticəsində Ukrayna, Gürcüstan və Qırğızıstanda yuxarılarda dəyişiklikləyə səbəb olsa da cəmiyyətdə elə bir irəliləyişə səbəb olmayıb. İndi bizdə də məxməri inqilaba çağırışlar eşidilməkdədir. Ancaq çalışmaq lazım deyil ki, ayrı-ayrı adamların ambisiyaları minlər və milyonların işi olsun. Çünki bu xalqımıza və dövlətimizə xeyir gətirməz. Hazırda bizim iqtisadiyyatımız yüksəlişdədir. Bu sosial məsələləri sakit və işgüzar şəraitdə həll etməyə imkan verir, çox əlverişli şərait yaradır. Bu eyni zamanda

mədəni səviyyəni yüksəltməyə, dövlətimizi möhkəmləndirməyə kömək olardı. Kitaba daxil olan məqalələrin böyük əksəriyyəti müstəqillik yollarında əldə etdiyimiz nailiyyətlərin şərhindən, eyni zamanda keçdiyimiz tarixi yolda Heydər Əliyevin siyasi lider kimi parlaq dühası, böyük xilaskarlıq missiyası, gördüyü nəhəng işlər təhlil və şərh edilir.

Bugünkü Azərbaycanın ictimai-siyasi mühitində, müstəqil dövlətimizin həyatında elə bir məsələ yoxdur ki, ictimai-siyasi elmlərlə məşğul olan politoloq kimi mənə düşündürməsin, həmin problemə öz münasibətimi bildirməyim. Fikrimcə, kitabda toplanmış məqalələr uzun illərdən bəri siyasi elmlərin tədrisi və tədqiqi sahəsində fəaliyyət göstərən, beynəlxalq aləmdə və respublikamızda ictimai-siyasi münasibətləri, baş verən hadisələri və siyasi prosesləri araşdıraraq şərh edən və proqnozlaşdırmaqla məşğul olmuş və müəyyən təcrübəyə malik olan bir politoloq alimin düşüncələri kimi də maraqlı ola bilər. Şübhəsiz ki, bu düşüncələr xalqımızı, dövlətçiliyimizi narahat edən mühüm problemlər ətrafında formalaşmış, sülh problemi, Qarabağ məsələsinin həlli, Ermənistanın təcavüzkar siyasəti, dünyanın aparıcı dövlətlərinin Azərbaycana, eləcə də onun zorla cəlb olunduğu müharibəyə münasibəti, azərbaycanlıların soyqırımı, Xocalı hadisəsi, ermənilərin Qafqaza köçürülməsi, qondarma erməni soyqırımı, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süquta uğramasının səbəbləri, Çin Xalq Respublikası ilə dövlətimizin münasibətlərinin yeni mərhələdə inkişaf problemləri, milli qurtuluşun böyük ictimai-siyasi mahiyyəti, ABŞ-da 11 sentyabr 2001-ci il tarixində törədilmiş terrora münasibət, müstəqilliyimizin 10-il ərzində keçdiyi tarixi yolun təhlili, Dünya azərbaycanlılarının birliyi məsələləri və onların I qurultayındakı komissiya iclasında məruzə, Azərbaycan dövlətinin inkişaf ideologiyası ilə bağlı mühüm məsələlər ətrafındakı mülahizələr bu məqalələrdə nəzərdən keçirilir.

Kitaba müxtəlif vaxtlarda keçirilmiş dəyirmi masa və elmi-praktik konfranslarda, bir sıra kitabların təqdimat mərasimlərindəki çıxışlarımı və ayrı-ayrı görkəmli şəxslər haqqında yazdığım bəzi xatirələrimi də daxil etmişəm. Bu tədbirlərin bir qismi rəhbərlik etdiyim Dövlət İdarəçilik Akademiyasında keçirilib.

Güman edirəm ki, "Müstəqillik illərinin düşüncələri" kitabı respublikamızın keçdiyi tarixi inkişaf yolunu öyrənmək baxımından oxucular üçün faydalı ola bilər.

*Seyfəddin Qəndilov,
tarix elmləri doktoru, professor,
əməkdar elm xadimi.*

MÜASİR DÖVRÜN TƏLƏBİ

"XX əsrin siyasi tarixi" kursu ali məktəblərdə 1989-1990-cı tədris ilindən keçilir. Əvvəllər, 40 ilə yaxın bir müddətdə Sov.İKP tarixi tədris edilmişdir. Yeni kurs onun əvəzində keçilir və bu, ölkədə ali təhsilin və ictimai elmlərin ciddi surətdə yenidən qurulmasını göstərir. Sov.İKP tarixi tədris olunarkən ali məktəb tələbələri bir qayda olaraq çox məhdud dairədə ancaq partiyadaxili mübarizənin tarixini və partiyanın qərarlarını öyrənməklə kifayətlənirdilər. Halbuki müasir dövr, indiki həyat şəraiti hər bir gəncdən ölkə və dünya miqyasında baş verən hadisələrin mahiyyətini, XX əsrdə dünya inkişafının başlıca meyillərini bilməyi, müasir problemlərdən düzgün baş çıxarmağı tələb edir. Gənclər keçmişdə nələr olduğunu öyrənməyə, indiki proseslərin kökü və mənbəyinin harada olduğunu başa düşməyə, tarixdə canlı adamları görməyə, onların daxili aləmini dərk etməyə cəhd göstərirlər.

İctimai elmlər sahəsində dərinləşməkdə olan böhran tələbələrin bu elmlərə marağını azaldır və onların haqlı narazılıqlarına səbəb olurdu. Bəzən bu fənlərdən dərs deyən müəllimləri hətta "mühafizəkar qüvvə" də adlandırırdılar. Əlbəttə, ictimai-siyasi fənlərdən dərs deyən müəllimlərə işlərin vəziyyətinə görə bəraət qazandırmaq və onların məsuliyyətini azaltmaq heç cür düzgün olmazdı. Ancaq başlıca təqsir birinci növbədə bizim cəmiyyət haqqındakı elmimizin özündə olmuşdur. Cəmiyyətin uğursuzluqları ilə əlaqədar cəmiyyət haqqında elmlər ideoloji, təşkilati və kadr cəhətdən çox ciddi böhrana məruz qaldılar. Həmin elmlər həyatdan ayrı düşərək hadisələrin gedişini əvvəlcədən görə bilmədilər.

İndi ictimai-siyasi həyatımızın irəli sürdüyü bir çox məsələlərə əsaslı elmi cavablar verilməlidir. Yeni şəraitdə hakimiyyətə və demokratiyaya münasibətimiz müəyyənləşdirilməli, demokratik sosializm, humanist sosializm ideologiyası, insan hüququ, millətlərin hüququ, dinə münasibət məsələləri hazırlanmalıdır. Kütləvi mədəniyyət məsələləri, xarici mədəniyyətə münasibət məsələləri aydınlaşdırılmalıdır. Bütün bunlarla əlaqədar ictimaiyyətçilərin qarşısında mühüm vəzifələr durur. Bakı

Dövlət Universitetinin Təbiət fakültələri üzrə Siyasi tarix kafedrası respublikamızın milli və digər xüsusiyyətlərini özündə cəmləşdirən geniş iş proqramı hazırlayıb çap etdirmişdir. Həmin proqramda nəzərdə tutulmuş baza kursu problem mühazirələrlə yanaşı, qruplarda xüsusi kurslar, məşğələlər, diskussiya və dəyirmi masalar keçirməyi də planlaşdırmışdır.

Kafedramız respublikanın bir neçə ali məktəbinin Siyasi tarix kafedraları ilə birlikdə mühazirə kursu hazırlamaq işini başa çatdırmışdır. XX əsrin sonundan bu günə qədər olan dövrü əhatə edən mühazirələrdə qoyulan məsələlərin şərhinə yeni təfəkkür baxımından yanaşılmış və respublikanın tarixi ilə əlaqədar materiallardan geniş istifadə olunmuşdur. Həmin materiallar içərisində "Hümmət" təşkilatının roluna, əsrin əvvəllərində Zaqafqaziyada milli münaqişələrə, Cənubi Azərbaycanda demokratik hərəkətlərə, Rusiyada 1917-ci il fevral və oktyabr inqilabının qələbəsi və sonra Azərbaycandakı siyasi şəraitə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasına, milli siyasətin həyata keçirilməsində 20-ci illərdə Azərbaycan rəhbərliyindəki ixtilaflara, respublikada sənayeləşmə və kollektivləşmənin həyata keçirilməsində yol verilmiş səhvlərin nəticələrinə, Böyük Vətən müharibəsindəki ümumi qələbədə Azərbaycanın oynadığı rola, durğunluq və böhran illərinin Azərbaycan üçün nəticələrinə, Azərbaycanın ekoloji problemlərinin kəskinliyinə, Ermənistanın respublikamıza qarşı ərazi iddiaları və Mərkəzin yanlış mövqeyinə xüsusi yer verilir.

XX əsrdə dünyanın siyasi inkişafını öyrənmək gənclərə indi yaşadığımız cəmiyyəti daha yaxşı başa düşməkdə, onun keçmiş nöqsanlarını, bugünkü çətinliklərini görməkdə, həmçinin ölkənin mürəkkəb sosial-siyasi problemlərinin həlli yollarını tapmaqda kömək edir. Bu gün biz ictimai həyatımızın son dərəcə siyasiləşdiyinin, əhəlinin bütün təbəqələrinin, eləcə də gənclərin fəallığının son dərəcə artdığının şahidi oluruq. Təbii ki, belə bir şəraitdə tarix elminin, xüsusilə də siyasi tarix fənninin rol və əhəmiyyəti daha da artır.

Siyasi tarixə gəldikdə o, ictimai-siyasi elmlərə aiddir. Siyasət siniflər, millətlər və digər sosial qruplar arasındakı münasibətlərlə bağlı fəaliyyət sahəsidir. Məhz buna görə də siyasi tarix partiyaların,

siniflərin, ictimai qrupların və xalq kütlələrinin siyasi həyata qədəm qoymalarını, başladıkları hərəkətlərini, onların forma və metodlarını, qalib gəlmələrinin və məğlub olmalarının səbəblərini, ayrı-ayrı tarixi şəxsiyyətlərin fəaliyyətini öyrənir. Bu kurs ölkəmizdə yeni olsa da digər ölkələrdə çoxdan mövcuddur.

Siyasi tarix fənninin öyrənilməsi gənclərimizə indiki dünyamızın mürəkkəb məsələlərinə münasibətdə öz mövqeyini düzgün dərk etməkdə, onların siyasi mədəniyyətinin yüksəldilməsində kömək edir. Tarixi proses çoxcəhətli, həm də çox ziddiyyətlidir. Konkret şəraitdən asılı olaraq məhz siyasi tarixdə insan mənafələri, arzu və istəkləri açıq və ya gizli şəkildə daha çox toqquşur.

Siyasi tarix kursu real həyatdakı, təcrübədəki, iqtisadi sahədəki və cəmiyyətin mənəvi həyatındakı ziddiyyətləri aşkara çıxarmağı nəzərdə tutur və bu işə kömək göstərir. Siyasi tarix kursu bu və ya digər ictimai qüvvənin praktiki olaraq həyata keçirdiyi siyasəti bütün ziddiyyətindən asılı olmayaraq şərh edir. Yaxın və uzaq keçmişin dərslərindən nəticələr çıxarılması da siyasi tarix kursunun mühüm vəzifələrindəndir.

Siyasi tarix kursunun predmeti XX əsrdəki ictimai inkişafın sosial-siyasi problemlərinin və onların həlli yollarının öyrənilməsindən ibarətdir. Kursun məzmununa ümumdünya tarixi prosesin başlıca əlamətləri və meylləri daxildir. Bu əsas meyllər içərisində başlıca yeri əsrin əvvəllərindən bəri kapitalizmin inkişafı, dövlətlərarası ziddiyyətlər, milli azadlıq hərəkətləri, müstəmləkə imperiyalarının dağılması, dünya kommunist və sosial-demokratik hərəkətinin yaranması və inkişafı, elmi-texniki inqilab və onun sosial nəticələri, sosialist dəyişiklikləri tutur.

XX əsrin siyasi tarix kursunda cəmiyyətin inkişafında siniflər və partiyaların rolu məsələsi ön plana çəkilir. Burada Rusiyadakı qeyri-proletar partiyaların fəaliyyətinə xüsusi diqqət yetirilir. Kursun başlıca vəzifəsi tələbələrə tarix elmi sahəsində ətraflı məlumat vermək, gənc mütəxəssislərin cəmiyyətin ictimai-siyasi həyatında fəal iştirakına kömək göstərmək, onların siyasi mədəniyyətinin artmasına yardım etməkdir.

Kifayət qədər ədəbiyyatın olmaması yeni kursun tədrisində ciddi

çətinlik törədir. Bu cəhət dünya miqyasında cərəyan edən hadisələrin öyrənilməsində özünü daha çox göstərir. Məsələn, qərb ölkələrinin, dünyadakı müxtəlif siyasi partiyaların, o cümlədən Sosialist İnternasionalının fəaliyyətinə dair materiallar, xarici statistik məlumatlar yox dərəcəsindədir.

Keçmiş haqqında həqiqət ədəbiyyatçı üçün də, tarixçi üçün də eyni anlayışdır. Lakin onu təhlil edərkən ədəbiyyat, incəsənət, hər bir elm özünün spesifik metodlarına əsaslanır ki, bunlar da müxtəlifdir. Təbiidir ki, tarix elmi ilk növbədə elmi dəlillərə, mənbələrə əsaslanır. Publisistika isə, başlıca olaraq öz zamanəsinə, vaxta xidmət edir. Odur ki, tədris etməyə başladığımız yeni kurs - "XX əsrin siyasi tarixi" kursu yalnız sübuta, elmi mənbələrə əsaslanmalıdır. Mənbələrdən söhbət edərkən, vaxtilə əsassız olaraq qadağan edilmiş ədəbiyyatları da nəzərdə tuturuq.

Təəssüf ki, vaxtilə qəbul olunmuş bəzi partiya sənədlərində də ölkədəki vəziyyət dolğun əksini tapmamışdır. Məsələn, 30-cu illərin əvvəllərində Ukraynada, Şimali Qafqazda və digər regionlarda olmuş dəhşətli aclıq barədə məlumata heç bir rəhbər partiya orqanının sənədində rast gələ bilmərik. Belə məsələlərə dair məlumatlar digər mənbələrdən tapılıb istifadə edilməlidir. Şəxsiyyətə pərəstiş və durğunluq dövrünə aid olan bir çox partiya sənədlərindəki yanlış göstərişlər, səhv nəticələr indi başqa cür qiymətləndirilməlidir ki, bu da xeyli diqqət, əmək və obyektivlik tələb edir. Doğrudur, onlardan bəziləri indiki dövrün rəsmi sənədlərində artıq öz obyektiv qiymətini almışdır. Ancaq təəssüf ki, hələlik bəziləri. Odur ki, bu işdə yeni kursu tədris edən müəllimlərin və tədqiqatçıların üzərinə böyük məsuliyyət düşür.

Yeni kursun tədrisinin forma və metodları da bu gün dəyişilməli, təkmilləşməli və rəngarəng olmalıdır. Burada əsas və başlıca sima müəllimdir, onun biliyi, dünyagörüşü, zamanəmizdə baş verən ictimai-siyasi hadisələrə yeni tərzdə yanaşmaq bacarığıdır, yenilik hissidir.

Məncə, tədris etməyə başladığımız yeni kursun ən mühüm vəzifələrindən biri tələbə gənclərdə siyasi mədəniyyətin formalaşmasına kömək etməkdən ibarətdir.

Siyasi mədəniyyət digər baxışlara, fikirlərə dözümsüzlüklə bir araya

sığmır. Qarşı tərəfin mövqeyinə, fikrinə səbrlə, təmkinlə qulaq asmaq hələ lap qədim zamanlardan çox böyük siyasi mədəniyyət hesab olunub. Tarixi təcrübə göstərir ki, cəmiyyətdə mənafehlərin müxtəlifliyinin inkar edilməsi, tam həmfikirliliyin tələb olunması, istər "yuxarıdan", istərsə də "aşağıdan" olan belə mövqe demokratiya ilə bir araya sığmır.

Demokratiyanı öyrənmək həmişə zorakılığa əl atmaqdan çətin olmuşdur.

Siyasi mədəniyyətin çox mühüm normalarından biri də siyasi mübarizədə namuslu olmağı, insani ləyaqətin gözlənilməsini tələb edir. Qarşı tərəfin mövqeyini təhrif etmək, onu hörmətdən salmağa çalışmaq, ona şər atmaq yolverilməzdir və insani ləyaqətdən kənar işdir. Belə cəhətlər bir vaxt sovet adamlarına çox baha başa gəlmişdir.

Siyasi tarix kursu tarix elmi kimi xronoloji problem prinsipi ilə qurulur. Onun nəzərdə tutduğu mövzular dünya və ölkə tarixinin müəyyən dövrlərini əhatə edir. Əlbəttə, tarixin dövrləşdirilməsi çətin işdir. Lakin o həm metodoloji, həm də metodiki cəhətdən zəruri işdir. Bu işə məntiqi və tarixi yanaşmanın vəhdəti baxımından diqqət yetirilməlidir. Məsələn, məntiqi cəhətdən yanaşıldıqda ictimai inkişafın konkret mərhələsi götürülür. Tarixi yanaşılma isə onu müəyyən xronoloji çərçivəyə salır. Yeni inkişaf mərhələsinin başladığını elan etmək hələ azdır. Gərək onun əvvəlki mərhələdən keyfiyyətə fərqi müəyyənləşdirilsin. Əks təqdirdə bu, müvəffəqiyyətsizliyə məhkumdur. SSRİ-də inkişaf etmiş sosializm cəmiyyətinin qurulmasının elan edilməsi kimi.

Tədris olunan yeni kursun ümumi xronoloji çərçivəsi XX əsrlə müəyyənləşdirilmişdir. Bu əsr tarixi hadisələrlə çox zəngindir. O, iki dünya müharibəsi, müstəmləkə sisteminin dağılması, Rusiyada Oktyabr çevrilişi, iki dünya sosial-iqtisadi və siyasi sisteminin qarşıdurması və yaxınlaşması, bəşər sivilizasiyasının inkişafının heç bir zaman olmamış sürəti ilə əlamətdardır. Bütün bunlar da ali məktəblərimizdə tədris olunmağa başlamış yeni fənnin - "XX əsrin siyasi tarixi" kursunun mövzusunu və əsas məzmununu təşkil edir.

*"Kommunist" qəzeti,
5 iyul 1991-ci il.*

BUGÜNKÜ DÜNYA RADİKAL SİYASƏTİ QƏBUL ETMİR

Hazırda respublikamızda, yaxın qonşuluğumuzda və ümumiyyətlə, dünya miqyasında çoxlu yeni və mühüm hadisələr baş verir. Azadlıq, istiqlalıyyət və müstəqilliyimizlə bilavasitə əlaqədar olan həmin hadisələrin təhlili, onlardan bu günümüz üçün düzgün nəticələr çıxarılması son dərəcə vacib və əhəmiyyətlidir. Bunu nəzərə alaraq siyasi icmalçı, əməkdar elm xadimi, professor Seyfəddin Qəndilova bir neçə sualla müraciət etdik.

-Respublikamızın müstəqilliyini möhkəmləndirmək yolunda qarşıya çıxan çətinliklər nə ilə əlaqədardır?

- Spinoza göstərir ki, azadlıq dərk olunmuş zərurətdir. Xalqımız bu zərurəti artıq dərk etmişdir. Lakin bununla belə unutmamaq olmaz ki, hazırkı dünyada ölkələrin, xalqların azadlıqları, onların müstəqillikləri bir-biri ilə üzvi surətdə bağlıdır. Odur ki, bu tam mütləq mənada başa düşülməməlidir. Bu müəyyən mənada nisbidir. Hər şeyin əsası iqtisadiyyatdır. Millətin azadlığı təkcə fikrin, uzun-uzadı danışıqların məhsulu deyil, bu məsələ iqtisadiyyatla, istehsal mədəniyyəti ilə əlaqədardır. Təkcə sərvəti olmaq hələ azdır. Bununla yanaşı, istehsal mədəniyyəti də olmalıdır. Əgər bu yoxdursa, demək yenə asılı olacaqsan. İqtisadi qüdrət çox vacibdir.

Müstəqilliyi müəyyən edən, onu reallaşdıran inkişaf etmiş iqtisadiyyatdır. İqtisadiyyat da müəyyən bir mülkiyyət formasına əsaslanır. Bu mülkiyyət forması bu günün tələblərindən geri qalmamalı, ona cavab verməlidir. Digər tərəfdən də hazırda dünyada iqtisadi məsələlər, iqtisadi əlaqələr, bu sahədə əməkdaşlığın genişləndirilməsi əsas yer tutur. Bunu da hökmən nəzərə almaq lazımdır.

Bizim Rusiya ilə münasibətlərimizi götürək. Rusiya ilə iqtisadi əlaqələrimizi kəsə bilmərik. Müstəqillik əldə etməyimiz buna əsas

vermir. Və buna çalışmamalıyıq da. Çünki biz Rusiya və MDB-yə daxil olan bir çox respublikalarla iqtisadi cəhətdən elə möhkəm tellərlə bağlıyıq ki, bunu birdən-birə, hələ uzun müddət də qırmaq olmaz. Bu məsələyə diqqət yetirmək lazımdır. Və respublika hökumətinin bunu nəzərə alması, hazırda Rusiya ilə ikitərəfli qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi xəttinin götürülməsi çox yaxşıdır və düzgün addımdır. Azadlıq və müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi yolunda çoxlu digər çətinliklər də vardır ki, bunlardan da ən başlıcası Qarabağ və sərhəd rayonlarımızda gedən müharibədir.

- Yeri gəlmişkən, xalqımızın zorla cəlb olunduğu müharibə, Dağlıq Qarabağ məsələsinə Sizin münasibətinizi bilmək istərdik. İndiki vəziyyətdə çıxış yolunu nədə görürsünüz?

- Bu məsələdə həlledici rol başlıca olaraq Rusiyaya məxsusdur. Bunu nə ABŞ, nə Türkiyə, nə də heç kim təklikdə Rusiyasız həll edə bilməz. Burda bir məsələni xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim. Bizim Rusiyaya yaxşı münasibətimiz məsələnin müsbət həllinə əsaslı təsir göstərəcəkmik? Rusiya bunu istəyirmi və ya istəyəcəkmik? Bu ən əsas şərtidir. Və işin bizdən asılı olmayan tərəfidir. Qarabağ məsələsində ancaq Rusiyaya arxayınlaşıb sakitləşmək olmaz. Çünki hadisələrin gedişi göstərir ki, Rusiya hələlik Qarabağ məsələsində öz mənafeyini hamıdan üstün tutur. Və onun biz istədiyimiz kimi tam obyektiv həllinə hələ ki, razılıq vermir. Bu minvalla da müharibə uzanır. Və biz hərbi yolda az-çox irəlilədikcə Qarabağda nəinki erməni hərbi birləşmələri ilə, həm də Rusiyanın siyasəti ilə üz-üzə gəlirik. Ermənistan MDB-yə daxildir. Deməli, biz hərbi əməliyyatları Ermənistan ərazisinə keçirsək, Rusiyanın silahlı qüvvələri ilə toqquşarıq. Ermənilər çəkinmədən torpaqlarımızı işğal edir, Rusiya isə ona maneçilik göstərmir. Laçın tərəfdən olan keçid yolunu da biz lazımı səviyyədə bağlaya bilmirik. Çünki rus ordusu burda da ermənilərə kömək edir, nəticədə öz haqlı məsələmizi obyektiv həll edə bilmirik. Beləliklə də, uzanan müharibənin sonu görünür. Hadisələrin gedişi göstərir ki, məsələni təkcə Rusiya ilə yaxşı münasibət saxlamaqla həll etmək olmur,

Rusiyanın erməni amilində olan marağı, onun xarici siyasətində erməni amilinin mühüm yer tutması işdə vacib rol oynayır. Belə bir şəraitdə bizim təkə ordu yaratmaqla məsələmizin həll olunacağına bel bağlamağımız da əsas sayıla bilməz. Digər tərəfdən məsələni təkə Amerika Birləşmiş Ştatlarına, onun humanizm və demokratiyasına bel bağlamaqla da həll etmək olmur. Bütün bunlarla yanaşı, Türkiyənin indiki səviyyədəki köməyi və hazırkı mövqeyi ilə də iş aşmayacaq. Ancaq nəzərə almalıyıq ki, Türkiyə yenə də bizim güman yerimiz və arxamızdır. Millətin, xalqın ölüm-dirim məsələsi, varlığı üçün böyük təhlükə olduğu bir zamanda Türkiyəyə inamsızlıq yaratmaq, "böyük qardaş", "kiçik qardaş" kimi yersiz söhbətlər salmaq, siyasi səriştəsizlik və müasir dünyamızdakı, qonşuluqlarımızdakı qarma-qarışıq hadisələrin mürəkkəbliyini və gələcəkdə ola biləcək inkişaf istiqamətlərini nəzərə almamaq deməkdir.

Bütün bunlar göstərir ki, məsələnin həlli üçün əlavə yollar, Rusiyanın birtərəfli siyasətinə qarşı nə isə ciddi bir şey fikirləşib tapmaq lazımdır. Əks-təqdirdə müharibə çox uzanacaq. Bəs onda hansı yollar əlverişlidir? Rusiyanı birtərəflilikdən bitərəfliyə hansı vasitələr məcbur edə bilər? Bəlkə bütün xalqı silahlandıraraq ayağa qaldırmaq və Rusiya üçün Azərbaycanda yeni bir Əfqanıstan açılacağına əvvəlcədən xəbərdarlıq etmək lazımdır?! Və yaxud Türkiyə ilə yanaşı bizə hüsn-rəğbəti olan daha hansısa bir Şərq ölkəsinə (məsələn, Misir Ərəb Respublikası, Pakistan və s.) arxalanmaq, bəlkə də bizimlə müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığa maraq göstərən Qərb dövlətlərindən birinin (məsələn, İngiltərə, Almaniya və s.) şəxsində müttəfiq axtarıb tapmağa nail olmaq lazımdır. Hər bir ölkənin iqtisadi əməkdaşlığa marağı, ehtiyacı və eləcə də bizim iqtisadi əhəmiyyətimiz buna imkan və şərait yaradar. İndi iqtisadi amil dünyada çox böyük rol oynayır.

Ermənilər soyuqların düşməsi ilə əlaqədar maneəvər edib vaxt qazanmaq üçün diplomatik fəallığı gücləndirirlər. Çünki bu onlar üçün əlverişlidir. Əvvəla, indiki işğal vəziyyətini xeyli müddət üçün dondurub saxlayı, digər tərəfdən də öz iqtisadi və xüsusilə də hərbi qüvvələrini

bərpa edib qaydaya salır və yazda, eləcə də yayda yeni, daha böyük hücumlara başlamaq imkanı əldə edirdilər. Onlar elə buna da çalışırlar. Biz birdəfəlik və qəti bilməliyik ki, ermənilər Qarabağ məsələsini danışıqlar yolu ilə həll etmək istəmirlər, heç istəməyəcəklər də. Biz ki, erməniləri hamıdan yaxşı tanıyıq. Onların simasını həm dinc, həm də müharibə şəraitində çox görmüşük. Ermənilərin bu cür hərəkət etmələri göstərir ki, bədxahlarımız da bizi yaxşı tanıyır, çox sadələşə bilər. Daima başımızı qataraq qəti tədbirlər görməkdən yayındırmağa çalışırlar. Ermənilər Şuşanı əllərinə keçirməyi Qarabağda ən böyük məqsədləri hesab edirlər. Onlar bütün Qarabağdan çox məhz Şuşaya başlıca əhəmiyyət verirlər. Nə qədər ki, Şuşa, Laçın düşmən əlindədir, danışıqlara uymaq və sakitləşmək olmaz. Mən erməniləri danışıqlar məsələsində ciddi tərəf hesab etmədiyimdən vasitəçilər, müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar vasitəsilə aparılan danışıqları da ciddi saymıram.

Bir söz deyəcəyəm. Amma məni qınamayın, uzun illərdən bəri beynəlxalq münasibətlərdə gördüyüm haqsızlıqlar nəticəsində məndə nə isə belə bir fikir yaranıb ki, deyəsən axı "Beynəlxalq hüquq", "İnsan hüququ", "BMT"-nin qərarları və s. bütün bunlar bizim üçün ərəb, əfqan, fars, türk üçün yox, Avropa xalqları üçün nəzərdə tutulmuş hüquqlardır. Elə buna görə də illər keçməsinə baxmayaraq, Fələstin xalqı öz məsələlərini həll edə bilmir. Qəbul edilmiş qərarlar həyata keçirilmir, yerinə yetirilmir. Axı kim yerinə yetirəcəkdir? Odur ki, nəticə gözləmək boş şeydir. Torpaqdan çıxdın sənə deyil, nə qədər ki, çox keçməyib torpağı geri qaytar, azadlıq, demokratiya, qanun-qayda, hüquq axtarmaqla, gündə bir partiya yaratmaq və siyasi xadim olmaqla məşğul olanlar vaxt itirirlər. Şuşasız Qarabağ, Qarabağsız Laçın, Qubadlı, Zəngilan, Kəlbəcər və bunlarsız da Azərbaycan yoxdur.

-Deməli, respublikamızda ictimai-siyasi vəziyyət gərginləşərsə, bu, Qarabağ məsələsinin həllinə nəinki imkan verməz, hətta azadlıq və müstəqillik məsələsini ciddi təhlükə qarşısında qoya bilər.

- Əlbəttə, ancaq təəssüf ki, bu gün respublikada vəziyyətin gərginləşməsini istəyən qüvvələr mövcuddur. Onlar səhər tezdən durub

bəzi ara qarışdırmaqla məşğul olan qəzetləri alıb, bilmək istəyirlər ki, iqtidarı hörmətdən salan yazılar çoxmu dərc olunub. Daha düşünmürlər ki, bu rus deyil, erməni deyil, bizim öz milli hökumətimizdir. Onu xalqın ölüm-dirim məqamında hörmətdən salmaq yox, çətinlikləri aradan qaldırmaq, nöqsanları düzəltməyə kömək etmək lazımdır. Çünki köhnə sistemin yararsızlığı axı göz qabağında idi. Və hamı da bunu aydın görürdü.

Artıq bütün quruluş, sistem özü yararsızdır. Başçılarımız rəhbərlik etdikləri quruluşu da, özlərini də ləkələdilər, nüfuzdan saldılar. İndi də bəzən gizli, bəzən də açıq aranı qarışdırmaqla özlərini daha çox hörmətdən salırlar. Odur ki, bu qüvvələrin istər Rusiyada, istərsə də bizdə yenidən hakimiyyət başına gəlmələri çətin ki, mümkün olsun. Və gəlsələr belə onlar bizim problemlərimizi həll etməyəcəklər. Əgər həll edə bilsəydilər, elə hakimiyyətdə olarkən bir iş görərdilər. Xalq onlardan məhz qətiyyətsizliklərinə, milli mənafeələrinə laqeydliklərinə, vəzifələri naminə bu mənafe əleyhinə siyasət yeritdiklərinə görə üz döndərdi və bir daha onlara üz tutmaq istəməz.

Xalq onlara kommunistliklərinə görə yox, əslində boğazdan yuxarı kommunist, yalançı, qorxaq, mənsəbpərəst olduqlarına görə inamını itirdi. Xalq belələrini yenidən hakimiyyətə qayıtmağa qoymayacaq. Birdə ki, adamların şüurlarında elə böyük dəyişikliklər baş verib ki, onu bir daha geri döndərmək mümkün deyil.

Xalqlar azadlığın, sərbəstliyin, müstəqilliyin nə demək olduğunu artıq dərk ediblər. Bunu heç bir diktatura onların şüurlarından çıxara bilməz. İndi bəziləri Rusiyada belə bir diktatorun hakimiyyət başına gəlib, həm orada, həm də keçmiş ittifaq respublikalarında köhnə vəziyyəti bərpa edəcəyini güman edirlər. Lakin həmin şovinst diktator gələrsə, nə köhnəni bərpa edəcək, nə də yenini saxlayacaq. Respublikaları açıq-aşkar əyalətlərə çevirməyə və əvvəlkindən daha betər asılılıq yaratmağa çalışacaq. Xalq bunu başa düşür və buna da yol vermir.

-Seyfəddin müəllim, məgər bu gün xalqın narahatçılığı təkcə hakimiyyətdən kənar edilmiş qüvvələrin fəallaşmağa cəhd göstərmələridirmi?

-Əlbəttə, yox. Şübhəsiz, tarixi təcrübədə özünü həmişə göstərmiş bu cəhət bizim şəraitdə başqa məsələlərlə üzvi surətdə özünü göstərir.

-Bəlkə bu məsələ ətrafında fikrinizi bir qədər açıqlayasınız?

- Təbii ki, demokratiya bayrağı altında hakimiyyətə gələn qüvvələr respublika həyatının bütün sahələrində demokratik proseslərin güclənməsinə geniş yol verməlidirlər. Hökmən belə olmalıdır. İndi respublikada çoxlu qəzetlərin nəşri, müxtəlif adda siyasi partiyaların, cəmiyyət və hərəkatların yaradılması bu cəhətə həqiqətən də geniş yer verildiyini göstərir. Bu bizim demokratik hərəkatımızın ilk və çox mühüm müvəffəqiyyətləri sayılmalıdır. Və bu gün üzünü qəti olaraq demokratiyaya doğru çevirmiş dünyada bizə şərəf-şan və şöhrət gətirir, rəğbət yaradır. Ancaq bu işə ümumi meyardan yanaşıb konkret şəraitimizi və konkret imkanlarımızı nəzərdən qaçıрмаq nəticə etibarilə bizə gözlədiyimiz xeyirdən çox ziyan verə bilər. Məsələn, indiki respublikamızda nəşr olunan qəzetlər içərisində çox maraqla oxunaq tariximizə, mədəniyyətimizə, iqtisadiyyatımıza, dünyadakı siyasi proseslərin təhlilinə dair yüksək oxucu zövqünə layiq olan, xalqın, gənclərimizin siyasi təfəkkürünün artmasına, onların demokratik səriştəsi və siyasi mədəniyyətinin yüksəlməsinə kömək edən yazılar dərc edənlər heç də az deyil. Lakin bununla belə təəssüf ki, bir çox qəzetlər, çoxlu açıq məktublar, giley-güzar, təhqir, hədə-qorxu, bəzən böhtan və sensasiya xarakterli məlumatlar, yazılar dərc etməyə aludəçilik göstərirlər ki, bu da adamlar arasında münasibətlərin pozulmasına, gərginliyin artmasına, nəticə etibarilə müharibə və başlıca düşmənimizin müəyyən qədər yaddan çıxmasına səbəb olur. Və yaxud, siyasi partiyaları götürək. İndiki ağır və üzücü müharibə şəraitində onların mövcudluğundan cəbhə, iqtisadiyyatımız və yaxud düşməne qarşı qüvvələrimizin birləşdirilməsi işi çoxmu xeyir görüb? Bu partiyaların liderləri bir-birlərini bəzən alçaltmaq və ləkələməkdən belə çəkinmirlər ki, bu da son illər demokratik hərəkat zəminində yetişib meydana çıxmış və böyük ümid bəslədiyimiz gənc siyasi liderlərimizin xalq içərisində nüfuzdan düşmələrinə, xalqın məyusluğuna, ruh

düşkünlüyünə, son nəticədə isə cəbhədəki işlərimizin vüsət almasına mənfi təsir göstərir. Təkcə xalq deyil, bu liderlər özləri də öz qədirlərini bilməlidirlər. Bir-birlərinə çox asanlıqla yaxdıqları ləkələrdən təmizlənmək onlar üçün sonra çətin olacaq. Güman ki, xalq müharibə şəraitində yol verilmiş belə bir iftiranı sonralar onlara bağışlamayacaq.

-İndiki iqtidarın kadr siyasəti barədə çox giley-güzar eşidirik. Bu barədə siz nə fikirdəsiniz?

-Kadr seçilməsi elə məsələdir ki, burada boy-biçimə və xarici görkəmə görə yox, işə görə fikir söylənilməlidir. Bunun üçün də müəyyən vaxt keçməlidir. Ümumiyyətlə götürsək, bu çox incə və çox da mürəkkəb işdir. Azərbaycanda müharibədən sonrakı illərdə çox güclü kadr potensialı yaranmışdır. Və təəssüf ki, ona son vaxtlar çox qayğısızlıqla yanaşılmış və kadr seçkisində kobud səhvlərə, sözün əsl mənasında özbaşınalığa yol verilmişdir. İndiki iqtidara bu işdə heç də yaxşı bir təcrübə miras qalmamışdır. İndiki iqtidarın da bu məsələdə çətinlik çəkdiyi və nöqsanlara yol verməsi açıqca duyulur. Çətinlik ondadır ki, iqtidarın kifayət qədər nə yetkin kadrları, nə də onları hazırlamağa vaxtı və imkanı var. Odur ki, keçmiş kadrlardan istifadə etmək lazım gəlir.

İqtidara irad tuturlar ki, guya onlar kommunistlərlə ittifaqa girirlər. Bu cür irad əsassızdır. Çünki kommunistlər içərisində keçmişdə daim kölgədə qalan, uzun illər yaxına buraxılmayan, adı çəkilməyən elə ləyaqətli, yüksək ixtisaslı peşə sahibləri var ki, milli yüksəlişimizə canla-başla, namusla xidmət etmək istəyirlər. Onları rədd etmək asandır. Ancaq xalqın, respublikanın xeyrinə əsl iş onları tapıb üzə çıxartmaq, on yaxşılarının qüvvələrindən istifadə etməyi bacarmaqdır. Bu məsələdə bir qədər dərinlən düşünmək və bilmək lazımdır ki, adamlarımızın çoxunun kommunistliyi onların müsəlmançılıqlarından heç də artıq olmayıb. Odur ki, pafoslu sözlərə uyub xalqı, milləti onun taleyinin təhlükəli vaxtında, müharibə şəraitində kommunistlərə, bitərəflərə, demokratlara, cəbhəçilərə bölmək xeyirsiz olmaqla bərabər, məsələyə yanlış münasibətdir. Təəssüf ki, iqtidarın kadr siyasətindəki təbii

çətinliklərlə yanaşı bəzən bu cür səhvlər də özünü göstərir.

-Professor, söhbətimizin axırında son vaxtların xarici siyasətində bizim üçün maraqlı olan iki məsələ barəsində soruşmaq istərdim. Bill Klintonun ABŞ prezidenti seçilməsi və Qafqazdakı hadisələrlə əlaqədar narahatçılığımız üçün sizcə, bir əsas varmı?

-Siyasət kimi siyasətçilərin özləri də çox sürüşkən olurlar. Belə ki, çox vaxt onların sözləri ilə əməlləri bir-birinə uyğun gəlmir. Odur ki, hər söz mütləq həqiqət kimi qəbul edilməməlidir.

Seçkiqabağı çıxışlarında Bill Klinton daima iqtisadiyyatı, iqtisadi məsələləri ön plana çəkirdi. Onun keçmiş prezident Corc Buşdan fərqi və ona üstün gəlməsinin əsas səbəblərindən biri məhz bu cəhət idi. Belə bir şəraitdə çoxlu və faydalı təbii sərvətlərə malik Azərbaycan Birləşmiş Ştatların yeni rəhbərliyinin iqtisadi siyasəti üçün başqalarının hesabına yaşayan Ermənistandan az maraqlı və az sərfəli olmaz.

Digər tərəfdən Bill Klinton Birləşmiş Ştatların xarici siyasətinin dəyişməyəcəyini və xarici siyasətdə varisliyə əməl olunacağını elan etmişdir. Bu cəhətin də əhəmiyyəti az deyildir.

Belə ki, Birləşmiş Ştatların siyasətində, xüsusilə də son zamanlar müsəlman dünyasını narazı salmamaq meyli özünü göstərir. Çünki yanacaq ehtiyatının çox hissəsi məhz müsəlman dövlətlərinin əlindədir. ABŞ bunu nəzərə alır. Və ona görə də son vaxtlar müsəlman dövlətləri ilə münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirir. Məsələn, elə Ərəb-İsrail münasibətlərini götürək. İshaq Rabinin hakimiyyət başına gəlməsini təsadüfi hesab etmək olmaz. Bu işdə şübhəsiz ki, Birləşmiş Ştatların da müəyyən rolu və köməyi olmamış deyil. İndiki dünya, Birləşmiş Ştatların hazırkı siyasəti üçün daha Begin, Şamir kimi düşünən adamlar münasib deyillər, indi yeni tərzdə düşünməyi bacaran adamlar lazımdır ki, məhz onlar da ABŞ-ın ərəb dövlətləri ilə münasibətlərinin yaxşılaşmasına kömək etmiş olsunlar. Daha sonra, hazırda dünya çox dəyişib. O, nə XX əsrin əvvəllərindəki və nə də əsrin ortalarındakı dünya deyil. İndiki dünya İraq, İran və bu kimi radikal siyasət yeridən dövlətləri qəbul etmir. Bəs açıq-aşkar torpaq iddiası ilə çıxış edən

erməniləri bugünkü dünya qəbul edə bilərmə? Müasir dünya heç cür bu işə razı ola bilməz. Və bu işi müdafiə etməz. Elə İraqı götürək, İraqa zərbə endirildikdən sonra keçən müddət ərzində onu müdafiə edən, ona tərəfdar çıxan dövlət tapıldı mı? Belə ki, bu dövlətin əvvəlki müttəfiqləri sırasına yeni müttəfiqlər əlavə olunmadı. Çünki indiki dünya başqa dünyadır. Yeni dünyanın siyasəti də başqadır. Nəhayət, ABŞ-da hər şeyi prezident və onun iradəsi həll etmir. ABŞ-ın öz ənənəvi xarici siyasət prinsipləri var. Bu prinsipləri pozmaq prezident üçün o qədər də asan deyil. ABŞ-da elə strukturlar var ki, məsələləri prezident yox, onlar həll edir. Bu təqdirdə nə ermənilərin sevincək olmalarına, nə də bizim narahatlığımıza əsas yoxdur. Bir də ki, ermənilərə heç Buş da pis deyildi. Onların belə dönük və nankorluqları barədə yəqin ki, Klinton da fikirləşməli olacaq.

Qafqazdakı hadisələrə gəlincə, əlbəttə onların nəticələrinin bizim üçün əhəmiyyəti böyükdür. Ancaq bu xüsusi söhbət mövzudur. Qafqaz rusların ərazisi, onların tarixi vətəni deyil. Odur ki, ruslar gec-tez oradan çıxmalıdırlar. Çeçen də, inquş da, digər Qafqaz xalqları da sərbəst yaşamaq istəyirlər. Onlar Rusiya konstitusiyası ilə yox, öz təmiz-abırlı, ismətli dağlı qanunları ilə yaşamaq istəyirlər. Rusiyanın bu regionda perspektivi yoxdur. Xırda millətləri bir-biri ilə çaxnaşdırıb, sonra da hakim kimi aralamaqla məşğul olmaqla keçinmək, daha mümkün deyil. Ruslar Qafqaz xalqları ilə müharibəyə başlasalar bunu heç cür izah edə, əsaslandırma bilməyəcəklər. Yaxşı, bəs buna nə ad vermək olar? Xristian-müsəlman müharibəsi mi? Yoxsa dağılmaqda, bütün tikişləri sökülməkdə olan imperiyanı yenidən bərpa etmək mi? Bunun izahı yoxdur. İşlər belə getsə, ruslar gələcəkdə Rusiyanın içərilərinə doğru daha çox geri çəkilməli olacaqlar. Yalnız belə halda Azərbaycan Qafqaz və Zaqafqaziyada öz layiqli yerini tuta bilər.

-Müsahibə üçün çox sağ olun!

*"Həyat" qəzeti,
10 dekabr 1992-ci il.*

ALİ MƏKTƏBLƏRDƏ İCTİMAİ ELMLƏRİN TƏDRİSİ VƏ TƏDQIQININ TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Yaşadığımız dövr təhsil sistemimizin yeniləşməsini bütün kəskinliyi ilə qarşıya qoyur. Böyük əhəmiyyət kəsb edən bu iş isə müasir tələblərə cavab verən yeni tipli ali məktəblərin yaradılmasını zəruri edir. Elə bir ali məktəb ki, orada səriştəlilik, axtarış və yenilik ruhu hökm sürsün, ətraflı elmi diskussiyalara, keyfiyyətli əməyə, yaradıcı adama hörmətə geniş yol açmış olsun. Bütün bunlar ali təhsilin məzmununu yeniləşdirməyi, tədris planları və proqramlarını yenidən tərtib etməyi, bir çox kafedraların adları və istiqamətlərini düzəltməyi, konkret profil üzrə mütəxəssisin formalaşması üçün zəruri olan başlıca məsələləri ön plana çəkməyi, tədrisin keyfiyyətini yüksəltməyi, ali məktəblərdə gərginlikdən uzaq mədəni, demokratik, tələbkar və işgüzar bir şərait yaratmağı tələb edir.

Tədris sistemimiz yeniləşməli olduğu bir zamanda, təbiidir ki, ayrı-ayrı fənlər də təkmilləşib yeniləşməlidir. Həm də bu, birinci növbədə sosial-siyasi, humanitar elmlərə, ümumiyyətlə isə bütün elmlərə aiddir.

Bu gün həyat fəlsəfə, siyasi tarix, iqtisadi nəzəriyyə, politologiya və digər elmlər qarşısında yeni və mühüm vəzifələr qoyur. Belə ki, hazırda iqtisadiyyatın yenidən qurulması ilə əlaqədar bazar iqtisadiyyatı və digər məsələlər barəsində qarşıya çıxan suallara iqtisad elmi cavab verməlidir. Çünki hər bir nəzəriyyənin həqiqiliyinin başlıca meyarı onun praktikanın sorğularına cavab verə bilmək qabiliyyətidir. Bu baxımdan hazırkı iqtisadi nəzəriyyə elmimiz nəinki nəzəriyyə, həmçinin bir tədris fənni kimi bu işə hələ hazır deyildir və bu gün onun kökündən dəyişilməsinə böyük ehtiyac vardır.

İqtisadi, sosial-siyasi, mənəvi sahələrdə baş verən ciddi və prinsipial dəyişikliklər fəlsəfə kursunun tədrisinin məzmununda, formasında, metod və metodologiyasında, bu sahədə aparılan elmi-tədqiqatların istiqamət və məzmununda da ciddi dəyişiklikləri zəruri edir. Uzun illər

ali məktəblərimizdə tədris olunmuş dialektik və tarixi materializm fəlsəfəsi ehkəmləndirilmiş, ideologiya ilə əvəz edilmişdir. Onun bir sıra nəzəri müddəaları deformasiyaya uğrayıb, həyatda özünü doğrultmadığından yeni dövrün nəzəri fəlsəfəsini yaratmaq istiqamətində işlər sürətləndirilməlidir. Belə bir şəraitdə ali məktəblərimizdə klassik fəlsəfənin, fəlsəfə tarixinin, xüsusilə də Şərqi fəlsəfəsinin, Azərbaycan fəlsəfi fikir tarixinin, dinin elmi tarixi və fəlsəfəsinin öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirmək faydalı olardı.

Politologiya kimi xaricdə bu gün çox dəbdə olan bir fənnin yüksək səviyyədə tədrisi isə bu sahədə lazımi mütəxəssis kadrların hazırlanmasında istənilən nəticəni verə bilər.

Siyasi tarix fənninə gəldikdə, onun hər hansı və ya bir neçə partiyanın siyasi tarixinin öyrənilməsi ilə məhdudlaşdırılması düzgün olmazdı. Dünyanın mühüm siyasi hadisələrinin öyrənilməsi ilə yanaşı, burada Azərbaycanın və yaşadığımız regionun siyasi tarixinin vacib məsələlərinin tədrisi və tədqiqi daha çox məqsəduyğun və faydalı olardı. Bu fənn imperiyanın başımıza gətirdiyi bəlaları gənclərimizin öyrənilməsi siyasi baxımdan dərk etmələrinə, onların siyasi tərəkürünün inkişaf etməsinə, müasir dünyadakı siyasi proseslərdən düzgün baş çıxarmalarına kömək etməlidir.

Xalqımızın dili, ədəbiyyatı və tarixi bilərəkdən təhrif olunmuş şəkildə tədris edilir, ədəbiyyat və milli mədəniyyətimiz sıxışdırılırdı. Müstəqil Türkiyə folklorunun, klassik və çağdaş Türkiyə yazılı ədəbiyyatının, dilinin və milli mədəniyyətinin yeniləşdirilmiş və daha da təkmilləşdirilmiş formada tədrisi və tədqiqi, onların yeni konsepsiyasının yaradılması Azərbaycan ziyalıların və professor-müəllim kollektivlərinin vacib vəzifələrindəndir.

Ali məktəblərimizdə sosial-siyasi və humanitar elmlərin tədrisi kifayət qədər milli zəminə əsaslanmamışdır. Bu elmlərin tədrisi və tədqiqində bizim öz istiqamətimiz olmalıdır. Həmin istiqamət başlıca olaraq milli zəminə əsaslanmalıdır. Əlbəttə, bu, bizi dünya elminin vacib problemlərindən, bəşər sivilizasiyasının nailiyyətlərindən ayrı

salmamalıdır. Bunlar üzvi əlaqədə öyrənilməlidir.

Sosial-siyasi elmlərin tədrisi tələbə gənclərin dünyagörüşünün formalaşmasında, onların əqli, mənəvi tərbiyəsində və ümumi inkişafında mühüm rol oynayır. Bu gün həmin elmlərin nəinki məzmunu dəyişməli, onların tədrisinin forma və metodları da yeniləşməli, təkmilləşməli və rəngarəng olmalıdır. Burada əsas və başlıca sima müəllimdir, onun biliyi, dünyagörüşü, zamanəmizdə baş verən elmi, ictimai-siyasi dəyişikliklərə yeni tərzdə yanaşmaq bacarığı, yenilik hissidir. Təhsilin müvəffəqiyyəti üçün bu cəhətlər həlledici əhəmiyyətə malikdir.

Müstəqil Azərbaycanın ali məktəblərində digər elmlər kimi, sosial-siyasi elmlərin tədrisi və tədqiqi də Müstəqillik Bəyannaməsi, Təhsil Qanunu və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin kollegiyasının 25 yanvar 1995-ci il tarixli qərarı ilə təsdiq olunmuş "Ali məktəblərdə humanitar fənlərin tədrisi və tədqiqinin təkmilləşdirilməsi" konsepsiyasına uyğun olaraq həyata keçirilməlidir. Respublikanın bir qrup təcrübəli və tanınmış ictimaiyyətçi alimlərinin də iştirakı ilə hazırlanmış həmin konsepsiya humanitar elmlərin bu gün tədrisi və tədqiqi işini təkmilləşdirib yeniləşdirməyi və milli zəminə uyğunlaşdırmağı vacib bir vəzifə kimi qarşıya qoyur. Belə bir yeniləşmə nəinki bu elmlərin özünün normal inkişafı üçün lazımdır, həm də bu işdə cəmiyyət özü maraqlı olmalıdır. Cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının fəallaşmağı sosial-siyasi elmlərdən, ictimaiyyətçilərin yaradıcı səyindən, onların tədqiqatlarının obyektivliyindən, bu elmlər sahəsində kamil kadrlar hazırlanmasından çox asılıdır.

İctimaiyyətçi alimlərimiz keçmiş mənəvi sərvətlərə, fəlsəfi sosial-siyasi, iqtisadi və dini baxışlara yenidən nəzər salmalı, bərqərar olan dövlətimizin inkişaf edib möhkəmlənməsinə maneçilik törədən ideyaları rədd etməli, onun tərəqqisini təmin edən nə varsa, qoruyub saxlamalı, inkişaf etdirib gənc nəsle çatdırmalıdır.

Son illər respublikamızda yaranmış demokratik dəyişikliklərlə əlaqədar bu istiqamətdə bəzi işlər görülmüş, kafedraların adları

dəqiqləşdirilmiş, tədrisin məzmununu yeniləşdirmək məqsədilə yeni proqramlar, dərs vəsaitləri və metodik tövsiyələr hazırlanıb çap edilmişdir. Dünya standartlarına uyğun tədris planları və proqramlarının hazırlanması üzərində iş gedir. Bununla yanaşı, elə etmək lazımdır ki, bütün ali məktəblər üçün ixtisasından və xüsusiyyətindən asılı olaraq vahid tədris planları olsun.

Pedaqoji kadrlar hazırlayan ali məktəblərin tədris planları ümumtəhsil məktəblərinin tədris proqramlarına uyğunlaşdırılmalıdır.

Ali pedaqoji məktəblər arasındakı paralelizm aradan qaldırılmalı, onların hər biri müəyyən ixtisaslar üzrə ixtisaslaşdırılmalıdır.

Ali məktəblərdə sosial-siyasi elmlərin tədrisini dünya standartları səviyyəsinə qaldırmaq məqsədilə xaricdəki qabaqcıl ali məktəblərlə təcrübə mübadiləsi, elmi əlaqələr genişləndirilməli, gənc müəllimlərin Rusiya, İngiltərə, ABŞ, Fransa, Türkiyə, Misir və digər ölkələrdə ixtisaslarına uyğun ixtisasartırmaları keçirilməlidir. Aspirant və tələbələrin ən istedadlılarının, xüsusən xarici dilləri az-çox bilənlərin Avropa və Şərqi nüfuzlu universitetlərində təhsil almaları təmin edilməlidir.

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi elmi-tədqiqat işləri ilə bilavasitə bağlıdır. Təəssüf ki, heç də bütün tədris müəssisələrində, kafedralarda kifayət qədər yaradıcı elmi mühitin, geniş elmi diskussiyalar üçün şəraitin mövcudluğunu demək olmaz. Hələ də elmi-pedaqoji kadrların bir çoxunda prinsiplilik, öz işinə tənqidi münasibət, yüksək məsuliyyət hissi kimi keyfiyyətlər çatışmır. Ali məktəb kafedralarındakı müəllimlərin heç də hamısı ciddi elmi - tədqiqatlarla məşğul olmur. Bəzi müəllimlər, ümumiyyətlə, elmi konfranslarda iştirak etmir, tədqiqat işi ilə məşğul olanlar isə əsərlərini çap etdirməkdə son dərəcə çətinlik çəkirlər.

Nöqsanlardan biri də sosial-siyasi elmlər sahəsində kafedraların, ali məktəblərin birgə apardıqları tədqiqatların çox az olmasıdır. İctimai elmlər sahəsində çalışan alimlərin birgə işləri, birgə tədqiqatlar aparmaları çox faydalı olardı.

ABŞ və Qərbi ölkələrində elmi-tədqiqat işləri başlıca olaraq universitetlərdə və tədris müəssisələrində aparılır. Biz hələ ali məktəblərimizdə elmi-tədqiqat işlərinin səviyyəsini lazımi yüksəkliyə qaldıra bilməmişik. Halbuki həyat, indiki şərait elmi-tədqiqat işlərinin səviyyəsini yüksəltməyi, ali məktəblərin üzünü elmə doğru çevirməyi tələb edir. Biz buna nail olmasaq, tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsindən danışa bilmərik.

Elmi araşdırmaların miqyasını genişləndirmək məqsədilə bu gün tədris müəssisələrində elmi-tədqiqat laboratoriyaları, mərkəzləri, institut, assosiasiyalar və yaradıcılıq birliklərinin təşkili işi genişləndirilməli, ali məktəblərdə milli dirçəlişi təmin edən problemlər sahəsində elmi araşdırmalara üstünlük verilməlidir. Bunun üçün elmi araşdırma sahəsində bilik, bacarıq və səriştəsi olan müəllimlərin fəaliyyətlərinin mühüm hissəsinin elmi-tədqiqat və elmi-metodika sahəsində cəmləşdirilməsi daha faydalı və səmərəli olardı. Bu cür mütəxəssislər başlıca olaraq ixtisas kurslarına, ixtisas seminarlarının tədrisinə, kurs və diplom işlərinin hazırlanmasına, yüksək ixtisaslı kadrlar yetişdirilməsinə cəlb olunmalıdırlar.

Bu gün həyat sosial-siyasi elmlər qarşısında yeni və mühüm vəzifələr qoyur. Bu elmlər sahəsindəki elmi-tədqiqat işləri də ümumbəşəri nailiyyətlərə və milli zəminə əsaslanaraq təkmilləşdirilməlidir.

*"Azərbaycan müəllimi" qəzeti,
5 sentyabr 1995-ci il.*

ÇOXPİLLƏLİ TƏHSİLƏ KEÇİD VƏ PROBLEMLƏRİMİZ

Yaşadığımız dövr təhsil sistemimizin yeniləşməsini bütün kəskinliyi ilə qarşıya qoyur. Əlbəttə, bu sahədə müəyyən işlər görülür, lakin çox ləng. Etiraf olunmalıdır ki, 70 ildə əldə etdiyimiz ən böyük nailiyyətlərdən biri məhz təhsil sistemimizdir. Bu illərdə çox güclü elmi-pedaqoji potensial yaradılmışdır. Lakin indi zaman, şərait və sistem dəyişilib. Əldə edilmişlərlə kifayətlənmək olmaz. Odur ki, çoxpilləli təhsil sisteminə keçilməlidir.

Bu gün ali təhsildə ixtisasdan fərqli olaraq istiqamət mütəxəssisə daha geniş fəaliyyət üçün imkan verir. Buna görə də mütəxəssisin istiqamətlər üzrə hazırlanması qarşıya çıxır. Bu istiqamətlər üzrə dövlət standartları olmalıdır. Standartların vəzifəsi, mahiyyəti ölkənin bütün təhsil məkanında vahidliyi təmin etməkdir.

İndi ali məktəblər tədris və tədqiqat işlərini regionun, müəssisələrin tələb və imkanlarına münasib qururlar. Dövlət standartları isə ümumi tənzimçi kimi çıxış edir. Başqa sözlə desək, bir tərəfdən, ali təhsilin çoxformalılığını, digər tərəfdən, bütün ali məktəblərin fəaliyyətlərinin ümumiliyini təmin edir. Təhsilin məzmununa müəyyən tələblər qoyan dövlət standartları hər bir istiqamət, hər bir ixtisas üzrə tədris olunacaq zəruri fənləri müəyyənləşdirir. Bunlar ümumi humanitar sosial-iqtisadi fənlər, riyazi və ya ümumi təbiət elmləri, ümumi professional fənlər, xüsusi fənlərdir. Bu zəruri fənlərlə yanaşı tələbələrin istək və arzularına uyğun olaraq fakültativ fənlər də, kurslar da keçilə bilər.

Dövlət standartları şəxsin hazırlıq səviyyəsinə də tələblər qoyur. Belə ki, hazırlanan mütəxəssisin ümumi zəruri bilik səviyyəsi və keçdiyi fənlər üzrə yeni standartların müəyyən etdiyi quruluş və fənlər sistemi sosial-humanitar təhsilin texniki və təbiət elmlərindən təcrid olunmasını aradan qaldırır. Bu da yaxşı ixtisas dərəcəsinə malik, cəmiyyətin müasir problemlərini təhlil edə bilən mütəxəssislər hazırlanmasını təmin edir.

Göründüyü kimi, bunlar çox ciddi, vacib, həm də xeyli çətin işlərdir.

Çoxpilləli təhsil sisteminə keçidin özünə çox ciddi hazırlaşmaq lazımdır. Təhsil sistemi ilə əlaqədar sənədlərin geniş müzakirəsi keçirilməlidir. Təcrübəli müəllimlərin, mütəxəssislərin fikirləri, təklif və arzuları öyrənilməlidir. Bir çox müəllimlərdə uzun illərdən bəri öz fənninin daha üstün əhəmiyyəti haqqında təsəvvür yaranmışdır. Belə yanlış təsəvvür aradan qaldırılmalı, təhsil sistemində ümumi bir həmahənglik yaradılmalıdır. Bu bütün elmlərin, xüsusilə də sosial-siyasi fənlərin və ümumiyyətlə humanitar elmlərin tədrisi və tədqiqində ciddi dəyişikliklər olmasını zəruri edir.

Cəmiyyətin intellektual və mənəvi potensialının fəallaşması ictimaiyyətçilərin və tarixçilərin yaradıcı səyindən, onların tədqiqatlarının obyektivliyindən çox asılıdır. İndi cəmiyyətimizin bütün təbəqələri bazar iqtisadiyyatının, sosial ədalətin, əsl demokratiyanın, mülkiyyət formalarının nə olduğunu, insan hüququ, millətlərin hüququ, dinə münasibət məsələlərini bilmək istəyirlər. Odur ki, ictimaiyyətçilərin və tarixçilərin sıralarında yeni tərzdə düşünməyi bacaran adamlar yetişdirilməlidir. Bu, hər şeydən əvvəl, bizim yaşadığımız cəmiyyəti daha dərinə dərk etmək və öyrənmək ehtiyacından irəli gəlir. Sosial-siyasi elmlərə, tarix elminə olan maraq sadə olmayıb, gündəlik həyatımızın özündən irəli gəlir. Bu baxımdan tarix elminə olan maraq xüsusi qeyd olunmalıdır. İndi tarixi fikir üçün əsl azadlıq yaranmışdır. Sovet dövründə eybəcərləşdirilmiş, təhrif edilmiş tariximizin yenidən nəzərdən keçirilməsi prosesi başlanmışdır. Dövrümüz böyük sarsıntılar, böyük dəyişikliklər və gərgin siyasi mübarizələr dövrüdür. İndiki dəyişikliklər nə qədər böyük və mühüm olsa da onun Azərbaycan tarixinin bəzi dövrləri ilə ümumi cəhətləri də vardır. Bu da tarix elminə olan marağı müəyyən qədər artırır. Təəssüf ki, müasir gənclərin çoxunun həm tarixə marağı, həm də tarix sahəsindəki biliyi keçmiş nəsillərdəkindən xeyli geri qalır. Çünki keçmiş ideallar artıq dağılmış, yenisi isə hələ yaranmamışdır. Bu da müəyyən qədər adamların tarixə olan marağını azaldır.

Tarixi şüurun inkişafına mane olan amillərdən biri də bəzən kitab köşklərini dolduran yüngül, dayaz əsərlərin peyda olmasıdır. Belə kitablarda həqiqətlə yalan bir-birinə qarışdırılır. Bu gün nəinki ciddi tədqiqatların nəticəsi olan tarixi əsərlərə, eləcə də bütünlükdə tarix elminin özünün köməyə böyük ehtiyacı vardır. Çünki bir tərəfdən tarix üzrə aspirantura ölüb gedir, digər tərəfdən gələcəkdə elmimizin fəxri ola biləcək gənc, istedadlı tarixçilər kommersiya strukturlarına keçir, ehtiyac üzündən elmdən uzaqlaşır. Bütün bunlar azmış kimi tarix elminin və sosial-siyasi elmlərin öyrənilməsinə ayrılmış saatların miqdarı da azaldılır. Bir çox fənlərin, o cümlədən, "Siyasi tarix" fənninin əhəmiyyəti düzgün qiymətləndirilmir. Unutmaq olmaz ki, "Siyasi tarix" fənninin öyrənilməsi gənclərimizə indiki dünyamızın müəkkəb məsələlərinə münasibətdə öz mövqeyini düzgün müəyyənləşdirməkdə, siyasi mədəniyyətlərini yüksəltməkdə kömək edir. Təəssüf ki, son vaxtlar "Siyasi tarix" və "Azərbaycan tarixi" ilə əlaqədar hay-küy qaldırılmış, əsəbi şərait yaradılmış, Təhsil Nazirliyinin, təhsil işçilərinin ünvanına kəskin iradlar söylənilmişdir. Biz bununla əlaqədar, eləcə də Vətən tariximiz, onun tədrisi barədə bəzi mülahizələrimizi bildirmək istəyirik. Əvvəlcə onu deyək ki, son vaxtlar sosial-siyasi elmlər və tarix sahəsindəki kadrların sıralarına gənc, bacarıqlı müəllimlərlə yanaşı, təsadüfi adamlar da yol tapa bilmişlər. Burada təqsir birinci növbədə bizim özümüzdədir.

Təcrübə göstərir ki, tələbələrin bu fənlərə marağı onları tədris edən müəllimlərin tərkibindən, elmi səviyyəsi və pedaqoji ustalıqından asılıdır. Tələbələr dayaz, səviyyəsi aşağı olan mühazirələrə və onları maraqlandıran kəskin sualları cavabsız qoyan müəllimlərin dərslərinə həvəs göstərmirlər. Belə müəllimlərlə öz işinə vicdanla yanaşan, tələbələrin çox sevdikləri, dərslərinə, mühazirələrinə, söhbətlərinə maraqla qulaq asdıqları müəllimləri fərqləndirmək lazımdır.

Əlbəttə, bunu yuxarı təşkilatlardakı əlaqədar şəxslərin, nazirlik və ali məktəb rəhbərlərinin kömək və qayğısı olmadan yerinə yetirmək mümkün deyil. Bunun üçün birinci növbədə onların bu elmlərə

münasibətləri dəyişməlidir.

On ilə yaxındır ki, fəlsəfə, siyasi tarix, politologiya, iqtisadiyyat sahəsindəki yeni proqramlar, yeni məzmununda dərslilər, dərslər vəsaitləri hazırlanmış, çox çətin şəraitdə nəşr edilmiş, bu elmlərin tədrisi, tədqiqi və məzmununda ciddi dəyişikliklər baş vermişdir. Bunu görmək, qiymətləndirmək, ictimaiyyətçi alimlərimizi, müəllimlərimizi ruhlandırmaq, yeni işlərə istiqamətləndirmək gərəkdir. Təəssüf ki, buna o qədər də əhəmiyyət verilmir, əksinə, son vaxtlar onlara kömək və qayğı xeyli zəifləmişdir. Bəzi ali məktəblərdə kafedrlar birləşdirilmiş və saatlar azaldılmışdır. İndi də müstəqil tədris olunan "Siyasi tarix"lə "Azərbaycan tarixi"nin birləşdirilməsi məsləhət bilinib və saatları da azaldılıb. Bu, həmin sahənin kadrları arasında anlaşılmazlıq, narazılıq və gərginlik yaradıb. Bu məsələyə ətraflı, konkret izahat vermək əvəzinə bildiriblər ki, qalanını da yerlərdə alimlər özləri ayırd etsinlər.

Təəssüf ki, azacıq şəxsi mənafeyə toxunan kimi, mədəni, işgüzar müzakirə əvəzinə bəzən milli hisslərlə oynamaq, "milli qəhrəman" kimi görünmək ön plana keçir, ehtirasları coşdurmaq həvəskarları isə siyasi leksikonda nə qədər ağır, kəskin sözlər varsa işə salır, milçəkdən fil düzəldərək aranı qızışdırmağa çalışırlar. Qərribə olsa da tam bir fənni "özəlləşdirmək", imtahan üstündə dava salmaq həvəskarları da peyda olmuşdur. Belə şəraitdə təhsilimizin, fənlərimizin taleyi, onların təkmilləşdirilməsi, tədrisin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması kimi vacib məsələlər diqqətdən kənarda qalır.

Tarix elmi sahəsində bu gün ən vacib məsələ Vətən tariximizin tədqiqi və tədrisi ilə əlaqədar problemlərdir. Hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyev cənabları bunu Azərbaycan tarixçilərinin qarşısında çox ciddi bir vəzifə kimi qoymuşdur.

Etiraf etməliyik ki, bu gün bizim tariximizin nə tədqiqi, nə də tədrisi ilə öyünməyə haqqımız var. Əvvəla ona görə ki, həqiqət bir olsa da tarixçilərimiz tariximizin bir çox məsələləri barəsində hələ də müxtəlif fikirdədirlər. Yekdil elmi nəticəyə gəlmək, Vətənimizin samballı, obyektiv tarixini yazmaq üçün təkcə tarixçilərin deyil, geniş

ictimaiyyətin iştirakı ilə mövcud problemlər ətrafında müzakirələr, diskussiyalar keçirilməsi çox faydalı olardı. Bu baxımdan "Azərbaycan tarixinin problemləri" jurnalının nəşrinə ehtiyac duyulur. Hazırda tarix fakültəsində fəaliyyət göstərən iki "Azərbaycan tarixi" kafedrasından birinin məhz Azərbaycan tarixinin problemlərinin tədrisi və tədqiqi məsələləri ilə məşğul olması ümumi işə xeyir verər.

Biz tariximizi gənclərə dərinlən öyrətmək və sevdirmək üçün onun tədrisinin keyfiyyətinə xüsusi fikir verməliyik. Həmin işin bünövrəsi orta məktəbdə qoyulmalıdır. Orta məktəbdə bu fənnə 300 saatdan çox vaxt ayrılır, ali məktəbdə isə (tarix fakültəsi istisna olmaqla) ümumi məlumat verilir. Bu da təbiidir, çünki ali məktəbdə bu gün fizik və kimyaçıya, riyaziyyatçı və filoloq, jurnalist və başqalarına birinci növbədə tarix haqqında ümumi məlumat, tarixə siyasi baxış, hazırda dünyada baş verən siyasi proseslərin mahiyyətini, dünyanın və Azərbaycanın müasir ictimai-siyasi vəziyyətini dərk etmək daha çox vacibdir. Tariximizin tədrisi keyfiyyətini yüksəltməklə yanaşı, onun təbliği işinə də xüsusi diqqət yetirilməlidir. Təcrübə göstərir ki, öz tarixlərini yaxşı bilən xalqlar buna heç də təkcə saatların miqdarının çoxluğu ilə deyil, tədrisin keyfiyyəti ilə, tarixlərinin təbliği, təbliğatın gücü ilə daha çox nail olmuşlar.

Məlumdur ki, hər bir fənnin predmeti vardır. İstiqamət başqadır, fənn başqa. Dövlət standartlarında tarix istiqamətdir, "Azərbaycan tarixi" və ya "Siyasi tarix" isə fənlərdir. Bu fənlər ayrı-ayrılıqda tədris olunmalıdır. Bunların tədrisi vaxtilə əsaslandırılıb və ayrı-ayrılıqda tədrisi məsləhət bilinib. İndi isə əsaslandırmadan dağıtmağa təşəbbüslər edilir. Yeniləşdirmə dağıtmaq demək deyil. Heç bir əsas olmadan, düşünmədən tam bir kafedranı dağıtmaq, fənni tədrisdən çıxarmaq olmaz. Əlbəttə, bizim kimdənsə xoşumuz gəlməyə bilər. Ancaq kafedranın, fənnin nə təqsiri vardır.

"Siyasi tarix" fənni bu gün bütün MDB ölkələrində, Rusiyanın, o cümlədən xarici ölkələrin bir çox ali məktəblərində tədris olunur. İndi bizdə bəziləri təklif edirlər ki, gəlin elə təkcə "Azərbaycan tarixi"

fənnini keçək, onun saatlarını artıraraq və bütün gücü ona verək. Belə olduqda guya gənclər Vətəni daha çox sevər, daha çox vətənpərvər olarlar. "Azərbaycan tarixi" mükəmməl öyrənilməlidir, o, müstəqil tədris edilməlidir. Ancaq bunu "Siyasi tarix" in hesabına etmək olmaz. Nə üçün? Birincisi, ona görə ki, "Azərbaycan tarixi" nə orta məktəbdə 300 saatdan çox vaxt sərf olunur. İkincisi, ali məktəblərdə bugünkü siyasi prosesləri Azərbaycan hökumətinin, Heydər Əliyev cənablarının siyasətini öyrənmək daha çox vacibdir. Üçüncüsü, indi xeyli siyasi partiya, ictimai hərəkət var. Onların sayı əsrin əvvəllərində də çox olub. Təbiidir ki, bunları öyrənmək, bilmək lazımdır. Dördüncüsü, tarixin özünə də bir siyasi baxış olmalıdır.

Bəziləri də təklif edirlər ki, gəlin məktəbin profilinə uyğun tarix keçək, Məsələn, Xarici Dillər İnstitutunda "Siyasi tarix" əvəzinə Avropa və Amerika ölkələrinin tarixini, rus dili institutunda Rusiyanın tarixini. Bu təkliflər, xüsusilə də axıncı iki təklif son dərəcə mənasız, primitiv və səriştəsiz təkliflərdir. Ona görə ki, birincisi, belə çıxır ki, orta məktəblərimizdə 300 saatdan çox "Azərbaycan tarixi" öyrənmiş gənclər ali məktəbdə də ancaq "Azərbaycan tarixi"ni öyrənməlidirlər. Nəyə görə? Bu birinci təklifin tərəfdarları iddia edirlər ki, orta məktəblərdə "Azərbaycan tarixi" çox zəif keçilir (çalışın, kömək edin, yaxşı keçilsin) (**Müəllifdən**). Buna görə də ali məktəbdə də "Azərbaycan tarixi" keçilməlidir. Belələri unudurlar ki, əvvəllər bir çox xalqlar öz gənclərində vətənpərvərliyi heç də öz Vətən tarixlərinin saatlarının miqdarının çoxluğu ilə yaratmamışlar. Digər tərəfdən, ali məktəblərin qeyri-tarix fakültələrində təkcə milli tarixin öyrənilməsi ilə kifayətlənmək təhsilin dünya standartları səviyyəsinə uyğun deyildir. Ən nəhayət, biz heç zaman təkcə milli zəminə əsaslanıb qalmamalı və ümumbəşəri dəyərləri də yaddan çıxarmamalıyıq. Bu gün bizim təhsilimiz məhz bu istiqamətdə yenidən qurula bilər.

İkinci və üçüncü təklifin tərəfdarlarından isə soruşmaq istərdik ki, Bəs Tibb Universitetində, Neft Akademiyasında, Texniki Universitetdə, İnşaat Mühəndisləri Universitetində nəçə olsun? Yoxsa onlar rus dili və

xarici dillər institutlarındakı kimi dünyanın siyasi tarixi əvəzinə, tibbin tarixini, neftin tarixini, texnikanın tarixini, inşaatın tarixini öyrənməlidirlər?

Bir neçə kəlmə də bu məsələlər barəsində Təhsil Nazirliyinin tutduğu mövqe haqqında. Son 2-3 ildə təhsilimizin yenidən qurulması və beynəlxalq standartlar səviyyəsinə çatdırılması sahəsində Təhsil Nazirliyimiz tərəfindən həqiqətən çox böyük və faydalı işlər görülmüşdür. Belə ki, nazirliyimizin səyi nəticəsində ali məktəblərimizin bir çoxunda işlər yenidən qurulmuş, müxtəlif fənlər üzrə, o cümlədən sosial-siyasi fənlər: siyasi tarix, fəlsəfə, politologiya, iqtisadi nəzəriyyə üzrə yeni proqramlar, yeni dərsliklər hazırlanmış və nəşr edilmişdir, Yeni tədris planları işlənmiş, nazirliyin xüsusi ekspert qrupu tərəfindən "Ali məktəblərdə humanitar elmlərin tədrisi və tədqiqi konsepsiyası" hazırlanıb çap edilmiş və ali məktəblərə göndərilmişdir. MDB ölkələrinin bir çoxunun marağına səbəb olmuş həmin konsepsiyada ali məktəblərimizdə tədris olunan humanitar fənlərin ümumbəşəri dəyərlərlə yanaşı milli zəmində tədrisinin başlıca istiqamətləri göstərilmişdir. İndi isə çox böyük zəhmət hesabına ali təhsilin istiqamət və ixtisasları üzrə dövlət standartları hazırlanmışdır. Bütün bunlar və bu qəbildən olan işlər inkaredilməzdir.

Əlbəttə, hələ qarşıda görülməli işlər çoxdur. Bunlardan biri də hazırlanmış dövlət standartlarında birinci bloka daxil olan fənlərə, sosial-siyasi elmlərə obyektiv münasibətdir. Bu məsələdə nazirlik ziddiyyətli mövqe tutmuş, qismən dolaşmış qalmışdır. Məhz buna görə də bəzi ali məktəblərdə gərginlik yaranmış, nazirlik tənqiddə məruz qalmışdır. Ancaq atalar demişkən, "Özü yıxılan ağlamaz".

Birincisi, nazirlik təhsil sistemimizi beynəlxalq standartlara uyğun qurarkən beynəlxalq təcrübəni mükəmməl öyrənməli və təkcə bir ölkənin, məsələn, ancaq Rusiyanın təcrübəsini götürüb olduğu kimi təqlid etməməli idi. **İkincisi**, beynəlxalq təcrübəyə uyğun standartlar hazırlanarkən hər bir ölkə kimi bizim öz spesifik şəraitimiz, milli xüsusiyyətlərimiz nəzərə alınmalı idi. **Üçüncüsü**, belə bir xüsusiyyət

sosial-siyasi elmlərə münasibətdə, xüsusilə 1/6-i imperiya əsarətindən yenidən azad olmuş Azərbaycan kimi bir ölkədə hökmən nəzərə alınmalı idi.

Nazirliyin qeyri-ardıcıl və ziddiyyətli mövqeyi üzündən "Siyasi tarix" fənni və bəzi fəlsəfi elmlərin rolu və əhəmiyyəti düzgün müəyyən olunmadı. Buna görə də anlaşılmazlıq və gərginlik yarandı. Nəhayət, nazirlik tarix istiqaməti altında "Azərbaycan tarixi" və "Siyasi tarix" in ali məktəblərimizdə müstəqil tədrisi barədə düzgün qərara gəldi, bu barədə həmin fənlərin mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmış və razılaşdırılmış minimum məzmunu nazirin imzası və izahı ilə ali məktəb rəhbərlərinə göndərildi. Buna baxmayaraq ali məktəblərin bəziləri bu məktubu nəzərə almayıblar (Məsələn, APU, Xarici Dillər, Rus dili institutları, İnşaat Mühəndisləri Universiteti). Tusi adına APU-da hətta özbaşınalıq edərək "Siyasi tarix" kafedrası kimi vacib bir kafedranı bağladılar, həmin fənni tədris edən müəllimləri institutdakı müxtəlif tarix kafedralarına səpələdilər.

XX əsrdə baş vermiş mühüm siyasi hadisələri, bizim imperiya əsarəti dövründə öyrənmə bilmədiyimiz siyasi tariximizi, bu gün həyatımızın son dərəcə siyasiləşdiyi bir zamanda, respublikamızda, regionumuzda, dünyada baş verən siyasi prosesləri, dünya şöhrətli siyasətçi, hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarının otuz ilə yaxın bir müddətdəki siyasi fəaliyyətini biz gənclərə "Siyasi tarix" fənninin tədrisi ilə öyrətməliyik. Görəsən, pedaqoji universitetin rəhbərliyi bu barədə fikirləşibmi?

Zənnimizcə, təhsilimizdə müəyyən nöqsanlar, çatışmazlıqlar varsa, təqsiri fəndə yox, özümüzdə axtarmalıyıq. Kafedranın rəhbərliyini möhkəmləndirməli, tərkibi yeniləşdirməli, tədrisin keyfiyyətini yaxşılaşdırmalıyıq. Təəssüf ki, nazirlik bu məsələləri kənardan seyr etmək mövqeyini tutmuş, bəzi ali məktəblərimizdə bu və ya buna bənzər bir çox mühüm məsələləri özbaşına buraxmışdır. Nazirlik Rusiyanın dövlət standartlarını əsas götürmüş, həmin ölkənin ayrı-ayrı ali məktəblərində tədrisin bu standartlara uyğun neçə qurulduğunu

öyrənməmişdir. Rusiyanın bəzi ali məktəblərinin həmin standartlara uyğun hazırlanmış yeni proqramlarından aydın olur ki, bəzi ali məktəblərdə "Rusiyanın tarixi" ilə "Siyasi tarix" "Tarix" kafedrasında ayrı-ayrılıqda iki müstəqil fənn kimi, bəzi ali məktəblərdə isə hər biri ayrı-ayrı müstəqil kafedralarda müstəqil fənn kimi tədris olunur. MDB ölkələrinin demək olar ki, hamısında belədir və SSRİ dağılandan sonra bizdə də belə olmuşdur. Dövlət standartları adı ilə bunu pozub dağıdaraq ali məktəblərin işlərində gərginlik yaratmağa ehtiyac yoxdur. Fikrimizcə, yeganə düzgün yol budur ki, ali məktəblərin qeyri-tarix fakültələri üçün tarix istiqaməti üzrə nəzərdə tutulmuş 105 saat (hər bir ali məktəb öz imkanı daxilində bunu müəyyən qədər artırma da bilər) "Azərbaycan tarixi" ilə "Siyasi tarix" fənləri arasında kafedranın və ya ali məktəbin öz mülahizəsi əsasında bölünməli və bir semestrə bu fənlərdən biri, o biri semestrə isə digəri tədris olunmalı, ayrılmış saatların miqdarına görə imtahan və ya zəncir müəyyən olunmalıdır. M.Ə.Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetinin rektoru, professor M.Mərdanov və universitetin professoru M.Müseyibovun rəhbərlik etdiyi islahat komissiyası yaranmış gərgin və qarışıq vəziyyəti düzgün qiymətləndirərək hörmətli nazirimiz Lidiya Rəsulova ilə məsləhətləşib məhz bu cür də hərəkət etdilər. "Azərbaycan tarixi" ilə "Siyasi tarix" in tədrisində bütün ali məktəblərimizdə bu xətt götürülməli, kafedra bağlamaq, fənni ləğv etmək, müəllimləri paylaşdırıb didərgin salmaqla gərgin və əsəbi şərait yaratmaq kimi yanlış və zərərli hərəkətlərə yol verilməməlidir.

*"Xalq qəzeti",
17 sentyabr 1997-ci il.*

1998-Cİ İL: SİYASİ İQLİMDƏ NƏ GÖZLƏNİLİR

Bu il siyasi hadisələrlə çox zəngin bir il olmalıdır. Birinci onu qeyd edim ki, elə ilin başlanğıcında Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının keçən ilin adamı olması Azərbaycan üçün, onun siyasi imici üçün, bizim hamımız üçün çox əhəmiyyətli və sevindiricidir. Bu xəbəri biz - BDU-nun kollektivi çox fərəh hissi ilə qarşıladıq. Bu il bizim üçün əlamətdardır bir də ona görə ki, hörmətli Prezidentimizin anadan olmasının 75 ili tamam olur. Bütün xalqımız kimi universitetimizin kollektivi də bu yubileyə geniş hazırlıq işləri görür.

Bu il daha bir mühüm ildönümü olacaq: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Respublikasının yaranmasının 80 ili tamam olur. Bu çox əhəmiyyətli tarixi hadisədir. Bugünkü müstəqilliyimizin mənə və əhəmiyyətini dərinlən dərk etmək üçün biz AXC-in tarixini və onun yaradıcılarının - M.Ə.Rəsulzadənin, Ə.M.Topçubaşovun, F.X.Xoyskinin və başqalarının tarixi xidmətlərini ətraflı öyrənməliyik. AXC-in 80 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq onun süqutunun səbəblərini də dərinlən aydınlaşdırmalıyıq.

Bu il bizim üçün siyasi hadisələrlə dolu həm də gərgin il olacaq: ona görə ki, respublikamızda prezident seçkiləri keçirilməlidir. Təbiidir ki, çoxpartiyalılıq, müstəqillik, demokratiya şəraitində siyasi ehtirasların genişlənməyi gözlənilir. Ancaq biz unutmamalıyıq ki, bu seçki torpaqlarımızın 20 faizinin işğal olunduğu və bir milyondan çox qaçqınımız olduğu bir zamanda keçirilir. Bu şəraiti biz nəzərə almalıyıq: bir tərəfdən səy göstərməliyik ki, prezident seçkiləri demokratik qaydada keçirilsin, o biri tərəfdən də qarşıdurmaya, parçalanmaya yol verməməliyik. Respublikamızın indiki vəziyyəti bizi ifrata varmağa imkan verməməlidir.

Bu il Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsinin nizama salınması üçün də həlledici il olacaq. Erməni tərəfinin tutduğu qeyri-konstruktiv mövqe göstərir ki, bu məsələ ətrafında müzakirələr daha da gərginləşəcəkdir.

Bu baxımdan 98-ci il atəşkəs üçün də ciddi sınaq ili ola bilər. Ancaq bu sahədə keçən il görülən işlər və böyük dövlətlərin, ATƏT-in tutduğu mövqe, Lissabonda razılaşdırılmış şərtlər əsasında məsələnin dinc yolla həll oluna bilməsi üçün hələ şərait qalır. Demək, bu məsələnin müvəffəqiyyətli həlli qarşı tərəfin - erməni tərəfinin bundan sonra tutacağı mövqedən və böyük dövlətlərin söylərinin nə dərəcədə təsirli olacağından asılıdır. Odur ki, bu baxımdan yenə deyirəm atəşkəs üçün bu il ciddi sınaq ili ola bilər.

Bu il Xəzər nefti ətrafında rəqabətin güclənəcəyi gözlənilir. Çünki burada aydınlaşdırılmalı məsələlər çoxdur. Birinci Xəzərin statusu ətrafında müzakirələr gərginləşə bilər. Digər tərəfdən Xəzər neftinin nəqli marşrutunun müəyyənləşdirilməsi ilə əlaqədar müzakirələr genişlənəcək.

Bu il həmçinin MDB ilə və onun daxilindəki siyasi proseslərlə əlaqədar olaraq Azərbaycana, Cənubi Qafqaza maraq daha da artacaqdır. MDB-nin özü üçün də bir sınaq ili olacaq. Bu il Avropa-ABŞ və ABŞ-Rusiya münasibətlərinə xeyli aydınlıq gətirəcək.

Bir sözlə, daxil olduğumuz bu yeni il yaşadığımız dünyanın qarşısında cavabı gözlənilən çox ciddi suallar qoyacaqdır. Arzu edirəm ki, kövrək addımlarını atan Azərbaycanımız üçün bu il daha uğurlu olsun.

*"Mayak" qəzeti,
3-15 fevral 1998-ci il.*

"DİRÇƏLİŞ XXI ƏSR" JURNALININ YARADICI HEYƏTİ İLƏ KEÇİRİLƏN GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bu gün respublikamızda çox tanınan, Kütləvi İnformasiya Vasitələri sırasında öz yeri olan "Dirçəliş" jurnalının yaradıcı heyəti Akademiyamızın qonağıdır. Bu jurnal hamımıza əldə etdiyimiz nailiyyətləri təbliğ etməsi, dünya ölkələri ilə təmasda olması ilə və bu sahədə ölkə Prezidentinin yorulmaz, gərgin, çox səmərəli fəaliyyətini xalqımıza, dövlətimizə şöhrət gətirən, başucalığı gətirən bir mövqedən irəli aparması ilə tanışdır. Onun bu istiqamətdə gördüyü işlər belə bir mərasimin keçirilməsi üçün yaradıcı heyətə haqq verir. Bu jurnalla biz çox sevinirik. Onu deyim ki, "Dirçəliş" jurnalının respublikamızda son neçə illərdir ki, ictimai, nəzəri, elmi fikrin inkişafında, onun əvvəlki illərə nisbətən sönüklüyünün aradan qaldırılmasında az da olsa müəyyən qədər xidməti vardır. Bu jurnalın səhifələrində biz bir çox alimlərimizin, iqtisadçılarımızın, tarixçilərimizin, mədəniyyət xadimlərimizin, mədəniyyət işçilərimizin imzalarını görürük, çıxışlarına rast gəlirik. Və jurnal bizim ictimai-siyasi fikrimizdə nə isə bir canlanmaya səbəb olur. Bu bizi çox sevindirir. Bizi sevindirən bir də odur ki, jurnal artıq elə bir səviyyəyə çatıb ki, o təkcə Azərbaycan miqyasında qalmayıb, indi bizim bölgəmizdə özünə nüfuz qazanan bir jurnala çevrilib və bizim yaşadığımız bölgədə belə irəli çıxan ilk nəzəri, siyasi, elmi, politoloji bir jurnala çevrilib. Bu jurnal artıq uzaq xarici ölkələrdə də tanınır. Və bizi çox sevindirir ki, Amerikanın, Fransanın, Rusiyanın, Türkiyənin fondlarında və kitabxanalarında artıq "Dirçəliş" jurnalı özünə yer tapıb. Bu da jurnal üçün olduqca böyük nailiyyətdir. Həmçinin, onu da qeyd etmək istərdim ki, jurnalın səhifələrində bugünkü Azərbaycan oxucusu üçün çox maraqlı olan, ictimai-siyasi

fikrimizin inkişafı ilə bağlı olan sanballı məqalələrə də biz rast gəlirik. Biz artıq neçə illərdir ki, əsaslı, sanballı, elmi, siyasi dəyəri yüksək olan məqalələrlə az rastlaşırıq. Jurnalın ən kəskin problemlərə müraciət etməsi son dərəcə əhəmiyyətli və cəsarətli işdir. Və bugünkü qarışıq dünyamızda bütün bu qarışıq və mürəkkəb hadisələr içərisindən bir işıq salıb düzgün yol göstərmək şübhəsiz cəsarət tələb edir. Bugünkü oxucunun tələbatını ödəmək son dərəcə çətindir. "Dirçəliş" jurnalı bu istiqamətdə olan və ən kəskin problemlərə toxunmaqla cəsarətli hərəkət edir. Bu gün Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsi məsələləri, Dağlıq Qarabağ problemi və onun həlli yolları ilə bağlı məsələlərin qoyuluşu, əsrin neft müqaviləsi və Bakı-Ceyhan neft kəməri ətrafında olan bir sıra problemlərə toxunulması, bunlar hamısı çox cəsarətli işdir. İstərdim ki və hamımız arzu edərdik ki, jurnal öz səhifələrində bu istiqamətdə geniş diskussiyalar açsın. Elmi ictimaiyyətimizi bu istiqamətdə daha çox mübahisələrə cəlb etsin. Çünki biz ancaq adamları öyrətməklə yox, adamlarla məsləhətləşməklə düzgün yol tapa bilərik. Ancaq geniş diskussiyalar, geniş müzakirələr, ağılla, dərrakə ilə, geniş təfəkkürlə biz müəyyən nəticəyə gələ bilərik. Mən belə hesab edirəm ki, jurnal bu sahədə də fəaliyyətini genişləndirəcək. Nəhayət, mən bir cəhəti də qeyd etmək istərdim ki, jurnalın belə bir müvəffəqiyyəti hər şeydən əvvəl onun başında duran şəxsin ağılı, təcrübəsi, jurnalistlik etikası, qələminin itiliyi ilədir. Jurnalın baş redaktoru Rövşən Mustafayev həm görkəmli alimimizdir, eyni zamanda bizim siyasət sahəsinin qabaqcıl mütəxəssislərindən biridir. Mən jurnalın rəhbərliyinə, onun yaradıcı heyətinə əldə etdiyi nailiyyətlərə görə uğurlar arzulayıram. Onu da qeyd etmək istəyirəm ki, bu jurnalın ətrafında geniş potensialı olan yaradıcı qüvvələr toplanıb. Bax, onlar belə bir müvəffəqiyyəti təmin edə biliblər. Onları Akademiyamızın bütün kollektivi adından təbrik edirəm. Hər birinə öz işlərində yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram. Göründüyü kimi, kollektiv səmərəli cəhətləri əxz etmək, gələcək fəaliyyətini

genişləndirmək istəyir. Çünki jurnal artıq Avropa miqyasına çıxır, artıq Avropa ictimaiyyəti ilə təmasa başlayır. Ona görə də bizim geniş elmi ictimaiyyətimizin fikri, tövsiyəsi, məsləhəti onlar üçün çox faydalıdır. Bu gün bu mərasimi açmaqla hesab edirəm ki, buradakı çıxışlar çox səmərəli olacaq, işgüzar xarakter alacaq. Və həmçinin jurnalın keyfiyyətinin artmasına kömək olacaqdır.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
5 fevral 2000-ci il.*

AVROPA - XƏZƏR DƏNİZİ BEYNƏLXALQ KONFRANSINDA ÇIXIŞ

- Hörmətli sədr!
- Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Hər şeydən əvvəl mənə TEMPUS-TACIS Avropa proqramı çərçivəsində təşkil olunan bu mötəbər konfransa dəvət etdiyiniz üçün təşəkkürümü bildirir və bu tədbirin təşkilatçılarına və iştirakçılarına şəxsən özümün və rəhbərlik etdiyim Dövlət İdarəçilik Akademiyasının kollektivi adından səmimi salamlarımı çatdırıram.

Bildiyiniz kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev cənablarının 3 yanvar 1999-cu il tarixli sərəncamı ilə Azərbaycanda, bizim respublikamızda da Dövlət İdarəçilik Akademiyası təşkil edilmişdir. Hörmətli Prezidentimizin bu müdrik addımı respublikamızın XXI əsrdə çiçəklənməsi, möhkəmlənməsi və elmi əsaslarla idarə olunması işində yeni və vacib bir mərhələ kimi qiymətləndirilməlidir.

İnkər olunmaz bir həqiqətdir ki, bütün postsovet ölkələri kimi Azərbaycan da keçid dövrünün ortaya qoyduğu çoxsaylı problemlərlə qarşılaşmış və bu problemlər ictimai həyatın bütün sahələrində olduğu kimi dövlət idarəetməsindən də yan keçməmişdir.

Yeni dövlət quruculuğu prosesi yeni dövlət idarəçilik sisteminin yaradılmasını tələb edir. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində köhnə metodların artıq işləmədiyi, yeni metodların isə işlənilmədiyi bir dövrü yaşayırıq. Şübhə etmirəm ki, belə bir şəraitdə yeni idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması və inkişafı prosesinə Akademiyanın böyük təsiri olacaqdır.

Mövcud şərait bazar münasibətlərinin tələblərinə uyğun idarəçilik sisteminin qurulmasını və bu sistemin fəaliyyətini təmin edə biləcək yeni düşüncəli inzibati kadrların hazırlanmasını zəruri ehtiyac kimi ortaya qoymuşdur. Avtoritar mahiyyətli və özünün spesifik

xüsusiyyətləri ilə inkişaf etmiş ölkələrdə mövcud olan quruluşlardan tamamilə fərqlənən sosialist sistemindən bazar münasibətləri sisteminə keçid kimi mürəkkəb bir vəzifənin öhdəsindən də məhz müasir idarəetmə biliklərinə yiyələnmiş, yeni düşüncəli rəhbər kadrların gələ biləcəyi həqiqəti getdikcə daha çox aktualıq kəsb edir. Göründüyü kimi, Azərbaycanda yeni idarəçilik ənənələrinin təşəkkülü və inkişaf etdirilməsi kimi məsuliyyətli bir vəzifə həm də Dövlət İdarəçilik Akademiyasına həvalə olunmuşdur.

Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rəhbərliyi akademiyanın qarşısına qoyulan bu cür məsuliyyətli bir vəzifəni uğurla həyata keçirmək məqsədi ilə öz işinə beynəlxalq təcrübəyə xüsusi əhəmiyyət verməklə başladı. Qeyd etmək lazımdır ki, inkişaf etmiş Qərbi dövlətlərinin təcrübəsinin öyrənilməsi və onların düzgün tətbiq olunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. Bununla yanaşı biz hesab edirik ki,

hər hansı dövlətin təcrübəsini ondan istifadə edən xalqın tarixi, mədəniyyəti, etnik şüuru, psixologiyası, adət və ənənələri ilə uyğunlaşdırmaq lazımdır. Axı, hər hansı bir ölkənin idarəçilik metod və prinsiplərini avtomatik olaraq Azərbaycanın əməli təcrübəsinə şamil etmək olmaz. Bu onunla izah olunur ki, idarəçilik obyektləri bir çox parametrləri, forma, mahiyyət və metodları ilə fərqlənilir. Dövlət məmurlarının peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi və dövlət xidmətini həll edə bilmək qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi kimi məsələlərin həlli işində beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi, yerli şəraitin tələblərini nəzərə almaq yolu ilə təşkil olunmalıdır.

Hal-hazırda Akademiya TEMPUS-TACİS proqramı çərçivəsində Fransanın Bordo, Qrenobl Siyasi Elmlər İnstitutları və İspaniyanın Barselona Universiteti ilə birgə əməkdaşlıq layihəsi həyata keçirir. "Avroazər" adlı bu kompakt layihə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının dövrün dəyişən tələblərinə effektiv adaptasiyasını təmin etmək üçün idarəetmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə və inzibati proseslərin effektivliyinin artırılmasına yönəldilmişdir. Bu layihə çərçivəsində Avropa institutlarının mütəxəssisləri bir neçə dəfə Dövlət İdarəçilik Akademiyasında olmuş, Akademiyanın inzibati işçiləri ilə görüşlər keçirmiş, onlara gərəkli tövsiyələr vermiş, həmçinin beynəlxalq əlaqələr şöbəsini müasir kompüter texnikası ilə təchiz etmişlər. Layihənin növbəti mərhələsində Dövlət İdarəçilik Akademiyasının digər şöbələrinin də texniki avadanlıqlarla təmin edilməsi nəzərdə tutulur. Həm də bu əməkdaşlıq yalnız texniki köməyi əhatə etmir. Belə ki, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının bir qrup əməkdaşı yaxın günlərdə təcrübə mübadiləsi üçün Avropa ölkələrinə yola düşəcəklər. Hesab edirəm ki, əməkdaşlarımızın Avropa institutlarında qazanacaqları təcrübə Akademiyanın işinə yaxından kömək edəcəkdir.

Dövlət İdarəçilik Akademiyası gələcəkdə də TEMPUS-TACİS proqramında nəzərdə tutulan layihələrdə ardıcıl olaraq iştirak etmək niyyətindədir. Hansı ki, həmin layihələr Dövlət İdarəçilik Akademiyasında tədris olunan dərş proqramlarının keyfiyyətə

yeniləşməsinə və yenidən təşkil olunmasına, həm də Dövlət İdarəçilik Akademiyası kitabxanasının dövlət idarəçiliyinə dair ədəbiyyatlarla zənginləşdirilməsinə kömək edəcəkdir.

Akademiyanın beynəlxalq əlaqəsi TEMPUS-TACİS proqramı ilə məhdudlaşmır. Belə ki, biz hal-hazırda Çin, Almaniya, Britaniya Şurası, Misir, Səudiyyə Ərəbistanı, Hindistan, İtaliya, Pakistan və Belarusun Bakıdakı səfirlikləri vasitəsi ilə həmin ölkələrdə mövcud olan analogi tədris müəssisələrinin fəaliyyət prinsiplərini öyrənməkdə və təhlil etməkdəyik.

XXI əsr hər birimizin həyatına daxil olacaq tarixi bir dövrdür. Ölkəmizin Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənablarının əsrin sonlarında dövlətçiliyimizə, elmimizə verdiyi böyük töhfələrdən biri olan Dövlət İdarəçilik Akademiyası xalqımızın ən zəngin sərvətlərindən biridir. Artıq ilk nəticələrdən də görünür ki, istər gənclərimiz, istər idarəçilik sahəsində çalışan dövlət məmurları ilk vaxtdan bizə necə maraq göstərirlər. Xatırlatmaq istəyirəm ki, ilkin mərhələdə akademiyaımızda 3 fakültə, 10 kafedra, 9 şöbə, bir neçə elmi-tədris mərkəzi fəaliyyətə başlamışdır. Qeyd edirəm ki, Azərbaycan və Avropa, Azərbaycan və Amerika, Azərbaycan və Slavyan dünyası, Azərbaycan və Qafqaz, Azərbaycan və Türk dünyası ilə bağlı strateji əhəmiyyət kəşb edən məsələlərin araşdırılması sahəsində tədqiqatlar aparılması akademiyaımızın mühüm istiqamətlərindən biri olacaqdır. Yalnız belə olduqda XXI əsrdə müstəqil Azərbaycanın dinamik inkişafı və xalqımızın firavan yaşaması yolları müəyyən edilə bilər.

Çıxışımın sonunda qeyd etmək istəyirəm ki, Azərbaycan ilə Avropa İttifaqı arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsində bu səpkili konfransların keçirilməsinə böyük ehtiyac var. Əminəm ki, Akademiyamız yaxın gələcəkdə analogi tədbirlərin keçirilməsi işində mütəmadi təşəbbüs göstərən bir təhsil ocağı olacaqdır.

Diqqətinizə görə sağ olun!

*Bakı Dövlət Universiteti,
11 mart 2000-ci il.*

МЫ ЗАВОЕВАЛИ НЕЗАВИСИМОСТЬ И СОХРАНИЛИ ЕЕ - ЭТО ВЕЛИКОЕ ДОСТИЖЕНИЕ

считает наш собеседник, ректор Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской Республики, профессор Сейфеддин Гандилов.

- Сейфеддин муаллим, нашей независимости - 9 лет. Для истории это не такой уж большой срок. Как вы оцениваете итоги минувших лет? Какую роль оно сыграло в судьбе Азербайджана?

- Истекшие годы являются важным этапом жизни нашей страны, нашего народа. На этом этапе Азербайджан смог сохранить свою независимость. Это - большое достижение. Чтобы завоевать ее, нам пришлось преодолеть многое. Но сохранить завоеванное гораздо труднее. Несмотря на давление и со стороны, и изнутри, мы смогли это сделать.

Мы всегда должны помнить, что это удалось благодаря Президенту республики Гейдару Алиеву, его мудрой, взвешенной политике.

Чего мы добились? Самое главное - стабильности, а это - гарантия независимости. Были времена, когда над нашей независимостью нависла угроза. Определенные силы руками своих сатрапов не раз пытались совершить государственный переворот. Так было в октябре 1994 года, так было в марте 1995 года. Республика была на грани расчленения. Твердой рукой нашего Президента был положен конец практике прихода к власти вооруженным путем. Заложен твердый фундамент нашей государственности, которая находится в развитии. Восстанавливается и набирает обороты экономика. Наглядно это иллюстрируют данные Госкомстата, регулярно публикующиеся в СМИ и свидетельствующие об интенсивном развитии почти всех отраслей.

В условиях стабильности возросла вера людей в завтрашний день.

У нас была независимость и до 1993 года. В 1992 году, в начале 1993 года народ не знал, куда идти, за кем идти: царили хаос, неразбериха, люди были подавлены, разочарованы. Разве можно сравнить ту "независимость" с сегодняшней?

Не отрицаю, у нас имеются и недостатки. И нужно сообща искоренять их, а не делать из мухи слона, дезинформируя мировую общественность о чьих-то якобы нарушенных правах.

- Сегодня оппозиция рьяно нападает на нефтяные контракты, заявляя, что они разорительны. Некоторые даже требуют аннулировать их...

- Подписание нефтяных контрактов - историческое достижение Азербайджана. Это - событие, имеющее важное значение для будущего страны. Представьте, если бы не эти контракты, мы не смогли бы привлечь внимания мировой общественности к проблемам Азербайджана, в первую очередь карабахскому конфликту. Семь лет назад великие державы не слушали и не слышали нас. А сегодня ведущие государства мира предлагают нам свое посредничество. Все это стало возможным благодаря нефтяным контрактам.

С другой стороны, на мировом рынке цены на нефть растут. Это также обнадеживает. Правда, некоторые говорят, что экспорт нефти лишает будущие поколения возможности владеть этим богатством. А если бы оно не было разработано, осталось в недрах земли? Пока мы не имеем необходимых средств и техники для того, чтобы самостоятельно добывать нефть. Не заключать контракты, самому не добывать - какая тогда польза от этого богатства? Тогда оно вечно останется под спудом.

- Не слишком ли дорого мы заплатили за независимость - 20 января, оккупированные земли, кладбища шехидов почти в каждом населенном пункте?

-Конечно, мы могли бы завоевать независимость без крови, как это произошло в большинстве республик бывшего Советского Союза, хотя за свободу и независимость принято бороться, сражаться. К сожалению, нам это стоило очень дорого. Причина была в нашей излишней эмоциональности, в амбициозности, карьеризме наших тогдашних лидеров, слишком сильной политизации общества. Если бы с самого начала мы были более организованы, сплоченно выступали за интересы Родины, жертв было бы значительно меньше. Но мы действовали разобщенно. Каждый, кому не лень, создавал вооруженные отряды. И вот результат - наши враги умело использовали ситуацию.

Кстати, сегодня объединение сил еще важнее, чем когда-либо. А представители некоторых партий вместо того, чтобы информировать мировое сообщество о наших наболевших проблемах, вызванных объективными причинами, докладывают международным структурам только о недостатках, которые им чужды во всем. Здесь, в Азербайджане, они кричат о нерешенной карабахской проблеме. Когда же посещают зарубежных политических и государственных деятелей, то Карабах забывается. Там они поносят власть, чернят все, чего мы достигли с огромным трудом. Выборы еще не начались, а они уже заявляют о нарушении демократии. Выходит, что цель наших оппонентов не завоевание демократии, как они заявляют во всеуслышание, их цель - власть. Они забывают о том, что независимость, самостоятельность не являются синонимами вседозволенности, а демократия не есть анархия.

- Вы уже отметили необходимость сохранения независимости. Наверное, это во многом зависит от кадров, подготавливаемых в вашей академии?

- Да мы завоевали независимость и сохранили ее. Но нужно продвигать, развивать достигнутое, сделать его необратимым, вечным. Для этого требуются национальные управленческие кадры.

Азербайджан никогда не готовил их для себя, для этого не было соответствующего учреждения. Не отрицаю, у нас в республике немало компетентных кадров, любящих свою Родину. Но нужны люди, осознающие требования времени, обладающие новым мышлением. И здесь еще раз проявилась дальновидность Президента республики. Его распоряжение об учреждении нашей академии - шаг, рассчитанный на многие годы вперед. Наша цель - воспитание кадров, имеющих навыки гражданского управления, умеющих мыслить самостоятельно и масштабно. Для этого мы применяем западный, международный опыт, не забывая при этом и о национальных традициях.

***“Бакинский рабочий”,
18 октября 2000 года.***

AZƏRBAYCAN MÜSTƏQİLLİK YOLLARINDA

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Ənvər oğlu Mehdiyevin yenidən çapdan çıxaraq oxuculara təqdim olunmuş "Azərbaycanın inkişaf dialektikası" adlı kitabında respublikamızın keçdiyi çətin və ziddiyyətli inkişaf yolundan bəhs olunur. Kitabda müəllifin 1996-2000-ci illərdə müxtəlif mətbuat səhifələrində dərc edilmiş məqalə, çıxış və müsahibələrinin müəyyən bir qismi toplansa da orada söylənilmiş fikirlər, verilmiş şərhlər bu çərçivədən çox-çox kənara çıxaraq, əslində Azərbaycanın XX əsrdə və xüsusilə də son 30 ildə olan inkişafının müxtəlif sahələrini əhatə edir.

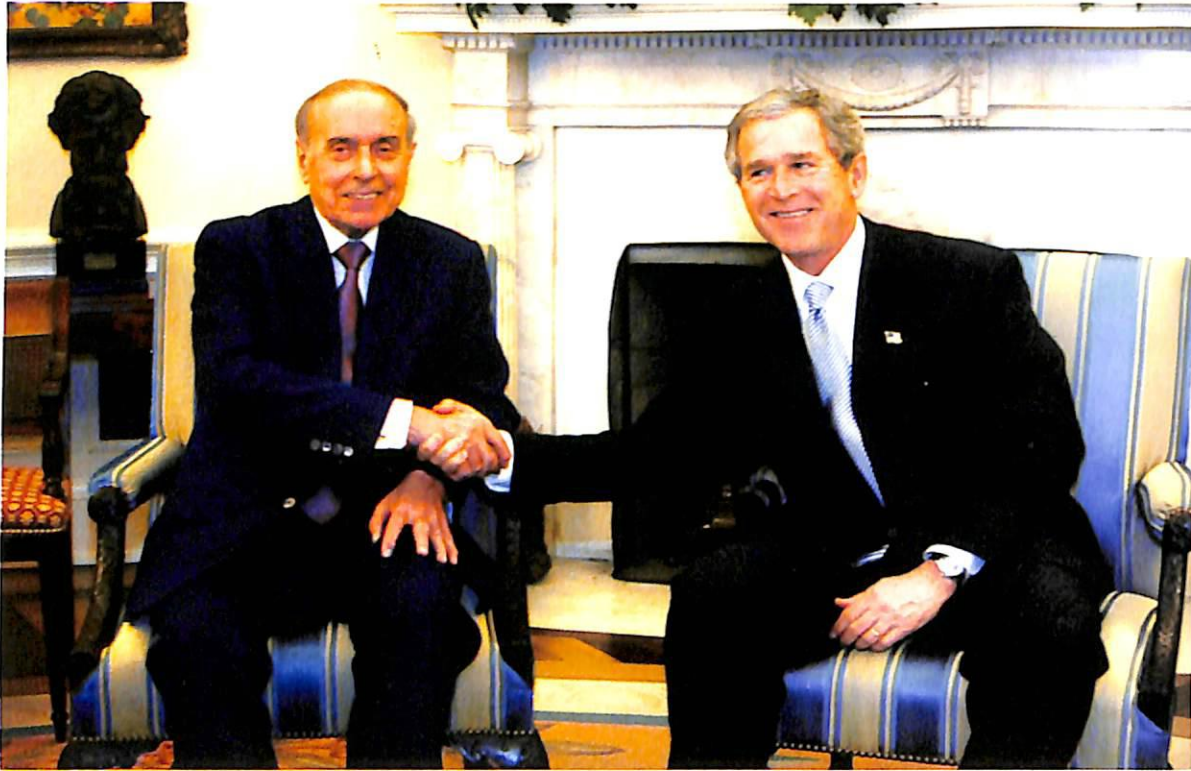
Elmi ictimaiyyətimizdə dərin nəzəri biliyə, zəngin təcrübəyə və analitik təfəkkürə malik olan bir alim, kamil şəxsiyyət kimi tanınan müəllif Azərbaycanın inkişaf dialektikasını dərin fəlsəfi təfəkkür süzgəcindən keçirərək təhlil edir, ictimai-siyasi həyatımızın vacib məsələlərini ətraflı şərh edərək qiymətli fikirlər söyləyir. Bu fikirlər Azərbaycanın inkişafının indiki mərhələsi üçün də çox qiymətli və əhəmiyyətlidir. Bu baxımdan kitabın məhz Azərbaycanın inkişaf dialektikası adlanması da təsadüfi deyildir. Çünki Azərbaycanın XX əsrdəki inkişafının özü çox ziddiyyətli bir prosesdə keçmiş, belə ki, bir tərəfdən bu inkişaf tam bir-birinə zidd olan iki müxtəlif ictimai-siyasi sistemin mövcudluğu şəraitində olmuş, digər tərəfdən də Azərbaycan xalqı bir əsrdə iki dəfə öz müstəqilliyi uğrunda mübarizə aparmalı olmuşdur.

Birinci dəfə bütün müsəlman Şərqiində ilk respublika yaratmaq şərəfinə nail olmuş xalqımız cəmi 23 ay (28 may 1918-28 aprel 1920-ci illər) yaşamış və bu gün şanlı tariximizin parlaq səhifələrini təşkil edən milli dövləti - Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə bütün dünyaya sübut etmişdir ki, özünün zəngin dövlətçilik ənənələrini yeni dövrdə də dirçəltmək və inkişaf etdirmək əzmindədir. Təəssüf ki, əsrin əvvəllərində çox böyük zəhmət bahasına əldə edilmiş bu müstəqilliyin ömrü uzun olmadı. Cəmi 23 ay ömrü olan bu müstəqillik o zamankı çox dərin ziddiyyətlər axarında cərəyan edən ictimai-siyasi proseslər burulğanından çıxma bilməyərək süqut etdi. Beləliklə də daxili və

beynəlxalq şəraitin mürəkkəbliyi üzündən bu dövlət tarixin amansız sınaqlarından çıxma bilmədi və süquta uğradı. Milli dövlətçiliyimizin yenidən bərpası isə XX əsrin son onilliyinə təsadüf edir. 1991-ci il oktyabrın 18-də dünyanın siyasi xəritəsinə yeni bir dövlətin - Azərbaycan Respublikasının adı daxil oldu və iftixarla qeyd etmək olar ki, bu dövlət yeni əsrin - III minilliyin astanasında dünya birliyində özünün layiqli yerini tutmaqdadır.

İtirilmiş bu müstəqilliyi əsrin sonlarında daha böyük zəhmət bahasına bərpa etmək mümkün oldu. Lakin müstəqilliyin bu ilkin dövrü daha çox ziddiyyətlər prosesində davam etdi. Bu dərin ziddiyyətlər prosesində düzgün mövqe tuta bilməyən Azərbaycanın o zamankı fərasətsiz rəhbərlərinin xəyanətkar siyasətləri nəticəsində torpaqlarımızın nəinki müəyyən qismi itirildi, həm də daxili-siyasi gərginlik artdı, ölkədə vətəndaş müharibəsi təhlükəsi, Azərbaycanın real

parçalanması təhlükəsi yarandı. Bu gün qətiyyətlə demək olar ki, dünya şöhrətli siyasətçi Heydər Əliyev öz qüdrətli çiyinlərini Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini əbədi etmək kimi ağır bir yükün altına verməsəydi, dövlətimizin idarəetmə sükanının arxasına keçməsəydi, ikinci milli dövlətimizin aqibəti də birincisi kimi, bəlkə də daha ağır və faciəli olacaqdı. Bu fikri belə bir sadə müqayisədən də aydın görmək olar ki, əgər Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti o vaxtdək çar Rusiyasının müstəmləkəsi olmuş Şimali Azərbaycan torpaqlarını birləşdirərək qüdrətli bir milli dövlət qurmaq üçün əməli bir addım ata bilmişdirsə, ikinci dəfə müstəqillik qazandıqdan sonra keçən qısa müddətdə ölkə xəyanətkar və səriştəsiz rəhbərlərin yarıtılmaz idarəçiliyi ucbatından elə hala salınmışdı ki, artıq söhbət onun parçalanaraq qonşu dövlətlər arasında bölüşdürülməsindən, beləliklə də Azərbaycan xalqının müstəqillik arzusunun birdəfəlik dəfn olunmasından gedirdi.

Məhz, xalqın və dövlətçiliyimizin belə bir ağır məqamında Heydər Əliyev dühasının müqəddəs xilaskar missiyası ilə böyük siyasətə qayıdışı və xalqın istəyi ilə ölkə rəhbərliyinə gəlişi düşmənlərimizin bədxah niyyətlərini həmişəlik ürəklərimdə qoydu. Böyük şəxsiyyətin siyasi müdrikliyi, uzaqgörən siyasəti sayəsində artıq əldən getməkdə olan dövlət müstəqilliyimiz, milli azadlığımız, bir sözlə, "imzalar içərisində imzamız" qorunub saxlandı. Ümumxalq sevgisi, inamı və dəstəyi ilə, demokratik yolla hakimiyyətə gələn Heydər Əliyevin Azərbaycanda daxili ictimai-siyasi sabitliyin yaradılması, tarazlaşdırılmış uğurlu xarici siyasət yeridilməsi, cəmiyyətdə demokratik prinsiplərin bərqərar olunması, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu uğrunda yorulmaz fəaliyyəti XX əsrin son dövrü tariximizin ən şərəfli səhifələrini təşkil edir.

Ramiz Mehdiyevin kitabda verilmiş "Elimizin və dövlətimizin xilaskarı", "Ümummilli lider, tarixin sınağı və həqiqət anı", "Heydər Əliyev və müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulması prosesi", "Müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin memarı", "Tariximizin Heydər Əliyev dövrü", "Azərbaycan tərəqqi və azadlıq yolunda" (1969-1999), "Dövlət idarəçiliyi nəzəriyyəsi və praktikasına Heydər Əliyevin töhfəsi" kimi məqalə, çıxış və məruzələrində Heydlər Əliyevin böyük şəxsiyyəti, liderlik, rəhbərlik məharətinin müxtəlif aspektləri mahir filosof və politoloq qələmi ilə bütün incəlikləri ilə təhlil edilir, bu böyük və nadir şəxsiyyətin xalqımız və dövlətçiliyimiz qarşısında göstərdiyi misilsiz xidmətlər elmi-nəzəri cəhətdən bacarıqla əsaslandırılır. Bu isə bu gün gənc nəslin tarixi həqiqətlər ruhunda tərbiyəsi üçün çox vacib həm də son dərəcə əhəmiyyətlidir. Çünki onlar Heydər Əliyev kimi mahir bir dövlət xadiminin dövlət idarəçiliyi sahəsindəki zəngin təcrübəsini, onun zəngin nəzəri irsini dərindən öyrənməli, bu zəngin xəzinədən bəhrələnməlidirlər. Doğrudur, bu barədə son vaxtlar xeyli maraqlı və qiymətli yazılar dərc olunmuşdur. Lakin bir cəhəti xüsusi olaraq qeyd etmək istərdim ki, bu iş hələlik Ramiz Mehdiyevin məqalələrində olduğu qədər dərin və elmi-nəzəri əsasda təhlil və şərh olunmamışdır. Zənnimizcə, əgər bu bir tərəfdən müəllifin yüksək elmi-nəzəri səviyyəsi ilə əlaqədardırsa, digər tərəfdən də bu onun bu böyük şəxsiyyətlə uzun

illərdən bəri yanaşı, məhz onun bilavasitə rəhbərliyi altında işləməsi ilə əlaqədardır.

Hər bir görkəmli şəxsiyyətin, dövlət xadiminin böyüklüyü, müdrikliyi həm də onunla ölçülür və qiymətləndirilir ki, həmin rəhbər xalqa xidmətdən güc alan, milli mənafeləri hər şeydən üstün tutan, bacarıqlı, istedadlı, səriştəli, idarəetmə işində kifayət qədər təcrübəsi olan xadimləri öz ətrafına toplaya bilir və onlardan vahid, yekdil komanda yaradaraq daxili və xarici siyasəti uğurla həyata keçirir. Bu, beynəlxalq praktikada özünü çoxdan doğrultmuş idarəçilik meyarı və prinsipi müstəqil dövlətin öz istiqlaliliyyətini möhkəmləndirməsi uğrunda mübarizəsi zamanı xüsusilə vacibdir.

Azərbaycan xalqının xoşbəxtliyidir ki, ölkəmizin başçısı, müdrik siyasətçisi Heydər Əliyev məhz belə yolla gedərək özünə layiqli komanda yaratmışdır və yeri gəldikcə onlardan fəxrlə söz açmağı da unutmur. Tam əminliklə demək olar ki, Heydər Əliyevin sözügedən komandasının fəal üzvlərindən biri də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri və Yeni Azərbaycan Partiyasının sədr müavini, fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Mehdiyevdir. Ömrünün 35 ilini ictimai-siyasi fəaliyyətə həsr etmiş və əsl mənada Heydər Əliyev siyasi məktəbinin yetişdirməsi olan Ramiz müəllim, az qala bütün müsahibələrində özünü təvazökarlıqla "üzdə olan dövlət nümayəndəsi kimi" deyil, adi bir vətəndaş kimi təqdim etməyi xoşlasa da, eyni zamanda ölkəmizdə gedən bütün ictimai-siyasi, iqtisadi-mədəni proseslərə dair müstəqil fikirlər söyləməklə həmin proseslərin mahiyyətini açıb göstərməyə çalışır və buna müvəffəqiyyətlə nail olur.

Ramiz müəllim bir filosof alim kimi mətbuatdakı yazılarından, əsərlərindən, mötəbər məclislərdəki dərin məzmunlu məruzə və çıxışlarından elmi ictimaiyyətimiz arasında çoxdan tanınır. İctimai elmlər sahəsində ciddi tədqiqatçı alim, kamil bir filosof kimi tanınır. Eyni zamanda o, Heydər Əliyevin siyasətinin, onun ideyalarının qızgın tərəfdarı, bu ideyaların mahir təbliğatçısı və dərin şərhçisi olmaqla yanaşı, uzun illərdən bəri Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatındakı fəal iştirakı, rəhbər işlərdə səmərəli fəaliyyəti sabit və ardıcıl mövqeyi, böyük etibar, sədaqəti ilə tanınır. Dövlətçiliyə sədaqət, sabit mövqe,

etibar və təvazökarlıq, məncə, hər bir insanın ləyaqəti və həm də ən böyük xoşbəxtliyidir. Haqqında danışdığımız bu kitabda toplanmış və oxuculara yığcam halda təqdim olunmuş yazılarda onun müəllifinin əməli fəaliyyətində dediyimiz həmin cəhətlər özünü çox bariz şəkildə göstərir.

Təyin olunduğum vəzifəmlə əlaqədar son illər bir çox rəhbər işçilərlə öz sahəmə aid iş prosesində bilavasitə təmasda olduğumdan tam yəqin etmişəm ki, cənab Prezident müdrik bir şəxsiyyət kimi öz ətrafına özünəlayiq, xeyli son dərəcə bacarıqlı işgüzar və etibarlı kadrlar toplamış və onlar məhz Heydər Əliyev siyasi məktəbində yetişib kamilləşmişlər. Hesab edirəm ki, "Azərbaycanın inkişaf dialektikası" adlı kitabın müəllifi də həmin kadrların ən birincilərindən biridir. Müstəqil Azərbaycanın təcrübəli ideoloqlarından biri kimi tanınsa da, həmişə qeyd etməyi unutmur ki, o yalnız və yalnız ölkə rəhbəri, Yeni Azərbaycan Partiyasının yaradıcısı Heydər Əliyevin dediyi fikirlərin adı

şərhçisidir və bununla da fəxr edir.

Kitabı oxuyarkən tam yəqin etmək olur ki, onun müəllifi ideoloji işimizin həqiqətən çox yetkin və təcrübəli alim-filosofudur. Kitabda onun "Yeni Azərbaycan" qəzetinə verdiyi müsahibədə milli dövlətçilik ideologiyası və ideoloji konsepsiyamız haqqında söylədiyi fikirlər bunu bir daha təsdiq edir: "Dövlətçiliyin inkişaf ssenarisi kimi dəyərləndirdiyimiz milli-ideoloji konsepsiyamız yalnız Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi ilə yaradılmağa başladı. Onun başlıca müddəaları ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul edilmiş Konstitusiyamızda öz əksini tapmışdır. Qeyd edirəm ki, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası tək bizim yox, beynəlxalq ekspertlərin də rəyincə postsovet məkanında ən demokratik, ən humanist müddəaları özündə əks etdirən Konstitusiyadır. Burada təsbit olunmuş müddəalardan çıxış edərək biz öz dövlətçilik ideologiyamızın prinsiplərini hazırlayır,

təbliğatını aparırıq. Ancaq hazırki şəraitdə, yəni azad bazar münasibətlərinin bərqərar olduğu, sivil dünyanın maraq göstərdiyi cəmiyyətdə ideologiyaya və onun oynadığı rola klassik baxımdan yanaşmamalıyıq. Bizim ideologiyamız konkret fəaliyyətə, işgüzarlığa istinadən formalaşır və günün tələblərinə cavab verən çevik mexanizmdir".

Kitabda milli dövlətçilik ideologiyamızla yanaşı, milli istiqlaliyyətimizin, müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi ilə də əlaqədar qiymətli fikirlər söylənilir.

Məlum olduğu kimi, Ramiz Mehdiyev Azərbaycan müstəqillik əldə etməmişdən əvvəl də totalitar rejim şəraitində yüksək vəzifələr tutmuş, özünün prinsipliliyi, işgüzarlığı, təşkilatçılığı ilə fərqlənmişdir və o, bu gün də fəxr edir ki, elə o dövrdə də daim müstəqillik ideyaları aşıl原因 Heydər Əliyevlə çiyin-çiyinə işləmiş və bu ideala xidmət etmişdir. Görün "Ayna" qəzetinə verdiyi müsahibədə müxbirin: "Siz əvvəllər də yüksək vəzifələr tutmusunuz. İndi də hakimiyyətin yüksək eşalonunda əsas simalardan birisiniz. Necə olur ki, siz belə müxtəlif allahlara - əvvəllər kommunizm və proletar beynəlmiləlçiliyi, indi isə müstəqillik, bazar iqtisadiyyatı və demokratiya ideyasına eyni dərəcədə uğurla xidmət edirsiniz?" - sualına Ramiz müəllimin cavabında əsl həqiqət necə aşkarlanır: "Əgər siz belə ifadə etməyi xoşlayırsınızsa, bilin, "müxtəlif allahlar" olmamışdır. "Allah" elə o vaxtkıdır ki, var. Azərbaycan milli ideyasının bünövrəsi - müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılmasıdır. Hətta sovet totalitar rejimi şəraitində cibində partiya bileti gəzdirməsinə baxmayaraq, bu ideya ilə yaşayanlar (hətta, söyləndiyi kimi, yuxarılarda da) az deyildi.

Əsrin bir rübündən çoxunu mən Heydər Əliyevlə işləyirəm. Mən onu xalqın tanınmış lideri hesab edirəm və bir insan kimi ona ürəkdən inanmışam. O zaman da o, həmfikirlərin dairəsində müstəqil Azərbaycan dövləti ideyasını inkişaf etdirirdi. O, xəyalpərvər deyildi, pragmatik idi, hələ 70-80-ci illərdə Moskvanı şübhəyə salmadan çox incə, mahiranə, diplomatcasına bu ideyaları həyata keçirirdi - ölkənin iqtisadi və sosial bazasını möhkəmləndirirdi. Təhsilin, elmin, mədəniyyətin, ədəbiyyatın və incəsənətin, milli şüur və milli mənlik

şüurunun inkişafı üçün çox iş görürdü.

Bu gün mənim üçün ən başlıcası dövlətçiliyimizi və milli istiqlaliyyətimizi möhkəmləndirmək işinə xidmət etməkdir. Yerdə qalan nə varsa əhəmiyyətli deyil və bu məqsədə tabe edilməlidir..."

Ayrı bir müsahibəsində müəllif digər bir mühüm məsələyə də aydınlıq gətirir. Müxbirin: "... mətbuatda arabir iqtidar komandasında mühafizəkar və islahatçı qruplaşmaların olması barədə fikirlər yürüdülmür. Bu nə dərəcədə həqiqətə uyğundur?" - sualına o, belə cavab verir: "...Birmənalı şəkildə bildirirəm ki, Heydər Əliyevin komandası yekdildir və burada ən böyük islahatçı Heydər Əliyev özüdür..." Əlbəttə, Ramiz müəllimin kitabda verilmiş məqalə, çıxış və müsahibələrindən gətirilən belə səciyyəvi misalların sayını istənilən qədər artırmaq mümkündür. Bir məsələ aydındır ki, o, boş və mənasız yerə söz güləşdirməyi xoşlamır, buna heç onun vaxtı və imkanı da yoxdur. Görünür, elə bu səbəbdən də Ramiz Mehdiyev respublikada baş verən mühüm ictimai-siyasi proseslərə o vaxt müdaxilə edir və fikrini söyləyir ki, buna çox ciddi ehtiyac yaranmış olsun. Bax, məhz belə bir ehtiyac yarandıqda Ramiz Mehdiyevin dərin elmi-fəlsəfi, ümumiləşdirmələr süzgəcindən keçmiş fikir və mülahizələri mətbuat səhifələrində öz əksini tapır. Ona görə də yenidən müstəqillik qazandıqdan sonra respublikamızda baş verən hər hansı mühüm ictimai-siyasi hadisənin ümumiləşdirilmiş və obyektiv təhlilini tapmaq istəyən hər kəs "Azərbaycanın inkişaf dialektikası" kitabında cavab tapa bilər. Kitabda toplanan dərin məzmunlu məqalə, çıxış və müsahibələr hər bir vicdanlı vətəndaşın mövqeyini ifadə etdiyindən ümummilli mənafeələr naminə öyrənilməyə, təbliğ edilməyə, yayılmağa tamamilə layiqdir və zənnimizcə, buna ciddi ehtiyac da vardır.

Əminəm ki, kitab yenidən müstəqillik qazandığımız dövrdən indiyə kimi respublikamızda baş vermiş ən mühüm ictimai-siyasi hadisələr barədə dəqiq, səhih, obyektiv məlumat almaq istəyən hər bir oxucu üçün dəyərli vəsait, stolüstü kitab olacaqdır.

*"Respublika" qəzeti,
31 yanvar 2001-ci il.*

АЗЕРБАЙДЖАН НА ПУТИ НЕЗАВИСИМОСТИ

В изданной недавно книге руководителя Исполнительного аппарата Президента Азербайджанской Республики, доктора философских наук Рамиза Энвер оглу Мехтиева "Диалектика развития Азербайджана" повествуется о пройденном нашей республикой трудном и противоречивом пути развития. Несмотря на то, что в книге собрана определенная часть статей, выступлений и интервью автора, опубликованных на страницах различных органов печати в 1996 - 2000 годах, высказанные в них мысли, данные комментарии, выходя далеко за эти рамки, по сути, охватывают различные сферы развития Азербайджана в XX столетии и, в частности, в последние 30 лет.

Автор, известный среди нашей научной общественности как ученый, обладающий глубокими теоретическими знаниями,

богатым опытом, аналитическим мышлением, а также как достойная личность, анализирует диалектику развития Азербайджана, проводя ее через призму глубокого философского мышления, высказывает ценные мысли, обстоятельно комментируя важные вопросы нашей общественно-политической жизни. Эти мысли чрезвычайно ценны и существенны и для нынешнего этапа развития Азербайджана. Неслучайно, что эта книга называется диалектикой развития Азербайджана. Так как развитие Азербайджана в XX веке само по себе проходило в условиях крайне противоречивого процесса, так, с одной стороны, это развитие происходило в условиях существования двух в корне противоположных общественно-политических систем, а с другой - азербайджанскому народу пришлось дважды в одном столетии вести борьбу за свою независимость.

Наш народ, которому выпала честь впервые на всем мусульманском Востоке создать первую республику, благодаря просуществовавшему всего 23 месяца (28 мая 1918 - 28 апреля 1920) национальному государству - Азербайджанской Демократической Республике, являющейся сегодня яркой страницей нашей славной истории, - доказал всему миру, что намерен и в новый период возрождать и развивать свои богатые традиции государственности. К сожалению, эта независимость, обретенная ценой огромного труда, была недолгой. Эта независимость, просуществовавшая всего 23 месяца, не смогла преодолеть водоворот общественно-политических процессов, происходивших в русле очень глубоких противоречий того времени, и пала. Таким образом вследствие сложности внутренней и международной обстановки это государство не смогло преодолеть безжалостные испытания истории и прекратило свое существование. Восстановление же нашей национальной государственности вновь пришлось на последнее десятилетие XX века. 18 октября 1991 года на политической карте мира появилось новое государство - Азербайджанская Республика, и можно с гордостью отметить, что на пороге нового столетия - 3-го тысячелетия это государство занимает достойное место в мировом сообществе.

Эту утраченную независимость удалось восстановить в конце века ценой еще более напряженного труда. Однако этот начальный период независимости продолжался в условиях еще более противоречивых процессов. В результате предательской политики тогдашних некомпетентных руководителей Азербайджана, которым не удалось занять правильную позицию в этих глубоко противоречивых процессах, не только была потеряна определенная часть наших земель, но и возросла внутренняя политическая напряженность, в стране возникла угроза гражданской войны, угроза реального расчленения Азербайджана. Сегодня можно с уверенностью сказать, что если бы всемирно известный политик Гейдар Алиев не взял на свои могучие плечи такой тяжелый груз, как сделать государственную независимость Азербайджана вечной, не встал бы у руля нашего государства, то участь второго нашего

национального государства была бы такой же, как и первого, может, даже еще тяжелее и трагичнее. Эта мысль становится очевидной и из следующего простого сравнения: если Азербайджанская Демократическая Республика смогла предпринять практические шаги для того, чтобы, объединив земли Северного Азербайджана, являвшегося до того времени колонией царской России, создать могущественное национальное государство, то за короткое время, прошедшее после обретения независимости во второй раз, страна вследствие неумелого управления вероломных и некомпетентных руководителей оказалась в таком положении, что речь уже шла о ее расчленении и разделе между соседними государствами, и тем самым о том, чтобы раз и навсегда похоронить мечту азербайджанского народа о независимости.

Именно возвращение, в столь тяжелый для государственности момент гения Гейдара Алиева в большую политику со священной спасительной миссией и его приход по желанию народа к руководству навсегда предотвратили злонамеренные стремления наших врагов. Благодаря политической мудрости, дальновидной политике великой личности были сохранены наша государственная независимость, которую мы уже теряли, наша национальная свобода, наше достойное место среди других народов. Неутомимая деятельность Гейдара Алиева, пришедшего к власти благодаря всенародной любви, вере, демократическим путем, в деле установления в Азербайджане внутренней общественно-политической стабильности, проведения сбалансированной успешной внешней политики, утверждения в обществе демократических принципов, строительства правового и светского государства является самой славной страницей нашей истории последнего периода XX века.

В собранных в книге статьях, выступлениях и докладах Рамиза Мехтиева таких, как "Спаситель нашей страны и государства", "Общенациональный лидер испытание истории и момент истины" "Гейдар Алиев и процесс строительства независимого Азербайджанского государства", "Архитектор независимой Азербайджанской государственности", "Период Гейдара Алиева в нашей истории", "Азербайджан на пути прогресса и свободы" (1969-

1999), "Вклад Гейдара Алиева в теорию и практику государственного управления", пером талантливого философа и политолога тонко анализируются великая личность Гейдара Алиева, различные аспекты присущей ему искусства лидера, руководителя умело обосновываются с научно-теоретической точки зрения несравненные заслуги этой великой и редкой личности перед нашим народом и государственностью. А это чрезвычайно важно для воспитания сегодня молодого поколения в духе исторических истин, так как молодежь должна глубоко изучать большой опыт такого талантливого государственного деятеля, как Гейдар Алиев, в области государственного управления, его богатое теоретическое наследие, пользоваться этой бесценной сокровищницей. Правда, в последнее время опубликовано много интересных и ценных материалов об этом. Однако хочу особо отметить следующее: эта работа пока не была проанализирована и прокомментирована на таком глубоком и научно-теоретическом основании, как в статьях Рамиза Мехтиева. Мы считаем что если это, с одной стороны, связано с высоким научно-теоретическим уровнем автора, то с другой, - это связано с его работой в течение долгих лет рядом с Гейдаром Алиевым и именно под непосредственным руководством этой великой личности.

Величие, мудрость каждой выдающейся личности, государственного деятеля измеряется и оценивается еще и тем, что такой руководитель может сплотить вокруг себя деятелей, черпающих силу в служении народу, ставящих национальные интересы превыше всего, умелых, талантливых, компетентных, имеющих достаточный опыт в управлении, и, сформировав из них единую, дружную команду, успешно осуществляет внутреннюю и внешнюю политику. Этот давно оправдавший себя в международной практике критерий и принцип управления особенно важен в ходе борьбы независимого государства за укрепление своей независимости.

Счастье азербайджанского народа в том, что руководитель нашей страны, мудрый политик Гейдар Алиев, придерживаясь именно этого пути, создал для себя достойную команду и не забывает с гордостью говорить о ней по мере необходимости. С

полной уверенностью можно сказать, что одним из активных членов упомянутой команды Гейдара Алиева является и руководитель Исполнительного аппарата Президента Азербайджанской Республики, заместитель председателя партии "Ени Азербайджан", доктор философских наук Рамиз Мехтиев. Несмотря на то, что Рамиз муаллим, посвятивший общественно-политической деятельности 35 лет своей жизни и являющийся в полном смысле слова воспитанником политической школы Гейдара Алиева, чуть ли не во всех интервью любит скромно представлять себя не "как находящегося на виду государственного деятеля", а как обыкновенного гражданина, в то же время он, высказывая независимые мысли обо всех происходящих в нашей стране общественно-политических, культурно-экономических процессах, стремится раскрыть суть данных процессов и успешно добивается этого.

Как ученый-философ, Рамиз муаллим давно известен среди нашей научной общественности по своим материалам в печати, трудам, глубоко содержательным докладам и выступлениям на авторитетных форумах. Он известен как серьезный ученый-исследователь в области общественных наук, как достигший совершенства философ. В то же время он известен не только как ярый сторонник политики Гейдара Алиева, его идей, талантливый пропагандист и умелый толкователь этих идей, но и своим активным участием в течение долгих лет в общественно-политической жизни Азербайджана, плодотворной деятельностью на руководящих должностях, стабильной и последовательной позицией, большим авторитетом, преданностью. Преданность государственности, стабильная позиция, надежность и скромность, думаю, являются не только достоинством, но и большим счастьем каждого человека. В собранных в упомянутой нами книге и представленных читателям в сжатой форме материалах очень наглядно проявляются качества, отмеченные нами в практической деятельности их автора.

Вследствие того, что в связи с должностью, на которую я был назначен, в последние годы я непосредственно общаюсь в процессе работы, относящейся к моей сфере, со многими

руководящими работниками, я полностью уяснил для себя, что господин Президент, как мудрая личность, собрал вокруг себя достойные его, чрезвычайно умелые, деловые и надежные кадры, которые сформировались и достигли совершенства именно в политической школе Гейдара Алиева. Считаю, что автор книги "Диалектика развития Азербайджана" также является из лучших в числе этих кадров. Несмотря на то, что он известен как один из опытных идеологов независимого Азербайджана, он никогда не забывает отмечать, что является только и только простым толкователем мыслей, высказанных руководителем страны, создателем партии "Ени Азербайджан" Гейдаром Алиевым, и гордится этим.

При чтении книги становится очевидным, что ее автор - очень зрелый и опытный ученый-философ нашей идеологической работы. Это еще раз подтверждают мысли, приведенные в книге из его интервью газете "Ени Азербайджан" об идеологии национальной государственности и нашей идеологической концепции: "Наша национально-идеологическая концепция, расцениваемая нами как сценарий развития государственности, стала создаваться только с приходом к власти Гейдара Алиева. Ее приоритетные положения нашли свое отражение в нашей Конституции, принятой общенародным голосованием. Отмечу, что Конституция Азербайджанской Республики не только, по нашему мнению, но и по мнению международных экспертов, является такой Конституцией на постсоветском пространстве, в которой отражены самые демократические, самые гуманные положения. Выступая с позиции закрепленных в ней положений, мы готовим принципы нашей идеологии государственности, проводим ее пропаганду. Однако в нынешних условиях, то есть в обществе, где утверждаются свободные рыночные отношения, в обществе, к которому проявляет интерес цивилизованный мир, мы не должны подходить к идеологии и к той роли, которую она играет, с классической точки зрения. Наша идеология формируется со ссылкой на конкретную деятельность, деловитость и является гибким механизмом, отвечающим требованиям дня".

В книге наряду с нашей идеологией национальной

государственности высказываются также ценные мысли, связанные с укреплением нашей национальной независимости, суверенитета.

Как известно, Рамиз Мехтиев занимал высокие посты и до обретения Азербайджаном независимости в условиях тоталитарного режима, отличался своей принципиальностью, деловитостью, организаторскими способностями, он и сегодня гордится тем, что работал плечом к плечу с Гейдаром Алиевым, прививавшим и в тот период идеи независимости, и служил этому идеалу. Посмотрите, как раскрывается истина в ответе Рамиза муаллима на вопрос корреспондента: "Вы и раньше занимали высокие посты, и сегодня являетесь одним из основных представителей высшего эшелона власти. Как вам удастся с одинаковым успехом служить столь разным богам - сначала идее коммунизма и пролетарского интернационализма, а сейчас - идее независимости, рыночной экономики и демократии?" - в интервью газете "Айна": "Если вы любите употреблять это выражение, то знайте, что "разных богов" не было. "Бог" все тот же. Основой азербайджанской национальной идеи является создание независимого Азербайджанского государства. Даже в условиях советского тоталитарного режима было немало людей (говорили даже в "верхах"), которые, несмотря на то, что носили в кармане партийный билет, жили этой идеей.

Более четверти века я работаю с Гейдаром Алиевым. Я считаю его признанным лидером народа и, как человек, поверил в него всем сердцем. Он и в то время среди своих единомышленников развивал идею независимого Азербайджанского государства. Он не был мечтателем, он был прагматиком, еще в 70 - 80-е годы, не вызывая подозрений Москвы, он очень тонко, мастерски, дипломатично осуществлял эти идеи - укреплял экономическую и социальную базу страны. Он осуществлял большую работу для развития образования, науки, культуры, литературы и искусства, национального сознания и сознания национального достоинства.

Сегодня самым главным для меня является служение делу укрепления нашей государственности и национальной независимости. Все остальное - не суть важно и должно подчиняться этой цели..."

В другом своем интервью автор вносит ясность в еще один важный вопрос. На вопрос корреспондента: "...В печати иногда высказывается мысль о существовании в команде власти консервативных и реформаторских группировок. В какой степени это соответствует действительности?" - он отвечает так: "Однозначно заявляю, что у Гейдара Алиева дружная команда, и самым большим реформатором в ней является сам Гейдар Алиев...". Конечно, таких характерных примеров из собранных в книге статей, выступлений и интервью Рамиза муаллима можно приводить бесконечно много. Ясно одно: он не любит спорить, да у него и нет на это ни времени, ни возможности. Как видно, по этой причине Рамиз Мехтиев лишь тогда вмешивается в происходящие в республике важные общественно-политические процессы и высказывает свое мнение, когда в этом появляется очень большая потребность. При появлении именно такой потребности глубокие научно-философские, прошедшие через призму обобщения мысли и идеи Рамиза Мехтиева находят свое отражение на страницах печати. Поэтому каждый человек, интересующийся обобщенным и объективным анализом того или иного важного общественно-политического события, происходящего в нашей республике после обретения вновь независимости, может найти ответ в книге "Диалектика развития Азербайджана". Вследствие того, что собранные в книге глубоко содержательные статьи, выступления и интервью выражают позицию каждого добросовестного гражданина, они вполне достойны изучения, пропаганды, распространения во имя общенациональных интересов, и, как нам кажется, в этом есть большая потребность.

Уверен, что книга станет ценным пособием, настольной книгой для каждого читателя, желающего получить точную, достоверную, объективную информацию о самых важных общественно-политических событиях, произошедших в нашей республике с периода обретения нами вновь независимости и по настоящее время.

**"Бакинский рабочий",
7 февраля 2001 года.**

DÜŞDÜYÜMÜZ ŞƏRAİTDƏ APARDIĞIMIZ SÜLH DANIŞIQLARI MÜHARİBƏ APARMAQ QƏDƏR ÇƏTİNDİR

Qarabağ problemi təkcə ərazi bütövlüyümüz yox, həm də müstəqillyimiz, ümumiyyətlə Azərbaycanın taleyi ilə bağlı çox ciddi məsələdir. Çox vaxt deyirlər ki, ərazimizin iyirmi faizini itirmişik. Ancaq gənclərimizin heç də hamısı bilmir ki, necə bir hissəsini itirmişik. Vətənin hər yeri əzizdir. Ancaq gənclər bilməlidirlər ki, Azərbaycanı itirdiyimiz bu yerlərsiz təsəvvür etmək mümkün deyildir. O, dağlar, meşələr, sərin bulaqlar, şlalələr, çəmənliklər, ətirli çiçəklər, mineral sular, yer altındakı qiymətli minerallar, başı dumanlı, qarlı dağlar - Murov, Dəlidağ, Sarı yer, Kəpəz, o saf, təmiz hava ki, bir ay yaşadıqdan sonra adamın üzünün dərisi qabıq qoyub dəyişilir, qoyunumuz, quzumuz, mal-qaramız o yerlərdə bəslənər, ətimiz, südümüz, yağımız, pendirimiz o yerlərdən gələrdi. Gənclər bilməlidirlər ki, o yerlər geri qaytarılmalıdır, biz o yerlərə qayıtmalıyıq. Həm də tez, məsələnin çox uzanmasına yol vermədən, yubanmadan qayıtmalıyıq, artıq kifayət qədər vaxt keçib, məsələnin həlli yetişib. Sülh yolu ilə mümkün olmasa, Dağlıq Qarabağdan kənar ərazilərimizi hökmən, lap tezliklə müharibə yolu ilə də olsa azad edib Dağlıq Qarabağla əlaqədar danışıqları davam etdirməliyik.

Bu məsələdə əvvəlki illərdə, keçmiş rəhbərliklər və müxtəlif siyasi qüvvələr tərəfindən vaxtı ilə atılmış tələsik və düşünülməmiş addımlar, buraxılmış ciddi səhvlər, vahid ordunun yaranmaması, müxtəlif dağınıq hərbi dəstələrə parçalanması, daxildəki qarmaqarışqlar nəticəsində biz nəinki Dağlıq Qarabağı, üstəlik çox-çox ətraf rayonları da itirdik. Bu təkcə döyüş meydanında yox, eyni zamanda ondan əvvəl siyasi-ideoloji və informasiya cəbhəsində aparılan mübarizədəki uğursuzluqların nəticəsi idi. Məlum oldu ki, düşmən nəinki arxalı, həm də çox hazırlıqlı, tədbirli, məharətli və son dərəcə hiyləgərdir. O zaman da danışıqlar aparılırdı, onda da bizi gah Jeleznovodskiyə, gah da Tehrana çəkirdilər. Onda da erməni tərəfi heç cür ipə-sapa yatmır, inadkarlıq edir və bizi

daim provokasiya yolu ilə münəqişəyə, açıq-aşkar müharibəyə sövq edirdi. Erməni tərəfi istədiyinə nail oldu. Müharibə başlandı. Bizi qabağa buraxdılar, xeyli irəlilədik, hətta Xaçın çayın üstünə, Xankəndinə, Laçına çatdıq. Nəticədə də təkcə Dağlıq Qarabağı yox, daha çox yerləri itirdik.

Atəşkəsin olması bizi daha böyük uğursuzluqlardan bir növ xilas etdi, müəyyən qədər özümüzə gəldik, 1994-cü ildən müntəzəm olaraq hər sahədə, istər daxildə, istərsə də beynəlxalq aləmdə mövqelərimizi xeyli möhkəmləndirə bildik.

Ərazimiz işğal altında olsa da, vaxt-zaman erməni tərəfin yox, daha çox bizim xeyrimizə işlədi. Bu, nəhayət ki, sabitlik şəraitində düşünülmüş təmkinli və düzgün, ağıllı siyasətin nəticəsində mümkün oldu.

Budapeşt, Lissabon, İstanbul sammitlərindən keçən dövr ərzində

yeridilən siyasət nəticəsində yaranmış yeni şərait Azərbaycanın irəliləməsinə, mövqelərinin çox-çox möhkəmlənməsinə, erməni tərəfin həm daxildə, həm də beynəlxalq aləmdə mövqeyinin nisbətən zəiflənməsinə səbəb oldu. Erməni tərəfini himayə edənlər dərhal bu vəziyyəti düzgün qiymətləndirərək ona hərbi köməyi artırdılar, deyilənlərə görə bu gün Ermənistanın öz iqtisadi qüdrətinə arxalanmayan, ancaq əvvəlkindən xeyli güclü mobil ordusu və yeni silahları vardır. Lakin iqtisadiyyatı ağır vəziyyətdədir. Bu gün Ermənistan nə öz xalqını və nə də Dağlıq Qarabağdakı erməniləri iqtisadi cəhətdən təmin edə bilmir. Dağlıq Qarabağı qanuni yolla ilhaq edə bilmir, bir sözlə, özünün qələbəsinə hüquqi cəhətdən başa çatdırıb, ondan bəhrələyə bilmir. Ermənistan özünün inadkarlığı, havadarlarının köməyi ilə döyüş meydanındakı qələbəsinə bu gün sülh danışıqlarında təzyiq və inadkarlıqla möhkəmləndirməyə çalışır. Ancaq biz də zəif deyilik, həm də tək də deyilik, sülh danışıqları baş tutmasa gücümüzü göstərməyə qadirik.

Biz erməniləri yaxşı tanıdığımız kimi, onlar da bizi yaxşı tanıyırlar. Növbəti erməni hiyləgərliyi ilə, inadkarlıq göstərməklə bizi çaşdırmağa, əsəbiləşdirib hövsələdən çıxarmağa, daxilimizdə hay-küy salanlar, siyasi oyunlara əl atanlar olacağını, müharibəyə çağıran qaynar başlar olacağını nəzərə alaraq növbəti hiyləgərliklə bizi provakasiyaya çəkməyə, müharibəyə sövq etməyə və dünya ictimaiyyəti qarşısında son illərdə qazandığımız sülhsevər xalq imicimizi yox etməyə, yenidən bizi davakar, başkəsən, qəddar kimi qələmə verməyə, məsələnin həllini danışıqlar stolundan döyüş meydanına çəkməyə, öz məkrli məqsədlərinə bu yolla nail olmağa çalışa bilərlər. Kim bilir, bəlkə də bu təkcə ermənilərin aqlının məhsulu deyildir. Odur ki, belə bir ehtimalı da nəzərdə saxlamaq və nə qədər ki, danışıqlar gedir, daim sülhsevər mövqe nümayiş etdirmək lazımdır, başlanmış danışıqların axırını gözləmək, hay-küyə yol verməmək lazımdır. Mitinq, küçə yürüşü, nümayiş, müharibəyə çağırış, bunlar hamısı indiki konkret şəraitdə hələlik lazımsız və ziyanlı işlərdir. Bu erməni təbliğatına imkan vermək olardı.

İndi hər cür söyləri bəyənməyib görülmə işləri inkar etmək də düzgün deyil. Hələ bizə variantlar təklif olunub, hələ yeniləri də təklif oluna bilər. Çünki, bu axırıncı təkliflərdən keçən müddət ərzində çox söylər göstərilib, çox-çox məsələlərə bir daha aydınlıq gətirilib, danışıqlar davam edir və davam etdirilməlidir. Hələ nə razılaşdırılmış saziş var, nə imzalar var, danışıqlara kömək etmək, variantlar içərisindən əlverişli məqamlar düzəltməyə kömək etmək əvəzinə küçəyə çıxmaq haqqında düşünmək yanlışdır, işə maneçilikdir, ziyanlıdır. Problem çox çətin, çox mürəkkəbdir, onu hay-küylə həll etmək, mənəm-mənəmlik etmək vaxtı keçib, güzəştə, kompromissiz təminat vermədən, müəyyən öhdəlik götürmədən keçinmək mümkün deyil. Danışiq, sülh kompromissiz, güzəştə əldə oluna bilməz. Milli mənafeyə zərər gətirməyən kompromisə getmək olar. Azərbaycanın və onun Prezidentinin qəti mövqeyi də belədir. O ki, qaldı digər cüzi kompromis və güzəştlərə, belə qarşılıqlı güzəştdən, kompromisdən ancaq özünə inanmayan adamlar ehtiyat edib çəkinərlər.

Böyük dövlətlər xeyli fəallaşsınlar, bunu nəzərə almamaq olmaz, onların mövqelərində, problemə münasibətlərində irəliləyiş vardır. Bunu görməmək, həm də hələlik bunun əksinə hərəkət etmək olmaz, milli mənafe partiya mənafeələrindən üstün tutulmalıdır. Sülh yolundan çəkinmək olmaz, danışıqlar da, müzakirələr də davam etdirilməli, əlverişli bir məqam olmasına çalışılmalıdır. Başlanmış söylər davam etdirilməlidir.

Danışiq aparan ölkə sakit şəraitdə fikirləşməli, rahat düşünməlidir. Bu aydın həqiqətdir. Hay-küy salmaq, müharibəyə çağırmaq isə işi pozmaq, maneçilik olar.

Müzakirələrdə məsələnin danışıqlar yolu ilə həlli üçün səmərəli təkliflər irəli sürmək əvəzinə və bu bəhanə altında hələ ortada konkret heç nə olmadığı halda televiziya və mətbuatda Prezidentə hücumlar etmək, qara yaxmaq, böhtan söyləmək və buna yol vermək bizi mətləbdən uzaqlaşdırır, çaşqınlıq yaradır.

Müharibədə arxa möhkəm olmazsa, qalib gəlmək olmaz. Unutmaq olmaz ki, bizim belə bir şəraitdə apardığımız sülh danışıqları müharibə

aparmaq qədər çətinidir. Bu danışıqlarda cənab Prezident ermənilərə və onların havadarlarının təzyiqlərinə qarşı təkliddə dayanır. Belə bir şəraitdə iqtidar və müxalifət, bir sözlə hamı yekdil olmalı, hamı Prezidentə kömək və arxa olmalı, müharibədə olduğu kimi, onun ətrafında sıx birləşməlidir. Qarabağı azad etmək üçün öz hökumətini devirməyə çağırış məsələnin həlli üçün təklif yox, açıq-aşkar ağılsızlıq və ya tam xəyanətdir.

Qarabağ problemi bu gün bizim xarici siyasətimizin ən çətin, ən mürəkkəb bir sahəsidir. Bizi müharibəyə yox, danışıqlara dəvət ediblər, sülh bağlamağı məsləhət görüblər.

Müharibə variantı həmişə mümkündür, bunu əlimizdən alan yoxdur. Bu, son həddir, ona mükəmməl hazırlaşmaq lazımdır. Müharibə olarsa çalışmaq lazımdır ki, o, uzun sürməsin, mümkün qədər çox tez, məsələ beş-on günə başa çatdırılmalıdır.

Danışıqların kimlərlə, hansı şəraitdə aparılması ilə yanaşı məhz onu bu gün kimin aparmasının da çox böyük əhəmiyyəti vardır. Burada təcrübənin, iradə və nüfuzun, məsələnin mahiyyətini dərinlən bilməyin, siyasi səriştənin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bütün bu keyfiyyətləri biz cənab Prezidentin Budapeşt sammitində Ermənistanın kəskin etirazına baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ probleminin mərhələlərlə həll edilməsinin qərara alınmasında, Lissabon sammitində ərazi bütövlüyümüzün təsdiq edilməsində, Avropa Şurası Parlament Assambleyası tərəfindən həmin qərarın dəstəklənməsində, İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınması üçün göstərdiyi səylər onun qəti və sərt mövqeyinin nəticəsi kimi qiymətləndirilməli, fəaliyyətində, keçirdiyi çoxlu görüş və danışıqlarda, Azərbaycanda dövlət səfəri zamanı 32 il ərzindəki səmərəli fəaliyyətində görmüşük. Bunlar bizim xarici siyasətimizin son illərdə bu məsələdə əldə etdiyi mühüm nailiyyətləridir.

Bütün bunlar da cənab Prezidentin ölkə-ölkə gəzərək gecə-gündüz bu məsələnin həlli üçün səhhətini, əsəblərini sərf etməsinin, ümumxalq işi üçün heç nəyi əsirgəməməsinin nəticəsində əldə edilmişdir. Bütün bunlar göstərir ki, atəşkəs əldə olunandan bəri keçən illər heç də

bəzilərinin iddia etdiyi kimi səmərəsiz olmamış, Qarabağ məsələsinin indiki müzakirə səviyyəsinə çatdırılması üçün uzun, əzablı bir yol keçilmiş və əsaslı zəmin yaradılmışdır. Xalqımız 93-cü ildən bu problemin həllini məhz cənab Prezidentə etibar etmiş və o, da xalqın bu etimadını, bu etibarını yüksək qiymətləndirərək bu yolda özünəməxsus əzmkarlıq, iradə və prinsipiallıqla çalışır. Odur ki, torpaqlarımızın hələlik geri qaytarılmadığını, ATƏT-in 97-98-ci illərə dair elan edilmiş sənədlərinin layihələrini bəhanə edərək gördüyümüz işləri inkar etmək, bütün şüurlu həyatını xalqına xidmət etməyə sərf etmiş, daim xalqını, vətəni irəli aparmış bir şəxsin mövqeyinə şübhə yaratmaq cəhdləri haqsızlıq olmaqla bərabər, yol verilməzdir, həm də günah işidir. Ömrünün 32 ilini doğma xalqına xidmətə həsr etmiş, xalqın qəlbində və şüurunda möhkəm yer tutmuş, artıq öz sağlığında tarixə daxil olmuş bir şəxs öz xalqının mənafeyinə zidd bir işə razılıq verə bilərmi? Əlbəttə, yox.

Elan olunmuş sənədlərin məzmunu, danışıqlar və dünyadakı digər siyasi proseslər göstərir ki, bugünkü dünyanı heç də hər yerdə, hər zaman ağıllı siyasət idarə etmir və dünyanın inkişafının siyasi istiqaməti təəssüf ki deyərsən başqa bir səmtə gedir.

Bir vaxtlar dünya bir-birinə zidd olan iki ictimai-siyasi sistemə parçalanmışdırsa, indi də getdikcə yeni bir parçalanma istiqamətində gedir. Bəşəriyyət əvvəlki parçalanmadan çox böyük zərər çəkdiyi kimi, bu yeni parçalanmanın qarşısı alınmazsa, bəşəriyyət bundan daha böyük zərər çəkə bilər. Əfqanıstanda, İraqda, Fələstində, Kosovada, Hindistanda dini zəmində baş vermiş hadisələr, Çeçenistanda törədilən faciələr və cinayətlər, türklər barəsində yol verilən haqsızlıqlar, ermənilərin açıq-aşkar himayə edilməsi bunu aydın göstərir. Dağlıq Qarabağ məsələsinə, probleminə yanaşmaqda ikili standartlar da buradan irəli gəlir. Bütün bunları görə-görə, bütün bunları bilə-bilə, sülh danışıqları gedə-gedə və ermənilərin inadkarlıqlarına baxmayaraq, sülh yolunda ermənilərə təzyiq vasitələrinin heç də tam tükənmədiyi bir zamanda, vaxtı çatmadan, bu gün şəraitin heç cür imkan vermədiyi məqamda silaha əl atmağa çağırmaq və bunu yeganə yol hesab etmək,

uzağı görməmək, siyasətdə səriştəsizlik, xalqın, vətənin taleyi ilə oynamaq deməkdir. Həyat, təcrübə, tarix göstərir ki, belə şeyləri nəzərə almayan siyasətçiləri tarix bağışlamır və nəticə etibarilə çox ağır cəzalandırır. Bütünlükdə xalqın, vətənin taleyi ilə bağlı olan məsələlərdə siyasətbazlıqla məşğul olmaq, siyasətdə səriştəsi olmayan, məsələnin əsl mahiyyətindən xəbəri olmayan, işin içində olmayan adamların hissləri ilə oynamaq nəinki düşmənin hiyləsinə uymaq, toruna düşmək, həm də çox böyük məsuliyyətsizlik, çox ağır cinayət olar. Nə qədər ki, danışıqlar gedir, sülh danışıqları dövrünün siyasəti, sözü-söhbəti hələlək ancaq zənnimcə, bu olmalıdır ki, biz müharibə istəmirik, biz özgə torpağını istəmirik, biz erməni xalqına, onun sadə, zəhmətkeş adamlarına pislik, yamanlıq istəmirik, biz öz torpaqlarımızı istəyirik, bu torpaqlarda hər hansı bir millətlə, o cümlədən ermənilərlə dinc, yanaşı yaşamaq istəyirik. Biz bunu bütün dünyaya, eləcə də Qarabağ ermənilərinə çatdırmağa çalışmalıyıq. Biz sadə, zəhmətkeş erməni ilə daşnakları, erməni kilsəsini, zəngin və bu münaqişədən daim varlanmaq məqsədi ilə istifadə edən erməni diasporunu, gözünü qan örtmüş, şovinizm xəstəliyinə tutulmuş bir qrup erməni ziyalisindən ayırmağı, təbliğatımızın istiqamətini düzgün qurmağı bacarmalıyıq. Onda aldadılmış erməni zorla cəlb olunduğu bu işin perspektivsiz olduğunu daha çox tez başa düşər. Erməni şovinizminin yalanına qarşı biz öz azərbaycanlı həqiqətimizi qoymağı bacarmalıyıq.

Bu gün bu problem beynəlxalq səviyyəyə qaldırılmış, onun səbəbləri, tarixi kökləri, mahiyyəti dünya ictimaiyyətinə, böyük dövlətlərə aydınlaşdırılmış və ictimai fikrə çatdırılmışdır. Həm də bu sahədə Azərbaycanda heç kəs, heç bir ictimai qurum, heç bir təşkilat və heç bir partiya Heydər Əliyev qədər çox və onun qədər səmərəli fəaliyyət göstərməmişdir.

Son illərdə bu məsələnin həlli üçün çox mühüm işlər görülmüş və bu gün erməniləri narahat edən əsaslı zəmin yaradılmışdır. Bu zəmin isə məsələnin indiki şəraitdə sülh yolu ilə həllini nəzərdə tutur. İndiki şəraitdə bu məsələnin müharibə yolu ilə həll olunması son dərəcə çətinləşib və hələlək bəlkə də qeyri-mümkün olub. Çünki fürsət əldən

verilib, məsələ böyüyüb beynəlxalq səviyyəyə çatdırılıb, elə bir səviyyəyə ki, hələlək burada hər hansı tərəf bu məsələdə birtərəfli qaydada, istədiyi kimi hərəkət edə bilməz. Mütləq əlaqədar dövlətlərin, xüsusilə də böyük dövlətlərin mövqeyi, arzu və istəyi, məsləhəti milli mənafeyə xələl gəlmədən nəzərə alınmalıdır. Heç olmazsa böyük dövlətlərdən birinin müəyyən dəstəyinə nail olmaq lazımdır. Bunu nəzərə almadan silaha əl atmaq perspektivsiz iş ola bilər. Bu, hələlək belədir.

Ermənilər Azərbaycan torpaqlarını işğal etməyə başlayarkən, əvvəlcə çox böyük təbliğat işi aparmış və ictimai fikirdə çox böyük çaşqınlıq yarada bilmişdilər. Bu sahədə onlar ABŞ-da, Fransada və digər Qərb ölkələrində xüsusilə fəal iş aparmışdılar. Odur ki, bizim üçün o faciəli günlərdə dünyanın qulağı "kar", gözü "kor" olmuşdu. Məhz buna görə də təcavüzkar cəzasız qaldı. Odur ki, konkret şərait, ictimai fikir, münaqişənin başlanmasından keçən on il ərzində yaranmış yeni şərait hökmən nəzərə alınmalıdır. Məsələnin həlli bu gün nə pafoslu, gürultulu çıxışlar, nə də mitinq və nümayişlərlə yox, hələlək danışıqlar, diplomatik fəallıqlar yolu, bir sözlə, sülh yolu ilə həll olunmağı tələb edir, ola bilər ki, bir qədər sonra vəziyyət dəyişsin və dəyişilmiş şəraitin də öz siyasəti olmalıdır. Hələlək mövcud şərait indiki siyasəti tələb edir.

O zaman ki, müharibə etmək lazım idi, şərait buna tam imkan verirdi müharibə aparmadılar, Qarabağı, onun silahsız camaatını atıb, Qarabağı əldə bəhanə edib hakimiyyət və sərvət uğrunda mübarizə apardılar. İndi də yenidən Qarabağı əldə dəstəvuz edərək, çığır-bağır salaraq, yeni siyasi oyunlar üçün istifadə etmək lazım deyil. Çünki nə indiki şərait on il bundan əvvəlki şərait deyil, nə Qarabağ məsələsi, nə də Qarabağ camaatı on il bundan əvvəlki deyil ki, müxtəlif siyasi oyunlar üçün istifadə edələr.

İstər Milli Məclisdəki müzakirə və istərsə də geniş ictimaiyyət içərisindəki müzakirələr göstərdi ki, Qarabağ məsələsi xalqımızın köksündə çox dərin bir yaradır. Müzakirələr göstərdi ki, bizi məğlub etmək olar, ancaq xalqın qəlbindən Qarabağı çıxarmaq olmaz, Qarabağı geri qaytarmaq ümidini qırmaq olmaz. Müzakirələr göstərdi ki, xalq

Dağlıq Qarabağ üzərindəki nəzarətimizin itirilməsinin qəti əleyhinədir və lazım gələrsə, bu yolda silaha əl atmağa belə hazırdır.

Müzakirələr kimin-kim olduğunu göstərdi, cəmiyyətdəki mövqeləri aydınlaşdırmağa kömək etdi. Çox-çox məsələlərə aydınlıq gətirdi. Kimlərin bu məsələni həll etməyə çalışdığını, kimlərin isə bu problemdən öz müəyyən məqsədi üçün istifadə etməyə çalışdığını da göstərdi.

Ən böyük müəllim zaman özüdür. O, nəyin düzgün, nəyin düz olmadığını gec-tez göstərəcəkdir. İnanıram ki, 1988-ci ildən bəri kirpikləri ilə od götürmüş, müsibətlər çəkmiş xalqımız son illərdə görülmüş böyük işlərin, yeridilmiş müdrik siyasətimizin bəhrələrini görəcək və axır ki, qaçqın və köçkünlərimiz həsrətində olduqları öz doğma və gözəl torpaqlarına qayıda biləcək, vətən həsrəti gözlərində qalmayacaqdır.

*"Azərbaycan" qəzeti,
23 mart 2001-ci il.*

AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMI GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ YIĞINCAQDA ÇIXIŞ

Hörmətli müəllimlər!

Hörmətli tələbələr və müdavimlərimiz!

Bu gün biz xalqımıza qarşı həyata keçirilmiş soyqırımı həsr olunmuş yığıncağa toplaşmışıq. Ermənilər təkcə 1918-ci ilin martında yox, 2 əsrdir ki, azərbaycanlılara qarşı belə bir soyqırım siyasəti həyata keçirirlər. Hələ 1905-ci ildə çar hökumətinin fitvası ilə Azərbaycanda erməni-müsəlman qırğını törədilmişdi. Və hələ o zamanlar minlərlə, on minlərlə silahsız, günahsız azərbaycanlılar qətlə yetirilmişdilər. Sonra da 1918-ci ilin martına qədər bu siyasət həyata keçirilmişdi. Nəhayət, Dağlıq Qarabağ, 1992-ci ildə Xocalı hadisəsi törədilmişdi. Ermənistanda yaşayan azərbaycanlılara qarşı belə bir soyqırım həyata keçirilmişdi. Yəni, bütün bu iki yüz il ərzində ermənilər azərbaycanlılara qarşı belə bir siyasət aparmışdılar. Bizim tarix kitablarımızda bunlar uzun illər boyu yazılmamışdı. 1905-ci ildə olan hadisələr barəsində bizim mərhum, realist yazıçımız Məmməd Səid Ordubadi "Qanlı illər" kitabını yazmışdı. Sovet dövründə bu kitab çap olunmadı. Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bu kitab işıq üzü gördü. O zaman gənc Ordubadi bu hadisələrin hamısını öz gözü ilə görmüşdü. Tolstoy kimi realist yazıçı, tarixi romanlar müəllifi olan Ordubadi də bunları qələmə almışdı. Biz gərək bunları oxuyaq. Mən həmişə gənclərimizə deyirəm ki, onlar həm özləri oxumalı, həm də belə qəbildən olan kitabları gələcəkdə övladlarına da oxutdurmalıdırlar. O kitablar bizim həmişə kitab rəfimizdə olmalıdırlar. Ona görə ki, biz tariximizi lazımi qədər öyrənməmişik və öyrətməmişik. Ona görə ki, buna imkan verməyiblər. Bizim tariximizi saxtalaşıdırıblar. Fikirlərimizdə dolaşıqlıq yaradıblar və daim bizi çaşdırıblar. Ona görə də biz bu həqiqətləri nəinki özümüz öyrənməmiş, nə də başqalarına öyrətmişik. 1918-ci ilin martında da bax belə soyqırımı həyata keçirilmişdir. O zaman Bakı Soveti, Şaumyan

başda olmaqla, Korqanov və digərləri, daşnak rəhbərləri bu siyasəti həyata keçirmişdir. Qafqaz cəbhəsində, I Dünya müharibəsində məğlub olmuş erməni-daşnak hissələri topla-tüfənglə Azərbaycana çağırılmışdı. Qafqaz cəbhəsində olan rus əsgərləri və matrosları da Şaumyan vasitəsilə bura çağırılmışdı. Və Bakıda o zaman silahlı, toplu - tüfəngli nizami ordu hissələri də yerləşdirilmişdi. Camaat o zaman evdə də yata bilmirdi. Bakıda cəmi 500 nəfərlik silahlı dəstə var idi. Onlara kinayə ilə "atlı süvari" deyirdilər. Bütün xalqın ümidi bu "atlı süvari"yə idi. Onu da Şaumyanın göstərişi ilə tərksilah edirdilər. Camaat küçələrə çıxıb etirazlarını bildirirdilər ki, bəs bizim uşaqlarımızı, gəlinlərimizi, qocalarımızı bu başkəsənlərdən, quldur dəstələrindən kim qoruyacaq? Və o zaman Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək üçün Şaumyanın fitvası ilə belə bir qırğın törədildi. Bizim tarix kitablarından bunları bilmədik. O qanlı faciə törədilən zaman gənc jurnalist Üzeyir bəy deyirdi ki, camaat, biz bu qara günləri yaddan çıxarmamalıyıq, biz məmləkətimizi məğrur yaşatmağı bacarmalıyıq. Nəriman Nərimanov bu hadisələri gözü ilə görmüşdü. O zaman Lalayanın, Karqanovun dəstələri silahsız, dinc əhalini Bakıda, Şamaxıda, Qubada və Azərbaycanın digər bir çox qəzalarında qırırdılar. Bütün bu daşnak əməllərini Nərimanov görürdü. Ancaq o gücsüz idi. Şaumyanın yanına qaçdı, o birilərin yanına qaçıb: "aman günüdür saxlayın bu qırğını" deyirdi. Nərimanov o dərəcədə sarsılmışdı ki, bu hadisələrə görə əsəbdən ayaqları tutulmuşdu. Və o hadisədən sonra birdəfəlik Nərimanov Azərbaycandan çıxıb getdi. Bir də sovet hakimiyyəti qurulanda Nərimanov Azərbaycana gəldi. Hələ 19-cu ildə ilk olaraq Nəriman Nərimanov bu barədə yazmışdı. "Biz Qafqaza hansı şüarla girdik" həmin tarixi məqaləsində o açıq söylədi və bildirdi ki, "kim deyirsə yalan deyir, bu sirli məsələ deyil, bu milli ədavət idi". Çünki Şaumyan Moskvaya məlumatlar göndərmişdi. Yalan məlumatlar. Erməni daşnaklarına xas olan ustalıqla bu məsələni ört-basdır eləmişdi. Nərimanov isə öz məqaləsində bunu yazmışdı. Heç bir tarixçinin görmədiyi işi görmüşdü bu kiçik məqalədə. Və Nərimanov açıq yazırdı: "Müsəlmanları əsir edirlər silahlı dəstələr. Onları elə

yoldaca güllələyirdilər. Hətta bolşevik olmaları belə onları xilas etmirdi". Daşnaklar onları müsəlman olduqlarına görə güllələyirdilər. Biz hələ o vaxtlar siyasi elmlər üzrə aspiranturada oxuduğumuz, tələbə olduğumuz illərdə bu işlərdən xəbərsiz idik. Bunları bizə söyləyənlər yox idi. Söyləyə də bilməzdilər, deyə də bilməzdilər. Və o zaman tarixçilərin yazdıqları əsərlərdə, kitablarda bu məsələnin üstündən keçirdilər. Ancaq bu olmuş hadisə idi, bu tarix idi. Bunu gizlətmək də mümkün deyildi. Bunu ancaq bir cümlə ilə yazırdılar ki, Bakıda 1918-ci ildə törədilmiş mart hadisələri müsəvat qüvvələrinin əksinqilabi fəaliyyəti idi. Bax, bu idi verilən qiymət. Hamımız bu qiymətdən çıxış edirdik. Bu cür tarixi biz saxtalaşdırırdıq. Və bizim yaddaşımızdan bunlar silinirdi. Biz o qanlı qırğınları törədən adamlara heykəllər qoyurduq. Ancaq bu hadisələri bilən qeyri-millətlər demə bizə kənardan baxıb kinayə ilə gülürmüşlər. Biz belə bir sarsıntılı həyat yaşamışıq. Belə olub bizim tariximiz. Ancaq biz indi oyanmışıq. Çox zaman bizim bir çox siyasətbazlar və onların arxasınca gedən bəzi alimlərimiz işi elə göstərirlər ki, guya bunları bilirlər. Xaric də, daxil də bilir bunları. Ancaq yalandır. Haradan bilirik? Biz hələ indi öyrənirik bütün bunları. Öyrənməliyik. Nəvələrimizə, nəticələrimizə də öyrətməliyik bunları. Hələ bu bir yana, erməni təbliğatı bütün bu faciələri sonra bizim üstümüzə yıxdı. Necə də bacarırlar. Necə də təbliğat aparırlar. Dəmərdən çarıq geyib bütün Avropaya, dünyanın hər yerinə səpələniblər. Necə də yalanı həqiqət kimi göstərə bilirlər. Biz öz azərbaycanlı həqiqətimizi, müsibətimizi, faciəmizi nəinki uşaqlarımıza öyrətmirik, heç başqalarına da deyə bilmirik. Bir ingilis jurnalisti, adını unutmuşam, çox gözəl bir söz yazmışdı bu hadisələrlə əlaqədar: "Türklərdə bu qürurdan irəli gəlir. Məğrur xalqdır. Türk öz göz yaşlarını başqalarına göstərməyi xoşlamır. Öz problemlərini, öz dərdlərini başqalarına söyləməyi özünə ar bilir". Bəlkə də bundan irəli gəlir ki, türkün faciəsi, azərbaycanlının faciəsi dünyaya çatmır. Erməni isə, ağlamağı, sısqamağı, yazıq, əzabkeş, döyülən, əzilən bir millət kimi özünü göstərməyi özünə əskiklik bilmir. O hamının qabağında alçalır, kiçilir. Özünü bu cür göstərməyi onun

bütün qanına hopmuşdur. Ancaq biz gərək hökmən öz həqiqətlərimizi göstərək. Bildirək. Təbliğat aparaq. Təbliğatın, sözün gücü topdan, tufəngdən çox güclüdür. Orduların görə bilmədiyi işi həmişə söz görüb. Ona görə də bəziləri deyəndə ki, hücum edək Qarabağa, müharibə aparaq, yaxşı olardı ki, onlar əvvəl bir öz xalqını oyadaydı. Onun zehninə, fikrinə, düşüncəsinə, qəlbinə əvvəl bu həqiqətləri çatdıraydı. Və bunun fonunda da burda yazmaq yox, xarici ölkələrə səfərlərə gedəndə bizi pisləmək əvəzinə, zəhmət çəkib öz faciələrini çatdıraydılar. Çünki insanlara gəlişi gözəl sözlərinə görə yox, işinə görə qiymət verirlər. Odur ki, biz gərək bunları yaxşı öyrənək, bunları oxumaq lazımdır. Nəsildən-nəsilə keçirmək lazımdır. Bu gün dünya məsələni bu cür qoyur: "Yaşamaq istəyirsənsə, gərək yaşamağı bacarasan". Yoxsa illər boyu sürünəcəksən. Onun-bunun danlağı altında olacaqsan. Bax, buna görə də bu hadisələr bu baxımdan qiymətləndirilməlidir. İndi görün bir, ermənilər 80-85 il bundan əvvəl olan hadisələr barəsində, genosid barəsində qərar qəbul edirlər. Nəyə görə, təbliğatın gücünə görə. Ancaq bizim təbliğatımız nə vəziyyətdədir? Biz təbliğatımızın istiqamətini gərək düzgün müəyyən etməyi bacaraq. Bu son dərəcə vacibdir. İndi o genosid haqqındakı qərarı ki, qəbul edirlər, o sadə, zəhmətkeş erməninin nəyinə lazımdır? Ona öz ailəsini dolandırmaq lazımdır. Bu gün Ermənistan iqtisadi sarsıntılar içində boğulur. Ordakı adi erməninin Fransa parlamentinin qəbul etdiyi o genosid haqqında qərar nəyinə lazımdır? Bunu gərək biz təbliğatımızda erməninin də şüuruna çatdıra bilək, nəinki qərb ölkələrinin. Çünki bu erməni kilsəsinə lazımdır, onunla var-dövlət qazanır. Çünki bu erməni diasporuna lazımdır, xaricdə məhz belə siyasətin nəticəsində zəngin yaşayır. Bunu bir çox ermənilər bilir. Bizim təbliğatımızda bu özünü göstərməlidir. Düşməni təkcə söymək yox, təbliğatımızla da tərki silah etməyi bacarmalıyıq. Erməni millətinin şüuru zəhərləndirilib. 200 il davam edən təbliğat bir görün onu nə vəziyyətə salıb. Artıq onların beyinləri zəhərlənib. Şovinizm elə bir dəhşətli xəstəlikdir ki, bir çox erməni ziyalıları, erməni millətinin nümayəndələri

bu xəstəliyə tutulub. Heç bir zaman nə onlar, nə də biz bu qonşuluqdan köçüb gedəsi deyilik. Ancaq bizim təbliğatımız gərək onlara da bunu başa salsın. İndi baxın, Üzeyir bəy, Nəriman Nərimanov o zaman bunu unutmayıb, ancaq biz unutmuşuq. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Gəncədən bura köçəndə, parlament yaradıb burda işə başlayanda gördükləri ilk tədbirlərdən biri komissiya yaratmaq oldu ki, bunlar hamısı araşdırılsın. Bütün bu sənədlər toplansın, ümumi qiymət verilsin və materiallar hamısı ingilis-fransız dillərinə tərcümə olunub xaricə göndərilsin. Qoy, dünya bilsin. Ancaq biz bunları eləmədik. 1991-ci ilin oktyabrında Azərbaycan müstəqillik əldə etdi. Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdana qədər kim bu işlə məşğul oldu? Hakimiyyətdə olan elə bir kişi, elə bir oğul oldumu ki, çıxsın qabağa. Onda hakimiyyətdə olan kim çıxdı qabağa ki, bu genosidləri, faciələri öyrənək. Ancaq Heydər Əliyev 1998-ci il martın 26-da 1918-ci ilin mart qırğınları haqqında fərman imzaladı. Budur, Heydər Əliyevin xidməti. Azərbaycanda hələ heç bir kəs bütün başımıza gətirilən müsibətlərin kökünün araşdırılması, dünyaya çatdırılması sahəsində belə bir iş görməyib. Ayın 27-də soyqırımı ilə əlaqədar Prezidentimizin xalqımıza müraciəti oldu. Bunlar ağıl, düşüncənin nəticəsidir. Bu böyük siyasət adamının düşüncəsidir. Millət qarşısında xidmət budur. Ona görə də bunları bilmək lazımdır. Vəzirov gəldi, bunları nə üçün eləmədi, Mütəllibov gəldi, bunları nə üçün eləmədi? O birisi nə üçün eləmədi? O birisilər də hakimiyyətə lap müstəqillik şəraitində gəldilər. Heç nə eləyə bilmədilər. Çünki onlarda bu ağıl, bu düşüncə, bu siyasət, bu böyüklük yox idi. Həqiqətən bu şəxsiyyətin böyüklüyünü biz dərk etməliyik. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqının qarşısında etdiyi xidmətlərin mənasını başa düşməliyik. Özümüz başa düşməsək, özümüz qiymətləndirməsək, bunu kim başa düşəcək, kim qiymətləndirəcək? Bütün bu yığıncaqlar, bütün bu toplantılar onun göstərişi ilə keçirilir. 1998-ci ildən etibarən, bax, bu məsələ dövlət səviyyəsində qeyd edilir. Budur, Heydər Əliyevin diqqəti. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 80 illiyi ilə əlaqədar Heydər Əliyevin fərmanı ilə, onun tarixi öyrənildi.

Qısa müddət ərzində bu istiqamətdə neçə-neçə işlər görüldü. Budur millətə xidmət. O zaman ki, o, IX-XI sinif tarix dərslərinin yazılması barədə elə sərt halda tənqidi qeydlərini dedi, dərhal tarixçilər yığılıb tariximizi yazdılar. Bunlar keçmişə təkcə yada salmaq demək deyil. Minlərlə belə faktları sadalamaq olar. Ancaq onları başa düşmək lazımdır, onlardan ibrət dərsi götürmək lazımdır. Tarixi elə-belə öyrənmək nəyə lazımdır? Gərək tarixdən nəticə çıxarasan? Bu hadisələrdən ibrət götürəsən. Onda sən millətin barəsində düşünə bilərsən. Əgər bu ibrəti götürməsən, nəticə çıxarmasan, tarix səni çaşbaş salacaq. Buna görə də mən istədim ki, hər bir azərbaycanlı, hər bir müəllim xalqı qarşısında nə edəcəyini düzgün başa düşsün. Onda biz getdiyimiz yolda uğurlar qazana bilərik.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
30 mart 2001-ci il.*

SÜLHƏ APARAN YOLLAR ŞƏRƏFLİDİR

Bu gün bütün Azərbaycan ictimaiyyətini, hər bir Azərbaycan vətəndaşını həyəcana gətirən, düşündürən bir məsələ var: "Sülh, yoxsa müharibə?"

7 ildir ki, Azərbaycan Qarabağ problemini sülh yolu ilə həll etmək üçün səylər göstərir. Ermənistan Azərbaycanın bu səylərinə məhəl qoymadan öz işğalçı mövqeyindən əl çəkmir. Son zamanlar hamını düşündürən bu siyasi hadisələrə münasibət bildirmək və bəzi məqamlara aydınlıq gətirmək üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, əməkdar elm xadimi, professor Seyfəddin Qəndilova müraciət etdik. Həmin söhbəti oxuculara təqdim edirik.

- Professor, Azərbaycan bu gün doğrudanmı müharibə və ya sülh dilemması qarşısında qalıb? Əgər müharibə olarsa, Azərbaycanın iqtisadi, hərbi potensialı buna davam gətirə bilərmi?

- Tarixən bir çox dövlət başçıları və xalqlar sülhü və ya hərbi seçmək məcburiyyətində qalıblar. Və heç bir müdrik dövlət başçısı qələbəsi şübhəli görünən bir müharibəyə rəvac verməyib. Nəticəsi şübhəli olan müharibəyə yol vermək vətən və millət qarşısında cinayətdir.

Türkiyə Cümhuriyyətinin qurucusu böyük Mustafa Kamal Atatürk deyirdi:

- Vətən təhlükədə olmayınca, müharibə bir cinayətdir.

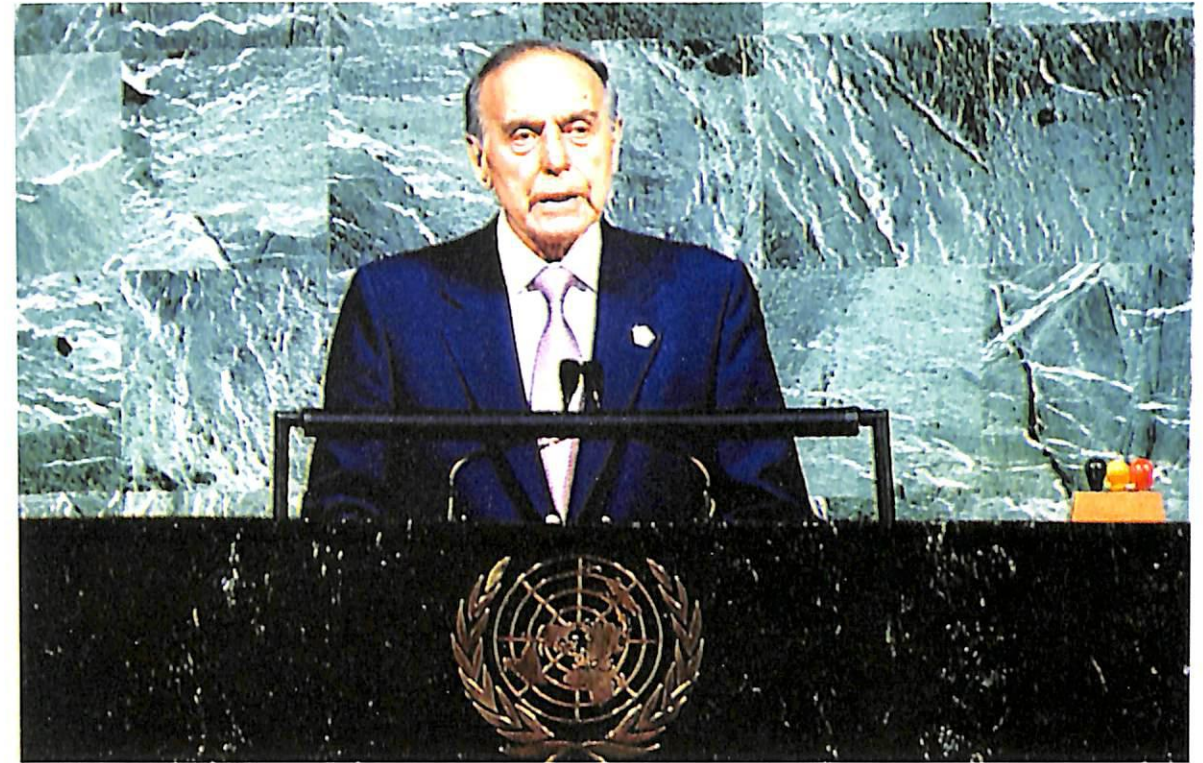
Müsəlman tarixində də bu cür hadisələrə təsadüf edilir.

Bir gün Məkkə yaxınlığında, Hüdeybiyyə çölündə Həzrəti Məhəmmədin sərkərdəliyi ilə müsəlman ordusu düşmənlə üz-üzə gəlir. Düşmən ordusu müsəlmanlardan qat-qat üstün olur.

Düşmən sərkərdəsi:

Ya biz istədiyimiz şərtlərlə sülh bağlayıb geri dönməlisiniz, ya qan gövdəni götürəcək - deyər Həzrəti Məhəmmədə meydan oxuyur.

Sülh şərtləri müsəlmanlar üçün çox alçaldıcı idi.

Bütün müsəlmanlar, başda Həzrəti Ömər, Əbu Bəkr, Həzrəti Əli silaha əl atırlar.

Həzrəti Ömər:

- Ya Rəsulallah! - deyir, - "əfv buyurun, biz bu şərəfsiz şərtləri qəbul edə bilmərik. Biz Məkkə qapılarından geri dönmə bilmərik. Biz bu məğlubiyyətin rəzalətinə dözmə bilmərik.

Şərəfsiz şərtləri qəbul etməkdənsə, şərəfli ölüm...

Peyğəmbər Həzrəti Ömər sözünü kəsir:

- Zəfər hər zaman qılıncla əldə edilməz, ey Ömər! Ağlın zəfəri daha uzunömürlü olur. Azadlıq tacı azadlıq uğrunda tökülən qanların bahasına başa geydirilir. Amma ehtiyac olmadan, bütün çarələrə baş vurulmadan müsəlmanların qanını axıtmaq Allahın, mələklərin, insanların lənətini qazanmaqdır. Hərb yalnız son çarədir. Yəni bütün sülh və barış çarələri tükənəndən sonra qılınclar qınından çəkilməlidir. Mən Məkkənin sülh

şərtlərini qəbul edirəm və Mədinəyə geri dönürəm.

Bütün müsəlmanlar Həzrəti Məhəmmədin məkkəlilərin alçaldıcı sülh şərtlərini qəbul etdiyinə heyran etmişdilər.

Müsəlmanların arasında peyğəmbərin böyük duhasını dərk edən bir adam tapılmamışdı.

Yenə Həzrəti Ömər peyğəmbərə xitab etmişdi:

- Ya Rəsulallah! Axı neyçin bizi də, özünü də təhqirlərə və şərəfsizliyə məhkum etdin?

Peyğəmbər demişdi:

- Ey Ömər, Tanrı müsəlmanlara böyük bir zəfər hökm etdi.

Ömər üsyan etmişdi:

- Məkkə qapılarından geri dönmək zəfərim? Şərəfi ayaqlar altına atılan bir millətin diz çökməsi zəfərim?

Peyğəmbər inamla demişdi:

Biz bu Ərəbistan çöllərində şərəflərin ən ucasına qalxdıq, ey Ömər. Hüdeybiyyə sazişi əsrlərin zəfəridir. Siz hər bə başlasaydınız, bu çöl müsəlmanların məzarlığına çevrilə bilərdi. Amma dünya tarixinin dönüm nöqtəsi oldu. Hüdeybiyyə müqaviləsi yalnız Ərəbistanın deyil, bəşəriyyətin qələbəsidir. Və islam nurunun bütün yer üzündə bərqərar olması deməkdir.

Çünki biz yalnız bu günün şərəfləri üçün deyil, bəşəriyyətin sabahı üçün, dünya islam şərəfləri ilə nurlansın deyə mübarizəyə qalxmışıq...

Sonralar Həzrəti Ömər böyük bir ərəb imperiyasının xəlifəsi sifətiylə bu hadisələri xatırlayaraq heyran və təəcüblə deyərdi:

- "Mən hər şeyi gözləyirdim. Amma gözlərimlə görməsəydim, bu qədər uzaqları, yəni gələcəyi görə bilən bir peyğəmbərin varlığına şübhə edərdim".

Mən onu demək istəyirəm ki, tarixi şəxsiyyət qüdrətli olduğu zaman bütün aləm onun əleyhinə olsa da, bir dövlətin, bir millətin müqəddəratını təkbaşına həll edə bilər.

İndi gələk bugünkü Azərbaycan reallıqlarına.

Bu gün Azərbaycan ictimaiyyəti iki dilemma qarşısındadır.

Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi necə həll olunmalıdır? Sülh, ya müharibə? Azərbaycan ermənilərə Azərbaycan torpaqlarına sahib olmaq hüququ yox, bu torpaqlarda yaşamaq hüququ verir. Ən yüksək səviyyədə! Azərbaycan Prezidenti dünya dövlətləri qarşısında dəfələrlə bunu bəyan edib.

Bu gün Azərbaycan adlı gəminin sükanı elə güclü əllərdədir ki, cənab Heydər Əliyev Azərbaycanı neçə illərdir ki, qorxunc burulğanlardan keçirdiyi kimi, bu gün də ermənilərin məkr, hiylə fitnə-fəsad burulğanlarını yararaq Azərbaycanı sülh danışıqları ilə həmin sahillərə çıxaracaqdır.

- Amma Azərbaycan ictimaiyyətindəki əhval-ruhiyyəni, hərbi çağırışları eşidən Ermənistan Azərbaycanı qabaqlamazmı?

- Zənn etmirəm. Ermənilər cəsarət edib Azərbaycana hücum edə bilməzlər. Ermənistanın bu gün fikri-zikri işğal etdikləri Yuxarı Qarabağ torpaqlarını əbədi olaraq Ermənistana bağlamaqdır. Amma məsələ qloballaşaraq beynəlxalq arenaya çıxdığına görə, onun yalnız iki dövlət tərəfindən nizama salınması qeyri-mümkündür. Çünki münaqişənin başladığı gündən dünyada qüvvələr müvazinəti əhəmiyyətli dərəcədə dəyişib. Əgər iki-üç il bundan əvvəl Qarabağ probleminin açarları Kremldə idisə, bu gün bəzi təsir qüvvələri ABŞ və Qərbin tərəfindədir.

Danışıqlarda ermənilər hiyləgərliklə məsələnin həllini sülh danışıqlarından döyüş meydanına çəkməyə, öz məkrli məqsədlərinə bu yolla nail olmağa çalışa bilərlər. Odur ki, belə bir ehtimalı da nəzərdə saxlamaq və nə qədər ki, danışıqlar gedir, daim sülhsevər mövqe nümayiş etdirmək lazımdır, başlanmış danışıqların axırını gözləmək, hay-küyə yol verməmək lazımdır.

Qarabağ məsələsi məhz indiki iqtidarın vaxtında həll olunmalıdır. Çünki çox çətin və son dərəcə dolaşdırılmış bir məsələni gələcəkdə kiminsə müvəffəqiyyətlə həll edəcəyinə ümid çox azdır. Həll etmək bir yana qalsın, təki qaş qayırdıqları zaman vurub gözüünü də çıxarmasınlar. Çünki təcrübə, siyasi səriştə və beynəlxalq nüfuz bu işdə çox vacibdir. Digər tərəfdən məsələnin həddən artıq uzanması da ziyanlıdır. Çünki

bugünkü vəziyyət intəhasız davam edə bilməz.

- İctimaiyyətin müəyyən təbəqələrində Qarabağ problemini dondurmaq fikirləri də mövcuddur.

- Yuxarı Qarabağ problemini dondurmaq bu gün və gələcək nəsillər qarşısında böyük qəbahət və günah olardı. Çünki zaman elə bir nəhrdir ki, ən böyük dərdləri belə çalxalayaraq yuyub aparacaq, zamanın buzları dəhşətli nifrət ocaqlarını söndürəcək, bu günün müqəddəs işləri sabah unudulacaqdır. Çünki ən böyük ocaqların, ən gur alovların sonunda soyuq kül təpəsindən başqa heç nə qalmır.

- Problem dondurulsa, bəs bir milyondan çox soydaşımızın çadırdakı dözülməz həyatı necə olsun? Bu insanların həyatını daha dəhşətli bədbəxtliyə məhkum etmək deyilmi?

- Sülh yolundan çəkilmək olmaz, danışıqlar da müzakirələr də davam etdirilməli, əlverişli bir məqam olmasına çalışmaq lazımdır. Başlamış söylər davam etdirilməlidir.

- Azərbaycan müharibə etmək məcburiyyətində qalsa, Sizcə Azərbaycanı nələr gözləyir?

- İndiki şəraitdə Qarabağ problemin müharibə yolu ilə həlli son dərəcə mürəkkəbdir. Çünki əvvəlki iqtidar dövründə fürsət əldən verilib. Məsələ o dərəcəyə çatdırılıb ki, beynəlxalq təşkilatlar və dünyanın bir nömrəli güc dövlətləri Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinə müdaxilə ediblər; onların mövqeyi nəzərə alınmadan, Azərbaycana və Ermənistana olan münasibətləri ölçülüb-biçilmədən radikal addımlar atmaq, dövləti və xalqı təhlükədə qoymaq, fəlakət girdabına atmaq deməkdir. Ermənilər Azərbaycan torpaqlarını işğal etməmişdən qabaq çox və səmərəli təbliğat işi aparıblar. Dünya ictimaiyyətinə illər boyu yalan fikirlər aşılayaraq ABŞ, Fransa və digər Qərb ölkələrində "məzlum erməni" obrazı yarada biliblər.

- Professor, Azərbaycan və Ermənistan Prezidentlərinin Amerikada Ki Uest görüşləri barədə nə deyə bilərsiniz? Bu ümüdvericidirmi?

- Bu görüş Azərbaycan Prezidentinin həqiqi vəziyyət barədə kəskin

və cəsarətli bəyanatı ilə başladı.

Bu günlərdə də Amerikada Qarabağ danışıqlarının Ki Uest görüşü haqda ABŞ Dövlət Departamenti Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin tarixi barədə məlumat yaymışdı. Bu məlumatda Ermənistan ilk dəfə olaraq ABŞ tərəfindən təcavüzkar dövlət kimi qəbul olunur. Amma məlumata əlavə edilən tarixi arayış isə sanki yalan yaymaqda xüsusi məharətləri olan yalançı erməni tarixçilərinin və Amerikadakı ermənilərin hıçqırıqları və ürək parçalayan fəryadları altında yazılıb.

Guya 1813-cü ildə Qarabağ xanlığı Rusiyaya ilhaq ediləndən sonra "erməni əhalisi" arasında bir "balaca artım" olub. Türk əhalisi isə bu regiona "mühacirət etməyə" başlayıb. Tarixi həqiqət tam tərsinə təqdim olunub.

Yəni belə çıxır ki, Amerikada erməni lobbisinin maliyyəsi və dünya ermənilərinin yalan zəncirləri o qədər güclüdür ki, Amerikanın bəzi dövlət xadimləri də bu zəncirləri parçalamaq gücündə deyillər.

Tarix isə başqa şeylər deyir.

Tarix onu deyir ki, ermənilərin Zaqafqaziyaya, xüsusilə Azərbaycana axınları XVIII əsrdən başlanır. Ermənilər 1710-1712-ci illərdə çar I Pyotru yoldan çıxarmağa, Türkiyədəki və İrandakı erməniləri Rusiyanın qanadları altına almağa təşəbbüs etsələr də, bir nəticə vermədi. Düzdür, Qafqaz və Zaqafqaziya I Pyotrun işğalçılıq planlarına daxil olsa da, hələ başı Avropaya qarışmışdı. İsveç ilə ölüm-qalım müharibəsi aparırdı. Ermənilərin Rusiya mövqeləri çariça II Yekaterinanın dövründə möhkəmləndi. Çünki zəngin ermənilər gözqamaşdıran zəngin hədiyyələr və qızıl gücünə acgöz rus generallarının vasitəsilə Peterburq saraylarına yol tapa bildilər.

Amma, ümumiyyətlə, ermənilərin Zaqafqaziyaya, daha doğrusu, Azərbaycana kütləvi axını Rusiya Qafqazda və Zaqafqaziyada mövqelərini möhkəmləndirdikdən sonra başladı.

1828-ci ilin 10 fevralında ikinci Rusiya-İran müharibəsi rusların qələbəsi ilə bitdikdən sonra Azərbaycana ən böyük, dəhşətli bir bəla üz verdi. Azərbaycan üçün o fəlakətli gündə "Türkmənçay müqaviləsi"

imzalandı. O gündən bu günə qədər qanbir, canbir qardaşlar o taylı, bu taylı oldu. O bədnam Türkmənçay müqaviləsinin on beşinci maddəsinə görə İran şahı və dövləti İranda yaşayan ermənilərin Rusiyaya köçmələrinə mane olmamağı öhdələrinə götürdülər.

Ermənilərin Azərbaycana ilk güclü axını o vaxtdan başladı. Yeni general Paskeviç Təbrizi və Ərdəbili işğal etdikdən sonra erməniləri Azərbaycana cəlb etmək üçün erməni əsilli polkovnik Lazaryevi xüsusi təlimatla Təbrizin hərbi komendantı təyin etdi. Bədnam Lazaryev Təbrizdə hərbi komendant olduğu 3 ay ərzində Təbrizdən və Marağadan 40 min erməni Arazın bu tayına köçürərək Qarabağ və Zəngəzur mahallarında - yəni Azərbaycanın cənnət guşələrində yerləşdirdi.

Bunun üçün yol xərcləri və başqa ehtiyaclar üçün polkovnik Lazaryevə Rusiya çarı I Nikolayın xəzinəsindən 14 min qızıl çervon və 800 min gümüş pul göndərildi.

1828-1829-cu illərdə Rusiya-Türkiyə hərbi Türkiyənin məğlubiyyəti ilə nəticələndi. Bağlanan sülh sazişinin əsas maddələrindən biri Türkiyə ermənilərinin Rusiya imperiyasına köç etmələri idi və 100 min Türkiyə erməni Azərbaycanın və Zaqafqaziyanın digər bölgələrində yerləşdirildi. Elə bircə Ərzurum yepiskopu Karapet özü ilə 70 min erməni gətirdi. Elə o vaxtdan Rusiyanın təhriki ilə müsəlman ölkələrindən güclü bir axınla, sel kimi Azərbaycana erməni köçləri başladı. Ruslar İrəvanı zəbt edərək ermənilər üçün indiki Ermənistan ərazilərində bir yalançı vətən də yaratdılar.

Bu axınlar Romanovlar imperiyasının davamı olan Sovet hakimiyyətinə qədər davam etdi.

Sonra məlum olduğu kimi bolşeviklər erməni daşnakları ilə birləşərək qədim Azərbaycan torpaqları hesabına Ermənistan üçün Sovet Ermənistanı Respublikası qurdular.

Və indi gələk Qarabağa.

1923-cü ilin noyabrında Moskvada bütün xəyanətlərdən salamat çıxan, amma tarix qarşısında damğalanan Mikoyan, Bakı şəhər Partiya Komitəsinin ikinci katibi, xəyanət və rəzalət timsalı olan Mirzoyan,

Arutunyanla birlikdə o zamanki Moskva rəhbərlərinin təkidini ilə (Nəriman Nərimanov bu qərara təkbəşinə, ölümü bahasına sinə gərmişdi) Azərbaycanın tərkibində qalmaq şərtinə zorla "Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti" adı ilə bir qurum yaratdılar.

Məqsədləri aydın idi, yeni fürsət düşən kimi, əllərinə imkan keçən kimi hay-küy salıb yalan bir tarix uyduraraq Dağlıq Qarabağı ermənilərin tarixi torpaqlarıdır,- deyərək Ermənistanla birləşdirmək idi.

Bəllidir ki, Rusiya ilə İran arasında 1828-ci ildə Türkmənçay müqaviləsindən 1978-ci ilə qədər 150 il keçdi. Ermənilər Qarabağa yerləşdiklərinin 150 illiyi şərəfinə abidələr ucaldılar. Amma sonralar xaricdəki erməni diasporu və Parisdəki "daşnak" fırqəsinin rəhbərləri İrəvandakı və Qarabağdakı ermənilərin Qarabağ sövdası ilə gicəllənən başlarını doldurdular ki, siz neyləyirsiniz? Başınıza hava gəlib? Bütün dünyaya car çəkirik ki, dünya bərqərar olandan bəri Allah Qarabağı ermənilərə "hədiyyə" etmişdir və Allah-təala buyurmuşdur ki, Dağlıq Qarabağ ermənilərin əzəli vətənidir. Siz isə rusların Zaqafqaziyanı və Azərbaycanı işğalından sonra abidələr ucaldırsız ki, Qarabağa cəmi-cümlətən 150 ildir təşrif gətirmisiniz. Tez o abidələri yerlə-yeksan edin ki, xaricdən gələn dövlət xadimləri və alimlər sizin fırıldığınıızı və yalanlarınızı faş etməsin. Siz də dünya dövlətləri, bəşəriyyət qarşısında rüsvayi-cahan olmayasınız".

Ermənilər də o zaman özləri özlərini quyuya saldıqlarını dərk edərək 1988-ci ildə fırtınalar qopanda bir-iki gecədə abidələri söküb, mərmərləri də Yerevana daşıdılar.

Budur, ermənilərin qısa Dağlıq Qarabağ tarixçəsi.

Böyük rus tarixçisi Vasili Veliçko 1903-cü ildə yazırdı: "Erməni kilsə məktəbləri Xalq Maarif Nazirliyinin tərkibinə daxil olanda məlum oldu ki, erməni dərsliklərində uydurma böyük Ermənistan ideyası təbliğ olunurdu. Bu məktəblərdə böyük Ermənistanın xəritəsi yayılırdı. Bu xəritədə böyük Ermənistan paytaxt Tiflis olaraq Voronejə qədər uzanırdı".

XX əsrin əvvəllərində Vasili Veliçkonun "Qafqaz" əsərində

söylədiyi bu fikirlərlə mən demək istəyirəm ki, ermənilərin "Böyük Ermənistan" xülyaları başqa ölkələrdən torpaq qoparıb "Böyük Ermənistan" yaratmaq xəstəliyi bugünün, dünənin xəstəliyi deyil, bu, əsrlərdən gələn məruzədir. "Dağlıq Qarabağ" xəstəliyi də o məruzələrdəndir.

Əsrlər boyu bütün dünyada xəyanət və yalan simvolu kimi "şöhrət" qazanmış ermənilər özlərindən möhtəşəm bir keçmiş, yalan bir tarix uyduraraq xəyallarında qərribə bir imperiya "Dənizdən-dənizə kimi böyük Ermənistan" imperiyası yaratmışlar. Və 50-60 ildən bir ortalığı qarışdıraraq bu xəyali imperiyanın eşqinə düşürlər, başqa dövlətlərin torpağını ələ keçirmək üçün aqşığız cinayətlər törədirlər. Budur bəşəriyyətin üz qarası olan "məzlum" ermənilər.

- Professor, bəzi müxalifət liderləri və onların kütləvi informasiya vasitələri "ermənilərlə təmas xəttində kütləvi etiraz aksiyaları" keçirmək lazımdır - deyərək haray qoparırlar.

- Bilirsiniz ki, erməni diasporu dünyada ən güclü diasporlardan biridir. Bu diaspor 1988-1993-cü illərdə ermənilərin Qarabağda, Xocalıda törətdikləri vəhşilikləri dünya ictimaiyyətinə azadlıq uğrunda qələbə kimi qələmə verir. Ermənilər on illərcə başqa xalqların və dövlətlərin gözündə Türkiyə və Azərbaycan türklərini dəhşət simvolu kimi təbliğ ediblər. Guya onlar öz əzəli torpaqlarında, yəni Qarabağda Azərbaycan əsarətindən xilas olmaq istəyiblər.

Hörmətli Prezident cənab Heydər Əliyev ermənilərin Azərbaycan və ümumiyyətlə, türklər haqqında uydurduqları rəzil yalanları, qara əfsanələri, xüsusilə də son vaxtlar çox böyük məharət və qətiyyətlə dağıdır. Bütün dünya miqyasında ermənilərin yalan və rəzalət səltənətinə zərbə endirir. Cənab Prezident 7 ildir dünyanın ən yüksək tribunalarından qüdrətli dövlətlərin paytaxtlarında ermənilərin vəhşiliyini, haqsızlığını, cinayətlərini ifşa edir.

Heydər Əliyev, ümumiyyətlə, ermənilərin türklər haqqında uydurduqları yüzillik yalan və rəzalətləri alt-üst edir. Prezidentin yalnız bircə siyasəti var: iqtisadiyyatı və ordunu möhkəmləndirərək

Azərbaycanın keçmiş tarixindəki qüdrət və əzəmətini özünə qaytarmaq və lazım gələrsə güc nümayiş etdirib düşməni diz çökdürmək.

Belə hallarda bəzilərinin "bügünkü iqtidar ermənilərə güzəştə gedir" - deyərək aləmə qar çəkmələri heç bir ölçüyə sığmaz ədalətsizlikdir. Niyə axı nəzərə alırırlar ki, bu cür çətin problemi "ermənilərlə təmas xəttində kütləvi etiraz aksiyaları keçirməklə" həll etmək olmaz. Qarabağ dərdi, iqtidarlı-müxalifətli Azərbaycanın dərdi, hamının dərdir və gec-tez sülh vasitələri tükənmiş olsa, Azərbaycanın Silahlı Qüvvələrinin Ali Baş Komandanı - ölkə Prezidentinin əmri ilə bütün Azərbaycan xalqı yeddi yaşdan yetmiş yaşına qədər, hamı silaha sarılacaq və öz doğma torpaqlarını düşmən pəncəsindən qurtaracaqdır.

Hamı bilir ki, cənab Heydər Əliyev heç vaxt Azərbaycanın maraqlarını heç kəsə qurban verməyib. İkincisi, müharibə şərəfli ola bilməz. Ən şanlı qələbənin təməlində qan, ölüm, zülm, dəhşət və göz yaşları vardır. Və bu zülmərin arxasında nifrət uçurumları başlanır. Ona görə hər bəşəriyyət şərəf gətirə bilməz. Sülhə aparan yollar isə şərəflidir.

*"Respublika" qəzeti,
18 aprel 2001-ci il.*

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN İLDÖNÜMÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ YIĞINCAQDA NİTQ

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bu gün biz sizinlə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 83-cü ildönümünə həsr olunmuş yığıncağa toplaşmışıq. Bu münasibətlə mən sizin hamınızı təbrik edirəm. Düz 83 il bundan əvvəl Azərbaycanın demokratik fikirli adamları, vətənpərvər insanları bu Xalq Cümhuriyyətini yaratmış oldular. Bu Azərbaycanın tarixində çox böyük hadisə idi. Təkcə Azərbaycanın deyil, Türk dünyasının, İslam dünyasının tarixində bu böyük hadisə idi. O zaman belə bir cümhuriyyətin yaradılması bütün Şərqi tarixində mühüm, xüsusi əhəmiyyətli bir hadisə idi. O zaman belə bir cümhuriyyətin yaranması ilə əlaqədar olaraq sanki dünya tarixində yenilik baş vermiş oldu. Biz azərbaycanlılar çox

böyük fəxr və iftixar hissi keçiririk ki, belə bir cümhuriyyət məhz Azərbaycanda, Azəri torpağında, Odlar Yurdunda yaranmış oldu. Bu bizim üçün olduqca fəxr etməli bir hadisə idi. Həmçinin, belə bir cümhuriyyətin yaradılması ilə əlaqədar olaraq biz ona görə fəxr edirik ki, ona görə iftixar hissi keçiririk ki, bizim Azərbaycan sözü ilk dəfə onda dünya tarixinə yazılmış oldu, tarix salnaməsinə həkk olunmuş oldu. Bu da bizim üçün son dərəcə siyasi əhəmiyyətli olan bir hadisə idi. Belə bir cümhuriyyətin yaranması ilə Azərbaycan xalqının azadlıq arzusu, azadlıq istəyi bütün dünyaya bir daha elan edilmiş oldu və bütün dünya gördü ki, kiçik, lakin mərd xalq müstəqil yaşamaq istəyir. Azadlıq sevir, demokratiya istəyir. Bu baxımdan bu olduqca çox önəmli idi. Bizim xalqımızın demokratik ruhunu belə bir hadisə ilə biz bütün dünyaya bəyan etmiş olduq. Bu baxımdan da bizim üçün bu hadisə olduqca böyük əhəmiyyəti olan bir hadisə idi. Bu mərd və qorxmaz insanlar o zaman tarixin yaratdığı şəraitdən, tarixin verdiyi fürsətdən istifadə edərək belə bir cümhuriyyət yaratdılar. Bununla onlar öz adlarını da tarixə yazmış oldular. Ona görə də bu hadisədən 83 il keçsə də, biz yenə də bu insanları yad edirik, onların ruhuna rəhmət oxuyuruq və onların vətən sevgisinin bəhrəsi olan belə bir cümhuriyyətin yaranması sahəsindəki fəaliyyətlərini yüksək qiymətləndiririk. Bu adamlar o zaman müstəqilliyin nə olduğunu bizə bildirdilər. Ona görə də onlar hər bir hörmətə layiqdirlər və 83 il keçəndən sonra da biz onları yad edirik. Və 83 il bundan əvvəl yaranmış cümhuriyyətin sevincini bu gün bir daha yaşayırıq, bir daha qeyd edirik. Xalq Cümhuriyyəti 23 ay yaşadı. Ancaq bu 23 ay müddətində olduqca böyük bir irs qoyub getdi. Əvvəla, müstəqillik uğrunda mübarizə aparmaq irsini bizə qoyub getdi. Vətəni sevmək irsini qoyub getdi. Vətən üçün lazım gəldikdə vuruşmaq, şəhid olmaq irsini bizə qoyub getdi. Onlar həmçinin türkçülüğü, islamçılığı, bu gün müasirliyi özündə ehtiva edən üçrəngli bayrağı bizə miras qoyub getdilər. Milli-mənəvi dəyərlərimizi özündə əks etdirən dövlət gerbimizi bizə irs qoydular. Buna görə də onlar bizim diqqətimizə, hörmət və ehtiramımıza layiq insanlardırlar. Ona görə də biz onları yad edirik.

Artıq Azərbaycan yenidən özünün müstəqilliyini bərpa etmişdir. O gündən artıq 10 il keçmişdir. 10 ildir ki, Azərbaycan müstəqillik yolları ilə inkişaf edir, irəliləyir. Bu il payızda biz bərpa olunmuş müstəqilliyimizin 10 illiyini qeyd eləcəyik. Bu barədə cənab Prezidentin fərmanı vardır. Və onunla əlaqədar olaraq indi artıq hər yerdə hazırlıq işlərinə başlanılmışdır. Bugünkü Azərbaycan Respublikası həmin cümhuriyyətin qanuni varisidir. Çünki onların əməlləri bugünkü respublikanın işlərində davam etdirilir. Bu gün cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycan müstəqillik yollarında çox böyük müvəffəqiyyətlə irəliləyir. Cəmiyyət həyatının bütün sahələrində yeni-yeni uğurlar qazanır. O zamankı dünya ilə indiki dünya bir-birindən fərqli olsa da, o zamankı cümhuriyyətin yaşadığı, fəaliyyət göstərdiyi dövrdəki bir çox çətinliklər, maneələr çox təəssüf ki, bugünkü dünyada da qalır. Ona görə də bu 10 ildə indiki qarışıq, təlatümlü dünyada müstəqil Azərbaycanın sükani arxasında dayanan cənab Heydər Əliyev Azərbaycanı bütün bu xətəldən, bəlaldan çıxararaq çox böyük müdrikliklə irəli aparır. Və artıq dünya nəinki Azərbaycanı tanıyır, bu gün artıq bizim dərdimizi-sərimizi də, problemlərimizi də bilir. Və nəinki bilir, bu gün dünya onların həlli üçün çalışır, kömək edir. Bunlar olduqca böyük nailiyyətlərdir. Xalq Cümhuriyyəti bizə çox böyük dövlətçilik irsi qoyub getmişdir. Cənab Heydər Əliyevin əməllərində, siyasətində bu gün bu dövlətçilik irsi çox böyük yaradıcılıqla inkişaf edir. O zaman onlar bizə demokratik, dünyəvi dövlət yaratmağı irs qoymuşdular. Bugünkü müstəqil Azərbaycan Heydər Əliyevin şəxsində bu demokratiyanı indiki dünyanın tələbləri səviyyəsində inkişaf etdirir. Demokratiya geniş məfhumdur. Demokratiya haqqında çox danışmaq olar. Əsərlər, kitablar yazmaq olar. Onlar hamısı asandır. Ancaq demokratiyanı real həyatda tətbiq etmək çətin işdir. Cənab Heydər Əliyevin fəaliyyətinin ən böyük üstün cəhəti orasındadır ki, dünyəvi, demokratik dövləti özü yaradır, inkişaf etdirir, onu praktikada, bizim gündəlik həyatımızda tətbiq edir. Bax, bu çətin işdir. Mürəkkəb bir məsələdir. Ona görə də bu gün baş verən hadisələr göstərir ki, hazırkı zamanda Azərbaycanı idarə etmək nə qədər çətinidir. Demokratik

Cümhuriyyətdən bizə qonşularımızla mehriban davranmaq irsi qalmışdır. Bu gün Heydər Əliyevin siyasətində, əməllərində birinci növbədə bütün ölkələrlə, xüsusilə də qonşu dövlətlərlə mehriban əlaqələr yaratmaq siyasəti çox uğurla həyata keçirilir. Bizim xarici siyasətimiz böyük müvəffəqiyyətlər qazanır. Bəziləri bunu görmür, bəziləri qəsdən göz yumaraq, bilərəkdən bunu görmək istəmir. Lakin bu hər kəsin öz şəxsi işidir. Lakin bugünkü Azərbaycanın nailiyyətləri artıq göz qabağındadır. Əgər bu gün biz müstəqilliyimizin 10 ilini qeyd etməyə hazırlışıqsa, bu gün biz burda Demokratik Cümhuriyyətimizin ildönümünü qeyd etmək imkanı tapırıqsa, bunlar onu göstərir ki, biz indiki çox çətin, mürəkkəb dünyada yaşaya bilirik. Müstəqil yaşamağı bacarıyıq. Bu isə çox vacibdir. Müstəqilliyi əldə etmək asandır. Müstəqilliyi əldə saxlamaq çox çətinidir. Zirvəyə qalxmaq bir başqa, zirvədə dayanmağı da gərək bacarasan. Heydər Əliyevin şəxsində Azərbaycan müstəqillik zirvəsində bu gün çox möhkəm dayanır, biz bu yolla çox müvəffəqiyyətlə irəliləyirik. Bu olduqca vacib bir işdir. Bunu görməmək, bunu qiymətləndirməmək olmaz. Bu gün Heydər Əliyevin ətrafında birləşən Azərbaycan xalqı sabahkı gününə ümidlə baxır. Bax o zamankı, qarışıq dünyada olan xarici vəziyyət bu gün də eyni ilə qalır. O problemlər o vaxt da var idi, indi də var. Amma indi 23 ay yox, artıq 10 ildir ki, yaşayırıq. Demokratik sükən möhkəm əllərdədir, demək siyasət düzgündür. Yolumuz aydındır və bu yolda Azərbaycan xalqı irəlilədikcə, birinci növbədə özünün Prezidentinə, Azərbaycan xalqının böyük oğlu Heydər Əliyevə öz təşəkkürünü və minnətdarlığını bildirir. Cənab Heydər Əliyev Demokratik Cümhuriyyətin öyrənilməsinin tarixinə çox böyük fikir verir. Biz axı, cəmi 10 ildir ki, müstəqillik əldə etmişik. Demokratik Cümhuriyyətlə əlaqədar olan məsələləri indi öyrənməyə başlamışıq. Buna qədər biz bunları öyrənə bilmirdik. Bu yasaq idi. Bu gün bəziləri özləri düzgün yolda olmaya-olmaya, Cümhuriyyətin tarixinə də düzgün nəzər salmaq istəmirlərsə, yanırlar. Tarix bəzək-düzək sevmir. Tarixi gərək olduğu kimi göstərəsən. Ona görə də cənab Prezident tariximizin bu dövrünü də mükəmməl bilməyi, öyrənməyi, tədqiq etməyi tövsiyə edir. Ona görə də Azərbaycan siyasi fikrinin ən

mühüm vəzifələrindən biri - 1918-1920-ci illər tariximizin dəqiq öyrənilməsidir. Çünki bu sahədə öyrənilməmiş işlər hələ olduqca çoxdur. İkiillik, 23 aylıq tarixi biz gərək ətraflı öyrənək. Cümhuriyyətin 80 illiyində cənab Prezident böyük bir fərman imzalamışdı. O fərmanla əlaqədar Cümhuriyyətin tarixinin öyrənilməsi sahəsində çox böyük tədqiqat işləri aparılmış və indi də aparılmaqdadır. Yəni demək istəyirəm ki, Cümhuriyyətin tarixinin öyrənilməsinə, onun məna və əhəmiyyətinə bu gün ən böyük qiyməti də verən cənab Prezidentdir. Və biz bunu yadda saxlamalıyıq. Və biz bununla əlaqədar olaraq tariximizin bu dövrünü də yenidən işləməliyik. Bizim bunun üçün sənədlərimiz azdır. Çünki o vaxt Cümhuriyyətin tarixi ilə əlaqədar olan sənədlər məhv edilmişdi. Gürcüstan sovetləşəndə gürcülər o sənədlərin hamısını Parisə aparmışdılar. Bizdə isə o sənədlər yoxdur. Cümhuriyyətin tarixi ilə əlaqədar olaraq bizdə olan çoxlu sənədlər mühacirət ədəbiyyatında var idi. Burdan gedəndən sonra o adamlar orada da işləyirdilər. Cümhuriyyətin fəaliyyəti bir növ mühacirətdə davam edirdi. Və o zaman da xaricdə çoxlu jurnallar, qəzetlər çıxırdı, kitabçalar yazılırdı. Onlar da sistem şəklində olmayıb. Arxivdə toplanmayıb. Ona görə də Cümhuriyyətin tarixi ilə və onun süqutundan sonrakı hadisələrlə əlaqədar məsələlər hələ geniş öyrənilməyib. Biz məsələn, Cümhuriyyətin nailiyyətləri barədə danışırıq. Ancaq onların çox böyük səhvləri var idi. O zaman Cümhuriyyətin süqutuna səbəb olan ciddi maneələri biz hələ təhlil edə, aşkara çıxara bilməmişik. Yəni biz tariximizin birtərəfli öyrənilməsinə qapılmamalıyıq. Bunu ətraflı öyrənməliyik. Axı, necə oldu ki, bu cümhuriyyət 23 aydan artıq yaşaya bilmədi. Nəyə görə? Bunun obyektiv, subyektiv səbəbləri hələ araşdırılmayıb, təhlil edilməyib. Bu ona görə edilməlidir ki, bu gün biz tariximizin bu mərhələsindən özümüz üçün nəticə çıxaraq. O səhvləri təkrar etməyək. Tarixin dərslərini unutmaq olmaz. Əgər bir millət yaşamaq istəyirsə, gərək birinci növbədə onun yaddaşı korlanmasın. Millətin yaşaması üçün tək cə onun sərvəti olması azdır. Var-dövləti olmağı azdır. İqtisadiyyatı olması azdır. Millətin yaddaşı olmalıdır. Ona görə də biz yaddaşımızı, tarixi yaddaşımızı daim möhkəmləndirməliyik. Dünənki

günümüzü mükəmməl öyrənməliyik. Dünənki günümüzdən bugünkü günümüz üçün nəticə çıxarmalıyıq ki, bugünkü günümüzə sabahımızı müəyyənləşdirə bilməliyik. Bax bu bizə lazımdır. Ona görə də biz bu bayramları qeyd edirik, ona görə bu barədə söhbətlər aparırıq ki, biz onlardan nəticə çıxaraq. Biz bunları qeyd etmək xatirinə, cümhuriyyətin tarixini öyrənmək xatirinə öyrənmirik. Bunu öyrənirik ki, tarixdən ibrət dərsi götürək və o zaman buraxılan səhvlərə biz yol verməyək. Lap yaxın keçmişimizdə, biz müstəqilliyimizi bərpa etdiyimiz ilk dövrlərdəki buraxılan səhvləri təkrar etməyək. Biz bu bəlalardan xalqımızı xilas edək, hifz eləyə bilək. Ona görə biz tariximizi öyrənməliyik. Həmişə deyirlər ki, tarix öyrədir. Ancaq böyük tarixçilər göstərir ki, tarix öyrətmir. Tarix onun ibrət dərslərini unudanları həmişə cəzalandırır. Biz bu bayramları, bu ildönümlərini ona görə qeyd edirik və qeyd etməliyik ki, bu gün Demokratik Cümhuriyyətimizin 83 illiyini qeyd etmək fonunda biz bugünkü günümüzdə baxmalıyıq. Cənab Heydər Əliyevin daxili və xarici siyasətini mükəmməl öyrənməliyik. Onun nəsihətlərini dərk etməyi bacarmalıyıq. O siyasət ki, xalqa xeyir verir, o siyasət ki, xalqın yaşamağına kömək göstərir, o siyasət müdafiə olunmalıdır. O siyasət dərk olunmalıdır. Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor-müəllimləri, burda təhsil alan tələbələr bu cəhəti özlərində əxz etməyi bacarmalıdırlar. Ona görə də tədrisimizi, elmi işimizi bu istiqamətə yönəltməliyik. Bizim bu yolda görəcəyimiz işlər çoxdur. Dövlət İdarəçilik Akademiyası bu sahədə birinci növbədə olduqca böyük iş görməlidir. Biz tələbələrlə çox iş görməliyik. Onlara Demokratik Cümhuriyyətin təcrübəsini öyrətməklə bərabər, Azərbaycanda bu gün gedən ictimai-siyasi prosesləri öyrətməli, şərh etməliyik. Onlar bu siyasətin mahiyyətini dərk etməlidirlər. Sizin hamınızı bir daha Cümhuriyyətimizin ildönümü münasibətilə təbrik edirəm, hamınıza işlərinizdə yeni-yeni müvəffəqiyyətlər arzulayıram.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
23 may 2001-ci il.*

AZƏRBAYCAN VƏ ÇİN QADINLARI NÜMAYƏNDƏLƏRİNİN YIĞINCAĞINDA ÇIXIŞ

Çin beş minillik tarixə malik qədim bir ölkədir. Onun öz tarixi və qədim mədəniyyəti ilə öyünməyə tam haqqı vardır. Belə ki, dünyada ilk kitab məhz Çində çap edilmişdir, halbuki o zaman Qərbdə kitab hələ köçürmə yolu ilə çoxaldılırdı.

Dünyada ilk ipək paltar məhz Çində meydana çıxmışdı; dünyada ilk dəfə Çində çay içməyə başlamışlar; Konfutsinin fəlsəfi təlimi yarananda dünyanın bir çox regionlarında hələ ibtidai icma quruluşu hökm sürürdü; artıq bizim eramın əvvəllərində Çində dövlət qulluğuna qəbul zamanı imtahanetmə sistemi tətbiq olunmağa başlamışdı. Bəzi məlumatlara görə şərabın vətəni də məhz Çindir; barıt, kağız və kompas da məhz burada kəşf olunmuşdur.

Artıq eramızdan əvvəl 221-ci ildə beş min kilometr uzunluğunda Böyük Çin Səddinin tikintisinə başlanmışdı. Çin və Azərbaycan xalqları arasındakı dostluq münasibətləri öz tarix köklərini uzaq tarixi keçmişdən götürür. İpək Yolu bizim xalqları birləşdirmişdi. Böyük İpək Yolu eyni zamanda Azərbaycanın indiki ərazisindən də keçirdi. Azərbaycanın şəhərləri də ipək istehsal edir və onun ixracı üçün İpək Yolundan istifadə edirdilər. İpək Yolunda yerləşən, ipək istehsalı mərkəzlərindən biri olan və indiyənədək də ipək parçalar istehsal edən Şəki şəhəri buna əyani misaldır. Təbiidir ki, İpək Yolu ilə yalnız ipək deyil, Avropa ölkələrində tələbat olan bir çox başqa mallar da daşınırdı və Bərdə, Gəncə və digər şəhərlər də öz iqtisadi əlaqələrini genişləndirmək üçün həmin yoldan istifadə edirdilər.

Bizim xalqlar arasında ümumi cəhətlər çoxdur: zəhmətsevərlik, sülhsevərlik, qonaqpərvərlik, yaradıcı əməyə meyl. Ölkələrimizin xalqları və rəhbərləri xalqın rifahı naminə əməkdaşlığı dayanmadan inkişaf etdirmək üçün birgə səy edirlər.

Ənənəvi olaraq, Azərbaycan ədəbiyyatında Çin mədəniyyətinə

böyük maraq göstərilir. Nizami Gəncəvi 800 il bundan əvvəl yazdığı "Yeddi gözəl" əsərində Çin qızının gözəlliyini və aqlını tərif edir. Əsərin məhz bu hissəsi orta məktəb ədəbiyyat kitablarına daxil edilmiş və onu hər bir azərbaycanlı şagirdi əzbər bilir.

Əsrimizin əllinci illərində Azərbaycan-Çin münasibətləri keyfiyyətcə yeniləşdi, Çin neftçilərinin, geoloqlarının, hidroinşaatçıların və digər kadrlarının hazırlanmasında Azərbaycanın tədris müəssisələrinin köməyi müxtəlif, xüsusilə iqtisadi-mədəni sahələrdə əməkdaşlığın inkişafına səbəb oldu.

Hazırda Çin Xalq Respublikasında daimi yaşayan 60 nəfərədək Azərbaycan iş adamı çalışır. Onlar da Bakıya müntəzəm olaraq Çin məhsulları göndərirlər. Azərbaycanda 100-dən artıq Çin şirkəti və iş adamı işləyir. Azərbaycanda tikinti, ticarət, xidmət və hətta neft sahəsində Çin şirkətləri fəaliyyət göstərirlər. 1992-ci ildə Bakıda Çin

Xalq Respublikasının səfirliyi açılmışdır, bu dövlətin ticarət nümayəndəliyi fəaliyyət göstərir. İqtisadi sahədə iki ölkənin əməkdaşlığı genişlənməkdədir.

1993-cü ilin sonlarında Pekində Azərbaycan Respublikasının səfirliyi açılmışdır.

6 mart 1994-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev Çin Xalq Respublikasının sədrinin dəvəti ilə hökumət üzvlərindən, ziyalıların nümayəndələrindən, görkəmli elm və incəsənət xadimlərindən ibarət çoxsaylı nümayəndə heyətinin müşaiyəti ilə Pekində rəsmi səfərdə oldu. Bu, Azərbaycanın tarixində belə yüksək səviyyəli rəsmi dövlət xadiminin Çin Xalq Respublikasına ilk səfəri idi. Azərbaycanın nümayəndə heyəti ən yüksək səviyyədə qəbul edildi.

Görüşün gedişində məlum oldu ki, Çin Xalq Respublikası Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərin inkişafına böyük əhəmiyyət verir və gələcəkdə bu münasibətlərin getdikcə daha da inkişaf etdirilməsi üçün bütün lazımi tədbirləri görməyə hazırdır. Çin xalqı azərbaycanlılara həmişə dostluq hissləri bəsləyir. Azərbaycanın öz istiqlaliyyətini elan etməsi və iki dövlət arasında diplomatik əlaqələrin tənzimlənməsi ikitərəfli əməkdaşlığın inkişafı üçün daha böyük imkanlar yaratmışdır.

Çinin xarici siyasət idarəsi belə hesab edir ki, Azərbaycanın sərhədlərinin dəyişdirilməsi və onun ərazilərinin işğalı yolverilməzdir.

Çin Xalq Respublikasının yüksək dairələri tərəfindən Heydər Əliyev şəxsiyyətinə göstərilən hörmət çox böyükdür.

Çin Azərbaycanla münasibətlərin inkişaf etdirilməsinə çox böyük maraq göstərir.

Siz bilirsiniz ki, Azərbaycanda xarici səfirliklər o qədər də çox deyildir. Ancaq Çin Azərbaycanda öz səfirliyini açıbdır. Bu o deməkdir ki, Çinin Azərbaycanda böyük maraqları vardır. Bu, bizim üçün faydalıdır. Ona görə faydalıdır ki, bütün dünyanın siyasi və iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan bir ölkə ilə dostluq münasibətləri saxlamaq olduqca vacibdir. Həm də ona görə ki, Çin BMT Təhlükəsizlik

Şurasının beş daimi üzvündən biridir.

Çin Azərbaycanın müstəqilliyini, onun ərazi bütövlüyünü, sərhədlərinin toxunulmazlığını qəbul edir və dəstəkləyir.

Tayvan məsələsi Çin Xalq Respublikasının xarici siyasətinin öyrənilməsində ən mühüm amildir. Prezident Heydər Əliyev 1994-cü ildə bu ölkəyə səfəri zamanı Tayvanı qeyd-şərtsiz olaraq Çin Xalq Respublikasının ərazisi hesab etmişdir və məhz həmin fakt ölkələrimiz arasında dostluq münasibətlərinin bərqərar edilməsi və Çin Xalq Respublikasının Ermənistanı təcavüzkar, Dağlıq Qarabağı isə Azərbaycan ərazisi elan etməsi yolunda mühüm addımlardan biri olmuşdur. Çin siyasətçilərinin əsas şüarı budur - "İki Çin ola bilməz!" və onlar Çinlə əməkdaşlıq edən bütün ölkələrdən də bunu eşitmək istəyirlər.

Bu məsələdə Çinin və Azərbaycanın vəziyyəti çox oxşardır. Qarabağ məsələsi Azərbaycan üçün necə mühümdürsə, Tayvan məsələsi də Çin üçün o cür mühümdür. Tayvanı birləşdirmək Çin hökuməti üçün şərəf işi sayılır və buna nail ola biləcək siyasətçi Çinin tarixinə əbədi olaraq "birləşdirici" kimi daxil olacaqdır.

Hələ lap bu yaxınlardakı Pekin Tayvan probleminə ən aktual problem kimi baxmırdı. Bu onunla izah olunurdu ki, Çin Xalq Respublikasında adanın gələcəyinin yalnız iki mümkün variantını: onu olduğu vəziyyətdə saxlamaq və yaxud qitə ilə birləşdirmək variantlarını təsəvvür edirlər. Lakin indi Tayvanda Çin üçün tamamilə gözlənilməz olan üçüncü yol meydana çıxmışdır. Bu - müstəqillik yoludur. Nəticədə, Çin Xalq Respublikasının hakim dairələri əvvəllər lap 100 il də gözləməyə hazır olduqları halda, indi Tayvan problemini hər hansı yolla nizama salmağın zəruriliyini hiss etməyə başlamışlar.

1999-cu il 8 aprelə ABŞ Prezidenti Bill Klintonla görüşdə Çin Xalq Respublikasının Baş naziri Pekinin Tayvana qarşı hərbi qüvvə tətbiq etməyə hazır olduğunu təsdiqləmişdir. O, belə demişdir: "Çin hökuməti dəfələrlə bəyan etmişdir ki, biz Çinin birləşdirilməsi məsələsinin dinc yolla həlli üçün bütün qüvvələrimizi sərf edəcəyik, lakin biz heç zaman

Tayvana qarşı hərbi qüvvə tətbiqi imkanını inkar etməmişik".

Çin dünya iqtisadiyyatına getdikcə təsiri artan ölkədir. Dünyanın böyük şirkətləri, transmilli korporasiyaları Çində işləməyə üstünlük verirlər. Bu baxımdan azərbaycanlı alimlər, mütəxəssislər iqtisadiyyatın yenidən qurulmasında Çin təcrübəsinin öyrənilməsində maraqlıdırlar.

XX əsrin sonunda Çin Xalq Respublikası iqtisadiyyatında əsl möcüzə yaratmışdır. Den Syaopin və onun tərəfdarları dünyanın inkişaf qanunauyğunluqlarından düzgün nəticə çıxartdılar, yeniliyə nail olmaq üçün, necə deyərlər, yüksək riskli, uçuruma aparan yolla getmədilər.

80-ci illərin ortalarından Çin Xalq Respublikası keçmiş SSRİ-nin səhvini təkrar edirdi - onun hərbi quruculuğunun başlıca xüsusiyyəti bundan ibarət idi ki, bu quruculuq yeni dünya müharibəsinin labüdlüyü konsepsiyası əsasında həyata keçirilirdi.

Çin liderlərinin milli silahlı qüvvələrin inkişafına baxışları "xalq müharibəsi" konsepsiyasında əks etdirilmişdi; bu konsepsiya çoxmilyonluq ordunun zəruriliyini, silahlı qüvvələrin daim yüksək səfərbərlik hazırlığı vəziyyətində saxlanmasını nəzərdə tuturdu ki, bu da çox böyük insan, maddi və maliyyə ehtiyatları tələb edir, nəticə etibarilə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına mənfi təsir göstərirdi.

Lakin, 1985-ci ildə Den Syaopin bəyan edir ki, böyük müharibə təhlükəsi yoxdur. Beynəlxalq vəziyyətin bu cür qiymətləndirilməsi Çin Xalq Respublikasının milli müdaxilə strategiyasının dəyişməsi ilə nəticələndi. Buna uyğun olaraq ordunun ixtisarı və yenidən təşkilinin həyata keçirilməsi məqsədəuyğun hesab edildi. Pekin fəvqəldövlət səviyyəsində hərbi qüdrətə nail olmaqdan, diqqəti iqtisadiyyatın, elm və texnikanın üstün inkişafına yönəltmək, yəni müdafiə vəzifələrinin həllini ümumi iqtisadi vəzifələrə tabe etmək qərarına gəldi. Bu əsaslı və eyni zamanda da ağıllı dəyişiklik "silahlı qüvvələr quruculuğuna dair rəhbər ideyalarla strateji dönüş" adını aldı.

Çin Azərbaycanın müstəqilliyini tanımış və ölkəmizdə diplomatik münasibətlər yaratmış böyük dövlətlərin birincilərindəndir.

İki ölkənin hökumətləri arasında çox yaxşı münasibətlər olduğu

halda, iki xalq arasında qarşılıqlı anlaşma hələ də lazımi səviyyəyə çatmamışdır.

Çox nadir halda hansısa çinli Azərbaycanın coğrafi baxımdan harada yerləşdiyini bilir. Azərbaycanlıların təkcə rus dilində deyil, öz ana dilində də danışmalarını bilən çinlilər isə daha az tapılır. Bundan başqa, ölkəmiz haqqında kifayət qədər dürüst məlumatı olan çinlilər də Azərbaycanı Zaqafqaziya regionunda az qala NATO-nun və İsrailin istinadgahı hesab edirlər.

Azərbaycan Qərbin, demək olar ki, bütün ölkələri ilə və İsrailə gözəl münasibətlər qurduğuna və onlardan açıq siyasi dəstək aldığına baxmayaraq, biz heç vaxt Çindən üz çevirməmişik və həmişə imkan vermişik ki, bu dövlət şübhəsiz ki, mərkəzi Azərbaycan olan Zaqafqaziya regionunda öz maraqlarını təmsil etsin.

Bununla belə, məhz 1996-cı ilin sonlarında və 1997-ci ildə Pekin Ermənistanla tədricən daha sıx əlaqələr yaratdı. 1996-cı ilin sonlarında Pekində Ermənistanın səfirliyi açıldı və o, dərhal Çini öz tərəfinə "çəkmək" üçün fəal iş aparmaqla məşğul olmağa başladı.

Azərbaycan, əlbəttə ki, Çin ilə münasibətlərini inkişaf etdirmək istərdi, lakin heç vaxt buna beynəlxalq aləmdən təcrid olunmaq və bloklara qoşulmaq bahasına nail olmaq istəməzdi.

1999-cu ilin yazında Çin Xalq Respublikası əvvəllər əldə edilmiş bütün razılaşmaları və təəhhüdləri pozaraq, Çin Xalq Respublikası və Azərbaycan arasında dostluq əlaqələri haqqında Çin rəhbərliyinin özü tərəfindən imzalanmış olan müqaviləni pozaraq Ermənistanla "Tayfun" tipli səkkiz ədəd raket qurğusu vermişdir ki, bunlar da, Dağlıq Qarabağda yerləşmişdir.

Çin qanunlarına görə Çin Xalq Respublikası ilə dostluq və əməkdaşlıq haqqında müqavilə imzalamış ölkələrə silah satışı dövləti cinayətdir. Əgər Çinin hər hansı firması müstəqil sürətdə, öz mülahizəsinə görə və dövlətin razılığı olmadan Ermənistanla silah satmaq qərarına gəlmişsə, onda həmin firmaya cinayət işi açılmalı və onun rəhbərləri dərhal Çin Xalq Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin

bir neçə maddəsi ilə məsuliyyətə cəlb edilməlidirlər.

Bizim ikitərəfli münasibətlərimizin perspektivləri "qarşılıqlı yardım və qarşılıqlı etimad" əsasında qurulmalıdır.

Lakin tərəfdaşımız düşmənimizi silahlandırarkən qarşılıqlı etimad mümkündürmü? Əlbəttə, yox.

Ermənistana hərbi yardım neft kəmərləri üçün bilavasitə təhlükəlidir. Bu məsələyə cavab olaraq Qərb də müvafiq tədbirlər görərək, Azərbaycana sadəcə olaraq analoji silahlar verə bilər ki, bu da öz növbəsində regionda Çinin maraqlarına çox böyük ziyan vurur və əslində Azərbaycanın "qapısını" Çinin üzünə bağlayar. Buradan belə bir nəticə çıxır ki, Ermənistanı silahlandırmaqla Çin potensial geostrategji tərəfdaşları olan Azərbaycanı və Gürcüstanı əslində itirərək, özünün mənafeələrinə zərbə vurardı (hələ, Çin Xalq Respublikası üçün son dərəcə mənfəətli ola biləcək TRASEKA layihəsinin icrasını da zərbə altında qoyardı).

Diqqətinizə görə sağ olun.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
12 iyun 2001-ci il.*

MİLLİ QURTULUŞ GÜNÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏNTƏNƏLİ YIĞINCAQDA ÇIXIŞ

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bayramlarımızın sırasında bir bayram da bizim üçün çox əzizdir. O da bizim Milli Qurtuluş günüdür. Bu gün - 15 iyun tarixi ilə Azərbaycanın salnaməsinə daxil olub. 15 iyun tariximizdə xalqımızın taleyi ilə bağlı olan bir bayramdır. Ona görə də o bizim üçün bu cəhətdən xüsusilə əhəmiyyətliyə. Elə qüvvələr var ki, görürsən ya onun mahiyyətini başa düşmür, ya da düşmək istəmirlər. Ona görə də bəzən ağız büzürlər ki, görən biz nədən, kimdən qurtulmuşuq? Ancaq lazımdır ki, bu gün təkcə təqvimdə yox, yaddaşlarda saxlanılsın. Onun mahiyyəti dərk edilsin, başa düşülsün. Artıq neçə ildir ki, bu gün təqvimimizdə qeyd olunur. Biz gərək onun mahiyyətini bilək və biz bir müəllim kimi, alim kimi, tədrislə məşğul olan peşəkarlar kimi onun mahiyyətini özümüz dərk edək ki, başqalarına şərh edə bilək. Əvvəla nəzərə almaq lazımdır ki, biz bu günlə Azərbaycanda bir dəfəlik zorakılıq yolu ilə hakimiyyətə gəlməkdən qurtulmuşuq. Bu işə son qoyuldu, çünki camaat tənqə gəlmişdi. Bir-birinin ardınca müxtəlif silahlı qüvvələrin həyata keçirdiyi və keçirməyə cəhd göstərdikləri dövlət çevrilişləri və bunun Azərbaycan dövlətçiliyi üçün nə qədər böyük fəlakət gətirdiyini dərk etmək lazımdır. Bu, xalq üçün, vətən üçün, son nəticədə tarix üçün nə idi? Biz bunu qeyd edərkən bir anlıq özümüz özümüzə düşünməliyik ki, biz o gün ərəfəsində olan dövrdə qardaş qırğınından, vətəndaş müharibəsindən qurtarmış olduq.

O vaxt mən Tusi adına Pedaqoji Universitetdə dövlət imtahan komissiyasının sədri idim, imtahan götürürdüm. O zaman prezidentin göstərişi ilə məni imtahandan çıxarıb bir neçə adamla göndərdilər Nəvahiyyə. Nəvahidə post ayrılmışdı. Aşağıda da Surət Hüseynovun dəstələri. Dikdə bir tank qoymuşdular. Mənə dedilər ki, Seyfəddin müəllim, getmək olmaz. Sizi də öldürərlər. Dedim yox, biz ora getməliyik. Hava isti idi. Hamısı biri-birinə qarışmışdı, oradakılar

vampiri xatırladırdılar. Əllərində də silah. Belə yerdə cəsarət göstərmək lazım idi. Gəldilər bir neçəsi, yığışdılar. Biz axşam qayıdandan sonra eşitdik ki, gecə ilə oradakı tanklar qayıdıb. Orada atışma olmuşdu. Yəni, qarşıdurma artıq başlamışdı. Kim bunun qarşısını alacaq idi? Elə əsas bu qılgıcımın alovlanması idi. Ona görə də bunları dərk etmək lazımdır. Ağız büzmək çox asandır, bizdə də çox təssüflər ki, bu cür ağız büzənlər çoxdur. Bu cür adət etmişik qonşuya ağız büzmək, o birisinə ağız büzmək. Ona görə gəlib bu günə düşmüşük. Biz universitetdə yığışdıq, müzakirələr keçirirdik. Biz daxildəki hərc-mərclikdən qurtardıq. Budur qurtuluş. Universitetdə iclas keçirməyə gəlirdilər. Hərəsi bir dəstə ilə, avtomatla. Biz bunlardan qurtulduq. Yəni bunları dərk etmək, bunları gəncliyə başa salmaq çoxlu böyük zəhmət tələb edir. Elə bir gün olmurdu ki, Qarabağdan tabutlar gəlməsin. Özü də bir neçəsi. Atəşkəs rejimi bunun qarşısını aldı. Nə oldu bunların axırı? Lazım gələndə Vətən yolunda vuruşmaq da, ölmək də lazımdır, zəruridir. Ancaq bir

müharibənin ki, nəticəsi olmayacaq onu aparmağa dəyməz. O zaman perspektivsiz işin, o şəraitdə - atəşkəs rejimində aparılması, bizi o bələdan xilas etdi. Bu idi qurtuluş. Qurtuluş bizim xalqımızı ən böyük bəla olan ümitsizlikdən qurtardı. Böyük müsibətlər də çəkdik o vaxt. Ən böyük bəla idi ümitsiz yaşamaq. Kim o zaman deyə bilərdi ki, sabahkı yolumuz haradır? Var idimi bizə o yolu göstərən? Xalqın, millətin qabağına düşən. Yox idi. O zaman cənab Prezidentin qayıdışı bizi bu ümitsizlikdən qurtardı. Odur ki, gərək bunlar daim yadda qalsın. Vaxtilə Zaqafqaziyaaya örnək olan, digər respublikalara böyük kömək edən bir respublikanın iqtisadiyyatı tənəzzülə gedirdi. Uşaqlarımızın başını kəsirdilər, gözünü çıxarırdılar. Ev-eşiyimizi yandırırtdılar. Səsimizi eşidən yox idi. Çox böyük bir informasiya blokadasında idi Azərbaycan. Cənab Prezidentin qayıtması ilə bunlar yox oldu. Biz qəddimizi düzəldib ayağa qalxdıq. Sabahkı günə bizdə ümid yarandı. Problemlərimizi, dərdimizi-sərimizi deməyə imkan tapdıq. İndi artıq bütün dünyaya problemlərimizi çatdırı bilmişik, nəinki çatdırı bilmişik, indi artıq onun həllində belə bizə köməyə başlayıblar, kömək etmək qərarına gəliblər. Bunlar çox vacibdir. Biz bu informasiya blokadasından qurtardıq. Ona görə də Milli Qurtuluş günü bizim üçün çox əzizdir, ona görə də bunu hər bir azərbaycanlı şüurlu surətdə dərk etməlidir. Biz bir millət kimi, müstəqil bir dövlət kimi müstəqilliyimizi qoruyub saxlaya bildik. Vaxtilə də müstəqil idik. Çox böyük zəkali adamlar bu müstəqilliyi əldə etmişdilər. Biz onlarla fəxr edirik. Bu yaxınlarda biz Akademiyamızda "Respublika günü"nü qeyd edərkən onların xidmətlərini xatırlatdıq. Yəni, bugünkü gün o vaxtkından çox çətindir. Ancaq cənab Prezidentin hesabına, onun siyasətinin hesabına bütün bunları saxlaya bilmişik. Yəni bu qədər müsibətlər çəkmiş bir millətin bunları unutmaya haqqı yoxdur. Belə olan təqdirdə unutmamlıq göstəririksə, bir millət kimi millət olmağa haqqımız varmı? Ona görə də qoy bizim ziyalılarımız, alimlərimiz müdrik olsunlar, ağsaqqal olsunlar, hisslərə qapılmasınlar, şəxsi hisslərdən yüksək dura, dövlətçilik, millilik mövqeyində dayana bilsinlər. Onda biz bərkiyib özümüzü qürurlu saxlaya bilərik. Ona görə də gərək bu 8 ildə cənab Prezidentin elminin, siyasətinin mahiyyətini başa düşək. Dünyanın işləri qarışıb. Həyat elə məsələlər qoyub ki, onlara

cavablar lazımdır. Bunun üçün konsepsiya, ağıl, şəxsiyyət lazımdır. Cənab Prezidentin son 8 ildə yeritdiyi siyasət, onun iş üslubu əvvəlkindən tamamilə fərqlidir. Bunu başa düşmək lazımdır. Biz, Dövlət İdarəçilik Akademiyasında işləyən adamlar gərək öz tədqiqatlarımızda, məruzələrimizdə onun bu 8 ildəki iş üslubunun xarakterini dərk edərək açə bilək: əgər biz İdarəçilik Akademiyası kimi fəaliyyət göstərəcəyiksə, ona görə də bu cəhətlər çox vacibdir. Nə idi, onun iş üslubunda yenilik? Əlbəttə, cəsarət. Xatırlayaq 93-cü ilin hadisələrini, həmin dövrdə Milli Məclisdə gedən prosesləri.

Orada birinci cəsarət, son dərəcə tələbkarlıq millətin mənafeyi naminə inadkarlıq tələb olunurdu. Budur şəxsiyyəti təyin edən. O tələbkarlıq, cəsarət olmasa rəhbər olmaq olmaz. O dövrün ab-havası üçün bu çox vacib idi ki, cənab Prezident bunu etdi. Rus jurnalistlərindən birinin Heydər Əliyevin iş üslubu ilə əlaqədar yazdıqlarını istədim ki, diqqətinizə çatdırım: "Heydər Əliyev elə bir nadir şəxsiyyətlərdəndir ki, onu bir nümunə kimi göstərmək olar." Həqiqətən nümunədir. Bütün dünya üçün nümunədir. Davamı: "Hakimiyyətə gəlmək istəyən insanlar onun təcrübəsini araşdır və öyrənə bilərlər." Yəni bu təcrübədən öyrənilməli çox şey var. Bu təcrübə öyrənilməlidir. Amma bu çətin ki, təkrar olunsun, bu təkrar olunmazdır. Öyrənəcəklər bunları, təcrübəsini də nümunə göstərəcəklər gələcəkdə. Amma təkrar olmayacaq, olmayacaq ona görə ki, Heydər Əliyev təkdir. Özünəməxsus bir şəxsiyyət kimi təkdir. Çünki bütün başqa istedadlar kimi siyasətçi istedadı da anadangəlmədir. Yəni bu sözlər üzərində düşünmək lazımdır. Ətrafına 5-6 nəfər qohum-əqrəbanı, qonşunu yığıb, partiya yaradıb siyasətçiyəm demək olar. Ancaq Heydər Əliyev olmaq olmaz. O fitri istedad sənin canında, qanında yoxdursa, sən Heydər Əliyev olmayacaqsan. Sən olsa, olsa hansısa bir partiyanın rəhbəri olacaqsan. Ölkə üçün əsaslı bir şey edə bilməyəcəksən. Bundan sonra neçə illəri gözləyə biləcəkmə görə Azərbaycan? Çətin. Çox qarışıqdır dünyanın işləri. Ona görə də mən hesab edirəm ki, Azərbaycanda Heydər Əliyevin bugünkü siyasəti hələ qarşıdakı neçə-neçə illər bizə lazım olacaq. Bax, bunu biz Azərbaycan, xalqımız, millətimiz naminə dərk etməliyik. Təkcə bu günlə yaşamamalıyıq. Odur ki, Qurtuluş günü bizim üçün çox

əhəmiyyətli gündür. Bir millət kimi, xalq kimi biz bu günü daim yadımızda saxlamalıyıq. Və mən inanıram ki, illər də, on illər də keçəcək, çoxlu təzə nəsillər də gələcək bizdən sonra, amma bunlar qədərbilən olmalıdırlar ki, bu günü yadda saxlasınlar. Yoxsa Azərbaycan o qarışıq, təlatümlü günlərdə parçalanıb məhv olacaqdı. Ona görə də biz Qurtuluş gününü qeyd edirik. Bu günü qeyd edərək biz tarixi yaddaşımızı itiləməliyik. Bu yaddaşımız gərək heç bir zaman korlanmasın. Ən böyük bəla yaddaşsızlıqdır. Bütün bu həyat göstərdi ki, təbii sərvəti olmaq, var-dövləti olmaq hələ işin hamısı deyil. Bütün bunlarla yanaşı, millətin millət olması üçün, onun tarixi, yaddaşı lazımdır. Biz tarix kitablarında ayrı cür oxuyurduq, öyrənirdik. Ərazi bütövlüyü, iqtisadi birlik lazımdır. Ancaq həyat özü göstərdi ki, millətin millət olması üçün, yaddaşı lazımdır. Yaddaşsız millət olmaz. Və bu günü ona görə qeyd edirik ki, xalqımızın xilaskarına ən böyük minnətdarlığımızı bildirək. Biz bu günü qeyd edərək, cənab Prezidentə öz təşəkkürümüzü və minnətdarlığımızı bildiririk.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
13 iyun 2001-ci il.*

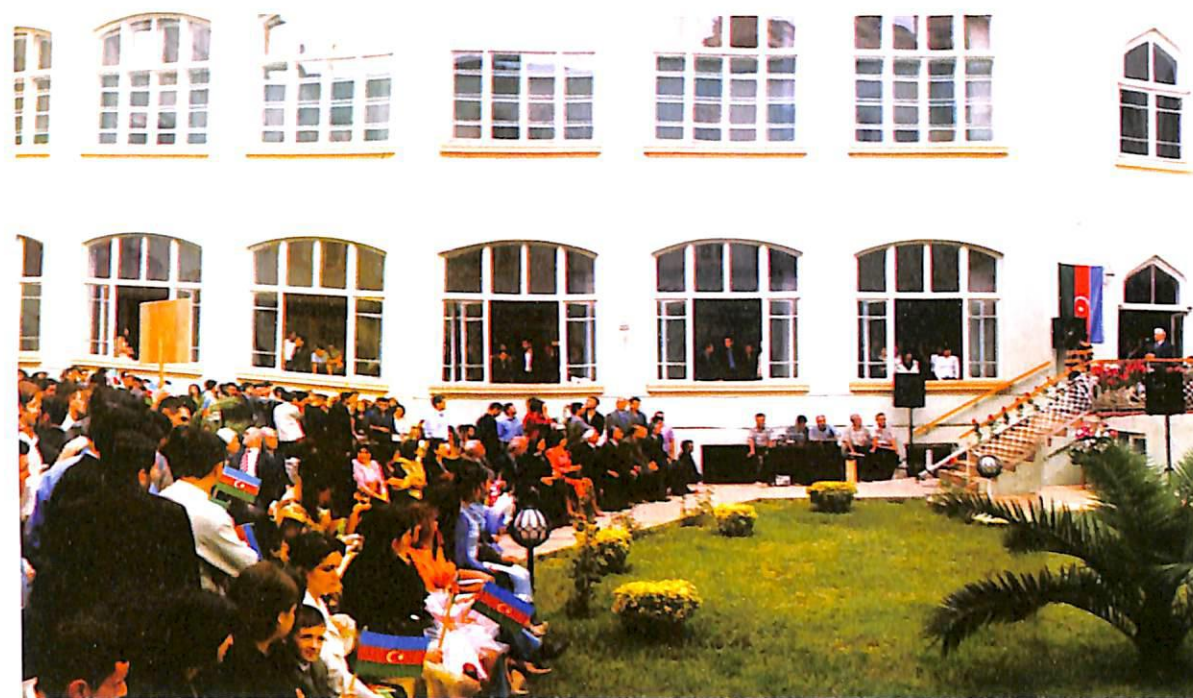
ABŞ-DA 11 SENTYABRDA TÖRƏDİLMİŞ TERRORLA ƏLAQƏDAR KEÇİRİLƏN ETİRAZ YIĞINCAĞINDA NİTQ

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bu gün biz - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor-müəllim heyəti, tələbə və müdavimləri, eləcə də bütün kollektivi sentyabrın 11-də ABŞ-ın Nyu-York və Vaşinqton şəhərlərində törədilmiş terror aktı ilə əlaqədar qəti etirazımızı, bu çətin günlərdə Amerika xalqı ilə, terrora qarşı mübarizə aparacaq bütün qüvvələrlə, dövlətimizin, onun başçısı möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin tutduğu mövqe ilə həmrəy olduğumuzu bildirmək üçün buraya toplaşmışıq.

Bu ağır və dəhşətli cinayət bütün xalqlar kimi, biz Azərbaycan vətəndaşlarını da bərk sarsıtmış və məyus etmişdir. Çünki bu təkcə Amerika xalqına qarşı deyil, bütün bəşəriyyətə, insanlığa qarşı yönəldilmişdir. İnsanlar bu cür terror aktlarından artıq çoxdan bəri əziyyət çəkirlər. Məhz buna görə də hələ 1977-ci ildə Avropa dövlətləri Strasburqda qəbul etdikləri konvensiyada dövlətləri bu bəlaya qarşı fəal mübarizə apararaq, öz ölkələrində hər birinin onu aradan qaldırmalarını qərara almışdı. Lakin o vaxtdan bəri terrorçuluq nəinki aradan qaldırılmadı, əksinə o artıq inkişaf etdi, daha geniş yayıldı, mütəşəkkil xarakter aldı. Nəticədə bu gün bəşəriyyət üçün, insanlıq üçün çox böyük bəlaya çevrildi. Çox təəssüf ki, insanlıq XXI əsrə bu dəhşətli bəla ilə qədəm qoydu. Əsrin bu böyük bəlasına qarşı görünür insanlar çox uzunmüddət mübarizə aparmalı olacaqlar.

Artıq biz görürük ki, bu dəhşətli bəlaya qarşı ümumbəşəri bir mübarizə başlayır. Dünya siyasətində, dünyanın gedişində bu mübarizə ilə əlaqədar çox ciddi dəyişikliklər artıq aydın görünür. Demokratik, hüquqi bir dövlət quran, terrordan çox əziyyətlər görmüş bir xalq, bir millət kimi, biz də bu ümumbəşəri mübarizənin önündə olmalıyıq. Məhz buna görə də Prezidentimiz Heydər Əliyev öz bəyanatında ABŞ ilə

həmrəy olduğunu, Azərbaycanın bu mübarizəyə kömək edəcəyini bildirmiş və bütün dünyaya bəyan etmişdir. Biz bu bəyanatı bəyənir və onunla həmrəy olduğumuzu bildiririk.

Həyat bu müdrik insanın uzun vaxtdan bəri mötəbər beynəlxalq məclislərdə, dövlət başçıları ilə söhbətlərində terrorçuluğun, separatizmin və qatı millətçiliyin çox ciddi və ağır nəticələr verəcəyi barədəki xəbərdarlığının nə qədər düzgün və əsaslı olduğunu təsdiq etdi. Belə məsələlərə passivlik, ikili standartlarla yanaşılması nəticədə bunun avropalıların öz evlərinə də gəlib çıxmasına səbəb oldu. Ancaq görünür Avropa-Amerika oyanır, təhlükəyə açıq gözlə baxmağa başlayır. Mən inanıram ki, bu yeni baxışdan dünya erməni dövlətinin terrorçu bir dövlət olduğunu, ermənilərin terrorçu olduqlarını da yəqin edəcəkdir. Çünki intəhasız olaraq dünyanın gözü kor, qulağı kar ola bilməz. İnanıram ki, tezliklə dünya görəcəkdir ki, ermənilərin nəinki özlərinin çoxlu terrorçu təşkilatları var və erməni diasporu bunları maliyyələşdirir, həm də Amal, Hizbullah, Xamiz, İslami-Cihad kimi terrorçu təşkilatlarda başqa familiya və adlarla çoxlu sayda erməni vardır. Biz də bunların aydınlaşdırılmasında fəal olmalıyıq. Biz öz daxilimizdə də fəal, ayıq-sayıq olmalıyıq, bu gün kütləvi iğtişaslara çağıranların kimə, hara qulluq etmələri üzərində düşünməli, Şəkidə, Zaqatalada və Balakəndəki terrorçu qüvvələrin haradan qidalandığını dərk etməliyik. Hər cür bəzək-düzək verilən işarələr altında Azərbaycanın dövlətçiliyinə qarşı yönəldilmiş bütün cəhdlərə qarşı sayıq olmalıyıq.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
20 sentyabr 2001-ci il.*

MÜSTƏQİLLİYİMİZİN 10 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ ELMİ SESSİYADA MƏRUZƏ

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bu günlər Azərbaycanın tarixində əlamətdar hadisələrlə yaşanan fərəhli günlərdən biridir. Artıq 10 ildir ki, Azərbaycan Respublikası müstəqillik yolu ilə addımlayaraq öz sürətli inkişaf yolunu keçməkdədir. Tarixə nəzər salsaq görürük ki, biz XX əsrdə 3 dəfə dövlət yarada bildik. 1918-20-ci illər Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, 1920-91-ci illər Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası və 1988-ci ildə baş verən hadisələrin davamı olaraq 1991-ci ildə bərpa edilmiş müstəqil Azərbaycan Respublikası.

Azərbaycan hələ 83 il bundan əvvəl müstəqillik əldə etmişdir. Ancaq o zaman onu 23 aydan artıq saxlamaq mümkün olmadı. Və bu hadisələrin nəticəsi tarixdən hamımıza artıq yaxşı məlumdur.

Bu gün biz yenidən bərpa etdiyimiz müstəqilliyimizi 10 ildir ki, saxlaya bilmişik. Həm də o zamankından daha da çətin bir şəraitdə.

Milləti sıx birləşdirəcək, vahid, bütöv halda saxlayacaq, onu xilas edə biləcək şəxsiyyətə də millətin hər bir zaman, bəşər tarixinin hər bir dövründə və mərhələsində, xüsusən də millətin taleyinin həll olunduğu məsuliyyətli vaxtlarda çox böyük ehtiyacı olub və olmaqdadır. Biz azərbaycanlılar fəxr edirik ki, XX əsrin bir qərindən çox dövrünü əhatə edən müddətdə Heydər Əliyev öz yüksək idarəçilik məharəti ilə ölkəmizi irəliyə aparmış, onu bütün dünyada tanıtdırmışdır. İllər özü də göstərir ki, bizim XX əsrdəki tariximizin böyük bir dövrü onun adı ilə bağlıdır.

Bugünkü uğurlarımızın başlıca amili olan atəşkəs, sabitlik olmasaydı, Azərbaycan çox çətin vəziyyətdə qalardı. Təbii ki, onda iqtisadiyyatımız üçün vacib olan nə neft kontraktları, nə də xarici kapital axını, nə elm-təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, nə də ki başqa sahələrdəki uğurlarımız olacaqdı. Həqiqətən də bu 10 ildə islahatlar olmasaydı, dağılan iqtisadiyyatın dirçəlişinə doğru addım atmaq mümkün olmayacaqdı. Bu islahatlar şübhəsiz ki, Azərbaycanın XXI əsrdə rastlaşacağı problemlərin daha əsaslı işlənilməsi, həlli üçün real şərait yaradır, optimist proqnozlar, nəticələr çıxarmağa inamımızı artırır. Bütün bunlar bir vaxt, hətta bizim xeyrixahlarımızın da əlini üzdüyü Azərbaycanın az bir zaman içərisində yaşadığımız Qafqaz regionunda əhəmiyyətli bir dövlət olmasına şərait yaratdı. Bu gün Qafqaz dövlətlərinin əksəriyyəti Azərbaycanın siyasətini özləri üçün faydalı hesab edir.

Son illərdə aparılan xarici siyasət Azərbaycanı beynəlxalq aləmdə təklənməkdən, təcrid vəziyyətindən, informasiya blokadasından çıxardı, haqq işimiz dünya dövlətlərinə, dünya ictimaiyyətinə çatdırıldı, böyük dövlətlərlə əlaqələr yaradıldı. Azərbaycanın böyük dünya siyasətində iştirakı təmin edildi.

Azərbaycan bu gün öz tarixinin çox məsuliyyətli bir dövrünü yaşayır. Ölkəmiz artıq böyük dövlətlərin maraq dairəsində, dünya siyasətinin düyün nöqtəsindədir. Azərbaycan ətrafında böyük dövlətlər rəqabət

aparırlar. Yaşadığımız Qafqaz regionu bütünlükdə ciddi münaqişələr və siyasi gərginlik, müxtəlif diplomatik gedişlər mühitindədir. Biz bu gün məhz Heydər Əliyevin yeritdiyi incə düşünülmüş siyasətin, onun dövlətçilik, idarəçilik bacarığı, böyük təcrübəsi, siyasi səriştəsi hesabına müstəqilliyimizi və dövlətçiliyimizi qoruyub saxlaya bilmişik.

İdarəçiliyin, elmin inkişafı, təhsilin müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılması, respublikamız üçün yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanması daim ölkəmizin başçısının diqqət mərkəzində olub və yenə də olmaqdadır. Təhsilimizin dünya standartlarına uyğun qurulmasına böyük diqqət göstərən Prezidentimiz hər işdə tərəqqiyə nail olmağımıza çalışır.

Azərbaycan müstəqillik yollarında bütün çətinliklərə baxmayaraq inamla, öz müvəffəqiyyətləri ilə daim irəliləməkdədir. Prezidentimizin təşəbbüsü ilə yaradılmış Dövlət İdarəçilik Akademiyasının istər professor-müəllim heyəti, istər tələbə, müdavim, magistr və aspirantları, eləcə də bütün kollektivi hər işdə ölkəmizin nailiyyətlərinə öz töhfələrini verməyə, Prezidentimizin bizə göstərdiyi etimadı doğrultmağa, ölkəmiz, vətənimiz üçün layiqli kadr və mütəxəssis hazırlamağa çalışırlar. Heydər Əliyev dühası o qədər qüdrətli, o qədər qiymətlidir ki, zaman-zaman nə qədər tədqiq edilsə də, bir o qədər onun müxtəlif şəxslərinin öyrənilməsinə ehtiyac vardır. Akademiyamızda "Suverenlik, demokratiya və dövlət idarəçiliyi" mövzusunda keçirilən elmi-sessiyanın materiallarında biz bu dahi şəxsiyyətin müstəqil Azərbaycan Respublikasına rəhbərliyi dövründə saymaqla qurtarmayan işlərinin yalnız bir qismini əhatə edə bilsək belə, hesab edirəm ki, bu hələ çox-çox azdır. Odur ki, alim və tələbələrimizin, magistr və aspirantlarımızın bu sahədəki yeni-yeni tədqiqatlarına hələ çox ehtiyac vardır.

Bu gün müstəqil Azərbaycanda ilk dəfə olaraq demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanan mükəmməl bir dövlət idarəçilik sistemi yaradıb formalaşdırmaq zəruri, həm də son dərəcə çətin işdir. Xalqımızın müstəqil yaşamaq arzu və istəyinə, dövlətçilik sahəsindəki tarixi ənənələrinə söykənən Heydər Əliyev dühası, onun parlaq və aydın

zəkası, zəngin bilik və təcrübəsi bu çətin işin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlməyə imkan verir. Bu baxımdan möhtərəm Prezidentimiz, cənab Heydər Əliyevin diqqət və qayğısı ilə yaradılmış Dövlət İdarəçilik Akademiyasının qarşısında böyük və məsuliyyətli vəzifələr durur. Bu müasir təhsil və elm müəssisəsinin yaradılması başlıca olaraq, dövlət qurumlarına rəhbərlikdə peşəkarlığın və kompetentliyin artması istiqamətində ölkə başçısının atdığı növbəti vacib və zəruri addımdır. Prezident Heydər Əliyevin bu müdrik qərarı dövlət xidməti sistemində istedadlı, bacarıqlı, zəkalı, əxlaq və mənafeviyyətə təmiz olan gənclərin cəlb olunması, bunun üçün onlara yüksək səviyyəli müasir təhsilin verilməsi istəyi kimi qiymətləndirilməlidir.

Öz dövlətini quran və möhkəmlədən, öz dövlətini sevən və demokratik görmək istəyən xalq üçün dünya təcrübəsini mənimsəmək olduqca vacibdir. Dövlət məmurlarının peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi və ixtisasının artırılması, əməli vərdişlərin və dövlət xidməti məsələlərini həll etmək qabiliyyətinin inkişaf etdirilməsi və s. məsələlərin həlli, dövlət xidmətinin həyata keçirilməsi sahəsində qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsi, yerli şəraitin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq yolu ilə təşkil olunmalıdır.

Yaxın tariximiz müstəqil Azərbaycan dövlətini xilas edə, onu idarə edə biləcək ümummilli liderə, ümumxalq rəhbərə və bacarıqlı rəhbər kadrlara nə qədər böyük ehtiyac olduğunu bariz şəkildə nümayiş etdirdi. Məhz buna görə də dövlət idarəçiliyi mexanizminin təkmilləşdirilməsi tədbirləri sistemində dövlət idarəetmə sahəsi üçün mütəxəssislər hazırlanması işinin müasir tələblərə uyğun qurulması, onların peşəkarlıq səviyyəsinin artırılmasının təşkili və həmin sahənin analitik informasiya təminatının möhkəmləndirilməsi kimi kompleks tədbirləri həyata keçirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması dövlətimizin möhkəmlənməsi və elmi əsaslarla idarə olunması baxımından yeni mərhələnin başlanğıcı kimi çox böyük əhəmiyyətə malikdir.

Yeni dövlət quruculuğu yeni dövlət idarəçiliyi sisteminin

yaradılmasını tələb edir. Bu baxımdan Akademiyanın vəzifəsi demokratik, müstəqil Azərbaycan dövləti üçün xüsusi istedadları olan və saf mənafeviyyətli gənclərdən dövlət strukturlarını idarə edə biləcək rəhbər kadrlar yetişdirməkdir. Məqsədimiz milli, mənafevi dəyərlərimizə, Azərbaycanın müstəqilliyinə sədaqətli olan kadrlar hazırlamaqdır. Bu nöqtəyi-nəzərdən də ölkəmizdə yeni idarəetmə mədəniyyətinin formalaşması və inkişafı prosesinə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının böyük təsiri vardır. Elmimizin inkişafı, təhsilin müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılması, respublikamız üçün yüksək ixtisaslı kadrlar hazırlanması işi daim diqqət mərkəzində duran başlıca məsələdir. Odur ki, dövlət məmurlarının hərtərəfli hazırlanması kimi mühüm işin öhdəsindən gəlmək üçün qarşıda hələ çox vəzifələr durur. Təhsilimizin dünya standartlarına uyğun yenidən qurulmasına nail olmalı, hər sahədə tərəqqiyə çalışmalıyıq. Hazırda iqtisadi islahatlarla yanaşı, dövlət idarəetmə sistemində də mühüm işlər görülür. Bu islahatları həyata keçirmək üçün demokratik ruhlu, istedadlı rəhbərlər qvardiyası yaratmaq lazımdır. Əbəs yerə deməyiblər ki, güclü rəhbəri olan xalq basılmaz. Akademiyamızın da bu istiqamətdə qarşısında çox işlər durur. Unutmamalıyıq ki, böyük nailiyyətlərimizlə yanaşı, keçid dövrü ilə əlaqədar cəmiyyətimizdə ciddi nöqsanlar, çoxlu həll olunmamış problemlər də var. Çox təəssüf ki, bəzi kadrlar onlara tapşırılmış iş üçün məsuliyyət hissini itirir, göstərilən etimad və etibarını doğrultmayaraq bəzən dövlətçiliyimizə zidd hərəkətlərə yol verirlər. Tədrisən idarəçilik sistemi belə kadrlardan təmizlənir. "Dövlət qulluğu haqqında qanun"un qəbul edilməsi və eləcə də Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının yaradılması bu baxımdan mühüm əhəmiyyətə malikdir. Dövlət idarəçiliyi sistemində yeni gənc, bacarıqlı kadrlar cəlb olunur. Möhtərəm Prezidentimiz çox böyük müdriklik göstərərək bu gün daha çox xalqımızın intellektual potensialına, onun bacarıqlı və ağıllı gənc qüvvələrinə arxalanır.

Fikrimizcə, indiki şəraitdə vacib problemdən biri də idarəetmə mədəniyyətinin mədəni-tarixi proses, tarixi ənənələr və xalqın dövlət

quruculuğu sahəsində topladığı təcrübə ilə bağlı əlaqələndirilməsi məsələsidir. Biz indi tarixi inkişafımızın elə bir mərhələsindəyik ki, burada dəyərlərin səmərəli əlaqələndirilməsinə böyük nəzəri və praktik ehtiyac duyulur. Təsadüfi deyildir ki, respublikamızın Prezidenti, cənab Heydər Əliyevin xüsusi əhəmiyyət verdiyi problemlərdən biri də müasir idarəetmə mədəniyyətidir. Möhtərəm Prezidentimiz 1994-cü il avqustun 11-də Prezident sarayında respublika iqtisadiyyatının vəziyyətinə həsr olunmuş geniş müşavirədə söylədiyi nitqində demişdir: "İndiki dövrdə iş üslubumuz əvvəlki dövrün iş üslubundan fərqlənməlidir. İndi biz başqa dövrdə, başqa şəraitdə yaşayırıq. İqtisadiyyatımızda köklü proseslər gedir. Buna görə də hər bir sahədə əməli işlə məşğul olmaq gərəkdir... Adamlara sərbəstlik verilməlidir ki, hərə öz sahəsində, sərbəst işləsin, azad fəaliyyət göstərsin." Odur ki, Akademiyada idarəetmə mədəniyyəti ilə tanınan ölkələrin dövlət idarəçiliyi sahəsində zəngin təcrübəsinin öyrənilməsi qarşıda duran başlıca vəzifələrdən biridir.

Dövlətçiliyimizin möhkəmlənməsi nəinki yüksək peşəkarlıq və zəka, həmçinin, yüksək əxlaqi və mənəfi keyfiyyətləri, özünün vətənpərvərlik və vətənə hədsiz sədaqəti ilə seçilən kadrlar hazırlanması və tərbiyə olunmasını tələb edir. Müasir tərzdə düşünən və yüksək səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanması ilə yanaşı, Akademiyada cəmiyyətimizdə gedən sosial və ictimai-siyasi proseslərin elmi-nəzəri cəhətdən araşdırılması, dövlətimizin təşəkkülü və möhkəmlənməsi, cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi məsələlərinə dair əməli tövsiyələr hazırlanması istiqamətində də böyük iş aparılmalıdır. Bu elmi araşdırmalarda Ümummilli lider Heydər Əliyevin fəlsəfi-siyasi ideyaları, öz həyatlarını xalqımızın və ölkəmizin müstəqillik işinə həsr etmiş tanınmış siyasi və ictimai xadimlərimizin fikirləri, ideyaları dəqiqliklə öyrənilməli, ümumiləşdirilməli və sistemləşdirilməlidir.

İnkişafımızın yeni mərhələsində Qərb və Şərq dövlətlərinin təcrübəsinin öyrənilməsi, təhsilə və mədəniyyətə düzgün tətbiqi olduqca zəruri haldır. Bununla belə dünyanın istənilən dövlətinin hər hansı bir təcrübəsindən istifadə edən hər bir xalq öz tarixinin,

mədəniyyətinin, etnik şüur və psixologiyasının, adət-ənənələrinin xüsusiyyətlərini də nəzərə almalıdır. İdarəçilik obyektləri, bir çox cəhətləri, parametrləri, forma və mahiyyətləri ilə fərqlənirlər. Az vaxtdan sonra bu fərqlər şübhəsiz ki, daha dərinlən öyrəniləcək, idarəçilik prinsipləri daha da formalaşdırılacaq və müasir dünyanın son dərəcə təcrübəli siyasi xadimi Heydər Əliyevin 32 ildən bəri sükanı arxasında dayandığı dövlətimiz getdikcə daha da möhkəmlənəcək və dünya dövlətləri arasında daha mütərəqqi, daha layiqli yer tutacaqdır.

Heydər Əliyev dühasının və müstəqilliyin təntənəsi olan Dövlət İdarəçilik Akademiyasında dövlətlə cəmiyyət arasında qarşılıqlı fəaliyyətin anlaşılması, idarəetmə mədəniyyətinin zənginləşməsi, dövlət qulluğunda çalışan kadrların ixtisaslaşması, demokratik idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və digər başlıca məsələlər də öyrənilir. Artıq ilkin nəticələr göstərir ki, fəaliyyətini dövlətçilik-demokratiya-idarəçilik istiqamətində quran Dövlət İdarəçilik Akademiyasında elmi-tədqiqatların fundamental proqramında müvafiq strukturların elmi-tədqiqatlarının aspektlərinin məqsəd, vəzifə və tematikasının müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir. Heç şübhə yoxdur ki, bu sosial-iqtisadi və siyasi proseslərin, böyük, orta və kiçik sistemlərin elmi idarə olunmasının fundamental nəzəri əsaslarının və prinsiplərinin öyrənilməsi istiqamətində atılan ilk addımlardan biridir.

Akademiyanın rəhbərliyi, professor-müəllim heyəti, tələbə və magistrləri, müdavim və aspirantları, eləcə də bütün kollektivi ölkə Prezidenti, möhtərəm cənab Heydər Əliyevin Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması haqqında 3 yanvar, 1999-cu il tarixli fərmanından irəli gələn vəzifələrin məsuliyyətini dərk edərək respublikamızın dövlət hakimiyyəti strukturları üçün müasir idarəetmə mədəniyyətinə yiyələnmiş ixtisaslı, bacarıqlı kadrlar hazırlanması sahəsində mühüm uğurlar əldə edilməsinə səy göstərəcəkdir.

Akademiyanın gələcək elmi fəaliyyətinə gəlincə isə, qeyd etmək istərdim ki, hörmətli Prezidentimiz tərəfindən dövlətçiliyimizə, elmimizə və təhsilimizə böyük töhfə olan bu elm və təhsil ocağında

Azərbaycan və Qərb, Azərbaycan və Şərq, Azərbaycan və Slavyan dünyası, Azərbaycan və Qafqaz, Azərbaycan və Türk dünyası ilə bağlı strateji əhəmiyyət kəsb edən məsələlərin araşdırılması üçün xüsusi bir mərkəzdə tədqiqatlar aparılması yaxın gələcəkdə mühüm istiqamətlərdən biri olacaqdır.

Ölkəmizin gələcəyi gənclərdir. Prezidentimiz bu gün onlara hər cür şərait və imkan yaradır, bu işi öz fəaliyyətinin başlıca istiqamətlərindən biri hesab edir. Təsadüfi deyil ki, bu il ali məktəblərə qəbul olunan tələbələr üçün Prezidentimiz tərəfindən ayrılmış Prezident təqaüdünə layiq görülənlər sırasında bizim akademiyamızın da tələbəsi vardır. Bu bizi sevindirir. Gənclər Prezidentimizin bu diqqət və qayğısını dərk etməli, onun gördüyü işləri qiymətləndirməlidirlər. Bu böyük qayğıya layiq olmaq üçün, idarəçilik işini öyrənmək üçün gənclərimiz Heydər Əliyev irsini, bu böyük dövlət xadiminin, xalq arasında hakimiyyət ustası kimi şöhrət tapmış bu nadir şəxsiyyətin dövlətçilik təcrübəsini, dövlətçilik fəaliyyətini öyrənib əxz etməlidirlər.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
10 oktyabr 2001-ci il.*

"AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI 1991-2001" KİTABININ TƏQDİMAT MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli mərasim iştirakçıları!

Əziz və çox hörmətli qonaqlarımız!

Bu gün sizi burada, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında görməyimizdən çox məmnun olduq. Rektorluq və kollektivimiz adından hamınıza "Xoş gəldiniz!" deyirəm.

Bu gün biz Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasının 10 illiyinə həsr olunmuş "Azərbaycan Respublikası 1991-2001" kitabının təqdimat mərasiminə toplaşmışıq.

Cənab Prezident hələ yeddi ay bundan əvvəl, martın 20-də bu yubileyə hazırlıqla əlaqədar fərman imzalamışdır. Bu yeddi ay müddətində çox böyük işlər görülmüş və tədbirlər həyata keçirilmişdir.

O tədbirlərin bir qismi indi də davam etməkdədir.

Müəlliflər kollektivinin bizim hörmətli alim və görkəmli filosofumuz prof. Ramiz Mehdiyevin ümumi redaksiyası altında hazırladığı "Azərbaycan Respublikası 1991-2001" kitabının nəşri də yubileyə hazırlıq çərçivəsində görülmüş işlərdən biridir.

Bizim ən böyük, zirvə tədbirimiz oktyabrın 17-də Respublika sarayında, cənab Prezidentin özünün iştirakı ilə keçirildi. Artıq bir neçə gündür ki, hamımız cənab Prezidentin orada söylədiyi geniş və dərin məzmunlu nitqin təsiri altındayıq. Ona görə ki, həmin nitqdə, hər şeydən əvvəl, ötən 10 il ərzində keçdiyimiz yola mərhələlərlə qiymət verildi, görülmüş işlər və əldə edilmiş nailiyyətlər göstərildi. Eyni zamanda bizim xalqımızın bu on ildə iqtisadiyyatımızın inkişafında əldə etdiyi nailiyyətlər təhlil edildi. Bütün bunlarla yanaşı, müstəqilliyimizin ilk illərində qarşılaşdığımız çətinliklər, buraxılmış səhvlər, yol verilmiş nöqsanlar daha dərinlən təhlil edildi. Cənab Prezident eyni zamanda bizim gedəcəyimiz yolda - ikinci onillikdə görəcəyimiz işlərin başlıca istiqamətini müəyyənləşdirdi və bu barədə geniş məlumat verdi. Bir sözlə, cənab Prezidentin nitqi bizim müstəqilliyimizin gələcəyi üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edən məsələlər ətrafında oldu. Ona görə də bu nitq bütün cəmiyyətimiz tərəfindən böyük maraqla qarşılandı.

İndi biz hazırkı dövrdə görəcəyimiz işlərlə yanaşı, görə bilmədiyimiz işlər üzərində də diqqətimizi cəmləşdirməliyik. Ona görə də cənab Prezidentin nitqində, hər şeydən əvvəl, bizim bu on ildəki təcrübədən əldə etdiyimiz dərslər ön plana çəkilir. Bu baxımdan bu on ilin təcrübəsini öyrənməli və onun dərslərinə çox böyük diqqət yetirməliyik. Məncə, ötən on ilin ən böyük nəticəsi və ən böyük təcrübəsi Azərbaycanda dünyəvi, demokratik, hüquqi dövlətin möhkəm təməlinin qurulmasıdır, Azərbaycan dövlətçiliyinin yaradılmasıdır. Bax bu, zənnimcə, bizim ən böyük və başlıca nailiyyətimiz hesab olunmalıdır. Ona görə də çox-çox illər keçəcək, gələcək nəsillər dövlətimizin qurulmasında iştirak edən bizləri, şübhəsiz ki, böyük iftixar hissi ilə yad edəcəklər.

Bu gün biz tam əsasla və həm də iftixarla deyə bilərik ki, bu dövləti, müstəqilliyimizin bərpasından ötən müddət ərzində qarşılaşdığımız böyük çətinliklərə baxmayaraq, məhz cənab Heydər Əliyevin zəkası ilə, onun böyük təşkilatçılıq fəaliyyəti, onun yeritdiyi siyasət sayəsində qura bildik. Hesab edirəm, o siyasət ki, Azərbaycan xalqının, müstəqilliyimizin, dövlətçiliyimizin mənafeyinə uyğundur, bu siyasət Azərbaycan dövlətini qorumaq üçün hökmən davam etdirilməlidir. Əks təqdirdə müstəqilliyimiz yenidən çox böyük çətinliklərə məruz qala bilər. Bu tədbirlər, bu kitablar, məqalələr də ondan ötrüdür ki, xalqımızın müstəqillik şüuru möhkəmlənmiş olsun.

Ötən on ildə müstəqilliyimizə olan inam möhkəmlənmişdir. Biz bunu ön plana çəkməliyik ki, məhz Heydər Əliyevin dühası ilə Azərbaycan dövlətçiliyi nəinki xilas edilmiş, bu, işin yarısıdır, - həm də o dövlətin Azərbaycanda möhkəm təməli qurulmuşdur. Əlbəttə, bu dövləti boş yerdə qurmamışıq. Hər şeydən əvvəl bu dövlət dünya təcrübəsinə, beynəlxalq təcrübəyə əsaslanaraq qurulmuşdur. Eyni zamanda biz onu cənab Prezidentin göstərdiyi yolla gedərək, milli-mənəvi dəyərlərimizə, tarixi nailiyyətlərimizə söykənərək qurmuşuq. Ona görə bu cəhət də çox böyük əhəmiyyətə malikdir.

Bizim dövlətçilik tariximiz çox qədimdir, idarəçilik mədəniyyətimiz çox qədimdir və həm də zəngindir. Ona görə də bu dövləti qurarkən, müstəqilliyimizi yenidən bərpa edərkən biz dövlətçilik ənənələrinə söykənmişik, ondan istifadə etmişik.

Bizim dövlətçiliyimizin beş min ildən çox tarixi var. Biz bununla fəxr etməliyik. Şübhəsiz ki, çox qədimdən, o zaman qədim tayfalar birliyi olan Qutilər vaxtında Azərbaycanın sərhədləri ta İran körfəzinə qədər uzanırdı.

Ona görə də bu gün təqdimat mərasimini keçirdiyimiz kitabda birinci hissənin üç fəslə məhz dövlətçiliyimizin tarixinə həsr edilmişdir.

Zaman keçdikcə bizim dövlətçilik təcrübəmiz də artmış, idarəçilik mədəniyyətimiz zənginləşmişdir. Təsədüfi deyildir ki, Azərbaycan torpağında bir vaxtlar Manna, Atropatena və Albaniya kimi güclü

dövlətlər yaranmışdır. O zaman həmin dövlətlər idarəçilik sahəsində də çox zəngin təcrübə qazanmışdılar. Həmin təcrübə öz dövrü üçün mütərəqqi təcrübə olmuşdur. Ondan bütün Yaxın Şərq xalqları bəhrələnmişlər. Səlcuq imperatorluğu dağıldıqdan sonra Azərbaycanda Şirvanşahlar, Eldənizlər dövlətləri güclənməyə başladı. Onların vaxtında da dövlətçilik və idarəçilik sahəsində yeni metodlar tətbiq edildi. Şəmsəddin Eldəniz, Məhəmməd Cahan Pəhləvan və Qızıl Arslanın vaxtında Azərbaycan dövlətçiliyi xeyli irəlilədi. O, həm də idarəçilik baxımından, idarəçilik mədəniyyətinin yüksəlməsi nöqteyi-nəzərindən xeyli irəlilədi. Uzun Həsənin nəvəsi Şah İsmayılın dövründə Azərbaycan torpaqlarını birləşdirdikdən sonra, dövlətçilik sahəsində böyük islahatlar keçirirdi. Bunların hamısı bizim dövlətçilik təcrübəmizi xeyli zənginləşdirmişdir. Ona görə də təqdim olunan kitabda bu məsələlərə toxunulması, həm də yığcam şəkildə toxunulması oxucu üçün çox önəmlidir. Çünki Azərbaycan tarixini öyrənmək istəyənlər, onunla maraqlananlar üçün belə ensiklopedik məlumat olduqca qiymətlidir.

Sonrakı illərdə də Azərbaycan dövlətçiliyi davam etdi. Lakin XVIII əsrin ikinci yarısından etibarən Azərbaycan xırda xanlıqlara parçalandıqdan sonra, Rusiya ilə İran arasında həm Cənub, həm də Şimal torpaqlarımız uğrunda gedən mübarizədə xalqımız, millətimiz iki yerə parçalanmış oldu.

Bu dövr çox uzun sürdü. Lakin buna baxmayaraq, bizim azadlığa, istiqlaliyyətə olan marağımız, istəyimiz bizə imkan verdi ki, xalqımız əsarət və istibdada qarşı mübarizəsini davam etdirdi. Həmin mübarizənin nəticəsində də artıq 1918-ci ilin mayında Məmməd Əmin Rəsulzadənin başçılığı ilə Şimali Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti yarandı. Bir qədər sonra, 1920-ci ildə isə Cənubda Məhəmməd Xiyabaninin rəhbərliyi altında Azadistan dövləti yarandı. Bunlar bizim xalqımızın azadlığa, istiqlaliyyətə olan böyük inamından, böyük ehtiyacından doğurdu. Azərbaycan xalqının sərbəst yaşaması, öz taleyini özü həll etməsi arzusundan irəli gəlirdi. Doğrudur, bu dövlətlərin ömrü

uzun olmadı. Onlar tezliklə süqut etdi. Lakin Azərbaycanın bir qrup vətənpərvər ziyalılarının, demokratik fikirli qabaqcıl adamlarının səyi ilə yaradılan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti azərbaycanlıların müstəqil yaşamaq arzusunu, istəyini, onun müstəqillik ruhunu bütün dünyaya nümayiş etdirdi. Ona görə də biz azərbaycanlılar fəxr etməliyik ki, Şərqdə ilk demokratik respublika məhz Azərbaycanda yaranmışdır.

Xalq Cümhuriyyətinin çox yaşamamasına baxmayaraq, bir çevik dövlət mexanizmi də yaradıldı. Yəni bizim dövlətçilik təcrübəmiz onun timsalında müəyyən irəliləyişə nail oldu. İdarəçilik ənənəmiz xeyli zənginləşdi. Bunlar da olduqca qiymətli idi. Bu dövləti yaradanlar bizə parlamentarizm irsi qoyub getdilər. Torpaqlarımızın bütövlüyü uğrunda mübarizə aparmağı irs qoyub getdilər. Nizami ordu yaratmaq sahəsində irs qoyub getdilər. İndi o illərdən nə qədər vaxt keçir, biz - onların varisləri bu gün məhz cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında o irsləri yaşadır və təkmilləşdiririk.

Prezident Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında cəmiyyət həyatımızın bütün sahələrində həyata keçirilən islahatlar bunu aydın göstərir. İstər iqtisadiyyatda, istərsə dövlət idarəçilik sistemində, istərsə də nizami ordu yaratmaq sahəsindəki islahatlarımız və ən başlıcası, milli-mənəvi dəyərlərimizə cənab Prezident tərəfindən olan qayğı - bunların hamısı son illərdə əldə etdiyimiz böyük nailiyyətlərdir. Məhz bunların sayəsində xalqımızın milli şüuru xeyli yüksəlmişdir. Müstəqilliyə olan inamı möhkəmlənmişdir. Xalqımız müstəqil yaşamağı, bazar iqtisadiyyatı şəraitində yaşamağı öyrənmişdir. Biz bu nailiyyətləri təbliğ etməliyik, gənclərin şüuruna, qəlbinə çatdırmağa çalışmalıyıq. Bu kitablar ondan ötrü yazılır. Cənab Prezident yubileyə hazırlıq mərhələsində onun yanında keçirilən iclasda bunu da qeyd etdi. Yəni bu kitablar ondan ötrü yazılır ki, insanlar onları oxusunlar. Özləri üçün nəticə çıxarsınlar, bu on ilin çox böyük ziddiyyətli, keşməkeşli yolları ilə tanış olsunlar. Axı, bu gün xalqımızı çaşdırmaq istəyənlər, çaşqınlıq yaratmaqla insanları dolaşlıq yollara çağıranlar var. Ona görə də bu 10 ilin təcrübəsi bizim təbliğatımızda çox kəsərli silah olmalıdır.

Sonrakı dövrdə - sovet dövründə xalqımız müəyyən inkişaf mərhələlərindən keçdi. Həmin dövrün özü çox ziddiyyətli, mürəkkəb dövr idi. Bu dövrün mürəkkəbliyinin, dolaşıqlığının açılmasında yenə də cənab Prezidentimizə minnətdarıq. Axı cənab Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışınadək bu dövr haqqında nə qədər dolaşlıq fikirlər vardı. Biz müəllimlər, auditoriyalarda gənclərlə qarşılaşan adamlar, camaatla ünsiyyətdə olan adamlar aydın gördük ki, bu məsələlərdə nə qədər yanlışlıq var. Bu bizim xalqımıza ziyanlı bir meyl idi. Lakin cənab Heydər Əliyevin qayıdışından sonra bu məsələdə də tam aydınlıq yarandı. Biz bu dövrdə çox böyük məhrumiyyətlərə düşər olmuşuq. Bu, şübhəsizdir. Bizim dilimiz, dinimiz, milli-mənəvi dəyərlərimiz sıxışdırılmış, nə qədər repressiyalar olmuş, xalqımızın başına müsibətlər gətirilmişdir. Bütün bunlarla yanaşı, bu illərdə böyük tərəqqi, yüksəliş də olmuşdur. Elmimiz, təhsilimiz, mədəniyyətimiz inkişaf etmişdir. Özü də cənab Heydər Əliyev 1969-cu ildə Azərbaycana rəhbərlik etməyə başladıqdan sonra bu tərəqqi çox sürətlə getmişdir.

Lakin mən bir cəhəti xüsusi qeyd etmək istərdim. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərliyə başladıqdan sonra ən böyük nailiyyətimiz, bizim ən böyük tərəqqimiz milli oyanışımız oldu. Xalqımızın dünyaya baxışı dəyişdi. Biz ətrafımıza yenidən baxmağa başladığımız. Məhz həmin illərdə nəinki iqtisadi yüksəlişə nail olduq, eyni zamanda bizim milli ruhlu ziyalılarımız yetişdi.

Dövlət idarəçiliyi sistemində çox qabiliyyətli, milli ruhlu kadrlarımız yetişdi. Əgər bu gün biz müstəqil Azərbaycanı cəmi 10 il ərzində bu ərsəyə gətirib çatdırıb bildiksə, xalqımızın başına gələn bu qədər müsibətlər şəraitində, bizim iqtisadiyyatımıza dəyən zərbələr şəraitində biz bunları edə bildiksə, bu onun nəticəsidir ki, məhz cənab Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi o illərdə milli ruhlu ziyalılar, kadrlar yetişmişdi.

Yeni cəmiyyət həyatının bütün sahələrində bizim yüksək səviyyəli kadr potensialımız oldu. Onlar bizim köməyimizə çatdı. Ona görə də biz bu nailiyyətləri əldə edə bildik. Elə nailiyyətlər ki, bir vaxt - 1990-cı,

1991-ci illərdə bizə dodaq büzən qonşularımız indi buna çox təəccüb edirlər. Bax, Azərbaycan bu 10 ildə belə bir yol keçmişdir. Ona görə də bu on illiyə dair yazılan hər bir kitab, məqalə, təqdimatına topladığımız bu kitab da bu baxımdan olduqca qiymətlidir və faydalıdır. Sonrakı dövr, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası və qorunması dövrü tamamilə başqadır. Sovet dövründə nə qədər böyük nailiyyətlərimiz olsa da, xalqımızın ən böyük xoşbəxtliyi, səadəti müstəqillikdən sonrakı dövrlə bağlıdır. Bütün məhrumiyyətlərə, çətinliklərə, ərazimizin müəyyən hissəsinin itirilməsinə baxmayaraq, əgər biz bu gün həqiqətən müstəqiliksə, bu, bizim böyük xoşbəxtliyimizdir. Buna görə də ən böyük nailiyyətimiz məhz bu dövrdür. Bu gün biz proqramımıza uyğun olaraq həmin kitabla əlaqədar çıxışları dinləməliyik...

* * *

...Hər şeydən əvvəl bu kitabın təqdimat mərasimində çıxış edən şəxslərə öz təşəkkürümü bildirirəm. Bu mərasimdə çox mötəbər adamlar çıxış etdilər, kitab haqqında çox qiymətli fikirlər söylədilər. Doğrudan da, bir daha məlum oldu ki, bu kitab bizim müstəqilliyimizin on illik yubileyinə çox yaxşı bir hədiyyədir.

Yubileylə bağlı çoxlu tədbirlər keçirildi, qiymətli işlər görüldü. Ancaq mən deyərdim ki, bunlarla bərabər ən qiymətli işlərimizdən biri də bu kitabın ərsəyə gəlməsidir.

Buna görə də mən istərdim ki, sizin hamınızın adından onun müəlliflərinə öz təşəkkürümü bildirim. Çox böyük zəhmət çəkiblər. Qısa müddətdə belə yığcam, lokonik, çox dəyərli bir əsəri yazıb, ictimaiyyətimizə təqdim ediblər.

Biz bilirik ki, bizim gənclərimizin, tələbələrimizin belə əsərlərə nə qədər böyük ehtiyacı var. Xüsusilə son 10 ilin hadisələri barədə yazmaq, onu təbliğ etmək çox vacibdir. Çünki ötən on ildə görülən işlərin mahiyyətini danışmaq, saxtalaşdırmaq cəhdində olanlar da var. Ona görə də belə əsərlərin yazılması son dərəcə vacibdir, son dərəcə qiymətlidir.

Mən hesab edirəm ki, bu kitabın ərsəyə gəlməsində müəlliflərlə yanaşı, kitabın elmi redaktoru, həmçinin bu işi təşkil edən, istiqamətləndirən bizim hörmətli Ramiz Mehdiyevin, kitabın istiqamətvericisi, həm də müəlliflərindən biri kimi xanım Fatma Abdullazadənin əməyi xüsusilə çoxdur. Çünki kitabın müəlliflər kollektivini istiqamətləndirmək, bu işi təşkil etmək böyük zəhmət tələb edir. Mən sizin adınızdan onlara da öz təşəkkürümü bildirmək istəyirəm.

Kitabda elə məsələlər qoyulur ki, həmin məsələlər bizim gələcək tədqiqatlarımız üçün istiqamət verir. Əsərdəki başlıqlar, bölmələr, paraqraflar gələcəkdə tarixçilərimizin bu sahədəki işlərinin daha da dərinləşməsi üçün çox gözəl imkan yaradacaq. Biz ali məktəblərimizdə elmi, pedaqoji ictimaiyyətimizi kitabda qoyulan məsələlərin hər biri ətrafında, ötən on ilin tarixinə dair ayrıca belə sanballı monoqrafiyaların işlənməsinə istiqamətləndirməliyik.

Nəhayət, mən bir fikri də bildirmək istərdim ki, Südabə xanım çox düzgün dedi, bu kitab min tirajla bizim ehtiyacımızı ödəyə bilməz. Bu çox azdır. Ona görə də kitabın tirajını artırmaqla bərabər, bu əsər gərək xarici dillərə tərcümə olunsun. Axı, Azərbaycanın ötən on ildə əldə etdiyi nailiyyətlər, çətinliklər, müsibətlər barədə gərək xarici oxucular da xəbərdar olsunlar. Odur ki, hörmətli Ramiz müəllim, bu barədə də fikirləşmək, kitabı tezliklə xarici dillərdə, xüsusilə ingilis dilində nəşr etmək faydalı olardı.

Sizin hamınıza təşəkkürümü bildirirəm.

*"Azərbaycan" qəzeti,
24 oktyabr 2001-ci il.*

DÜNYA AZƏRBAYCANLILARININ I QURULTAYININ "ERMƏNİSTANIN AZƏRBAYCANA QARŞI TƏCAVÜZÜNÜN ARADAN QALDIRILMASINA DAİR" KOMİSSİYASININ İCLASINDA MƏRUZƏ

Əziz və çox hörmətli azərbaycanlı qardaşlarımız, çox hörmətli qonaqlarımız!

Bu gün sizi burada Zati-Aliləri, hörmətli cənab Prezidentin yanında və onun adı ilə fəaliyyət göstərən Dövlət İdarəçilik Akademiyasında görməyimizdən çox məmnun olduğumuzu, çox böyük qürur və iftixar hissi keçirdiyimizi bildirir, bütün kollektivimiz adından hamınıza xoş gəlmisiniz deyirəm.

Dünya azərbaycanlılarının I qurultayı hörmətli cənab Prezident Heydər Əliyevin bu il imzaladığı 23 may tarixli sərəncamı ilə keçirilir. Beş aydır ki, işçi qrupu tərəfindən qurultaya ciddi hazırlıq görüldü. Lakin belə bir qurultayın keçirilməsi fikri azərbaycanlılar arasında çoxdan mövcud idi. Bu fikir baş tutmuş və artıq bu gün müstəqil Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində qurultay öz işinə başlamışdır. Sizi bu münasibətlə təbrik edirəm. Sizin toplandığınız bu komissiyada biz Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün aradan qaldırılması məsələ-

ləri barəsində fikir mübadiləsi edəcəyik.

Ümumiyyətlə, qurultayda müxtəlif problemlər üzrə 8 komissiya fəaliyyət göstərəcəkdir. Bu komissiyalarda başlıca olaraq təşkilatlanma məsələləri, soydaşlarımızın yaşadıkları regionlarla əlaqələrin möhkəmləndirilməsi məsələləri müzakirə ediləcək.

Bu komissiyalarda Dünya azərbaycanlıları üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən bir sıra məsələlər ətrafında müzakirələr gedəcək. Bu bizim birliyimiz, iqtisadi, elm və təhsil sahəsində əməkdaşlıq, erməni təcavüzünə qarşı mübarizə yolları, insan hüquqları, ana dili və azərbaycanşünaslıq, mədəniyyət və s. məsələlərdir. Azərbaycanlıların digər problemləri ətrafında da müzakirələr gedəcək, geniş fikir mübadiləsi aparılacaq və konkret vəzifələr müəyyənləşdiriləcəkdir. Qurultayın yekunlarına dair Dünya azərbaycanlılarının koordinasiya şurasının yaradılması və həmçinin integrasiyanın dərinləşməsi və genişləndirilməsinə dair də bir neçə sənəd qəbul olunacaqdır.

Son illər Avropa, Amerika və MDB ölkələrində yaşayan azərbaycanlılar xeyli fəallaşmış, onların milli-siyasi təşəbbüskarlığı güclənmişdir. Belə ki, onlar daha mükəmməl və güclü milli-siyasi təşkilatlar yaratmışlar. Nüfuzlu koordinasiya mərkəzləri olan, məsələn, Almaniya da yaradılmış Avropa-Azərbaycan Cəmiyyətləri Birliyi və ya ABŞ-da təşkil olunmuş Dünya Azərbaycanlıları Konqresi (DAK) buna sübutdur. Hazırda ABŞ, Almaniya və İsveçdə olan müxtəlif təşkilatlar konqres daxilində geniş fəaliyyət göstərirlər. İndiyədək konqresin 4 qurultayı keçirilib.

Lakin keçirilən forumların heç biri ümumazərbaycan mənafeyi baxımından təkmil sayıla bilməz.

Bu gün milyonlarla həmvətənimizin söylərini birləşdirmək, onu nizamlamaq, təsirli qüvvəyə çevirmək, diasporu hərəkətə gətirmək, təşkilatlandırmaq Azərbaycan dövlətinin diqqət mərkəzindədir. Xaricdəki soydaşlarımız dövlət səviyyəsində heç zaman belə bir dəstək görməyiblər. Bu qurultayın keçirilməsi ölkəmizdən kənarda yaşayan azərbaycanlıların bir araya gətirilməsi, ümumazərbaycan problemlərinin

həllində onların gücünün səfərbər edilməsi üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Dünyanın geniş ərazilərinə yayılmış azərbaycanlılar dünya xalqları içərisində özünü təsdiqləmişdir. XX yüzillik boyu azərbaycanlıların öz ölkəsi, bir-biri və hətta təşkilatları arasında əlaqələr demək olar ki, qurulmamışdır. O dövrün ictimai-siyasi mürəkkəblikləri də buna imkan verməmişdir. Azərbaycanın öz müstəqilliyinə qovuşması bu sahədə ciddi dönüş yaratmış, xaricdəki həmvətənlərimizlə əlaqələr gündəngünə genişlənməyə başlamışdır.

Dünya azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncamı və qurultayımızın işə başlaması həm xarici ölkələrdə, həm də vətənimizdə böyük əks-səda doğurmuşdur. Bu gün vətənimizin inkişaf və tərəqqi yolundakı nailiyyətlərində dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan bütün

həmvətənlərimizin də payı vardır. Bütün bunlarla yanaşı, unutmamalıyıq ki, dünyaya səpələnmiş azərbaycanlıların hər birisi Azərbaycanın bir parçasıdır.

Azərbaycan və Azərbaycan xalqı son 200 ildə çox böyük itkilərə məruz qalıb. Azərbaycan öz ərazilərinin xeyli hissəsini itirib, qədim milli mədəniyyətinin çox böyük hissəsini itirib, bu itkiləri geri qaytarmaq üçün hər bir azərbaycanlı düşünməlidir. Qurultaya gələn və gələ bilməyən hər bir azərbaycanlı bütün bu məsələləri fikirləşməli, Azərbaycanın keçmiş tarixi və gələcəyi, milli mədəniyyətimizin inkişafı ilə bağlı görə biləcəyi işlər barədə düşünməlidir. Düşünməlidir ki, biz hansı ölkələrlə, kimlərlə, necə və hansı əlaqələri qurmalıyıq, nə kimi işlər görməliyik. Bizim geniş fikir mübadiləsi etməyimizin zəruri olduğu çox vacib ümumazərbaycan problemlərindən biri də Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün aradan qaldırılması məsələsidir. Bu hamımızın, ümumi vətənimiz olan Azərbaycanın nəinki bu günü, həmçinin gələcəyi, ümumiyyətlə taleyi üçün çox vacib bir məsələdir. Bu bir də ona görə belə vacibdir ki, Ermənistanın Azərbaycana hücum etməsi, torpaqlarımızın müəyyən bir hissəsinin işğal altında qalması haqqında əsl həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması işi hələ lazımi səviyyədə deyildir. Bu çox vacib işi müvəffəqiyyətlə görmək üçün xaricdə yaşayan soydaşlarımızın da bu istiqamətdə mütəşəkkil və məqsədyönlü, ardıcıl iş aparmaları çox vacib və əhəmiyyətlidir. Güman edirəm ki, komissiyamızda bu barədə aparacağımız müzakirələr bu baxımdan çox faydalı və əhəmiyyətli olacaqdır. Odur ki, icazənizlə ilk öncə qısa da olsa diqqətinizi "Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsi və Dağlıq Qarabağ probleminin tarixi, səbəbləri və həlli perspektivləri"nə və eləcə də "Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin nizama salınması istiqamətində görülmüş işlərə, problemlərimiz və çətinliklərimiz" məsələlərinə cəlb etmək və sonra da geniş müzakirələr keçirmək istərdik.

XIX əsrin əvvəllərindən Qarabağın dağlıq hissəsinə ermənilərin planlı surətdə köçürülməsinə başlanılmışdır.

İrandan, Türkiyədən və Cənubi Qafqazın digər əyalətlərindən ermənilərin bu əraziyə köçürülməsi prosesi bütün XIX əsr boyunca davam etdirildi.

Ermənilərin köçürülməsi Qarabağın dağlıq hissəsində demoqrafik vəziyyətə, regionda baş verən hadisələrə ciddi təsir göstərdi və onların gələcək ərazi iddialarının baş qaldırmasına səbəb oldu.

1918-ci ildə Azərbaycan və Ermənistan respublikaları öz müstəqilliklərini elan etdikdən dərhal sonra Ermənistanın təbliği, təhriki və təzyiqi ilə Qarabağın dağlıq hissəsində məskunlaşan ermənilər Azərbaycanın hakimiyyətini tanımaqdan imtina etdilər.

Xalq Cümhuriyyətinin mövcud olduğu dövrdə (1918-1920-ci illər) Ermənistan tərəfindən Qarabağın dağlıq hissəsini diplomatik və hərbi vasitələrlə ələ keçirmək cəhdlərinin qarşısı qətiyyətlə alındı.

Lakin az sonra hər üç Cənubi Qafqaz Respublikasının müstəqilliyinin itirilməsi ərazi-sərhəd məsələlərinin qoyuluşunun özünü də mənasız etdi.

Sovet Rusiyası tərəfindən Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin dağlıq hissəsində yaşayan ermənilərə 1923-cü ildə muxtar vilayət statusu verildi ki, bu da ermənilərin Azərbaycana qarşı gələcək ərazi iddiaları üçün bir vasitə oldu.

Sovet dövründə Dağlıq Qarabağ məsələsi bir neçə dəfə qaldırılsa da, məqsədlərinə nail olmayan ermənilər və onların himayədarları müəyyən bir məqam gözləyirdilər ki, bu şəraitdə 1980-ci illərin ikinci yarısında yetişdi.

1980-ci illərin ikinci yarısında Sovetlər İttifaqında yenidənqurma adı altında bir sıra dəyişikliklər baş verdi. Belə bir şəraitdə ermənilər özlərinin yaxın və uzaq xaricdəki himayədarlarının köməyi ilə yenidən Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinə dair ərazi iddialarını irəli sürdülər.

Vilayətin iqtisadi geriliyi pərdəsi altında Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi üçün kütləvi mitinqlər və uzunmüddətli tətillər təşkil edildi. Halbuki, sosial-iqtisadi inkişafın bir sıra sahələri

üzrə DQMV nəinki Azərbaycanı, hətta Ermənistanı da qabaqlayırdı.

Sovet rəhbərliyinin məsələyə vaxtında prinsipial qiymət verməməsi, Ermənistanın ərazi iddialarının əsassız olmasının göstərilməməsi, əvvəlcə Əskəranda və sonra da Sumqayıtda ermənilər tərəfindən xüsusi plan əsasında hazırlanmış faciəli hadisələrin baş verməsinə gətirib çıxartdı.

1988-ci ilin sonunda SSRİ Ali Sovetinin Rəyasət Heyəti Dağlıq Qarabağın Azərbaycan SSR-in tərkibində muxtar vilayət statusunu saxlamaqla DQMV-də xüsusi idarə formasının tətbiq edilməsi haqqında qərar qəbul etdi.

Xüsusi İdarə Komitəsinin fəaliyyət göstərdiyi müddətdə DQMV-də vəziyyət daha da kəskinləşdi. Az müddət ərzində vilayətin idarə və müəssisələrinin demək olar ki, hamısı Azərbaycanın tabeliyindən mərkəzin tabeliyinə keçirildi. Artıq bu zaman bütün sənədlərdə DQMV Azərbaycanın tərkibindən çıxarılmışdı. Vilayət demək olar ki, Azərbaycan hökumətinin nəzarətindən çıxarılmışdı.

Ermənistan SSR Ali Soveti 1989-cu il dekabrın 1-də Azərbaycan SSR-in suverenliyini kobud surətdə pozaraq DQMV-nin Ermənistana birləşdirilməsi haqqında qərar qəbul etdi. 42 gün ərzində DQMV-nin müəssisələri Ermənistanın müvafiq nazirlik və idarələrinin tabeliyinə verildi.

Sovet rəhbərliyinin çox ciddi, bağışlanılmaz səhvləri və ermənipərəst siyasəti 1990-cı ilin sonu - 1991-ci ilin əvvəllərində vəziyyətin getdikcə kəskinləşməsinə gətirib çıxardı, DQMV və Azərbaycanın Ermənistanla həmsərhəd bölgələrində erməni təcavüzü daha geniş miqyas aldı.

Bu illərdə Moskva-Bakı sənişin qatarlarında, Tbilisi-Bakı, Tbilisi-Ağdam, Ağdam-Şuşa, Ağdam-Xocalı marşrutları üzrə avtomobillərdə törədilən terror aktları nəticəsində yüzlərlə azərbaycanlının həyatına son qoyuldu. Minlərlə azərbaycanlı Moskvanın hakim dairələri tərəfindən himayə edilən ermənilərin işğalçılıq siyasətinin qurbanı oldu.

1988-1991-ci illərdə, yəni hadisələrin başlanğıcından SSRİ-nin

süqutuna qədər olan dövrdə ittifaqın hakim dairələri tərəfindən himayə edilən Ermənistan Azərbaycana qarşı açıq-aşkar təcavüzkarlıq siyasəti yeritmiş, nəticədə dinc sakinlər qətlə yetirilmiş, yaşayış məntəqələri dağıdılmış, talan edilmiş və yandırılmışdır.

Hadisələr getdikcə mürəkkəbləşdi və hər iki respublika müharibə vəziyyətində qarşı-qarşıya dayandı. Moskvanın hakim dairələrində ermənilərin müdafiə olunması Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün daha da genişlənməsinə gətirib çıxartdı.

Beləliklə, SSRİ süqut etdikdən sonra ermənilər və onların havadarları Dağlıq Qarabağ məsələsini beynəlxalq əhəmiyyətli problemə çevirmək üçün geniş miqyaslı kompaniyanın yeni mərhələsinə başladılar.

1992-ci ilin əvvəllərindən başlayaraq Dağlıq Qarabağ münaqişəsi daha çox beynəlxalq əhəmiyyətli problemə çevrildi.

1994-cü il dekabrın 5-6-da ATƏT-in Budapeştdə keçirilən Zirvə toplantısında beynəlxalq sülhməramlı qüvvələrin yaradılması və münaqişə bölgəsinə göndərilməsi qərara alındı. Bundan başqa Budapeştdə həmsədrlik institutu da təsis edildi. Minsk konfransına iki həmsədrin təyin edilməsi və Minsk qrupu iclaslarının onların birgə həmsədrliyi ilə keçiriləcəyi barədə qərarlar qəbul edildi.

1996-cı il dekabrın 2-3-də ATƏT-in Lissabonda keçirilən Zirvə toplantısından başlayaraq, Minsk qrupunda həmsədrlik uğrunda bir sıra dövlətlərin fəallığı nəzərə çarpdı. İki real namizəd - ABŞ və Fransanın həmsədrliyə cən atması və son anda bu dövlətlərin nümayəndələrinin Rusiya ilə yanaşı Minsk qrupuna həmsədr təyin edilməsi onların münaqişənin həlli prosesi ilə bərabər, regionda daha çox maraqlı olduqlarını göstərdi.

1997-ci ildə Minsk qrupunun həmsədrləri tərəfindən hazırlanan bir neçə təkliflər planı irəli sürüldü. Lissabon sammitinin sənədində öz əksini tapan prinsiplər əsasında hazırlanan "paket" (bu variant Dağlıq Qarabağın statusu da daxil olmaqla bütün məsələlərə eyni vaxtda razılıq verilməsini nəzərdə tuturdu) və "mərhələli" (bu variant isə münaqişənin

mərhələlərlə nizama salınmasını nəzərdə tuturdu) həll planlarını Azərbaycan tərəfi əsas kimi qəbul etmiş, Ermənistan isə təcavüzkar niyyətdən əl çəkməyərək bunun əleyhinə çıxmışdı.

ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri 1998-ci il noyabrın 9-da Azərbaycanın mənafeyinə zidd və danışıqların davam etdirilməsinə imkan yaratmayan növbəti təklifi irəli sürdülər. Dünya praktikasında mövcud olmayan bu prinsip "ümumi dövlət" ideyasına əsaslanırdı ki, bu da ATƏT-in Budapeşt və Lissabon Zirvə toplantılarının təsdiq etdiyi qərarlardan və prinsiplərdən geri çəkilmək demək idi.

Bu prinsip Azərbaycan üçün qətiyyət qəbul edilməz idi. Mahiyyətə Dağlıq Qarabağa müstəqillik verilməsi məqsədi daşıyan bu təklifi Minsk qrupunun digər həmsədrləri olan ABŞ və Fransa da müdafiə etmişdilər.

ATƏT-in Minsk qrupunun son təklifindən Azərbaycan tərəfi birmənalı şəkildə imtina etdi. "Ümumi dövlət" prinsipi nizamasalma prosesinə ciddi maneə törətməklə yanaşı, tərəflərin mövqeyindəki ziddiyyətləri daha da dərinləşdirdi. Nəticədə, danışıqlar prosesində bir durğunluq yarandı və münaqişənin nizama salınması istiqamətində müsbət irəliləyiş əldə etmək mümkün olmadı.

Ümumiyyətlə, 1992-ci ildən keçən dövr ərzində Minsk qrupu çərçivəsində aparılan danışıqlar daim düyünə düşmüş və heç bir müsbət nəticə verməmişdir. Buna səbəb bir tərəfdən Ermənistan Respublikasının qeyri-konstruktiv mövqedən çıxış edərək güzəştlərə getmək istəməməsidirsə, digər tərəfdən də ATƏT-in Minsk qrupunun konsensus prinsipini əsas götürərək ikili standartlar mövqeyindən çıxış etməsi oldu. Rusiya və ABŞ-ın mövqeyində ikili standartlar özünü açıq-aşkar göstərirdi.

ATƏT çərçivəsində yaradılan Minsk qrupu və bu qrupa rəhbərlik edən ABŞ, Fransa və Rusiya kimi böyük dövlətlər münaqişənin dondurulmuş şəkildə qalmasında məsuliyyət daşımadılar və buna görə də təcavüzkar qarşı heç bir təzyiq göstərmək niyyətində olmadılar.

Təbiidir ki, münaqişədə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzündən birbaşa danışmadan, qəbul edilən sənədlərdə bu barədə heç nə demədən

münaqişənin ədalətli həlli yolunda müsbət irəliləyişə nail olmaq olmazdı.

Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü elə məhz bu dövlətlərin "səyləri" nəticəsində Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən qəbul edilən bütün sənədlərdə "Dağlıq Qarabağ regionunda və onun ətrafında münaqişə" kimi qiymətləndirilmişdi. Şuranın daimi üzvləri olan Rusiya, Fransa və ABŞ münaqişəyə Azərbaycanla Dağlıq Qarabağ arasında olan münaqişə kimi baxırdılar. BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri qəbul edilərkən Fransa nümayəndəsinin təkidli ilə Azərbaycan ərazisinə edilən hücum sözü belə "Dağlıq Qarabağ ermənilərinin hərəkətləri" kimi qiymətləndirildi və Şuranın daimi üzvləri olan böyük dövlətlər Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınmasına razılıq vermədilər. Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdikləri Azərbaycan ərazilərindən dərhal çıxmasına deyil, münaqişənin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində atəşkəs və danışıqlar yolu ilə həll olunmasına üstünlük verdilər. Cəzasız qaldığından ruhlanan və bundan istifadə edən Ermənistan tərəfi BMT TŞ-nin münaqişəyə dair qəbul etdiyi dörd qətnaməyə də məhəl qoymadı.

1997-ci ilin əvvəllərində Rusiyadan Ermənistan qanunsuz olaraq dəyəri 1 milyard dollardan çox olan müasir silahların verilməsi haqqında faktlar üzə çıxdı. Məlum oldu ki, bu silahlar 1993-cü ildən etibarən, yəni Ermənistan ilə Azərbaycan arasında qızğın hərbi əməliyyatlar getdiyi bir zamanda göndərilməyə başlanmış və bu da Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycan ərazilərinin işğal edilməsinə şərait yaratmış, sonralar atəşkəs elan ediləndən sonra da bu proses davam etmişdir.

Rusiyanın Ermənistandakı hərbi bazalarını genişləndirməsi məqsədi ilə 1998-ci ildə Ermənistan S-300 raketləri və MİQ-29 təyyarələri göndərildi.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 1999-cu il aprel 2-də Moskvada MDB üzvü olan ölkələrin Dövlət Başçıları Şurasının iclasında regionda sülhə və sabitliyə təhlükə törədən bu məsələ haqqında xüsusi bəyanatla çıxış etdi.

Ermənistanın Rusiya tərəfindən müxtəlif vasitələrlə himayə olunması, külli miqdarda müasir silahlarla təmin edilməsi, Rusiya-Ermənistan hərbi əməkdaşlığı bu gün də davam edir və bütün bunlar Rusiyanın Ermənistanın strateji tərəfdaşı olduğunu bir daha sübut edir.

1988-ci ildə Dağlıq Qarabağı Ermənistana birləşdirmək tələbi ilə Azərbaycana qarşı ərazi iddiaları irəli sürən ermənilər o dövrdə təkcə SSRİ hakim dairələrinin deyil, Qərb ölkələrinin dövlət və hökumət orqanlarının himayədarlığına da arxalanırdılar. Bu məsələdə erməni kilsəsinin və Qərb ölkələrinin hakimiyyət orqanlarına müəyyən təsir gücünə malik xaricdəki erməni lobbisinin də böyük rolu olmuşdur. Hadisələrin inkişafının əvvəlində də, sonrakı mərhələlərində də bu amillər əsas rol oynamışdır.

Erməni lobbisinin təzyiqi və yardımı ilə dünyanın bir sıra ölkələrində SSRİ-nin rəsmi nümayəndəlikləri və beynəlxalq təşkilatlar qarşısında saysız-hesabsız nümayiş, yığıncaq və mitinqlər təşkil edilirdi. Qərb dövlətlərinin hakimiyyət orqanlarında ermənilərin təmsil olunmaları və onların dövlətin yüksək vəzifəli şəxslərinə müəyyən təsiri ilk növbədə ABŞ-da özünü daha qabarıq şəkildə göstərirdi.

Azərbaycan haqqında Qərbdə, ABŞ-da mənfi ictimai rəyin formalaşmasında, anti-azərbaycan əhval-ruhiyyəsinin yaranmasında, dövlət və hökumət orqanları tərəfindən Azərbaycanın mənafeyinə zidd olan qərarların qəbul edilməsində Amerikadakı erməni lobbisinin böyük təsiri olmuşdur.

1992-ci il oktyabrın 24-də ABŞ Konqresinin 102-ci çağırış 2-ci sessiyasında 11 keçmiş Sovet respublikasına demokratiyanın inkişafı və bazar iqtisadiyyatına keçid məqsədilə 460 milyon dollar həcmində yardımını nəzərdə tutan "Azadlığı Müdafiə Aktı" və ona "907-ci əlavə"nin qəbul edilməsi və Azərbaycanın bu yardımdan məhrum edilməsi Azərbaycan-ABŞ münasibətlərini bir qədər də soyudaraq ikitərəfli münasibətlərdə daim müzakirə obyektinə çevrilən problem yaratdı.

Keçən dövr ərzində ABŞ Konqresində Azərbaycanı müdafiə məqsədi ilə bir sıra təşəbbüslər göstərilse də, Amerikadakı erməni

lobbisi konqresdəki tərəfdarları ilə birlikdə iki dövlət arasında münasibətlərə ciddi xələl gətirən ədalətsiz "907-ci əlavə"nin ildən-ilə qüvvədə saxlanılmasına nail olmuşlar.

Sonralar Amerika hökumətinin rəsmi şəxsləri Ermənistanla Azərbaycan arasında münaqişənin nizama salınması yolunda və iki dövlət arasında münasibətlərdə ciddi maneə olan "907-ci əlavə"yə qarşı çıxaraq onun aradan qaldırılmasının vacibliyini dəfələrlə bəyan etdilər.

1994-cü il iyulun 1-də ATƏT-in Minsk qrupunun çərçivəsində aparılan danışıqlarda ABŞ-ın xüsusi nümayəndəsi, səfir Mareska münaqişənin dinc vasitələrlə nizama salınması üçün təkliflərlə çıxış etdi. Mareska Dağlıq Qarabağa özünü idarəetmə hüququ verilməsi barədə kompromis plan irəli sürərək göstərdi ki, yaradılan özünüidarə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyi əsasında təşkil olunmalıdır. Onun təklifinə görə Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı bölgələrdən didərgin düşmüş insanların yurdlarına qayıtması Beynəlxalq Sülhməramlı Qüvvələr tərəfindən təmin olunmalıdır.

Bununla yanaşı, səfir aparılan danışıqların heç bir səmərə verməməsində dünya dövlətlərinin laqeydliyini vurğulayaraq bildirdi ki, "Münaqişənin nizama salınmasına dair danışıqlarda ABŞ-ın xüsusi nümayəndəsi kimi işlədiyim iki il ərzində mən Qərbin bu qanlı münaqişəyə biganəlöyinə heyran etdim. Problem dərinləşdikcə ABŞ-ın laqeydliyi bütün regionun əhalisi üçün uzunillik müsibətlərə gətirib çıxara bilər". Mareska Rusiyanın regionda nüfuzunu bərpa etmək istəyinə işarə edərək göstərirdi ki, "əgər Qərb, xüsusilə ABŞ bu məsələyə biganə qalarsa, onda Rusiya problemləri öz bildiyi kimi həll edəcək. Ona görə də biz danışıqlarda liderlik rolunu öz üzərimizə götürməliyik".

Bu illərdə ABŞ Prezidenti başda olmaqla Dövlət Departamentinin nümayəndələri və digər rəsmi şəxslər dəfələrlə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü və suverenliyini ön plana çəkərək Dağlıq Qarabağın Azərbaycanın tərkib hissəsi olduğunu bəyan edirdilər. Eyni zamanda ABŞ hökuməti bildirirdi ki, Azərbaycanın sərhədlərinin

toxunulmazlığına hörmət edir və münaqişənin ATƏT-in Minsk qrupu çərçivəsində həllinə tərəfdardır.

Ermənistanın ərazi iddiaları və təcavüzü zamanı Qərb dövlətlərinin məsələyə ikili standartlar mövqeyindən yanaşması özünü göstərirdi. Bu dövlətlər verdikləri bəyanatlarda Azərbaycanın suverenliyini, ərazi bütövlüyünü ön plana çəkərək, münaqişənin sülh yolu ilə aradan qaldırılmasının zəruriliyini qeyd etməyi üstün tutur, əslində isə Ermənistanın hərəkətlərinə qiymət verməkdən büsbütün yan keçirlər.

Bütün bunlar göstərir ki, düşmən nəinki arxalı, həm də çox hazırlıqlı, tədbirli və son dərəcə hiyləgərdir.

Qarabağ problemi təkcə ərazi bütövlüyümüz yox, həm də müstəqilliyimiz, ümumiyyətlə Azərbaycanın taleyi ilə bağlı çox ciddi məsələdir.

Atəşkəsin olması bizi daha böyük uğursuzluqlardan bir növ xilas etdi, müəyyən qədər özümüzə gəldik, 1994-cü ildən müntəzəm olaraq hər sahədə, istər daxildə, istərsə də beynəlxalq aləmdə mövqələrimizi xeyli möhkəmləndirə bildik.

Budapeşt, Lissabon, İstanbul sammitlərindən keçən dövr ərzində yeridilən siyasət nəticəsində yaranmış yeni şərait Azərbaycanın irəliləməsinə, mövqələrinin möhkəmlənməsinə, erməni tərəfin həm daxildə və həm də beynəlxalq aləmdə mövqeyinin nisbətən zəifləməsinə səbəb oldu.

Ermənistanın iqtisadiyyatı bu gün ağır vəziyyətdədir. Bu gün Ermənistan nə öz xalqını, nə də Dağlıq Qarabağdakı erməniləri iqtisadi cəhətdən təmin edə bilmir. Dağlıq Qarabağı qanuni yolla ilhaq edə bilmir, bir sözlə özünün qələbəsinə hüquqi cəhətdən başa çatdıra, ondan bəhrələyə bilmir.

İndi böyük dövlətlər xeyli fəallaşıblar. Onların mövqelərində, problemə münasibətlərində irəliləyiş vardır. Bunu görməmək və həm də hələlik bunun əksinə hərəkət etmək olmaz. Sülh yolundan çəkilmək olmaz. Danışqlar da, müzakirələr də davam etdirilməlidir. Əlverişli bir məqam olmasına çalışmaq lazımdır. Başlanmış səylər davam

etdirilməlidir.

Həm də unutmək olmaz ki, bizim apardığımız sülh danışıqları müharibə aparmaq qədər çətinidir.

Qarabağ problemi bu gün bizim xarici siyasətimizin ən çətin, ən müəkkəb bir sahəsidir. Bizi müharibə yox, danışıqlara dəvət ediblər, sülh bağlamağı məsləhət görüblər.

Müharibə variantı həmişə mümkündür, bunu əlimizdən alan yoxdur. Bu son həddir, ona mükəmməl hazırlaşmaq lazımdır.

Danışıqların kimlərlə, hansı şəraitdə aparılması ilə yanaşı məhz onu bu gün kimin aparmasının da çox böyük mənası və əhəmiyyəti vardır. Burada təcrübənin, iradə və nüfuzun, məsələnin mahiyyətini dərinləndirən bilməyin, siyasi səriştənin çox böyük əhəmiyyəti vardır. Bütün bu keyfiyyətləri biz cənab Prezidentin Budapeşt sammitində Ermənistanın kəskin etirazına baxmayaraq, Dağlıq Qarabağ probleminin mərhələlərlə həll edilməsinin qərara alınmasında, Lissabon sammitində ərazi bütövlüyümüzün təsdiq edilməsində, Avropa Şurası Parlament Assambleyası tərəfindən həmin qərarların dəstəklənməsində, İslam Konfransı Təşkilatı tərəfindən Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınması üçün göstərdiyi səylərdə, keçirdiyi çoxlu görüş və danışıqlarda, onun qəti və sərt mövqeyində Azərbaycanda dövlət sükanı arxasındakı 32 il ərzindəki səmərəli fəaliyyətində görmüşük. Bunlar bizim xarici siyasətimizin son illərdə bu məsələdə əldə etdiyi mühüm nailiyyətlərdir.

Bütün bunlar göstərir ki, atəşkəs əldə olunandan bəri keçən illər heç də səmərəsiz olmamış, Dağlıq Qarabağ məsələsinin indiki müzakirə səviyyəsinə çatdırılması üçün uzun, əzablı bir yol keçilmiş və əsaslı zəmin yaradılmışdır.

Dağlıq Qarabağ məsələsi məhz indiki iqtidarın vaxtında həll olunmalıdır. Çünki çox çətin və son dərəcə dolaşdırılmış bir məsələni gələcəkdə kiminsə müvəffəqiyyətlə həll edəcəyinə ümid çox azdır. Həll etmək bir yana qalsın tək qasını qayırdıqları zaman vurub gözünü də çıxarmasınlar. Çünki təcrübə, siyasi səriştə və beynəlxalq nüfuz bu işdə çox vacibdir. Digər tərəfdən məsələnin həddən artıq uzanması da

ziyandır. Çünki bugünkü vəziyyət intəhasız davam edə bilməz.

Bütün bunlarla yanaşı fikir söyləyərkən biz dünyadakı bugünkü vəziyyəti və münasibətləri də hökmən nəzərə almalıyıq.

ATƏT-in sənədlərinin məzmunu, danışıqlar və dünyadakı digər siyasi proseslər göstərir ki, bugünkü dünyanı heç də hər yerdə, hər zaman ağıllı siyasət idarə etmir və dünyanın inkişafının siyasi istiqaməti təəssüf ki, bəzən başqa bir səmtə gedir.

Bir vaxtlar dünya bir-birinə zidd olan iki ictimai-siyasi sistemə parçalanmışdırsa, indi də getdikcə yeni bir parçalanma istiqamətində gedir. Bəşəriyyət əvvəlki parçalanmadan çox böyük zərər çəkdiyi kimi, bu yeni parçalanmanın qarşısı alınmazsa, bundan daha böyük zərər çəkə bilər. Əfqanıstanda, İraqda, Fələstində, Kosovada, Hindistanda baş vermiş hadisələr, Çeçenistanda törədilən faciələr və cinayətlər, türklər barəsində yol verilən haqsızlıqlar, ermənilərin açıq-aşkar ədalətsiz himayə edilməsi bunu aydın göstərir.

Dağlıq Qarabağ məsələsinə, probleminə yanaşmaqda ikili standartlar da buradan irəli gəlir. Bütün bunları görə-görə, bütün bunları bilə-bilə, sülh danışıqları gedə-gedə və ermənilərin inadkarlıqlarına baxmayaraq, sülh yolunda ermənilərə təzyiq vasitələrinin heç də tam tükənmədiyi bir zamanda, vaxtı çatmadan, bu gün şəraitin heç cür imkan vermədiyi məqamda silaha əl atmağa çağırmaq və bunu yeganə yol hesab etmək, uzağı görməmək, siyasətdə səriştəsizlik, xalqın, vətənin taleyi ilə oynamaq deməkdir. Həyat, təcrübə, tarix göstərir ki, belə məsələləri nəzərə almayan siyasətçiləri tarix bağışlamır və nəticə etibarilə çox ağır cəzalandırır. Bütünlükdə xalqın, vətənin taleyi ilə bağlı olan məsələlərdə siyasətbazlıqla məşğul olmaq, siyasətdə səriştəsi olmayan, məsələnin əsl mahiyyətindən xəbəri olmayan, işin içində olmayan adamların hissləri ilə oynamaq nəinki düşmənin hiyləsinə uymaq, toruna düşmək, həm də çox böyük məsuliyyətsizlik, çox ağır cinayət olardı. Bu gün erməni.şovinizminin yalanına qarşı biz öz azərbaycanlı həqiqətimizi, ədalətli mövqeyimizi müdafiə etməyi bacarmalıyıq.

Son illərdə bu məsələnin həlli üçün çox mühüm işlər görülmüş və bu

gün erməniləri narahat edən əsaslı zəmin yaradılmışdır. Bu zəmin isə məsələnin indiki şəraitdə sülh yolu ilə həllini nəzərdə tutur.

Məsələnin həlli bu gün nə pafoslu, nə gurultulu çıxışlar, nə də mitinq və nümayişlərlə yox, həlölük danışıqlar, diplomatik fəallıqlar yolu, bir sözlə, sülh yolu ilə həll olunmağı tələb edir, ola bilər ki, bir qədər sonra vəziyyət dəyişsin və dəyişilmiş şəraitin də öz siyasəti olmalıdır. Hələlik indiki şəraitdəki bugünkü vəziyyət indiki siyasəti tələb edir. Qarabağ məsələsi cənab Prezidentimizin iştirakı ilə Milli Məclisdə 2 gün geniş müzakirə edildi.

İstər Milli Məclisdəki müzakirə, istərsə də, geniş ictimaiyyət içərisindəki müzakirələr göstərdi ki, Qarabağ məsələsi xalqımızın köksündə çox dərin bir yaradır.

Müzakirələr göstərdi ki, bizi, müvəqqəti məğlub etmək olar, ancaq xalqın qəlbindən Qarabağı çıxarmaq olmaz, Qarabağı geri qaytarmaq ümidini qırmaq olmaz. Müzakirələr göstərdi ki, xalq Dağlıq Qarabağ üzərindəki nəzarətimizin itirilməsinin qəti əleyhinədir və lazım gələrsə, bu yolda silaha əl atmağa belə hazırdır.

İnanıram ki, 1988-ci ildən bəri kirpikləri ilə od götürmüş, müsibətlər çəkmiş xalqımız xaricdəki soydaşlarımızın da fəal köməyi ilə son illərdə görülmüş böyük işlərin, cənab Heydər Əliyev tərəfindən yeridilmiş müdrik siyasətimizin bəhrələrini görəcək və axır ki, qaçqın və köçkünlərimiz həsrətində olduqları öz doğma və gözəl torpaqlarına qayıda biləcək, vətən həsrəti gözlərində qalmayacaqdır.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
9 noyabr 2001-ci il.*

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ
HEYDƏR ƏLİYEVİN YENİ 2001-Cİ İL, XXI ƏSR VƏ
III MİNİLLİK MÜNASİBƏTİLƏ AZƏRBAYCAN XALQINA
MÜRACİƏTİ İLƏ ƏLAQƏDAR DÖVLƏT İDARƏÇİLİK
AKADEMİYASI KOLLEKTİVİNİN YIĞINCAĞINDA
MƏRUZƏ**

Hörmətli müəllimlər, tələbə və müdavimlər!

Əvvəla, onu deyim ki, cənab Prezidentin bu müraciəti ictimaiyyətimizin, Azərbaycan ictimai fikrinin çox böyük marağına səbəb olmuş və rəğbətlə qarşılanmışdır. Belə ki, bu müraciət bizim son illərdə oxuduğumuz elmi-siyasi sənədlər içərisində məzmun və əhəmiyyətinə görə xüsusi yer tutur. Odur ki, onun geniş şəkildə öyrənilməsi çox vacibdir. Bu iş geniş təşkil olunmalıdır və hesab edirəm ki, bugünkü yığıncaq da məhz bu baxımdan çox qiymətli və əhəmiyyətlidir. Bu barədə biz geniş müzakirələr keçirməli, təhlil edib nəticələr çıxarmalıyıq. Dünənimizi təhlil etmədən, bugünümüzü düzgün qiymətləndirə, gələcəyimizi isə düzgün müəyyənləşdirə bilmərik.

Cənab Prezidentin bu müraciətinin, belə bir qiymətli sənədin meydana çıxması təbii və həm də çox qanunauyğundur. Çünki, müraciət elə bir vaxta təsadüf edir ki, nəinki il qurtarır, il təzələnir, həm də əsr qurtarır, əsr təzələnirdi. Bu özü çox böyük bir məna daşıyır, mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu hər bir insanı, təbii ki, birinci növbədə dövlət başçısını, siyasət adamını daha çox düşündürür.

Odur ki, cənab Prezident də əsrin böyük siyasət adamı, müdrik və təcrübəli dövlət başçısı kimi bəşəriyyətin, xüsusilə də Azərbaycan xalqının keçdiyi yol və gələcəkdə qarşılayacağı problemlər haqqında düşüncə və mülahizələrini öz müraciətində bizə çatdırmışdır.

Bizim hər birimiz, xüsusilə də gənclər tariximiz, bu günümüz və gələcəyimiz üzərində dərinlən düşünməli, XX əsrdə bizim qismətimizə düşmüş bu müdrik dövlət xadiminin məsləhət və mülahizələrini

öyrənməliyik.

Bu çox böyük elmi-siyasi əhəmiyyəti olan, insanı düşündürən, insanın qəlbində iftixar hissi yaradan, eyni zamanda dərin elmi-nəzəri biliyə, böyük siyasi səriştəyə, zəngin təcrübəyə əsaslanan bir sənəddir.

Bu sənədin məna və əhəmiyyətini dərinlən dərk etmək üçün geniş müzakirələr keçirilməli, o, ətraflı təhlil edilməli və nəticələr çıxarılmalıdır.

Cənab Prezidentin bu müraciətində Azərbaycanın, xalqımızın XX əsrdə keçdiyi yolun bütün mərhələləri konkret tarixi faktlarla qısa və yığcam şəkildə təhlil edilir, keçilmiş yolda görülmüş işlərə qiymət verilir, bu əsrdəki tariximizdən çıxan nəticələr, ibrət dərsləri göstərilir.

Biz tarixin bu ibrət dərslərini unutmamalıyıq. Odur ki, bu sənəd bizim tarixi yaddaşımız, ibrət dərsimizdir. Böyük rus tarixçisi Klyuçevski yazır ki: "Çox vaxt deyirlər ki, tarix öyrədir. Tarix heç nə öyrətmir, sadəcə olaraq onun dərslərini unudanları cəzalandırır."

Doğrudur, tarixçilərimiz tarix elmimizin inkişafı sahəsində mühüm və əhəmiyyətli işlər görmüşlər. Sanballı tədqiqatlar aparmışlar. Dəyərli əsərlər yazmışlar. Bu inkar edilməzdir. Lakin bununla belə tarixçilərimiz, bütünlükdə tarix elmimiz, vətən qarşısında hələ çox borcludurlar.

Müstəqilliyin yaratdığı imkan və şərait baxımından bu zərurət bu gün özünü daha bariz şəkildə göstərməkdədir. Məhz buna görə də Zati-Aliləri, möhtərəm Prezidentimiz dövrün tələbləri səviyyəsində tədqiqatlar aparmağı, Vətən tarixini mükəmməl və obyektiv tədqiq etməyi, heç olmazsa, hələlik XIX-XX əsr tariximizi mükəmməl öyrənməyi tarixçilərimiz qarşısında çox vacib vəzifə kimi qoymuşdur. 2-3 ay bundan əvvəl isə o tarix dərslərimizdə mövcud olan yarıtmaz vəziyyəti çox kəskin tənqid etmişdir. Belə vəziyyət isə heç cürə davam edə bilməzdi. Ona görə ki, tarix elmi, tarix fənni insanlarda, xüsusilə də məktəbli gənclərdə Vətənə, xalqa məhəbbət hissi, güclü vətənpərvərlik ruhu aşılamalıdır.

Heç bir siyasi elm bu vəzifəni tarix elmi qədər yerinə yetirə bilməz.

Odur ki, bu çox vacib, çox əhəmiyyətli bir işdir.

Əvvəllər tarix dərslərimizdə nəinki natamamlıq, təəssüf ki, həm də ciddi təhriflər də mövcud idi ki, bu da hökmən aradan qaldırılmalıdır.

Tarix bəzək-düzək verilmədən obyektiv, olduğu kimi yazılmalı və öyrənilməlidir. Və cənab Prezident öyrədir ki, "tarixi olduğu kimi qəbul etmək, dərk etmək və olduğu kimi qiymətləndirmək lazımdır".

Bu isə heç də asan bir iş deyil. Təsadüfi deyildir ki, böyük Atatürk deyirdi ki, "Tarixi yazmaq, tarix yaratmaq qədər mühümdür. Yazan yaradana sadıq qalmazsa, insanlıq çaşdırılmış olar. Tarix gerçəkləri təhrif edən bir sənət deyil, əksinə onu açıb göstərən bir elm sahəsi olmalıdır."

Bu baxımdan müraciətin əhəmiyyətinin çox mühüm cəhətlərindən biri əsrin əvvəllərində çox böyük zəhmət bahasına əldə edilmiş və az müddətdən sonra itirilmiş və əsrin sonlarında daha böyük çətinliklərlə bərpa edilmiş müstəqillyimizin qorunub saxlanması və yeni əsrdə onun möhkəmləndirilməsi fikridir.

Müraciət bizə bir daha başa salır ki, biz gərək bu müstəqilliyin məna və əhəmiyyətini şüurlu surətdə dərk edək, onun yolunda hər cür çətinliyə qatlaşmağı bacaraq. Milli mənafeyi, dövlətçilik mənafeyini, müstəqilliyimizin mənafeyini şəxsi mənafe və şəxsi ambisiyalardan üstün tutmağı bacaraq. Axı vaxtı ilə müstəqilliyimizin itirilməsinin bir səbəbi də elə bu olmuşdur. Məgər bu gün biz deyə bilərik ki, bu cəmiyyətimizdə hamı tərəfindən dərk edilmişdir. Təəssüf ki, yox.

Odur ki, əgər tarixin bu ibrət dərsi unudularsa, tarix bizi yenidən cəzalandıra bilər.

Müraciətdən aydın olur ki, bunun üçün başlıca həlledici çıxış yolu bu gün milli birlikdir.

Müraciət bizi buna çağırır. Azərbaycan xalqının tarixi kimi onun dövlətçilik tarixi də çox qədimdir. Xalqımızın dövlətçilik tarixinin dörd min ilə yaxın yaşı vardır. Azərbaycan ərazisində meydana gəlmiş dövlət qurumları zaman keçdikcə inkişaf etmiş, ictimai-siyasi formasiyalar dəyişdikcə dövlətlərin də siyasi quruluşları dəyişmişdir.

Xalqımızın dövlətçilik tarixi göstərir ki, Azərbaycan xalqı bütün

sahələrdə olduğu kimi dövlətçilik sahəsində də tarix boyu dünya sivilizasiyasından ayrı düşməmiş, öz dövlətçiliyini daim inkişaf etdirmiş, təkmilləşdirmişdir.

Azərbaycanda milli dövlət ideyası XIX əsrin sonlarına təsadüf edir. Buna qədər Azərbaycanda XIX əsrin birinci yarısında maarifçilik təşəkkül tapır. Qərb ölkələrində və Rusiyadakı maarifçilik ənənələrinə söykənən, onlardan yaxşı mənada qidalanan Azərbaycanın da öz maarifçiləri yetişir. Biz burada xalqımızın görkəmli ədib və filosoflarından Abbasqulu Ağa Bakıxanovun, Mirzə Fətəli Axundovun adlarını fəxrlə qeyd edə bilərik. Adlarını qeyd etdiyimiz bu işıqlı insanlar və onların ardıcilları öz doğma xalqlarını despotizm əsarətindən, hər cür xürafat və gerilikdən qurtarmağın yolunu o vaxt maariflənməkdə görürdülər. O dövr xalq üçün maarif işığı olduqca vacib, olduqca zəruri idi. Çünki o vaxt Qərb dünyası bir çox sahələrdə Şərqdən xeyli irəli çıxmışdı. Qərbin bu sıçrayışlı inkişafı dövlətçilik sahəsində də özünü göstərdi.

Bu dövrdə Qərbi Avropa ölkələrinin əksəriyyətində milli ərazilərin siyasi cəhətdən birləşməsi və mərkəzləşdirilmiş milli dövlətlərin təşəkkülü prosesi demək olar ki, artıq başa çatmışdı. Bu ölkələr durmadan inkişaf edirdi.

Şərqdə isə, o cümlədən, Rusiyada və 1828-ci ildə Şimali Azərbaycanda feodal-mütləqiyyətçi əsarət hökm sürməkdə idi. Azərbaycan xalqı bu despotik əsarətə, müstəmləkə siyasətinə qarşı daima mübarizə aparmışdır.

Azərbaycanın qabaqcıl övladlarını millətin taleyi düşündürürdü. Onlar çarizmin milli-müstəmləkə zülmünü tənqid edir, yollar axtarırdılar. Bu istiqamətdə Mirzə Fətəli Axundov, Həsənbəy Zərdabi, Nəriman Nərimanov, Cəlil Məmmədquluzadə çox iş görmüşlər.

XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda mütərəqqi-demokratik hərəkət güclənirdi. Artıq bu dövrdə milli-azadlıq hərəkətinin yeni mərhələsi başlanmış, mübarizə meydanına Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski və digər

görkəmli millətsevərlər gəlmişdilər. Mütərəqqi fikirli ziyalılar xalqın tarixini, mədəni irsini araşdırmağa başlamış, onu milli süstlükdən qurtarmaq yollarını arayırdılar.

Azərbaycan ziyalıları Həsənbəy Zərdabi, Cəlil Məmmədquluzadə, Mirzə Ələkbər Sabir, Nəriman Nərimanov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev orta əsr qalıqlarını və xalqa xor baxanları elmi, publisistik yazılarda kəskin tənqid edir və milli oyanışa güclü təsir göstərirdilər.

Bu baxımdan XIX əsrin sonlarında Hacı Zeynalabdin Tağıyevin vəsaiti ilə rus dilində çıxan "Kaspi" qəzeti öz sözünü deyirdi. Bu qəzetin səhifələrində Əlimərdan bəy Topçubaşovun, Əlibəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev və başqalarının milli məsələlərə dair yazıları dərc olunurdu.

XX əsrin əvvəllərində Rusiyada baş verən mühüm ictimai-siyai hadisələr tezliklə Bakıda da əks-səda verdi. Belə bir vaxtda Əlibəy Hüseynzadə, Əhməd bəy Ağayev, Nəriman Nərimanov və başqa ziyalıların milli dirçəlişə, azadlıq və istiqlaliyyətə çağıran ideyaları meydana gəldi. Bu əslində böyük hadisə idi. Xalqda bu ideyalar azadlıq, müstəqillik, milli dövlətçilik işığı oyadır, onu birliyə, həmrəyliyə çağırırdı.

XX əsr bəşər tarixinə təkcə özünün elm, texnika sahəsində cəhanşümül tərəqqisi ilə deyil, həm də inqilablar, milli oyanışlar, milli dövlətlərin yaranması əsri kimi də daxil olmuşdur. XX əsrin hər bir ili xalqımızın tərəqqisi baxımından tarixi illər olmuşdur.

Beləliklə, Azərbaycanın müstəqilliyi uğrunda hərəkət günü-gündən genişləndi, Zaqafqaziya Seymi dövründə bu ideya həyata pasport aldı və nəticədə 1918-ci ilin may ayının 28-də Şərqdə ilk demokratik dövlət olan Azərbaycan Demokratik Respublikası yaradıldı.

Azərbaycan Demokratik Respublikasının yaranması bir də ona görə önəmli hadisə sayılmalıdır ki, bu respublikaya gedən yol uzun, keşməkeşli olsa da, fəxr edilməli bir yoldur. Bu bir daha göstərdi ki, Azərbaycan xalqı öz müstəqilliyinə çatmaq üçün uzun bir dövr mübarizə aparmış, müxtəlif ideyalarla köklənmiş, nəticədə zamanın irəli sürdüyü

tarixi hadisələrdən vaxtında istifadə etmişdir.

Ancaq təəssüflər olsun ki, Azərbaycan Demokratik Respublikasının ömrü cəmi 23 ay oldu.

1920-ci ildə Azərbaycan yenidən rus qoşunları tərəfindən işğal olundu. Azərbaycanda sovet hakimiyyəti quruldu. O vaxtdan Azərbaycan 70 il sovet dövləti daxilində yaşamış, fəaliyyət göstərmişdir. Bu illərdə Azərbaycan müstəqil olmasa da, artıq bir dövlət kimi tanınmışdı. Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin dediyi kimi: "Bu illərdə Azərbaycanda çox zəngin iqtisadi və intellektual potensial yaranmışdı..."

Qətiyyətlə bir tarixi həqiqəti demək olar ki, Azərbaycan əsl inkişaf yoluna 1969-cu ildən qədəm qoymuşdur. O ildən respublikada bütün sahələrdə dinamik inkişaf baş vermişdir.

Bu dövr Azərbaycan üçün həyatın bütün sahələrində - iqtisadiyyatda və mədəniyyətdə yüksəliş illəri olmuşdur. Ona görə ki, bu illər Azərbaycan Respublikasının sükani arxasında böyük qurucu, yaradıcı, dünyada tanınmış siyasətçi kimi geniş şöhrət qazanmış Heydər Əliyev dayanırdı.

Heydər Əliyevin başçılığı dövründə Azərbaycan müasir sənaye, kənd təsərrüfatı istehsalı, yüksək elmi potensial, mədəniyyət və incəsənət zirvəsinə qalxdı. Sanki Heydər Əliyev gec-tez imperiyanın dağılacığını və Azərbaycanın müstəqil, suveren ölkə olacağını intuitiv olaraq bilirmiş. Ona görə də, o, sanki ölkənin müstəqil yaşaması üçün əvvəlcədən lazım olan şəraitin yaradılmasının bünövrəsini qoyurdu. Dövlətin idarə olunmasında və yaşamasında yüksək ixtisaslı kadrların olması vacib şərtlərdən biridir. Uzaqgörən siyasətçi, vətənpərvər lider bunun üçün də əvvəlcədən fikirləşmişdi. Belə ki, Azərbaycanda təhsilin qayğısına qalmaqla yanaşı, azərbaycanlı gənclərin Rusiyanın qabaqcıl ali təhsil ocaqlarına göndərilməsi bu ali düşüncənin məhsulu sayılmalıdır. Bu gün dövlətin idarə olunmasında çalışan yüzlərlə, minlərlə yüksək ixtisaslı mütəxəssis ordusu o dövrün yetirmələridirlər.

Azərbaycan milli dövlətçilik məsələlərindən danışanda Cənubi

Azərbaycan problemindən yan keçilə bilməz. Bir xalq, bir vətən yad ellilərin süngüsü ilə iki yerə parçalanmışdır. Ona görə də bütün dövrlərdə xalqımızın mərd, mübariz, azadlıqsevər övladları daima bütöv Azərbaycanı düşünmüş və bu sahədə mübarizə aparmışlar. Ötən əsrin ilk çağlarından başlayaraq Şimali və Cənubi Azərbaycanın bir dövlət halında birləşməsi üçün xalqımız bu yolda minlərlə şəhid vermişdir. 1920 və 1945-ci illərdə Cənubi Azərbaycan müstəqillik əldə etsə də, ancaq bu müstəqilliyin ömrü uzun olmamışdır. Bir tərəfdən fars şovinizmi, şah despotizmi, bir tərəfdən də xarici müdaxilə bu müstəqilliyə, bu azadlığa yol verməmişdir. Lakin heç bir vaxt birləşmək, bir olmaq, azad, müstəqil olmaq arzusundan əl çəkilməmiş və mübarizə davam etdirilmişdir.

İkinci dünya müharibəsindən sonra o taylı, bu taylı Azərbaycanda azadlıq və müstəqillik meyli gücləndi. Bu sahədə ədib və şairlərin, alimlərin rolu böyükdür. Bu tayda Səməd Vurğunun, Süleyman Rüstəmin cənub həsrətli şeirləri böyük təsir gücünə malik idi. Məhz bu dövrdə də Mirzə İbrahimovun "Gələcək gün" romanı, Bəxtiyar Vahabzadənin "Gülüstən" poeması yarandı. 60-cı illərdə görkəmli şairimiz Xəlil Rzanın "Azadlığı istəmirəm qətrə-qətrə, qram-qram, qolumdakı zəncirləri görək qıram, qıram..." kəlmələri dillər əzbəri oldu. Bütün bunlar isə gələcəyə, azadlığa, müstəqilliyə çağırış, haray idi...

1991-ci ildə SSRİ deyilən bir imperiya dağıldı. Azərbaycan müstəqil respublika oldu. Bu illər xalqımız üçün çox ağırlı illərə çevrildi. Erməni daşnakları rus ordusunun köməyi ilə torpağımızın 20 faizini işğal etdi. Bir milyon qaçqınımız yarandı. İlk illər çox çətin idi. Azərbaycan xaos içərisində çapalayır, hərc-mərclik hökm sürür, vətəndaş müharibəsi qapımızı döyürdü.

Yaxşı ki, xalqımızın lideri, böyük zəka sahibi Heydər Əliyev vardı. 1993-cü ildə xalq öz iradəsi ilə onu hakimiyyətə gətirdi. Sanki mahir dirijor çubuğu ilə tez bir zamanda hərc-mərcliyə, xaosa son qoyuldu. Azərbaycanda sabitlik yarandı. Beynəlxalq əlaqələr genişləndi.

Möhtərəm Prezidentimizin apardığı məqsədyönlü daxili və xarici

siyasət sayəsində ölkəmizə maraq artdı. Böyük dövlətlərin Azərbaycana kapital qoyuluşu yarandı. Neft kontraktları, iqtisadi əlaqələr genişləndi. Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi bütün dünyada tanındı.

Bu günlərdə Azərbaycan Avropa Şurasına da tam hüquqlu dövlət kimi daxil oldu. Bu böyük hadisədir. Milli dövlətçilik siyasətinin böyük nəticəsidir.

Bu gün Azərbaycan Respublikası öz müstəqillik yolunu davam etdirir. Xalqımızın indi bir arzusu vardır: Şimali və Cənubi Azərbaycan vahid dövlət halında birləşəydi. Bir Azərbaycan olaydı. O vaxt fəxarətlə deyərdik: "Milli dövlətçilik problemimiz başa çatdı".

Çünki dövr, zaman, qədəm qoyduğumuz yeni əsr tələb edir ki, müstəqil yaşamağı da gərək bacaraq.

Müraciətin əhəmiyyəti həm də bundadır ki, yeni əsrdə buna nail olmağın başlıca istiqamətləri, problemlər göstərilir, təhlil edilir. Bu gün bizim çoxlu çətinliklərimiz, həll olunmamış problemlərimiz var. Onlar həll olunmalıdır və həll olunacaq da. Çünki heç bir çətinlik əbədi deyil.

Müstəqillik naminə dözümlülük göstərməyi bacarmalıyıq. Unutmamalıyıq ki, müəyyən yerlərdə bizi istəməyənlər də vardır. Müraciətdəki bu xəbərdarlıq nəzərə alınmalıdır. Bunun üçün isə böyük zəhmət bahasına əldə etdiyimiz sabitlik qorunub saxlanılmalıdır. Bu çox vacib məsələdir. Yaxın keçmişimizdəki tariximizdən biz bu ibrət dərslərini də öyrənməliyik.

Çətinliklərimizə, nöqsan və problemlərimizə baxmayaraq, XX əsrdə, biz azərbaycanlılar çox böyük tərəqqi və inkişaf yolu keçmişik, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində mühüm nailiyyətlər qazanmışıq.

XX əsrin son 32 ili həmçinin, müstəqilliyin bu son on ili Azərbaycan üçün mühüm dəyişikliklər və irəliləyişlər dövrü olmuşdur. Biz bu nailiyyətlərlə də fəxr etməli və onların qədrini bilməliyik. Bu da bizim tariximizdir. Biz həmçinin, bu nailiyyətlərin kimin və hansı siyasətin hesabına əldə edildiyini də unutmamalıyıq.

Bəli, Prezidentimizin müraciəti zəngin dövlətçilik təcrübəsinə, həyat təcrübəsinə, şəxsi müşahidələrinə əsaslanır. Bu elə bir sənəddir ki, onun

öyrənilməsi və əhəmiyyəti təkcə bugünkü günlə məhdudlaşmır. Hesab edirəm ki, illər keçdikcə bu müraciət və orada əhatə olunan məsələlər zaman-zaman, gələcəkdə də ictimaiyyətimiz və müxtəlif sahələrin alimləri, mütəxəssisləri tərəfindən öyrəniləcək və bu qiymətli sənəd əsasında yeni-yeni əsərlər yaranacaqdır. Çünki bu müraciətdə təkcə keçmişimiz, bu günümüz haqqında yox, gələcək inkişafımızın başlıca istiqamətləri barədə qiymətli fikirlər də söylənilir. Bu müraciətdə cənab Prezident nəinki böyük siyasətçi, müdrik dövlət adamı kimi, həm də bizim gözüümüz qarşısında çox mahir tədqiqatçı, böyük bir tarixçi kimi də durur. Müraciətdə yenidən yola saldıığımız yüzilliyə çox ətraflı, mükəmməl, elmi-nəzəri qiymət verilir. Bu qiymət içərisində keçən yüzillikdə insanlığı irəli aparmış olan elmi-texniki tərəqqinin rolu xüsusi qeyd edilir. Bu məsələlərdən danışarkən cənab Prezident belə bir cəhəti xüsusi qeyd edir ki, müasir dünyanın başlıca inkişaf meyilləri mədəni integrasiya və qloballaşmadır. Bu cəhəti göstərəkən, o çox böyük vətənpərvər kimi bu integrasiya və qloballaşmada hər bir şəxsin milli cəhətlərinin hökmən nəzərə alınmasının vacibliyini xüsusi vurğulayır. Yəni o, bütün varlığı ilə bağlı olduğu və həyatını həsr etdiyi doğma Azərbaycanımızı, onun gələcəyini düşünür. O diqqətimizi belə bir cəhətə xüsusilə cəlb edir ki, qloballaşmanın yaradacağı problemlər bizi də düşündürməlidir. Ona görə də bizi öyrədir ki, müasir inkişaf mərhələsində layiqli yer tutmağımız üçün biz gərək zamanın tələbləri ilə uyğunlaşa bilək, gələcəkdə qarşıma çıxacaq problemləri həll etməyə qadir olaq.

Müraciətdə xalqımızın XX yüzillikdə qazandığı ən böyük nailiyyətlərdən biri kimi müstəqil Azərbaycan dövlətinin yaradılması son dərəcə böyük nailiyyət kimi qeyd edilir. Prezident göstərir ki, öz müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycanda az bir zamanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətin möhkəm təməlini qoya bilmişik. Azərbaycanda həyatımızın bütün sahələrini əhatə edən köklü dəyişikliklər və dərin islahatlar həyata keçirmişik. Əsrə qiymət verərkən müraciətdə diqqəti cəlb edən çox vacib cəhətlərdən biri kimi dövlət

müstəqilliyimizin qorunub saxlanılmasında və möhkəmləndirilməsində neft amilinə xüsusi diqqət yetirilməlidir. Bu da təsadüfi deyildir. Axı XX əsri həm də neft əsri adlandırılır. O qeyd edir ki, həqiqətən də neftin bu əsrdə istər dünya siyasətində, istərsə də dünya iqtisadiyyatında müstəsna rolu olmuşdur. Bu əsrdə Azərbaycan dünyada neft mərkəzlərindən biri olduğundandır ki, bir çox xalqların neçə-neçə əsr ərzində çatdığı zirvələri xalqımız qısamüddətdə fəth edə bilmişdir. O, həmçinin, belə bir gerəkliyi də qeyd edir ki, bəzi xalqlar neft kimi zəngin bir sərvətləri olsa da, böyük dövlətlərin təzyiqi nəticəsində ondan öz məqsədləri üçün istifadə edə bilməmişlər.

Cənab Prezidentin müraciətində neft sahəsində Azərbaycan mütəxəssislərinin gördüyü işlərin dünyəvi əhəmiyyəti xüsusi olaraq qeyd olunur. Keçmiş SSRİ-də yeni yaranan neft rayonlarının "II Bakı" və "III Bakı" adlandırılması da Azərbaycan neftçələrinin dünyəvi şöhrətini bir daha təsdiq edir. Prezidentimizin rəhbərliyi altında hazırlanmış neft strategiyamız keçmiş şöhrətin nəinki davamı, daha da inkişafı, bu böyük sərvətin müstəqillik şəraitində gələcək nəsillər üçün, onların yaxşı güzəranı üçün də bir təməldir.

Müraciətdə Azərbaycanın ən qədim insan məkanlarından biri olduğu göstərilir. Bəşəriyyətin beşiyi olan bir ölkə olduğu qeyd edilir. Eyni zamanda çox elmi əsasda Azərbaycanın sivilizasiyaların qovuşuğunda olduğu və buna görə də Qərbin, həm də Şərqi təsirlərinə məruz qaldığı göstərilir, qədim tariximizdən bu günə qədər olan dövr çox ətraflı təhlil edilir. Bununla belə XIX əsrin sonlarından başlayaraq, ölkəmizin ümumdünya tarixi inkişaf prosesində fəal rol oynamağa başlamasına xüsusi diqqət verilir. Prezidentimiz bu dövrü dərinlən təhlil edir, həmin dövrə yeni qiymət verir. Müraciətdə belə bir cəhətə xüsusi diqqət yetirilir ki, həmin dövr xalqımızın siyasi və dövlətçilik təfəkküründə, taleyimizdə böyük dönüş olduğunu göstərir.

Bu baxımdan cənab Prezident XX yüzilliyin tarixini xüsusilə dərinlən araşdırır. Tariximizin daha çox təhrif olunduğu və saxtalaşdırıldığı bu mərhələdə hadisələrə aydınlıq gətirir. Obyektiv

qiymət verir. Bunun təkcə tarix elmimizin bu günü üçün də deyil, tarixçilərimizin gələcək fəaliyyəti üçün çox böyük əhəmiyyəti vardır.

XX yüzillikdəki tariximiz məhz ilk dəfə olaraq cənab Prezident tərəfindən elmi əsasda dövrləşdirilir. Və bu dövrləşmədə dörd mərhələ göstərilir: **Birinci mərhələ** Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ərafəsi və yaranması ilə başa çatır.

İkinci mərhələ, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyət göstərdiyi 1918-20-ci illərdir. **Üçüncü mərhələ**: 1920-ci ilin aprelindən - yəni sovetləşmədən 1991-ci ilin 18 oktyabrına qədər olan dövrü əhatə edir ki, bu da Müstəqillik haqqında Konstitusiyaya Aktının qəbul olunması ilə başa çatır. Nəhayət, **dördüncü mərhələ**: 1991-ci ilin oktyabrından - müstəqilliyimizin bərpa olunmasından başlayan dövrüdür. Bu o qədər dəqiq və sərrast dövrləşmədir ki, başqa cür hərəkət etmək mümkün də deyil. Nəhayət, tariximizin müxtəlif mərhələləri təhlil olunan müraciətdə tarixə əsl obyektiv baxış diqqəti cəlb edir. Məsələn: burada sovet dövrünə verilən obyektiv qiymət, II Dünya müharibəsinə yeni səpkidə qiymət verilməsi belə bir obyektivliyin bariz nümunəsidir.

Prezident Heydər Əliyevin yeni il, yeni əsr, yeni minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti böyük əhəmiyyət kəsb edən mühüm tarixi sənəddir. Bu sənəd dövlətimizin başçısının öz xalqının keçmişinin mahir bilicisi olduğunu göstərir.

Azərbaycan həqiqi mənada insanlığın beşiyi sayılan nadir ölkələrdən biridir. Yeni əsrə keçərkən biz keçmişimizi xatırlamalıyıq. Hələ bizim eraya qədər birinci minillikdə və bizim əsrdə Azərbaycan müxtəlif mədəniyyət və dinlərin təsiri altında olmuşdur. Bu baxımdan Azərbaycan xalqı elmin və mədəniyyətin lap başlanğıcından özünəməxsus fərdi, xarakterik forma və məzmununda ibarət olmuşdur. Yunan-roma mədəniyyəti və antik sivilizasiya, zərdüştlik və iudaizm ideyaları, xristianlıq və islam, müxtəlif siyasi baxışların sintezi, Azərbaycandan keçən Böyük İpək Yolu ilə bağlı iqtisadi əlaqələr və dövlətçilik formaları - bütün bunlar ölkənin spesifikasiyasını müəyyən etməyə imkan verir.

İnsanlarda həmişə cəmiyyətdə baş verən hadisələrin öyrənilməsinə böyük tələbat olmuşdur. Bunun üçün isə hər şeydən əvvəl iqtisadi və sosial təhlil lazımdır.

Hər region düşdüyü bənzərsiz vəziyyətləri ilə seçildiyi üçün burada gedən sosial proseslər digər regionlarda baş verən proseslərə uyğun gəlmir. Bu baxımdan Azərbaycan həqiqətlərinin xüsusiyyətlərini, məsələn: iqtisadiyyatın xarakterini, əhalinin artım xüsusiyyətlərini, geostrateji vəziyyəti və s. öyrənmək vacibdir.

Tarixi yaddaş elə bir sərvətdir ki, onsuz millətin varlığı qeyri-mümkündür. Yalnız bir dili bilmək, ərazi cəhətdən yaxın olmaq, bunlar təbii ehtiyatlar və iqtisadi potensialı həll etmir. Bunlar bizə aydın olduğu kimi azdır. Ancaq yaddaş isə hər şeydən güclüdür. Bax, bu isə xalqın mənəviyyəti olduğundandır ki, xalqımız həmişə öz dahi oğullarını - Babəki, Koroğlunu, Məmməd Əmin Rəsulzadəni unutmur.

Prezidentimizin müraciəti çap olunmuş qəzet səhifələrini vərəqləyərkən peşəkar tarixçi kimi, mən bir daha onun sosial-siyasi sahədə apardığı təhlilləri və bunların Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələr sistemində düzgün yer tutduğunu daha aydın görürəm.

Azərbaycan əsrlər boyu Avropa və Asiyanı birləşdirən həqiqi dəhliz olub ki, buradan müxtəlif qəbilə və xalqların miqrasiyası keçib. Burada Prezidentimiz xalqımızın fərdi cəhətlərini və milli xüsusiyyətlərini, füsunkar təbiətini, flora və faunamızın zənginliyini bir daha qeyd etməklə, xalqımızın çoxsaylı etnik komponentlərin birliyindən yarandığını, öz dövlətlərini yaratdıqlarını göstərir.

Xalqımız həmişə humanist ideyalar daşıyıcısı olmuşdur. Onun ən yaxşı oğulları: şairlər, rəssamlar, alimlər hələ bizə qədər azadlıq barədə öz minillik arzularını bədii obrazlar vasitəsilə çatdırı bilmişlər.

Müraciəti oxuyarkən biz bir daha aydın görürük ki, bu tarixi sənədin müəllifi olan dövlətimizin başçısı keçmiş tarixi dövlətləri lokal deyil, dünya miqyasında nöqteyi-nəzərdən keçirir. Bu baxımdan sonuncu, yəni dünya miqyasında yanaşma isə sənədin bizim üçün nə qədər əhəmiyyətli və qiymətli olduğunu göstərir.

Burada bizim müxalifət haqqında da bir neçə söz demək istədim. Görəsən müxalifət nümayəndələri öz proqramlarında tarixin dərslərinə niyə istinad etmirlər? Nə üçün onlar tarixi keçmişimizin gələcəyimiz üçün nə qədər əhəmiyyətli olduğunu başa düşmürlər? Onlar "dağıtmaq" və "yaratmaq" anlayışlarının mahiyyətini dərk etmirlərmi? Dünya tarixi təcrübəsindən istifadə etmirlərmi? Təəssüf ki, bütün bu suallara dair onların etdiklərinə bu gün mənfi cavab vermək olar.

90-cı illərin hadisələri bir-birini əvəz edərək bizim gözümlə qarşısından keçdi. Bunlar hamısı tarixə məxsusdur, tarixin kimə məxsus olduğu, eyni zamanda kimin tarixdə qalacağı, kimin isə nə cür qiymət alacağını isə zaman özü müəyyənləşdirəcək.

Heydər Əliyev tarixdə bir çox səbəblərdən əbədi qalacaqdır. İlk növbədə ona görə ki, o əməlinin miqyasına və əhəmiyyətinə görə xalqın həyatında əsrlərin çoxsaylı problemlərini həll edən bir rəhbərdir. O təkcə milli tariximizi, eyni zamanda dünya tarixini bildiyi üçün baş vermiş hadisələri dəqiq təhlil etmək bacarığına malikdir, onlardan düzgün nəticələr çıxarmağı bacarır.

Bu illər ərzində gözümlə qarşısından nə qədər rəhbərlər keçsə də, onlardan heç biri onun qədər perspektivi düşünərək, ölkəmizin gələcək yönümünü müəyyənləşdirə bilmədi. Onlar demokratiya, müstəqillik haqqında danışıqlar da, bu istiqamətdə düzgün iş apara bilmədilər. Tarix isə "boşboğazları" deyil, yaradanları öz yaddaşında saxlayır. Bu həmişə belə olub, bu gün də belədir və gələcəkdə də belə olaraq qalacaqdır.

Diqqətinizə görə sağ olun!

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
29 dekabr 2001-ci il.*

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTİNİN İNKİŞAF İDEOLOGİYASI

Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısındakı saymaqla qurtara bilməyən ən böyük xidmətlərindən biri də cəmiyyətimiz üçün İlham Əliyev kimi xalqa xidmətdən güc alan, milli mənafeləri hər şeydən üstün tutan, bacarıqlı, istedadlı, səriştəli, idarəetmə işində artıq kifayət qədər təcrübəsi olan kamil bir şəxsiyyəti yetişdirib bəxş etməsidir.

Bu baxımdan məqalədə İlham Əliyevlə əlaqədar söylənilən fikirləri fəlsəfi təfəkkür, elmi-nəzəri təhlil və ümumiləşmə baxımından əsaslı, siyasi baxımdan düzgün və əhəmiyyətli hesab edirəm.

"Azərbaycan" qəzetində çap olunan "Azərbaycanda siyasət: dünən, bu gün və sabah" adlı məqaləni maraqla oxudum.

Məqalədə müəllif Azərbaycanın müasir inkişafını dərin fəlsəfi təfəkkür süzgəcindən keçirərək təhlil edir, ictimai-siyasi həyatımızın vacib məsələlərini ətraflı şərh edərək qiymətli fikirlər söyləyir. Bu fikirlər Azərbaycanın indiki inkişaf mərhələsi və gələcəyi üçün də çox qiymətli və əhəmiyyətlidir.

Məqalədə SSRİ-nin dağılmasından sonrakı dövrdə Azərbaycanın siyasi məkanının real vəziyyəti, Azərbaycan cəmiyyətində baş verən yeni siyasi proseslər, hadisələr və bunlar 80-ci illərin sonlarına yaxın və müstəqilliyin başlanğıcındakı yanaşma fəlsəfi təfəkkür baxımından təhlil edilir, o zamankı hakimiyyətlərin yaranmış yeni şəraitin düzgün siyasi təhlilini verməyə, siyasi, iqtisadi və ictimai həyatımızın yeni istiqamətlərini hazırlamağa qadir olmadıqları göstərilir. Çox düzgün olaraq göstərilir ki, dəyişilmiş şəraitdə yeni həyatımızın gündəlik təşkili üçün zəruri olan rəşional-funksional şüur və davranış modellərinin çoxluğu şəraitində emosionallıq, bir ideologiya mücərrədliyi hökm sürür, ölkənin hansı yolla gedəcəyi və qarşıdakı perspektivin nədən ibarət olacağı isə o zamankı rəhbərliklər tərəfindən dərk olunmurdu.

Təbii ki, hər şeyi inkar etmək, vurub-dağıtmaq, emosional çıxışlar, hayküyçülük və ancaq pisləmək eyforiyasına qapılmaqla ölkənin gələcək inkişafı yolunu müəyyən etmək mümkün deyildi. O zamankı

siyasi qüvvələr heç bu haqda düşünmür, müstəqilliyin ilk illərindəki siyasi şüur isə belə düşüncədən çox-çox uzaq idi. Dərin elmi-siyasi təhlil əsasında müəllif çox düzgün olaraq belə bir nəticəyə gəlir ki, xalqın müstəqillik sevincinə qatılan bu acılar-ağrılar müstəqillikdən xalqın, ölkənin xeyrinə nəinki istifadə etməyə imkan vermədi, əksinə Azərbaycan beynəlxalq aləmdə getdikcə təcrid vəziyyətinə düşərək müxtəlif coğrafi-siyasi oyunlar obyektinə çevrildi, cəmiyyət həyatının bütün sahələri ciddi sarsıntılara ağır böhrana düşər oldu.

Yaxın keçmişdə yaşadığımız və bir çoxlarının unutmaq istədikləri və bəzilərinin də unudulmuş hesab etdikləri və heç bir zaman unudulmamalı o, qarışıq-dolaşq, ziddiyyətli faciəli dövrün dərin elmi-fəlsəfi təhlilinin verildiyi bu məqalə kamil bir filosof alimin dərin təhlil, müşahidə və düşüncələrinin çox uğurlu nəticəsidir. Bu bizim son

illərdəki ictimai-siyasi fikrimizdə o dövrdəki hadisələrin, siyasi, iqtisadi, sosial və mənəvi-əxlaqi proseslərin ilk olaraq belə dərin və dəqiq fəlsəfi təhlil əsasında ümumiləşdirilməsidir.

Son otuz ildə Azərbaycanda gedən modernləşdirməni səciyyələndirən cəhətlər elmi əsaslarla çox dəqiq və düzgün müəyyən edilmiş və hər bir mərhələ haqqında söylənilən fikirlər oxucunu düşündürür və həm də söylənilən fikirlərin obyektivliyinə inandırır.

Məqələdə modernləşmənin birinci mərhələsində milli dəyərlərin dirçəlişini şərtləndirən və onunla bilavasitə bağlı olan cəhətlər açılır, bu prosesin gedişi, nəticələri araşdırılır və ümumiləşdirilir. Modernləşmənin çox düzgün verilən ikinci mərhələsində yenidənqurma və aşkarlıq şəraitində gedən proseslərin nəticə etibarilə iqtisadi fəaliyyətin yeni iqtisadi modellərin formalaşmasını gətirib çıxarması yeni iqtisadi təfəkkür baxımından təhlil edilərək ümumiləşdirilir.

Səriştəsiz və siyasi yetkinliyi kifayət qədər olmayan o zamankı rəhbərlərin siyasət və iqtisadiyyat sahəsindəki dəyişikliklərin məhz insanların yeni fəaliyyətləri üçün yaranmış yeni şəraitlə üzvü surətdə bağlılığını görə bilməmələri, ölkə daxilində separatçılıq və anarxiyanın baş alıb getməsi nəticəsində dövlətçiliyimizin özünün məhv olmaq təhlükəsi qarşısında qalması isə əslində cəmiyyətin modernləşməsi imkanının tamamilə aradan qalxması haqqındakı fikirlər təkcə elmi-nəzəri və əməli əhəmiyyət deyil, eyni zamanda o çətin və son dərəcə ağır və təhlükəli günlərimizi unudanlar üçün ciddi bir xəbərdarlıq olmaqla, bugünkü günümüz üçün də çox mühüm siyasi əhəmiyyətə malikdir.

Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə qayıdışından sonrakı dövrün mahiyyəti dərin təhlil əsasında şərh edilərkən transformasiyanın məhz bu mərhələsində ölkə daxilində demokratik dəyişikliklərin başlanması, milli ideologiyamızın başlıca ünsürlərinin formalaşma istiqaməti götürməsi, dövlətçiliyimizin milli identifikasiyasının başlıca ehkamlarının məhz bu dövrdə formalaşması kimi proseslərin baş verdiyi göstərilir ki, bu da öz növbəsində Azərbaycan dövlətinin inkişaf modelinin təkmilləşməsini stimullaşdırır. Müəllif bütün bu dərin elmi-

nəzəri araşdırmalar gedişində çox düzgün olaraq "Azərbaycanda sintetik yeniliklərə açıq olan, konstruktiv rol oynayan inkişaf ideologiyasının formalaşmağa başladı"ğı fikrini ümumiləşdirir.

Heydər Əliyevin elmi-nəzəri irsinin şərh və öyrənilməsinə, bu böyük şəxsiyyətin və siyasət adamının yenidən hakimiyyətə qayıdışından sonrakı dövrün təhlilinə dair çox sanballı yazıları ilə tanınan müəllif cəmiyyətimizin ehtiyac duyduğu vacib məsələlərin dərinəndə araşdırılması sahəsində bu gün çox vacib olan milli ideyamıza dair Heydər Əliyev irsindən bəhrələnərək bu maraqlı məqaləsində bir sıra yeni fikir və mülahizələrlə çıxış edir. Həmin fikirlərdən biri bizim inkişaf ideologiyamızın müasir ideoloji cərəyan olan neokonservatizm ilə əlaqələndirilməsi məsələsidir. Müasir neokonservatizmin mahiyyətini şərh edən müəllif onun liberalizm və sosializm ilə qovuşaraq ideoloji bir ahəngdarlıq yaratdığı fikrini irəli sürür. Burada məhz Heydər Əliyevin dövlət idarəçiliyi sahəsindəki zəngin nəzəriyyəsi və təcrübəsinə, onun dövlət idarəçiliyi sahəsindəki çoxcəhətli əməli təcrübəsinə əsaslanaraq, liberalizmin və neokonservatizmin sintezinin real sosialist və demokratik elementlərlə tamamlandığı bu ideoloji müştərəklikdən müstəqil, demokratik Azərbaycan quruculuğunda məharətlə istifadə edildiyi fikri elmi-nəzəri cəhətdən bacarıqla əsaslandırılır. Fikrimizcə bu, müəllifin irəli sürdüyü, çox maraqla və bacarıqla əsaslandırıdığı yeni bir fikirdir. Bu fikirdə nəsilərin varisliyi, inkişaf ideologiyamızın ayrılmaz tərkib hissəsi olan "ənənələr" anlayışı, cənab Prezidentin dediyi "milli hissiyyatlar" və bunlara sədaqət və eləcə də bunların ümumbəşəri dəyərlərlə üzvü surətdə əlaqələndirilməsi kimi məsələlərin dövlət quruculuğumuzun rəhni olduğu göstərilir və əsaslandırılır. Digər tərəfdən müəllif belə bir fikri çox müvəffəqiyyətlə əsaslandırır ki, bu gün Azərbaycanda cəmiyyət həyatının bütün sahələrinə nüfuz etmiş neokonservatizm Azərbaycan üçün çox uyğundur. Bu fikrini əsaslandıran müəllif 1988-1993-cü illərin ağır və anarxiyaya gətirib çıxarmış qarmaqarışq dövrünü yada salaraq müasir neokonservatizmin güclü dövlətin zəruriliyini nəzərdə tutduğunu göstərir.

Digər tərəfdən diqqət yetirilən mühüm məsələlərdən biri də liberalizm və neoliberalizmlə əlaqədardır. Hazırki dövrdə "xalis" liberalizm olmadığı kimi, "xalis" konservatizm də olmadığını söyləyən müəllif 1993-cü ildən bəri Azərbaycanda yeridilən siyasətdə liberal ideologiyaya, yeni şəraitə, Azərbaycanda mövcud olan spesifik şəraitə uyğun olaraq yeni məzmun verildiyi, yeni tərzdə yaşıldığı fikrini əsaslandırır və müstəqil Azərbaycanın ideoloji konstruksiyasının müəyyənləşdirilməsində bu gün milli həyatımızda mühafizəkarlıqla liberalizmin, demokratizm ilə sosializm cərəyanlarının bir-biri ilə üzvü əlaqələrinin aydınlaşdırılmasının zəruriliyini qeyd edir. Eyni zamanda bu dörd ideologiyanın əsas tutduğu başlıca üstünlükləri ayrı-ayrılıqda şərh edərək Azərbaycan dövlətçiliyinin XXI əsrdə güclü, hüquqi və demokratik dövlət kimi gələcək inkişafını müəyyən edəcək üç başlıca amil: milli ideya, şəxsiyyət və millətin məqsədyönlü mövqeyi haqqında yeni fikir söyləyir. Bu amillərin nəzərə alınması şübhəsiz ki, bu gün həyatda, əməli işdə özünü doğrultmuş siyasi xəttin və eləcə də iqtisadiyyatın sərbəstləşdirilməsinin davam etdirilməsini, ənənələrin və təməllərin varisliyinin qorunub saxlanılmasını və qərbləşmənin müəyyən məqbul sayılan səviyyəyə çatdırılmasını tələb edir. Şübhəsiz ki, bu gün bunları da ancaq yeni tərzdə düşünən, yeni təfəkkürlü yeni siyasətçilər nəslə yerinə yetirə bilər.

Diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də neokonservatizm ilə Azərbaycançılığın nisbəti məsələsinin şərhidir. Bu çox vacib məsələni şərh edərkən öncə "ideologiya" anlayışı və "Azərbaycançılıq" ideyasının mahiyyətlərini təhlil edərək belə bir fikir inamla sübuta yetirilir ki, "Azərbaycançılıq" həqiqətən bu gün bizim milli-dövlət ideologiyamızdır və bu ideologiya hər şeydən əvvəl Azərbaycanın möhkəmləndirilməsi, inkişafı və ümumiyyətlə qorunub saxlanması üçün çox zəruri və əhəmiyyətli bir vasitədir. Eyni zamanda məqalədə "Azərbaycançılıq" ideyasının müəyyən mənada neokonservatizmin bir hissəsi, bir əlavəsi kimi bunların hər ikisinin vəhdəti haqqında fikrin irəli sürülməsi də elmi-nəzəri cəhətdən maraq doğurur. Hər iki ideologiyanın bir-birini tamamlaması, onların bu vəhdətliyi Azərbaycanı sivil dövlətlər sırasına

çıxarmağa kömək edir.

Cəmiyyətimizin indiki mərhələsinin irəli sürdüyü, ictimai-siyasi və elmi-nəzəri fikrimizdən təkidlə öz həllini tələb etdiyi bu vacib məsələlərə, ictimai inkişafımızın irəli sürdüyü suallara məqalədə yüksək elmi-nəzəri səviyyədə cavab verilir. "Müstəqil Azərbaycan dövlətinin əsas ideyası Azərbaycançılıqdır..." deyən Heydər Əliyevin müdrik fikirlərinə istinad edən müəllif haqlı olaraq belə bir nəticəyə gəlir ki, "Milli ideyanın" əsas forması olmaqla, bu ideologiya Azərbaycanda bu gün və gələcəkdə son dərəcə vacib olan birliyimizin təmin edilib möhkəmləndirilməsi işinə kömək edir.

Yeni maraqlı fikirlərlə zəngin olan məqalədə millətin birlik və yekdilliyi ilə yanaşı qloballaşma şəraitində milli özünüdərkən mühüm və çox zəruri bir amil olduğu tezisi də irəli sürülür.

Müstəqil Azərbaycanın Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdışından sonrakı dövlət siyasətinin siyasi və iqtisadi strategiyasının təhlilinə həsr edilmiş bölməsindəki yeni fikirlər də diqqəti cəlb edir. Dövlət siyasətimizin yeni konsepsiyasının realizm və pragmatizm üzərində qurulmasının dərinədən təhlil olunaraq, bunun Azərbaycanda məhz güclü və müstəqil dövlətçiliyin yaradılması, unitar, demokratik dövlət qurulması işinə istiqamətləndirildiyi əsaslandırılır. İndi müstəqilliyimizdən keçən on ilin ümumi yekunu, Azərbaycanda dünyəvi, demokratik, hüquqi dövlətin möhkəm təməlinin yaradılması bu fikrin əsaslı olduğunu təsdiq edir. Təbii ki, bu dövləti biz realizm və pragmatizmə əsaslanan dövlət siyasətimizin 1993-cü ilin ikinci yarısından hazırlanmış və o, vaxtdan bəri uğurla həyata keçirilən yeni konsepsiya əsasında qura bildik. O, siyasət ki, azərbaycan xalqının, müstəqilliyimizin, dövlətçiliyimizin mənafeyinə uyğundur, bu siyasət Azərbaycan dövlətini qorumaq üçün davam etdirilməlidir.

Hesab edirəm ki, Azərbaycanın dövlətçiliyi, müstəqilliyi, onun gələcəyi üçün Heydər Əliyevin siyasəti düzgün başa düşülməli, gənc qüvvələr bu siyasəti irəli aparmalı, bu siyasət davam etdirilməlidir.

Bu gün Azərbaycanın qarşısında böyük problemlər dayandığı, onun inkişafını, varlığını istəməyən dövlətlərin bizə qarşı bəd əməllərlə

fəaliyyət göstərdikləri bir zamanda onu tək-cə iqtidar deyil, iqtidarlı, müxalifətli, bütün xalqımız, cəmiyyətimizin sıx birliyi və yekdilliyi qorunmalıdır. Təəssüf ki, bu gün cəmiyyətimiz müxalifət qüvvələrinin milli mənafehlərlə uzlaşmayan siyasəti üzündən belə bir birlikdən hələ çox uzaqdır. Bu gün Azərbaycan cəmiyyətində birlik və yekdillik həmişəkindən çox vacibdir. Təəssüf ki, dünyanın belə gərgin və qarışıq vaxtında bir çox siyasi qüvvələr ümumi işə kömək etmək əvəzinə, küçə və meydanlarda mənasız, məzmunsuz yürüşlər təşkil etməklə, terrorizmin tüğyan etdiyi belə bir qarışıq zamanda daxildə sabitliyin pozulması ilə Azərbaycana dəyəcək zərərin məsuliyyətini dərk etmirlər. Axı nə üçün müxalifət qüvvələri tarixin ibrət dərslərini belə tez unudurlar? İqtidar-müxalifət dialoqunun zəruri olduğunu dönə-dönə qeyd edən müəllif məqalədə bunun vacibliyini əsaslandırır, Azərbaycanda müxalifətin yaranmasından bu günə qədər onun keçdiyi yolu, hazırki fəaliyyətini araşdırır.

Azərbaycanda müxalifət hərəkatının tarixini ardıcılıqla nəzərdən keçirərək dərinlən təhlil edən müəllif köhnə "milli" müxalifətin yeni şəraitə uyğunlaşa bilmədiyini, öz baxışlarını və dünyagörüşünü, öz mübarizə üsulları və metodlarını təkmilləşdirə bilməyərək dərin böhran keçirdiyini göstərərək çox düzgün olaraq belə bir nəticə çıxarır ki, müxalifətin "köhnə qvardiyası" siyasi səhnədən uzaqlaşmalı və Azərbaycanda konstruktiv müxalifət mühiti formalaşmalı, əsl demokratik müxalifət məkanı yaranmalı, Avropa, Qərb anlamında yeni gənc qüvvələrdən ibarət sivilizasiyalı müxalifət formalaşmalıdır. Bunu bugünkü günümüzün reallığı, Azərbaycanın ictimai-siyasi inkişafının müasir mərhələsi, eyni zamanda müxalifətin düşdüyü indiki vəziyyət tələb edir. Azərbaycan müxalifətinin bu gün ağır daxili böhran keçirməsi isə onun hakimiyyət uğrunda mübarizəyə həddindən artıq uyması, şəxsi ambisiyaları ilə əlaqədardır.

Siyasi mübarizəyə, hakimiyyət uğrunda mübarizəyə uymaqla biz torpaqlarımızı qorumaq uğrunda mübarizəni unutduq, bu gün yenidən hakimiyyət uğrunda mübarizəyə uymaqla itirilmiş torpaqlarımızı geri qaytarmaq uğrunda mübarizəni yaddan çıxara bilərik. Birdəki bu gün

hakimiyyətə gəlmək istəyənlər vaxtilə hakimiyyətdə olarkən siyasətləri iflasa uğrayanlardır.

Qoy gələcəkdə hakimiyyətə yeni siyasəti olan, Heydər Əliyev siyasi məktəbində yetişmiş, püxtələşmiş şəxslər gəlsinlər. Onlar bu gün Heydər Əliyevin ətrafında sıx birləşmiş təcrübəli qüvvələrə arxalanaraq gənc qüvvələri öz ətraflarında toplansınlar, Azərbaycanın taleyini öz əllərinə alıb qorusunlar, ölkəni bugünkü dünyanın ruhuna uyğun yolla irəli aparsınlar.

Belə bir fikir inamla əsaslandırılır və çox düzgün olaraq göstərilir ki, Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı olan İlham Əliyevin simasında bu gün Azərbaycan siyasətçilərinin gənc nəslə formalaşmışdır.

Hesab edirəm ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısındakı saymaqla qurtara bilməyən ən böyük xidmətlərindən biri də cəmiyyətimiz üçün, Azərbaycan üçün İlham Əliyev kimi xalqa xidmətdən güc alan, milli mənafehləri hər şeydən üstün tutan, bacarıqlı, istedadlı, səriştəli, idarəetmə işində artıq kifayət qədər təcrübəsi olan kamil bir şəxsiyyəti yetişdirib bəxş etməsidir. Bu həm də bütövlükdə Əliyevlər ailəsinin cəmiyyətimiz və xalqımız qarşısındakı çox böyük məsuliyyətinin nəticəsidir. Şübhəsiz ki, İlham Əliyevin yeni dövrün siyasətçisi kimi yetişməsi və onun çalışdığı sahələrdəki indi hamımızı sevindirən uğurları isə onun öz zəhmətinin, istedad və bacarığının nəticəsi olmaqla bərabər, həm də onun çox böyük siyasi gələcəyindən xəbər verir.

Bu gələcək isə Azərbaycanın siyasi gələcəyi ilə çox uzlaşır. Tarix, beynəlxalq təcrübə göstərir və dönə-dönə təsdiq edir ki, öz gələcəyi haqqında vaxtında düşünməyən, dövlətinin taleyini biganəliklə tarixin axarına buraxan xalqları, dövlətləri isə zaman məyus edir.

Bu gün dünyanın və regionumuzun qarışıq, dolaşq hadisələrlə qarşılaşdığı bir zamanda, kövrək müstəqilliyə, gənc dövlətə, zəngin sərvətə malik olan, çox əlverişli geosiyasi bir məkanda yerləşən, qarşısında həllini gözləyən çoxlu problemləri və istəməyənləri olan Azərbaycan xalqı özünün və dövlətinin gələcəyinə biganə qala bilməz. Çox şükürlər olsun ki, bu, gələcək üçün Azərbaycanda Heydər Əliyev

siyasi məktəbinin bir ulduzu parlamaqdadır. Biz onun qədrini bilməli və qorunmalıyıq. Odur ki, bu baxımdan məqalədə İlham Əliyevlə əlaqədar söylənilən fikirləri fəlsəfi təfəkkür, elmi-nəzəri təhlil və ümumiləşmə baxımından əsaslı, siyasi baxımdan düzgün və əhəmiyyətli hesab edirəm. Çox uğurlu olan bu təhlil və ümumiləşmələr məqalədə inkişaf ideologiyamız haqqında irəli sürülən fikirlər ilə üzvü surətdə birləşir.

Əminəm ki, çox dərin elmi-nəzəri təhlilə və maraqlı ümumiləşmələrə əsaslanan məqalədə irəli sürülən yeni fikirlər 1988-ci ildən bəri respublikamızda baş verən və cəmiyyət həyatımızın bütün sahələrini əhatə edən ən mühüm ictimai-siyasi proseslər barədə çıxarılan qiymətli nəticələr ictimai-siyasi fikrimizin inkişafı üçün faydalı olacaqdır. Bunun üçün isə hesab edirəm ki, məqalənin ayrıca kitabça şəklində nəşr olunması, ictimaiyyətçi alimlərimizin toplandığı kollektivlərdə elmi müzakirəsinin keçirilməsi əhəmiyyətli olardı.

*"Azərbaycan" qəzeti,
23 yanvar 2002-ci il.*

**"MÜASİR İNTEQRASIYA PROSESLƏRİNDƏ YUNANISTAN
VƏ AZƏRBAYCAN AVROPA ŞURASININ BƏRABƏR
HÜQUQLU ÜZV DÖVLƏTLƏRİ KİMİ"
ELMİ-PRAKTİK KONFRANSINDA ÇIXIŞ**

Bu gün bizim Dövlət İdarəçilik Akademiyasında keçirilən konfrans iştirakçılarını, xüsusilə də birinci dəfə bizim akademiya olan dost Yunanıstan səfirliyinin Azərbaycandakı nümayəndələrini salamlayıram, hamınıza xoş gəldin deyirəm. Bildiyiniz kimi, bu elmi-praktik konfrans Yunanıstan-Azərbaycan parlamentlərarası əlaqələri üzrə qanun yaradıcılığı mövzusunə həsr olunub. Bu bizim üçün çox ciddi, önəmli mövzudur. Belə bir cəhət də bizim üçün çox əhəmiyyətlidir ki, Azərbaycan cənab Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi dövrdən dünya birliyinin bərabərhüquqlu, həqiqi üzvü olmaq üçün ardıcıl olaraq səy göstərir, dünya birliyində Azərbaycanın öz layiqli yerini tutması üçün dövlətlərarası əlaqələrin genişlənməsinə, onların inkişaf etməsinə

əhəmiyyət verir və şübhəsiz ki, bu əlaqələrin qurulmasında, təkmilləşməsində parlamentlərarası əlaqələrin yaradılması, inkişafı böyük rol oynayır. Bu baxımdan bu gün Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Milli Məclisin üzvləri ilə birlikdə, Sosial-İqtisadi Siyasət Komissiyasının sədri və parlamentin Yunanıstan-Azərbaycan parlamentlərarası əlaqələr sahəsi üzrə məsul, millət vəkili Hadı Rəcəblinin təşəbbüsü ilə keçirdiyimiz bu konfrans şübhəsiz ki, həmin əlaqələrin inkişafında böyük rol oynaya bilər. Buna görə də konfransda aparılacaq fikir mübadiləsi, məsləhətləşmələr birinci növbədə Yunanıstanla bizim münasibətlərimizin gələcək inkişafı üçün çox faydalı ola bilər. Yunanıstan bizim üçün çox maraqlı bir ölkədir. Yunanıstan çox mehriban, geniş qəlbli insanları ilə məşhurdur. Azərbaycanın Yunanıstana, yunan xalqına böyük hörməti vardır. Biz bütün dövlətlərlə, bütün xalqlarla yaxşı əlaqələr, təmas yaratmaqda maraqlıyıq. Şübhəsiz ki, bizi Yunanıstanla da belə əlaqələr çox maraqlandırır. Biz Yunanıstanı dost ölkə hesab edirik. Bizim belə düşünməyə haqqımız vardır. İlk növbədə biz görürük ki, Yunanıstan da Azərbaycana belə bir dostluq münasibəti bəsləyir. Azərbaycanda çox yaxşı bilirlər ki, hələ 1996-cı ildə Lissabon zirvə görüşündə Azərbaycanın mövqeyini Yunanıstan müdafiə etmişdir. Biz bunu yüksək qiymətləndirir və daim yadda saxlayırıq ki, 1997-ci ildə ATƏT-in xarici işlər nazirlərinin Kopenhagendə keçirilən şurasında Yunanıstan nümayəndəsi yeganə nümayəndə idi ki, Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləmişdi. Bunlar hamısı bizim üçün çox maraqlı, çox əhəmiyyətlidir. Bax, bu qarşılıqlı əlaqələr, qarşılıqlı təmaslar əlaqələrimizin inkişafına get-gedə böyük imkan yaradır. Və hesab edirəm ki, bu cür elmi-praktik konfransın keçirilməsi məhz Yunanıstanla parlamentlərarası əlaqələrin gələcək inkişafının istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi bu dostluğun, bu əlaqələrin gələcəkdə inkişafı üçün çox əhəmiyyətli olacaqdır. Ona görə də icazə verin konfransı açıq elan edim, konfransın işinə və bütün iştirakçılarna müvəffəqiyyət arzu edim.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
27 fevral 2002-ci il.*

**FRANSA SİYASİ ELMLƏR AKADEMİYASININ
PREZİDENTİ, BEYNƏLXALQ MÜNASİBƏTLƏR
İNSTITUNUN DİREKTORU CƏNAB TİYERİ DE MONBRIAL
İLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Bu gün Akademiyamız üçün çox maraqlı bir gündür. Bilirsiniz ki, akademiyaımızın Fransa Respublikası ilə əlaqələri genişdir. Biz iki ildir ki, TEMPUS-TASIS proqramı çərçivəsində əlaqələr saxlayırıq. İndi də Fransa ilə ikitərəfli əlaqələrimiz var. Qrenobl və Bordo Siyasi Elmlər İnstitutları ilə də yaxşı əlaqələrimiz var. Bizim burada oturan mütəxəssislərin bir çoxu orada olublar. Bir çox tələbələrımız Fransanın ali məktəblərində təhsil alırlar. Oradan bir çox görkəmli alimlər də bizim akademiya da sizin qarşınızda çıxış ediblər. Bu gün bizim Fransadan gələn daha bir hörmətli qonağımız var. Fransa Siyasi Elmlər

Akademiyasının rəhbəri Tiyeri de Monbrial bu gün bizim qonağımızdır. O siyasi elmlər, politologiya sahəsində çox tanınmış dünya şöhrətli bir alimdir. Və bu gün onu bizim bu gənc akademiyanın divarları arasında görmək bizim üçün çox xoşdur. Bu gün onu bizim Fransadakı çox hörmətli səfirimiz, sizin hamınızın yaxşı tanıdığı xanım Eleonora Hüseynova müşayiət edir.

Qeyd etmək istəyirəm ki, tələbələrımız arasında fransız dilinə çox böyük maraq var. Tələbələrımız çox istəyirlər ki, fransızlarla görüşüb onlarla təmasda olsunlar. Eşidəndə ki, sizin kimi hörmətli bir şəxsiyyət bizim akademiya qonağıdır, onlar çox sevindilər. Amma hər şeyi vaxt, zaman həll edir. Bizim Fransa ilə əlaqələrimiz bir saatın işi deyil, bu gələcəyin işidir, gələcəkdə də bizim imkanlarımız daha çox olacaq. Sizin söhbətiniz bizim üçün çox maraqlıdır. O mənada ki, bizim auditoriya üçün, bizim gənclər üçün çox maraqlı məqamlar var. Xalqların bir-birinə yanaşması ilə əlaqədar bu cəhət çox maraqlıdır. Biz fəxr edirik ki, Azərbaycana gələn hər bir qərbli, bu cəhəti çox tez görə bilir və siz çox mahir siyasətçi, siyasət alimi kimi bu cəhəti qəlbən hiss etmişiniz. Siz dünən Azərbaycanın bəzi yerlərində oldunuz, mən bunu televizor vasitəsilə qısa da olsa gördüm. Sizə verilən dolğun sualları siz təcrübəli bir alim kimi cavablandırdınız. Və ona görə də bu gün bu cəhətlər, məqamlar bizim auditoriya üçün çox maraqlıdır. Əgər bu gün biz əsas problemimizi tanıtdıra bilmiriksə, deməli biz bu məsələni kifayət qədər qaldıra bilməmişik. Yəni bu söhbət adi bir söhbət deyil. Burada çox böyük məna var, mən bu mənalara ortaya çıxarmaq istəyirəm. Və gələcəkdə biz bu cəhətə gərək fikir verək və bu məqamları gücləndirək. Görüşdə Dağlıq Qarabağ probleminə toxunacağıq. Bu bizim ən ağır dərdimizdir. Buna dərd də demək olmur, bu bizim böyük müsibətimizdir. Biz arzu etmərik ki, heç bir xalqın başına bu cür müsibət gəlsin. Və bu müsibət üçün mən hesab edirəm ki, dünya da məsuliyyət daşıyır. Bizim yaşadığımız Böyük Qafqaz da böyük məsuliyyət daşıyır. Siz dediniz ki, bu çətin problemdir, siz düz deyirsiniz. Ancaq mən demək istərdim ki, bu özü özlüyündə çətin

problem deyil, bu son dərəcədə çətinləşdirilmiş problemdir. Dünya bilir ki, biz bu problemi sülh yolu ilə həll etmək yolunu tutmuşuq. Bizim prezidentlərimiz çox düzgün, ağıllı, xalqın bəyəndiyi yolu tutublar. Cənab Jak Şirak da bizi dəfələrlə buna çağırıb. Azərbaycan Prezidenti də bu problemi sülh yolu ilə həll etmək istəyir. Bir halda ki, biz dünyanın məsləhətinə qulaq asırıq və dünyanın problemi həll edən ölkələrin borcudur ki, bu şəraiti yetişdirlərsinlər. Problem başlı-başına buraxıla bilməz. Bu silahlı münaqişəyə çıxarar. Belə də lazım deyil. Bugünkü dünya bunu rədd edir və rədd etməlidir. Burada böyük dövlətlərin - Amerika, İngiltərə, eləcə də digər ölkələr və xüsusilə də Fransanın, Rusiyanın problemin həllinin yetişdirilməsi üçün böyük rolu ola bilər və biz buna ümid edirik. Siz bu sahədə tədqiqatçı bir alim, siyasət adamı kimi və mən də 30-40 il bu məsələlərlə məşğul olan mütəxəssis kimi çox istərdim ki, biz alimlər bu istiqaməti düzgün müəyyənəndirək. Və

onda onun yetişməsi də çox tez olar. Bu gözəl diyar, bu Qafqaz gərək müharibədən uzaq olsun. Qərb dövlətləri gərək bu regionda çox geniş fəaliyyət göstərsin. Bu məqam da çox düzgün qeyd edildi ki, burada həmişə kim isə başqalarının üzərində hegemonluq edir. Ancaq cənab Prezident Heydər Əliyev istəyir ki, dünya dövlətlərinin hamısı bu problemin həllində iştirak etsinlər, bu hadisələrin fəal iştirakçısı olsunlar.

Nəhayət, sizə bugünkü tədbirin iştirakçıları adından öz təşəkkürümü bildirirəm, bizim akademiya da olduğunuz bu görüşü həmişə xatırlayacağıq. Siz elmi-tədqiqatla məşğul olursunuz, bizim bu gənc akademiya da qarşıdakı iki il üçün elmi istiqamətlər müəyyənləşdirilib. İstədim ki, onu sizə təqdim edim, boş vaxtınızda tanış olarsınız. Bizim vaxtımız olmadı ki, akademiya da haqqında geniş məlumat verək, ancaq akademiya da haqqında bizim bukletimiz vardır. Burada bizim barədə hər şey yazılıb. Onu da sizə təqdim edirəm. Bu gün Akademiya da təşrif buyurduğunuza görə Sizə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Sağ olun.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
3 sentyabr 2002-ci il.*

**"CƏNUBİ QAFQAZDA ENERJİ SİYASƏTİ: KONFLİKTLƏR:
REALLIQ VƏ PERSPEKTİVLƏR" MÖVZUSUNDA
KEÇİRİLMİŞ DƏYİRMİ MASADA ÇIXIŞ**

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında keçirilən "Dəyirmi masa"nın işində iştirak edən uzaq və yaxın xaricdən gəlmiş qonaqlarımızı, bu dəyirmi masanın bütün iştirakçılarını səmimi qəlbədən salamlayır, hamınıza xoş gəlmisiniz deyirəm. Dəyirmi masaya ekspertlər, politoloqlar, kütləvi informasiya vasitələrinin, siyasi partiyaların nümayəndələri dəvət olunmuşlar.

Proqramdan sizə məlum olduğu kimi, bugünkü "Dəyirmi masa"nın işində Böyük Britaniya Lordlar Palatasının üzvü, çox hörmətli cənab Lord Con Maklaski, London Konfliktlər və Dövlət Quruculuğu üzrə İnformasiya Şəbəkəsinin icraçı direktoru cənab Dennis Sammut və eləcə də Bakıdakı bir çox xarici səfirliklərin nümayəndələri iştirak edirlər. Onların Akademiyamıza gəlişlərindən məmnun olduğumu bildirir və iştiraklarının uğurlu olmasını arzu edirəm.

"Dəyirmi masa" Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, London Konfliktlər və Dövlət Quruculuğu üzrə İnformasiya Şəbəkəsi və Milli Strateji Təşəbbüslər Mərkəzinin təşəbbüsü ilə keçirilir.

"Dəyirmi masa"nın mövzusu - "Cənubi Qafqazda enerji və konfliktlər: reallıqlar və perspektivlər" adlanır.

Bu gün bu son dərəcə vacib böyük siyasi, iqtisadi, elmi və əməli əhəmiyyət kəsb edən bir problemdir. Son illərdə hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevin yeritdiyi uğurlu xarici siyasət nəticəsində bu problem daha çox əhəmiyyət kəsb etmiş, çox-çox dövlətlərin, dövlət və siyasət adamlarının, politoloqların, tədqiqat mərkəzlərinin marağına səbəb olmuş, məhz buna görə də bu mövzuda bəzi tədqiqat xarakterli məqalələr, kütləvi informasiya vasitələrində maraqlı yazılar dərc edilmiş, xeyli beynəlxalq konfrans və seminarlar keçirilmişdir. Lakin bu gün bu dediklərim heç də bizim bugünkü müzakirələrimizin

əhəmiyyətini azaltmır.

Birincisi ona görə ki, bütün bu deyilənlər və yazılanlar hələ ilk addımlardır, deyiləsi və yazılası işlər çoxdur. İkincisi, problem təkcə bu gün üçün deyil, gələcək üçün də çox əhəmiyyətli bir problemdir.

Bu baxımdan bugünkü müzakirələrin də əhəmiyyəti çox böyükdür. Şübhə etmirəm ki, bugünkü müzakirənin gedişində təkcə bu gün üçün deyil, gələcək üçün də son dərəcə vacib və əhəmiyyətli olan bu problemə dair bir sıra yeni və çox əhəmiyyətli fikirlər, mülahizələr söyləniləcəkdir. Bu işdə "Dəyirmi masa" iştirakçılarımızın hamısına uğurlar arzu edir və sözü qonaqlara verirəm.

* * *

Bu gün çox maraqlı çıxışlar oldu, çox maraqlı fikirlər söyləndi. Xüsusi ilə də çox hörmətli cənab Con Maklaski və Denis Sammut mövzu ilə bağlı fikirlərini bildirdilər. Məlum oldu ki, onlar problemlə çoxdan maraqlanırlar, bu məsələlər ətrafında məlumata malikdirlər. Bugünkü

görüş də güman edirəm ki, onlarda daha yeni fikirlər üçün imkanlar yaradır. Bu onları şübhəsiz ki, düşündürəcəkdir. Elə bizim Dəyirmi masanın ən böyük mənası da bundadır. Biz bu məsələləri artıq on ildən çoxdur ki, götür-qoy edirik. Bu hörmətli adamların, dünyada tanınan adamların bilavasitə iştirakı ilə müzakirələr bizim üçün şübhəsiz ki, çox əhəmiyyətlidir. Hamımız yaxşı başa düşürük ki, dəyişilmiş dünyada yaşayırıq. Keçmiş Sovetlər məkanında olan xalqlar bunu daha dərindən dərk edir, hətta çox yüksək qiymətləndirirlər. Çünki bu dəyişiklikləri müstəqillik gətirib. Biz bunu özümüzün böyük xoşbəxtliyimiz hesab edirik. Müstəqilliyimizi çox yüksək tuturuq, onun qədrini bilirik və eyni zamanda bütün bu dəyişikliklərdə Qərbi dünyasının rolunu yaxşı başa düşürük. Nəinki başa düşürük, həm də yüksək qiymətləndiririk. Ona görə də demokratik dünyaya üzümüzü tutmuşuq. Bu demokratik dünyanı müstəqilliyimizin böyük qarantı hesab edirik. Ancaq bununla bərabər böyük sevincə nail olmuş bu xalqlar, millətlər bu gün çox böyük müsibətlər, münaqişələr içərisindədir. Bu təkcə Cənubi Qafqaz regionuna aid deyil, biz görürük ki, dünyanın çox-çox regionlarında belə ağır vəziyyətlər var. Mən hesab edirəm ki, artıq kifayət qədər vaxt keçib. Onsuz da səbri tükənmiş millətlərin, xalqların, mən birinci növbədə xüsusilə bu regionda yaşayan azərbaycanlıları, gürcüləri nəzərdə tuturam, artıq gözləmək imkanı da tükənir. Dünyadakı bütün bu münaqişələr, bugünkü vəziyyət heç də əsas verə bilməz deyək ki, bu gün dünyanı çox ağıllı bir siyasət idarə edir. Çox təəssüf ki, bu belədir. Və dünyanın bugünkü vəziyyəti dünyanın taleyi üçün məsuliyyət daşıyan böyük dövlətlərə heç də şərəf gətirmir. Mən istəməzdim ki, bugünkü Dəyirmi masada böyük dövlətlərdən hansınisa ayıraq, hansınisa bu məsələlərdə daha çox, hansınisa daha az günahkar çıxaraq. Ancaq mən hesab edirəm ki, hamı, birinci növbədə dünyanın taleyi üçün daha çox böyük dövlətlər məsuliyyətlidirlər.

Çox xoşdur ki, bu gün bizim Azərbaycan dövlətinin apardığı xarici siyasət dünyada düzgün başa düşülür. Bizim cənab Prezidentin tutduğu düzgün mövqe başa düşülür. Azərbaycanın bugünkü dünyadakı rolu, yeri, xüsusilə də Cənubi Qafqazın rolu və yeri Qərbi dünyası tərəfindən

düzgün başa düşülür. Azərbaycan sərvətinin əhəmiyyəti, dünyanın enerji strategiyasında Azərbaycan yanacağına rolu düzgün başa düşülür. Ancaq mən və hamımız istədik ki, Azərbaycanın problemləri də düzgün başa düşülsün. Çünki bu mütənasiblik pozulsa biz istədiyimiz niyyətə nail ola bilmərik. Bu gün də olmasa, haradasa sabah bu öz mənfi nəticələrini verə bilər. Bu mənfi nəticələrdən tək cənubi Qafqaz, Azərbaycan, keçmiş Sovet respublikalarında yaşayan millətlər, xalqlar yox, çox təəssüf ki, bizim bu gözəl dünyamız çox zərər çəkmiş olacaqdır. Ona görə mən hesab edirəm ki, gecikmək lazım deyil. Bu qədər ki, dünyanın enerji strategiyasının həllində addımlar atılır, bunların təminatı üçün də çox əsaslı addımlar atılmalıdır. Bu regionda sabitliyin, əmin-amanlığın bərqərar olması üçün böyük dövlətlərin səyləri artırılmalıdır. Yəni tək cənubdan səslənmiş fikirləri münaqişəli tərəflərin üstünə atmaq, bu münaqişəyə ciddi yanaşmaq deyil. Məlumdur ki, bu münaqişə heç də tək cənubun özləri tərəfindən yaradılmayıb ki, özləri tərəfindən də həll edilsin. Bunu onların öhdəsinə buraxmaqla həll etmək mümkün deyildir. Yəni burda vasitəçimi deyim, bizim Şərqdə deyildiyi kimi, ağsaqqalı deyim, Qərb dövlətləri, dünyanın böyük dövlətləri bu işdə fəallığını artırmalıdırlar, vasitəçiliklərini artırmalıdırlar. Azərbaycan xalqı məhz böyük dövlətlərin məsləhəti ilə problemin dinc yolla həllini seçib. Bu bizim daxili sülhsevərliyimizdən irəli gəlməklə yanaşı, biz dünyanın bugünkü axarına qarşı dayanmamışıq, onlara qarşı dayanmayaraq məsləhətə qulaq asmışıq. Ancaq məsləhət verənlər də bu məsələni sona çatdırmalıdırlar və mən hesab edirəm ki, cənab lord Con Maklaski kimi adamların Azərbaycana gəlişi və digər gələnlərin, eləcə də gələcəkdə gələnlərin bu məsələlərdə iştirakı istədik ki, uğurlu olsun, onlar bu məsələlərdə daha fəal fikirlərlə iştirak etsinlər. İnanıram ki, bu belə də olacaqdır. Qonaqlarımıza Azərbaycana gəlişlərinə görə öz təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm və onları bizim akademiyaımızda görməkdən çox böyük şərəf duyuram.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
4 oktyabr 2002-ci il.*

20 YANVAR ŞƏHİDLƏRİNİN XATİRƏSİNƏ HƏSR OLUNMUŞ YİĞİNCAQDA ÇIXIŞ

Hörmətli mərasim iştirakçıları!

Bu gün biz, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor-müəllim, tələbə və müdavimləri 1990-cı ilin qanlı yanvar faciəsinin ildönümü ilə əlaqədar toplaşmışıq. Şəhidlərimizin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad etməyinizi xahiş edirəm...

Tarixdə elə dəhşətli hadisələr olur ki, illər, qərinələr belə ötüb keçsə də, onlar nəinki unudulmur, hətta döndə-döndə xatırlanır.

Ötən əsrin bu cür ən dəhşətli hadisələrindən biri də məhz bizim ölkəmizdə baş vermişdir. Sovet ordusu xəbərdarlıq etmədən respublikamızın paytaxtına basqın etmiş, nəticədə qan tökülmüş, çoxlu insan tələfatı olmuşdur. Bütövlükdə xalqımıza hesablanması mümkün olmayan maddi və mənəvi ziyan dəymişdir.

1990-cı ilin 20 Yanvar faciəsi, bu böyük müsibət gözümüz önündən getməyən, daim sızlayan sağalmaz yaramızdır. Axı, biz neyləmişdik? Öz hüquqlarımızı, ərazi bütövlüyümüzü qorumaq üçün ayağa qalxmışdıq.

20 Yanvar hadisələrindən xeyli əvvəl keçmiş Sovet rəhbərliyinin Azərbaycan barəsində apardığı qeyri-obyektiv və qərəzli siyasət respublika əhalisinin hədsiz qəzəbinə səbəb olmuşdu. O zamankı respublika rəhbərliyinin, xüsusilə Dağlıq Qarabağ məsələsində mərkəzlə sövdələşməsi ölkəmizdə kəskin etirazlar doğurmuşdu. O zaman belə bir məsul vaxtda respublikaya rəhbərlik edən Əbdürrəhman Vəzirov hər işi bir yana qoyub, 70-80-cı illərdə Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında qazandığımız uğurları unutmurmağa, tarixdən silməyə çalışırdı.

O, mərkəzin məsləhəti və tapşırığı ilə Heydər Əliyevin xidmətlərini unutmurmaq üçün mərkəzi qəzetlərdə - "İzvestiya"-da, "Pravda"-da qərəzliliklərlə dolu məqalələr çap etdirirdi. Onun başı bu və ya digər belə məsələlərə elə qarışmışdı ki, ölkə yadından çıxmışdı. Vətəndaşların qanuni tələblərinə əhəmiyyət verilmirdi. Qarabağda nələr baş verirdi, əsla onu düşündürmür, narahat etmirdi. Təsəvvür edin, onun maymaqlığı o dərəcəyə çatmışdı ki, nəinki Xankəndinə, heç Şuşaya, Ağdama, Fizuliyə də səfər etməyə, baş verən mövcud hadisələri yerində öyrənməyə belə laqeyidlik, biganəlik göstərirdi.

Respublika rəhbərinin bu cür səriştəsizliyindən, acizliyindən ruhlanan ermənilər günbəgün hünərlənir, daha ucadan bağırır "azadlıq", "müstəqillik" qazanmaq həvəsinə düşürdülər.

Vəzirov isə sanki kar olmuşdu, bütün bunları eşitmirdi, kor idi, görmürdü. Əvəzində dünyada heç bir rəhbərə xas olmayan hərəkətlər edir, sözlər işlədirdi.

Əbdürrəhman Vəzirovun adı və soyadından başqa heç nəyin qətiyyəti Azərbaycanca dəxli yox idi. İdarəçilikdən, təşkilatçılıqdan xəbərsiz idi. Baş verən hadisələrin qarşısını almaq üçün tədbirlər görməyə gücü, qabiliyyəti çatmırdı. Boş, mənasız, məntiqsiz nitqlər icad edirdi. Açıq-aşkar o, Moskvanın itaətkar quluna çevrilmişdi. Təsəvvür

edin, Moskvanın tapşırığı ilə o, nəinki cəbhə bölgələrindən hətta başqa obalarımızdan da adi ov tüfənglərinin yığılması üçün necə canfəşanlıq göstərirdi.

Qonşuluqda ermənilər isə on müasir silahlarla təmin olunurdular. Bax, beləcə hadisələr qanlı 20 Yanvar qırğınına yol gəlirdi. Azərbaycan və azərbaycanlılar uçuruma yaxınlaşırdı.

Qədim torpağımızdan vəhşicəsinə qovulan soydaşlarımız istəmirdilər İrəvandan Bakıya, respublikamızın iri şəhərlərinə gəlsinlər. Arzulayırdılar ki, Şuşa bölgəsinin Şirvan, Kərkicahan, Cəmili, Quşçular, Malıbəyli, Həsənli obalarında, Tuğda, Banazurda məskunlaşsınlar. Əvvəla ona görə ki, onların bir çoxu şəhər mühitinə alışmamışdı. Ömürləri boyu kənd təsərrüfatı ilə məşğul olmuşdular. İkinci səbəb isə daha strateji əhəmiyyətə malik idi. Əgər onlar könüllü şəkildə sərhədlərimizdə yerləşsəydilər, bu, xalqımızın faciəsinin qarşısını

alardı. Bu taktiki gedişi, mövqeyi sadə azərbaycanlı duyub-anlayırdı. Lakin "diplomat", respublika KP MK-nın birinci katibi Vəzirov isə bu həqiqəti başa düşmürdü. Yenə də Moskvanın, xüsusən Qorbaçovun buyruğuna, göstərişinə kor-koranə əməl etdi. Xüsusi dəstələr göndərilib İrəvandan məcburi didərgin düşənlərin Şuşada, Laçında, Kəlbəcərdə, Ağdamda, Cəbrayıl da məskunlaşmalarının qarşısını aldı, onları yenidən köçkün həyatı yaşamağa məcbur etdi.

Daxildə də bu qanlı faciənin bilavasitə təşkilatçıları var idi. Onlar isə canlarını hər şeydən üstün tutaraq qaçıb gizləndilər. Çox təəssüf ki, hələlik onlar layiqli cəzalarını almayıblar. Onlar israr edirdilər ki, respublika rəhbərliyi qarşısında irəli sürülən tələblər həll edilməyincə dinc əhali meydanı tərk etməməlidir. Həmin tələbləri isə qısa zaman çərçivəsində həll etmək mümkün deyildi.

Silahlı qoşun dəstələri isə minlərlə insanın gözünü qorxutmaq, onları tutduqları müqəddəs yoldan çəkəndirmək məqsədilə paytaxtımıza dəvət edilmişdi. Həm də qoşunun Bakıya yeridilməsi respublikanın o zamankı rəhbərliyinin razılığı və bilavasitə təşəbbüsü ilə olmuşdu.

1990-cı il yanvarın 3-də Ayaz Mütəllibov SSRİ Daxili İşlər naziri Bakatınə teleqram vuraraq Bakıya 3000 polis və 1200 nəfərlik daxili qoşun hissəsi göndərilməsini xahiş etdi.

Onu da qeyd edək ki, Azərbaycan matəm libasına bürünən günlərdə Mütəllibov Moskvadan "xeyir-dua" alaraq xalqın qəzəbindən qorxmadan, şəhidlərin ruhundan çəkinmədən razı halda rəhbər kürsüyə yiyələndi. Beləliklə, Vəzirov Moskvaya döndü, Mütəllibov isə Bakıya. O, xalqın faciəsini də çox soyuqqanlıqla qarşıladı.

20 Yanvar faciəsi törədilən zaman cənab Heydər Əliyev Moskvada yaşayırdı.

Yanvarın 21-də Moskvadakı Azərbaycan nümayəndəliyinə gələrək xalqımıza başsağlığı göndərdi, mitinqdə çıxış edərək xalqa qarşı amansız soyqırımını törədənləri ifşa etdi, mətbuat konfransı keçirərək baş verən hadisəyə və onu törədənlərə öz münasibətini bildirdi. Heydər Əliyevin bu addımı cəllad Qorbaçovun və hadisəni törədənlərin ilk ifşası, bu qanlı

aksiyaya verilən ilk siyasi qiymət oldu.

20 Yanvar faciəsindən artıq dörd il ötürdü. Hadisəyə isə siyasi qiymət verilməmişdi.

Milli Məclisin iclaslarında 20 Yanvar faciəsi ilə bağlı məsələ ətraflı və dərinlən araşdırıldı və 29 mart 1994-cü ildə "1990-cı il yanvarın 20-də Bakıda törədilmiş faciəvi hadisələr haqqında" xüsusi qərar qəbul edildi.

Tariximizin ön təzadlı günü olan 1990-cı ilin 20 Yanvarından 13 il keçir.

Məhz bu gün xalqımız zülmün gözünə dik baxdı və haqsızlığa qarşı səsini yüksəltdi. Məhz buna görə də, xalqımız bu günün xatirəsini qəlbində yaşatmaqla bərabər şəhidlərimizin yarımçıq arzularının davamçıları olmaqla, daim onların yerinə yetirilməsi üçün çalışmalıdır.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
15 yanvar 2003-cü il.*

**"TÜRKLƏR, AZƏRBAYCANLILAR, ERMƏNİLƏR:
TARİXİ HƏQİQƏTİN SOYQIRIMI" KİTABININ
MÜZAKİRƏSİNDƏ ÇIXIŞ**

Hörmətli xanımlar, cənablar!

Əziz qonaqlar!

Bizim bugünkü tədbirimizə çoxlu qonaqlar dəvət olunublar, onlardan bəziləri artıq dəfələrlə tədbirlərimizdə iştirak ediblər, ancaq elələri də var ki, ilk dəfədir ki, bizim akademiyaımızdadırlar, qonaqlarımız içində bir nəfər də vardır ki, onun bu gün bizimlə birgə olması hamımız üçün böyük fəxrdir, o da xalqımızın böyük dostu, cəfakəşi, bizim çox hörmətli İqor Alekseeviç Peçenevdir.

Bu gün biz bura xoş bir məramla toplaşmışıq. Millət vəkili, dünya şöhrətli alimimiz Cəlal Əliyev və çox hörmətli alimimiz Budaq

Budaqovun müəllifləri olduqları və görkəmli rus türkoloqu, eyni zamanda azərbaycanşünas, sözü gedən kitabın nəşiri və tərcüməçisi olan İqor Alekseeviç Peçenevin, redaktoru bizim akademiyanın məzunu olan Reyhan xanımın "Türklər, azərbaycanlılar, ermənilər: tarixi həqiqətin soyqırımı" kitabının müzakirəsinə toplaşmışıq. Adından göründüyü kimi, bu bizim üçün, eləcə də bütün Türk dünyası, türkdilli xalqlar üçün çox vacib bir mövzudur. Biz nəzərə almalıyıq ki, bu kitabı yazmaq çox böyük çətinliklərlə başa gəlib və onu nəşr etmək də həmçinin. Özü də erməni diasporunun çox güclü olduğu bir şəhərdə nəşr etmək bir o qədər də asan iş deyil. Fərsətdən istifadə edərək bu kitabın üzərindəki işlərini müvəffəqiyyətlə başa vurduqlarına görə kitabın müəlliflərinə, redaktoruna sizin hamınızın adından öz təşəkkürümü və minnətdarlığımı bildirirəm.

Biz azərbaycanlıların, eləcə də digər türkdilli xalqların tarixi çox zəngindir. Bizim o tarixlə fəxr etməyə həmişə haqqımız var, çünki bu

tarixdə bizim varlığımız, mübarizəmiz əks olunub. Bizim bu tariximizdə bu gün gənclərimizin örnək ala biləcəyi çox gözəl səhifələr vardır. Ancaq bu da məlumdur ki, bizim bu qürurumuz, varlığımız elə-belə rəvan getməyib, qazanılmayıb, ağır döyüşlərdə düşmənlə mübarizə şəraitində qazanılıb və bu mübarizədə başımıza çox fəlakətlər gəlib, çox faciələrlə rastlaşmışıq. Odur ki, çox təəssüf ki, bizim gənc nəslimiz hələ çox şeyi anlamayıb. Bu cəhəti, bu tariximizi lazımınca bilmir. O ki, qaldı dünya ictimaiyyəti, dünya ictimai fikri bu məsələlərdən demək olar ki xəbərsizdir. Ona görə də, bu gün bu dolaşdırılmış tariximizin açıqlanması və bu sahədə işlər görülməsi vacibdir. Əlbəttə, bu sahədə işlər gedir, ancaq bu gün hamı etiraf edər ki, gördüyümüz işlər başımıza gələn faciəmizi əks etdirmə səviyyəsində deyil. Onu dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi çatdırmaq səviyyəsindən hələlik çox uzacdır. Odur ki, bu sahədə işlər getməlidir.

Təsadüfi deyildir ki, bizim çox hörmətli Prezidentimiz zati-aliləri

cənab Heydər Əliyev istər 1998-ci ildə azərbaycanlıların soyqırımı ilə əlaqədar verdiyi fərmanda, sonra 31 martda soyqırımı ilə əlaqədar xalqa müraciətində dəfələrlə bu cəhəti qeyd edib ki, biz bunları unutmayaq. Bunları yeni nəsllə çatdıraraq, nəsildən nəsilə keçirək və digər tərəfdən bunları açıb dünya ictimaiyyətinə çatdıraraq. Ona görə də bütün bu işlər bu fərmandan sonra çox geniş vüsət almalıdır. Məhz cənab Prezidentin göstərdiyi yol ilə gedərək elmimiz, təbliğatımız bu sahədə özünü səfərbər etməyə başlayıb.

Ona görə də bu bizim bütün ziyalılarımız qarşısında vacib bir məsələdir. Bizim tarixçi alimlərimiz, xüsusilə bu sahədə vətən qarşısında hələ çox borcludurlar. Bizim filosoflarımız, politoloqlarımız bu sahədə çox işlər görməlidirlər. Və bu gün sizin müzakirənizə təqdim olunan kitab da bizim çox nüfuzlu alimlərimiz tərəfindən hazırlanıb, bu

özü bir çağırışdır. Bu sənədlərin, faktların zənginliyinə, elmi səviyyəsinə görə özü çox əhəmiyyətli bir kitabdır. Əlbəttə mən, istəməzdim ki, bu gün burada biz təhlilə məşğul olaq, qürurlu sözlər deməklə məşğul olaq. Biz bu kitabla əlaqədar, yaxşı olardı ki, təkliflər işləyək, mülahizələr söyləyək. Yəni bu kitabın müzakirəsi də bizi geniş istiqamətləndirsin. Bu təkliflər bizi yeni-yeni tədqiqatlara istiqamətləndirsin, çünki buna çox böyük ehtiyac var. Bu ehtiyacı biz hər gün, bu gün də hiss eləyirik. Nəyə görə? Ona görə ki, bu gün biz düşmənlə səngərdə yox, informasiya cəbhəsində vuruşuruq. Bu cəbhə isə o birisindən də ağır cəbhədir. Bəziləri hesab edir ki, müharibə dayanıb. Xeyr, bu belə deyil. O səngərdəki müharibə dayanıb, şüurlarda, zehinlərdə o müharibə daha möhkəm, daha dəhşətli gedir. Bax, ən təhlükəli cəbhə o cəbhədir. Ona görə də biz gərək o cəbhədə səfərbər olaq, o cəbhədə biz işlərimizi geniş dairədə bugünkü tələblərin səviyyəsində qura bilək. Ona görə də biz gərək yeni-yeni tədqiqatlara əl ataq.

Bu gün Türk dünyasının imkanları çox genişdir. Və bu imkanlardan biz hələ lazımı qədər istifadə etmirik. Bu gün Türkiyənin özündə bu soyqırımı ilə əlaqədar olaraq türk alimlərinin fəaliyyətini hələ kifayət qədər, lazımı səviyyədə hesab etmək olmaz. Bu işə onlarda da, bizdə də xeyli biganəlik olub. Biz o biganəlikdən uzaqlaşmalıyıq. Türkiyədə olan sənədləri üzə çıxartmalıyıq. Türkiyə və Azərbaycan alimlərinin birgə tədqiqatları yaranmalıdır. Və bu mənfur düşmənin hiyləsini, mənfur əməllərini açıb göstərməli, onu dünya ictimaiyyətinə olduğu kimi tanıtmalıyıq. Bax bu gərəkdir. Elmimiz, alimlərimiz buna istiqamətlənməlidir. Ancaq çox təəssüf ki, görürsən çoxları ayrı-ayrı kitabçalar çıxartmaqla yaxasını qırağa çəkməyə çalışır. Bütün Azərbaycan elmi ictimaiyyətinin fikri bu istiqamətdə cəmləşməlidir. Budur bizim amalımız, budur bizim müqəddəs vəzifəmiz. Ona görə də, bu müzakirə istədim ki, bu səmtə yönəlsin. Hesab edirəm ki, Dövlət İdarəçilik Akademiyasında keçirilən bu müzakirə qeyd etdiyim istiqamətdə keçəcəkdir.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
17 yanvar 2003-cü il.*

MİLLİ DÖVLƏTÇİLİYİMİZLƏ ƏLAQƏDAR DƏRİN ELMİ TƏHLİL

Fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Mehdiyevin "XXI əsrdə milli dövlətçilik: demokratik inkişaf və müxalifət" adlı məqaləsini maraqla oxudum.

Elmi ictimaiyyətimizə ictimai həyatımızın müxtəlif sahələrinə aid olan çox vacib problemlər haqqında dərin elmi təhlilə əsaslanan sanballı məqalə və kitabları ilə tanınan müəllif bu dəfə milli dövlətçiliyimiz ilə əlaqədar olan bir sıra çox vacib məsələlərə toxunmuş, yeni və çox qiymətli fikirlər söyləmişdir.

Məqalədə hər şeydən əvvəl milli dövlət quruculuğu ilə əlaqədar ətrafımızda, cəmiyyətimizdə baş verən hadisələrə yeni tərzdə yanaşmağın, yeni təfəkkürlə yanaşmağın zəruriliyi, dövlətin inkişaf və tərəqqisini müəyyənləşdirən başlıca amillər, əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq indiki qloballaşma şəraitində dövlətin forma və prioritetlərinin dəyişməsi, yeni dünya nizamının yaranması, qloballaşma ilə milli dövlətçilik arasında ziddiyyət təşkil etməsi göstərilir. Təbiidir ki, belə bir şəraitdə milli dövlətçilik cəmiyyət üzvlərinin, millətin, vahid məqsəd uğrunda birgə çalışmasını zəruri edir.

Aydındır ki, Azərbaycan müstəqillik əldə etdiyi ilk vaxtlarda milli dövlət quruculuğu üçün belə bir şərait və bu şəraiti yaradacaq güclü bir şəxsiyyət yox idi. Odur ki, müəllif çox düzgün olaraq belə bir fikir irəli sürür ki, Azərbaycanda milli dövlətçiliyin bünövrəsi yalnız belə bir şərait yaranandan - 1993-cü ildə cənab Prezident Heydər Əliyev xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra qoyulmuşdur. Məhz bu böyük şəxsiyyətin dövlətçilik səriştəsi, zəngin təcrübəsi, uzaqgörən siyasəti sayəsində daxildə ictimai sabitlik yaradıldı, cəmiyyətdə demokratik prinsiplər bərqərar olundu, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğu işinə

başlandı, dövlətçiliyimiz, müstəqilliyimiz, milli azadlığımız qorunub saxlandı.

Azərbaycanda dövlət quruculuğunun hüquqi əsasının təkmilləşdirilməsi və möhkəmləndirilməsi yolunda 2002-ci ilin 24 avqustunda Azərbaycan Konstitusiyasına edilən dəyişikliklərin mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyini əsaslandıran müəllif haqlı olaraq belə bir nəticəyə gəlir ki, "Əgər XX əsr Azərbaycan dövlətinin və xalqının tarixində müstəqilliyin qazanılması ilə yaddaşlarda qalacaqsa, XXI əsr həmin müstəqilliyin möhkəmlənməsi, strukturlaşması və dönməz xarakter alması ilə əlamətdar olacaqdır... yeni minilliyə Azərbaycan hüquqi, sivil dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quran ölkə kimi daxil olmuşdur".

Məqalənin böyük bir hissəsi Azərbaycan müxalifətinin mahiyyəti və sosial-siyasi kökləri məsələsinə həsr edilmişdir. Bu gün bu siyasi həyatımızın çox vacib və hər bir vətəndaşımızı düşündürən ciddi bir məsələsidir. Hazırda radikal, barışmaz müxalifətlə iqtidar arasında qarşıdurmanın kəskinləşdiyi bir vaxtda, ölkə prezident seçkilərinə getdiyi, radikal müxalifət qarşıdurmanı getdikcə kəskinləşdirməyə çalışdığı bir zamanda bu, son dərəcə mühüm bir məsələdir. Doğrudur, respublika mətbuatında bu məsələyə dair müntəzəm olaraq yazılar dərc edilmiş, bəzən iri həcmli məqalələr, maraqlı, məzmunlu yazılar da dərc olunmuşdur. Lakin ədalət naminə bir cəhəti xüsusi olaraq qeyd etmək istərdik ki, bu vacib məsələ ilk dəfədir ki, məhz Ramiz Mehdiyevin məqaləsində elmi-nəzəri əsasda belə dərinlən, geniş və hərtərəfli təhlil və izah edilir, ciddi ümumiləşmələr əsasında elmi nəticələr çıxarılır, perspektiv üçün qiymətli fikirlər söylənilir. Həm də konkret faktlara və misallara əsaslanan bu fikirlər birinci növbədə ifrat, radikal müxalifətin strategiya və taktikasının təhlilinə aiddir.

Müxalifətçiliyin yaranma səbəbləri, kökləri onun təzahür formalarının yüksək elmi səviyyədə təhlil edildiyi məqalədə müəllif bir

filosof alim təfəkkürü ilə əsaslandırır ki, müxalifətin tərkibcə yekrəng olmamasına, müxtəlif olmasına baxmayaraq pozucu, dağıdıcı müxalifət buna heç bir haqqı olmadan bütövlükdə müxalifət adından danışaraq, onun funksiyalarını mənimsəməyə çalışır və beləliklə də nəticə etibarilə ölkənin və cəmiyyətin demokratik inkişaf proseslərinə mənfi təsir göstərir.

Müxalifət partiyalarının mahiyyətini, onların daxilində gedən prosesləri açıb göstərən müəllif, bu partiyaların özlərini demokratik partiyalar kimi qələmə verməyə çalışmalarını ifşa etməklə onların əslində qeyri-demokratik ideologiyalardan geniş bəhrələndiklərini inandırıcı tərzdə göstərir. Eyni zamanda Xalq Cəbhəsi Partiyasının adına aid olan anlaşılmaz məqama da diqqət yetirən müəllif belə bir adın indiki dövrə uyğun olmadığını, onun adı ilə bugünkü fəaliyyətinin ziddiyyət təşkil etdiyini, bu anlayışın köhnəldiyini, dövrün, zamanın bugünkü ruhuna uyğun olmadığını sübut edir və düzgün nəticə çıxarır ki, belə bir vaxtı keçmiş formanın dövrü, yeni şəraiti nəzərə almadan saxlanması onun rəhbərlərinin düşüncə tərzində haqqında aydın təsəvvür yaradır. Müxalifət haqqında belə bir təsəvvür çox təəssüf ki, təkə ölkə daxilində deyil, xaricdə də mövcud idi və bu gün də mövcuddur.

Demokratiyadan danışarkən müəllif onun dəyişilməz bir kateqoriya olmadığı fikrini söyləməklə yanaşı, onun müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif təzahür formaları və xüsusiyyətlərini də dünya təcrübəsindən alınmış misallar əsasında şərh edərək, Azərbaycan şəraitində demokratiyanın özünün universal dəyərləri və ümumi prinsipləri ilə yanaşı, bizim özümüzmə məxsus şəraitimizə xas və vacib olan vətənpərvərlik, sabitlik, nüfuzlu rəhbərin zəruri olması kimi vacib cəhətlərini də göstərir və subut edir ki, bu son dərəcə vacib, tələyüklü məsələyə də radikal müxalifət dövlətçilik mövqeyindən deyil, özünün iddialı planları baxımından yanaşır.

Məqalədə diqqəti cəlb edən və Azərbaycan üçün heç də sadə

olmayan çox vacib bir məsələyə də diqqət yetirilir ki, bu da demokratiya ilə etnomərkəzçilik kimi heç cür bir araya sığmayan iki müxtəlif sosial-siyasi kateqoriyanın təhlili məsələsidir. Ölkəmizdə yaşayan, Azərbaycan vətəndaşı olan bütün qeyri-xalqlara, müxtəlif etnik qruplara düzgün münasibət müstəqilliyimiz, dövlətçiliyimizlə bilavasitə bağlı olan fundamental bir məsələdir. Bu, nəinki təkcə çox mühüm elmi-nəzəri və əməli, eyni zamanda çox böyük siyasi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələdir. Bir vaxtlar bu problemlə əlaqədar Azərbaycanda gedən çox təhlükəli proseslər, bu mühüm problemə səthi, səriştəsiz və qeyri-ciddi münasibət ölkə daxilində, vətəndaşlar arasında xeyli anlaşılmazlıq nəticə etibarilə təhlükəli vəziyyət yaratmışdı. Müəllif pozucu müxalifətin bu vacib məsələdəki yanlış mövqeyini tənqid etməklə yanaşı, bu məsələdə dövlətimizin siyasətinin mahiyyətini, istiqamətini çox düzgün müəyyən edərək yazır: "Azərbaycanda yaşayan bütün aborigen etnik qruplar (talışlar, tatlar, ləzgilər, avarlar və s.) azərbaycanlıdırlar". Dərin elmi təhlilə əsaslanan bu fikir oxucunu düşündürür və həm də söylənilən fikirlərin düzgünlüyünə, obyektivliyinə inandırır.

Məqalənin radikal, barışmaz müxalifətin pozucu fəaliyyətinin təhlilinə həsr olunmuş hissəsində müəllif hələ ictimaiyyətin heç də bütün təbəqələrinə tam aydın olmayan daha bir mühüm məsələyə də aydınlıq gətirir ki, bu da iqtidara qarşı mübarizədə bəzi müxalifətçi qrupların hətta xaricdəki bədxahlarımızla bir cəbhədə çıxış etməkdən belə çəkinməmələri, vətənpərvər mövqedə dayanmamaları, hətta xarici təşkilatlar tərəfindən maddi cəhətdən kömək almaları, müxalifət düşərgəsində bu gün gedən daxili siyasi proseslər, dərin qalmaqallar, fikir ayrılıqları və parçalanma, müxalifətin tez-tez işlətdiyi və bir növ inhisara götürdüyü "milli qüvvə" kimi qeyri-müəyyən, mücərrəd bir anlayış haqqında da yeni, ictimaiyyət üçün maraqlı və əsaslı fikirlər söylənilir. "Milli qüvvə" anlayışını dərin fəlsəfi təhlil süzgəcindən

keçirən müəllif çox haqlı olaraq belə bir elmi nəticəyə gəlir ki: "Fikrimcə, müasir Azərbaycan reallıqları şəraitində "milli qüvvə" ifadəsinin dərin konkret məzmunu və mənası var. "Milli qüvvə" deyəndə, biz Azərbaycan dövlətini, milli dövlətçilik və azərbaycançılıq platformasında dayanan bütün siyasi və ictimai qurumların birliyini nəzərdə tutmalıyıq... Bu nöqteyi-nəzərdən "milli qüvvə" anlayışının ifrat radikal destruktiv müxalifətə heç bir aidiyyəti yoxdur və onların "milli" ad altında çıxış etməsinin heç bir əsası yoxdur".

Unutmaq olmaz ki, bu gün Azərbaycanın qarşısında böyük və mürəkkəb problemlər dayanır, bizim inkişafımızı, ümumiyyətlə varlığımızı istəməyən dövlətlər bizə qarşı bəd əməllər törətməkdən əl çəkmirlər. Təbiidir ki, belə bir zamanda onu təkcə iqtidar deyil, iqtidarlı - müxalifətli bütün xalqımızın, cəmiyyətimizin sıx birliyi və yekdilliyi qorunmalıdır. Təəssüf ki, bu gün cəmiyyətimiz müxalifət qüvvələrinin milli mənafeclərlə uzlaşmayan siyasəti üzündən belə bir birlikdən hələ çox uzaqdır. Bu gün Azərbaycan cəmiyyətində birlik və yekdillik həmişəkindən daha çox vacibdir. Ancaq bəzi siyasi qüvvələr ümumi işə kömək etmək əvəzinə, küçə və meydanlarda mənasız, məzmunuz yürüşlər etmək, mitinqlər keçirməklə, daxildə sabitliyin pozulması ilə Azərbaycana dəyəcək zərərin məsuliyyətini dərk etmirlər.

Məqalədə diqqəti çəkən məsələlərdən biri də Azərbaycanın bugünkü barışmaz, destruktiv müxalifətinin tutduğu mövqeyin, onun fəaliyyətinin Qərb müxalifətçiliyi prinsipləri arasında olan fərqli cəhətlərin şərhidir. Oxucu üçün maraqlı olan bu məsələni şərh edərkən müəllif belə bir fikri də sübuta yetirir ki, "Azərbaycanda destruktiv müxalifətin davranışı və mahiyyəti, onun sosial tərkibi, sona qədər formalaşmayan ideologiyası (sollar, sağlar, mərkəzçilər, millətçilər və s. bütün müxalifət partiyaların fəaliyyətində öz əksini tapıb) partiya rəhbərlərinin həyat və idarəçilik təcrübəsinə, mənəvi-psixoloji durumuna onların ümumi hazırlığına adekvat olmayan iddiaları ilə

bağlıdır. Faktlar sübut edir ki, onları milli mənafeələr az maraqlandırır". Təbiidir ki, bütün bu fikirlər elmi-nəzəri cəhətdən maraq doğurur. Radikal müxalifətin tutduğu belə bir mövqeyin aradan qaldırılması aydındır ki, Azərbaycanın sivil dövlətlər sırasına çıxmasına kömək olardı. Təəssüf ki, bu gün bu belə deyildir.

Azərbaycanda müxalifətin yaranmasından bu günə qədər onun keçdiyi yolu, hazırkı fəaliyyətini araşdıran müəllif Azərbaycanda müxalifət hərəkatının tarixini ardıcılıqla nəzərdən keçirib təhlil edərək onun dəyişilmiş yeni şəraitə uyğunlaşa bilmədiyini, öz baxışlarını və dünyagörüşünü, öz mübarizə üsulları və metodlarını təkmilləşdirə bilməyərək dərin böhran keçirdiyini göstərir və çox düzgün olaraq belə bir nəticə çıxarır ki, müxalifətin "köhnə qvardiyası" siyasi səhnədən uzaqlaşmalı və Azərbaycanda konstruktiv müxalifət mühiti formalaşmalı, əsl demokratik müxalifət məkanı yaranmalı, Avropa, Qərb anlamında yeni gənc qüvvələrdən ibarət sivilizasiyalı müxalifət formalaşmalıdır. Bunu bugünkü günümüzün reallığı, Azərbaycanın ictimai-siyasi inkişafının müasir mərhələsi, eyni zamanda müxalifətin düşdüyü indiki vəziyyət tələb edir. Radikal müxalifətin bu gün ağır daxili böhran keçirməsi isə onun hakimiyyət uğrunda mübarizəyə həddindən artıq uyması, şəxsi ambisiyaları ilə əlaqədardır. Axı nə üçün müxalifət qüvvələri tarixin ibrət dərslərini belə tez unudurlar? Cəmiyyətimizin bu gün təkidlə irəli sürdüyü bu suallara yüksək elmi-nəzəri səviyyədə cavab verən məqalənin müəllifi yazır: "Azərbaycanda dağıdıcı müxalifətin başçıları sivil, demokratik dünyada istifadə olunan mübarizə üsullarını qəbul etmək iqtidarında deyillər...

Dünya dəyişib, beynəlxalq siyasi səhnədə də ciddi dəyişikliklər baş verib. Ancaq Azərbaycanda destruktiv müxalifət başçılarının düşüncəsində və fəaliyyətində dəyişiklik baş vermir. Bu da ondan irəli gəlir ki, bu yönümlü müxalifətçiliyin əsası əvvəldən düzgün qoyulmayıb. Çünki ilk gündən xalq hərəkatında rəhbərliyi ələ

keçirənlərin əhval-ruhiyyəsi demokratik dəyərlərdən uzaq idi. Əlbəttə, bütövlükdə o dövrün mübarizə metod və formalarına kölgə salmaq düzgün olmazdı. Kəskin radikallıq yaranmış vəziyyətin tələbi idi. Ancaq hər dövrün özünəməxsus fəaliyyət proqramı və metodları olmalıdır. Bu aksiomadır. Miting, yürüş, daş-kəsək, yalan, böhtan, təhqirlər və s. bu tipli mübarizə metodları keçmişdən xəbər verir və indi qətiyyənlə cəmiyyət tərəfindən qəbul olunmur".

Yeni fikirlər, elmi ümumiləşmələrlə zəngin olan və maraqla oxunan məqalədə bu gün Azərbaycanın siyasi səhnəsində fəaliyyət göstərən müxalifət partiyalarına, onların cəmiyyətimizdəki rollarına, real qüvvələrinə və sosial bazalarına, perspektivlərinə dair də konkret faktlar və dəlillər, obyektiv və əsaslı fikirlər söylənilir. Bu partiyaların sosial bazasının təhlili müəllifə belə bir fikir söyləməyə imkan verir ki, bu partiyalar başlıca olaraq cəmiyyətdə dəqiq mövqeyi olmayan bir qrup narazı adamlardan ibarətdir ki, buna görə də onları ciddi demokratik müxalifət partiyaları hesab etmək olmaz. Bu partiyaların nəinki aydın bir ideya mövqeyi, həmçinin onları irəli apara biləcək bu ideyaları hazırlaya biləcək, sayılan, seçilən rəhbərləri də hələ ki yoxdur. Doğrudur, bu partiyaların heç də bir-birindən fərqlənməyən liderləri olsa da, əslində tərkibi və sosial bazası baxımından partiyaların özü yoxdur. Çünki mövcud olmaq üçün yeni fikirlər, yeni ideyalarla çıxış etmək, insanları bu ideyaların, yeni mübarizə üsulları və metodlarının doğruluğuna inandırmaq lazımdır. Köhnəlmiş, aktuallığını itirmiş, bugünkü dünyanın inkişaf dinamikası, xüsusiyyətləri ilə uzlaşmayan fikirlər və düşüncə tərz, köhnə mübarizə üsulları və metodları, xalqın qəbul etmədiyi və hətta tənqəd olmaqla maraq göstərmədiyi üsullarla mübarizə aparmaqla bu dəyişilmiş, yeni şəraitdə mövcud olmaq mümkün deyildir. Digər tərəfdən, mövcud olmaq üçün adamları bir yerə toplamağı, birləşdirməyi bacarmaq, xalqın etimad və inamını, etimadını qazanmaq lazımdır. Xalq isə adamlara gəlişi gözəl sözlərinə görə yox, işlərinə görə qiymət verir.

İtirilmiş etimad sınımış güzgü kimidir, onu yenidən bərpa etmək mümkün deyildir. Vaxtilə hakimiyyətdə olmuş və bu etimadı itirmiş qüvvələr bu gün yenidən, həm də siyasi şüur və siyasi mübarizə üsulları ilə yenidən hakimiyyətə qayıtmağa çalışarkən bu obyektiv həqiqəti nəzərə almalı və bütün bu illər ərzində öz sıralarında yeni tərzdə düşünən yeni liderlər yetişdirməli idilər. Odur ki, məqalə müəllifi bütün bu məsələləri fəlsəfi süzgəcdən keçirərək çox real görünən belə bir fikir söyləyir ki, "2003-cü il prezident seçkilərindən sonra bir çox partiyalar əslində mövcudluq uğrunda mübarizə aparacaq. Müxalifət başçıları siyasətlə vidalaşmağa məcbur olacaqlar. Elə buna görə də indidən Prezident seçkilərinin nəticəsini pozmaq haqqında düşünülər". Qarşıdakı seçkilərdə isə müxalifətin məğlubiyyəti labüddür. Çünki Azərbaycan xalqı öz seçimini çoxdan, hələ 1993-cü ildə etmiş və cənab Prezident Heydər Əliyevi hakimiyyətə dəvət etmiş, bütün ümid və arzularını ona bağlamışdır.

Azərbaycan xalqı yaxşı başa düşür ki, Heydər Əliyev ona bu gün çox lazımdır. Müxalifətin heç vaxt həll edə bilməyəcəyi vahid namizəd cəhdləri də məhz Heydər Əliyev şəxsiyyətinin əzəməti qarşısında zəifliyi və acizliyidir.

Vahid namizəd məsələsi ilə əlaqədar müxalifət partiyaları daxilində geoproşesləri, ixtilaf və mübahisələri dərinlən təhlil edən müəllif çox təcrübəli filosof-alim, bir professional politoloq kimi həmin partiyaların rəhbər dairələrindəki, şəxslərin, bu prosesin iştirakçılarının öz fikir və mülahizələrinə istinad edərək konkret faktlar, misallar gətirərək nəticə çıxarır ki, "Müşahidələr maraqlı bir məsələni də ortaya çıxarır: müxalifətin öz içində "vahid namizəd" ideyasının reallaşmasını və ümumiyyətlə, "onluq"un fəaliyyətinin hər hansı nəticə verəcəyini güman edənlər çox azdır".

Elmi təhlilə və konkret faktlara istinad bu son dərəcə maraqlı və eyni zamanda dərin müşahidələrə əsaslanan məqalədə nəinki müxalifətin vahid namizəd cəhdlərinin, eləcə də hakimiyyətə gəlmək və onlardan

hər hansı birinin ölkə başçısı olmaq cəhdlərinin də əbəs olduğu əsaslandırılır. Çünki bu gün müxalifət liderləri arasında nəzəri biliyi, praktiki təcrübəsi, dövlətçilik səriştəsi, idarəçilik qabiliyyəti imkan verən elə bir şəxsiyyət yoxdur ki, o, dünyanın belə bir qarışıq və dolaşq vaxtında, Azərbaycanın qarşısında çox böyük problemlər durduğu və onun dünya ilə belə geniş təmasda olduğu bir zamanda ölkəyə rəhbərlik edə biləcək səviyyədə olsun. Müstəqilliyin ilk illərində, dövlət idarəçiliyinin ilkin mərhələsində bu işi bacarmayan, onun öhdəsindən gələ bilməyib işləri yarımçıq qoyub uzaqlaşan adamların hazırda idarəçiliklə əlaqələri yüz dəfə, min dəfə artdığı və son dərəcə mürəkkəbləşdiyi bir zamanda bu işin öhdəsindən gələcəklərini güman etməyə heç bir əsas yoxdur. Müxalifət başçılarının müxtəlif vaxtlarda bir-biri haqqında dediklərinə dair məqalədə gətirilən faktlar, misallar da belə qənaətə gəlməyə əsas verir. Aydındır ki, uzun müddətdən bəri öz partiyaları daxilində qayda-qanun, səliqə-sahman yaratmağa, birlik, həmrəylik yaratmağa qadir olmayan adamlar ölkəyə necə müvəffəqiyyətli rəhbərlik edə bilərlər. Çox güman ki, bunu həmin partiyaların daxilində də, kənarda da bilməmiş deyillər. Görünür, bu səbəbdəndir ki, həmin partiyaların sıralarına yeni, gənc, sağlam qüvvələr gəlmir, partiyaların rəhbərliyində isə uzun illərdən bəri elə eyni adamlar, on il bundan əvvəlki cyni metodlar, iş üslubu ilə fəaliyyət göstərir, on il bundan əvvəlki üsullarla mübarizə aparırlar. Bu isə həmin partiyaların gələcəyinə ümidi azaldır, onların aradan çıxmaq ehtimalını artırır. Təbiidir ki, bu obyektiv bir prosesdir, dövrün, zamanın tələbidir, köhnəlik öz yerini yeniliyə verməlidir. Həyat, cəmiyyət dəyişib yeniləşdiyi kimi siyasət meydanı da dəyişib yeniləşməli, dövrün tələbləri ilə ayaqlaşmayan köhnə müxalifətin əvəzinə yeni, sivil mübarizə üsulları və formaları ilə fəaliyyət göstərən yeni bir müxalifət olmalıdır, yeni tərzdə düşünən, milli maraqları şəxsi ambisiyalarından üstün tutan, vətən təəssübü çəkən, əsl vətənpərvər, demokratik bir

müxalifət olmalıdır.

Bu gün Azərbaycanın siyasi həyatında fəaliyyət göstərən müxalifət partiyalarının fəaliyyətini elmi cəhətdən araşdırıb təhlil edən, diqqətlə müşahidə edən məqalə müəllifi sonda çox düzgün olaraq belə bir nəticəyə gəlir ki, "Siyasi meydana yeni, demokratik müxalifət qüvvələri gəlməlidir". Bu çox düzgün nəticədir. Bunu milli dövlətçiliyimizin mənafeyi, Azərbaycanın gələcəyi tələb edir.

Görkəmli filosof Ramiz Mehdiyevin çox yüksək elmi-nəzəri səviyyədə yazılmış bu məqaləsində bütün bu məsələlərlə yanaşı, eyni zamanda son on il ərzində müstəqil Azərbaycanın cənab Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında keçdiyi yol, əldə etdiyi nailiyyətlər də ümumiləşdirilir, bütün bu nailiyyətlərimizdə milli bir lider kimi Heydər Əliyevin rolu əsaslandırılır.

Bugünkü qloballaşma şəraitində, dünyanın və yaşadığımız regionun işlərinin çox-çox mürəkkəbləşdiyi bir zamanda, Azərbaycanın taleyüklü problemlərinin həlli bütün kəskinliyi ilə qarşımızda dayandığı bir vaxtda Heydər Əliyev kimi bir rəhbərə ehtiyacın daha çox olduğu haqqında məqaləni oxuyarkən oxucuda inam və yəqinlik daha da artır.

Məqalədə həmçinin belə bir fikir də inamla əsaslandırılır və çox düzgün olaraq göstərilir ki, Heydər Əliyev məktəbinin layiqli davamçısı olan İlham Əliyevin simasında bu gün Azərbaycan siyasətçilərinin gənc nəsli formalaşmışdır. Bu gün biz məhz İlham Əliyevin şəxsində xalqa xidmətdən güc alan, milli mənafehləri üstün tutan, bacarıqlı, istedadlı, səriştəli, idarəetmə işində artıq kifayət qədər təcrübəsi olan kamil bir şəxsiyyət, bir siyasətçinin yetişdiyini aydın görürük.

İlham Əliyevin yeni dövrün siyasətçisi kimi yetişməsi və onun çalışdığı sahələrdəki uğurları onun çox böyük siyasi gələcəyindən xəbər verir. Bu gələcək isə Azərbaycanın siyasi gələcəyi ilə bilavasitə uzlaşır. Odur ki, bu baxımdan haqqında bəhs etdiyimiz məqalədə hakimiyyətin və dövlət idarəçiliyinin varisliyi haqqında irəli sürülən fikir çox təbii və

qanunauyğun, obyektiv görünür. Dərin elmi təhlilə əsaslanan bu fikrini müəllif çox düzgün və əsaslı şəkildə ümumiləşdirir: "Qərb demokratiyası ölkələrinin təcrübəsi sübut edir ki, dövlətçiliyin yeni demokratiya dövlətləri üçün ən məqbul və səmərəli forması hakimiyyətin və dövlət idarəçiliyinin varisliyindədir. Azərbaycanın tərəqqisini və inkişafını yalnız səmərəli dövlətçilik quruluşunun müasir xəttinə varislik təmin edə bilər".

Əminəm ki, çox dərin elmi-nəzəri təhlilə və əhəmiyyətli elmi ümumiləşmələrə əsaslanan məqalədə irəli sürülən yeni fikirlər, milli dövlət quruculuğumuzun çox vacib sahələrini əhatə edən və bu gün respublikamızda gedən ən mühüm ictimai-siyasi proseslər barədə çıxarılan qiymətli nəticələr ictimai-siyasi fikrimizin inkişafı və eləcə də ölkəmizin bundan sonrakı inkişafının düzgün xətlə, həyatda, təcrübədə sınaqdan çıxmış Heydər Əliyev xətti, siyasəti ilə getməsi üçün faydalı olacaqdır. Bunun üçün isə hesab edirəm ki, məqalənin ayrıca kitabça şəklində nəşr olunması, ictimaiyyətçi alimlərimizin toplandığı kollektivlərdə və ümumiyyətlə, geniş ictimaiyyət arasında müzakirəsinin keçirilməsi də əhəmiyyətli olardı.

*"Respublika" qəzeti,
28 fevral 2003-cü il.*

**BEYNƏLXALQ ELMİ SESSİYADA
“AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ VƏ SİYASİ
MÜHACİRƏT” MÖVZUSUNDA MƏRUZƏ**

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasının 85 ili tamam olur. 85 il bundan əvvəl Azərbaycanın bir qrup vətənpərvər insanları, demokratik fikirli qabaqcıl adamları yaranmış şəraitdən, tarixin verdiyi fürsətdən istifadə edərək Xalq Cümhuriyyəti yaratdılar, Azərbaycana müstəqillik bəxş etdilər. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti qısa zaman ərzində yaşasa da tariximizdə zəngin dövlətçilik ənənələri, zəngin bir tarix, bir irs qoydu. Tariximizin çox zəngin sərvəti olan bu ənənələr bugün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi olan müstəqil Azərbaycan Respublikası tərəfindən qorunub saxlanılır və davam etdirilir. Bu ənənələrin yaşadılması və yaradıcılıqla inkişaf etdirilməsində möhtərəm Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevin müstəsna xidmətləri vardır.

Bu gün Müasir Azərbaycan siyasi fikrinin 1918-1920-ci illər təcrübəsinə ehtiyacı vardır. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaradılmasını xalqımızın XX əsrdəki ən böyük nailiyyətlərdən hesab edən cənab Prezident Heydər Əliyev Cümhuriyyət tarixinin öyrənilməsinə mühüm vəzifə kimi qarşıya qoymuşdur. Bizim bu Beynəlxalq Elmi Sessiyanın gedişində də bir daha məlum oldu ki, bu vəzifənin yerinə yetirilməsində xüsusilə də son illərdə heç də az iş görülməmişdir. Bununla belə sessiyanın iclaslarından bu da məlum oldu ki, görülməsi işlər görülmüş işlərdən hələ çoxdur. Belə ki, Cümhuriyyət tarixilə əlaqədar bir çox məsələlər hələ lazımınca öyrənilməmiş, bir çox məsələlərin öyrənilməsinə səthi yanaşılmış, bəzən hadisə və məsələlərə qeyri-elmi, qeyri-obyektiv münasibət bəslənilmiş, bəzi məsələlərdə yanlış fikirlər özünə yol tapa bilmişdir. Öyrənilməsi zəruri olan bir çox məsələlərə aydınlıq gətirilməsi vacib olan belə məsələlərdən biri də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutunun səbəblərinin araşdırılması

və siyasi mühacirət məsələsidir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin devrilməsi tariximizin ən faciəli, ən mürəkkəb, eyni zamanda öyrənilməsinə daha ciddi yanaşma tələb edən məsələlərindəndir. 1920-ci il aprel işğalından sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinə məxsus sənəd və materialların böyük əksəriyyətinin məhv edilməsi tədqiqatçıların işini təbii ki, xeyli çətinləşdirmişdir. Lakin bununla belə arxivlərimizdə və mühacir ədəbiyyatında problemlə bağlı bəzi yazılar, xatirələr, hələ araşdırılmamış xeyli sənəd və materiallar vardır ki, onları müqayisəli təhlil etməklə bir çox həqiqətləri ortaya çıxarmaq olar.

Mühacirət tarixinə gəldikdə isə nəzərə almaq lazımdır ki, bu tarixi öyrənmədən Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin mükəmməl tarixini yaratmaq mümkün deyildir. Mühacirət tarixi eyni zamanda bizim ümumi tariximizin də çox vacib və ayrılmaz tərkib hissəsidir. Odur ki, həmin dövrün görkəmli siyasi xadimlərinin mühacirətdəki fəaliyyətlərinin öyrənilməsinin mühüm əhəmiyyəti vardır. Lakin bununla belə bu hər iki məsələ Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixi ilə əlaqədar ən az öyrənilmiş məsələlərdəndir.

İstər mühacirətə gedən görkəmli şəxsiyyətlərin özləri, istərsə də onların apardıqları mübarizənin, gördükləri böyük işin mahiyyəti indiyə qədər ayrıca bir mükəmməl tədqiqat obyektı olmamış, ümumiyyətlə mühacirət problemi hələ çox zəif öyrənilmişdir. Beləki Nəsiman Yaqublunun Məmməd Əmin Rəsulzadə və Azərbaycan legionerləri, Xaləddin İbrahimlinin "Azərbaycan siyasi mühacirəti" adlı az-çox sanballı tədqiqatlarını, bəzi publisist yazıları, eləcə də tək-tək qəzet və jurnal məqalələrini nəzərə almasaq, əslində ortada bir şey yoxdur. Bu problem mühacirətdə də çox zəif tədqiq olunmuşdur. Məmməd Əmin Rəsulzadənin bir-neçə yazıları, Mirzə Bala Məmmədzadənin "Milli Azərbaycan hərəkatı", Hüseyn Baykaranın "Azərbaycan istiqlal mübarizəsi tarixi" əsərlərindən başqa burda da ortada ciddi bir tədqiqat işi yoxdur.

Bu gün Cümhuriyyətin süqutu ilə əlaqədar qarşıya bir çox suallar

çıxır. Ancaq indiyədək bu sualların yalnız bir hissəsinə cavab verilmişdir. Aydınır ki, bu sualların elmi cavabını vermək üçün təkcə Azərbaycan arxivlərində saxlanılan materiallar deyil, həm də xarici arxivlərdə və eləcə də şəxsi əllərdə saxlanılan yüzlərlə sənəd və materiallar araşdırılmalıdır.

Cümhuriyyət dövründə inzibati aparatın qaydada olmaması, inzibati aparatda işlərin rus dilində aparılması, polisin əhali ilə pis rəftarı, rüşvətxorluğun baş alıb getməsi bir çox problemlər yaradırdı. Bu barədə "Azərbaycan" qəzetinin 29 oktyabr 1918-ci il, fevral və 1 avqust 1919-cu il tarixli nömrələrində dərc edilmiş məqalələrdə açıq yazılırdı.

Hökumət ticarət məsələsini də qaydaya sala bilməmişdi. Daxildəki xammaldan kifayət qədər istifadə olunmurdu. Məsələn, "Azərbaycan" qəzeti öz nömrələrindən birində ən başlıca xammal olan neftdən istifadə olunmadığı və ölkədə gizli qaçaq ticarətdən geniş istifadə edildiyi barədə yazırdı. Pambığın İran, Şəki ipəyinin Gürcüstan vasitəsilə xaricə, neftin isə gizli yolla Həştərxana keçirildiyi haqqında məlumatlar dərc olunurdu. Ölkənin maliyyə-pul vəziyyəti də pis idi. Belə ki, pul getdikcə dəyərdən düşür, ölkədə qiymətlər sürətlə artır, əhəlinin maddi vəziyyəti pisləşirdi. Ən zəruri ərzaq məhsulları çatışmırdı. "Azərbaycan" qəzetinin 24 noyabr 1918-ci və 3 fevral 1920-ci illər tarixli 48 və 20-ci nömrələrində dərc olunmuş məqalələrin müəllifi yazırdı ki, "Bolşeviklərin, daxildəki digər düşmənlərin təbliğatı və təhriklərinə diqqətlə yanaşsaq görərik ki, bu qiymətlərin artmasına və onların təbliğatının genişlənməsinə imkan yaradır. Odur ki, biz gərək buna qarşı çox fəal olaq. Lakin bu nazirlərimizin gözündə heç bir əhəmiyyət kəsb etmir".

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasətini araşdıran tədqiqatçılar əsasən bu fikirdədirlər ki, Xalq Cümhuriyyəti öz təhlükəsizliyini təmin etmək üçün o zamanki beynəlxalq şəraiti düzgün qiymətləndirərək əsasən müvəffəqiyyətli fəaliyyət göstərmişdir, 1920-ci ildə yaranmış tarixi şəraitin təhlili göstərir ki, o zaman təkcə Azərbaycanın deyil, bütövlükdə bütün Qafqazın işğalının qarşısını almaq

bəlkə də müşkül iş idi. Bu fikir müəyyən mənada mühacir ədəbiyyatında, bir çox tanınmış mühacirlərin söylədikləri fikirlərdə də öz əksini tapmışdır. Başlıca səbəb bir tərəfdən Rusiyanın bütün Qafqazı işğal etmək istəyi idisə, digər tərəfdən də daxildə mövcud olan bəzi amillər idi.

AXC-in devrilməsinə təkan verən daxili amillərdən biri milli şüurun müstəqillik istiqamətində kifayət qədər hazırlanmaması idi. Təsadüfi deyil ki, Məmməd Əmin Rəsulzadə hələ 1918-ci ildə Azərbaycanın küll halında müstəqil dövlət həyatına hazır olmadığını yazırdı: "Milli hərəkatın yaşlı nəsli... 1918-ci ildə elan olunan Azərbaycan istiqlalını özlərinin gözlədikləri xoşbəxt hadisə, xeyallarında həsrət çəkdikləri bir fikrin məhsulu deyil, gözlənilməyən bir hadisə kimi qiymətləndirmişlər. Başa gələn hadisə kimi qəbul etmək zorunda qalmışdılar. Etiraf etməliyik ki, müstəqil Azərbaycan hökumətini idarə edən ziyalılarımızdan bir çoxu bu gün gəlib də milli bir hökumət başında duracaqlarını düşünmüş deyillər. "Daha sonra o, 1925-ci ildə yazdığı "istiqlal məfkurəsi və gənclik" əsərində müstəqillik dövründə Azərbaycanda istiqlal şüurunun zəif olduğunu göstərərək yazırdı: "Azərbaycanımızda milli fikrin həyatı nisbətən asan olsa da sözün aydın mənası ilə istiqlalçılıq fikri çox yenidir".

Azərbaycan mühacirlərindən M.Ş.Əfəndizadə də istiqlaliyyətin əldən getməsinə milli şüurun zəifliyinin az təsir etmədiyini və bunun rus istilasından doğduğunu yazırdı. Onun sözlərinə görə "Rus idarəsi altında bütün siyasi varlığını itirmiş" azərbaycanlılar kəndi-kəndlərini idarəyə alışmadıqlarından pək çox xeyallarda bulundular" və yaxud 18 gün Tiflisdə qaldıqdan sonra milli hökumətin Gəncəyə gəlişi zamanı baş vermiş ixtilaflar da bunu təsdiq edir.

Müstəqilliklə birdən-birə üz-üzə dayanan, hələ özünüidarəyə vermiş etməyən Azərbaycanda gündən-günə artan hökumət böhranları bir sıra ciddi problem doğururdu. İşğal ərəfəsində Azərbaycan hökuməti ciddi böhran keçirirdi, tez-tez təzahür edən istefalar hakimiyyətdə sabitliyin bərqərar olmasına imkan vermirdi. Ölkənin milli təhlükəsizliyi qəti və

sərt addımlar atılmasını tələb etsə də hakimiyyət bu istiqamətdə kəskin dəyişikliklər edə bilmədi. Sonralar Məmməd Əmin Rəsulzadə bu məsələ ilə bağlı yazırdı: "...Zaman verdi ki, vəziyyəti qurtarmaq üçün hakim fırqə parlamanı dağıdacaqdı. Fəqət olmadı ("İstiqlal" Berlin 28.01.1933.)¹ Fətəli xan Xoyski də böhranlı günlərdə liberal mövqedə dayanan Azərbaycan parlamentini buraxaraq, ölkədə Cümhur başqanının səlahiyyətləri artırılmış bir hakimiyyətin yaradılmasına tərəfdar idi.

Üzücü müharibə, partiyalararası təfriqələr, bolşeviklərin, eser və menşeviklərin ölkə daxilində törətdikləri təxribatlar, fəvqəladə tədbirlər görməyi zəruri edirdi. Sonralar Məmməd Əmin Rəsulzadə də parlamenti buraxıb, hökümlü sərt bir hakimiyyət yaratmaqla bəlkə də vəziyyəti xilas etməyin mümkünüyü fikrinə gəlmişdi.

1920-ci ilin aprel işğalı ərəfəsində Azərbaycan istər yerli kommunistlərin, istərsə də rus və türk kommunistlərinin geniş fəaliyyət göstərdikləri bir yer idi. Bu dövrdə Bakı onların fəaliyyəti üçün ən əlverişli yer sayılırdı. "Azərbaycan" qəzeti özünün 1920-ci ildə çıxan 63-cü nömrəsində bolşeviklərin xeyli vaxtdan bəri fəhlə, kəndli və əsgərlər arasında təbliğat apardıqlarını və bu işə böyük məbləğdə vəsait sərf etdiklərini yazırdı.

Mustafa Sübhinin rəhbərlik etdiyi türk kommunistləri də Azərbaycanda tam sərbəst fəaliyyət göstərirdilər. Parlament daxilindəki partiyaların da fəaliyyəti ciddi çətinliklər yaradırdı. Çünki "İttihad", "Sosialistlər", "Əhrar" və "Milli Azlıq" kimi partiyalar müstəqilliyi başlıca məqsəd kimi qarşılarına qoymamışdılar. Azərbaycanın müstəqilliyinin əsas bayraqdarı "Müsavat" partiyası idi. O, xalq arasında böyük nüfuza malik olsa da 1920-ci ilin apreli üçün o da təcrid vəziyyətinə düşmüşdü. Bu partiya həmin vaxt öz üzvləri və müəyyən qədər dağınıq halda olan gənc Azərbaycan Ordusu içərisində nisbətən möhkəm dayağa malik idi. Bütün bunlar da Cümhuriyyətin süqutuna səbəb olan amillərdən idi. Doğrudur "Müsavat" partiyası Cümhuriyyətin süqutundan sonra öz qüvvələrini nisbətən tez və müəyyən qədər bərpa

¹ Rəsulzadə M.E. İstiqlal məfkurəsi və gencik. İstanbul, 1924.

edə bilmişdi. Lakin bu hər şeydən əvvəl yeni hakimiyyətin ilk aylar və illər ərzində daha böyük miqyasda yol verdiyi ciddi səhvlər, xalqın güclü narazılığı və müqavimətinə rast gələn qatı şovinist siyasəti ilə əlaqədar idi.

Ermənilərin 1920-ci ilin martında və aprelində sərhədlərdə basqınları, Qarabağda, Gəncə və Qazaxdakı çıxışları, ordunun böyük bir hissəsinin bunun qarşısının alınmasına cəlb olunması da təbii ki hökumətin yolunda ciddi maneə idi. Müxtəlif partiyalar - "Müsavat", "İttihad", "Əhrar", "Sosialistlər", bitərəf Qrup və başqaları arasındakı mübarizə, hökumət böhranı da süqutun çox mühüm səbəbi oldu. "İttihad" partiyası "Müsavat" partiyasını devirmək üçün hakimiyyətə qarşı daim bir müxalifət mövqeyi tutur və qərribə də olsa tam sovet Rusiyasına istiqamət götürür, bolşeviklərlə ittifaq bağlamağı və Qırmızı ordunun Antantaya qarşı mübarizə aparan türk ordusu ilə birləşməsinə yol verməyə çağırırdı. Türk hərbi-millətçi təşkilatlarında Xəlil Paşa, Rüşd bəy, Fuad bəy və başqaları da məhz bu mövqedən çıxış edirdilər. Onlar Sovet Rusiyası ilə ittifaqı təbliğ edirdilər. "Müsavat"ın özündəki sol cərəyan da hökumətin daxili və xarici siyasətini tənqid edirdi. Parlamentdəki bitərəflər qrupunun başçısı Behbud xan Cavanşir və "Müsavat" partiyasından getmiş Məmməd Həsən Hacinski də bolşeviklərlə dostluq mövqelərində dayanırdılar.

AXC-in süqutunu şərtləndirən daxili amillər sırasında milli ordu ilə bağlı problemlərin də rolu az deyildir. Belə ki, XI Ordunun Dağıstanı işğal edə-edə Azərbaycana tərəf yaxınlaşdığı bir zamanda, şimaldan daha ciddi təhlükə yarandığı bir vaxtda bu işə lazımınca əhəmiyyət verilməməsi düzgün deyildi. Türkiyə tarixçisi Erelin yazdığına görə Müdafiə nazirliyi bölgədə yerləşən "Qusar" alayına müqavimət göstərməmək əmri vermişdi. Üstəlik "Qusar" alayındakı əsgərlərə "Qızıl ordunu yaxşı qarşılamaq" haqqında gizli təlimatlar da göndərilirdi.¹

Bu isə belə bir fikir söyləməyə əsas verir ki, ölkənin müdafiəsindəki nöqsanlar ordu rəhbərliyinin və bütövlükdə hökumətin qüsurlu fəaliyyəti

¹Erel Ş. "Azərbaycan politikaçılarının yanlışları". İstanbul, 1968.

ilə bağlı olmuşdur.

Mühacir ədəbiyyatında Azərbaycanın, bütövlükdə Qafqazın istilasına bölgə cümhuriyyətlərinin bir-birlərinə yardım etməməsinin xüsusi təsir göstərdiyini əks etdirən çoxsaylı mülahizələr mövcuddur. "Azərbaycan politikaçılarının yanlışları" əsərinin müəllifi Şərafəddin Erel Azərbaycanın şimali Qafqaza hərbi yardım etməməsini bağışlanmaz səhv hesab edərək yazır: "Azərbaycana yardımda şəhid olan bir çox Şimali Qafqaz zabıt və əsgərinə qarşı bir tək belə əsgər Azərbaycandan şimala göndərilməmişdir".¹

Azərbaycan mühacirlərinin tanınmış simalarından olan Ceyhun Hacıbəyli isə məsələyə münasibətini belə açıqlayırdı. "Vaxtilə Azərbaycan və Şimali Qafqazın birləşməsinə acınacaq bir cəhət maneə oldu və bu vəziyyətdən istifadə etmiş olanlar, şübhəsiz, kəndi istiqlaliyyətlərinin düşmənləridir. Ümumi Qafqazın Şimali qafqazlılara qarşı tarixi bir bağlamı var. Şimali qafqazlılar Rusiyaya qarşı mücadilə və vətənlərini kəndi həyatları bahasıyla müdafiə edərkən, Azərbaycan və digər Qafqaz dövlətləri onlara bir dost yardım əli uzatmadılar".²

Ümumiyyətlə, müstəqillik şəraitində Qafqaz Cümhuriyyətlərinin "Qafqaz birliyi" məsələsinə kifayət qədər əhəmiyyət verməmələri siyasi mühacirlər arasında uzun-uzadı diskussiyalar mövzusu olmuşdur. Bu diskussiyaların sanki yekunu kimi Qafqaz mühacirlərinin belə bir yekdil fikrini ifadə edərək Ceyhun Hacıbəyli deyirdi ki, "Cümhuriyyətləri XI Ordunun əsgəri işğal altına alması, danılması mümkün olmayan həqiqətdir, lakin bununla yanaşı Qafqaz Cümhuriyyətləri həm də bir-birinə bağlı olmadıqlarından yığıldı".³

1920-ci il aprel işğalından sonra Türkiyədə Azərbaycan müstəqilliyinin itirilməsi məsələsi ilə bağlı aldadıcı təəssürat yaradılır, bir sıra hallarda isə araya təfriqə salmaq üçün tezislər ortaya atılırdı.

¹ Erel Ş. "Azərbaycan politikaçılarının yanlışları". İstanbul, 1968.

² Hacıbəyli C. "Şimali Kafkasya və Azərbaycan", "Kafkas Almanaxı", İstanbul. 1936.

³ Yenə orada.

Bağlılıq bir tərəfə-əksinə Ermənistan, Azərbaycan və Gürcüstana qarşı apardığı müharibə ilə birliyin formalaşmasına imkan vermir, işğal üçün zəmin yaradırdı. Məmməd Əmin Rəsulzadə yazırdı: "Türkiyədə... milli Azərbaycanla indiki Azərbaycan arasında fərqi çoxları idrak etmirdilər. Azərbaycanın müstəqil ikən get-gedə bütün hüququnun Rusiyada nədən tərk etdiyini soranlara rast gəldik. Bolşeviklərin Azərbaycana millət tərəfindən çağırıldığına inananlar da var".

O, 1937-ci ildə "Qurtuluş" dərgisində dərc etdirdiyi "Mühittin Birgənə görə Azərbaycan-Türkiyə münasibətləri" məqaləsində bir sıra tarixi-coğrafi anlaşılmamazlıqların qaldığını bildirir, "Türkiyənin qulağının Azərbaycanın ingilisçi Müsavat partiyasının hakimiyyəti barədə yalanlarla doldurulduğunun" bu iki qardaş ölkə arasında münasibətlərin soyumasına təsir etdiyini göstərirdi.¹ Bu dövrdə Əli Əmiri kimi Türkiyəli siyasətçilər "Azərbaycan Türkiyə ilə bağlı deyil, müstəqil qaldığı üçün yıxıldı" fikrini yayırdılar. Türkiyəli siyasətçi Əli Əmiri elə belə də yazır: "Azərbaycan dövləti Türkiyəyə bağlı deyil, müstəqil qaldığı üçün yıxılmışdır". Bunun müqabilində Azərbaycan mühacirləri hesab edirdilər ki, Azərbaycan Türkiyəyə deyil, Qafqaz cümhuriyyətlərinə bağlı olmadığından yıxılmışdır. Onlar Əli Əmiri kimi siyasətçilərin mövqeyini çox kəskin tənqid edirdilər. Lakin Azərbaycanın, bütövlükdə Qafqazın müstəqilliyinin Türkiyə üçün təhlükəsiz cənub buferinin yaranması demək olduğu fikrini müdafiə edənlər də var idi və belələri çoxluq təşkil edirdi. Mühittin Birgin və başqaları məhz bu cür fikirləşir və yazırdılar. Lakin bununla yanaşı ermənilər, elə rus mühacirlərindən də bir çoxları iddia edirdilər ki, guya AXC rəhbərləri Qafqaz Konfederasiyası uğrunda mübarizə aparmaqla, bütün Qafqazı Türkiyəyə birləşdirmək məqsədi güdmüşlər. Ermənilər xaricdə bu cür təbliğat aparırdılar. Halbuki çoxları (məsələn Muhittin Birgən və başqaları) aydın şəkildə göstərirdilər ki, Azərbaycanın, bütövlükdə elə bütün Qafqazın müstəqilliyi Türkiyə üçün çox faydalıdır.

¹ Rəsulzadə M.Ə. "Mühittin Birgənə görə Azərbaycan-Türkiyə münasibəti", "Kurtuluş", N 36, 1937.

Çünki bu Türkiyə üçün təhlükəsiz cənub buferinin yaranması demək olardı. Məmməd Əmin Rəsulzadə "Əsrimizin Səyavuşu" əsərində Azərbaycanın müstəqilliyinin Azərbaycanla yanaşı Türkiyə və İran üçün də faydalı olduğu fikrini irəli sürür. O, göstərirdi ki, etnik qan baxımından Türkiyəyə, mədəniyyət baxımından isə Azərbaycan İranla qohumdur. Odur ki, bu iki ölkə arasında Azərbaycan bir növ körpü rolunu oynamalıdır.¹ Erel və digər siyasətçilər isə iddia edirdilər ki, Məmməd Əmin Rəsulzadə, Fətəli xan Xoyski, Nəsim bəy Yusifbəyli və başqa dövlət xadimləri Cümhuriyyəti rəsmən Azərbaycan adlandırmaqla özlərini digər Qafqaz türklərindən ayırmış, beləliklə də səhvə yol vermişlər.

1920-ci ildə beynəlxalq aləmdə yaranmış mürəkkəb vəziyyət Qərbin Türkiyə və Rusiyanı paralel şəkildə sıxışdırması bir-birinə ənənəvi düşmən olan bu iki dövləti məcburən yaxınlaşdırmışdı. Rus ordusunun doğurdan da Anadoluya getməsini istəyənlər və buna çalışanlar var idi, eyni zamanda Türkiyəyə qarşı savaşa Avropa ölkələrinin deyil, rus qoşunlarının Qafqazda olması Türkiyənin xarici siyasətində başlıca yer tuturdu. Azərbaycan, həm də digər Qafqaz dövlətlərinin müstəqilliyi Türkiyənin xarici siyasətində öndə dayanmırdı. Bu amil yaranmış mürəkkəb beynəlxalq vəziyyətlə yanaşı bolşevik rejiminin uzun sürəcəyinə inamın zəif olması ilə də az bağlı deyildi. Türkiyə isə ölüm-dirim savaşı aparırdı və sadəcə olaraq Azərbaycanın xilasını üçün onun köməyinə çata bilmədi. Haqlı olaraq özünü müdafiə etdi.

Mühacirət ədəbiyyatında Azərbaycan hökumətində yüksək rütbəli çinovniklərin korrupsiyaya qurşanması faktının, dövləti Azərbaycan adlandırmaqla Şimali Qafqaz və Cənubi Qafqaz türklərinin bir-birindən ayrı salınmasının, bəzi dövlət adamlarının bacarıqsızlığının işğalı asanlaşdıran amillər olduğunu göstərən müəlliflərə də, bir sıra obyektiv mülahizələrə də təsadüf olunur. Məsələn, Əfəndizadə "Azərbaycan və İnqilabı" əsərində AXC-in süqutunun başlıca səbəbini Azərbaycan siyasətçilərinin idarəçilikdə, kadr siyasətində yol verdiyi səhvlər də,

¹ M.Ə.Rəsulzadə. "Əsrimizin Səyavuşu" əsəri.

yerliçilik və rüşvətxorluqda görür. Belə ki, müəllif qeyd edir ki, "Gəncə bəylərinin hökuməti ələ almaq istədiklərinin səbəbi, ancaq məmləkəti yemək üçün idi".¹

Fikrimizcə, Azərbaycanın 1920-ci ildə öz müstəqilliyinin itirilməsi məsələsi ilə bağlı ən xırda təfərrüatların belə açıqlanmasına ehtiyac var. Bu tarixi gerəkliyin ortaya qoyulması, 1918-20-ci il təcrübəsindən düzgün nəticə çıxarılması eyni zamanda əldə etdiyimiz milli müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi baxımından faydalıdır.

Xalq Cümhuriyyətinin süqutu ilə əlaqədar başlanmış terror və həbslərdən yaxa qurtarmaq üçün Cümhuriyyətin liderləri, bir çox dövlət, siyasət adamları ölkəni tərk etməli oldular. Fətəli xan Xoyski, Mustafa Vəkilli, Şəfi Rüstəmbəyli, Nağı Şeyxzamanlı və digərləri bir qədər əvvəl qonşu Gürcüstana keçmişdilər.

Cəvrilişdən bir qədər əvvəl Həsən bəy Ağayevin rəhbərliyi altında Zaqafqaziya Respublikalarının Konfransına göndərilən nümayəndə heyəti də Tiflisdə qaldı. Bu ilk mühacirlər idi. Bu təcavüzü dünya ictimaiyyətinə çatdırmaq üçün onlar Gürcüstan ərazisindən etiraz bəyannaməsi ilə çıxış etdilər.

Bundan təxminən bir ay sonra Fətəli xan Xoyski və Həsən bəy Ağayev Tiflisdə terrorçuluq yolu ilə qətlə yetirildilər.

Rəsulzadə və Kazımzadə Gürcüstana keçmək istərkən həbs edildilər və az sonra Stalin tərəfindən azad olunaraq Moskvaya aparıldılar.² 1922-ci ildə isə M.Ə.Rəsulzadə əvvəl Finlandiyaya, oradan da Türkiyəyə keçdi. Hələ 1919-cu ildə Əli Mərdan bəy Topçubaşovun rəhbərliyi altında Paris konfransına göndərilmiş nümayəndə heyətinin də əksər üzvləri Avropada qalmağa məcbur oldular.

1920-ci il sentyabrın 8-də onlar Parisdə Millətlər Cəmiyyəti rəisliyinə bəyanatla müraciət etdilər. Noyabr ayında isə Ə.M.Topçubaşov özü Millətlər Cəmiyyətinin Cenevrədəki toplantısında

¹ Efendizadə M.Ş. "Azərbaycan və inkilabi", "Türk Dünyası araşdırmaları", 1995, N 4.

² Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi, iş PR-19877, səh.53.

iştirak edərək Azərbaycanın istilası məsələsini dünya birliyinin nəzərinə çatdırdı. Bunun ardınca, o, Lozanna, Genuya, London konfranslarında iştirak edərək zorakı yolla hakimiyyətə gəlmiş bolşevik hökumətinin Azərbaycan adından danışmağa səlahiyyəti olmadığını bildirdi. 1921-ci il mayın 8-də Ə.M.Topçubaşovun təşəbbüsü ilə Qafqaz mühacirləri AXC-nin Parisdəki nümayəndəliyinə toplaşaraq Qafqaz konfederasiyası fikrini müzakirə etdilər. 1921-ci ilin 10 iyununda Topçubaşovun sədrliyi ilə Qafqaz Respublikasının səlahiyyətli təmsilçiləri ilk yığıncaqlarını keçirib onların ittifaqını yaratmağı qərara aldılar və bu barədə bəyannamə imzaladılar. 1921-ci ilin 7 iyulunda Qafqaz Respublikaları və Rusiya təmsilçilərinin ilk yığıncağı keçirildi. Mühacirlər Fransa hökumətinə də müraciət etdilər və aparılan danışıqların nəticəsində Fransa hökuməti 1922-ci ilin əvvəllərində Qafqaz Respublikalarının səlahiyyətli təmsilçilərinə maddi yardım göstərməyi qərara aldı. Çünki Fransa hökuməti Qafqaz və Rusiya mühacirlərinin vahid antibolşevik cəbhədə birləşməsinə meyilli idi.

Yığıncaqda Azərbaycanı Əlimərdan bəy Topçubaşov təmsil edirdi və yığıncaqda ilk çıxış edən də məhz Topçubaşov oldu. O, Azərbaycanla yanaşı Türkiyənin də Qafqaz Konfederasiyası ideyasına müsbət münasibətini bildirərək inandırmağa çalışdı ki, "Türk bolşevik razılaşması qısamüddətlidir, çünki bolşevik ideyaları islam əxlaqı və ənənələri ilə bir-birini inkar edir. Bunu Atatürk də xüsusi olaraq qeyd edərək deyirdi: "Bu gün Sovetlər birliyi dostumuzdur, qonşumuzdur, müttəfiqimizdir. Bu dostluğa ehtiyacımız vardır. Fəqət sabah nə olacağını heç kəs bu gün qabaqcadan deyə bilməz. Elə Osmanlı kimi, Avstriya-Macaristan kimi parçalana bilər. Bu gün əlində möhkəm tutduğu millətlər ovuclarından qaça bilər. Dünya yeni bir tarazlığa çata bilər, elə o zaman Türkiyə nə edəcəyini bilməlidir. Bizim bu dostluğumuzun idarəsində dini bir, inacı bir, özü bir qardaşlarımız vardır. Onlara sahib çıxmağa hazır olmalıyıq". Topçubaşovun Türkiyəni müdafiə etməsi və müttəfiqlərə tutduğu iradlar Fransa və erməni tərəfinin xoşuna gəlmədi.

Odur ki, yığıncaq heç bir razılıq əldə olunmadan dağıldı. Lakin Topçubaşov Türkiyə haqqında Qərbdəki rəyi dəyişmək və Qafqaz xalqları konfederasiyasının yaradılması ətrafında öz fəaliyyətini davam etdirirdi. Topçubaşov Azərbaycan mühacirlərinin vahid bir təşkilat-AMM ətrafında sıx birləşməsinə də çalışırdı. AMM-in Azərbaycanın əsas təmsilçi təşkilatına çevrilməsi Rəsulzadə ilə yanaşı, həm də Topçubaşovun tarixi xidmətidir. Topçubaşovun mühacirətdə ən böyük xidməti Qafqaz Konfederasiyası Paktının imzalanması və Qafqaz Konfederasiyası Şurasının yaradılması olmuşdur.

Lakin bütün bunlarla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan mühacirlərinin ilk siyasi təşkilatları Rəsulzadə Türkiyəyə gəldikdən sonra, 1923-cü ildə yaradıldı. Bu Müsavat Partiyasının İstanbulda yaratdığı Xarici Ölkələr Bürosu idi.

Partiyanın fəaliyyətinə rəhbərlik edən bu Xarici Büro Azərbaycandakı gizli Müsavat təşkilatı ilə əlaqə saxlayırdı.

Bürodan başqa Mərkəzi Komitə olsa da əsas məsələləri partiyanın başqanı Məmməd Əmin Rəsulzadə, Xəlil Xasməmmədov və Məmmədsadiq Axundzadənin daxil olduğu üçlük həll edirdi. Azərbaycandakı gizli Müsavat Mərkəzi Komitəsinin tərkibini ancaq bu üçlük bilir və yerlərə göstərişləri də onlar verirdilər. Rəsulzadə Milli Mərkəz təşkil etməklə yanaşı, 1923-cü ildə "Yeni Qafqasya" məcmuəsinin nəşrini də təşkil etdi.

Azərbaycan haqqında ayda bir dəfə Partiyanın Başqanı məruzə edir və Mərkəzi Komitə üzvlərinə ümumi məlumat verirdi. Bu zaman Azərbaycan Gənclər Birliyi təşkilatı da yaradılmış, siyasi mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün Azərbaycan mühacirlərinin təmsil oluna biləcəyi yeni siyasi təşkilat yaratmaq sahəsində isə fəal iş aparılırdı. Rəsulzadə və Topçubaşov çox çalışırdılar ki, bütün Qafqaz mühacirlərinin vahid bir təşkilatları olsun.

"Yeni Qafqasiya"da dərc olunan yazılarda Sovet işğalı şəraitində olan Azərbaycanda baş verən faciələrdən bəhs edilir, bolşeviklərin yeritdikləri siyasət ifşa edilirdi. Jurnal gizli yolla Azərbaycana gətirilir,

eləcə də İranda, Misirdə, Əfqanıstanda yayılır və çox böyük maraq doğururdu. Bu sovet rəhbərliyini xeyli qayğılandırır və narahat edirdi. Bakı və Tiflisdə çıxan mərkəzi kommunist mətbuatında dərc olunan məqalələrdə və kommunist rəhbərlərinin yığıncaq və konfranslardakı nitqlərində bu məsələyə diqqət yetirmələri bunu aydın göstərirdi. Bakıda, Tiflisdə, Moskvada rəhbər dairələrdə narahatlıqlar var idi. Sovet Xarici İşlər naziri Çiçerin, Qafqaz işləri üzrə məsul Orconikidze öz çıxışlarında müsavətçilərin Türkiyədəki fəaliyyətlərinin artdığını qeyd edir, Türkiyə hökumətindən buna xitam verilməməsinin tələb edildiyini bildirirdilər. "Kommunist" qəzeti o zaman Azərbaycan Təhlükəsizlik orqanına başçılıq edən Mircəfər Bağirovun xaricdəki millətçilərin daxildəki tərəfdarlarını özməyə çağırmasından açıq yazırdı.

Bu zaman sovet hökumətinin təsiri ilə Türkiyə dövlətinin də müsavətçilərə təzyiqi artır, onların həm siyasi, həm də mətbu fəaliyyətləri məhdudlaşdırılırdı. Bu, Türkiyənin o zamankı şəraitdə sovetlərlə yaxşı münasibətləri saxlamaq məcburiyyətindən irəli gəlirdi. Bu münasibətlər isə 1921-1925-ci illər arasında bağlanmış müqavilələrlə tənzimlənirdi. (1921-ci il 16 mart, 1921-ci il 13 oktyabr Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan müqavilələri və eləcə də hücum etməmək və bitərəflik haqqında 1925-ci il müqavilələri idi). Məhz bütün bunlara görə də 1927-ci ildə Türkiyə hökuməti "Yeni Qafqasiya"nın nəşrinə qadağa qoydu. Lakin az sonra 1928-ci ildə "Azəri türk", 1929-1931-ci illərdə isə "Odlu yurd" məcmuələri, həftəlik "Bildiriş", Berlində "İstiqlal" qəzetləri, sonra isə "Qurtuluş" məcmuələri elə bir növ "Yeni Qafqasiya"nın proqram və məramı ilə nəşr edilmişdir. Yəni Azərbaycan mühacirləri "Yeni Qafqasiya" bağlanandan sonra da öz mətbu fəaliyyətlərini yenə də davam etdirirdilər.

Ancaq, 1932-ci ildən müsavətçilərin və onların nəşrlərinin Stambul dövrü başa çatır və Avropa dövrü başlayır. 1930-cu ilin əvvəllərində M.Ə.Rəsulzadə Qafqaz məsələləri ilə əlaqədar Varşavaya dəvət olunur.¹ Bununla əlaqədar olaraq Xarici Büronun həmin il yanvarın 26-

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi. Fond 1, iş 39, səh.98.

da keçirilmiş iclasında Qafqaz İstiqlal Komitəsinin başqa bir ölkəyə köçürülməsi məsələsi qalxarkən onun Varşavaya köçürülməsinə razılıq verilməsinə tərəfdar olmaq məsləhət bilinir, ancaq bu şərtlə ki, onun filialının İstanbulda saxlanması təmin edilmiş olsun.¹ Rəsulzadə fevralın 1-də Varşavaya yola düşür. Lakin yanvarın 30-da Türkiyənin Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən ona bildirilir ki, Türkiyə hökuməti ona dost olan bir ölkəyə qarşı fəal fəaliyyət göstərən, eləcə də xarici bir dövlətlə əlaqə saxlayan və Türkiyənin mənafeyinə ziyan gətirən bir təşkilata dözə bilməz. Cavabında Rəsulzadə bildirir ki, buna heç cürə yol verə bilməz və geri qayıdarkən Avropada gördüyü işlər barədə hökmən məlumat verir.²

Məmməd Əmin Rəsulzadə Avropada səfərdə olarkən Türkiyə hökuməti ona geri qayıtmağa viza verməkdən imtina etmişdir. Rəsulzadə Pilsutskinin yaxın qohumu polyak bir qadınla ailə qurmuş, Polşanın Xarici İşlər Nazirliyinin Şərq şöbəsi və Baş Qərargahı ilə əlaqə yaratmışdı. Odur ki o, Varşavada qalmalı olur. Müsavat liderlərindən Rüstəmbəyov və başqaları Türkiyənin bir neçə rəsmi şəxsləri, o cümlədən Xarici İşlər Nazirliyi Siyasi Şöbəsinin rəisi Racay bəylə görüşərək "Müsavat" partiyasının öz qarşısına Azərbaycan xalqını azad etmək vəzifəsini qoyduğunu, İstanbulda bu partiyanın xarici bürosunun, eləcə də bitərəflərin də daxil olduğu Azərbaycan Milli Mərkəzinin olduğu, bu iki orqanın İstanbulda, İranda Azərbaycan mühacirləri və eləcə də öz vətənlərində iş apardıqları barədə məlumat vermiş, İranla əlaqəni oradakı türk və Polşa səfirləri vasitəsilə həyata keçirdiklərini, eləcə də Polşadan vəsait aldıqları barədə ətraflı şifahi və yazılı məlumat vermişdir. Racay bəy bildirmişdir ki, qafqazlıların milli azadlıq mübarizəsi ilə yaxından tanış olmağa Türkiyə hökumətinə mane olan Sovet-Türkiyə dostluq münasibətləridir. Digər tərəfdən Racay bəy Azərbaycan mühacirləri arasında ciddi ixtilaf və mübahisələrin olduğunu, Rəsulzadə və digərləri haqqında deyilənlərin pis təsəvvürlər

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi. Fond 1, iş 39, səh.99.

² Yenə orada.

yaratdığını, bu ixtilafların aradan qaldırılmasının zəruri olduğunu bildirmişdir. O, İsmət Paşanın da belə bir fikrini bildirmişdir ki, müəyyən müddət Rəsulzadə Avropada qalarsa heç bir qəbahət olmaz. Sonralar bu və digər cəhdlər də nəticəsiz qalmış və Məmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyəyə qayıtmasına icazə almaq mümkün olmamışdır. Arxiv sənədlərindən məlum olur ki, Rəsulzadə bu barədə hətta Atatürkə müraciət də hazırlamış və onun göndərmək istədiyi bu müraciət Xarici Bürodə müzakirə olunmuş və müraciətin bu məzmununda Atatürkə göndərilməsi məsləhət bilinməmişdir.¹ Belə ki, məktubda M.Ə.Rəsulzadə mühacirlərin Azərbaycan xalqının azadlığı və istiqlaliyyəti uğrunda mübarizəsinin vəziyyətini şərh edir, altı il ərzində özünü bu işə həsr etdiyini bildirir, vaxt ilə onun mənzilində axtarış aparıldığını və sorğu-suala tutulduğunu, ona geri qayıtmaq üçün verilmiş vizanın geri götürülməsi və bütün bunlarla əlaqədar hökumətin bəzi üzvlərindən öz narazılığını və bir türk kimi bunların hamısının onun üçün ağrılı olduğunu bildirir. O, bunları prezidentin diqqətinə çatdırmaqla geri dönməyinə icazə verilməsini xahiş edirdi.² 30-cu illərin birinci yarısı eyni zamanda Azərbaycan siyasi mühacirəti üçün çox qızgın ixtilaflar dövrü olmuşdur. İxtilaflar siyasi mühacirlərin əsas təşkilatları olan Azərbaycan Milli Mərkəzi və Müsavat Partiyasının Xarici Ölkələr Bürosunda toplananlar arasında idi. Bir neçə nəfər arasında başlayan çəkişmələr mühacirlər arasında qruplaşmaların yaranmasına gətirib çıxartmışdı. Hələ 1925-ci ildən Rüstəmbəyli Mustafa Vəkilli ilə birləşib Rəsulzadəni, Azərbaycan Milli Mərkəzinin, "Müsavat"ın Xarici Bürosunun fəaliyyətinin Türkiyə çərçivəsində məhdudlaşdırılmasına görə tənqid edirdilər. Rüstəmbəyli və Vəkilli Qərbə yönəli siyasətə üstünlük verilməsinin tərəfdarı kimi çıxış edirdilər. Sonralar isə onlar Rəsulzadəni Qərblə əməkdaşlığı genişləndirməklə onu Türkiyəni tamamilə yaddan çıxarmaqda tənbeh edirdilər. Bu dövrdə Parisdə fəaliyyətdə olan Azərbaycan

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi, f.1., iş N 3.

² Yenə orada.

mühacirlərindən bir qrupu (Şeyxülislam, Ceyhun Hacıbəyli və b.) da ixtilaflara fəal qoşulmuşdular. İxtilaflarla əlaqədar Rəsulzadə 1928-ci ildə Parisə gəlir və uzun müzakirələrdən sonra Topçubaşovla, yəni Paris qrupu ilə müəyyən razılıq əldə olunur. Paris qrupuna Əlimərdan bəy Topçubaşov rəhbərlik edirdi. Qrupa "İttihad" partiyasından parlamentə keçmiş üzv və eləcə də AXC-dən versal konfransının göndərilən nümayəndə heyətinin üzvü olan Mir Yaqub Mehdiyev, sosialist qruplarından biri tərəfindən parlamentə üzv olan və versal konfransına gedən nümayəndə heyətinin üzvü Əkbər Ağa Şeyxülislamov, "Hümmət" partiyasının sağ qanadından parlament və nümayəndə heyətinin üzvü Məhərrəmov və eləcə də Versal konfransına gedən nümayəndə heyətinin katibi Ceyhun bəy Hacıbəyov daxil idi. İstanbul qrupuna Məmməd Əmin Rəsulzadə rəhbərlik edirdi. Qrupa Şəfi bəy Rüstəmbəyov, parlament üzvü Musa Rəfiyev və b. daxil idilər.¹

Az keçmədən İstanbuldakı bir sıra nüfuzlu şəxslərin barışdırıcılıq söyi nəticəsində müsavətlərin öz daxilindəki parçalanmanın da qarşısı müvəqqəti olaraq alındı. Ancaq bu çox az çəkdi. Təsədüf deyildir ki, az sonra Rəsulzadə yazırdı ki, "Xəlil bəylə Şəfi bəy 1929-cu ildə sözdə bizlə barışsa da, işdə təşkilata qarşı intriqa yapır, mühacirlər arasında bəyannamələr yayırdılar. "Məhz bu illərdə Rəsulzadəyə qarşı Şəfi bəy tərəfindən "Yıxılan bütələr", "Biz və onlar", M.Ə.Rəsulzadənin isə "Şərifbəyçilik" əsəri yazılmışdı. Beləliklə də 1928-1934-cü illərdə son dərəcə kəskinləşən bu ixtilaflar nəticəsində Azərbaycan mühacirlərinin daxilində bir-birinə düşmən mövqedə dayanan açıq qruplaşmalar meydana gəlmişdi.

1930-31-ci illərdə Azərbaycan mühacirlərinin Türkiyədə nəşr etdirdikləri bir çox qəzet və jurnalların nəşrinin dayandırılması, eyni zamanda "Müsavət" in lideri Məmməd Əmin Rəsulzadənin Türkiyədən çıxarılması da Azərbaycan mühacirləri arasında ziddiyyətləri xeyli dərinləşdirmişdi.

Mühacirlər ayrı-ayrılıqda öz milli təşkilatlarını qurmaqla yanaşı

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi. f.1, iş 7525, cild 2, səh.145.

bolşevizmə qarşı beynəlxalq birliklər də yaratmağa təşəbbüs etmişlər.

1920-1930-cu illərdə Azərbaycan siyasi mühacirətinin də yaxından iştirak etdiyi iki belə birlik meydana gəlmişdi. Bunlardan biri "Qafqaz Konfederasiyası Şurası" digəri isə "Prometey" idi.

"Prometey" Birliyində erməni və ruslardan başqa SSRİ-dən olan bütün milli mühacir təşkilatlarının nümayəndələri təmsil olunmuşdu.

"Prometey" in yaradılmasının ilk təşəbbüsçüsü Rəsulzadə olmuşdur. O, Azərbaycanı və Qafqazı "Prometey" adlandıraraq göstərirdi ki, onları məhz Rusiya belə acınacaqlı vəziyyətə salmışdır. Birliyin 1926-cı ilin yanvarından çıxmağa başlayan eyni adlı jurnalı da var idi.

1936-cı il mayın 31-i və iyunun 1-də Varşavada, "Prometey" Birliyində təmsil olunan millətlərin qurultayı oldu. Qurultayda SSRİ-dəki qondarma əlifpa islahatları və dil məsələlərinə böyük diqqət yetirildi və etiraz bildirildi.

"Prometey" in başlıca fəaliyyət sahələrindən biri də ayrı-ayrı mühacir təşkilatları tərəfindən dərc olunan qəzet və jurnallara maliyyə yardımı göstərmək idi. Bu məqsədlə də həmin qurultayda Parisdə, Varşavada və Berlində çıxan Qafqaz mühacirlərinin bir çox nəşrlərinin maliyyələşdirilməsi qərara alındı.

Bu zaman Kerenski və Milyukovun lideri olduqları rus mühacir təşkilatları da "Prometey" cəbhəsinə qarşı kəskin müxalifət mövqeyində dayanmışdı. Onlar qeyri-rusların milli müstəqilliyinin tam şəkildə qəbul olunmasının əleyhinə çıxır, türk mühacir təşkilatlarının yaranmasından təşvişə düşərək, pantürkizm və panislamizmin Rusiyanın taleyini şübhə altına aldığını bildirir, Avropanı bu cərəyanlara qarşı dayanmağa çağırırdılar. 1939-cu ildə Almanıyanın Polşanı işğal etməsi ilə "Prometey" də əsasən dağıldı.

Hələ 1927-ci ildə Azərbaycan, Gürcüstan və Şimali Qafqazı birləşdirən bir təşkilat - Qafqaz İstiqlal Komitəsi meydana gəlmişdi. Təşkilat üç-bir prinsipi əsasında qurulmuşdu: üç Qafqaz Respublikası üstəgəl Polşa dövləti. Polşa bu Qafqaz Respublikalarını təmsil edən təşkilatların fəaliyyətini əlaqələndirir, onlara maliyyə və başqa

yardımlar göstərirdi. Lakin Qafqaz İstiqlal Komitəsi gürcülərin yanlış və separatçı mövqeyi üzündən çox böyük çətinliklərlə qarşılaşmalı olmuşdur. Məhz buna görə də həmin komitəni maliyyələşdirən Polşa hökumətinin təşəbbüsü ilə 1930-cu ilin əvvəllərində Varşavada Qafqaz İstiqlal Komitəsinin yığıncağı keçirildi. Yığıncaqda Gürcüstan fraksiyasını Ramişvili, Zurabişvili, Salakaya, Dağıstanı Məmməd-Qimey bəy və daha iki nəfər, Azərbaycan fraksiyasını Rəsulzadə və eləcə də Parisdən gəlmiş iki nəfər nümayəndə, Polşa tərəfindən Qolovka, Şetsel və eləcə də Xarici İşlər Nazirliyini və hərbiçiləri təmsil edən daha üç nəfər iştirak edirdi.¹

Kəskin mübahisələr şəraitində keçən bu yığıncaqda Polşa və Azərbaycan nümayəndələrinin çıxışlarında gürcülərin şimaldan olan təhlükə ilə yanaşı cənubdan da (yəni Türkiyə tərəfindən) belə bir təhlükənin olması, pantürkizm barədəki fikirləri kəskin tənqid edildi. Bununla yanaşı qafqazlıların birliyinə mane olan bir çox məsələlərə aydınlıq gətirildi. Eyni zamanda Komitənin İstanbuldan Varşavaya köçürülməsi qərara alındı.² Yığıncaqda Qafqazın birliyi ideyasına azərbaycanlıların daha çox səy göstərmələri xüsusi olaraq qeyd edildi və eləcə də istiqlal komitəsi filialının İstanbulda fəaliyyət göstərməsi lazım bilindi.³ M.Ə.Rəsulzadənin həmin yığıncaq haqqında İstanbula, Azərbaycan Milli Mərkəzinə göndərdiyi geniş məktubda Əlimərdan bəy Topçubaşovla əlaqədar bir məqama diqqət yetirmək istərdim. Məktubdan məlum olur ki, Topçubaşov yığıncağa dəvət olunmamasına etiraz etmiş və buna səlahiyyəti, mandatı olduğunu bildirmişdir. Lakin Polşa nümayəndə heyətinin başçısı ona mandat vermiş şəxslərin onu bir təşkilat kimi qəbul etmədiklərini iddia etmiş, Polşanın ancaq Milli Mərkəzi tanıdığını bildirmişdir.⁴

Bu zaman nəinki Qafqaz mühacirləri arasında, həmçinin onlara

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi. f.1, iş 39, səh.158.

² Yenə orada, səh.162.

³ Yenə orada, səh. 167.

⁴ Yenə orada, səh. 168.

münasibət məsələsində Azərbaycan mühacirlərinin öz aralarında da ciddi mübahisələr və ixtilaf olurdur. Bu ixtilaf və mübahisələr gürcü fraksiyası ilə bərabər, xüsusilə Şamilovun Dağıstan qrupuna olan münasibətdə daha çox özünü büruzə verirdi. Belə ki, Azərbaycan Milli Mərkəzinin "Müsavət" partiyası fraksiyası ilə 1930-cu ilin 9 noyabrında keçirilmiş birgə iclasında Rəsulzadənin mövqeyindən çıxış edən Mirzə Bala, Kazımzadə və Məmməd Əmin Rəsulzadə Şamilov qrupunun Biçeraxov kimi adamlardan təmizlənərək, yeni, sağlam qüvvələrlə təzələnməsi şərti ilə bu qrup ilə sıx əlaqə saxlamağı zəruri hesab edirdilərsə, Xasməmmədov, Vəkilov və Rüstəmbəyov isə bu qrup ilə əlaqənin tamam kəsilməsini irəli sürür, bu qrupun dağlıların vahid bir təşkilatı olmadığını və bu qrup ilə əlaqənin müsavətçilərə və elə Rəsulzadənin özünə də daima çox böyük zərər gətirdiyini, Şamilovun ingilislərlə əlaqəsi barədə şübhələr olduğu fikrini irəli sürürdülər.¹

Parisdə Dağıstandan olanların fraksiyası üç qrupa parçalanmışdı. Qrupun birinə Şamilov, digərinə Çernoyev-Bammat, digər qrupa isə general Xaqandakov başçılıq edirdilər. Topçubaşov bu qrupları bərkəsbərkə dəfələrlə cəhdlər etmişdir.²

İxtilaf və çəkişmələrə həddən artıq uyan bəzi mühacirlər Rəsulzadə ilə Topçubaşov arasında narazılıq salmaqdan belə çəkinmirdilər. Belə ki, hələ 1928-ci ildə Rüstəmbəyli, Xasməmmədov və Sadiq bəy Rəsulzadənin Parisə gedərək Topçubaşovla, Azərbaycan nümayəndə heyəti ilə danışıqlar aparıb razılığa gəlməsini Rəsulzadənin Əlimərdan bəyə təslim olması kimi qələmə verirdilər. Bəzi mühacirlər isə "Milli dövlətin Əli Mərdan bəy kimi dəyərli bir dövlət adamının əlindən alınıb Məmməd Əmin bəyə verilməsinə" etiraz edərək gərginlik yaradırdılar.

1952-ci ilin iyulunda Münhendə çıxan "Azərbaycan Milli Birliyi"nin orqanı olan "Azərbaycan" jurnalında "Acı həqiqətlər" başlıqlı bir məktub da dərc olunmuşdu. Bu məktubu yeddi nəfər azərbaycanlı mühacir imzalamışdı. Rüstəmbəylinin də imzası olan bu məktubda "Müsavət" a

¹ Milli Təhlükəsizlik Nazirliyinin arxivi, fond 1, iş 3, səh.80.

² Yenə orada, səh.162.

və Rəsulzadəyə iradlar tutulur, "Müsavat" partiyasının artıq 1934-cü ildən parçalandığı və əvvəlki nüfuzunu itirdiyi iddia edilir və bildirilirdi ki, Rəsulzadə yalnız öz adından danışa bilər. Məktubda həmçinin onun "Azərbaycan Milli Şurasının nümayəndəsi" kimi heç bir səlahiyyətinin olmadığı iddia edilirdi. Məktubu imzalayanlar bildirirdilər ki, 1918-ci ilin 26 mayında Zaqafqaziya Seymi buraxılmış, Seymin Türk fraksiyası, Həsən Ağaoğlunun sədrliyi ilə Tiflisin "Orient" otelinə toplaşmış "Mili Şura" yaradıldığını elan etmiş və Azərbaycanın müstəqilliyi haqqında bəyannaməni hazırlayıb bütün dünyaya bildirmişdilər. Bu Şura (fraksiya) hökumət yaratmaq məqsədi ilə Gəncəyə gəldikdən sonra bir saatlıq iclas keçirmiş, bununla işini bitirmişdir. Milli Şuranın məhz bu bir saatlıq iclasına Rəsulzadə sədrlik etmişdir. Bəs onda hansı halda Rəsulzadə özünü "Milli Şuranın sədri adlandırır? Onun ətrafındakılar isə icaslarda Rəsulzadəni "Azərbaycan Milli Respublikası"nın prezidenti kimi təqdim edirlər".

Bu kimi "ittihamların" Azərbaycan milli istiqlal davasını yürüdən bir təşkilata və çox ağır şəraitdə mücadilə edən Məmməd Əmin Rəsulzadəyə ünvanlanması çox ağır ittiham idi.

Bu dövrdə qafqazlılar, Ermənistanı da Komitəyə cəlb etməyə çalışırdılar. Ermənilər isə rus mühacirləri ilə iş birliyinə üstünlük verərək, onların mətbuatında Azərbaycan və Gürcüstana qarşı torpaq iddiaları irəli sürürdülər. Ermənilərin pozuculuq fəaliyyətinə baxmayaraq, mühacirlər 1934-cü ilin 14 iyulunda Brüsseldə Qafqaz Konfederasiyasını imzaladılar. Nəhayət, 1935-ci il fevralın 14-də konfrans çağırıldı. Konfrans Qafqaz Konfederasiyası Şurasının yaradıldığını bəyan etdi. Bu Topçubaşovun uzun illər uğrunda mübarizə apardığı arzusunun həyata keçməsi idi. O, 1934-ci ildə vəfat etdiyindən bunu görmədi. Şura mütəmadi toplanır, Qafqaza aid siyasi məsələlərlə müntəzəm məşğul olur və görəcəyi işlərin, yeridəcəyi siyasətin başlıca istiqamətlərini müəyyən edirdi. Azərbaycanı Şurada Milli Mərkəzin sədri Rəsulzadə təmsil edirdi.

Təəssüf ki, Qafqaz konfederasiyası paktı imzalandıqdan sonra da

Azərbaycan mühacirləri arasında çəkişmələr yenə də davam edirdi. Belə ki, Xəlil bəy və Şəfi bəy yenidən Rəsulzadəyə qarşı mübarizələrini gücləndirmişdilər. Onlar Qafqaz Konfederasiyası ideyasını deyil, onun yaradılması ilə bağlı Paktı imzalayanları və Şuranın rəhbər heyətini tənqid edirdilər. Rəsulzadə ən çox keçmiş çar generalı, osetin əsilli Lazar Biçeraxovla əməkdaşlıqda, Azərbaycana vaxtilə divan tutan bu adamla bir yerdə Qafqaz Konfederasiyasında təmsil olunmaqda tənəklərə məruz qalırdı. Azərbaycanın istilasına bağlı bir sıra məsələlərdə məsuliyyəti Rəsulzadənin üstünə yıxmağa çalışaraq, onlar dövləti xaricdə təmsil etməkdə onun elə bir səlahiyyət sahibi olmadığını bildirirdilər.

Şəfi bəy Rəsulzadəni günahlandıraraq yazırdı: "Onun həqiqi arkadaşları gürcü sosialistləri, erməni daşnakları, təbii müttəfiqləri isə Kazakiya və Ukrayna olmuşdur".¹

II Dünya müharibəsi dövründə Qafqaz Konfederasiyası Şurasına daxil olan mühacirlər həm ayrı-ayrılıqda, həm də ittifaq şəklində alman rəsmi dairələri ilə təmsil etdikləri məmləkətlərin azadlıqlarının tanınması haqqında uzun-uzadı danışıqlar apardılar.

1952-ci il dekabrın 11-16-da üç Qafqaz Cümhuriyyətinin nümayəndələri Münhenə Ümumqafqaz konfransına toplaşdılar. Bəyannaməni Azərbaycan Milli Mərkəzinin sədri Rəsulzadə, Gürcüstan Milli Siyasi Mərkəzinin sədri Cordanıya və Şimali Qafqaz Milli Komitəsinin sədri prof. Əhməd Maqoma imzalamışlar. Bu qafqazlıların mühacirətdə yaratdıqları sonuncu müştərək təşkilat oldu.²

II Dünya müharibəsi başlayanda Rəsulzadə və Hilal Münşi tərəfindən Berlində Milli Azərbaycan Komitəsi yaradıldı. O, Azərbaycan legionlarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynadı. Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə 1945-ci ildə Münhendə yeni bir təşkilat da meydana gəlmişdi. Bu Azərbaycan Demokratik Birliyi idi və müharibə qurtardıqdan sonra çox acınacaqlı vəziyyətə düşmüş azərbaycanlı

¹ Bax: Xəliddin İbrahimli. "Azərbaycan siyasi mühacirəti", "Elm" nəşriyyatı. 1996.

² Yenə orada.

legionerləri müxtəlif ölkələrdə yerləşdirməklə məşğul olurdu.

1943-cü ildə, müharibənin gedişində alman tərəfə könüllü keçən mayor Fətəlibəyli-Düdənginski tərəfindən "Azərbaycan Milli Birlik Məclisi" adlanan bir siyasi təşkilat da yaradılmışdı. O zaman Azərbaycanın müstəqilliyinin Almaniyaya tərəfindən tanınması uğrunda mübarizə aparan bu təşkilat müharibədən sonra bir sıra yeni mühacirləri, o cümlədən Şeyxülislam, Hacıbəyli, Əkbər, Kazımbəy və başqalarını öz ətrafında birləşdirərək "Müsavət" in Xarici Ölkələr Bürosuna və Azərbaycan Milli Mərkəzinə müxalifət mövqeyində dayanırdılar. "Müharibə qurtardıqdan sonra Fətəlibəyli amerikalılar tərəfindən finansə olunan, Münhendə təsis edilmiş "Qurtuluş Rədiusu" Azərbaycan şöbəsinin başçısı idi. 1954-cü ildə Fətəlibəyli Sovet casusu olan bir azərbaycanlı tərəfindən Almaniyada qətlə yetirildikdən sonra "Azərbaycan Milli Birlik Məclisi"də dağıldı. 1947-ci ildə Avropada məskunlaşan Azərbaycan mühacirlərinin əksəriyyəti o cümlədən Rəsulzadə Türkiyəyə qayıtdı. 1949-cu il fevralın 1-də Rəsulzadə başda olmaqla siyasi mühacirlər Ankarada "Azərbaycan Kültür Dərnəyi"ni yaratdılar.

Azərbaycan mühacirləri, müsavətçilər, eləcə də digər mühacirlər bu Kültür Dərnəyinin ətrafında toplaşdılar.

Mühacirlərimiz öz fəaliyyətlərini əvvəlki intensivliklə olmasa da sonrakı illərdə də davam etdirmiş, 1960-cı ilə qədər Paris, Berlin, Ankara və digər şəhərlərdə müxtəlif adlarda çoxlu qəzet və jurnal nəşr etdirmişlər. Onların böyük vətənpərvərlikdən və vətən həsrətindən, doğma vətəni azad görmək arzusundan doğan bu mübarizələri hədəf olmamış, gələcək nəsillər üçün örnek olacaq bir irsin yaranmasına səbəb olmuşdur.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
20 may 2003-cü il.*

TÜRKİYƏ VƏ ORTA ŞƏRQ İDARƏÇİLİK İNSTİTUTUNUN REKTORU, DOKTOR, PROF. TURQAY ERGÜNLƏ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli Türqay bəy!

Hörmətli iştirakçılar!

Bu gün buraya Türkiyə Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun rektoru, bizim çox hörmətli dostumuz, qardaşımız Türqay Ergünlə görüşə toplaşmışıq. Doktor Turqay Ankara universitetini bitirəndən sonra Amerika Birləşmiş Ştatlarında olmuşdur. Sonra Türkiyəyə dönərək Dövlət İdarəçilik İnstitutunda çalışır. Biz keçən il aprel ayında Türkiyədə olduq və çox istərdik ki, o institutun rəhbəri və kollektivi ilə tez-tez görüşək, əlaqələr yaradaq. Biz orada olduğumuz dövrdə çox ətraflı şəkildə institutun işi ilə tanış olduq. Biz orada niyyət protokolu

imzaladıq. Daha sonra qərara aldığımız ki, bu əlaqələri genişləndirək. Və bu gün cənab rektorun Bakıya gəlişi həmin danışıqların nəticəsidir. Sabah biz protokol imzalayacağıq. Protokol bir kağız parçasıdır, lakin ürəklərimiz bir yerdədir. Bizim bu akademiya haqqında əziz və hörmətli qonağa bir neçə kəlmə məlumat vermək istərdim. Akademiyamız 1999-cu ildə, yanvarın 3-də cənab Prezidentin fərmanı ilə yaradılıb. Artıq beşinci ildir ki, fəaliyyət göstərir. Dünyada olan idarəçilik institutlarının, müəssisələrinin təcrübəsini öyrənmək çox faydalıdır. Çünki Sovet dövründə heç vaxt Azərbaycanın tarixində belə akademiya olmayıb. Sovet dövründə burada kadrlar hazırlanıb, ancaq onlar sovet ideologiyası dövründə olub. Bura Dağıstandan, Gürcüstandan kadrlar gəlirdi. Azərbaycan özü üçün milli kadrlar hazırlamırdı. Müxtəlif millətlərdən olan kadr yığımını var idi. İndi müstəqillik dövründə bizə idarəçilik üzrə kadrlar lazımdır. İndi ki, müstəqillik, gərək özümüzü idarə etməyi də bacaraq. Biz burada həm də bizim üçün doğma olan Şərqi milli ənənələrini yaddan çıxarmamaqla Qərbi öyrənirik. Cənab Prezident də

həmişə bizim qarşımızda vəzifə qoyur ki, Qərb təcrübəsini öyrənin, lakin öz milli xüsusiyyətlərimizi də nəzərə alın. Bizə çox yaxın olan Türkiyə dövlətində fəaliyyət göstərən Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunda olarkən mən hər şey ilə maraqlanırdım. Bizim üçün bunlar çox maraqlıdır. Kimlə əlaqə saxlasaq da, Türkiyə ilə birinci növbədə əlaqəmiz olmalıdır. Bizim üçün doğma və əziz olan Türkiyə ilə əlaqələrimizə hər sahədə olduğu kimi, burada da böyük önəm veririk. Bizim başqa yerlərdəki İdarəçilik Akademiyalarından fərqli cəhətlərimiz var. Mən bu yaxınlarda Ukraynada, Belorusiyada olmuşam. Fransanın modelini öyrənmişik. Bizdə test yolu ilə qəbul olunan ehtiyat kadrlar hazırlanır. Biz buna əhəmiyyət veririk. Gənclərdən ibarət məmurlar hazırlanır. Başqa yerlərdə bu yoxdur. Biz harada bu barədə söhbət etdikcə, onların da çox xoşuna gəldi. Onların bir qismi ödənişli əsaslarla oxuyur. Bu da bizə maddi-texniki cəhətdən xeyir verir. Yeni yaranan hər bir şey çətinliklə özünə yol açır. Biz gələcəkdə də çalışacağıq ki, bu cığırı genişləndirək. Bizə lazımdır ki, bu yolda əlaqələrimiz də çox geniş olsun. Buna görə sizin gəlişiniz bizim üçün çox önəmlidir. Bizim xalqlarımıza, dostluğumuza bu vacib olan şərtlərdəndir.

Bizim Akademiyamız öz kiçik tarixinin ən şərəfli günlərindən birini yaşayır. 3 gündür ki, Akademiyamızda qardaş Türkiyənin ab-havası vardır. Odur ki, istərdim ki, hər şeydən əvvəl bu ab-havanı yaradan insanları, birinci növbədə bizim əziz müsafirimiz Türkiyə və Orta Şərq İdarəçilik İnstitutunun rektoru, professor Türqay bəy Ergünü sizin şəxsinizdə salamlayım. 3 gündür ki, biz Türqay bəylə söhbətlər aparırıq. Mən Ankarada olanda çox böyük həvəslə İdarəçilik İnstitutu ilə tanış oldum. Bu tanışlıq prosesində mən müəyyən etdim ki, bizim üçün orada öyrənməli çox faydalı işlər var. Orada olarkən mən əməkdaşlarla tanış oldum və yəqin etdim ki, bu təhsil ocağında Azərbaycanı qəlbən sevən adamlar vardır. Mən orada bütün şöbələrdə oldum və bütün insanların üzündə olan sevinc məni çox fərəhləndirdi. Biz çox yerlərdə olmuşuq. Bizi hər yerdə çox yaxşı qarşılayıblar. Amma burada biz özünəməxsus yaxınlıq, doğmalılıq hiss etdik. Burada olarkən biz istər onların işinə görə, istərsə də bizə qarşı olan məhəbbətlərinə görə bu İnstitutu sevdik.

İnstitutun rektorunda bizim üçün dost, qardaş olan bir insanın məhəbbətini gördüm. Biz orada niyyət protokolu imzaladıq. Həmin danışıqların davamı olaraq Turqay bəy indi bizim Akademiyadadır. İndi o 3 gün müddətində bizim işlərimizlə tanış oldu. Akademiya ilə yaxından tanış oldu. Söhbətlərimiz oldu. Və mən əmin oldum ki, o da bizim akademiyanı sevdi, sizləri sevdi. Bu səfərində mən onun məmnunluğunu hiss etdim. Dünən Prezident Aparatında yüksək səviyyədə bizi qəbul etdilər. Biz orada bir saata qədər söhbət etdik. Orada olan o söhbətlər bizim Akademiyanın gələcək fəaliyyəti üçün çox önəmlidir. Lakin bununla bərabər biz hər ikimiz bu üç günlük fikir mübadiləsi əsasında müəyyən etdik ki, qarşıdakı illərdə gedəcəyimiz yolda hansı işləri görməli olacağıq. Və bu işləri hansı istiqamətdə, necə aparmaq lazım olacaq. Bizim bu sahədəki qarşılıqlı yardımlarımızı biz götür-qoy etdik. Bu gün o söhbətlər əsasında bir protokol imzalayacağıq. Ən əsası odur ki, ürəkdə olan istəklə onları reallığa çevirəsən. Biz hər ikimiz çox çalışacağıq ki, bunları həyata keçirək. Orada yazılanlar, iki tədris müəssisəsinin işinə çox faydalı ola bilər. Bizim işimizdə öyrənməli çox şeylər var. Ona görə də bu əlaqələr qarşılıqlı olaraq bizim zənginləşməyimizə kömək edəcək. Amma bu məsələnin bir tərəfidir. Görünən tərəfidir, onun görünməyən tərəfi ondan ibarətdir ki, bizim dostluq və qardaşlığımızın möhkəmlənməsində bu bir zərərdir. Biz bu dostluğun həsrətini çox çəkmişik. Hər bir azərbaycanlı ailə bu məhəbbəti ürəyində illər boyu yaşadı. Biz yaşlı adamlar bunun qiymətini bəlkə də cavanlardan çox yaxşı bilirik. Yeni nəsil yetişməkdədir. Yeni nəsil bunları bizim qədər dərk etməyə bilər. Onlar üçün çox asandır bu əlaqələri yaratmaq, onlardan faydalanmaq. Amma onlar həsrətlə yaşamayıb, onlar o sıxıntıları görməyiblər. İnsanın daxili iztirablarını görməyiblər. Biz üzüntülü illər keçirmişik. Dünən türk qardaşlarımız konfrans keçirirdilər. Onlar oynayırdılar, şənələnirdilər. Biz bu günlərin qədrini daha çox qiymətləndiririk. Ona görə də şəxsən mən və mənim həmyaşıdlarım üçün bu günün çox böyük əhəmiyyəti var. Biz bir şeyi də görək unutmayaq. Bizim yaşadığımız dövr, zaman, eyni zamanda Türkiyədə gedən siyasi proseslər haqda dərinlən düşünmək

lazımdır. Mən cənab Prezidentimizin, böyük şəxsiyyət Heydər Əliyevin Azərbaycan-Türkiyə dostluğu üçün gördüyü əhəmiyyətli işləri qeyd etmək istəyirəm. Təkcə Heydər Əliyev deyil, bunu bütün xalqımız istəyir. Müstəqilliyin ilk illərində elə bir ecfəriya yaradılmışdı ki, Azərbaycan-Türkiyə dostluğu bundan ziyan görə bilərdi. Siyasəti dövlətçilik, bugünkü dünyanın maraqları baxımından aparmaq başqa şeydir. Bu, təcrübə, ağıl, bilik tələb edir. Bu çox böyük zəhmət tələb edir. Cənab Prezidentin fəaliyyətində biz bunları görmüşük. 1993-cü ildən bəri bu əlaqələr möhkəmləndi. Bununla bağlı mən demək istəyirəm ki, cənab Prezident hələ qayıtmamışdan əvvəl Naxçıvana rəhbərlik edərkən onlar Ümid körpüsünü yaratdılar. Süleyman Dəmirəl, o zamankı baş bakan dəfərlərlə Naxçıvana gəldi. Cənab Heydər Əliyev dəfərlərlə Türkiyədə oldu. Türkiyə ilə Naxçıvan və onların timsalında Azərbaycan üçün nə qədər işlər görüldü. Ona görə biz onlara minnətdar olmalıyıq ki, onlar bu dostluğun qayğısına qaldılar. Və bizim gələcək nəsillər, tarixçilərimiz, politoloqlarımız onları araşdıranda həmin günlərin əsl qiymətini verəcəklər. Tarix elədir ki, biz o günləri yaşayırıq və ayrıldıqdan sonra onların mənası haqqında dərinlən düşünürük. Bütün bunlar Türkiyə-Azərbaycan dostluğunun tarixində qalacaq günlərdir. İllər keçəcək bugünkü günlər bizim Akademiyamızın da tarixində qalacaq. Burada təhsil alanlar, çalışanlar Azərbaycan-Türkiyə dostluğu üçün təməli qoyulan bu işi yeni bir ruh yüksəkliyi ilə həyata keçirəcəklər. Ona görə də icazə verin, bugünkü mərasimə başlayaq. İndi isə biz böyük məmuniyyətlə niyyət protokolunu imzalacayıq...

...İmzalanma mərasimi başa çatdı. Hamınıza uğurlar arzulayıram. Ümidvaram ki, təhsil ocaqlarımız arasında yaranmış əlaqələrin həyata keçməsi ən qısa zamanda başlayacaqdır.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
21 may 2003-cü il.*

VƏTƏNDAŞ, ŞƏXSİYYƏT VƏ LİDER HAQQINDA MÜKƏMMƏL ELMİ-FƏLSƏFİ ƏSƏR

Böyük vətəndaş, dahi şəxsiyyət və əvəzsiz lider olan Heydər Əliyev haqqında çoxlu kitablar, məqalələr, şerlər, mahnılar yazılmış, musiqilər bəstələnmiş, dünyanın görkəmli dövlət və siyasi xadimləri, böyük sənət adamları müdrik fikirlər söyləmiş və söyləməkdədirlər. Bu, bir tərəfdən böyük insanın şəxsiyyətinə olan marağın nəticəsidirsə, digər tərəfdən də Azərbaycan üçün gördüyü böyük işlərdən və bugünkü dünya siyasətində ona verilən yüksək qiymətdən irəli gəlir. Bununla belə qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev tərəfindən görülmüş işlərin Azərbaycan üçün, xalqımız üçün əsl məna və əhəmiyyəti hələ bütün dərinliyi ilə dərk olunmamış və lazımınca tədqiq edilib öyrənilməmişdir.

Heydər Əliyev irsini sistemli şəkildə öyrənmək sahəsində fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin tədqiqatları böyük maraq doğurur və mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Onun 23 may 2003-cü il tarixində "Bakinskiy raboçiy" qəzetində dərc etdirdiyi "Vətəndaş, şəxsiyyət, lider" adlı dərin məzmunlu yeni əsəri bu yolda atılmış növbəti uğurlu addımdır. Heydər Əliyev fenomenini elmi-fəlsəfi təhlil süzgəcindən keçirən müəllif əsərdə haqlı olaraq yazır: "İllər keçdikcə Heydər Əliyev fenomeninə maraq nəinki azalır, əksinə, daha da artır. Bir çox ölkədaxili və xarici yazılarda, tədqiqatçıların əsərlərində biz Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin, siyasətinin, məharətli idarəetmə istedadının yeni-yeni tərəflərini kəşf edirik. Bir çox jurnalistlər Heydər Əliyevi hakimiyyət ustası adlandırmağı xoşlayırlar, onlar təsdiqləyirlər ki, bu şəxsin hakimiyyət hissiyyəti onun fəaliyyətinin bütün tərəfləri ilə üzvi şəkildə qovuşaraq təbiətin ayrılmaz hissəsini təşkil edir.

Bir çox tədqiqatçıların fikrincə, məhz bu hakimiyyət sirri (magiyası) ona nəinki üç onillikdən çox hakimiyyətin olimpidə (zirvəsində)

olmağı, hətta kumir kimi qalmaq, milyonların ideali olmaq imkanını verir".

Müəllif çox haqlı olaraq qeyd edir ki, Heydər Əliyevin tarixi bir şəxsiyyət kimi öyrənilməsinə yanaşma müxtəlif aspektlərdə müxtəlif cür ola bilər. Çünki Heydər Əliyev zamanımızın nadir şəxsiyyəti kimi cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində geniş fəaliyyət göstərərək mənsub olduğu xalq içərisində, öz ölkəsi daxilində və eləcə də dünya miqyasında görkəmli siyasətçi, böyük dövlət xadimi və eləcə də xalqın əvəzsiz lideri kimi şöhrət qazanmışdır.

Dünyanın diqqətini daha çox çəkən və müəyyən mənada həm də heyran qoyan onun dövlətçilik bacarığı, yüksək idarəçilik səriştəsi və bunların da nəticəsində gördüyü işlər, uzun illərdən bəri xalqına göstərdiyi misilsiz xidmətlərdir. Odur ki, əsərin müəllifi çox düzgün olaraq onun dövlətçilik fəaliyyətindəki müxtəlif mərhələləri ön plana çəkir və bu mərhələlərdə görülmüş işləri, sadəcə olaraq, qeyd etməklə kifayətlənməyərək, onları fəlsəfi təfəkkür süzgəcindən keçirib təhlil edir, hər bir mərhələdə görülmüş işlərin mahiyyətini, məna və əhəmiyyətini açıb göstərir.

Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışı ərəfəsində Azərbaycanda olan daxili vəziyyət əsərdə ətraflı və əsaslı şəkildə şərh olunur və son dərəcə gərgin və fəlakətli, müsibətli günlər, onların ağır nəticələri göstərilir. Bu barədə xeyli yazılsa və danışılsa da, Ramiz Mehdiyevin əsərində bu işin yüksək elmi-nəzəri səviyyədə təhlil edilməsi xüsusi maraq doğurur və oxucunu düşündürür. Bu məsələlərin, keçmiş günlərin hazırda Azərbaycan cəmiyyətində gedən dərin siyasi proseslər fonunda, ölkənin prezident seçkilərinə gətirdiyi bir zamanda bir daha yada salınması son dərəcə zəruridir.

Həyat göstərir ki, illər keçdikcə bir çox məsələlər unudulur və bəziləri bundan istifadə etməyə çalışır. Biz bunu bəzi siyasi qüvvələrin cəhdlərində çox aydın şəkildə görürük. Odur ki, belə yazılar, o dövrün

hadisələrinin elmi təhlili çox vacib və həm də əhəmiyyətli. Bu hadisələri düzgün başa düşmək, görülmüş işlərin məna və əhəmiyyətini dərindən dərk etmək üçün vacibdir. Əsəri oxuyarkən bir daha aydın olur ki, cənab Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışı ərəfəsində ölkə daxilində vəziyyət hədsiz dərəcədə ağır və çıxılmaz idi. Müəllif konkret və aydın misallarla sübut edir ki, əgər hakimiyyətin başında bacarıqlı, işgüzar adam dayanarsa, hakimiyyət getdikcə möhkəmlənər və xalqın xeyrinə səmərəli işlər üçün geniş imkan və şərait yaranar. Cənab Heydər Əliyevin timsalında bu məsələlərdən ətraflı söhbət açan müəllif xalq içərisində hakimiyyət ustası kimi tanınan nadir şəxsiyyətin daxili aləmini açır, onun idarəçilik məharətinin incəliklərini təsvir edir. Məhz bu idarəçilik qabiliyyətindən çəkinən hakim dairələr vəzifədən ayrıldığı tam beş il müddətində Heydər Əliyevə respublikada heç bir hökumət vəzifəsi təklif etmədilər. Heydər Əliyev onu təqib edən zamanın özündən daha böyük, daha qüdrətli idi və xalqın içində qabağı görməyən "rəhbərlərdən" çox-çox uzaqgörən bir lider kimi nüfuz qazanmışdı. Elə bu qısqanclığa görə də onu irəli buraxmadılar. Belə bir şəxsiyyət o zaman hakimiyyətdə olardısı, hadisələrin məcrasını lazımi səmtə dəyişər, Azərbaycanı çox-çox bəlalardan və fəlakətlərdən xilas edərdi. Rusiya tədqiqatçılarından S.Çernıyavski haqlı olaraq qeyd edir ki, "görünür, o dövrdə Azərbaycan cəmiyyəti Heydər Əliyevin alternativini olmadığını dərk etmək üçün hələ yetişməmişdi".

Fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Mehdiyevin əsərini oxuyarkən tam qanunauyğun və obyektiv olaraq belə bir qənaətə gəlirsən ki, cənab Heydər Əliyev öz siyasi istedadı ilə zirvədə durur.

Müəllif cənab Heydər Əliyevin keçmiş ittifaq rəhbərliyindəki tutduğu vəzifəyə nəzər salaraq çox düzgün olaraq belə bir fikri əsaslandırır ki, bu yüksəkliyə qalxmaqla o, yeni rəhbər kimi özünü təsdiq etmiş oldu. Ötən əsrin 80-ci illərində sovet dövlətində yüksək vəzifə tutan Heydər Əliyev böyük səlahiyyətlərə malik olmaqla bərabər,

eyni zamanda böyük məsuliyyət də daşıyırdı.

Cənab Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıdarkən o zamankı səriştəsiz, bacarıqsız rəhbərlərdən ona, sözün əsl mənasında, dağılmış, talan edilmiş bir ölkə miras qalmışdı. Elə bir ölkə ki, onun vətəndaşları sabahkı gününə artıq öz ümidlərini itirmişdilər.

Heydər Əliyevin qayıdışı ilə xalqın gözündə bir ümid çırağının yanması, xalqın qəddini düzəldərək öz müdrik rəhbəri ətrafında necə birləşməsi, ölkəni bürümüş ictimai-siyasi və iqtisadi böhrandan, beynəlxalq aləmdəki təcrid vəziyyətdən çıxış yolunu tapması əsərdə məntiqə söykənərək əsaslandırılıb, tariximizin bu çətin mərhələsində cənab Heydər Əliyevin böyük xilaskarlıq missiyasına oxucu inamını bir daha artırır.

Cənab Heydər Əliyevin rəhbərlik məharətini səciyyələndirən ən mühüm cəhətləri şərh edən müəllif onun öz fəaliyyətində daima xalqının iradəsinə, tükənməz enerjisində, mənəvi ruhuna, intellektual potensialına arxalandığını, xalqının psixologiyası və mentalitetini gözəl bildiyini ön plana çəkir. Uzun illərdən bəri Heydər Əliyevin rəhbərlik istedadını, çoxcəhətli və zəngin iş üslubunu yaxından müşahidə edən müəllif belə bir düzgün nəticəyə gəlir ki, rəhbərin birinci növbədə məhz bu keyfiyyəti o zaman dünyanın siyasi xəritəsindən silinmək ərəfəsində olan ölkəni düşdüğü fəlakətli vəziyyətdən çıxarmağa, bugünkü inkişaf və tərəqqi yoluna salmağa imkan verdi.

Cənab Heydər Əliyevin taleyi elə gətirmişdir ki, o, 34 illik rəhbərlik fəaliyyətində iki dəfə - ötən əsrin 70 və 90-cı illərində Azərbaycanı düşdüğü ağır böhranlı vəziyyətdən çıxarmalı olmuşdur. Hər dəfə də o, Azərbaycanı sürətli inkişaf yoluna çıxararaq daim irəliyə aparmışdır. Azərbaycan xalqının ən çətin anlarında onun köməyinə çatan, vətəni, xalqını məhəbbətlə sevən böyük rəhbərə bugünkü inam, böyük məhəbbət də elə bundan irəli gəlir.

Xalq yaxşı başa düşür ki, hələ bu gün də Heydər Əliyevə ehtiyacı

var. Məhz buna görə də qarşıdakı prezident seçkilərində hər yerdə onun namizədliyini irəli sürür. Hamı gözəl bilir ki, Heydər Əliyevə hakimiyyət lazım deyil, lakin Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olması çox vacibdir, Heydər Əliyev xalqına, vətəninə çox gərəkdir. Çünki Heydər Əliyev xalqına məxsus olan həyatını ən çətin anlarda ondan əsirgəyə bilməzdi. Əsərin ən müsbət cəhəti ondadır ki, müəllif tərəfindən bu məsələnin mahiyyəti açılır, Heydər Əliyevin Azərbaycan üçün nə demək olduğu haqqındakı həqiqət oxucuya çatdırılır.

Əsərin ən dəyərli cəhətlərindən biri və Heydər Əliyev haqqında indiyə qədər yazılanlardan fərqlənməsi ondan ibarətdir ki, müəllif peşəkar filosof təfəkkürü ilə Heydər Əliyevin Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində xüsusi yer tutmasının mahiyyətini, onun səbəblərini məharətlə açıb göstərir və bunu konkret faktlarla əsaslandırır. Tam bir epoxanı özündə təcəssüm etdirən nadir şəxsiyyətin siyasi portretini hərtərəfli açmaq üçün bu, çox vacib amildir. Əsərdə buna xüsusi diqqət yetirilmişdir. Müəllif Heydər Əliyevin şəxsi keyfiyyətində bizim heç də həmişə lazımınca diqqət yetirmədiyimiz məqamlara toxunur. Belə məqamlardan biri Heydər Əliyevin çoxcəhətli fəaliyyətində mühüm yer tutan azərbaycançılıq ideologiyasında əks olunan milli ideyanın həyata keçirilməsi, sahəsində onun göstərdiyi fəaliyyətdir. Heydər Əliyevin böyük bir dövlət xadimi, siyasət adamı, idarəçilik məharəti, yüksək təşkilatçılıq bacarığı, fenomenal yaddaşı, ətrafdakı adamların qabiliyyət və bacarığını düzgün qiymətləndirmək qabiliyyəti, adamlara qarşı həssas və qayğıkeş olması barədə istər ölkə daxilində, istərsə də xarici mətbuatda dərc olunan yazılarda xeyli dəyərli fikirlər söylənilmiş, ümumiləşmələr aparılmış və bu yazılarda başlıca olaraq onun praktiki fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinin şərhinə daim üstünlük verilmişdir. Lakin etiraf etmək lazımdır ki, Heydər Əliyevin məhz bu praktiki fəaliyyətində əks olunan onun inkişafımıza dair fəlsəfi baxışları, yaratdığı fəlsəfi konsepsiyanın mahiyyəti, məna və əhəmiyyəti

lazımınca tədqiq olunub öyrənilməmiş və ümumiləşdirilməmişdir.

Fundamental əsərləri ilə görkəmli filosof-alim kimi tanıdığımız fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Mehdiyev dəyərli əsərində məhz bu məsələyə toxunaraq dərin elmi araşdırmalara əsaslanan çox qiymətli fikirlər söyləyir. Müəllif yazır: "Ancaq çox vaxt bütün bunlar Heydər Əliyevin konkret işlərinin kölgəsində qalır. Buna görə də Heydər Əliyev fenomenini başa düşmək cəhdləri diqqətimizi bu şəxsin dünyagörüşünün fəlsəfi tərkibinə cəlb edir. Hamıya məlumdur ki, Heydər Əliyev son dərəcə təhsilli və yüksək erudisiyalı bir insandır. Bu təhsilliliyi onun akademik, həyatdan ayrı düşmüş hər hansı fəlsəfi axın və konsepsiyaları dərk etmək xarakterini daşımır, orada bir çox Azərbaycan ziyalıları nəsillərinin yaratdığı ümumbəşəri dəyərlər ahəngdar formada milli ideallar sistemi ilə uyğunlaşır."

Məhz buna görə Heydər Əliyev dövlət quruculuğunun belə bir konsepsiyasını hasil etmişdir ki, orada sosiologiyanın və fəlsəfənin bir çox abstrakt problemləri ideyalar və elm sahəsindən konkret siyasət təcrübəsinə keçmişdir.

Heydər Əliyev özünün milli dirçəliş fəlsəfi konsepsiyasına əsaslanaraq müasir, yeni bir Azərbaycan yaratmışdır.

Müəllif haqlı olaraq yazır ki, Heydər Əliyev öz fəlsəfi konsepsiyasını, milli ideyaya söykənən qiymətli fikirlərini hər hansısa xüsusi, ayrıca əsərində yox, bütün bu onilliklər ərzində bizim gözlərimiz qarşısında söylədiyi çoxsaylı məruzə, çıxış və nitqlərində irəli sürmüş, öz ictimai-siyasi, fəlsəfi-tarixi baxışlarını əsaslandırmışdır.

Cənab Prezidentin "Yeni il, Yeni əsr, Yeni minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti"nə diqqət yetirək. Azərbaycan ictimai fikrinin çox böyük marağına səbəb olmuş bu müraciət bizim son illərdə oxuduğumuz elmi-siyasi sənədlər və fəlsəfi-tarixi əsərlər içərisində öz məzmun və əhəmiyyətinə görə xüsusi yer tutur. Cənab Prezident orada əsrin böyük siyasət adamı, müdrik və təcrübəli dövlət başçısı kimi bəşəriyyətin, xüsusilə də Azərbaycan xalqının keçdiyi yol və gələcəkdə

qarşılaşacağı problemlər haqqında öz fəlsəfi düşüncə və mülahizələrini söyləmişdir.

Müraciəti oxuyarkən cənab Prezident bizim qarşımızda nəinki böyük siyasətçi, müdrik dövlət başçısı, həm də mahir bir tədqiqatçı, böyük bir filosof-tarixçi kimi də durur.

Cənab Prezident müasir dünyanın başlıca inkişaf meyillərinin mədəni integrasiya və qloballaşma olduğunu göstərməklə yanaşı, böyük bir vətənpərvər kimi Azərbaycanı, onun gələcəyini düşünərək bizi qloballaşmanın yaradacağı problemlər üzərində düşünməyə də çağırır.

Cənab Prezident qədim tariximizdən bu günə qədər olan dövrü çox ətraflı təhlil etmiş, XX yüzillikdəki tariximizi ilk dəfə olaraq professional bir tarixçi kimi elmi əsasda dövlətləşdirmişdir. Bütün bu məsələləri dərin elmi təhlil süzgəcindən keçirən müəllif qeyd edir ki, tariximizin istər sovet, istərsə də müstəqillik illərindəki həlledici dövrləri bilavasitə cənab Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanı müstəqilliyə aparan yol öz başlanğıcını məhz 1969-cu ildən, Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən götürür. Azərbaycan xalqı məhz bu tarixi gündən özünün əsl milli liderini tapmış oldu.

Qətiyyətlə demək olar ki, Azərbaycan məhz 1969-cu ildən inkişaf yoluna qədəm qoymuşdur. Həmin ildən respublikada cəmiyyət həyatının bütün sahələrində dinamik inkişaf baş verdi. Bu dövr Azərbaycan üçün həyatın bütün sahələrində - iqtisadiyyatda, elmdə, təhsildə və mədəniyyətdə coşğun yüksəliş illəri olmuşdur. Ona görə ki, bu illərdə Azərbaycanın sükani arxasında böyük qurucu, yaradıcı, dünyada tanınmış siyasətçi kimi şöhrət qazanmış Heydər Əliyev dayanırdı.

Heydər Əliyevin rəhbərliyi dövründə Azərbaycan müasir sənaye, kənd təsərrüfatı istehsalı, yüksək elmi potensial, mədəniyyət və incəsənət zirvəsinə qalxdı. Heydər Əliyev gec-tez imperiyanın dağılacağını və Azərbaycanın müstəqil, suveren ölkə olacağını intuitiv olaraq hiss edir və əvvəlcədən duyurdu. Odur ki, Azərbaycanın müstəqil yaşaması üçün əvvəlcədən lazım olan şəraitin yaradılmasının bünövrəsini qoyurdu.

Dövlətin idarə olunmasında və yaşamasında yüksək ixtisaslı kadrların olması vacib şərtlərdən biridir. Uzaqgörən siyasətçi, vətənpərvər insan bunun üçün də əvvəlcədən fikirləşmiş, azərbaycanlı gənclərin Rusiyanın qabaqcıl ali təhsil ocaqlarına göndərilməsi işini ölçüb-biçmiş, planlaşdırmış və buna nail olmuşdur. Bu gün dövlətin idarə olunmasında çalışan minlərlə yüksək ixtisaslı mütəxəssis məhz o dövrün yetirmələridir. Hər bir tarixi mərhələdə dəyişən və dəyişilən dəyərlər sistemi olur. Millət, xalq o vaxta qədər mövcud olur ki, onun milli mədəniyyətə ənənələri, dilini, mədəniyyətini nəsillərə ötürmək vasitələri, dəyərlər sistemi qorunub saxlanılır. Əsərdə bu dəyərlərin qorunub saxlanması sahəsində cənab Heydər Əliyevin apardığı ardıcıl mübarizə konkret faktlar və misallarla göstərilir.

Cənab Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu illəri dövrlərlə təhlil edən müəllif böyük vətənpərvər insanın hələ sovet dövrünün və ideologiyasının yaratdığı ciddi çətinliklər şəraitində dilimizin, ədəbiyyatımızın, incəsənət və musiqimizin inkişafı, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması və təbliği sahəsində, şəhərlərimizin, kəndlərimizin, abadlaşması sahəsində gördüyü əvəzsiz işləri, göstərdiyi misilsiz xidmətləri konkret faktlar və misallarla təsvir və təhlil edir. Heydər Əliyevin gördüyü işlər Azərbaycanın XX əsr tarixinə həmişəlik daxil olmuşdur. Bunları unutmaq və ya hər hansı bir cəhdlə tarixdən silmək, sadəcə, mümkün deyildir: nə qədər ki, Azərbaycan var, Heydər Əliyev də olacaqdır!

Son dərəcə dərin məzmunlu, yüksək elmi səviyyədə yazılmış bu əsərdə bütün bunlar hərtərəfli şərh edilir.

Əsərdə Azərbaycanda müstəqillik ərəfəsi və müstəqillik illərində baş vermiş siyasi proseslər təsvir edilir, Heydər Əliyevin bu proseslərə təsiri, iştirakı və bunların siyasi nəticələri xronoloji ardıcılıqla təhlil edilir, çox mühüm elmi ümumiləşmələr aparılır və bugünkü günümüz üçün faydalı olan fikirlər, nəticələr çıxarılır.

Bu illərdə cənab Heydər Əliyevin apardığı məqsədyönlü daxili və xarici siyasət sayəsində Azərbaycana maraq artdı, böyük dövlətlər

ölkəyə sərmayə yönəltdi, neft kontraktları bağlandı, iqtisadi əlaqələr genişləndi, Azərbaycan müstəqil bir dövlət kimi bütün dünyada tanındı. Azərbaycan Avropa Şurasına tamhüquqlu bir dövlət kimi daxil oldu. Bu, milli dövlətçilik siyasətimizin çox mühüm qələbəsi idi.

Ümummilli lider Heydər Əliyev yaratdığı dövlətin gələcəyini aydın görür. Fəlsəfə elmləri doktoru Ramiz Mehdiyev belə bir fikir irəli sürür ki, bu gün Prezident Heydər Əliyevin hakimiyyətinə real təhlükə olacaq elə bir cərəyan mövcud deyildir. Çünki Azərbaycanın gələcəkdə başqa yolla inkişafına dair onun siyasi opponentlərinin elə bir prinsipial, real təklifləri yoxdur.

Bu illər ərzində nə qədər "rəhbərlər" gəlib getsə də, onlardan heç biri cənab Heydər Əliyev kimi ölkəmizin gələcək yönümünü müəyyənləşdirə bilmədi. Tarix isə yaradanları öz yaddaşında saxlayır. Bu, həmişə belə olub.

Dərin elmi-nəzəri təhlilə və əhəmiyyətli elmi ümumiləşmələrə əsaslanan və çox maraqla oxunan bu elmi əsərdə irəli sürülən yeni fikirlər, çıxarılan qiymətli nəticələr ictimai-siyasi, eləcə də elmi-fəlsəfi fikrimizin inkişafı, eyni zamanda ölkəmizin bundan sonra da həyatda, təcrübədə sınaqdan çıxmış, Azərbaycanımıza və xalqımıza çox böyük fayda gətirmiş Heydər Əliyev xətti, Heydər Əliyev siyasəti ilə getməsi üçün əhəmiyyətli olacaqdır.

Hesab edirəm ki, əsərdə qaldırılan məsələlər bu gün şəxsiyyətinə bütün dünyada böyük maraq göstərilən cənab Heydər Əliyevin idarəçilik məharətini, dövlətçilik ideyalarını, bu ideyaların nəzəri və praktiki aspektlərini dərinlən tədqiq edilib öyrənilməsi işinin gələcəkdə daha geniş vüsət almasına da böyük kömək olacaqdır.

*"Azərbaycan" qəzeti,
6 iyun 2003-cü il.*

"HEYDƏR ƏLİYEV GƏNCLİYİN SEÇİMİDİR" MÖVZUSUNDA KEÇİRİLMİŞ YİGINCAQDA ÇIXIŞ

Çox hörmətli gənclərimiz, hörmətli qonaqlarımız!

Bu gün Dövlət İdarəçilik Akademiyasında sizi görməyimə çox şadam, sizi salamlayıram və qarşıdakı seçkilərdə bizim namizədimiz Heydər Əliyevə və cənab İlham Əliyevə uğurlar arzulayıram.

Azərbaycan seçkilər ərəfəsindədir. Bir azdan sonra biz oktyabrın 15-də yeni prezident seçkilərinə başlayırıq. Bu bizim respublikamız üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edən bir hadisədir. Biz gərək bu seçkini yüksək səviyyədə keçirək. Bu bizim mədəni səviyyəmizi nümayiş etdirəcək, demokratik düşüncə tərzimizi nümayiş etdirəcək. Bütün xalqlar bizə baxırlar. Biz gərək çox mütəşəkkil, yekdil seçkilər keçirək.

Seçkilərdə xeyli namizəd var. Lakin gənclər yaxşı bilirlər ki, onların əsl dostu, himayədarı cənab Heydər Əliyevdir. Bizim çox yaxşı yadımızdadır. 1993-cü ilə qədər SSRİ dağılandan sonra gənclərimizi himayə edəcək təşkilat, qurum yox idi. Biz gənclərlə işləyən adamlar həmişə fikirləşirdik ki, görəsən bunun axırı necə olacaq? Bu cür vətənpərvər gənclərlə, vətən eşqi ilə müharibəyə gedən, canını qurban edən gənclərlə kim məşğul olacaq? Biz gənclərimizi itirirdik. Ancaq cənab Prezident yenidən hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra bu məsələdə çox böyük dönüş oldu. Hər şeydən əvvəl gənclərlə məşğul olan dövlətin gənclər təşkilatı yarandı. Gənclər təşkilatı ilə yanaşı, dövlət gənclər siyasəti yarandı. Bununla da gənclərimiz müəyyən bir xətlə, istiqamətlə dövlət qayğısı ilə inkişaf etdilər. Və indi dövlət quruculuğunun müxtəlif sahələrində gənclər çox fəal iştirak edirlər. Bu gün sizin topladığınız Dövlət İdarəçilik Akademiyasında çoxlu gənclər təhsil alırlar. Ehtiyat gənc idarəçi kadrlar hazırlanır. Bunlar hamısı cənab Heydər Əliyevin qayğısının nəticəsidir. Elə ona görə də gənclərimiz bunu dərinləndirir, düşünür, dərk edirlər və bugünkü həmrəylik də bunu bir daha göstərir, hər yerdə gənclərimiz Prezidentimizin siyasətini alqışlayır. Onun siyasətində gənclər xüsusi rol oynayır. Çünki Azərbaycanın gələcəyi gənclərdən asılıdır. Bizim ali məktəblərimizdə 93-cü ilə qədər vəziyyət çox ağır idi. Gənclərimiz orta məktəbdən sonra ali məktəbləri buraxıb gedirdilər. Həmin dövrdə müəllimlərin vəziyyəti çox ağır idi. Əmək haqqları aşağı səviyyədə idi. Çoxları öz sənətini atıb başqa işə gedirdi. Ancaq cənab Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə yenidən qayıdışından sonra bizim təhsilimiz də, elmimiz də onun tərəfindən himayə olundu, düzgün səmtə yönəldildi. Heydər Əliyevin, Azərbaycan xalqı üçün, elmimiz, təhsilimiz üçün gördüyü işləri heç bir vədənlər yerinə yetirə bilmədilər və bilməzlər. Heydər Əliyev ali məktəblərimiz, gənclərimiz üçün o qədər böyük işlər görüb ki, biz müəllimlər və gənclər bunu hamıdan yaxşı görürük. Və ona görə də bizə başqa təbliğat lazım deyil. Biz bilirik ki, kimə səs verməliyik. Biz yaxşı başa düşürük ki, gənclərin, Azərbaycanın gələcəyi hansı siyasətdən asılıdır. Və ona görə də Heydər

Əliyevin siyasəti Azərbaycanda davam etməlidir. Gənclər İlham Əliyevi özlərinin yaxın dostu hesab edirlər. Görün nə qədər gənclərimiz idmanla məşğuldur. Bu gün ölkəmizdə onlar üçün hər cür şərait yaradılıb. Görün nə qədər mədəni yüksəliş var. Bizim idmançılarımız beynəlxalq idman meydançalarında Azərbaycanın bayrağını qaldırırlar. Bunlar hamısı böyük mədəniyyətdir, inkişafdır, tərəqqidir. Ona görə də bu siyasət davam etməlidir. Və mən şübhə etmirəm ki, gənclər bu barədə öz seçimlərini çox düzgün edəcəklər və Heydər Əliyevin Azərbaycanda gördüyü işləri davam etdirmək üçün nə lazımdırsa, onu da edəcəklər. Azərbaycanda Heydər Əliyevin siyasətinin davam etməsi bizim təhsilimiz, gənclərimiz, müstəqilliyimiz üçün lazımdır. Ona görə də belə bir şəraitdə biz bu məsuliyyəti dərinləndirərək dərk etməliyik. Hamımız bir nəfər kimi, seçkilərdə iştirak etməli və Azərbaycan xalqının yeganə namizədi olan Heydər Əliyevə səs verməliyik.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
22 sentyabr 2003-cü il.*

**PROFESSOR SƏTTAR SƏFƏROVUN
"İLHAM ƏLİYEV. ÜMUMMİLLİ LİDERLİYƏ
LAYİQ ŞƏXSİYYƏT" KİTABININ TƏQDİMAT
MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ**

Hörmətli toplantı iştirakçıları!

Çox hörmətli qonaqlarımız!

Bu gün biz çox xoş bir məramla cənab İlham Əliyevin fəaliyyəti ilə əlaqədar Milli Məclisin İqtisadi İnkişaf Daimi komissiyasının sədri, iqtisad elmləri doktoru, Milli Məclisin deputatı, professor Səttar Səfərovun yazdığı "İlham Əliyev Ümummilli liderliyə layiq şəxsiyyət" adlı kitabının təqdimat mərasiminə toplaşmışıq.

Bu gün çox hörmətli Zati-aliləri cənab Heydər Əliyevin hələ on il bundan əvvəl bizə qaytardığı dağılmış, parçalanmış və artıq qonşularımızın da əlini üzdüyü Azərbaycan öz yeni tarixinin çox məsuliyyətli dövrünü yaşayır. Hər bir azərbaycanlı, hər bir Azərbaycan vətəndaşı gərək bu məsuliyyəti dərinədən dərk etsin. Bizim bu gün ətrafımızda baş verən hadisələri dərinədən təhlil etsin. Və bu hadisələrin sabah Azərbaycan üçün nə kimi məna və əhəmiyyət kəsb edəcəyini dərinədən düşünsün.

Bu gün təqdimatına toplaşdığımız bu kitab məhz müəllifin indiki dövrümüzdə ətrafımızda baş verən hadisələrə çox məsuliyyətli yanaşmasının nəticəsidir. Mən güman etmirəm ki, 90-cı illəri görmüş, o illərdə yaşamış adamlar o zamankı və bugünkü vəziyyəti müqayisə etdikdə, o zamankı vəziyyətlə əlaqədar olaraq müəyyən nəticə çıxartmasınlar. Mən güman etmirəm ki, hər bir Azərbaycan vətəndaşı bu günləri xatırlamasın, ancaq bugünkü günümüz baş verən hadisələr göstərir, o illəri təkcə xatırlamaq azdır. Bu gün ətrafımızda baş verən hadisələrlə əlaqədar olaraq biz gərək dövlətimizin, müstəqilliyimizin taleyi üçün məsuliyyəti hiss edək və öz fəallığımızı birə on qat artıraq. Bu gün Azərbaycan oxucusuna, Azərbaycan ictimaiyyətinə təqdim

olunan bu kitab onun müəllifinin sırf fəallığının bir nümunəsi bir alim, bir vətəndaş kimi, professor Səttar Səfərovun özünün fəal vətəndaş mövqeyindən çıxış etməsinin nəticəsidir.

Bu gün bəzi siyasi qüvvələrin bizi yenidən geriye çəkməyə cəhd göstərmələri, yəni bizi cahillik dövrünə qaytarmaq cəhdlərinin tam aydın şəkildə göstərildiyi bu kitabda bizim fəallığımız önəm alır.

Biz bunlara, bu hadisələrə biganə qalmamalıyıq. Bu gün biz geriye yox, Heydər Əliyevin göstərdiyi yolla irəliyə doğru getməliyik və ona görə də bu gün Heydər Əliyev siyasi kursunu ləkələməyə çalışanlara qarşı, bizim Türk dünyasının, Azərbaycan xalqının görkəmli dahi şəxsiyyətini gözdən salmağa, nüfuzdan salmağa, ona və ailəsinə qarşı atılmış böhtan və ləkələrə qarşı barışmaz olmalıyıq və biz şübhəsiz ki, bunu edənlərə qarşı mübariz mövqedə durmalıyıq. Bir alim, vətəndaş kimi bu kitabı oxuyarkən görünür ki, professor Səttar Səfərov o mübarizənin ön cərgəsində olmuşdur. Çünki Azərbaycana 34 il rəhbərlik edən, bu xalqa, bu millətə böyük bir xidmət göstərmiş şəxsiyyəti ləkələməyə qoymamaq, biz ziyalıların borcudur və hər şeydən əvvəl bizim ziyalı ləyaqətimizdir. Və mən hesab edirəm ki, hörmətli professor olduqca bu gün fəal bir vətəndaş mövqeyindən çıxış edir.

Bu gün cəmiyyətimizdə nə qədər böyük dəyişikliklər baş verdiyini biz hamımız görürük. Bu dəyişikliklər bizim həyatımızın ictimai-siyasi və bütün sahələrinə aiddir. Həmçinin bütün cəmiyyətimizdə baş verən dəyişikliklər insanın özünə də təsir göstərir və bizim özümüzü də dəyişir, bu yeni şəraitin ruhuna, ahənginə uyğun işimizi qurmağı bacarmalıyıq, düşünməliyik və zamanın çağırışına cavab verməyi tələb edən şəraitə uyğun fəaliyyət göstərməliyik. Bu şəraitdə irəli getmək üçün, yəni XXI əsrin tələblərinə uyğun bu şəraitdə bizə yeni iş üslubu lazımdır, dövrün zamanın tələbinə uyğun yeni liderlər lazımdır. Heç şübhə yoxdur ki, XX və XXI əsrlərin qovşağında dünya miqyasında, dünya tərəfindən etiraf olunan lider Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevdir.

Biz azərbaycanlılar bununla fəxr edirik. Lakin bununla bərabər biz nəzərə almalıyıq ki, bizə bu müstəqilliyimizi möhkəmləndirmək üçün liderlər lazımdır. Yeni Azərbaycanı irəli aparacaq, yeni əsrin, zamanın tələblərinə cavab verəcək adamlar yetişdirilməlidir. Belə liderlərə olduqca bu gün böyük ehtiyac vardır. Yeni ildə siyasi liderlərin hazırlanması və formalaşması məsələsi çox mühüm məsələdir. Bu Azərbaycanın gələcəyi üçün olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bizim sabitliyimizin qorunub saxlanması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən məsələdir. Böyük rəhbərimiz Heydər Əliyevin min bir əzab-əziyyətlə hazırladığı siyasi kursun davamlılığını təmin edən liderlər lazımdır. Kitabı oxuyarkən aydın olur ki, onun müəllifi belə liderlərin ön cərgəsində - Heydər Əliyev siyasi məktəbinin ən layiqli davamçısı İlham Əliyevi görür. Kitab ilə tanış olarkən görürsən ki, bir kamil alim qələmindən çıxan bu məsələlər nə dərəcədə elmi və nəzəri cəhətdən yüksək səviyyə ilə oxucuya çatdırılır.

Liderliyə iddia edən adam da gərək yüksək təhsilli, kamil bir şəxsiyyət olsun. Elə bir şəxsiyyət ki, onda idarəçilik təcrübəsi olsun, insanları öz arxasınca aparmağa qadir olsun. Müəllif İlham Əliyevi çox təcrübəli kadr, püxtələşmiş, yetişmiş böyük bir siyasi mübarizəyə və siyasi həyata hazır olan bir şəxsiyyət kimi təsvir etmişdir. Bu gün müstəqil Azərbaycanda çoxlu bacarıqlı istedadlı gənclər yetişir, amma hamı görür ki, İlham Əliyev bu gənclərin öndəridir, qabaqcıldır və onları öz ətrafında toplayıb, irəli aparan çox dahi bir şəxsiyyətdir, artıq siyasi püxtələşmiş, formalaşmış yetişmiş siyasi bir xadimdir. Və son illərdə onun gördüyü işlər kitabda öz əksini tapır. İlham Əliyevin dövlətin gənclər siyasətini həyata keçirmək sahəsində gördüyü işlər göz qabağındadır. Eyni zamanda İlham Əliyevin müxtəlif beynəlxalq məclislərdə Azərbaycan üçün gördüyü böyük işlər kitabda öz əksini tapır. Və bütün bunlar oxucunu inandırır, oxucunu müstəqilliyimizin gələcəyinə ümidlə baxmağa istiqamətləndirir. Biz azərbaycanlılar bu gün çox böyük problemlərlə qarşılaşdığımız bir zamanda, müstəqilliyimizin belə bir məsuliyyətli vaxtında, həm də dünyanın çox

narahat bir vaxtında Azərbaycanın İlham Əliyev kimi, siyasi lideri olmasından qürur hissi duyuruq. Və bu da bizim sabahkı günə inamımızı artırır. Ümitsiz yaşamaq çox pisdir. 90-cı illərin əvvəllərində hamı ümitsiz qalmışdı. Qaranlıqlar içində qalmışdıq. Şəxsiyyət axtarırdıq, lider axtarırdıq. Ona görə də uzaq Naxçıvana adamlar göndərdik, xahiş etdik ki, Heydər Əliyev qayıtsın, xalq onu tələb edərək hakimiyyətə qaytardı. Müxalifət bu gün çox danışır, ancaq müxalifətin bir böyük xidmətini onda gördüm ki, o zaman çətin anlarda o da üzünü Heydər Əliyevə tutdu, lakin onlar sonra dahi şəxsiyyətin bu xidmətlərini layiqincə qiymətləndirə bilmədilər, bunu tez yaddan çıxartdılar. Ancaq bu gün ona böhtan atmaqla, şər-şəbədə qoşmaqla özlərini çox kiçiltmiş oldular. İnsan siyasi mübarizədə də gərək layiqli insan olaraq qalsın, ləyaqətini saxlasın. Ancaq təəssüflər olsun ki, biz siyasi mübarizənin bu formasını hələ layiqincə mənimsəməmişik. Demokratik şəraitin bizə verdiyi imkanlardan mədəni istifadə etməyi, siyasi mədəniyyəti hələ lazımınca öyrənməmişik. Kitabda yazılan sətirərdə İlham Əliyev səbirli, təmkinli, yüksək mədəniyyətli, əxlaqlı siyasi lider simasında bizim gözüümüzün qarşısında canlanır. Və bu da olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir. Və bunlar hamısı göstərir ki, bu gün İlham Əliyev artıq böyük siyasətə hazırdır. Ancaq mən hesab edirəm ki, İlham Əliyev təkcə Heydər Əliyev irsini sadəcə olaraq davam etdirə bilməz. İlham Əliyevin Xəzər nefti haqqında yazdığı kitabı oxuyarkən, onun davranışı, dövlət xadimləri ilə görüşləri göstərir ki, İlham Əliyev Heydər Əliyev siyasi irsinin sadəcə davamçısı olmayacaq. O eyni zamanda Heydər Əliyevin irsini XXI əsrin tələblərinə uyğun olaraq yaradıcılıqla inkişaf etdirəcək və kitabı oxuyarkən oxucuda məhz buna inam yaranır. Və bu gün mən kitabın təqdimat mərasiminin keçirilməsini çox vacib hesab edirəm. Və heç bir şübhə yoxdur ki, İlham Əliyev ilə əlaqədar çoxlu kitablar yazılacaq, çünki onun, bu gənc, istedadlı şəxsiyyətin yaşadığı ailədəki mühitdən doğan bütün cəhətləri getdikcə daha çox onun şəxsində görəcəyik, çünki Heydər Əliyevin oğlundan çox böyük məsuliyyət tələb olunur. O ada layiq olmaq çox böyük məsuliyyət tələb edir. İlham Əliyev

o məsuliyyəti yaxşı dərk edir. Sadəcə olaraq, Baş nazir təyin olunandan sonra onun xaricilərlə görüşü, onun duruşu, yerışı, təmkini, səbri, ağılı, mühakimələri bunlar hamısı aydın göstərir ki, İlham Əliyev XXI əsrin çox layiqli bir siyasi xadimi kimi Azərbaycan xalqını çox sevindirəcəkdir. Biz bu gün bu seçki ərəfəsində, bu təlatümlü anlarda İlham Əliyevlə fəxr etdiyimizi bildiririk, Heydər Əliyev siyasi kursunun davamçısı kimi, ona bu işlərdə uğurlar arzu edirik və Heydər Əliyev siyasətinin davamçısı kimi ona yeni-yeni uğurlar arzulayırıq və İlham Əliyevin bu seçkilərdə çox böyük nailiyyətlə irəli gedəcəyinə inanır, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının kollektivi olaraq, ona çox böyük dəstək verəcəyimizi bildiririk.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
1 oktyabr 2003-cü il.*

AMERİKA ALİMİ FREDERİK STARLA GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Doktor Frederik Star Amerika Birləşmiş Ştatlarında kifayət qədər tanınmış alimdir. O Vaşinqtondakı Con Hopkins Universiteti Beynəlxalq Münasibətlər Məktəbinin Mərkəzi Asiya və Qafqaz İnstitutunun rəhbəridir. O, Rusiya ilə də elmi sahədə əməkdaşlıq aparmışdır. Təsədüfi deyildir ki, "Literaturnaya qazeta"nın ilk qeyri-rus laureatı olmuşdur.

Bir alim kimi, bir mütəxəssis kimi cənab Frederik Star bizim üçün çox vacib olan, maraqlı olan problem üzrə mütəxəssisdir. O hazırda münaqişələr mərkəzində olan Qafqaz regionu üzrə baş verən siyasi proseslər üzrə mütəxəssisdir. Bizim hörmətli qonağımız bu gün sizinlə çox maraqlı olan Qafqazda Təhlükəsizlik məsələlərinə dair, Qafqazdakı siyasi durum barədə söhbət aparacaq, həmçinin Azərbaycan dövlətinin yeritdiyi xarici siyasətin başlıca istiqamətləri barədə fikir mübadiləsi

edəcək, öz mülahizələrini bildirəcəkdir.

Ona görə də vaxtınızı çox almaq istəmirəm və onu bizim Dövlət İdarəçilik Akademiyasında görməyimizə çox məmnun olduğumuzu bildirir və salamlayıram.

* * *

Bizim Sizə suallarımızın çoxu Sizin üçün çox maraqlı olan Qarabağ problemi ilə əlaqədar oldu. Bu problemlə əlaqədar burada olanların çoxlu sualları var. Bu suallar ətrafında müzakirəyə başlasaq bu çox uzun çəkir. Sizi yenidən Akademiyaya dəvət edirik. Yenidən bizim Akademiyaya gəlsəniz bizi çox şad edərsiniz. Beynəlxalq məsələlərlə 30-35 il məşğul olan bir alim, bir mütəxəssis kimi sizinlə söhbətdən məmnun oldum. Qısa söhbətinizdə dəyərli, mühüm məsələlərə toxundunuz. Çox dəyərli fikirlər söylədiniz və mən tarixçi kimi də çox məmnun oldum ki, Siz bütün Şərqdə yaratdığımız ilk demokratik respublikanın tarixi ilə məşğul olmusunuz, bu haqda əsər yazmısınız. Biz azərbaycanlılar bu respublikanın varisləriyik və bununla çox fəxr edirik. Təsədüfi deyildir ki, bu yaxınlarda biz bu respublikanın 80 illiyini qeyd etdik. Təkcə iclas keçirmək yox, respublikada yüksək səviyyədə beynəlxalq elmi-praktik konfrans keçirdik. Və Sizin diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, bu konfransın bir neçə iclasını elə bu zalda keçirmişik. Demokratik respublikanın tarixi ilə əlaqədar yeni, dəyərli problemlər ortaya çıxdı. O konfransın işində İngiltərədən, Türkiyədən gələn alimlər iştirak etdilər. Və o konfransın materialları şübhəsiz ki, sizin üçün də maraqlı olar. Amerika dövlətinin Qafqazda sülh və təhlükəsizlik məsələlərinə dair söylədiyiniz fikir də bizim üçün çox qiymətlidir. Ancaq burada hər bir iş Azərbaycandan asılı deyil. Biz ərazisinin 20 faizini itirən bir xalq, 1 milyon qaçqını olan bir xalq bu problemin sülh yolu ilə həllini istəyirik. Biz məsləhətə qulaq asan xalqıq, yəni biz öz siyasətimizi bugünkü dünyanın istiqamətinə uyğun qurmaq istəyən bir xalqıq. Ancaq regiondakı təhlükəsizlik gərək böyük dövlətlərin diqqətini də çox cəlb etsin. Və sizinlə razıyam ki, böyük dövlətlər Qarabağ probleminin mahiyyətini hələ lazımınca dərk etməyiblər. Bu yaxınlarda bizim Akademiyada Fransadan bir alim qonaq idi. Onunla söhbətim oldu. O bildirdi ki, Fransada Qarabağ haqqında çox az bilirlər. Bu, əlbəttə, təəssüf doğurur. Əgər Azərbaycan antiterror

koalisiyasında bu cür fəal iştirak edərsə, Amerika kimi biz də terrordan çox əziyyət çəkmişik. Və bu gün istərdim biləsiniz ki, Qarabağ o terroristlərin yuvasına çevrilib. Tam nəzarətsiz bir zonadır. Bu gün heç kim bizə deyə bilməz ki, bu zonaya kim nəzarət edir. Ona görə də ora narkomaniyanın mərkəzinə çevrilib. Çox ağır cinayətlər yuvasına çevrilib. Bunu bilmək lazımdır. Və mən inanıram ki, Amerika kimi sülhsevər və demokratik bir dövlət bunu dərinlən dərk edir və buna biganə qala bilməz. Siz bir fikir də dediniz ki, Azərbaycan öz demokratik dövlətini çox mürəkkəb bir şəraitdə qurur. Bunu Amerikanın bilməsi, Amerika alimlərinin bilməsi çox sevindirici haldır. Bu işlər bizim üçün heç də asan başa gəlməyib. Bu on ildə biz çox əzablar çəkməli olmuşuq. Məhz cənab Heydər Əliyevin düzgün siyasəti, dərin düşünülmüş siyasəti nəticəsində Azərbaycan bu çətinliklərdən çıxıb. Ona görə də biz o şəxsə minnətdarıq. Onun siyasətinə tam tərəfdarıq, Azərbaycan xalqı onun siyasətini müdafiə edir. Biz bu işi sülhlə həll etməliyik. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının dörd qətnaməsi var ki, yerinə yetirilməyib. Azərbaycan öz istiqamətini götürüb, bu Qərb demokratiyasıdır. Qərbin dövlət quruculuğudur. Sizin qonaq olduğunuz bu akademiya yetişdirilən kadrlar yeni ruhda olmalıdır. Yeni tərzdə düşünüən kadrlar olmalıdırlar. Yəni bizim istiqamətimiz aydındır. Ancaq bizim qonşuluğumuzda silahlara əl atmağa çalışan başqa dövlət var. Azərbaycanın ərazisini, sərvətini mənimsəmək istəyən erməni şovinistləri var. Bir baxın Azərbaycana, onun siyasətinə. O respublika tamamilə asılı bir dövlətdir. Tam başqasından asılıdır. Onun himayə etdiyi, zəbt etdiyi torpaq da, yaradılan oyuncaq Qukasyan hökuməti də saxtadır. Bu Qafqaz üçün biabırçılıqdır. Bu həmçinin bugünkü dünya üçün biabırçılıqdır. Bunu belə qoymaq olmaz. Görün bu Qafqazda nə qədər gözəl insanlar yaşayır. Mədəni, mehriban. Ancaq bununla yanaşı, Qafqazda çox təəssüf ki, aranı qarışdıran, qazan qaynadan başqa biriləri də vardır. Sizin bu sahədə yazdığınız hər bir əsəriniz Azərbaycan xalqını sizə yaxınlaşdıracaq. Mən bu işdə sizə yeni uğurlar arzulayıram. Təsəkkürümü bildirirəm.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
7 noyabr 2003-cü il.*

Gandilov S.T.

THE FALL OF AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC AND POLITICAL EMIGRATION

The People's Republic of Azerbaijan is 85 years old: 85 years ago a group of patriots, people of advanced democratic views established the People's Republic of Azerbaijan, giving Azerbaijan its independence. The People's Republic of Azerbaijan lived a short while in our history but it set up principles of public administration leaving rich legacy. Those principles and traditions are being kept and continued by the present republic of Azerbaijan thanks to a very big extent to Heydar Aliyev.

Nowadays there is a great demand for the political thought and experience of the period of 1918-1920. Heydar Aliyev considers the establishment of the People's Republic of Azerbaijan as one of the most important events of the XX century that influenced the history of our people to be established and analysed. For the past years considerable work has been carried out to implement this recommendation. Still, there is much to be done.

A number of problems have not been studied yet, some of the matters have been touched upon superficially, some events and problems have not been approached objectively, others have been given a wrong interpretation.

Clarification of the most essential problems of the period, some of them being the causes that led the People's Republic of Azerbaijan to its fall, is of utmost importance.

The overthrow of the People's Republic of Azerbaijan is the most tragic, complicated event in the history of this country which makes it even more important to analyse. The invasion of April 1920 resulting in the disappearance of most documents and other materials made the research of the period more difficult. However, there are some writings,

memoirs, documents and other materials that give the researchers a possibility to search, study and analyse certain true facts and events. Studying the period of emigration we should bear in mind that there is no complete history of Azerbaijan without that period.

The history of emigration is an important and integral part of our history as well as the activity of certain political figures in exile. However the politicians' lives, their political activity have not been the object of thorough research yet. Apart from "M.E. Rasul-zadeh and Azerbaijani Legionaries" by N. Yagubov, "Azerbaijani Political Emigration" by H. Ibrahimli, several research papers, essays, newspaper and magazine articles there is nothing else worth mentioning. This period has not been reflected very well in the foreign publications either. Again here are a few writings by M.E. Rasul-zadeh, Husseyn Baykaran's "The history of Azerbaijan's fight for Independence" but nothing else.

Today there arise a great number of questions connected with the period of the People's Republic to which only a few answers have been given. It is obvious that to answer them all not only the archives of Azerbaijan are to be studied but also those that are abroad as well as hundreds of documents in personal possession.

What made things worse in the period of the People's Republic was the lack of organization in the administration offices, the use of the Russian language, unfriendly attitude of the police and other problems that were discussed in the "Azerbaijan" newspaper of 29 October 1918, February and 1 August 1919. The government failed to organize trade in the country. The local raw material was not used properly. The "Azerbaijan" newspaper wrote that crude oil was secretly transported to Astrakhan, while Iran got the cotton of Azerbaijan and the silk of Sheki was sold to Georgia. The financial situation was not good either. Inflation was high, living standards were getting low. The most basic needs of the population were not satisfied. The "Azerbaijan" newspaper of 24 November 1918 and 3 February 192 blamed the Bolsheviks and other internal enemies for the price rise and called for more active resistance.

Researchers studying the foreign policy of the People's Republic point out that the authorities carried out the right activity taking into account a very complicated situation not only in Azerbaijan but also in the Caucasus which made the invasion of the area almost inevitable.

One of the factors facilitating the overthrow of the PRA was the unsatisfactory preparation of the national consciousness for the idea of independence. M.E. Rasul-zadeh wrote in 1918 that masses of people in Azerbaijan were not ready for life in the independent state. "The older population accepted the event of 1918 as something unexpected". Later in 1925 in his work "The Idea of Independence and the Youth" he noted again that the concept of independence was still new in Azerbaijan. One of emigrants M.Sh. Efendizadeh said, "Having lost all political essence under Russian administration people had a weak national idea. Facing independence without any experience the government had to deal with a number of serious problems. The government of Azerbaijan underwent serious crisis due to frequent resignations in its structure, too. Being aware of the importance of some resolute steps in the sphere of national security the Government was not able to make any considerable changes. Later M.E. Rasul-zadeh wrote, "In those critical days the Parliament of Azerbaijan standing on the liberal position was dissolved by F. Khoyski who supported the idea of a state governed by a single body. The exhausting war, the party split, the subversive activity and the sabotage of bolsheviks, menshiviks and esers made extraordinary measures most essential. Later M.E Rasul-zadeh shared the decision to dissolve the parliament and to establish a single body government, which under those conditions could save the situation.

The occupation following the event of April 1920 was the result of the activity of local communists, Russian, Turkish communists, too who considered Baku to be the most suitable location of their activity. The Azerbaijan newspaper (issue N63 1920) wrote of the massive propaganda among workers, peasants and soldiers long before the Bolsheviks arrived in Baku.

The Turkish communists under Mustafa Subhi succeeded in spreading their propaganda in Azerbaijan. The Parliament parties faced difficulties too because such parties as "The Union", "Socialists", "Ahrar" and "National Azlig" did not have independence as their goal. The only party to declare independence as their goal was "Musavat". It enjoyed certain authority and was supported by the young Army of Azerbaijan which itself was at the point of split. All these were the causes of the fall of the People's Republic. It is true the Musavat managed to restore to its former position after the fall of the People's Republic. However during the first months and years of the new government the resentment and resistance of the people toward the party was mostly caused by serious mistakes and chauvinistic policy. Other obstacles the new government faced were numerous attacks on the borders by Armenians, unrest in Karabakh, Ganja and Ghazah, the lack of resolute actions of the army "The Ittihad (the Union) party trying to overthrow "Musavat" took the way of opposition and called for the union with the Soviet Russia and fight against Antanta together with the Turkish army.

In the Turkish nationalist military structures Khalil Pasha, Fuad bey and others supported this opinion advocating the union with the Soviet Russia. The left wing of Musavat criticised the home and foreign policy of the new government. The head of the parliamentary group Behbut Khan Javanshir and the ex-Musavat member Maddad Hassan Hajinski supported the idea of the union with Bolsheviks.

The role of the national Army in the fall of the PRA should be mentioned too. As the XI Army approached Azerbaijan from the territory of Afghanistan the problem of foreign invasion was not considered properly. According to the Turkish historian Erel the Ministry of Defence gave the order not to offer any resistance to the approaching Red Army. (Sh. Erel. The Policy of Azerbaijan. Istanbul 1968). So the mistakes made in the defence of the country are connected with drawbacks in the leadership of the army and the government as a whole. There was certain separation among various sections of the Republic. As Sh. Erel states in the

same work no military forces were sent to the North of Azerbaijan.

One of the well known emigrants Jeyhun Hajibeyli points out that the Caucasus and Northern Caucasus are linked historically but Azerbaijan and other countries of the area did not give Northern Caucasus a hand. (J. Hajibeyli. Northern Caucasus and Azerbaijan. "Kafkaz Almanaci", Istanbul, 1936).

The issue of "The Caucasus Union" was being ignored or considered unsatisfactorily but it was discussed very often by the political emigration. Expressing the general opinion J. Hajibeyli blames the failure of the idea of the Caucasus Union because of the lack of mutual support.

On the other hand the war waged against Armenia, Azerbaijan and Georgia prevented the formation of the Union and gave way to the intervention.

After the intervention of April 1920 and the fall of the Republic there were a number of publications in Turkey intending to split the opinion. M. E. Rasulzadeh wrote that in Turkey there was no distinction between the national Azerbaijan and present-day Azerbaijan. Some people in Turkey believe that Bolsheviks were actually asked to come to Azerbaijan. In 1937 he wrote, "The British-oriented Musavat party gave all kinds of deceitful information about the sovereignty of Azerbaijan" and noted that it led to the weakening of the relations between these two friendly countries. (Rasulzadeh M.E. Muhitin birgen gore Azerbajan-Turkiye munasibeti. "Kurtulush", N36, 1937). At that time Ali Amir, the Turkish politician wrote, "Azerbaijan is not connected to Turkey, it fell because of the independence". But the Azerbaijani emigration's opinion was caused by the fact it was not joined with the republics of Caucasus and opposed the views of Ali Amir. In Azerbaijan some politicians thought that Turkey was worried by the southern buffer of the Caucasus independence. Alongside with these views the Armenians and a number of Russian emigrants argued that the leaders of PRA had an objective to join the whole territory of Caucasus to Turkey. This propaganda was much supported by Armenians abroad. However many analysts,

(Muhiddin Bergen and others) openly said that Azerbaijan's independence as well as the whole of Caucasus was to the benefit of Turkey as it created a southern security buffer. M.E. Rasolzadeh wrote in his work "Asrimisi Sayavushu" that Azerbaijan's independence was of benefit not only to Turkey but also to Iran. He showed that ethnically Azerbaijan was close to Turkey and culturally it was related to Iran. So Azerbaijan played a role of a kind of a bridge between these two countries. Yet Erel and some other politicians claimed that M.E. Rasolzadeh, F.Khoyski, N. Yusifbeyli and other government members, calling the PRA Azerbaijan, separated it from other Turks of the Caucasus which was obviously a mistake.

On the international arena in 1920 the situation was complicated. Traditionally hostile Russia and Turkey were forced to have closer relations. It is true there were certain forces which also wanted the Russian army to go to Anatolia. At the same time the presence of the Russian army in the Caucasus played an important part in the foreign policy of Turkey. The independence of Azerbaijan as well as other countries of the Caucasus was not a priority for Turkey. Another important factor in this complicated international situation was a belief that the Bolshevik regime was not going to last long. Turkey was engaged in the war and was not able to come to Azerbaijan's rescue. It protected itself.

The emigration publications blamed the corruption in the upper circles of the government of Azerbaijan. They also noted that naming the country Azerbaijan disintegrated the Turks of South and North Caucasus. For example, M. Efendizadeh in his work "Azerbaijan and its Revolution" clearly says that the fall of the Republic was caused by the mistakes in the management of Azerbaijan, personnel management, localistic tendencies and corruption. The other said, "Those who wanted to seize power of Ganja aristocracy just wanted to grab the country".¹

In our opinion it is essential to reveal the smallest facts connected

¹ Efendizadeh M.E. Azerbaijan and its Revolution - Turk Dunyasi arasholir-mallari, N7, 1995.

with the period of the loss of Azerbaijan's independence in 1920, to analyse the experience of the period preceding. It will strengthen and consolidate the national independence gained again.

Political terror and arrests that followed the fall of PRA forced the leaders of the Republic, a large number of politicians and statesmen to leave the country. Fatali Khan Khoyski, Mustafa Vakilli, Shafi Rustambeyli, Nadhi Cheysamil and others had left for Georgia a short time before. Hassan bey Agayev who was at the head of the delegation to the Transcaucasus Republics Conference did not return from Tbilisi. Those were the first emigrants. To make the situation known to the outer world they published an official declaration. Soon after that Fatali Khan Khoyski and Hassan bey Agayev were killed in Tbilisi.

M.E. Rasolzadeh and A. Kazimzadeh who were trying to cross the border of Georgia were arrested and some time later were released by Stalin and sent to Moscow.¹ In 1922 M.E. Rasolzadeh fled first to Finland and later to Turkey. In 1919 Ali Mardan bey Topshibashov who was at the head of the delegation to the conference in Paris and some of its members had to stay in Europe.

On 8 September 1920 they addressed an appeal to the League of Nations in Paris. Later on November A. M. Topshibashov participating in the meeting of the League of Nations in Geneva officially declared of the invasion of Azerbaijan and its capture. After that he took part in the conferences held in Lasagne, Geneva, London and declared that Bolsheviks who came to power by illegal violent means are not entitled to represent Azerbaijan internationally. On 8 May 1921 on A.M. Topshibashev's initiative the Caucasus emigration discussed the views on the Caucasus Confederation with the PRA representatives in Paris. On 10 June 1921 the first meeting of the Caucasus Republic's authorised representatives chaired by Topshibashev came to a decision to create their union. On 7 July 1921 the first joint meeting of the officials representing the Caucasus Republic and Russia took place. The emigrants addressed their appeal to

¹ The National Security Ministry Archives, file PR -19877, p. 53.

the government to France which later next year decided to provide financial assistance to the authorities of the Caucasus Republic as the French government were inclined to provide assistance to antibolshevik forces. A.M. Topchibashov who was presiding at the meeting and representing Azerbaijan spoke in favour of the Turkey and Caucasus confederation and pointed out that the Turkish-Bolsheviks agreement was going to be short-lived because the Bolshevik ideas contradicted the traditions of Islam. Ataturk emphasised that "... today the Soviet Union is our friend, our neighbour, our ally. We need this friendship, however no one knows or predicts what can happen tomorrow. This union can disintegrate like the Osmons, like Austria-Hungary. The nation it is holding tight in its fist can flee. Among these nations there are those of the same faith, the same religion. We are to be prepared to lend support". Topshibashov's protective attitude towards Turkey was looked at with suspicion by France and Armenia. The meeting failed to come to any agreement. Yet Topshibashov did not give up his attempts to change the western opinion on Turkey and to establish the Caucasus Nations Confederation. Topshibashov also tried to turn the only body of the organisation of the emigration - AMM - into a solid body. Both Topshibashov and M.E. Rasalzadeh played a historical role here. Topshibashov's role is most important in signing the Caucasus Confederation Pact and creation of the Caucasus Confederation Council.

It should be noted though that the first political organisation of the emigration was formed in 1923, after M.E. Rasalzadeh arrived in Turkey. It was called the Foreign Nations Bureau of the Musavat Party in Istanbul.

The leaders of the Party and the Bureau kept in touch with the underground Musavat Party in Azerbaijan. Besides the Bureau and the Central Committee the main issues of the party were dealt with by its leaders: M. E. Rasalzadeh, Khalil Khasmandarov and MamedSadikh Akhundzadeh. Only they knew the members of the underground Central Committee of the Musavat party in Azerbaijan and gave orders to them. M.E.

Rasulzadeh organised the publication of "Yeni Gafgazia" magazine. The head of the party reported to the Central Committee monthly reporting of the situation in Azerbaijan and giving general information. At that time the Youth Union of Azerbaijan was created representing the interests of all emigrants of Azerbaijan. M.E. Rasalzadeh and Topshibashov tried hard to create the Union of all Caucasus emigrants. "Yeni Gafgazia" published materials discussing the tragic events that happened in Azerbaijan under the Soviet occupation and unmasked the bolcheviks' policy. The magazine was brought to Azerbaijan secretly as well as to Iran, Egypt, Afghanistan where it was accepted with interest. All this worried the soviet government. The central communist newspapers in Baku and Tbilisi, the communist leaders' speeches at conferences and meetings clearly reveal it. The Soviet Foreign Minister, Chicherin pointed out to Ordjonikidze, who was responsible for the Caucasus affairs, that the Musavats in Turkey were being very active and Turkey was encouraged to express their protest. "The Communist" newspaper published the open call of Mirjafar Bagirov, the National Security head, to crash the local supporters of the nationalists abroad.

At that time the Turkish government increased its pressure on the Musavat limiting their political and publication activity which was done under the influence of the Soviet Government. The Turkish government had to sustain friendly relations with the Soviets due to a number of the agreements signed: 16 March 1921; 13 October 1921 - the joint agreement of Azerbaijan, Georgia and Armenia, the Non-Aggression Pact of 1925.

As a result Turkey banned the publication of "Yeni Gafgazia" in 1927. However in 1928 "Azeri Turk", "Odlu Yurd" in 1929-193, "The Bildirish" Weekly, "The Istiglal" newspaper in Berlin, "Gurtulush" magazine published materials based mostly on the "Yeni Gafgazia" 's program. So, even after "Yeni Gafgazia" had been closed, the new press continued its activity.

However in 1932 the Istanbul period of Musavat and its publications

was over and the European period started. In 1930 M.E. Rasulzadeh was invited to Warsaw in connection with the Caucasus matters.¹ In view of this the Foreign Bureau supported the suggestion to transfer the Caucasus Istiglal Committee to Warsaw on condition that its branch should be functioning in Istanbul.² After M.E. Rasulzadeh left for Warsaw Turkey announced that it could not allow a hostile-oriented organisation to operate in the country to which M.E. Rasulzadeh strongly protested. He was refused an entry visa to Turkey. He married Pilsudsky's close relative, established relations with the Poland's Foreign Affairs Eastern Department and thus stayed in Poland. One of the Musavat leaders Rustambeyov and some others met a number of Turkish officials, among them the head of the Foreign Ministry Political Section Rajay bey and declared their objective to free the Azerbaijani people. It was also announced that the Istanbul Foreign Bureau of the Party and the National Centre of Azerbaijan were functioning in Istanbul and Iran through the Embassies of Turkey and Poland, the latter giving them financial support. Rajay bey stated that the official friendly relation with Russia prevented Turkey from contacting the national liberation movement. On the other hand Rajay bey noticed the disagreements and arguments among the emigrants who spread mean rumours about Rasulzadeh and others and strongly recommended to put away with these unpleasant facts. Ismet Pasha shared his opinion, too. Still M.E. Rasulzadeh was not able to return to Turkey. According to the documents of archive Rasulzadeh prepared an address to Ataturk which the Central Bureau discussed and recommended to be sent.³ In his address M. E. Rasulzadeh explained that the Azerbaijani emigrants' objective was to fight and liberate Azerbaijan. He also noted that he had given six years of his life to this deed, thus could not help expressing his negative reaction to some civil servants

¹ The National Security Ministry Archives, Fund 1, File 39, p. 98.

² Ibid. p.99.

³ The National Security Ministry Archives, fund 1, file N3.

who refused to grant him a visa. Finally he requested to allow his entry to Turkey.¹ The early 30s were the period of severe conflicts mostly among the National Centre and the Musavat party Foreign Bureau. Discord and arguments led to a split in the Party. In 1925 Sh. Rustambeyli and Mustafa Vekilli who were for western-oriented policy condemned M.E. Rasulzadeh for limiting the activity of the National Centre of Azerbaijan and the Musavat Foreign Bureau within the borders of Turkey. Yet later they blamed him for being too pro-western oriented and forgetting Turkey. A group of emigrants in Paris - A. Sheikhuslam, J. Hajibeyli and others joined this criticism. M.E. Rasulzadeh arrived in Paris in 1928 and had lengthy discussions with A. Topshibashov, that is the Paris group, resulting in some agreement. The Paris group included Mir Yahub Mehdiyev, the ex-parliament member and representative of PRA at Versailles conference, Aga Sheykhulislamov, who had been a member of one of the socialist parties in the parliament, Maherramov, representing the right-wing parliamentary group called "Hummet", Jeyhun Hajebyov, the secretary of the group at the Versailles Conference. M.E. Rasulzadeh headed the Istanbul group that included a number of emigrants, among them Musa Rafiyev and others.² Some time later, thanks to some influential people's efforts, the disintegration of the Istanbul branch of the Musavat party was temporarily stopped. About this period M. Rasulzadeh wrote, "Khalil bey and Shafi bey make it up with us only in words not in actions". Khalil bey criticised Shafi bey in "Falling Idols" and "We and They", M.Rasulzadeh wrote a critical work "Shashibeyism". Thus in 1928-1934 deep contradiction among emigrants resulted in complete split and formation of hostile groupings. In 1930-31 the publication of most Musavat newspapers and magazines was stopped, the leader of the Musavat Party left Turkey and all this led to acute contradictions among emigrants. Some emigrants initiated bolshevism-oriented international unions, the two of them being "The Caucasus

¹ The National Security Ministry Archives, F1, file 1,N3.

² The National Security Ministry Archives, fund 1, file 1525, p. 145.

Confederation Council" and the "Prometey" "nationalists. Among the members of the "Prometey" were Armenians, Russians and the nationalists who emigrated from the USSR. "The Prometey" was organised by M.Rasulzadeh who associated Azerbaijan and the Caucasus with "Prometey" blaming Russia for their miserable conditions. The union published a magazine under the same name. In 1936 (May 31-June 1) a conference was held in Warsaw representing the nations of "The Prometey" where the main issues discussed and criticised were the alphabet reform in the USSR and language problems. One of the main areas of "The Prometey"'s activity was financial support to other emigrants organisations' newspapers and magazines and the conference decided to offer support to the Paris, Warsaw and Berlin head offices of emigrants' publications.

The Russian emigrants organisation headed by Kerensky and Milyukov was in strong opposition to "The Prometey", to the idea of non-Russian national independence. The organisation of Turkey-based emigrants' Unions was their concern, leading, in their opinion, to panturkism and panislamism that could rock Russia's fate. In 1939 after the occupation of Poland "The Prometey" was no longer functioning.

In 1927 the organisation uniting Azerbaijan, Georgia and Northern Caucasus called The Caucasus Independence Committee was formed on the "three-one" principle: the three Caucasus Republics plus Poland. Poland was supposed to correlate the activity of these three republics and offer financial and other assistance. However, the Committee encountered serious difficulties due to the Georgians' separatist approach. As a result Poland organised a meeting of the Committee in Warsaw in 1930 with the participation of the representatives of the Georgian faction - Ramishvili, Zurabishvili, Salakaya, Daghistani, Mammed Ghirneybey and two others. From the Azerbaijani faction there were M.E. Rasulzadeh and two others who arrived from Paris. Poland was represented by Golovkla, Shetsel and a few others who were from the Ministry of Foreign Affairs and the military.¹

¹ The National Security Ministry Archives, f.1, file 39, p.158.

The heated arguments on the Georgia representatives' opinion about the danger from the North as well as from the South (the new Turkey) and their negative reaction to panturkism were met by Poland's and Azerbaijan's strong criticism. However the meeting raised a number of problems interfering with the Union of the Caucasus. It was decided to transfer the Committee from Istanbul to Warsaw.¹ It was noted that Azerbaijan was to take special efforts to facilitate the Caucasus Union and the activity of Independence Committee Istanbul Branch.² I would like to draw attention to the letter sent to M.E. Rasulzadeh to the National Centre in Istanbul in which among other issues he says that A.M. Topchibashov sharply protested against not having been invited to the meeting which he had all the authority to attend. Answering his claims to represent a separate organisation Rasulzadeh remarked that Poland recognised only the National Centre as such.

At that time there were serious discussions and criticism on the issue of the Caucasus Union among the Azerbaijani emigrants, too. Alongside with the Georgian faction, the Dagestan group headed by Shamilov joined actively in the criticism and debates. Thus at the joint meeting of the National Centre and the Musavat party faction held on 9 November 1930 Mirza Bala Kazizadeh and M.E. Rasulzadeh speaking on behalf of M.E. Rasulzadeh called to clean the Shamilov group of such people like Bicherakhov and to create a new, sound force with which close relation could be held. Khasmammedov, Vekilov and Rustambeyov called to break all relations with that group representing Daghestan. They stated the group harmed not only the Musavat but also M.E. Rasulzadeh himself, noting that Shamilov had suspicious contacts with the English.³

The Daghestan faction located in Paris split into three groups. Shamilov was at the head of one of these, Chernoyev-Bammat headed the other, the leader of the third group was general Khakandakov.

¹ The National Security Ministry Archives, f.1, file 39, p.162.

² Ibid. p. 167.

³ The National Security Ministry Archives, fund 1, file 3, p. 80.

A.M. Topchibashov made several attempts to reconcile the three groups.¹

Being influenced by the criticism and arguments some emigrants tried again and again to stir up discord between Rasalzadeh and Topchibachov. In 1928 Sh. Rustambeyoli, Kh. Khashmandarov and Sadik bey presented the fact of Rasalzadeh going to Paris with Topchibashov and coming to an agreement with him as his surrender. Other emigrant created tension between these two people calling Topchibashov a person of great value, from whose hands the power was taken and given to M.E. Rasalzadeh.

In June 1952 a letter "Bitter truth" was published in the National Union's organ, "Azerbaijan" magazine that came out in Munich, signed by seven Azerbaijani emigrants. The letter claimed that the Musavat Party had been split since 1934, it had long lost its original influence and Rasalzadeh was entitled to speak only on his own behalf, not as a member of the National Council of Azerbaijan. Those who signed the letter (Sh. Rustambeyli among them) announced that on May 26 1918 the Transcaucasus Seym was dismissed and the Turk faction of the Seym headed by Hassan Aga oglu gathering in the "Orient" hotel in Tbilisi announced the organisation of "the National Council" and declared to the whole world the independence of Azerbaijan. This council (faction) held a one-hour meeting in Gandja with the aim of creating a new Government. M.E. Rasalzadeh chaired only this one-hour meeting of the National Council. On what occasions then M.E. Rasalzadeh calls himself the chairman of the National Council? Those around him presented Rasalzadeh as the president of the National Republic of Azerbaijan. Such accusations in the time of Azerbaijan's fight for independence were very serious for Rasalzadeh who resisted them.

In this period the Caucasus Union tried to involve the Armenians in the Council. However, the Armenians preferred the union with the Russian emigrants and put forward territory claims to Azerbaijan and Georgia in Russian press. In spite of the Armenians negative activity the

¹ The National Security Ministry Archives, fund 1, file 3, p. 162.

emigrants signed the Caucasus Confederation on June 14 1934 in Brussels and on 14 February 1935 the conference was held which announced the creation of the Caucasus Confederation Council. This event was A.M. Topchibashov's dream that came true at last. Unfortunately he did not live to see it as he died in 1934. The Council was summoned on a regular basis, political issues referring to the Caucasus were discussed and perspectives put. Azerbaijan was represented in the Council by M.E. Rasalzadeh who chaired the National Centre.

Unfortunately after the Caucasus Confederation Pact was signed the arguments and contradictions among the Azerbaijani emigrants did not give up. They did not criticise the ideas of the Confederation but the people who signed the Pact and the leaders of the Council. M.E. Rasalzadeh was severely criticised for his co-operation with the former tsarist general, Osetian by nationality, Lazar Bicherakhov who used to do a lot of harm to Azerbaijan and had to be represented with him in the Caucasus Confederation. His opponents blamed him for the occupation of Azerbaijan finding him responsible for a number of problems and declared that he had no authority to represent the country abroad.

Shafi bey wrote blaming Rasalzadeh that "his real friends are Georgian socialists, Armenian dashnacks, his natural allies are the Cassaks and Ukrain".¹

During World War II the emigrants who joined the Caucasus Confederation Council individually and as unions had discussions with Germany's official circles about the liberation of their countries.

On 11-16 December 1952 the "Caucasus Jumhuriyyat" members held the all-Caucasus Conference in Munich. The declaration was signed by M.E. Rasalzadeh, the chairman of the National Centre of Azerbaijan, N.Jordania, the chairman of the National Political Centre of Georgia and prof. Akhmed Maghoma, the head of the National Committee of Northern Caucasus. This was the last joint session of the Caucasus emigrants.²

¹ Kalladin Ibrahimli. The Political Emigration of Azerbaijan. "Elm", 1996.

² Ibid.

When World War II started M.E. Rasulzadeh and Hilal Myushi established the National Azerbaijani Committee in Berlin, that played an important role in the formation of the Azerbaijani legionaries. In 1945 another organisation headed by M.E. Rasulzadeh was set up. It was the Azerbaijani Democratic Union and after the war it helped the Azerbaijani legionaries who suffered difficulties to settle in different countries.

In 1943, Major Fatalibeyli-Dudanginski who went over to the Germans, set up a political organisation called "The National Unity of Azerbaijan" that tried hard to convince Germany to recognise Azerbaijan's independence. After the war a number of new emigrants, among them A. Sheikhlislam, J. Hajibeyli, I. Akber, J. Kazimbey and others were in opposition to the Musavat Foreign States Bureau and the National Centre of Azerbaijan. After the war Fatalibeyli was at the head of the Azerbaijani Department of the "Gurtulush Radio", located in Minich and financed by Americans. In 1954 Fatalibeyli was killed by a Soviet spy and "The National Centre of Azerbaijan" ceased to exist. In 1947 the Azerbaijani emigrants settled in Europe. M.E. Rasulzadeh among them, returned to Turkey. In February 1949 the Azerbaijani Cultural Society headed by M.E. Rasulzadeh was set up in Ankara that united the Azerbaijani emigrants, the Musavat members, as well as various emigrants.

Even though the emigrants were not as active as they used to be they continued their activity during the following years and published their own newspapers and magazines in Paris, Berlin., Ankara and other cities until 1960. Their great patriotism and fight for the liberation of their native land was not in vain, it left its legacy and will be a model to the future generations.

*Science without Borders. Transactions of the International
Academy of Science H&E.
Volume 1. 2003-2004.*

**ALMANIYA TEXNİKİ ƏMƏKDAŞLIQ CƏMİYYƏTİNİN
KEÇİD DÖVRÜ ÖLKƏLƏRİNDƏ HÜQUQ İSLAHATLARI
LAYİHƏSİNİN RƏHBƏRİ, BREMMEN UNIVERSİTETİNİN
PROFESSORU CƏNAB ROLF KNİPPERLƏ KEÇİRİLMİŞ
GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ**

Hörmətli yığıncaq iştirakçıları!

Bu gün bizim Akademiyada dövlət idarəçilik sahəsində islahatlara dair müəhazirəyə qulaq asacağıq. Və bugünkü qonağımız Bremmen universitetinin hüquq fakültəsinin professoru Rolf Knipper hüquq sahəsində aparılan islahatlar barədə məruzə oxuyacaq. O, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin keçid dövrü ölkələrində dövlət idarəçilik sahəsində aparılan islahatlar layihəsinin rəhbəridir.

Azərbaycanda bir neçə dəfə olub və hüquq sahəsində gedən islahatlara yardımçıdır. Bilirsiniz ki, Azərbaycanda dövlət idarəçiliyinin müxtəlif sahələrində çox böyük islahatlar gedir. O islahatların bir istiqamətini də hüquq sahəsində olan islahatlar təşkil edir. İcazə verin, hörmətli professoru akademiyamızda olmağı münasibətilə salamlayım və onu burada müşayiət edənlərə xoş gəldin deyim, onlara bugünkü işlərində uğurlar və müvəffəqiyyətlər arzu edirəm. Hesab edirəm ki, bugünkü müzakirəmiz hər birimiz üçün faydalı olacaqdır.

* * *

Əvvəlcə cənab professoru çox məzmunlu, maraqlı söhbətinə görə öz təşəkkürümü bildirirəm. Həqiqətən bu gün müzakirə olunan mövzu indiki Azərbaycan üçün, müstəqil Azərbaycan üçün, hüquqi dövlət qurmağa çalışan bir respublika üçün çox vacib və həm də əhəmiyyətli bir söhbətdir. Bugünkü söhbət bir daha göstərdi və təsdiq etdi ki, həqiqətən hüquqi islahatların keçirilməsinə çox böyük ehtiyac vardır. Həyat təzələnir, dəyişir, cəmiyyət dəyişir, quruluş, sistem təzələnir. Bütün dünyada gedən bu yeni dünyadakı proseslərin hüquqi əsaslarının Azərbaycanda da əksini tapması olduqca vacibdir. Ancaq təkcə Azərbaycan deyil, keçmiş sovet məkanında yaşayan bütün xalqlar, ölkələr üçün də bu islahatlar çox vacibdir. Ona görə də bugünkü əməkdaşlıq cəmiyyətinin bu sahədə gördüyü işlər diqqətəlayiqdir. Və qarşılıqlı olaraq biz bu əməkdaşlıq sahəsində yeni qanunları yaratmalıyıq və onların tətbiqi mexanizmini hazırlamalıyıq. Əhalinin hüquqi biliyinin, təhsilinin artırılması bu sahədə çox vacib məsələlərdən biridir. Keçmiş sovetlər məkanında olan, tətbiq olunan hüquqi normativ aktlar artıq yaramır. Onlardan fərqli olaraq yeni qanunlar hazırlanmalıdır və bu sahədə hüquq sahəsində çalışan praktik işçilərin, elmi işçilərin üzərinə çox böyük məsuliyyət düşür. Hüquq elminin özünün yeni sahələri yaranır. Çıxışında cənab professor qeyd etdi ki, biz hökmən mülki hüquqdan təsərrüfat hüququnu ayırmalıyıq. Bir vaxtlar sovetlər məkanında heç təsərrüfat hüququ yox idi. Nəinki yox idi, təsərrüfat

hüququ ilə məşğul olanları təqib edirdilər, onlara çox xər baxış var idi. Ancaq 80-ci illərdən sonra təsərrüfat hüququ bütün ittifaq məkanında mülki hüquqdan ayrıldı. Və indiki islahatlar gedişində isə bu təsərrüfat hüququ sahibkarlıq hüququ kimi özünü təsdiq edir. Yəni demək istəyirəm ki, elmi sahədə çox böyük işlərin aparılmasına ehtiyac var. Təbiidir ki, bizim hüquqi islahatlarımız elmi əsasla söykənməlidir. Bu səbəbdən də Dövlət İdarəçilik Akademiyasında bakalavr sistemində ehtiyat kadrlar - hüquq sahəsi üçün mütəxəssislər hazırlayırıq. Bizdə "Dövlət idarəçiliyinin hüquqi təminatı" kafedrası vardır, bütün bunlar bizim vətəndaşlarımızın hüquqi təhsilinin, biliyinin artmasına və eyni zamanda Azərbaycanda gedən hüquq sahəsindəki işlərin elmi bazasının möhkəmlənməsinə kömək göstərməlidir. Cənab Rolf Knipperin akademiyamıza gəlişini mən çox məntiqi, əhəmiyyətli bir hadisə kimi qiymətləndirirəm. Bunu akademiyamız üçün faydalı hesab edirəm. Və çox istərdim ki, bizim bu sahədə də əməkdaşlığımız burada deyilən fikirlərə dəstək olaraq inkişaf etsin. Bu görüşlərimiz davamlı olsun. Bayaq dediyim kimi, biz bu beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsində çox maraqlıyıq. Bu bir növ bizim Ümummilli liderimiz cənab Heydər Əliyevin bizə böyük tövsiyəsi və vəsiyyətidir. Məhz onun tövsiyəsi ilə, məsləhəti ilə Azərbaycan Qərb təcrübəsini, Qərbin dövlət idarəçilik təcrübəsini öyrənməyə istiqamət götürüb. Bu çıxışlar, bu görüşlər çox əhəmiyyətlidir. Belə bir faydalı iş gördüyünüzə görə, çox əhəmiyyətli sahədə bizə kömək göstərdiyinizə görə cənab Rolf, Akademiyamızın kollektivi adından bir daha sizə öz təşəkkürümü bildirirəm. Hesab edirəm ki, bu görüş tələbə və müdavimlərimiz, eləcə də müəllimlərimiz üçün çox faydalı oldu.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
25 mart 2004-cü il.*

TARİXİMİZİN SALNAMƏSİ OBYEKTİV YAZILMALIDIR

Milli Ensiklopediya Azərbaycanın keçmişini və bu gününü əks etdirən ən mötəbər tarixi mənbə olacaq.

Azərbaycan ziyalılarını bu şərəfli işə səfərbər olmağa çağıran Prezident İlham Əliyev Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq ideologiyasının daşıyıcısı olduğunu bir daha nümayiş etdirdi.

"Milli Ensiklopediya Azərbaycan tarixini, Azərbaycanın bu gününü və ümumiyyətlə, Azərbaycanda bütün əsrlər boyu baş vermiş hadisələri oxuculara açıq-aydın, qərəzsiz, təhrifsiz çatdırmalıdır. Bu, özümüz üçün də, Azərbaycan xalqı üçün də lazımdır, eyni zamanda, dünya üçün də lazımdır. Biz hamımız çalışmalıyıq ki, bu, müfəssəl əsər olsun. Azərbaycanın reallıqlarını, tarixini əks etdirən, Azərbaycanın bu gününü əks etdirən əsər olsun".

**İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti.**

Bu gün Azərbaycanın qazandığı böyük nailiyyətlər iqtisadi-sosial-siyasi sahələrdən tarixi-elmi-mədəni istiqamətlərə qədər silsilə təşkil edir. Şübhəsiz ki, bu uğurların sahibi Azərbaycan dövləti və vətəndaşlarıdır, ancaq nailiyyətlərimizin şəriksiz müəllifinin - Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkə və xalq qarşısındakı misilsiz xidmətləri, fədakarlıqları indi daha aydın və aşkar görünür. Ən mühüm məqam odur ki, tariximizin qaranlıq səhifələrinə nəzər saldıqca, yaxud da indiyədək mütəxəssislərin bir o qədər də əhəmiyyət vermədiyi tarixi prosesləri təhlil etdikcə Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycan dövlətinin quruculuğuna hələ ötən əsrin 70-ci illərindən başladığı faktı təkzibedilməz argument kimi özünü təsdiqləyir.

Heydər Əliyev qeyd etdiyimiz kimi, uğurlarımızın şəriksiz müəllifidir və gələcəkdə qazanacağımız hər hansı bir nailiyyət də məhz onun əsasını qoyan bu böyük şəxsiyyətin adı ilə bağlı olacaq. Ölkəmizin hər bir vətəndaşı çalışdığı sahədə əbədi liderinin izini, onun töhfəsini görür. Bu sırada biz ziyalılar, elm xadimləri xüsusilə fərqlənirik. Belə töhfələrin sayı o qədər çoxdur ki, onların hamısını qeyd etməyə sadəcə imkan yoxdur. Ötən əsrin 70-ci illərində nəşr olunmuş "Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası"nın mahiyyətini, çap prosesini xatırlamaq kifayətdir ki, bu böyük dühanın Azərbaycanın gələcəyinin qurucusu olmaqla yanaşı, həm də keçmişimizin tədqiqatçısı, milli-mənəvi dəyərlərimizin cəfakəsi olduğunu aydınlaşdıraraq. Saxta beynəlmiləçilik təbliğatının meydan suladığı və hər hansı bir milli hissin daşıyıcısı olan meylin antisovet çağırışı kimi qəbul olunduğu bir dövrdə Heydər Əliyev ensiklopediyanın nəşrini vətənpərvər ziyalılarıma, mütərəqqi elm xadimlərinə həvalə etdi. Hazırlanma prosesində isə müəlliflərə rejimin qoyduğu məhdudiyyətlərə əhəmiyyət vermədən, Azərbaycanın tarixi, mədəni irsini, milli-mənəvi dəyərlərini, qəhrəman övladlarının həyatını obyektiv əks etdirməyi tapşırırdı. Bu barədə yetərinə xatirələr var və onların hər birində Ümummilli liderimizin qeyd edilən məqamlara xüsusi həssaslıqla yanaşdığı dönə-dönə xatırlanır.

Sevindirici haldır ki, Heydər Əliyev siyasi kursunu uğurla davam etdirən cənab İlham Əliyev sələfinin 30 il öncə başladığı missiyanın - Azərbaycan tarixinin salnaməsinin formalaşma prosesinin təkmilləşdirilməsi, müstəqil dövlətin mahiyyətinə uyğun yazılmasını təmin etmək üçün böyük səylər göstərir. 2004-cü il 12 yanvar tarixli sərəncamı ilə Azərbaycan Milli Ensiklopediyasının nəşrinə qərar verən dövlət başçısı aprel ayının 2-də ensiklopediyanın Redaksiya heyətinin tərkibini və əsasnaməsini təsdiq etmişdir. Redaksiya heyətinin bu günlərdə keçirilən ilk iclasında isə Prezident bir daha bəyan etdi ki, Milli Ensiklopediyanın nəşri dövlət əhəmiyyətli məsələdir və bu prosesdə o, yalnız dövlət rəhbəri, heyətin sədri kimi məsuliyyət daşıyır, həm də

dövlətinin və xalqının keçmişinin, tarixinin obyektiv yazılmasını istəyən Azərbaycan vətəndaşı kimi bu işin uğurla başa çatmasında maraqlıdır.

İclasın gedişini izləyən tamaşaçılar Prezident İlham Əliyevin çıxışlarındakı mülahizələri, Azərbaycan tarixinin müəyyən dövrləri ilə bağlı vətəndaş mövqeyini, milli-mənəvi dəyərləri əks etdirən məqamlardan daha geniş istifadəyə çağıran fikirlərini böyük məmnunluqla dinlədilər. Bu çıxışlar biz ziyalıların, elm xadimlərinin, Redaksiya heyəti üzvlərinin də ürəyincə oldu. Prezident İlham Əliyev bir daha sübut etdi ki, Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kimi haqqın ədalətin təəssübkeşi, tarixi obyektivliyin tərəfdarıdır və o, müvafiq məsul şəxslərdən keçmişimizin olduğu kimi yazılmasını tələb edir.

Təəssüfedicidir hal idi ki, yoxlanılmamış, tarixi həqiqətlərin təhrif olunduğu məqamların əks edildiyi sözlük və xüsusi cild redaksiya heyətinə, eləcə də dövlət başçısına təqdim edilmişdir. Ancaq Heydər Əliyev kimi dəqiq və prinsipial olan Prezident İlham Əliyev hər iki layihə ilə tanış olmağa vaxt tapmış, orada olan ciddi nöqsanları müəyyənləşdirmişdir. Qüsurlar isə məlum olduğu kimi çox idi. Dövlət başçısı onları belə qruplaşdırdı: "Görkəmli elm, siyasət xadimlərinin adları bu sözlükdə yoxdur. Amma bunun əvəzində Azərbaycan tarixində heç bir fəaliyyəti olmayan, erməni millətinə mənsub olan şəxslərin adları kifayət qədər çoxdur... Bu nədir? Bizim Milli Ensiklopediyanın hazırlanmasında bunu əsasdır?!... Siz bunu Prezidentə təqdim edirsiniz. Siz bunu Redaksiya heyətinin diqqətinə təqdim edirsiniz. Bu, ən azı səhlənkarlıqdır. Bir də ki, böyük siyasi səhvdir". Müstəqil Azərbaycan dövlətinin banisi Heydər Əliyevin yaddaşlarda dövlətimizin və xalqımızın rifaha çatdığı dövr kimi xatırlanan ilk hakimiyyət illərinin xüsusi cildə kobud təhriflə verilməsi isə ürəkaçıcı idi.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə münasibət yalnız müstəqil dövlətimizin qurucusuna, böyük siyasi xadimə, qüdrətli vətəndaşa olan münasibət demək deyildir, bu, həm də son 35 illik tariximizin inkişaf dövrünə, nailiyyət göstəricilərinə, xalqın öz soykökünə qayıtmasına

tarixi baxışdır. Əgər bu obyektiv tələblər ödənmirsə, ensiklopediyanın uğurlu nəşrinə necə inanmaq olar? Prezidentin çıxışının əsas leytmotivi elə məhz bu fikirlər idi ki, bu mülahizəni nəinki Redaksiya heyətinin üzvləri, bütün vətəndaşlarımız bölüşür. Redaksiya heyəti sədrinin birinci müavini, professor Ramiz Mehdiyevin çıxışında toxunduğu məqamlar iclas iştirakçılarının hamısının ortaq qənaəti idi: "Biz tariximizə düzgün qiymət verməliyik. Ayrı-ayrı adamların təsiri altına düşüb tariximizi korlamaq, tariximiz haqqında yalan məlumatları xalqımıza çatdırmaq o deməkdir ki, biz xalqımızı düzgün yoldan çəkindiririk, gələcək nəsilləri, gənclərimizi düzgün yoldan çəkindiririk. Ona görə də Milli Ensiklopediyanın hazırlanması hamımızdan dövlətçilik təfəkkürü tələb edir, sağlam siyasi təfəkkür tələb edir. Ona görə bu gün cənab Prezidentin hamımıza tutduğu irad əsasdır və biz bu iraddan çox ciddi nəticə çıxarmalıyıq".

Prezidentin tapşırıqları bizi ensiklopediyanı obyektiv əsaslarla hazırlamağa səfərbər etməklə yanaşı, məsuliyyəti artırmağa, hər bir tarixi məqama ciddi yanaşmağa, işimizdə gələcək nəsillərin mühakimələrini də nəzərə almağa çağırır. Son günlər bəzi mətbuat orqanlarında həmin iclasla bağlı qərəzli şərhlərin, böhtanların yazılması biz ziyalıları ciddi narahat edir. Prezident İlham Əliyev elm xadimlərinə həmişə hörməti, ehtiramı ilə seçilib, daim bizim qayğıımıza qalıb. Ensiklopediyanın xüsusi cildinin layihəsi ilə bağlı mülahizələrimi söyləyərkən dövlət başçısının vətəndaş hiddətini biruzə vermədən məlum nöqsanı təmkinlə araşdırması və ifşa etməsi, nəticədə isə məsul şəxsin işdən azad olunması bütün rəsmi prosedurlara uyğun olmaqla yanaşı, həm də etiket qaydalarını əks etdirirdi. Unutmayaq ki, Prezident İlham Əliyev Heydər Əliyev siyasi kursunun, siyasi mədəniyyətinin, təmkininin löyaqətli davamçısıdır!

"Ensiklopediyanın hazırlanması və nəşri müasir Azərbaycan tarixində çox əlamətdar bir hadisə olacaqdır. Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatının çox mühüm amili olacaqdır. Əminəm ki, yaxın

zamanlarda müasir Azərbaycanın reallıqlarını əks etdirən, müasir dövrə uyğun formada yeni ensiklopediyanın nəşrinə nail olacağıq" - Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin söylədiyi bu fikirlərin gerçəkləşməsi üçün - Azərbaycan elminin böyük potensialı var. Əminik ki, Milli Eksiklopediyanın nəşri prosesi uğurla gedəcək və xalqımız öz keçmişini, bu gününü əks etdirən ən mötəbər tarixi mənbədən razı qalacaqdır. Çünki hələ 30 il öncə başlamış bu şərəfli missiyanı bu gün Prezident İlham Əliyev rəhbər məsuliyyəti və vətəndaş mövqeyi ilə davam etdirir.

*"Azərbaycan" qəzeti,
12 aprel 2004-cü il.*

НАША СИЛА - В ЕДИНСТВЕ

Первые месяцы текущего года ознаменовались столь важными международными событиями в жизни нашей страны, что мы имеем все основания говорить об активном продолжении признанного во всем мире внешнеполитического курса Президента Гейдара Алиева.

За период чуть больше одного квартала Президент Ильхам Алиев совершил уже пятый официальный визит, и каждый из них является для него первым в качестве главы государства. На карте его зарубежных поездок, где значились Париж и Москва, Алматы и Ташкент, на днях появилась Анкара. Конечно, время глубокого осмысления значения этой активной дипломатической деятельности только начинается, но уже сейчас можно сказать, что вектор, динамика и, главное, насыщенность встреч и переговоров, а также их позитивные практические результаты свидетельствуют не только о неизменности стратегической линии, выработанной Гейдаром Алиевым еще в 90-х годах прошлого века, которая ныне с такой же интенсивностью, энергично и последовательно продолжается его сыном, но и ясной перспективой в этом плане.

Визит в братскую Турецкую Республику вызвал особый резонанс не только у народов наших стран, но и среди международной общественности, особенно на Востоке. Это само по себе дает пищу для серьезных размышлений о политической перспективе Азербайджана в новом веке и с новым Президентом.

На вопросы "Бакинского рабочего" отвечает видный азербайджанский ученый, ректор Академии государственного управления при Президенте Азербайджанской Республики, - доктор исторических наук, профессор Сейфатдин Гандилов.

- Сейфатдин муаллим, как вы оцениваете начало года в контексте укрепления роли и авторитета Азербайджана в пространстве межгосударственных политических отношений в целом и визита в Турцию - в частности?

- Взаимоотношения Азербайджана и Турции имеют давнюю историю. Это - Народы-братья. Ведь не случайно, а совершенно

закономерно, что Турция оказалась первым государством, признавшим нашу независимость. Трагический парадокс наших отношений заключается в том, что, имея древние традиции дружбы, они в форме сотрудничества определились практически лишь в конце прошлого века. Наши страны и народы друг другу по сердцу, их связывают прочные узы, и это результат искренней взаимной привязанности.

Независимость, таким образом, многое значила для нашего народа, но главное, конечно, то, что исчезла тоска брата по брату, мы сумели с Турцией взглянуть в глаза друг другу.

- Здесь огромную роль сыграл Гейдар Алиев, не так ли?

- Конечно, этот великий руководитель, еще будучи в Нахчыване, заложил основу наших отношений, выстроил мост Надежды, совершил очень важные визиты в братскую страну, принимал ее посланцев. Его дружба с Сулейманом Демирелем - настоящий большой и яркий пример.

- Да, это страницы недавней славной истории. Они, конечно, незабываемы. А сейчас, когда его нет с нами...

- Гейдара Алиева очень высоко ценят в Турции, потому что хорошо понимают выдающуюся роль, которую он сыграл в становлении, укреплении и развитии азербайджано-турецких межгосударственных и чисто человеческих контактов.

- Тогда еще более понятен огромный интерес к визиту Президента Ильгама Алиева.

- Это совершенно очевидно. Имел место важный психологический момент: а как будет без Гейдара Алиева - всемирно признанного Президента - аксакала. И хотя молодой руководитель Азербайджана приехал в дружественную, братскую страну, напряжение, даже доброжелательное, было большим.

- И визит показал...

- Он показал и доказал незыблемую прочность наших связей, их преемственность. Ильгам Алиев появился на анатолийских берегах как родной и близкий человек, как глава дорогой для всех турков страны, он неоднократно бывал в Турции и до этого, но впервые - в качестве Президента Азербайджана. Визит сразу снял все нотки

беспокойства и тревоги, вновь подтвердил нашу искреннюю любовь к Турции, верность дружбе с нею, которую олицетворял его великий отец.

- Ее символизировало и дерево, которое наш Президент привез с собой и посадил вместе с Мехрибан ханым в новом парке имени Гейдара Алиева.

- Раз уж мы заговорили о символах... Вы видели, какое грандиозное зрелище представляет собой этот парк, в котором будет шуметь листвой 81 тысяча деревьев 17 видов, и каждое из них расскажет посетителям о нашей вечной дружбе.

- Особенно, если учесть, как Гейдар Алиев относился к деревьям, как любил их.

- Это одно из его прекрасных наследий. Когда деревья парка станут большими, ветер будет раскачивать их ветви, но никакие политические ветры не поколеблют наши связи.

- Приятно, что мы беседуем в столь оптимистических тонах.

- А как же иначе? Ведь в лице Ильгама Алиева современная Турция увидела, что наши отношения, которые были в крепких руках Гейдара Алиева, ныне в надежных руках его сына и наследника.

А истоки моего оптимизма в том, что при всей важности других официальных визитов нашего Президента этот - особый, выходящий за рамки любой традиционной дипломатической процедуры. Я именно так подхожу к этому событию, анализируя выступления господина И.Алиева в течение этих трех поистине исторических дней, - его мысли, помимо чисто протокольного характера, проложили путь к сердцу и сознанию всех турецких семей.

Кроме того, мы отмечаем удивительную гармонию между мнениями СМИ и общественности братской страны. Турецкая печать в эти дни выражала мысли всего своего народа о визите. Особенно характерным и наглядным выглядело турецкое телевидение, оно, образно говоря, стало зеркалом, в котором отразилось сердце народа.

- Мне как журналисту особенно импонируют результаты встреч Президента И.Алиева с моими коллегами - руководителями ведущих средств массовой информации Турции, а затем и традиционная - в

аэропорту Бина.

- Согласен с вами. И в Анкаре, и в Баку господин И.Алиев в четкой и лаконичной форме дал оценку и азербайджано-турецким отношениям, особенностям их развития на нынешнем этапе и самому визиту. Это непростая задача, вы знаете, но наш руководитель блестяще справился с ней. Об этом говорит и высокая оценка визита со стороны ваших коллег. Приятно отметить, что она совпала у журналистов как Турции, так и Азербайджана. Это очень серьезный показатель, дающий основание на благоприятную перспективу, да еще в преддверии начала работы магистрального нефтепровода Баку-Тбилиси-Джейхан.

- Что, по-вашему, является наиболее характерной отличительной стороной визита?

- Их много. Остановлюсь на одной - кипрской проблеме. Подход И.Алиева к ней - выражение дружбы наших народов, смело, честно и откровенно высказанная мысль о кипрских турках. Вообще, как вы знаете, проблема Кипра понимается по-разному.

- А ваше мнение?

- Я считаю это смелым поэтическим заявлением, вызвавшим уважение и доверие к позиции И.Алиева, которая является лучшим подтверждением верности нашей страны своему союзнику. Ведь если Турция - наш надежный настоящий друг, опора, а мы говорим о братстве и тюркском единстве, то И.Алиев продемонстрировал верность курсу Президента Гейдара Алиева и в этом направлении.

Если мы братья, то должны быть всегда вместе. Братство - реальность, а не лозунг - вот лейтмотив всего того, что говорил Ильгам Алиев по этому поводу, показав всему тюркскому миру, что мы являемся близкими друг другу в сложное время, особенно в критические моменты. И в целом при таких отношениях обычной дипломатии не должно и не может быть. А что касается дипломатии вообще, то здесь можно сказать, что шаг, предпринятый Президентом, не повлияет отрицательно на наши отношения с Грецией.

- В самом деле, ведь мы не строим наши отношения с Турцией на антигреческой кампании.

- Вот именно. И то, что Ильгам Алиев сказал о кипрской проблеме, возвысило Азербайджан. Именно в этом вопросе в наибольшей степени, как я думаю, и в Турции, и у нас словно воочию увидели широту и размах, характер и уровень Гейдара Алиева, воплощение его мудрости и смелости в действиях Ильгама Алиева. Это еще одно объяснение тому, почему его принимали как талантливого и перспективного руководителя государства.

Того же мнения придерживаются руководители и общественность Франции, России, Казахстана, Узбекистана, о которых вы говорили выше. Везде в Ильгаме Алиеве увидели и высоко оценили талантливого политика нового поколения, обаятельного, современного, цивилизованного человека. Кстати, если помните, об этом говорил во время визита в Баку и Президент Грузии Михаил Саакашвили, в беседе с которым руководитель Российской Федерации Владимир Путин дал очень высокую оценку Ильгаму Алиеву.

- Спектр встреч, бесед, их уровень и содержание, вся атмосфера визита проходили в стиле Алиева-старшего, вы не находите?

- Это было не напоминание, а воплощение в характере и манере поведения, в уровне и степени охвата обсуждаемых вопросов образа незабвенного Гейдара Алиева. Ощущения всегда играли большую роль в жизни и политике. И я скажу, уже даже не как должностное лицо, а как ученый и педагог, представитель старшего поколения азербайджанской интеллигенции, на глазах которого прошли десятилетия жизни и деятельности Гейдара Алиева: во время визита мы не чувствовали, что его нет с нами.

Это мнение очень и очень многих, в том числе и коллектива Академии. Вообще я вам скажу: каждый официальный визит нашего Президента, а турецкий в особенности, укрепляет мнение о том, что азербайджанский народ сделал 15 октября прошлого года правильный выбор, и его будущее под руководством Ильгама Алиева придает обществу уверенность в завтрашнем дне.

- А под углом зрения использования в учебном процессе Академии управления?

- И в учебном процессе, и в научной деятельности педагогов и

сотрудников. Ведь Академия - детище Гейдара Алиева, и его колоссальный опыт лежит в основе всей нашей деятельности. А теперь мы должны не только изучать это богатое национальное достояние, но и уметь перенимать и использовать его так, как это уверенно и эффективно осуществляет Президент Ильхам Алиев. Конкретно визит в Турцию носит по своему уровню и значению системный характер, и именно в таком плане специалисты должны изучать его.

- И прежде всего ученые и педагоги Академии?

- Конечно, подобный подход лежит в основе наших требований к проблемам оптимизации всего учебного процесса. Внешнеполитическая линия Гейдара и Ильхама Алиевых, и в целом их государственная деятельность - это наука управления, и ее прежде всего следует изучать в Академии управления. Что мы и делаем.

- Как бы вы коротко охарактеризовали визит Президента в Турцию?

- В двух словах: масштабность и разносторонность. Но хотел бы немного продолжить эту тему и сказать об уровне и характере подготовки к нему, который достоин занесения в дипломатические учебники. Если внимательно изучить характер, направленность и лексику выступлений И.Алиева, то мы увидим глубину поставленных проблем и индивидуальные особенности каждой из них.

Мы имеем все основания гордиться, так как увидели в посланце нашей страны молодого, но уже зрелого государственного деятеля. Это видно и на примерах его беседы с председателем Великого национального собрания Турции господином Бюлентом Арынчем, а затем и в речи на этом собрании, беседе с председателями Партии верного пути Мехметом Агаром и Народно-республиканской партии Денизом Байкалом, на встречах с премьер-министром Турции Тайибом Эрдоганом, в выступлении в Билкендском университете, присвоившем И.Алиеву диплом почетного доктора и Международную премию мира имени Ихсана Дограмаджы. Содержание каждого из этих и других его выступлений необходимо изучать, чтобы понять, почему апрельский визит еще больше

укрепил отношения между нашими государствами.

Вместе с тем эти официальные, хотя и очень теплые встречи удивительным образом сочетались с почти родственными, наполненными братскими чувствами беседами и воспоминаниями с близкими друзьями семьи Алиевых, нашей страны и всего азербайджанского народа - видным государственным деятелем Турции Сулейманом Демирелем и замечательным ученым, педагогом и организатором профессором Ихсаном Дограмаджы.

Если все это помножить на традиционный характер отношений азербайджанского и турецкого народов, то большой смысл приобретают слова руководителя Азербайджана: "Верю, что после нынешнего визита наши отношения поднимутся на новую ступень".

И это действительно произошло: по завершении переговоров главы государств подписали Совместное заявление между Азербайджанской Республикой и Турецкой Республикой, суть которого в том, что необходимость урегулирования карабахского конфликта должна быть осуществлена в рамках территориальной целостности Азербайджана. Очень важно сказать в этой связи и о муссируемых в последнее время в СМИ сообщениях о возможном открытии границ между Турцией и Арменией. Однако визит показал, что позиция Анкары остается неизменной: до тех пор, пока карабахский конфликт не будет урегулирован, Турция не откроет границ с Арменией. Президент И.Алиев имел все основания сказать: "Мы постоянно ощущали и ощущаем поддержку Турции и в области урегулирования самого тяжелого для Азербайджана, всего региона армяно-азербайджанского, нагорно-карабахского конфликта... Наша сила - в единстве". Было заявлено о стремлении и дальше развивать отношения стратегического партнерства, наращивать сотрудничество в политической, экономической и энергетической сферах. Баку и Анкара поставили задачу довести объем товарооборота между двумя странами до 1 миллиарда долларов. Кроме того, был подписан ряд протоколов и договоров.

- Сейфатдин муаллим, как вы суммируете ваши общие впечатления?

- Мы увидели зримые, осязаемые, значимые итоги визита,

которые, конечно, еще необходимо долго изучать. В целом скажу, что он ответил на многие вопросы настоящего и будущего, прошел в исключительно искренней и честной обстановке, подтвердил неизменную приверженность внешнеполитической магистральной линии нашей страны, в которой приоритетное место принадлежит братской Турции.

"Один народ, два государства", - сказал Гейдар Алиев. Эти слова вновь подтвердил Президент Азербайджанской Республики Ильхам Гейдар оглу Алиев.

*"Бакинский рабочий",
21 апреля 2004 года.*

MÜBARİZLİK VƏ MƏTİNLİK NÜMUNƏSİ

Bir tarixçi, politoloq kimi "Elm həqiqətdir" kitabını maraqla oxudum. Hesab edirəm ki, Azərbaycanın müasir siyasi tarixi ilə məşğul olan mütəxəssislər üçün də o, son dərəcə vacib və maraqlı bir kitabdır. Çünki hər şeydən əvvəl o, Azərbaycanda 80-ci illərin sonu və 90-cı illərin əvvəllərində baş vermiş hadisələr haqqında əsl həqiqəti bilməyə, bu qarışıq və dolaşmış hadisələrin mahiyyətini dərk etməyə və onlardan düzgün, obyektiv nəticələr çıxarmağa kömək edir. Bu isə bu gün son dərəcə vacib və əhəmiyyətlidir. Çünki ümumiyyətlə, Azərbaycanın təhrif olunmuş, saxtalaşdırılmış tarixinin, ən çox dolaşdırılmış və təhrif olunmuş tarixinin ən vacib mərhələlərindən birini də məhz həmin illərin tarixi təşkil edir. Bir çox başqa qəbahətlərlə yanaşı, yalanın, şərin, böhtanın, saxtakarlığın, dönüklük və ikiüzlülüyn, məyusluq və ümitsizliyin baş alıb getdiyi bu dövrdə hadisələr çox dolaşdırılmış, həqiqətin üstünə kölgə salınmışdır. Odur ki, hər şeydən əvvəl faktiki materiallarla zəngin olan bu kitab həmin dövrün düzgün, obyektiv elmi tarixini yaratmağa çox böyük kömək edir və bu baxımdan da mühüm elmi əhəmiyyət kəsb edir.

Azərbaycanın çoxəsrlik tarixində dərin və çox ağır, faciəli izlər qoymuş bu illərin tarixinin öyrənilməsi bu yaxın keçmişin acı dərslərindən gələcək üçün nəticələr çıxarılmasında da mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Bu illərin hadisələrinin obyektiv təhlili xalqımızı sayıq olmağa səfərbər etməklə yanaşı, onun siyasi şüurunun yüksəlməsinə, siyasi mədəniyyətinin daha da artmasına, ağır dönüş anlarında ağı qaradan, yalanı həqiqətdən seçməyə, öz şəxsi mənafeyi, şan-şöhrət, mənsəb və şəxsi firavanlığı üçün xalqı, vətəni ağır vəziyyətdə qoyub güdazə verməyə hazır olanları tez görüb tanımağa kömək edərdi.

Elmimizin dünya şöhrətli, mütəfəkkir və mübariz alimi, akademik Cəlil Əliyevin kitabın girişində çox düzgün olaraq qeyd etdiyi kimi, "bu

illərdə baş vermiş hadisələr haqqında, əksəriyyətimiz, təkcə millətin həyatında faciəli bir epizod kimi yox, həm də azərbaycanlıların gələcək nəsilləri üçün tarixin sarsıdıcı bir dərsi kimi düşünməliyik".

Alimin bu ağır illərdə şərə, böhtana və haqsızlığa qarşı haqq-ədalət və həqiqət uğrunda fədakar və prinsipial mübarizəsindən bəhs edən bu kitab təkcə mütəxəssis alimi deyil, hər bir oxucunu yaxın keçmişimizin bu ağır faciələri üzərində dərindən düşündürür. Kitabın ən maraqlı və qiymətli cəhəti ondadır ki, burada alimin iki istiqamətdə, bir tərəfdən elmi həqiqət, elmi vicdanın paklığı və saflığı uğrunda apardığı mübarizə, digər tərəfdən də Azərbaycan xalqı qarşısında böyük xidmətlər göstərmiş müqəddəs bir ailənin öz həyatını, bütün amalı və varlığını öz xalqının səadəti və tərəqqisi işinə həsr etmiş bir ailənin şərəf və ləyaqətinin qorunması, onun yalan, şər və böhtanlardan hifz edilməsi uğrunda apardığı mübarizəsi, çox az adamlara, məhdud dairəyə məlum olan bu tarix Azərbaycan xalqının bu ağır illərdəki tarixi ilə üzvi şəkildə birləşir. Xalqdan, xalqın mənafeyindən uzaq olan müxtəlif siyasətbazların Azərbaycanın siyasi həyatında at oynatdıqları, xalqı, sadə, geniş və təmiz qəlbli insanları aldadıb çaşdırmağa çalışdıqları bir zamanda kənardan baxan bir müşahidəçi kimi qalmayaraq akademik Cəlal Əliyev zorla cəlb edildiyi bu siyasət meydanına, yüksək kürsülərdə oturmuş bu siyasətbazların qarşısına çıxır, siyasi aləmdə də həqiqət uğrunda, siyasi etika, siyasi mədəniyyət, siyasi ləyaqət, siyasi paklıq uğrunda mübarizə aparır.

Kitabı oxuyarkən bütün şüurlu həyatını elmə həsr etmiş bu böyük elm adamı oxucunun nəzərində həm də böyük və bacarıqlı siyasət adamı kimi görünür. Məhz buna görə də heç də təsadüfi deyildir ki, akademik Cəlal Əliyev bu gün müstəqil respublikamızın ictimai-siyasi həyatının ən fəal iştirakçılarından biridir. Ömrünün və yaşının bu müdrik çağında o, öz çoxsahəli elmi-tədqiqatlarını daha intensiv aparır, mənsub olduğu və bütün şüurlu həyatını, bilik, qüvvə və bacarığını qəlbən sevdidi elmin yeni nailiyyətlər və nəticələrlə zənginləşməsi uğrunda fədakarlıqla çalışır, Azərbaycan elminin, ölkəmizin beynəlxalq nüfuzunun

yüksəlməsinə böyük xidmət göstərməklə yanaşı, müstəqil Azərbaycanın gündəlik siyasi həyatında da yorulmadan çalışır və səmərəli fəaliyyət göstərir. Dünyanın müxtəlif ölkələrinə səfərləri zamanı keçirdiyi görüşlər, apardığı rəsmi və qeyri-rəsmi söhbətlər zamanı müstəqil Azərbaycanın bu gün yeritdiyi daxili və xarici siyasətinin mahiyyətini açıqlayır, dünya ictimaiyyətinin diqqətini Azərbaycanın problemlərinə cəlb edir. Milli Məclisin işində fəal iştirak edir.

Elmdə və ictimai-siyasi həyatda həqiqət carçısı olan bu narahat və cəsur insan bugünkü ictimai-siyasi həyatımızdakı nöqsan və çatışmazlıqlarla barışmayaraq demokratiyadan cəmiyyətimizdə anarxiya yaratmaq kimi istifadə etməyə, daxili sabitliyi pozaraq Azərbaycanı nüfuzdan salmağa çalışan adamlara qarşı cəsarətlə çıxış edir, öz prinsipial xarakteri ilə belələrinə qarşı qəti etirazını bildirir.

Kitabı oxuyarkən alimin həmişə, əvvəllər də, ən çətin anlar və çətin şəraitlərdə də prinsipial mövqedən, məslək və əqidəsindən dönməzliyinin, həqiqət uğrunda ardıcıl mübariz olduğunu bir daha şahidi olursan. Bu cəhətdən onun xalqımızın böyük oğlu, öz sevimli qardaşı Heydər Əliyevə, ailələrinə qarşı bu illərdə təşkil edilmiş böhtan kampaniyası zamanı cəsarətlə irəli çıxaraq şəərə, böhtana qarşı haqq-ədalət uğrunda fədakarlıqla neçə mübarizə aparması oxucunu dərinləndirir. Düşündürür, ona görə ki, oxucu vaxtı ilə Heydər Əliyevin himayəsi ilə yüksələnlərin neçə alçaq yola düşərək, xəyanət yolunu tutaraq bu böyük insana, onların hər birinin irəli getmələrinə şərait yaradıb kömək edən adama qarşı vicdanı, abır-həyanı, adi insani ləyaqəti belə unudaraq böhtan kampaniyası təşkil etdiklərini, çirkin bir yol tutduqlarını görür və hiddətlənir. Çünki bu, təkcə bu böyük şəxsiyyətə yox, həm də onun mənsub olduğu və qəlbən sevdidiyi, bütün şüurlu həyatını ona xidmətə həsr etdiyi Azərbaycan xalqına qarşı xəyanət idi. Bu xəyanəti ifşa etmək, sovet üsul-idarəsinin hələ xeyli möhkəm olduğu bir şəraitdə Qorbaçovun antiazərbaycan siyasətinə qarşı çıxış etmək, Vəzirov və Mütəllibov kimi dönüklərin xəyanətlərini ifşa etməyə qalxmaq heç də asan bir iş deyildi. Şəxsi həyatı üçün çox böyük təhlükə

olduğu bir şəraitdə, qüvvələr nisbətinin qeyri-bərabər olduğu bir şəraitdə mübarizə apararaq o, təkcə ailəsinin deyil, bütünlükdə Azərbaycan xalqının şərəf və ləyaqətini müdafiə edir. Son dərəcə qaynar və ziddiyyətlərlə dolu həyat məcrasında davam edən bu mübarizəyə dair kitabda verilmiş zəngin faktiki material, konkret faktlar maraqlı olmaqla bərabər, həm dövrü öyrənmək və həm də sovet sisteminin çürüklüyü və süqutunun zəruri və qanunauyğun olduğunu başa düşməyə kömək edir. Odur ki, kitab təkcə tarixçilər və politoloqlar üçün deyil, eyni zamanda geniş oxucu kütləsi, hamı üçün çox faydalıdır.

Kitabda diqqəti cəlb edən bir vacib cəhət də ondan ibarətdir ki, təklildə mübarizə meydanına atılan akademik Cəlal Əliyev bu mübarizədə tək qalmayaraq, xalqımızın çox-çox namuslu, obyektiv və vicdanlı adamları tərəfindən müdafiə olunur, bu adamlar onun bu mübarizəsində fəal iştirak edirlər. Kitabda müxtəlif dairələrdən, xüsusilə də elm və təhsil işçilərindən, digər ziyalılarımızdan olan belə adamların adı çəkilir, böhtan xarakterli məqalələr dərc etmiş müxtəlif qəzet və jurnalların - "Literaturnaya qazeta", "Sovet kəndi", "Kommunist", "İzvestiya" qəzetlərinin redaksiyalarına göndərdikləri çoxlu etiraz məktublarının müəllifləri ilə alim şəxsən heç tanış da deyildir. Bu qədərbilən xalqımızın çox gözəl keyfiyyətləri oxucunu razı salır, ruhlandırır, sevindirir, eyni zamanda bu, gələcək nəsillər üçün də çox faydalı bir örnək kimi əhəmiyyətlidir, gənclərimizin belə nəcib ənənələr ruhunda tərbiyəsi üçün çox faydalıdır. Çox istərdim ki, gənclərimiz mənim yaxşı tanıdığım, xatirini çox istədiyim dünya görmüş el ağsaqqalı, Culfada sadə bir kənd müəllimi olan Dövlət Məmmədov kimi olsunlar, belə adamların zəngin insani keyfiyyətləri, çətin anlardakı etibarlı ruhunda tərbiyə alsınlar. Kitabın bu cəhətdən də tərbiyəvi əhəmiyyəti böyükdür.

Bir tarixçi-politoloq kimi hesab edirəm ki, kitabda XX əsrin böyük siyasi xadimi hörmətli Prezidentimiz Heydər Əliyevlə əlaqədar olan səhifələr, geniş oxucu kütləsinə hələ ətraflı məlum olmayan faktlar, materiallar xüsusilə qiymətli və əhəmiyyətlidir. Çünki Heydər Əliyevin

rəhbərliyi altında son 30 il ərzində Azərbaycanla həyatın müxtəlif sahələrində görülmüş işlər, respublikamızda iqtisadiyyatın, elmin, təhsilin, mədəniyyətin inkişafında qazanılmış nailiyyətlər, çox böyük quruculuq işləri xalqımıza məlumdur. Məhz buna görə də xalq öz böyük oğlu və müdrik rəhbərini qəlbən sevir, yeritdiyi daxili və xarici siyasəti müdafiə edir və onun arxasınca gedir. Xalqımız bunu da yaxşı bilir ki, 1988-1993-cü illərdə Azərbaycanın başına gətirilən müsibətlər, torpaqlarımızın işğalı, bu gün qarşımızda bütün kəskinliyi ilə dayanan qaçqınlar problemi, o zaman respublikada qarşıdurmanın qızışdırılaraq vətəndaş müharibəsi səviyyəsinə çatdırılması məhz Heydər Əliyevin siyasi arenadan uzaqlaşdırılmasından sonra başlanmışdır. Doğrudur, bu həqiqət geniş xalq kütləsinə bəllidir. Lakin kitabın maraqlı və əhəmiyyətli cəhəti ondadır ki, mərkəzin və onun yerlərdəki əlaltılarının bu böyük şəxsiyyətə qarşı apardıqları qərəzli təbliğat kampaniyasına dair konkret faktların orada sistem halında verilməsi oxucunu bu məsələ ətrafında bir daha düşündürür, bu nadir şəxsiyyətin Azərbaycan üçün əhəmiyyətini tam aydınlığı ilə göstərir.

Kitabda təsvir olunan hadisələr Vəzirov-Mütəllibov kimi fərasətsiz "rəhbərlərin" bütün iç üzünü açır. Bu adamların Dağlıq Qarabağ probleminin hansı məqsədlərlə ortaya atıldığını, onun mahiyyətinin nədən ibarət olmasını dərk etməyə qabil olmamalarını və onu həll etmək imkanını əldən vermələrini, öz vəzifələri naminə mərkəz qarşısındakı qorxaq və cəsarətsiz mövqelərini, nəticə etibarilə satqın, xəyanətkar siyasətləri xalqımızın sonrakı müsibətlərinin əsas səbəblərindən oldu. Bu gün bəzi qüvvələrin bu adamları müdafiə edərək yenidən siyasət meydanına çəkmək istədikləri bir zamanda yaxın keçmişin bu hadisələrini bilmək və bu hadisələr üzərində bir daha düşünmək çox faydalı və zəruridir.

Haqqında bəhs etdiyimiz kitab bu haqda konkret və maraqlı məlumat verir.

Kitab haqqında danışarkən hörmətli Prezidentimiz cənab Heydər Əliyevlə əlaqədar, zənnimcə mühüm əhəmiyyət kəsb edən və xüsusi

diqqət tələb edən iki məsələni ayrıca qeyd etmək istədim.

Birincisi, biz bu böyük şəxsiyyətin gördüyü işlər haqqında kifayət qədər xeyli məlumata malik olsaq da, bu haqda xeyli tədqiqat əsərləri, kitab, kitabça və məqalələr yazılsa da, biz onun bu yolda nə qədər böyük çətinlikləri aradan qaldırmaq uğrunda mübarizə apardığına, müxtəlif bədxahlara, dönüklərə, onların təşkil etdikləri şər-böhtan kampaniyalarına məruz qaldığına, bütün bunların qarşısında necə mərdanə dayandığına dair məlumata hələ çox az malikik.

Elə sovet dövrünün özünü götürək. 1969-1982-ci illərdə Azərbaycana rəhbərlik edən Heydər Əliyev, istər daxildən və istərsə də kənardan azmı maneələrə, təzyiqlərə məruz qalmış, bədxahların, paxılların, vəzifə düşkünlərinin, müxtəlif pozucu ünsürlərin ordan-burdan, müxtəlif yerlərdən mərkəzə göndərdikləri imzalı-imzasız yalan və böhtanlarından azmı mənəvi əziyyətlər çəkmişdir? Elə Dağlıq Qarabağda ermənilərin onun vaxtında, uzun müddət səslərini çıxara bilmədikləri vaxtda, Nəriman Nərimanova Bakının görkəmli yerində heykəl ucaldarkən belə olmamışdı? Digər respublikalar arasında Azərbaycan sürətlə inkişaf edərək irəli çıxarkən azmı bədxahlarla üzləşməli olmuş və yaxud daxildə pozulmuş və harınlamış müxtəlif cinayətkar ünsürlərə qarşı barışmaz, prinsipial mübarizə apararkən belə olmamışdı? Və yaxud doğma dilimizin, milli mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın inkişafına böyük vətənpərvərliklə qayğı göstərərkən azmı maneələri, çətinlikləri aradan qaldırmalı olmuşdu? Bütün bunlar da bizim tariximizdir, biz bu tarixi də bilməli və öyrənməliyik.

Lakin təəssüflər olsun ki, bu cür hadisələr sonralar Heydər Əliyev siyasi arenadan uzaqlaşdırıldığı vaxt - 1988-1992-ci illərdə daha intensiv və daha eybəcər şəkildə davam etdirilmişdir. Heydər Əliyevin Moskvadan vətənə qayıtmasına göstərilən maneələr, hədə-qorxular, yuxarıların göstərişi ilə təyyarə limanına adamların çıxarılması, qayıtdıqdan sonra Bakıda qalmasının mümkün olmaması üzündən sakitcə, gizli şəraitdə Naxçıvana getməli olması, 1991-ci ilin 7 fevralında Ali Sovetin sessiyasındakı çıxışı zamanı ona vaxtı ilə qayğı göstərdiyi, irəli

çəkdiyi bir çoxlarının göstərdiyi və xalqımızın adət-ənənələrinə, adi nəzakət qaydalarına, etikaya sığmayan münasibəti və yaxud xalqın tələbi ilə yenidən hakimiyyətə qayıdarkən və az sonra göstərilən maneələr, dövlət çevrilişi cəhdləri - bunlar hamısı bir şəxsdir, bu böyük şəxsiyyətin keçirdiyi iztirablar, mənəvi əzablardır. Bu da bizim tariximizdir. Fəaliyyət tariximizdir, biz bu tarixi də bilməli və öyrənməliyik.

Bu cəhətdən "Elm həqiqətdir" kitabı tədqiqatçı üçün çox zəngin faktiki material verir. Belə ki, bu illərdə cənab Heydər Əliyevə və eləcə də onun ailə üzvlərinə qarşı genişlənən şər-böhtan və uydurma yalanlar kampaniyası çox genişlənmiş, mərkəzdən mütəşəkkil və məqsədyönlü şəkildə idarə olunmuşdur. Kitabı oxuyarkən bu cəhət dərhal aydın görünür.

Bu yalan və böhtanları ifşa etmək, xalqımız qarşısında çox böyük xidmətləri olan Heydər Əliyevi və onun mənsub olduğu ailənin şərəf və ləyaqətini qorumaq üçün əsl mübarizlik və mətinlik nümunəsi göstərən akademik Cəlal Əliyevin fədakar mübarizəsi, onun Siyasi Büroya, Qorbaçova, Vəzirova, SSRİ Ali Sovetinə, Təhlükəsizlik Komitəsinə, Jurnalistlər İttifaqına, Partiya Nəzarəti Komitəsinə, "İzvestiya", "Selskaya jizn", "Literaturnaya gazeta", "Kommunist", "Sovet kəndi" qəzetlərinin redaksiyalarına yazdığı məktublar və göndərdiyi teleqramlar, müxtəlif yüksək səviyyəli idarələrdə, yüksək vəzifəli şəxslərlə apardığı söhbətlər, kitabda sistem halında toplanmış çox zəngin faktiki material tarixçilərimiz üçün, tarixin obyektiv tədqiqi və təhlili üçün çox qiymətli və faydalıdır. Kitabda Heydər Əliyevin 1990-cı ilin 20 iyulunda Moskvadan vətənə qayıtması, Bakıda qalmasının mümkün olmadığından iyulun 22-də Naxçıvana getməyə məcbur olması, xalqın tələbi ilə Naxçıvanda Ali Sovetə rəhbərlik etməyə başlaması, 1991-ci ilin fevralında Bakıya gələrək Ali Sovetin iclasında Dağlıq Qarabağa dair konkret təkliflərlə tarixi çıxışı və həmin iclasda ona olan münasibətlər barədə də tədqiqatçılar və geniş kütlə üçün çox maraqlı və yeni məlumatlar vardır. Bütün bunlar Heydər Əliyevin fəaliyyətini hərtərəfli, tam şəkildə öyrənmək işinə köməkdir, gələcək tədqiqatçılar üçün mühüm mənbədir.

İkinci demək istədiyim vacib məsələ cənab Heydər Əliyevin böyük şəxsiyyəti ilə əlaqədar məsələdir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycanın müasir siyasi tarixinin 30 illik uzun bir dövrü məhz Heydər Əliyevin adı və fəaliyyəti ilə bağlıdır.

XX əsr bəşəriyyətə böyük şəxsiyyətlər, çox görkəmli dövlət xadimləri, müdrik, təcrübəli və qətiyyətli rəhbərlər, son dərəcə bacarıqlı dövlət başçıları bəxş etmişdir. Gürcüstan Prezidenti Eduard Şevardnadzenin dediyi kimi, "XX əsr liderlər əsridir. Heydər Əliyev əsrimizin lideridir".

Heydər Əliyev XX əsrin görkəmli siyasi və dövlət xadimi kimi bütün dünyada yaxşı tanınan və artıq öz sağlığında tarixə daxil olmuş bir şəxsiyyətdir.

Cənab Heydər Əliyevin fəaliyyəti bir-birinə zidd olan iki müxtəlif ictimai-siyasi sistemin qovuşuğunda keçmiş və bunların hər ikisindən bacarıqla istifadə edərək o, xalqımızı çox şöhrətləndirmiş, Azərbaycanı daim irəli aparmışdır.

Heydər Əliyev xalqın iradəsi və qətiyyətli tələbi ilə yenidən respublika rəhbərliyinə qayıdıb dövləti idarə etməyə başlarkən bir tərəfdən vətənin yaralarından qan axır, digər tərəfdən də daxildə çox ağır və mürəkkəb bir siyasi vəziyyət mövcud idi.

Xalqımızın müstəqil yaşamaq arzu və istəyinə, dövlətçilik sahəsindəki tarixi ənənələrinə söykənən Heydər Əliyev özünün parlaq və aydın zəkası, zəngin bilik və təcrübəsi sayəsində düşdüymüz ağır şəraitdə yeni düzgün siyasi xətt müəyyən edə bildi. Az müddət içərisində çevik, müxtəlif gedişli xarici siyasət yeridilməsi nəticəsində beynəlxalq mövqelərini tədricən möhkəmləndirən Azərbaycan dünya birliyində layiqli yer tuta bildi.

Müstəqilliyimizin çətin yollarında son yeddi il həqiqətən xüsusi yer tutur.

Məhz bu illərdə görülmüş işlər Azərbaycan üçün müəyyən mənada xüsusilə faydalı və əhəmiyyətli olmuşdur. Ən başlıcası isə Azərbaycan xalqı xilas edilmiş, Azərbaycan dövlətçiliyi xilas edilmiş və həm də

möhkəmləndirilmişdir. Zənnimcə, bu son yeddi ildə görülmüş işlərin Azərbaycan üçün, xalqımız üçün əsl mənə və əhəmiyyəti hələ heç də bütün dərinliyi ilə dərk olunmamış və lazımınca tədqiq olunub, öyrənilməmişdir. Bu illər ərzində görülmüş işlər haqqında mətbuatda ara-sıra yazılar dərc olunur, biz bu haqda məruzə, çıxış və müsahibələrimizdə danışır və deyirik. Lakin bu işləri dərin təhlil süzgəcindən keçirib ümumiləşdirərək ictimaiyyətə lazımınca çatdırıb bilməmişik. Əgər bu gün müəyyən siyasi qüvvələr tərəfindən aldadılmış adamlar varsa, bu aldadılmış insanlar ciblərini daş-kəsəklə doldurub küçələrə çıxarılsa, demək, bu son illərdə xalqımız üçün, müstəqilliyimiz üçün, dövlətçiliyimiz üçün görülmüş böyük işlərin əhəmiyyətini biz hələ lazımınca açıb, dərinlən təhlil edib ictimai fikrə hərtərəfli çatdırıb bilməmişik. Bu onu göstərir ki, bizim başımız daşdan-daşa dəysə də, hələ tam oyana bilməmişik, içimizdəki qaranlıq, zülməti, hakimiyyət hərisliyini boğa bilməmişik. Hələ də tam dərk edib başa düşməmişik ki, keçmiş fəlakətlərlə bir də üzləşərixsə, yenidən ayağa qalxa bilərikmi? Bu gün bu, hər bir azərbaycanlını dərinlən düşündürməlidir. Bizim təbliğatımız da, ictimaiyyətçilərimizin elmi araşdırmaları da ictimai şüuru bu səmtə istiqamətləndirməlidir. Biz hələ Heydər Əliyevin özünü böyük bir şəxsiyyət kimi dərinlən tədqiq edib öyrənməmişik, bu böyük siyasət adamının idarəçilik məharətini, dövlətçilik ideyalarını, bu ideyaların nəzəri və praktiki aspektlərini hələ lazımınca öyrənə bilməmişik. Heydər Əliyev dövlət idarəçilik elmini özünün nəzəri biliyi, dərin zəkası, böyük təşkilatçılıq məharəti və səmərəli əməli fəaliyyəti ilə çox zənginləşdirmişdir. Onun bu sahədəki çoxcəhətli zəngin təcrübəsi böyük bir sərvətdir. Bu onun şəxsi əməyinin, fitri istedad və bacarığının nəticəsi olmaqla, eyni zamanda bütün Azərbaycan xalqının sərvətidir, onun özü də, onun dövlət idarəçiliyi sahəsində yaratdığı bu zəngin xəzinə də məhz Azərbaycan xalqına məxsusdur.

Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində həmişəlik qalacaq bu sərvəti Azərbaycan gəncləri öyrənməli, müstəqil Azərbaycanın idarə olunması işində istifadə etməlidirlər.

Bəzən düşünürsən ki, axı necə ola bilər ki, bir insanın şəxsində elmi-nəzəri fəaliyyət yaradıcı işlə, fəlsəfi təfəkkür ictimai-siyasi praktika ilə eyni vaxtda birləşir? Bax bu, nadir hadisədir, bax bu, nadir şəxsiyyətlərə xas olan xüsusiyyətdir ki, bu cəhət araşdırılmalı və elmi cəhətdən ümumiləşdirilməlidir. Odur ki, xalqımız üçün həlledici, həyatı əhəmiyyətli, tale məsələsi olan bu son yeddi ilin tarixi və görülmüş işlərin mənə və əhəmiyyəti tarixçilərimiz, filosoflarımız, bütün ictimaiyyətçi alimlərimiz tərəfindən dərinlən öyrənilib elmi-nəzəri təhlil süzgəcindən keçirilməli, Azərbaycan ictimai fikrinə çatdırılmalıdır. Məhz belə dərin tədqiqatlar nəticəsində Heydər Əliyev dühasının böyüklüyü, bu nadir şəxsiyyətin XX əsrin son 30 ilində Azərbaycanın siyasi tarixində oynadığı əvəzsiz rol haqqında, onun göstərdiyi misilsiz xidmətlərə layiq obyektiv və ümumiləşdirilmiş fikir söyləmək olar və lazımdır. Əlbəttə, gələcəkdə bu, geniş və əsaslı surətdə öyrəniləcəkdir. Ancaq bu, bu gün daha çox zəruridir. Çünki müstəqilliyin yollarında qarşımızda hələ çox böyük işlər, çətinliklər, maneələr durur. Bu çətin yolu nisbətən ağrısız-acısız keçmək üçün bugünkü işlərin mahiyyətinin düzgün dərk edilməsi çox vacib və həm də əhəmiyyətlidir.

Kitabı oxuyarkən Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünün bir daha şahidi olursan. Təsədüfi deyildir ki, vaxtı ilə respublikadakı Vəzirov-Mütəllibov rəhbərliyi onu öz hakimiyyəti üçün təhlükə hesab edirdi. Çünki onun qüvvə və bacarığını, xalqın ona, onun rəhbərlik istedadına olan rəğbətini yaxşı bilir, onun Azərbaycanın, xalqın çətin vaxtında Azərbaycana qayıtmasının nə demək olduğunu və nə kimi nəticələr verəcəyini başa düşürdülər və məhz buna görə də onun respublikaya qayıtmasına hər vəchlə mane olmağa çalışırdılar. Bu onların Heydər Əliyev şəxsiyyəti qarşısındakı acizliyi və qorxaqlığı idi.

Lakin Heydər Əliyevin şəxsiyyəti təkcə respublikanın rəhbərliyi üçün yox, təzəcə hakimiyyətə gəlmiş Qorbaçovun məkrli niyyətləri üçün də təhlükə idi, mərkəzin antiazərbaycan siyasəti üçün maneə idi. Məhz buna görə də mərkəz Heydər Əliyev əleyhinə olan kampaniyanın bilavasitə başlıca təşkilatçısı idi. Buna görə də o, Siyasi Bürodan və SSRİ

rəhbərliyindən uzaqlaşdırılmışdı. Kitabda çox ardıcılıqla təsvir olunan bu hadisələr oxucunu düşündürür. Heydər Əliyev şəxsiyyətinin böyüklüyünə bir daha inandırır, hörmət və rəğbət yaradır. Digər tərəfdən də oxucu bu böyük şəxsiyyətin keçdiyi yolun heç də hamar olmayıb, nə qədər çətin, iztirablı olduğuna və eyni zamanda onun bu çətinlikləri mərdliklə, ağıl və zəka ilə müvəffəqiyyətlə aradan qaldırmasına heyran olur. Heydər Əliyevin həyat və fəaliyyətinin bax bu cəhətləri belə lazımınca öyrənilməmişdir, ancaq öyrənilməlidir. Biz ancaq belə olduqda bu böyük azərbaycanlının, bu böyük dövlət xadimi və siyasət adamının şəxsiyyətinin böyüklüyünü tam bütövlüyü ilə ətraflı öyrənə bilərik. Haqqında danışdığımız kitab bu vacib işə çox kömək edir və məhz buna görə də qiymətli və əhəmiyyətlidir.

Bütün bunlara görə də, zənnimcə "Elm həqiqətdir" kitabı son illərdə 1988-1993-cü illərdəki siyasi həyatımıza dair yazılmış və çox maraqla oxunan ən yaxşı əsərlərdən biridir. O, mütləq Azərbaycan dilinə tərcümə olunmalı, müasir dövrə aid mükəmməl bir dərsliyin olmadığı bir şəraitdə ali və orta məktəblərimizdə Azərbaycan tarixinin müasir dövrünün tədrisində müəllim və tələbələr tərəfindən mühüm ədəbiyyat kimi istifadə olunmalıdır.

Kitabın təqdimat mərasimi keçirilməli, o, geniş təbliğ edilməlidir. Bunun üçün də kitab böyük tirajla çap olunmalı və ali məktəb kitabxanalarında kifayət qədər olmalıdır.

Kitabın dili sadə və çox aydındır, odur ki, o, asan və maraqla oxunur. Bu işdə kitabın tərtibçiləri tanınmış jurnalistlər E.Qazıbəyova, E.Axundova və Y.Belyavskinin böyük zəhmətini xüsusi qeyd etmək istədim. Kitabı oxuyarkən aydın görünür ki, xalqımızın bir çox ziyalıları kimi onlar da həmin günləri ürək ağrısı ilə yaşamış, məhz buna görə də haqqında bəhs etdiyimiz dövrün haqsızlıqlarını öz mahir jurnalist qələmləri ilə bacarıq, səliqə-sahman və ardıcılıqla təsvir edib göstərə bilmişlər. Bir oxucu, bir tarixçi-politoloq kimi onları tariximizin bu dövrünü öyrənməyə kömək olan bu uğurlu işlərinə görə təbrik etmək, bu insanlara hörmət və təşəkkürümü bildirmək istədim. Bu ağır illərdə,

tariximizin bu çətin illərində əsl mübarizlik və mətinlik nümunəsi göstərməklə Azərbaycan elminin saflığı, təmizliyi uğrunda, xalqımızın, eləcə də onun böyük oğlu Heydər Əliyevin şəər və böhtanlardan qorunması, onun hər cür xətalardan hifz edilməsi yolunda akademik Cəlal Əliyevin əsl alim və ziyalı kimi göstərdiyi böyük şücaət, əsl fədakarlıq, prinsiplilik və sərf etdiyi zəhmət hər cür təqdирə layiq olmaqla bərabər, gənclərimiz üçün bir nümunədir. Hörmətli Cəlal müəllimi də bu kitabı münasibətilə təbrik edir, ona zəngin, çox səmərəli elmi və ictimai-siyasi fəaliyyətində yeni uğurlar və gümrahlıq arzu edirəm.

*"Azərbaycan" qəzeti,
22 oktyabr 2000-ci il.*

AMERİKA BİRLƏŞMİŞ ŞTATLARININ ÖLKƏMİZDƏKİ SƏFİRİ CƏNAB RİNO HARNİŞLƏ KEÇİRİLMİŞ GÖRÜŞDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli müəllimlər, tələbələr və müdavimlərimiz!

Bu gün Amerika Birləşmiş Ştatlarının ölkəmizdəki fəvqaladə və səlahiyyətli səfiri, cənab Rino Harniş akademiyaımızın qonağıdır. Siz onu tanıyırsız və mən demək istərdim ki, Rino Harniş peşəkar diplomatdır, dünyanın bir çox ölkələrində Misirdə, İtaliyada, Nigeriyada, Almaniyada işləyib. Alman və italyan dillərini bilir. O, Azərbaycan dənizə də maraq göstərir. Səfirliyin əməkdaşlarını da səmimi qəlbədən salamlayıram və onlara Akademiyamıza xoş gəlmisiniz deyirəm.

Amerika səfirliyi ilə bizim əlaqələrimiz artıq müəyyən müddətdir ki mövcuddur. Səfirliyin əməkdaşlarının təşəbbüsü ilə bir neçə birgə

tədbirimiz keçirilib və indi biz söhbət əsnasında səfirlik ilə Akademiyanın gələcək əməkdaşlığının müəyyən istiqamətləri barədə söhbət edəcəyik və bu əlaqələri gələcəkdə genişləndirəcəyik ki, bu da güman edirəm ki, hər iki tərəf üçün maraqlı olacaqdır. Bu işdə cənab səfirin bugünkü iştirakı, bizimlə görüşü çox əhəmiyyətlidir. Ancaq bugünkü görüşün əsas istiqaməti ondan ibarətdir ki, bu yaxınlarda, noyabrın 2-də Amerikada Prezident seçkiləri keçiriləcək. Bu çox vacib bir məsələdir. Hər şeydən əvvəl Amerika Birləşmiş Ştatlarının özü üçün çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq mən deyərdim ki, bu bizim ölkə üçün, bəlkə də bugünkü dünya üçün də çox əhəmiyyətlidir. Amerika dünyanın taleyində çox böyük, həlledici rol oynayan bir ölkədir, bu dövlətdə keçirilən seçkilər şübhəsiz ki, dünyanı çox maraqlandırır və bu gün çox problemlərlə qarşılaşan, müstəqillik yollarında çox çətinliklərlə irəliləyən, lakin inamla, müvəffəqiyyətlə irəliləyən Azərbaycan Respublikası, Azərbaycan vətəndaşları üçün bunun şübhəsiz ki, əhəmiyyəti vardır.

Cənab səfirə bu gün bu məsələ barədə söhbət edəcək və bu seçkilərin gedişi barədə ətraflı məlumat alacağıq. Seçkilərin gedişi barədə məlumatlar əldə etmək bizim hər birimiz üçün olduqca vacibdir. Sözü cənab səfirə verirəm.

* * *

Sizə təşəkkürümü bildirirəm. Sizinlə bu görüşdə sualların çox olması təsadüfi deyil. Çünki burada beynəlxalq siyasətlə məşğul olan tələbələr var. Burada birinci və ikinci kurs tələbələri sizinlə görüşə gəlib. Onlar üçün bu çox maraqlıdır. Bu il bizim Akademiyaya daxil olan tələbələrdən 11 nəfər Prezident təqaüdünə layiq görülüb. Azərbaycanda 32 ali məktəb fəaliyyət göstərir. 100 nəfər prezident təqaüdcüsündən 11 nəfəri bizim akademiyanın tələbələridir. İstərdim ki, bizim təhsil məsələlərinə aid əlaqələrimiz genişlənsin. Mən hesab edirəm ki, gələcəkdə də bizim əlaqələrimiz genişlənəcək, Sizi tez-tez bizim Akademiyada görməyimizə şad olacağıq.

***Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
26 oktyabr 2004-cü il.***

HEYDƏR ƏLİYEVİN XATİRƏSİNİN ANIM MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli müəllimlər, tələbələr!

Bu gün biz hamımız görkəmli şairimiz, Milli Məclisin üzvü Zəlimxan Yaqubla birlikdə xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin vəfatının ildönümünə həsr etdiyimiz xatirə mərasiminə toplaşmışıq.

Gəlin ulu öndərimizin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

Bu bir ili Heydər Əliyevsiz yaşadığ. Ancaq bu bir il göstərdi ki, tariximizdə Heydər Əliyev ən böyük azərbaycanlı kimi qalacaqdır. İllər keçəcək, Azərbaycanda çox böyük işlər görülcək, yeni-yeni nəsillər gələcək, ancaq Heydər Əliyevin adı, onun gördüyü işlər, o işlərin məna və əhəmiyyəti qədərbilən xalqımızın xatirindən heç vaxt silinməyəcək. Biz indi də, hələ çox-çox uzun illər sonra da onun imzasını hər yerdə görəcəyik. Çünki Heydər Əliyev həqiqətən özündən sonra çox böyük iz qoy-

muşdur. Tanrı onu bizə bir xilaskar kimi göndərmişdir. Heydər Əliyev öz gördüyü işlərlə əbədi olaraq qəlblərdə özünə yer tapmışdır. Bu reallıqdır. Heydər Əliyevin cəmiyyət həyatının bütün sahələrində çox böyük işləri vardır. Ancaq biz təhsil işçiləri, biz elm sahəsində çalışan insanlar onu özümüzün ən böyük himayədarı hesab edirik. Çünki o, bizim ən böyük müdafiəçimiz idi. O, bizim təhsilimizin, mədəniyyətimizin, incəsənətimizin çox böyük banisi idi. Daim bizlərə xüsusi hörmət, qayğı göstərirdi. Hazırda biz Azərbaycana, onun təhsil müəssisələrinə, elmi-tədqiqat institutlarına nəzər salsaq görürük ki, bu gün ölkəmizdə nə qədər təhsil müəssisələri fəaliyyət göstərir. Bəli, Heydər Əliyev yeni Azərbaycanın qurucusudur. Müasir Azərbaycanın ən kamil qurucusudur və Azərbaycan tarixinin çox böyük bir dövrü - intibah dövrü, inkişaf, yüksəliş dövrü məhz onun adı ilə bağlıdır. Bayağ qeyd etdiyim kimi, Heydər Əliyev ölkəmizdə çox böyük təhsil müəssisələri,

elm və təhsil ocaqları yaratmışdır. Heydər Əliyevin sayəsində nə qədər tələbə keçmiş SSRİ-nin ali məktəblərində təhsil almışdır. İndi onlar müxtəlif sahələrdə çalışırlar. O cümlədən, bizim Dövlət İdarəçilik Akademiyası Heydər Əliyevin elmimizə, təhsilimizə, dövlət quruculuğu sahəsinə olan xidmətinin bir parçasıdır. O, İdarəçilik Akademiyasını çox böyük arzu ilə yaratmışdır. Onunla olan söhbətimizi mən heç bir zaman unutmam... "Bizim bugünkü tələblərə cavab verən kadrlarımız var. Biz yeni kadrlar potensialı hazırlamalıyıq. Yeni tərzdə düşünən, yeni tərəkürlü kadrlar hazırlamalıyıq. Ona görə də mən İdarəçilik Akademiyasını yaratmışam..." Və söhbət əsnasında belə bir cəhətə də diqqət yetirdi ki, "gərək hazırlanan kadrlar Azərbaycana bağlı olsun, Azərbaycanı qəlbən sevən, ona layiqincə qiymət verən adamlar olsun. Xalqın dərdinə-sərinə qalan kadrlar yetişdirilməlidir, sədaqətli kadrlar yetişməlidir. Milli-mənəvi dəyərlərimizə, azərbaycançılıq ideologiyasına, azərbaycançılıq adına bağlanmış kadrlar yetişməlidir. Bax bizə belə adamlar lazımdır. Vətəninin, xalqının dərdinə şərik olan adamlar. Mənim kadrlara həmişə bir tələbim olub. Öz işlərinə məsuliyyətlə yanaşsınlar və xalqına layiqincə xidmət etsinlər. Tələbələrini tez-tez çatdırın ki, bizə belə məmurlar lazımdır. Yəni məmurlardan tələbim, istəyim budur. İstədim ki, gələcəkdə ölkəmizi, Azərbaycanı sevən, qəlbən ona bağlı olan kadrlar idarə etsinlər. Əgər belə kadrlar yetişdirsəniz, çox məmnun olaram. Və onlar da gələcəkdə mənim işimi davam etdirlsinlər. Həm də onlar milli-mənəvi dəyərlərimizə, adət-ənənəmizə bağlı adamlar olsunlar..." O, danışdıqca, mən hiss edirdim ki, qarşımda çox böyük, millətini, xalqını sevən bir şəxsiyyət, bir insan dayanır. O, bütün varlığı ilə xalqına bağlı idi. Heydər Əliyevin ən böyük keyfiyyətlərindən biri elə bu idi. İndi bütün dünya onu çox böyük dövlət xadimi, siyasi xadim kimi xatırlayır. Biz azərbaycanlılar Heydər Əliyevi millətimizin çox böyük, dünya şöhrətli, Azərbaycanı şöhrətləndirən şəxsiyyəti kimi, millətinə bağlı bir insan kimi sevirik. Və sevməliyik. İllər keçəcək, Heydər Əliyevin gördüyü işlərin mənə və əhəmiyyəti gələcək nəsillər tərəfindən indikindən də

çox dərk olunacaq. Çox şeylər dəyişəcək. Bu həyatın qanunudur. İndi Azərbaycanda gözəl, nəhəng binalar tikilir. Gələcəkdə bundan da gözəlləri tikiləcək. Çox-çox şeylər bəlkə də unudulacaq, yaddan çıxacaq. Bu belədir. Ancaq Heydər Əliyevin böyük dövlətçilik məharəti, gördüyü işlərin dəyəri Azərbaycanın tarixində daim qalacaq. Heydər Əliyev böyük bir şəxsiyyət, dövlət xadimi olub. Bu unudulmayacaq. Bir də bu illəri, yaşadığımız dövrləri tədqiq edənlər bir cəhəti həmişə yüksək qiymətləndirməlidirlər. Qanlı-qadalı, dolaşq illərdə Azərbaycan üçün çox böyük təhlükə, məhv olmaq təhlükəsi, müstəqilliyinin itirilməsi təhlükəsi olan zamanda elə bil Tanrı tərəfindən Heydər Əliyev böyük bir xilaskar kimi Azərbaycana göndərildi. Bu o demək deyil ki, təhlükə xalqımızın üstündən sovuşdu. Hələ bundan sonra da çox böyük təhlükələr, çətinliklər ola bilər. Ancaq o zaman bu şəxs bizim xilaskarımız oldu. O, bizi bəlalardan hifz elədi. Ona görə də biz, indi yaşayan nəsil, Heydər Əliyevi görən nəsil, onunla bir dövrdə yaşadığımız, bu tarixi anları yaşadığımız üçün həmişə fəxr edəcəyik. Böyük qürur duyacağıq. Və bu xoşbəxtlik bizlərə, hamımıza nəsib olmuşdur ki, belə bir şəxsiyyətin müasirləri olmuşuq. O Azərbaycanı xilas etdi, iflasdan, qardaş qırğınından qurtardı, qandan qurtardı. Azərbaycanı böyük inkişaf yoluna çıxartdı. Beynəlxalq aləmdə tanıtdı, mövqeyini möhkəmləndirdi və öz siyasi işləri üçün yaxşı bir xələf, varis də yetişdirdi. Və bununla əbədiyyətə qovuşdu. Allah ona rəhmət eləsin!

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
7 dekabr 2004-cü il.*

İRAN-AZƏRBAYCAN ƏMƏKDAŞLIĞI TARİXİ VƏ HƏYATİ ZƏRURƏTDİR

Əzəli və əbədi qonşular olan İran və Azərbaycanın din, mədəniyyət, ortaq tarixə malik olmaları və cahanşümul islamın yüksək mənəvi dəyərləri baxımından ən yüksək səviyyədə əməkdaşlığı, hər iki xalq və dövlət üçün tarixi və həyati zərurətdir.

İran Prezidentinin 5-7 avqust 2004-cü ildə Azərbaycana rəsmi səfəri çox mühüm tarixi səfər və hər iki ölkənin maraqlarına tam uyğun idi. Səfər Azərbaycan və İran dövlətləri arasında iqtisadi, mədəni, ticarət əməkdaşlığı daha da genişləndirəcək, siyasi dialoqa güclü təkan verəcək, iki xalqın xoşbəxtliyi naminə bütün sahələrdə əməkdaşlığı gücləndirəcəkdir.

Bu baxımdan İran İslam Respublikasının Prezidenti cənab Seyyid Məhəmməd Xatəminin Azərbaycana rəsmi səfəri Tehranın iki ölkə arasında əməkdaşlıq münasibətlərinə son dərəcə həssas yanaşmasından irəli gəlir. Şübhəsiz ki, iki xalqın arzuladığı bu mübarək səfər Bakı-Tehran münasibətlərinin yeni inkişaf mərhələsini təşkil edəcək və narahatlıq doğuran problemləri aradan qaldıracaqdır.

Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri Heydər Əliyevin hələ bir neçə il bundan qabaq söylədiyi fikirlər bu gün öz bəhrəsini verir. Gələcəkdə də bu fikirlər İran və Azərbaycanın dostluğu və qardaşlığı üçün meyar olacaqdır:

..."İranda hamı bilməlidir ki, Azərbaycan həmişə İranın dostu olub, bu gün də dostudur, gələcəkdə də dostu olacaqdır. Bəzi qüvvələr İran - Azərbaycan əlaqələrini gərginləşdirmək, onlara ləkə vurmaq, yaxud hansısa problemləri yaratmaq istəyirlər... Bunu həm İranda bilirlər, həm də Azərbaycanda biz bilirik. Ancaq Azərbaycanın Prezidenti olaraq bildirmək istəyirəm ki, heç bir qüvvə İran və Azərbaycanın dostluq və qardaşlıq əlaqələrini poza bilməz"...

İki dövlət arasında münasibətlər 1993-cü ildən Prezident Heydər

Əliyevin hakimiyyətə gəlişindən sonra keyfiyyətə yeni mərhələyə qədəm qoymuşdur. Hər iki ölkə başçılarının qarşılıqlı dövlət səfərləri zamanı imzalanan sənədlər İran-Azərbaycan münasibətlərinin hüquqi-siyasi təməlini təşkil edir. Şübhəsiz ki, dövlət rəhbərlərinin görüşləri dövlətlərin və xalqların həyatında mühüm rol oynayır və əlaqələrin dinamikasına güclü təkan verir. Bu cür ikitərəfli görüşlər zamanı imzalanan sənədlər arasında "Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqqında" imzalanan müqavilənin (2002-ci il, may) xüsusi əhəmiyyəti var. İran Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəminin bəyan etdiyi kimi, İran-Azərbaycan əməkdaşlığında yeni üfüqlər açan bu mühüm sənəd ölkələrimizin qarşılıqlı surətdə faydalı əlaqələrinin inkişafında çox böyük əhəmiyyətə malik mərhələ oldu. Buna baxmayaraq, əldə edilən nailiyyətlərlə kifayətlənmək olmaz və İran Prezidenti iqtisadi əlaqələrin

genişləndirilməsinin vacibliyini bildirdi.

Bu gün iqtisadi əlaqələr Azərbaycan-İran əməkdaşlığının mühüm istiqamətlərindən biridir.

Bu məqsədlə yaradılan iqtisadi, ticarət və mədəni əlaqələr üzrə Azərbaycan-İran hökumətlərarası müştərək komissiyası xüsusi rol oynayır. Bu günə qədər bu komissiya Bakıda və Tehranda bir sıra işgüzar görüşlər keçirmiş, əlaqələrin inkişafı və perspektivləri barədə ətraflı fikir mübadiləsi aparmışdır. İqtisadi əlaqələrin inkişafında böyük əhəmiyyət kəsb edən layihələrdə ölkələrimizin iştirakının vacibliyini nəzərə çatdıran dövlət başçıları Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinin geniş perspektivlərə malik olduğunu yekdilliklə təsdiq etmişlər.

İran-Azərbaycan münasibətlərinin inkişafına xüsusi diqqət yetirdiyini söyləyən Prezident Seyyid Məhəmməd Xatəmi keçən il iyulun sonunda Azərbaycan rəsmiləri ilə görüşündə Ümummilli lider Heydər Əliyevin əlaqələrimizin inkişafına xüsusi qayğı ilə yanaşdığını minnətdarlıqla xatırlamış, ölkələrimizin hərtərəfli münasibətlərinin tərəqqisinə göstərdiyi diqqətə görə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevə təşəkkürünü bildirmişdi.

Rəsmi Tehran bəyan etmişdi ki, onun ölkəsi İran-Azərbaycan dəmir yolu üzrə layihənin sürətlə həyata keçirilməsini və Rusiyanın burada iştirakını dəstəkləyir.

Moskvada bu müstəvidə aparılan üçtərəfli danışıqların başa çatmasından sonra Qəzvin-Astara dəmir yolu xəttini layihələndirmək, inşa və istismar edəcək konsorsiumun təşkil olunmasına dair məsələlərin nəzərdən keçirilməsi məqsədilə işçi qrupunun yaradılması barədə saziş də imzalanıb. Bu layihənin gerçəkləşməsi İran, Rusiya və Azərbaycan ölkələri arasında əlaqələrin gücləndirilməsinə təkan verəcəkdir. Bu yeni nəqliyyat dəhlizi dəniz daşımaları ilə müqayisədə iqtisadi baxımdan ölçüyə gəlməz dərəcədə əlverişlidir və burada malların təhlükəsizliyi də təmin olunur.

İran-Azərbaycan dəmir yolunun inşasına bu ildən Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinin yaradılması üzrə layihə çərçivəsində başlanacaqdır.

Yeni nəqliyyat dəhlizi Skandinaviya ölkələrindən başlayaraq, Rusiya, Azərbaycan və İran üzərindən Hindistana qədər uzanacaqdır. Bu layihə o qədər möhtəşəm və əlverişlidir ki, Ərəbistan yarımadası və Şərqi Avropa ölkələri də bu layihəyə qoşulmaq istəklərini bildiriblər.

Azərbaycan tərəfi İran Astarası və Azərbaycan Astarası körpüsünün inşasına xüsusi önəm verir.

Mütəxəssislər bu layihənin reallaşması üçün 177 milyon dollar həcmində maliyyə vəsaiti xərclənəcəyini nəzərdə tutublar.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Bakı-Astara avtomobil yolunun Salyan-Astara hissəsinin yenidən qurulması üçün İran hökuməti Azərbaycana 120 milyon dollar həcmində güzəştli kreditin verilməsini qərara alıb.

İran - Azərbaycan dostluğu elə bir məhvərdir ki, bu məhvər regionda sabitliyi və iqtisadi integrasiyanı təmin etməyə tamamilə kifayətdir. Çünki İran zəngin iqtisadi potensiala malik ölkədir və İran dövləti Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsində mühüm yer tutur. 2003-cü ilin yekunlarına görə, iki ölkə arasındakı ticarət dövriyyəsinin həcmi 600 milyon dolları ötmüşdür. Mütəxəssislərin fikrincə, bu inkişafı yaxın gələcəkdə iki-üç dəfə artırmaq imkanları yaranacaqdır.

Prezident Seyyid Məhəmməd Xatəminin Cənubi Qafqaz və onu əhatə edən regionların geosiyasi reallıqlarına verdiyi siyasi qiymət Tehranın rəsmi mövqeyidir. İran Prezidenti bəyan edib ki, Dağlıq Qarabağ Azərbaycan Respublikasının ərazisidir və Azərbaycan Respublikasına məxsusdur.

İran Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəminin səfərinin əhəmiyyətinə yüksək qiymət verən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev bildirib ki, bu səfər iki ölkə arasındakı əlaqələri daha yüksək pilləyə qaldıracaqdır.

Dövlət başçılarından bölgədəki geosiyasi vəziyyətlə bağlı bəyanatları həm xarici mətbuatda, həm də İran və Azərbaycan ictimai rəyində böyük ruh yüksəkliyi ilə qarşılanıb. Cənab Seyyid Məhəmməd Xatəmi onu da bildirib ki, İran dövləti bu məsələnin həlli istiqamətində aparılan danışıqları, münaqişənin sülh yolu ilə həll olunması üçün göstərilən

iradəni alqışlayır və dəstəkləyir.

Prezidentlərin görüşündə regionda gedən proseslərdə geosiyasi təhlükəsizliyə dair fikir mübadiləsi mühüm yer almışdı və İran Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəmi bəyan etmişdi: "İran - Azərbaycan sərhədləri sülh, dostluq və qardaşlıq sərhədləridir. Biz Azərbaycan respublikasının təhlükəsizliyi və inkişafını özümüzün təhlükəsizliyimiz və inkişafımız hesab edirik".

İran Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəminin 5-7 avqust 2004-cü ildəki dövlət səfəri zamanı əldə olunmuş razılaşmalara əsasən, Azərbaycanla İran arasında dostluq münasibətlərinin inkişafına dair bir sıra mühüm sənədlər imzalanmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasına İran təbii qazının ötürülməsi ilə bağlı layihə də mütləq reallaşacaqdır. İranın yardımı ilə 4 elektrik stansiyasının inşası nəzərdə tutulub. Azərbaycanın İranla sərhəd bölgələrində - Astara-Culfa və Poldəşt - Şahtaxtı körpülərinin inşası məsələsinin müzakirəsi hazırda tamamlanmaq üzrədir.

İkitərəfli dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin daha yüksək səviyyəyə qaldırılmasında dövlətlər arasında humanitar sahədə əlaqələrin inkişaf etdirilməsinin vacibliyi İran lideri ilə elm adamları arasında keçirilən görüşdə də vurğulanmışdı.

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası rəyasət heyətinin binasında Prezident Seyyid Məhəmməd Xatəmiyə AMEA-nın fəxri doktoru diplomunun təqdim edilməsi mərasimində İran lideri öz mövqeyini bir daha açıqlayaraq bildirmişdi ki, yol nə qədər çətin olarsa, yolçu daha möhkəm əzmli və yenilməz iradəli olmalıdır. Sülhsevərlik, dincilik və insan hüquqlarına hörmət asanlıqla əldə edilən fəzilətlər deyildir.

Bütün dövlətlər, xüsusilə beynəlxalq qurumlar "Sülh mədəniyyətinin" dünyanın bütün ölkələrində qalib, sevilən və etimad edilən bir mədəniyyətə çevrilməsi üçün tədbirlər planı hazırlamağa və onu yerinə yetirməyə borcludur.

İran Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəminin səfərinin ürək oxşayıcı və rıqqətli məqamlarından biri Heydər Əliyev fondunu ziyarət etməsi məqamıdır.

İran Prezidenti fəxri qonaqlar kitabına rıqqətli ürək sözlərini yazdı:

"Mən Azərbaycanda, Bakı şəhərində 2004-cü il avqustun 5-dən 7-dək qalacağım müddətdə Heydər Əliyev fondunu ziyarət etməyi arzu edirdim. İndi bu fondu ziyarət etmək mənə bir çox xatirələri yada salır və cənab Heydər Əliyevin Azərbaycanın müstəqil olması, inkişaf etməsi, ölkədə sabitlik və təhlükəsizlik şəraiti yaratması mənim bu xatirələrimi və onunla keçirdiyim görüşləri canlandırır. Hamımız bilir ki, iki qonşu və müsəlman ölkə - İran və Azərbaycan arasında yaranan əlaqələrdə mərhum Heydər Əliyevin rolu olmuşdur və bu rol həmişəyəşəkdir. Mənim bu səfərim bir daha fürsət yaratdı ki, İran İslam Respublikasının Prezidenti kimi, eləcə də İranın mədəniyyətsevər və uzun tarixi olan milləti adından cənab Heydər Əliyevin xidmətlərinə və fəaliyyətinə görə ona öz minnətdarlığımı bildirim".

İranın Prezidenti Seyyid Məhəmməd Xatəminin Bakıya 5-7 avqust 2004-cü ildəki rəsmi səfəri iki qonşu ölkənin ictimai-siyasi həyatında ön mühüm hadisələrdən birinə çevrildi.

İran Prezidenti bu səfəri çərçivəsində verdiyi bəyanatları ilə bir daha təsdiqlədi ki, Azərbaycanla münasibətlərin inkişafı rəsmi Tehran üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan - İran əməkdaşlığı ölkələrimiz arasında əsrlər boyu təşəkkül tapmış din, tarix, mədəniyyət və qonşuluq münasibətlərinin inkişafında yeni bir tarixi mərhələnin başlanması kimi dəyərləndirilə bilər.

Həç şübhə yoxdur ki, Azərbaycan Respublikasının möhtərəm Prezidenti cənab İlham Əliyevin 24-26 yanvar 2005-ci ildə İran İslam Respublikasına rəsmi dövlət səfəri İran-Azərbaycan münasibətlərində əldə edilmiş nailiyyətlərin möhkəmlənməsində və daha da inkişaf etməsində yeni bir addım olacaqdır. Bu isə İranla Azərbaycan arasında dostluq və əməkdaşlığın inkişafı sahəsində Heydər Əliyevin ideyalarının həyata keçirilməsi yolunda İlham Əliyevin göstərdiyi səylərdən biri kimi, öz mənə və əhəmiyyətini daha bariz bir şəkildə göstərəcəkdir.

*"İşığa doğru" jurnalı,
2004, №4.*

AZƏRBAYCAN QLOBALLAŞMA DÖVRÜNƏ SOSIAL-SİYASİ İNKİŞAF VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRƏ SƏDAQƏT HİSSİ İLƏ QƏDƏM QOYUR

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri monoqrafiyası tariximizi dəqiq təhlil etməklə yanaşı, gələcək dövrün uğurlarını da aydınlaşdırır".

Dünya yeni bir mürəkkəb tarixi mərhələnin - qloballaşmanın astanasında, daha dəqiq desək, artıq içindədir. Bu prosesi hərə bir cür qiymətləndirir. Kimisi üçün qloballaşma yeni növ ekspansiya siyasəti, kimisi üçün sə elmi-texniki inqilabın sosial-iqtisadi dalğası və planetin yeni inkişaf yoludur. Bu prosesi xalqların milli-mənəvi dəyərlərini

aşılaraq, millətləri manqurtlaşdıran ideologiya kimi səciyyələndirən də, onu müxtəlif etnosları biri-birinə yaxınlaşdıran, sivilizasiyalara qovuşduran təkmil vasitə tək dəyərləndirənlər də mövcuddur. İndi kainatın bütün elm ocaqları, strateji araşdırma mərkəzləri qloballaşmanın təsir və nəticələrini öyrənir, proqnozlaşdırır, bu prosesin qitələrə, bölgələrə, ölkələrə keçidini təhlil edir, rəy verir, mənfi və müsbət fəsadları müzakirəyə çıxarır, dünyanı bu zəruri prosesə hazırlayırlar. Bir sözlə, qloballaşma bəşərin elmi təbəqəsinin əsas diskussiya mövzusunə çevrilərək, hamını bu prosesin mahiyyətinə yaxından bələd olmağa çağırır.

Elmə dəyərli töhfə

Qloballaşma barədə dünyanın bütün elm ocaqları tədqiqat aparıb, maarifləndirmə yönümlü çoxsaylı elmi araşdırmalar, kitablar nəşr etsələr

də, Azərbaycan bu zəruri prosesdən bir qədər kənarda qalmışdı. Etiraf etməliyik ki, ictimaiyyətimiz qloballaşma barədə hələ yetərinə məlumatlanmayıb və bu prosesin ölkəmiz üçün xarakterik olacaq sosial, iqtisadi, mədəni və mənəvi təsirlərini elmi-nəzəri cəhətdən müəyyənləşdirməyib, Azərbaycanın bu mürəkkəb tarixi prosesin əhatəsindən kənarda yaşaya və inkişaf edə bilmədiyini nəzərə alsaq görürük ki, bu boşluğun bizim üçün həm də ciddi mənfi ideoloji nəticələri də yarana bilər. Düzdür, maraqlananlar qlobal internet rabitəsi vasitəsilə bu barədə istənilən qədər informasiya ala bilər. Lakin bu informasiyalar digər dövlətlərin spesifikasiyasına uyğunlaşdığından Azərbaycan üçün səciyyəvi deyil, digər tərəfdən isə qloballaşma haqqında yaranan fərqli ictimai təsəvvürlər və ideoloji baxışlar mövcud məlumatsızlıq dönməndə hətta arzuolunmaz, səhv təəssüratlar da yarada bilər.

Unutmamalıyıq ki, Azərbaycanın inkişaf strategiyası məhz dünyanın qədəm qoyduğu və artıq daxil olduğu bir prosesin - qloballaşmanın prinsipləri əsasında həyata keçiriləcək. Dünyanı vahid bir iqtisadi məkan kimi görən, siyasi, mədəni, elmi-texniki bütövləşməni şərtləndirən bu tarixi faktor barəsində müfəssəl əsər ötən ilin sonunda, nəhayət ki, Azərbaycan ictimaiyyətinə təqdim edildi. Prezident Administrasiyasının rəhbəri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin əziz xatirəsinə ithaf etdiyi "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" monoqrafiyası, sözün həqiqi mənasında, mükəmməl, sanballı elmi əsər, böyük əməyin və ciddi araşdırmaların nəticəsidir. Qloballaşmaqda olan dünyanın yeni reallıqlarını araşdıran müəllif monoqrafiyada qarışıqlığın və modernləşmənin Azərbaycan cəmiyyətinə təsirini xarakterizə edir. Kitabı həm də Azərbaycanın uzaq və yaxın tarixi keçmişinin, keçdiyi inkişaf yolunun, aparılan sosial-iqtisadi və siyasi islahatların dürüst təhlil edildiyi, gələcək dövrə bağlı obyektiv proqnozların səsləndiyi əsər kimi də səciyyələndirmək doğru olardı.

Məhz bu kontekstdə də qeyd edilən kitabı professor Ramiz

Mehdiyevin məlum silsilədə növbəti araşdırma məcmusu saymaq olar. İndiyədək çoxsaylı kitabları, tədqiqatları, məqalələri, müsahibələri ilə milli dövlətçilik, demokratik inkişaf və qloballaşan dünyada Azərbaycanın tutduğu yer barədə məsələlərə elmi-konseptual baxışdan yanaşan filosof "Azərbaycanın inkişaf dialektikası", "Azərbaycan: tarixi irs və müstəqillik fəlsəfəsi", "XXI əsrdə milli dövlətçilik", "Fəlsəfə" kitablarında da mövzunu geniş təhlil etmiş və bu ənənəni Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" monoqrafiyasında da uğurla davam etdirmişdir. Müəllifin bu yeni fundamental kitabının əlamətdar cəhəti isə odur ki, bu nəşrdə artıq Azərbaycanın perspektiv inkişaf yolları, ölkənin siyasi gələcəyinin istiqamətverici qüvvəsi, həmçinin yeni dünya nizamında ölkəmizin yerinin və rolunun müəyyənəlməsi, qloballaşma prosesində milli ideyaların mövcudluğu kimi mühüm məsələlərə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Kitab altı fəsildən ibarətdir. Dünya tarixindəki ən nəhəng imperiyalardan birinin süqutunun səbəbləri və bunun doğurduğu nəticələri "SSRİ-nin dağılması: yeni reallıqlar və yeni imkanlar" adlanan ilk fəsildə müəllif düzgün olaraq qeyd edir ki, Sovet İttifaqının dağılması siyasi, sosial və ideoloji səbəblərlə yanaşı, həm də iqtisadi proseslərlə bağlı olmuşdur. Bu məsələni dərinlən və müxtəlif müqayisələrlə yüksək elmi səviyyədə təhlil edən müəllif yazır ki, sovet cəmiyyətinin inkişafdan qalması ciddi sosial səbəblər doğurmuş, bu isə labüd süqutu tezləşdirmişdir. Sovet cəmiyyətinin zamanla uyğunlaşmayan yaşam tərzini təhlil edərkən müəllif istisna hallara da toxunur və 1970-ci illərdə Azərbaycanın iqtisadi, sosial, mənəvi həyatında baş vermiş misilsiz dəyişiklikləri konkret faktlarla xatırlatmaqla yanaşı, belə bir cəhəti də vurğulayır ki, bu uğurlar da hətta nəticə etibarilə, siyasi sistemi sarsıntılardan, parçalanmalardan qoruya bilmədi. Bu fəsildə 1988-1993-cü illərdə Azərbaycanda gedən mürəkkəb proseslərin, siyasətdə təsadüfi olan şəxslərin uçuruma sürüklədikləri ölkənin düşdüyü xaos vəziyyətinin təhlilinə də müəllif tərəfindən geniş yer verilir.

"Azərbaycanın modernləşdirilməsi: inkişaf yolları" adlanan fəsildə

ölkənin inkişaf mərhələləri tarixi dövrlər - 1970-ci illər-1980-ci illərin əvvəli, 1980-ci illərin ikinci yarısı və 1991-ci ildən sonrakı mərhələlər üzrə ayrılır və hər dövrün əvvəlki tarixi mərhələdən fərqləndiyi aydınlaşdırılır. Son 10 il ərzində əldə edilən nailiyyətlərin elmi-nəzəri əsaslarını təhlil edən müəllif bu qənaətdədir ki, bütün uğurların şəriksiz müəllifi Heydər Əliyev və onun tarixin sınağından üzuağ çıxan düzgün siyasətidir.

"Qloballaşma dövründə dövlət və cəmiyyət" adlanan sonrakı fəsilə müəllif qloballaşmanı tam əsasla cəmiyyət həyatının müxtəlif tərəflərinin beynəlmilləşməsinin yeni mərhələsi kimi qiymətləndirir və bildirir ki, qloballaşma bəşəriyyətə bir sıra mühüm töhfələr vermiş, yeni inkişaf perspektivləri açmış və bütövlükdə dünya tarixinin gedişini sürətləndirmişdir. Lakin bu prosesin müxtəlif mənfi cəhətlərini də xatırladan professor Ramiz Mehdiyev çox maraqla oxunan bu yeni tədqiqatında haqlı olaraq qeyd edir ki, qloballaşma suveren dövlətlər arasındakı sərhədləri aradan qaldırır, cəmiyyətin daxilindəki sosial münasibətləri yeni bir məcraya salır, milli özünəməxsusluğu xüsusi dünyagörüşü çərçivələrinə salaraq, sərt şəkildə məhdudlaşdırır, milli mədəniyyətin və ənənələrin prioritetlərini gizli şəkildə dağıdır, özünəməxsusluqdan uzaqlaşmanı gücləndirir, coğrafi və iqtisadi vəziyyətindən, siyasi quruluşundan, milli mentalitetindən asılı olmayaraq cəmiyyəti qərbləşdirir. Üçüncü minilliyin əvvəlində qloballaşma dünya təfəkkürü və tərəqqisinin yeni, üstün istiqamətinə çevrilmişdir və hesab edilir ki, bütün XXI əsr bu əlamət altında keçəcəkdir. Bu baxımdan da ölkəmizin qloballaşma prosesində iştirakını tarixi zərurət kimi qiymətləndirən müəllif dərin elmi təhlilə əsaslanan belə bir mühüm nəticəni əsaslandıraraq qeyd edir ki, "Keçid dövrü dövləti olan Azərbaycan ümumdünya integrasiyasının taleyüklü perspektivlərini başa düşərək, dünya birliyinə integrasiyanın strateji yolunu seçmişdir. Tamamilə aydındır ki, qloballaşma münaqişəsiz və hamar proses deyildir. Buna baxmayaraq, müasir dünya nizam reallıqlarının nəzərə alınması və bu prosesdən ümumi fayda götürməyə

cəhd göstərilməməsi uzunmüddətli perspektivdə Azərbaycanın milli inkişaf strategiyasının məqsədlərinə cavab verməzdi".

Kitabın "Müstəqil Azərbaycanın siyasi və iqtisadi strategiyası" fəslində bazar iqtisadiyyatına malik, vətəndaş cəmiyyəti qurmağa çalışan, demokratik hüquqi və dünyəvi dövlətə çevrilən ölkəmizin bu sahədə əldə etdiyi konkret uğurlardan bəhs edilir. Bütün bunları 1993-ci ilin ortalarından başlayaraq Ümumilli liderimiz Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi və həyata keçirdiyi daxili və xarici siyasətlə əlaqələndirən müəllif vurğulayır ki, iqtisadiyyatdakı bütün müsbət meyllər güclü və səmərəli dövlətçiliyin yaradılması işinə xidmət edir. "İqtidar və müxalifət: inkişaf naminə rəqabət" fəslində sivilizasiyalı dövlətdə siyasi rəqabət dialoqunun iki subyekti olan iqtidar və müxalifətin fəaliyyəti, qarşılıqlı münasibətləri araşdırılır, müxalifətin, xüsusilə onun dağıdıcı-radikal hissəsinin son 10 il ərzindəki köhnə təfəkkürə əsaslanan əməlləri təhlil olunur. Müəllifin qəti qənaətinə, müxalifətin keyfiyyətcə yeniləşməsi həm bu partiyaların perspektiv mənafeləri, onların sosial bazalarının maraqları, həm də dövlətin siyasi yönümlü uğurlarının artması baxımından vacibdir. Müəllifin səmərəli əməyinin bəhrəsi olan bu çox ciddi tədqiqat əsərinin "Demokratiya dövlətin və cəmiyyətin inkişafının prioriteti kimi adlandırılan sonuncu fəslində Heydər Əliyev epoxasının nəticəsi olan müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin yaradılması və inkişafı prosesinin nəzəri məsələləri araşdırılır. Monoqrafiyada yeni dövrün kamil siyasətçisi kimi Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətindən, onun daxili və xarici siyasətlə bağlı baxışlarından, dövlət başçısı kimi qarşısında duran əsas vəzifələrdən də geniş bəhs edilir.

İnkişafın düzgün yolu

Bir məqamı da qeyd edək ki, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyev nəzəriyyə ilə təcrübəni, elmlə idarəçilik fəaliyyətini şəxsində və elmi yaradıcılığında birləşdirməyə müvəffəq olan görkəmli alim və peşəkar məmurdur. "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün

tələbləri" əsərində də müəllif əsas leytmotiv kimi Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu Azərbaycanın inkişaf proqramının şərhini məhz nəzəri istiqamətin təcrübədə əsaslandırılmış xüsusunda verir. Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi kimi hələ 1974-cü ildə Heydər Əliyev siyasi idarəçilik sisteminə dəvət olunan və 30 il müddətində Heydər Əliyev dühasının Azərbaycanın qüdrətlənməsinə, rifahına yönəlmiş fəaliyyətini yalnız komanda üzvü kimi yox, həm də bir alim kimi müşahidə edən Ramiz Mehdiyev tədqiqatlarını sanballı elmi araşdırmalarda əks etdirməyə nail olub. Azərbaycanın dövlətçilik ənənələrini, xalqın tarixi mental xüsusiyyətlərini öyrənən, araşdıran, müasir tariximizin siyasi aspektlərini düzgün təhlil edib qələmə alan professor Ramiz Mehdiyev Heydər Əliyev siyasi xəttinin dövlətin inkişaf konsepsiyasına çevrilməsində fəal iştirak edib, bu prosesin ideoloji əsaslarının müəyyənəlməsində mühüm xidmətlər göstərmişdir.

Müəllif "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" əsərində də yaradıcı üslubuna sadıq qalmış, Heydər Əliyev siyasi kursunun 35 illik dövrünü sosial, iqtisadi, siyasi, mədəni, ideoloji yönümləri ilə təhlil etmiş, bu kursun ənənələrini aydınlaşdırmış, qloballaşma dövründə Azərbaycanın maraqlarının və mənafelərinin qorunmasında bu siyasi xəttə alternativin olmadığını real faktlar və dəlillərlə sübut etmişdir. Monoqrafiya ilə bağlı yuxarıda verdiyimiz qısa icmala sözardı olaraq bildirmək istərdik ki, bu əsəri həm də Azərbaycanın son 40 il ərzindəki iqtisadi-siyasi salnaməsi kimi də qəbul etmək mümkündür. Lakin kitabda 15 ilin sosial-siyasi durumunun təhlili və elmi-nəzəri cəhətdən yüksək professionallıqla ümumiləşdirilməsi daha aktual əhəmiyyət kəsb edir.

Ötən 10 ildə Azərbaycan başqa postsovet və Şərqi Avropa dövlətlərinin nail ola bilmədiyi inkişafı, iqtisadi tərəqqiyə, ictimai-siyasi islahatların mükəmməl hüquqi qanunvericilik bazası ilə möhkəmlənməsinə və digər mühüm nailiyyətlərə imza atıb. Qısa müddət ərzində nəzəri cəhətdən mümkün olmayanı praktik baxımdan mümkün etməyi bacaran hakimiyyətin fəaliyyəti, apardığı islahatlar heç də həmişə rəvan getməyib, digər tərəfdən isə indi ölkədə ictimai-siyasi

sabitlik əldə edilsə də, milli dövlət quruculuğu prosesinin davamlı axarında hələ də ciddi maneələr mövcuddur. Bu baxımdan keçilən yolun sınaqlarını əsas götürərək sabahkı inkişafı şərtləndirəcək istiqaməti müəyyənəldirmək, eləcə də dövlət quruculuğu prosesinin və milli intibahın nəzərdə tutulduğu kimi müvəffəqiyyətlə gedisinin konseptual nəzəriyyəsinə hazırlamaq ölkənin elmi potensialının vacib vəzifəsidir.

Professor Ramiz Mehdiyev əsərində qeyd edir ki, əslində göstərilən istiqamət və konseptual nəzəriyyə artıq təşəkkül tapıb: Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu Azərbaycançılıq ideologiyası xalqın və dövlətin əsrlər boyu bərqərar olan ənənələrini, həmçinin ötən əsrin 70-80-ci illərində formalaşması tam başa çatan milli-mədəni dəyərlərin həm də iqtisadi-siyasi ahəngini tam etivə etməklə yanaşı, nail olduğumuz tərəqqinin perspektiv yönümünü də əks etdirir. Bir sözlə, Heydər Əliyevin Azərbaycançılıq ideologiyası artıq milli inkişafın nəzəri modeli kimi qəbul olunaraq, dövlətçilik konsepsiyasına çevrilmişdir.

Ramiz Mehdiyev "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" kitabında Azərbaycançılıq ideyasının geniş təsnifatını vermiş və onun müxtəlif sahələr üzrə əhəmiyyətini yüksək elmi səviyyədə açıqlamışdır. Filosof bu ideologiyanın əsas məğzini ifadə edərək yazır ki, milli dövlət ideologiyası olan Azərbaycançılıq bu gün bizim qarşımızda dəqiq ifadə edilmiş ideya kimi durur. Azərbaycançılıq xalqımızın çox əzab-əziyyətlərlə nail olduğu tarixi sərvətdir. O, real müstəqilliyə nail olmaq, vahid, bölünməz Azərbaycanı qoruyub saxlamaq və möhkəmləndirmək üçün çox vacib bir vasitədir. O, Azərbaycan xalqının dövlətyaradıcı mənafelərinin ümumiliyi və demokratiyanın, iqtisadiyyatın, sosial həyat şəraitinin inkişafı uğrunda mübarizənin məqsədidir. Müəllif öz əsərində bu ideyanı həm də müxtəlif xalqların, mədəniyyətlərin, ənənələrin, konfessiyaların vəhdəti kimi səciyyələndirir. Doğrudan da xalqın milli-mədəni dəyərlərini həm müdafiə etməyi, həm də qoruyub saxlamağı bacaran dövlətlə insanların fərdi sosial-mədəni meyillərini üzvü şəkildə birləşdirən Azərbaycançılıq ideyası ölkədə vətəndaş birliyi, vahid sosisium yaradır. Yeni dünya düzənində, qloballaşma prosesinin hakim

olduğu dövrdə milli ənənələrlə yanaşı, fərqli sivilizasiyaların da önəminin artdığı bir məqamda bu ideologiyanın mahiyyətində əks olunan müddəalarda da müəllif tərəfindən müəyyən aydınlaşdırmalar və dəqiqləşdirmələr aparılır, Qərb və Şərq sivilizasiyasının qovuşuğunda yerləşən Azərbaycanda dövlət ideologiyasının əsasında sivil Avrasiya birliyinin bir hissəsi - özünəxas milli dəyərə, ənənəyə, eyniyyətə və mentalitetə malik Azərbaycan haqqında təsəvvür və konsepsiya dayanır. Professor Ramiz Mehdiyevin yekun qənaəti belədir: millətin potensialını və ölkəni tərəqqiyə, fərvanlığa doğru aparmağa qadir olan siyasi elitanın mövcudluğu onu göstərir ki, Azərbaycançılıq milli ideya kimi tam formalaşmış və Azərbaycan dövlətinin tarixi boyu da əsas olaraq qalacaq.

"Demokratik inkişaf köhnə təfəkkürlü müxalifətin yerini sağlam qüvvələrə verməsini zəruri edir" - bu tezis professor Ramiz Mehdiyevin araşdırmalarında aparıcı mövzulardan biridir. XXI əsrin milli dövlətçiliyini milli mənafenin, insan hüquqlarının və ümumbəşəri humanist dəyərlərin qarşılıqlı təcəssümü hesab edən müəllif bunu həm də vahid məqsəd uğrunda - dövləti möhkəmləndirmək, iqtisadiyyatı modernləşdirmək və gələcək nəsillər üçün daha mükəmməl şərait yaratmaq naminə millətin, cəmiyyətin birliyinin rəmzi kimi xarakterizə edir.

Bu gün Azərbaycanda milli dövlətçiliyin vacib atributlarının bərqərar olduğunu, siyasi, qanunverici, iqtisadi, sosial sahələrdə əldə edilən tərəqqinin dövlətin daha da möhkəmlənməsinə şərait yaratdığını qeyd edən müəllif bildirir ki, bütün bunlar böyük nailiyyətdir və bu uğurların şəriksiz müəllifi məhz Ümummilli lider Heydər Əliyevdir. Professor Ramiz Mehdiyev dövlət quruculuğu, ümumiyyətlə, milli dövlətçiliyin möhkəmlənməsi prosesində xalqın etimad göstərdiyi hakimiyyətlə yanaşı, azlığın təmsilçisi olan müxalifətin də mühüm vəzifələrinin olduğu qənaətindədir. Çünki sivil dövlətlərdə və cəmiyyətlərdə müxalifət hakim elitadan fərqli ideyalar, proqramlar və layihələr irəli sürür, hakimiyyətin siyasətini sağlam mövqedən və əsaslandırılmış dəlillərlə tənqid edir, ölkə və dövlət qarşısında duran

problemlərin həllinə kömək göstərir. Müxalifət həm də sistemin dayanıqlığı, konstitusiya quruluşunun mühafizəsi, siyasi proseslərin demokratik prinsiplərə uyğun şəkildə getməsi üçün hakimiyyətlə birlikdə məsuliyyət daşıyır.

Ancaq Azərbaycanın siyasi sisteminin bir hissəsinə çevrilmiş müxalifətin bugünkü durumu, fəaliyyəti, mübarizə prinsipləri, ideya istiqamətləri, elektoratla iş metodları, üzləri və təəssübkeşləri arasında apardıqları siyasi maarifçilik işi nəinki sivil dövlətlərdəki müxalifətin eyni xüsusiyyətləri ilə uyğun gəlmir, hətta Azərbaycan müxalifətinin mübarizəsi bir çox hallarda anti-milli, anti-dövlət fəaliyyəti xarakteri alır. Ölkədə gedən demokratikləşmə və müasirləşmə prosesindən özünü kənar saxlayan müxalifətin malik olduğu köhnə, primitiv təfəkkür, eləcə də, 1993-cü ildə Azərbaycanı uçurum qarşısında qoyan fəaliyyətinin bu gün də eyni amplitudada davam etdirilməsi, şübhəsiz ki, məmləkətin siyasi palitrasında izsiz qalmır. Professor Ramiz Mehdiyev çox doğru olaraq qeyd edir ki, müasir cəmiyyətin əsas siyasi institutlarından olan müxalifətçiliyin mürəkkəb təzahür formaları, həqiqi kökləri və yaranma səbəbləri elmi ictimaiyyətin və politoloqların nəzərindən kənarda qalıb, halbuki, burada ideoloji, siyasi, mənəvi, psixoloji, şəxsi və s. faktor və motivlər var. Məhz elə bu baxımdan da, yəni qeyd edilən sahədə elmi-siyasi araşdırmaların olmadığı "boşluq" məqamında "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" kitabı ölkə müxalifətinin mahiyyətini öyrənmək, onu tanımaq üçün gərəkli elmi vəsait, siyasi tədqiqat əsəri kimi də çox qiymətli və əhəmiyyətli dir.

Kitabı oxuyarkən bir daha aydın olur ki, Azərbaycanda müxalifət tərkibcə yekcins deyil, müxtəlifdir, siyasi spektrin bütün çalarları ilə təmsil olunmuşdur. Lakin ümumi müxalifətin tərkibindən bütün əlamətləri və xüsusiyyətləri ilə seçilən pozucu, dağıdıcı, destruktiv qüvvə ayrılaraq bütövlükdə müxalifətin adından danışmağa, onun funksiyasını tək-başına mənimsəməyə çalışır. Müəllif çox haqlı olaraq destruktiv müxalifətin demokratiyanı öz bildiyi kimi, yəni məsuliyyətsizlik anlamında yozmasını və həyat təcrübəsini, səriştəliliyi,

idarəetmə elmini, əhalinin mənafeələrini, əhval-ruhiyyəsini qulaqardına vurmasını dövlət quruculuğu prinsiplərinə və dövlətçiliyin möhkəmləndirilməsinə kökündən zidd sayır.

Professor Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq qeyd edir ki, bu vəziyyət artıq destruktiv müxalifət partiyalarının tam iflas olması ilə nəticələnə bilər. Bunun qarşısını almaq, ölkədə normal və sağlam müxalifəti formalaşdırmaq üçün artıq müxalifətin öz daxilindən başlayan fəaliyyət cəhdlərini nəzərə alaraq müəllif qeyd edir ki, konstruktiv, sivil müxalifətin təşəkkülü heç də sadə proses deyil və bu proses illərlə və ziddiyyətli bir şəkildə davam edəcəkdir. Ancaq bunu da nəzərə almaq lazımdır ki, bu prosesin baş verməsi və uğurla nəticələnməsi Azərbaycan dövləti, cəmiyyəti, onun demokratik inkişaf mənafeələri üçün zəruridir.

Azərbaycanın daha uğurlu sabahına möhkəm təminat var

Destruktiv müxalifət partiyalarının, eləcə də antiazərbaycançı şəbəkənin yaratdıqları maneələrə, problemlərə baxmayaraq, dövlətimiz inkişaf edir və müstəqilliyini daim möhkəmləndirir. Artıq müstəqil dövlətin mövcudluğu üçün tələb edilən zəruri şərtlər ictimai, siyasi, qanunverici, iqtisadi, sosial sahələr üzrə tam bərqərar olub. Bir sözlə, son 10 il ərzində xaosdan qurtuluşa keçidi az ağrı ilə və səhsiz apara bilən əbədi liderimiz Heydər Əliyevin qurduğu Yeni Azərbaycan millətimizin əsrlər boyu həsrətini çəkdiyi müstəqil dövlət arzusunu tam reallaşdırıb.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin də qeyd etdiyi kimi, bugünkü Azərbaycan Heydər Əliyevin çox gərgin və uzaqgörən fəaliyyət məhsuludur. Müəllif bu möhtəşəm siyasətçinin yaratdığı dövlətdə perspektiv inkişafa və müstəqilliyin təminatına zəmanət verəcək qüvvənin yalnız Heydər Əliyev siyasi xəttinə varislik edən iqtidarın olduğunu elmi və təcrübi dəlillərin vasitəsilə əsaslandırır. Ramiz Mehdiyev iqtidarın malik olduğu kadr potensialının ölkədə analoqu olmamasını qeyd etməklə yanaşı, xatırladır ki, xalqın əsas intellektual, kadr, idarəetmə potensialı hakim komandada, Yeni

Azərbaycan Partiyasında cəmləşmişdir. Məhz bu partiya Heydər Əliyev siyasi xəttinin nüvəsini təşkil edərək, varislik prinsipinin təminatında mühüm ideoloji-praktik rol oynayır.

Müəllif "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" monoqrafiyasında son bir il ərzində Azərbaycanda qazanılan nailiyyətləri, daha böyük uğurların əsasının qoyulmasını, ölkəmizin beynəlxalq birlikdə mövqeyinin möhkəmlənməsini ulu öndərimiz Heydər Əliyev siyasi xəttinin layiqincə davam etməsi, konkretləşdirsək, Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətində məhz bu varislik prinsiplərinə sadıq olması ilə əsaslandırır. Dövlət başçısının qloballaşma dövründə Azərbaycanı bütün fəsadlardan qoruyaraq daha da irəli aparacağına əmin olan müəllif yazır: "2003-cü ilin dekabrında Heydər Əliyevin vəfat etməsi hakimiyyət boşluğuna və çaxnaşmaya səbəb olmadı. Bu itkini böyük milli faciə kimi qəbul edən insanlar sabitliyin, cəmiyyətdə sülhün, həmrəyliyin qorunması, onların sosial və iqtisadi problemlərinin həlli ilə bağlı ümidlərini İlham Əliyevə bağladılar. İlham Əliyevin Prezidentlik dövrü təsdiq edir ki, insanlar öz ümidlərində yanılmayıblar... Birmənalı söyləmək olar ki, İlham Əliyev öz müəllimindən - uzaqgörən dövlət xadimi Heydər Əliyevdən vacib dərsləri layiqincə öyrənib. İlham Əliyev müasir dövrdə dövlət idarəçiliyini müdrikcəsinə mənimsəyib. Onun fikrincə, qloballaşma dövlətin sonu demək deyil. Əvvəla, dövlət öz əhəmiyyətini saxlayır, çünki məhz o, hüquqi normaları müəyyənləşdirir, yaxud da cəmiyyət həyatında hüquqi əsaslar mühüm rol oynayır. Digər tərəfdən, dövlət millətin özünəməxsusluq hissinin formalaşmasına və inkişafına şərait yaradır".

Professor Ramiz Mehdiyev Azərbaycan Prezidentinin xarakterik məziyyətlərini belə şərh edir: "İlham Əliyevin siyasi, iqtisadi və mədəni görüşlərinin formalaşmasında heç də təkə əilə tərbiyəsi təsir göstərməmişdir. Görünür, burada onun şəxsi keyfiyyətləri, intellekti, ümumi mədəniyyəti, təvazökarlığı, şüurlu həyatı boyu topladığı bütün qiymətli və müsbət nə varsa hamısını faydalı şəkildə sintezləşdirmək bacarığı mühüm rol oynamışdır. Təsədüfi deyil ki, Prezident Heydər

Əliyevdən savayı, başqa heç bir siyasətçinin qısa müddət ərzində İlham Əliyevin nail olduğu qədər belə geniş kütləvi sosial bazası yoxdur. Onun sosial bazasının coğrafi və yaş həddi yoxdur, o, bütün yaşlardan və ölkənin bütün bölgələrindən olan nümayəndələri öz ətrafında birləşdirən nadir bir siyasətçidir... Fakt dəqiq şeydir və bu faktlar təsdiq edir ki, İlham Əliyev özünün də qeyd etdiyi kimi, hər bir azərbaycanlının Prezidenti olmağa, tariximizin hələ nə vaxt başa çatacağı məlum olmayan mürəkkəb dövründə ölkəyə rəhbərlik etməyə lazım olan bütün zəruri keyfiyyətlərə malik yeni dövrün siyasətçisidir." Prezident İlham Əliyevin son bir illik fəaliyyətini siyasi, sosial, iqtisadi, ideoloji, mədəni aspektlərdən geniş təhlil edən müəllifin yekun qənaəti odur ki, Prezidentin irəlilədiyi yol yeniliklə əhatəliyi harmonik birləşdirir və bu yol ölkəni birmənalı olaraq tərəqqiyə və rifaha aparır.

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin əziz xatirəsinə ithaf etdiyi "Azərbaycan: qloballaşma dövrünün tələbləri" monoqrafiyası Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının müəllim-tələbə və müdavim heyətində böyük marağa və geniş elmi müzakirələrə səbəb olmuş və rəğbətlə qarşılanmışdır. Bu əsəri Azərbaycan elminə böyük töhfə kimi qiymətləndirən Akademiyamızın professor və müəllimləri hesab edirlər ki, monoqrafiya ali məktəblərdə qloballaşma dövrünün xüsusiyyətlərinin və bu prosesdə Azərbaycanın iştirakının tədrisi prosesində əvəzsiz, mükəmməl dərs vəsaitidir. Elmi ictimaiyyətdə böyük rəğbətlə qarşılanan bu monoqrafiya əminlik ki, Akademiyamızda dövlət idarəçiliyi sahəsində hazırlanan kadrların yeni dövrün - qloballaşma dövrünün tələb və vəzifələrini düzgün başa düşmələrinə onlarda yeni dünyagörüşünün və yeni təfəkkürün formalaşması işinə kömək etməklə yanaşı, Azərbaycan tarixinin ən mübahisəli dövrlərinin dəqiq salnaməsi və qarşıdakı illərin dürüst proqnozunu verən əsər kimi də digər zümrələrin marağına səbəb olacaq.

*"Azərbaycan" qəzeti,
18 yanvar 2005-ci il.*

ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN RƏHBƏRLİK MƏHARƏTİ VƏ DÖVLƏTÇİLİK TƏCRÜBƏSİ BÜTÜN DÖVRLƏR ÜÇÜN ƏHƏMİYYƏTLİDİR

Üçüncü minilliyə özünün müstəqilliyini möhkəmlətməklə daxil olan Azərbaycan artıq beynəlxalq aləmdə öz yerini təsdiq etmiş, hüquqi, demokratik dövlət kimi özünəməxsus inkişaf yolu keçmişdir. Azərbaycanın dövlətçilik tarixi müxtəlif mərhələlərdən keçmiş, öz qədim və zəngin ənənələrinə söykənmişdir.

Aydın bir həqiqətdir ki, hər bir dövlətin möhtəşəmliyi, qüdrəti xeyli dərəcədə zaman və şəxsiyyət amilindən çox asılıdır. Son dərəcə çətin və tələpəli məsələlərin aradan qaldırılmasında son düzgün qərarı verən dövlət başçısı öz xalqını, çoxsaylı insanları təhlükədən qurtarmaqla cəmiyyəti dağılmaqdan xilas edir və dövləti qoruyub saxlayır. Məhz belə insanlar haqqında deyilmişdir ki, dövləti yalnız müdrik şəxsiyyətlər xilas edə bilirlər. Azərbaycan xalqını dəfələrlə üzləşdiyi faciələrdən xilas edən, qoruyub saxlayan Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kimi. O, nəinki respublikamızda, Avropada, Qərbi ölkələrində, Şərqi aləmində, bütövlükdə Türk dünyasında ulu öndərliyini dəfələrlə təsdiq etmişdir. Heydər Əliyevin dövlətçilik ənənəsi, təcrübəsi hər kəsi heyratlandıracaq qədər zəngindir.

Hər bir xalqın tarixi pasportu olan salnaməsində onun dövlətçilik ənənələri xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Odur ki, maraqlı anları olan tariximizin, ötən əsrin axırlarında baş verən hadisələrini özündə əks etdirən səhifələrinə müraciət edənlərin sayı bu gün daha çoxdur. Bu da təbiiyədir. Bu baxımdan o illərin dövlətçilik təcrübəsini öyrənmək istəyənlər üçün Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin şəxsiyyəti, idarəçilik sərəfəsi zəngin bilik və təcrübə mənbəyidir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik erası o qədər zəngin, keşməkeşli və maraqlıdır ki, o, bütün Heydərsevərləri daim düşündürür və maraqlandırır. Bu böyük şəxsiyyətin dövləti

idarəetmə təcrübəsinə həsr edilən yüzrlərlə kitabın yazılmasına baxmayaraq, onun bu zəngin təcrübəsi və səmərəli fəaliyyətinin təhlilinə ehtiyac duyulan hələ açılmamış səhifələri var və bunlar öz tədqiqatçıları gözləyir. Məlumdur ki, tarixi şəxsiyyət adını qazanmaq hər dövlət başçısına nəsib olan xoşbəxtlik deyil. Bunu qazanmaq üçün ilk növbədə xalqın qarşısında böyük xidmətlərin, tarixdə izin, xalqın qəlbində məhəbbətin, əbədi yerin olmalıdır. Yəni Ümummilli lider adını sağlığında qazanmış ulu öndər Heydər Əliyev kimi.

Özündən sonra çox zəngin dövlətçilik təcrübəsini bizə miras qoymuş bu müdrik insanın fəaliyyəti çoxşaxəli olub.

Elə götürək 1960-cı illərin sonlarını.

Bunun üçün Heydər Əliyevin dövlətə rəhbərlik missiyasının əvvəlinə təsadüf edən o illərdə Azərbaycandakı ictimai, siyasi, iqtisadi vəziyyəti yada salmaq kifayətdir. Məlum olduğu kimi 60-cı illərin ortalarında Azərbaycan keçmiş ittifaq respublikaları içərisində bütün göstəricilər üzrə çox geridə qalır, daha doğrusu axırıncı yerdə dururdu. Ona görə də respublikamız daim tənbeh, tənqid və məzəmmət olunurdu. Bu isə xalqın izzət və şərəfinə, ləyaqətinə toxunurdu. Belə bir anda respublikaya rəhbərlik etməyə başlayan Heydər Əliyevin səyi və böyük təşkilatçılıq bacarığı nəticəsində ölkədaxilində vəziyyət təbii ki, Azərbaycana olan münasibət də dəyişdi.

XX-ci əsrin 70-ci illərindən başlayaraq Heydər Əliyevin rəhbərlik məharəti nəticəsində Azərbaycan cəmiyyət həyatının bütün sahələrində nəinki sürətli yüksəliş mərhələsinə qədəm qoymuş, yeni intibahını yaratmış, həm də bu intibahın növbəti zəruri pilləsi olan azadlıq mübarizəsinə hazırlanmışdır. 80-ci illərin sonu - 90-cı illərin əvvəllərində müstəqillik hərəkatının geniş vüsətinə aparan çətin, ziddiyyətlərlə dolu tarixi yolun mühüm, bəlkə də həlledici mərhələlərindən biri şübhəsiz, 70-ci illərin Ümummilli yüksəlişi və onun sayəsində Azərbaycan xalqının daha qabarıq mübarizlik ruhunun formalaşması olmuşdur. Bu illərdə Azərbaycanda milli özünüdərk prosesi xüsusilə qüvvətlənmişdir. Həmin proses çətin illərdə Heydər Əliyev tərəfindən çox böyük həssaslıq və uzaqgörənliklə idarə olunur və

tənzimləndirdi. Sovet sisteminin ağır təzyiqlərinə baxmayaraq, Heydər Əliyev son dərəcə yüksək məharəti, böyük bacarığı, nadir rəhbərlik istedadı ilə Azərbaycanın strateji maraqları naminə ciddi addımlar atırdı. Keçmiş SSRİ-nin ayrı-ayrı respublikalarında siyasi rejimin öleyhinə çıxış edən elm və mədəniyyət xadimləri, ziyalılar təqiblərə, təhdidlərə məruz qaldıqları halda, Heydər Əliyevin vaxtında Azərbaycanda yaradıcı ziyalılar üçün siyasi cəhətdən sərbəst düşüncə və iş şəraiti yaradılmışdı.

Heydər Əliyevin siyasi fəaliyyəti nəticəsində milli azadlıq və milli özünüdərk ruhunun açıq və gizli təbliği üçün həmin illərdə yaradılmış şərait sonrakı mərhələlərdə öz bəhrəsini verdi. M.Qorbaçov başda olmaqla keçmiş SSRİ rəhbərliyinin 80-ci illərin axırlarında Azərbaycana qarşı təzyiqlərin artdığı, Azərbaycanı parçalamaq, onun inkişafının və müstəqilliyə gedən yolunun qarşısını almaq məqsədilə qondarma "Dağlıq Qarabağ məsələsi"nin ortaya atıldığı vaxtda Azərbaycan xalqının yüz minlərlə oğul və qızları ayağa qalxdı. Bu, böyük xalq hərəkatının başlanğıcı idi. Bu, bir həqiqətdir ki, həmin hərəkatın siyasi, iqtisadi, mədəni-psixoloji təməli məhz 70-ci illərdə - Heydər Əliyevin Azərbaycanda siyasi rəhbər olduğu dövrdə qoyulmuşdu. Tam qətiyyətlə demək olar ki, xalq hərəkatının sonralar geniş vüsət ala bilməsinin banisi və ilhamvericisi Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev olmuşdur.

Heydər Əliyevin çoxcəhətli fəaliyyətinin bütün mərhələlərinə yaxşı bələd olan və onu yüksək qiymətləndirən Azərbaycan xalqı Azərbaycanın ayrılmaz tərkib hissəsi olan və onun qarşılaşdığı bütün çətinlikləri və ziddiyyətləri yaşamağa məhkum edilmiş Naxçıvanda sabitliyin, əmin-amanlığın məhz bu böyük dövlət xadiminin müdrikliyinin, siyasi təcrübəsinin və iradəsinin nəticəsində əldə edildiyini yaxşı bilirdi. Buna görə də 1993-cü ilin may-iyununda dövlət böhranının, hakimiyyətsizliyin, xaosun, başıpozuqluğun kulminasiya nöqtəsinə çatması ilə Azərbaycanda vətəndaş müharibəsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yarandıqda xalq təkidlə Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi tələbi ilə ayağa qalxdı və bu iş bir növ Ümummilli hərəkata çevrildi. Bu müdrik siyasət adamının, təcrübəli və

iradəli dövlət xadiminin hakimiyyətə tarixi qayıdışı məhz bu şəraitdə və belə baş verdi.

Azərbaycan tarixinin Heydər Əliyev dövrü özünün yeni, daha şərəfli, daha özəmətli mərhələsinə daxil oldu.

Azərbaycana rəhbərliyinin birinci mərhələsinə təsadüf edən 14 ildə o, yorulmadan çalışan, daim xalqının gələcək taleyini düşünən dövlət başçısı kimi - imperiya əsarətində olmağımıza baxmayaraq, həmişə milli maraqlarımıza xidmət edən taleyüklü məsələlərin həllinə daha çox diqqət yetirirdi. Onun rəhbərliyi altında Azərbaycan yüksək tərəqqi yoluna qədəm qoydu. Cəmiyyət həyatının bütün sahələrində əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Xalqı ilə yanaşı o, özü də yüksəldi. Heydər Əliyevin şöhrəti hər yерə yayıldı.

Azərbaycana rəhbərliyinin birinci dönəmində respublikanın inkişaf etdirilməsi əsas vəzifə kimi onu düşündürürdüsə, hakimiyyətə qayıdışı daha ciddi, məsuliyyətli problemlərlə bağlı oldu. Ümummilli lider "Azərbaycan XXI əsrin və üçüncü minilliyin ayrıcında" adlı müraciətində xüsusi qeyd edərək deyirdi ki, "1991-1993-cü illər Azərbaycanın müstəqillik tarixində nəinki itirilmiş illər hesab olunur, həm də bu illərdə Azərbaycan "ölüm, ya olum" dilemması qarşısında qalmışdı" - bu həqiqətdən belə idi. Ümummilli lider belə deməklə, Azərbaycan xalqının düçar olduğu faciəyə dəqiq qiymət verdi. Haqlı olaraq bildirdi ki, o dövrdə hökumətin daxili və xarici siyasətini xarakterizə edən əsas cəhət həm də ardıcıl, prinsipial bir kursun olmaması idi. Belə ki, dövlət idarəçiliyi bir konsepsiya və sistem əsasında deyil, ayrı-ayrı məsul vəzifə sahiblərinin qrup maraqlarını ifadə edən təsadüfi bəyanatlar, əksər hallarda bir-birini təkzib edən ziddiyyətli və emosional çıxışlar üzərində qurulmuşdu.

Sağalmaz yaramız olan 20 Yanvar, Xocalı kimi dəhşətli faciələr də məhz belə məsuliyyətsiz, səriştəsiz rəhbərliklərin nəticəsində mümkün oldu.

Ümumiyyətlə, 1990-1993-cü illərdə respublikada cərəyan edən hadisələr mürəkkəbliyi və açılmaz düynləri ilə ən təcrübəli insanları belə ciddi sual qarşısında qoymuşdu. İnsanlar üzləşdiyi bəlalardan qaşib

qalaraq nə edəcəklərini, necə hərəkət edəcəklərini bilmir və qaranlıqlar içərisində yol axtarırdılar. Hər an ölkədə geniş miqyasda vətəndaş müharibəsi, qardaş qırğını baş verə bilərdi. Təhlükənin ən qorxulusu isə Azərbaycanı parçalamaq istəyindən irəli gələn xain niyyətli planların mövcudluğu idi. Belə bir anda Heydər Əliyev yenidən xalqının köməyinə gəldi, əsil xilaskarlıq missiyasını yerinə yetirdi.

İyun hadisələri kimi yaddaqalan 1993-cü il hadisələri həm respublikanın, həm də xalqın həyatında dönüş yaratdı. Belə fəlakətli anda heç kimin fiziki və əqli gücü çatmayan məsuliyyəti üzərinə götürən milli lider Heydər Əliyev xalqımızın ümid yeri, pənahı oldu. Bu böyük siyasət adamı hakimiyyətə gəlməklə çox qəti və sərrast addımlar atdı. Konkret şəraitə uyğun dərin düşüncəli, konkret əməli gedişlər etməklə dünyanın ən mahir siyasət adamlarını belə heyrdə qoydu. İyun günlərindəki vəziyyəti dəyişməklə düşmənlərimizin qərəzli, xain planlarını pozdu, onları məyus etdi, hadisələrin istiqamətini dəyişdi. O günlərdə qarşılaşdığımız ağır, çətin problemlərin aradan qaldırılmasını soyuqqanlıqla təhlil edib çıxış yolları axtaran bu müdrik dövlət xadiminin həmin dövrdə gördüyü işləri öz sözləri ilə desək daha məqsədəuyğun olar: "1993-cü ilin iyunundan başlayaraq ilk növbədə hakimiyyət boşluğu aradan qaldırıldı, respublikanın müxtəlif bölgələrində baş qaldırmış separatçı qüvvələr və parçalanma meyilləri sağlam düşüncəli vətəndaşların, xalqın böyük əksəriyyətinin fəal köməyi ilə zərərsizləşdirildi, vətəndaş müharibəsinin qarşısı alındı. Ayı-ayrı şəxslərə və siyasi qruplaşmalara xidmət edən silahlı birləşmələr ləğv edilməyə başlandı. Azərbaycan dövlətçiliyinə, müstəqilliyinə, ərazi bütövlüyünə qəsdlər təşkil edən cinayətkar ünsürlər cəmiyyətdən təcrid edildi və cəzalandırıldı. Dövlət qurumları ilə xalqın birliyi, yekdilliyi təmin edildi, etnik və dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlarda dövlətə və vətənə mənsubluq hissləri aşılamağa başlandı."

Sözdə aşan görünən bu işlərin yerinə yetirilməsi üçün zaman, gərgin fəaliyyət, dünyada baş verən hadisələrdən bəhrələnməklə düşünülmüş, siyasi sanbalına görə fərqlənən diplomatik addımlar atılması tələb

olunurdu.

Bütün bunlar Heydər Əliyev zəkasının, onun müdrik rəhbərliyinin, zəngin dövlətçilik təcrübəsinin yenidən hakimiyyətə qayıtdığı dövrün ilk bəhrələri idi.

Azərbaycan dövlətçiliyinin xilaskarı Heydər Əliyevin siyasi rəhbərliyə yenidən qayıdışı ilə Azərbaycanın ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, elmi-mədəni həyatında, habelə xarici siyasətində əsaslı dönüş yarandı və müstəqil dövlət quruculuğu prosesi başladı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik dövrünün ikinci mərhələsi nə qədər təlatümlü, ziddiyyətli, ictimai-siyasi gərginliklərlə səciyyələnən illərə təsadüf etsə də, ona xas olan siyasi müdriklik, illərlə toplanmış böyük dövlətçilik təcrübəsi, iradə yenilməzliyi və ən başlıcası doğma vətəninin düçar olduğu bəlalardan xilas etmək istəyi ölkəmizi sürətlə fəlakətə sürükləyən təhlükəli proseslərin qarşısını almağa, xalqın müstəqilliyə, azadlığa, firavan gələcəyə inamını qaytarmağa qadir olan amil kimi özünü təsdiqlədi. Bu illərin ən mühüm nəticəsi, hər şeydən əvvəl müstəqilliyimizin dönməz, əbədi xarakter alması, erməni təcavüzünün qarşısının alınması və ölkəmizin ərazi bütövlüyünü təmin etmək uğrunda apardığımız mübarizənin real bəhrələr astanasına gəlib çatmasına nail olması idi. Digər mühüm nəticə isə ondan idarət idi ki, qeyd olunan mərhələdə yaradılmış sabit siyasi durum, mənəvi-psixoloji atmosfer şəraitində Azərbaycanın gələcək milli inkişaf strategiyası müəyyənləşdirilmiş, bu sahədə həyatı əhəmiyyət kəsb edən bir çox diqqətəlayiq tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Heydər Əliyevin uğurlu daxili və xarici siyasəti nəticəsində Azərbaycanda cəmiyyət həyatının bütün sahələrində geniş islahatlar aparıldı.

1993-cü ildən etibarən götürülən siyasi xəttin əsas üstün cəhətlərindən olan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu yönündə ardıcıl, məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi ölkəmizdə demokratiyanın, insan hüquq və azadlıqlarının fundamental prinsiplərin qərar tutmasına zəmin yaratmışdır. 1995-ci ildə ölkənin bəşəri demokratik dəyərləri özündə əks etdirən Konstitusiyasının qəbul

edilməsi, çox partiyalıq əsasında demokratik parlament seçkilərinin keçirilməsi, konstitusiya məhkəməsinin fəaliyyətə başlaması, bir sıra mühüm qanunların qəbulu, Azərbaycanda demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlətin qurulmasına imkan yaratdı.

1994-cü ilin sentyabrından "Əsrin müqaviləsi" adı almış irimiqyaslı neft sazişinin bağlanması, sonralar Xəzərin Azərbaycan sektorunun karbohidrogen ehtiyatlarının istismarı ilə əlaqədar yeni-yeni müqavilələrin imzalanması ölkəmizin iqtisadi potensialının dirçəlməsi, iqtisadiyyata bu gün lazım olan milyard dollarla xarici sərmayənin Azərbaycana axması üçün geniş imkanlar yaratdı.

Dünyanın 15 ölkəsinin 30 ən iri şirkəti ilə bağlanmış 21 neft müqaviləsinə əsasən Azərbaycana 60 milyard dollardan çox xarici sərmayə qoyulması gözlənilirdi ki, bu da ölkənin iqtisadi sistemini, müvafiq infrastrukturunu cana gətirəcək güclü maliyyə mənbəyi idi. Lakin neft müqavilələrinin əhəmiyyətini təkcə iqtisadi kateqoriyalarla müəyyənləşdirmək onun tarixi mənasını azaltmaq olardı. Dünyanın aparıcı dövlətlərinin ən qüdrətli şirkətlərinin iştirak etdiyi, sərmayə qoyduğu neft müqavilələri Azərbaycanın coğrafi-strateji mövqeyini və beynəlxalq siyasətdə rolunu əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirən amil funksiyasını da həyata keçirir.

Böyük dövlət xadimi kimi Heydər Əliyevə xas olan ən mühüm keyfiyyətlərdən biri idarəçilikdə demokratik metodlara, aşkarlığa, kadrların yaradıcılıq təşəbbüskarlığına geniş meydan verməsi idi.

İstər siyasi hakimiyyətinin birinci dövründə, istərsə də müstəqil Azərbaycana rəhbərlik etdiyi son 10 ildə yalnız vətəninə və xalqını düşünən Heydər Əliyevin ürəyi müstəqilliyimizin möhkəmləndirilməsi, xalqın xoşbəxtliyi üçün çırpınırdı. O, Azərbaycanın ən çətin anlarında üzərinə düşmüş xilaskarlıq missiyasını ləyaqətlə yerinə yetirmiş, bu yolda heyrətamiz fədakarlıqlar göstərmiş, xalqı bir çox müdhiş bələlərdən hifz edə bilmişdir. Bu gün hər birimizin taleyində dahi müasirimiz, görkəmli dövlət xadimi və siyasətçi Heydər Əliyev dühasının bir zərrəsi var. Onun həyatı və siyasi fəaliyyəti, şəxsiyyəti siyasi tariximizin ayrılmaz bir hissəsini təşkil edir. Dünya səviyyəli

siyasətçi Heydər Əliyev elə zəngin siyasi irs qoyub ki, ondan hələ neçə-neçə nəsillər bəhrələnməkdədir.

Az bir vaxtda biri-birindən vacib problemlərin həllinə ömrünün 10 ilini sərf edən Ümummilli lider Heydər Əliyevin dövlətçilik təcrübəsi sayəsində az əvvəl hamının əlini üzdüyü Azərbaycan Cənubi Qafqazda lider dövlət mövqeyini qazandı. Buna görə də xalqımızın XX əsr tarixinə qızıl hərflərlə yazılan və heç bir zaman unudulmayacaq xidmətləri ilə seçilən Ümummilli lider Heydər Əliyevin adı müstəqilliyimiz kimi həmişə əbədi olacaqdır.

Əsrlərin qovşağında suverenliyimizi qoruduğu kimi, respublikanın qüdrətlənməsi istiqamətində də mühüm islahatlar həyata keçirən Ümummilli lider Heydər Əliyev bizim üçün bugünkü Azərbaycanı yaratdı, onun müəllifi oldu.

XX əsrdə, xüsusilə son 12 ildə Heydər Əliyevin göstərdiyi çoxcəhətli fəaliyyətinin mahiyyəti və nəticəsi bütün dövlət başçıları, siyasətçiləri, tarixçiləri düşündürür və maraqlandırır. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, biz qarşıdakı illərdə də məhz Heydər Əliyevin hazırladığı siyasəti davam etdirməklə müstəqilliyimizi və dövlətçiliyimizi qoruyub saxlaya bilərik.

Ümummilli lider Heydər Əliyev Azərbaycanın tarixində əbədi qalacaqdır. Məhz ona görə ki, əməlinin miqyasına və əhəmiyyətinə görə xalqın həyatında başlıca rol oynayan və beynəlxalq əhəmiyyətli çoxsaylı layihələrin təşəbbüskarı və müəllifidir. Heydər Əliyev təkcə milli tariximizi deyil, dünya tarixini mükəmməl bildiyi üçün beynəlxalq aləmdə baş verən global hadisələrdən vaxtında nəticə çıxararaq gələcək inkişafımızı düzgün prioritetlər əsasında müəyyənləşdirmiş, istiqamətləndirmiş və həyata keçirmişdir.

Təsədüfi deyil ki, bu gün Ukrayna kimi bir ölkədə Heydər Əliyev adına Sosial-Siyasi Elmlər İnstitutu təşkil edilib və onun zəngin dövlətçilik təcrübəsi öyrənilir. Çünki XX əsrdə yetişən dövlət xadimləri içərisində onun özünəməxsus yeri və nüfuzu var.

Ümummilli lider Heydər Əliyevi Vətən, xalq təəssübkeşliyindən döndərmək mümkün deyildi. Dağlıq Qarabağ probleminin həlli

istiqamətində gördüyü işlər, respublikanın inkişafı, əhalinin maddi yaşayış səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün keçirdiyi islahatlar, insan hüquqlarının qorunması naminə atdığı addımlar bunu bir daha sübut etdi.

Heydər Əliyevin siyasi xətti bu gün də cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilir. Onun təhsili, zəngin idarəçilik təcrübəsi, milli-mənəvi dəyərlərə bağlılığı, xeyirxahlığı bugünkü fəaliyyətində də özünü bariz şəkildə göstərir.

Xalqımızda irsə, ənənəyə həmişə hörmət və inam olmuşdur. Keçmişə sədaqət duyğuları Prezident İlham Əliyevin fəaliyyətində bu gün aydın hiss edilir.

Prezident İlham Əliyevin fəaliyyəti bir daha sübut edir ki, Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi daxili və xarici siyasət kursu hər zaman üçün gərəkli və əhəmiyyətlidir.

Artıq Avropa dövlətlərinin, Qərbin, bir çox nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların Azərbaycanın sülhsevər haqlı, ədalətli mövqeyini dəstəkləməsi, respublikamıza diqqətin artması da məhz belə siyasətin tətbiqi nəticəsində mümkün olmuşdur.

İlham Əliyevin bugünkü fəaliyyəti, gördüyü işlər, keçirdiyi görüşlər, qəbul etdiyi qərarlar onu deməyə əsas verir ki, o, Heydər Əliyev ideyalarının davamçısı olmaqla yanaşı, eyni zamanda həmin siyasəti XXI əsrin tələblərinə, dövrün, zamanın ruhuna uyğun təkmilləşdirəcək və daha da inkişaf etdirəcək dövlət başçısıdır.

*“Heydər Əliyev irsi
və Azərbaycan dövlətçiliyi”
kitabı. Bakı, 2005-ci il.*

YAP GÜNÜ-GÜNDƏN QÜDRƏTLƏNİR

**Təşkilatın üzvləri ilə yanaşı, siyasi təəssübkeşlərinin də sayı
dəfələrlə artıb**

"Mən Yeni Azərbaycan Partiyasını Azərbaycanın ictimai-siyasi həyatında ən güclü, ən səviyyəli, ən mütəfəkkir fikirli, ən tərəqqipərvər fikirli bir siyasi təşkilat kimi görürəm və Azərbaycanın gələcəyi də bu partiyanın fəaliyyətindən asılı olacaqdır".

Heydər Əliyev.

Ötən əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində dərin böhran və dövlətin məhvi təhlükəsi ilə üz-üzə qalan Azərbaycan vətəndaşları ümumxalq

inamına malik olan və ilk növbədə milli birliyə, vətəndaş həmrəyliyinə əsaslanaraq ölkəni yaranmış fəlakətdən xilas etməyə qadir yeni siyasi qüvvəyə, xarizmatik liderə ehtiyac duyurdu. Belə Ümummilli lider isə yalnız dünya səviyyəli siyasətçi və dövlət xadimi, 1969-cu ildən 1982-ci ilə qədər Azərbaycana ləyaqətlə rəhbərlik etmiş, Naxçıvanın ən ağır dövrlərində Muxtar Respublikanın Ali Məclisinin sədri vəzifəsində çalışaraq, bölgəyə qurtuluş gətirən, ümumxalq sevgisinə və hörmətinə malik olan Heydər Əliyev ola bilərdi.

Bu səbəbdən də Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında yeni siyasi partiya yaratmaq istəyi ilə 1992-ci ilin oktyabrında ziyalılar ona müraciət ünvanladılar. Azərbaycan xalqının iztirablarını, ölkənin iflasa və məhvə sürüklənməsi təhlükəsini, həmçinin ictimaiyyətin təkidli müraciətlərini nəzərə alan Heydər Əliyev cavab məktubunda YAP-ın yaradılmasına və ona rəhbərlik etməyə öz razılığını vermişdir. Partiyanın təsis konfransı 21 noyabr 1992-ci ildə Naxçıvanda keçirildi və beləliklə, cəmiyyətdəki qüvvələr nisbətini və bundan sonra ölkədə baş verəcək hadisələrin axarını köklü və konstruktiv surətdə dəyişən partiya Azərbaycanın ictimai-siyasi səhnəsinə qədəm qoymuşdur.

Ölkədə mövcud olan mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitdə YAP-ın yaranması, Azərbaycanın ümummilli lideri Heydər Əliyevin bu təşkilata sədr seçilməsi respublikanın o zamankı gərgin, təhlükəli vəziyyətindən və getdikcə bu durumun daha da ağırlaşmasından irəli gələn zəruri tarixi hadisə olmuşdur. O dövrlük hakimiyyət dairələrinin YAP-ın yaranmasına göstərdikləri maneçiliklər, əsassız təzyiqlər bu yola qədəm qoyan insanların əzmini və iradəsini qıra bilməmişdir. YAP qısa bir müddətdə geniş şöhrət qazanaraq cəmiyyətin bütün təbəqəsindən olan sağlam qüvvələri öz ətrafında birləşdirə bilmiş, əsil ümumxalq partiyasına çevrilərək uğurlu addımlar atmışdı.

2002-ci ildə YAP-ın 10 illiyinə həsr olunmuş təntənəli yubiley mərasimində çıxışı zamanı Heydər Əliyev ona edilmiş müraciətə toxunaraq demişdir: "Mənə göndərilən o müraciətdə də, bir tərəfdən, Azərbaycandakı vəziyyətlə əlaqədar həyəcan təbili vurulurdu, ikinci

tərəfdən, Azərbaycan haqqında qayğı, düşüncələr, Azərbaycanın gələcəyi haqqında narahatlıq və eyni zamanda, bu müraciətin həm siyasi, həm də məntiqi nöqtəyi-nəzərdən lazımi səviyyədə əsaslandırılması vardı. Bəli, o sənədi bu gün də siyasi ekspertizaya vermək olar. Nəticə o olacaqdır ki, nə qədər ağıllı bir müraciət idi".

1993-cü ildə YAP-ın sədri Heydər Əliyevin xalqın tələbilə Bakıya qayıtması və prezident seçilməsi ilə partiyanın həyatında yeni dövrün əsası qoyulmuşdur. Partiyanın statusu yeni şəraitə uyğun olaraq dəyişmiş, iqtidar partiyasına çevrilərək ölkənin siyasi həyatında tutduğu mövqeyini möhkəmləndirmiş, kütləvi siyasi qüvvəyə çevrilərək ictimai həyatın bütün sahələrində tərəqqiyə nail olmaq məqsədilə yüksək fəallıq nümayiş etdirmişdir. 1995-ci il noyabrın 12-də çoxpartiyalı sistem əsasında ölkədə ilk dəfə keçirilən parlament seçkiləri YAP-ın qələbəsi ilə yadda qaldı. 2000-ci ildə keçirilən parlament seçkilərində də təşkilat üzvləri Milli Məclisin deputatları arasında mütləq üstünlük qazandıqlarından partiyaya olan ümumxalq inamı bir daha təsdiq edilmişdir. 1999 və 2004-cü illərdə keçirilmiş yerli bələdiyyə orqanlarına seçkilərdə də vətəndaşlar əsasən YAP üzvlərini dəstəkləmişlər. Bütün bunlar isə təbii ki, Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərlik etdiyi YAP-ın nüfuzu, yalnız və yalnız milli maraqlardan çıxış etməsi, vətəndaşların ulu öndərə inamı və etimadı sayəsində mümkün olmuşdur.

1999-cu ilin 21-22 dekabrında YAP-ın I, 2001-ci il noyabrın 21-də II qurultayı keçirilmişdir. Partiyanın I qurultayında qəbul edilmiş Nizamnaməsində deyilir: "Yeni Azərbaycan Partiyası Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunvericiliyi çərçivəsində, özünün nizamnaməsi və proqramı əsasında - Azərbaycanda hüquqi dövlət, sivil vətəndaş cəmiyyəti, sabit və sosial yönümlü iqtisadiyyat, azərbaycançılığı ehtiva edən milli birlik yaratmaq məqsədilə birgə fəaliyyət göstərən vətəndaşların birləşdiyi parlament tipli siyasi partiya".

Ümumxalq sevgisini qazanmış, 360 mindən çox insanı və milyondan artıq təəssübkeşi ətrafında birləşdirən YAP-ın ali məqsədi Azərbaycanın

dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi və müasir beynəlxalq münasibətlər sistemində layiqli yer tutması, ictimai həmrəylik və firavan həyatı üzərində qurulmuş vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması və insanların müstəqil dövlətçilik ətrafında birləşdirilməsindən ibarətdir.

Bəli, ulu öndərimizin təbirincə desək, bu günün, dünənün və sabahın partiyası olan YAP-ın əsas vəzifəsi müstəqil, demokratik, hüquqi, dünyəvi və sosial yönümlü dövlətin qurulması naminə birgə səy göstərmək istəyən Azərbaycan vətəndaşlarını öz ətrafında birləşdirmək və partiya işinə cəlb etmək, peşəkar idarəetmə və demokratik prinsiplər əsasında dövlət quruculuğunu inkişaf etdirmək, siyasi, hüquqi, iqtisadi və sosial islahatları dərinləşdirmək üçün əsaslı təkliflər, proqramlar və platformalar hazırlamaqdır.

Martın 26-da YAP-ın III qurultayı keçirildi. Bu gün Heydər Əliyev aramızda olmasa da, onun möhkəm təməllər üstündə qurduğu dövlət yaşayır, ideyaları həyata keçirilir. Prezident seçildikdən sonra Ümummilli liderin siyasi kursunu davam etdirəcəyini bəyan etmiş dövlət başçısı cənab İlham Əliyev artıq öz əməli fəaliyyəti ilə bunu sübut etməkdədir. YAP-ın son qurultayında yekdilliklə partiyanın sədri seçilən İlham Əliyev Heydər Əliyev siyasi kursunun davam etdirildiyini bir daha bəyan etdi: "Heydər Əliyevin siyasəti yaşamalıdır. Bu, zamanın tələbidir. Bu, yeganə siyasətdir ki, Azərbaycanı daha da gücləndirəcək, Azərbaycan xalqının həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasına xidmət edəcəkdir. Mən çox şadam ki, Azərbaycan xalqı 2003-cü ildə öz seçimini düzgün etdi. Heydər Əliyevin siyasətinə öz səsini verdi və beləliklə, bu gün də biz hamımız, Azərbaycan xalqı, Yeni Azərbaycan Partiyası Heydər Əliyevin siyasətinə sadıq qalaraq onu davam etdiririk və çox uğurla davam etdiririk". Siyasi mübarizənin daşla, kəsəklə deyil, sözlə aparıldığını diqqətə çatdıran dövlət başçısı YAP-ın yarandığı gündən bu siyasətə sadıq qaldığını, yalnız normal sivilizasiyalı mübarizə formalarına üstünlük verdiyini dedi. Bu gün Azərbaycanın bir milyondan artıq vətəndaşı YAP-ın üzvü olmasa da, özünü bu partiyanın təəssübkeşi sayır, Heydər Əliyev siyasi irsinə sədaqətini ali vətəndaş borcu kimi qəbul edir. Bu sırada olanlardan biri

kimi qeyd etmək istərdim ki, rəhbərlik etdiyim Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor-müəllim heyəti, müdavim və tələbələri, ümumiyyətlə bütün kollektivi xalqımızın dahi oğlu Heydər Əliyevin müstəqil Azərbaycanın dövlətçiliyinin qurulması, gücləndirilməsi və inkişafı naminə gördüyü işlərdə, Ümummilli liderin bu istiqamətdə müəyyənləşdirdiyi proqramın həyata keçirilməsində daim onun ən yaxın köməkçiləri və silahdaşları olmuşlar. Müasir dövrümüzdə də Heydər Əliyev siyasi kursunun layiqli davamçısı, dövlət başçısı cənab İlham Əliyevin ətrafında sıx birləşmişik. Bu isə təbii ki, hər bir sırayı YAP üzvünün və təəssübkeşinin, hər bir azərbaycanlının Heydər Əliyev siyasətinin Azərbaycanı xoşbəxt gələcəyə, firavan həyata, tərəqqiyə apardığına dərin inamından irəli gəlir.

*"Azərbaycan" qəzeti,
5 aprel 2005-ci il.*

NOVRUZ BAYRAMINA HƏSR OLUNMUŞ TƏDBİRDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Novruz biz azərbaycanlılar və eləcə də bütün Türk xalqları üçün çox müqəddəs bayramdır. Ona görə də ta qədimdən Türk xalqları bu bayramı yüksək səviyyədə qeyd ediblər. Əvvəllər bəziləri bunu dini bayram kimi qələmə verməyə çalışırdılar. Başqa dinlərin nümayəndələri isə onu öz adlarına çıxmaq istəyirdilər. Bu bayramı keçirmək bizim üçün asan olmayıb. Bu bayramı üzə çıxarmaq üçün biz çox əzab-əziyyət çəkmişik. Bütün Türk dilli xalqlar böyük əziyyət çəkiblər. Ancaq xalqımız bu bayrama olan məhəbbətini sədaqətlə saxlayıb, həmişə onu qeyd edib. Bu bayramın dinlə heç bir əlaqəsi yoxdur. Eramızın başlağıcından bu bayram qeyd olunur. İndi də bu bayramı biz müstəqillik şəraitində çox yüksək səviyyədə qeyd edirik. Bu da bir həqiqətdir ki, sovet dövründə bu bayramla əlaqədar olan çətinliklərimiz var idi, o zaman bu çətinlikləri aradan qaldırmaqda bizim Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin əvəzsiz xidməti, rolu olub. Bu da təsadüfi deyil, çünki o çox böyük bir azərbaycanlı idi, millətini, xalqını qəlbən sevən bir insan idi. Buna görə də Heydər Əliyevin vaxtında bu bayramla əlaqədar olan çətinlikləri o aradan qaldırdı. O bizim milli-mənəvi dəyərlərimizə çox bağlı bir şəxsiyyət idi. O bu bayrama xüsusi qayğı göstərirdi. Məhz onun vaxtında xalq bu bayramı açıq-aşkar, geniş tərzdə qeyd etdi. Odur ki, bu gün biz Novruz bayramını qeyd edərkən mənəvi borc bilirik ki, o böyük insanı yada salaq və onun rolunu da qeyd edək. Müstəqillik illərində Heydər Əliyev həmişə bu bayramda xalqla birgə gəzintiyə çıxar, xalqla təmasda olardı. Bu onun Novruz bayramına olan bağlılığını, hörmətini göstərirdi. Bu gün biz çox şadiq ki, onun yetirməsi olan hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyev bizim milli-mənəvi dəyərlərimizə çox böyük hörmətlə yanaşır və Heydər Əliyevin getdiyi yolu, tutduğu kursu əzmkarlıqla, yeni şəraitə uyğun olaraq davam etdirir, yaradıcılıqla inkişaf etdirir və ona

görə bu cəhət bizi çox sevindirir. Bu gün biz istərdik ki, bu bayramı respublikamızda əmin-amanlıq şəraitində qeyd edək. Odur ki, biz Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin bu sahədə gördüyü bütün işləri bəyənir və müdafiə edirik. Çünki o, xalqımızın əmin-amanlıq şəraitində, sülh şəraitində yaşaması üçün, Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq aləmdə imicinin yüksəlməsi üçün çox böyük və həm də əhəmiyyətli işlər görür. Bizim də vəzifəmiz daxildə bu əmin-amanlığı qorumaqdan ibarətdir. Bizim borcumuz bu sahədə əlimizdən gələni etməkdir. Novruz əmin-amanlıq bayramıdır, sülh bayramıdır. Novruzda bütün qohumlar, dostlar bir-birinin evinə gedərlər, bir-birini salamlayırlar, küsülülər barışar. Bu gözəl bayramdır. Ona görə də bizim belə bir şəraitdə, respublikada bəzən baş verən hadisələr fonunda millətimizin nə qədər birliyə ehtiyacı olduğunu bu gün biz aydın dərk etməliyik. Bizim hər birimiz Novruzdan gərək ibrət götürək. Təbiətin oyanaşından, bahardan nəticələr çıxaraq. Bu bayrama layiq olaq. Bu bayrama layiq bir millət olduğumuzu göstərək. Azərbaycan xalqı bu gün də sülhün, əmin-amanlığın olmasını istəyir. Novruz bayramı qoy ailələrinizə, övladlarınıza xoşbəxtlik gətirsin, xalqımıza, respublikamıza əmin-amanlıq, sülh gətirsin. Bu gün mən hər birinizi bu bayram münasibətilə səmimi qəlbədən təbrik edirəm. Sizi - bizim professor-müəllim heyətini, hər birinizin ailə üzvlərini təbrik edirəm, bizim bütün tələbələrimizi, onların ailələrini təbrik edirəm. Bizim bütün Akademiyanın əməkdaşlarını səmimi qəlbədən təbrik edirəm, hamınıza cansağlığı, mehribanlıq, işinizdə müvəffəqiyyətlər, kollektivimizə yeni-yeni uğurlar arzulayıram. İndi də sözü bayram münasibəti ilə bədii proqram hazırlayan tələbələrimize verirəm.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
18 mart 2005-ci il.*

31 MART AZƏRBAYCANLILARIN SOYQIRIMINA HƏSR OLUNMUŞ TOPLANTIDA ÇIXIŞ

Hörmətli toplantı iştirakçıları!

Bu gün biz 31 mart azərbaycanlıların soyqırımına həsr olunmuş toplantıya yığılmışıq. Xahiş edirəm soyqırım qurbanlarının xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək.

14 ildir Azərbaycan müstəqillik yolları ilə irəliləyir. Bu gün artıq demək olar ki, bu illərin müsbət təcrübəsi və qazanılan nailiyyətlər özünü təsdiq etmişdir. Heydər Əliyevin yeritdiyi siyasət, onun uzaqgörənliyi, böyük təşkilatçılıq təcrübəsi sayəsində Azərbaycan dövləti çox möhkəm təməllər üzərində inkişaf etməkdədir. Ölkəmizi artıq bu yoldan döndərmək mümkün deyildir. Artıq respublikamız müstəqillik yollarında öz möhkəm yerini tutmuşdur. Xalqımızın tarixi çox qədimdir və həm də çox zəngindir. Əgər tarixə nəzər salsaq görərik ki, bu tarix xalqımızın böyük uğurları, mübarizəsi, qələbələri ilə zəngindir. Eyni zamanda bu tarix çox keşməkeşli dövrlərdən, mərhələlərdən keçib. Bu uzun yollarda biz çox əzab-əziyyətlərlə, müsibətlərlə, bəzən də faciələrlə qarşılaşmışıq. Bu bizim tariximizdir və həm də taleyimizdir. Tariximizin elə səhifələri var ki, hər zaman onu bizə unutmurğa çalışıblar. Tariximizin elə səhifələri var ki, saxtalaşdırıblar, təhrif ediblər. Və bu gün müstəqillik şəraitində ilk dəfə olaraq imkan və şərait yaranıb ki, biz öz tariximizi olduğu kimi öyrənək. Unudulmuş və təhrif olunmuş səhifələri bərpa edək. Ona görə də bugünkü tariximiz nəinki dövlətçiliyimizin bərpası tarixidir, yaddaşımızın bərpası tarixidir, həm də haqq, ədalət uğrunda mübarizəmizin bərpası tarixidir. Ona görə də biz bu gün keçmiş tariximizə qayıdarkən, yenə də istər-istəməz hökmən bu yolda olan işlərə nəzər salmalıyıq. Aydın görməliyik ki, Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında çox böyük xidmətləri olub. Onlardan biri də 31 mart azərbaycanlıların soyqırım tarixinin bərpa edilməsi və dövlət səviyyəsində qeyd edilməsi ilə əlaqədardır. Biz bu şəxsiyyətə borcluyuq. İlk dəfə olaraq

1998-ci ildə martın 26-da Heydər Əliyevin verdiyi fərman əsasında bu tarix dövlət səviyyəsində qeyd olunmağa başladı. O vaxtdan bəri hər il bu soyqırım günü kimi qeyd olunur. Xaricdə yaşayan soydaşlarımız da bu günü qeyd edirlər. Bu çox böyük siyasi hadisədir. Ölkəmizin Prezidenti İlham Əliyev 31 mart azərbaycanlıların soyqırımını münasibətilə xalqa olan müraciətində də bir daha göstərir ki, biz gərək bununla əlaqədar öz vəzifələrimizi düzgün müəyyənləşdirək. Sözsüz ki, birinci növbədə ictimai, sosial-iqtisadi elmlər sahəsində çalışan alimlərimiz bu sahədə daha yeni-yeni tədqiqatlar aparmalıdır. Təkcə alimlərimiz deyil, bütün ziyalılarımız, ictimaiyyətimiz bu məsələyə diqqətini artırmalıdır. Eyni zamanda bu sahədə xaricdə yaşayan Azərbaycan diasporu da böyük iş aparmalıdır. Yəni bunu biz beynəlxalq səviyyədə qaldırmaqla, dünyanın diqqətini azərbaycanlıların soyqırım məsələsinə cəlb etməliyik.

Bu iki əsr XIX-XX əsr ərzində nə qədər bizim başımıza müsibətlər gəlib. 1905-ci ildə azərbaycanlılara qarşı olan soyqırımını, 1918-ci ilin martında olan qırğınlar, 1948-53-cü illərdə Ermənistanda yaşayan həmvətənlərimizin öz doğma, ata-baba torpaqlarından çıxarılması, 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağın Azərbaycandan qoparılması cəhdləri və bununla əlaqədar başımıza gətirilən müsibətlər - bunlar hamısı bizi ayıltmalıdır. Və buna görə də cənab Heydər Əliyevin 1998-ci ildəki fərmanında və dünən İlham Əliyevin xalqa olan müraciətində bir daha bu cəhətlər göstərilir. O sənəd bizim tarixi yaddaşımızın bərpasıdır. Bütün bunların dövlət səviyyəsində qaldırılması çox böyük məsələdir. Və indi beynəlxalq aləmdə biz onu gərək möhkəmləndirək. Bizim vəzifəmiz odur ki, hər şeydən əvvəl gənc nəslin təlim-tərbiyəsində, yetişməsində bu məsələlərə diqqəti artıraraq, onları bu ruhda tərbiyə edək. Azərbaycanlılar qisasçılıq hissindən çox uzaqdırlar, ancaq eyni zamanda biz dərk etməliyik ki, çox-çox torpaqlarımızı bu biganəlik üzündən, səriştəsiz rəhbərlərimizin acizliyi üzündən itirmişik və bundan sonra artıq biz güzəştə gedə bilmərik. Bu heç mümkün deyildir. Və cənab Prezident İlham Əliyev bütün çıxışlarında bu cəhətə xüsusi diqqət yetirir ki, biz bir qarış da olsa torpaqlarımızı itirə bilmərik. Və hər zaman olduğu kimi, yenə də

məsələlərin sülh yolu ilə həllinə çalışmalıyıq, lakin bu da artıq son həddə çatıb. Uzun müddət belə davam edə bilməz. Odur ki, biz gərək yetişməkdə olan nəslin yaddaşına bu qanlı və bizə çox baha başa gələn hadisələri yeridək. Ara-sıra bu və ya digər böyük dövlətlərin himayəsində Ermənistandan olan qatı millətçi dairələr xalqımızın başına olmazın müsibətlər gətiriblər. Gülüstan sülhü, Türkmənçay müqaviləsi, Zəngəzurun 20-ci illərdə ermənilərə verilməsi, Dağlıq Qarabağda muxtar vilayətin yaradılması ilə bütün bəlalарımızın da əsası bunlardan qoyulub və indi də Dağlıq Qarabağ və ondan da kənar böyük bir ərazimiz işğal olunub. Bizim daha geriyyə çəkilmək imkanımız yoxdur, bu mümkün deyil. Çünki düşmən bu yolla bizi məhv etməyi qarşısına məqsəd qoyub. Bunu hər bir azərbaycanlı bilməlidir. Bu gün biz möhkəm birləşməliyik. Və eyni zamanda gənc nəsle düşmənin bu məkrli niyyətini dərk etdirməliyik. Bu olduqca ciddi məsələdir. Bu gün auditoriyalarda dərs deyən hər bir müəllim, elmi iş yazan hər bir tədqiqatçı, diplomatiya sahəsində xaricdə fəaliyyət göstərən hər bir diplomat çalışmalıdır ki, Azərbaycanın müsibətlərini dünyaya çatdırsın. Bildiyimiz kimi hələ keçən il bizim diplomatların xarici işlər nazirliyində toplantısı keçirilmişdi. Onlara tapşırıq verilmişdir ki, xaricdə bu məsələlərlə ciddi məşğul olsunlar, Azərbaycan xalqının müsibətlərini beynəlxalq təşkilatlara çatdırsınlar. Və bu sahədə Heydər Əliyevin götürdüyü xətt artıq öz bəhrələrini verməkdədir. Dünya bu gün Ermənistanı təcavüzkar kimi tanıyır. Dünya Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təsdiq edir. Bunlar vacib mərhələlərdir. Son illərdə olan bu fəallıq öz nəticələrini verir. Ancaq ən əsas gənc nəsildir. Onları gərək başa salaq. Biz çox zaman deyirik ki, torpaqlarımızın 20 faizini itirmişik. Ancaq biz açıqlamalıyıq ki, nəyi itirmişik, nədən məhrum olmuşuq. Vətənin hər yerə əzizdir. Ancaq o 20 faiz itirilmiş torpaqları gənclərimiz görməyiblər, o torpaqlardakı sərvətlərdən xəbərsizdirlər. Odur ki, bizim gərək mənəvi-əxlaqi sahədə fəaliyyətimiz çox genişlənsin. Sabah bütün auditoriyalarda ilk dərs buna həsr olunmalıdır. Soyqırımla əlaqədar gənclərdə vətənpərvərlik hissini, vətənə məhəbbət hissini aşılamaq lazımdır və itirilmiş torpaqlarımıza sahib

çıxmağı onların qarşısında vəzifə kimi qoymaq lazımdır. Biz bir millət kimi daha çox formalaşmağa çalışmalıyıq. Yoxsa gələcək tarix bizi bağışlamayacaq. Bu məsələlərin mahiyyətini gənclərimizə çatdırmaq üçün bizim təbliğat işimiz genişləndirilməlidir. Biz ona görə də bu günü qeyd edirik, ona görə Heydər Əliyev bu məsələni bu yerə, dövlət səviyyəsinə qaldırdı. O, böyük azərbaycanlı kimi öz işini gördü, biz isə bu işi davam etdirməliyik. Soyqırım nəticəsində həlak olan şəhidlərimizin ruhu bizi bağışlamaz. Onların ruhu qarşısında biz bu gecikmiş işlərimizi tamamlamalıyıq, vicdanımızı təmizləməliyik. Və bu soyqırım məsələsini dünya ictimaiyyətinə çatdırmalıyıq.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
30 mart 2005-ci il.*

BÖYÜK VƏTƏN MÜHARİBƏSİNDƏ QƏLƏBƏNİN 60 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ TƏDBİRDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli müəllimlər və tələbələr!

Bu gün biz 1941-1945-ci illər Böyük Vətən müharibəsində qələbənin 60 illiyi ilə əlaqədar bura toplaşmışıq. Həmin müharibədə həlak olan qəhrəman həmvətənlərimizin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad etməyinizi xahiş edirəm. Çox sağ olun, əyləşin.

Müharibədən 60 il keçir. Bu müharibə indiyə qədər dünya tarixində olmuş müharibələrdən ən dəhşətli idi. Bəşəriyyət üçün böyük müsibət baş vermişdi. İndi artıq müharibədən sonra üçüncü nəsil böyüyür. Müharibə ilə əlaqədar çoxlu kitablar, bədii əsərlər, romanlar yazılıb, kinofilmlər çəkilib. Ancaq buna baxmayaraq müharibənin bütün qaranlıq məqamları, təfəsilatı bu kitablarda hələ tam öz əksini tapmayıb. Yəni bütün qaranlıq məqamlar son həddə qədər aydınlaşdırılmayıb. Çoxlu memuarlar yazılıb, ayrı-ayrı şəxslər, sərkərdələr, döyüşçülər haqqında çox yazılar var. Ancaq o zaman sovet xalqlarının müsibətləri bu materiallarda hələ tam dolğun şəkildə açılmayıb, kifayət qədər bu məsələlər öyrənilməyib, daxildə, arxa cəbhədə olan ziddiyyətlər, xalqın bütün əzab-əziyyəti bu yazılarda tam şəkildə öz əksini tapmayıb.

Yaxşı yadımdadır müharibədən sonrakı ilk illərdə bir xarici jurnalist Aleksandr Vest "Rusiya 1941-1945-ci illər müharibəsində" adlı bir kitab yazmışdı. Sonralar onu yığışdırdılar. Mən o kitabı aspirant olarkən oxumuşdum. İlk əsər idi ki, bütün xalqın müsibəti açılib ön plana çəkilirdi. Müəllif bu əsərində arxa cəbhəyə çəkilən insanlarla bir yerdə bu əzab-əziyyətləri görmüş, qarlı-şaxtalı günlərdə onların ac-yalavac arxaya köçürülərkən çəkdiyi müsibətləri açıq şəkildə göstərmişdi. Bununla onu demək istəyirəm ki, çox az yazılar var ki, o günlərin müsibətli hadisələrini təfəsilatı ilə əks etdirmiş olsun. O vaxt ancaq rəhbərlərin, ayrı-ayrı sərkərdələrin rolunu önə çəkirdilər. Amma xalqın

qəhrəmanlığı, çəkdiyi əziyyət göstərilmirdi. Bizdə Sovetlər İttifaqında müharibə ilə əlaqədar "1941-1945-ci illərdə Sovet İttifaqının Böyük Vətən Müharibəsi tarixi" adlı altı cildlik çap olunmuşdur. Bir əsər də çıxmışdı, "İkinci Dünya müharibəsinin tarixi". Bunun ilə də iş əsasən qurtarmışdı. Sovetlər İttifaqında bu qədər alimlər, tədqiqatçılar olub. Amma lazımi səviyyədə bu iş öz təsdiqini hələ tapmayıb.

Amerikalılar İkinci Dünya müharibəsinin yüz cildlik tarixini yazmışdılar. Almaniya Federativ Respublikası, baxmayaraq ki, məğlub olub, bu mövzuda orada da çoxlu əsərlər yazmışlar. Müharibədə azərbaycanlıların rolu çox böyükdür. Bakı bu müharibədə nə qədər böyük rol oynayıb. Elə bir nefti misal gətirmək bəsdir. Amma bizim respublikanın, xüsusilə Bakının, onun neftinin rolu lazımi qədər göstərilməyib. Yadımdadır, 1992-cı ildə hakimiyyətə gələn qüvvələr

deyirdilər ki, bu rusların müharibəsidir, bizə dəxli yoxdur, bu bizim qələbə deyil. Görün biz nə qədər əziyyət çəkmişdik, 400 min nəfər azərbaycanlı həlak olub bu müharibədə. Amma bəzi qüvvələr bunu alt-üst etməyə çalışırdı. Ancaq Heydər Əliyev hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra müharibə veteranlarına lazımi qayğı göstərildi. O həqiqəti xalqa, veteranlara qaytardı. Əgər bir nəfər orduya gedirdisə həyat yoldaşı, anası, bacısı ilə görüşüb, xüdaфіzləşib gedirdisə Ukraynada vuruşmağa. O gedirdi ki, faşistlərin ayağı anası, bacısı, həyat yoldaşı, övladları yaşayan torpağa dəyməsin. O, xalqının, ailəsinin namusunu qorumağa gedirdi, vətəni qorumağa gedirdi. Və belə insanlara belə soyuq münasibət yaramazdı. Vətən yolunda özünü tankın altına atsın və ona layiqli qiymət verilməsin? Bu böyük haqsızlıq olardı. Ona görə də gənc nəsil bunu bilməlidir, dərk etməlidir, bunu özündən sonrakı nəsillərə çatdırmağı bacarmalıdır. Müharibə ilə əlaqədar hələ çox məsələlər aydınlaşdırılmalıdır, tədqiqat aparılmalıdır, kitablar yazılmalıdır. Biz qələbənin 60 illiyini qeyd edirik. Cənab Prezident bu barədə sərəncam verdi. Bizim Müstəqil Dövlətlər Birliyinə daxil olan ölkələrin dövlət başçıları şurasının toplantısında qərara gəlinmişdi ki, bu bayram təntənə ilə qeyd edilsin. Onunla əlaqədar olaraq Prezident İlham Əliyev sərəncam imzalamışdı ki, bu yubiley keçirilsin. Müharibədə iştirak edənlərdən indi sağ qalanlar azdır. Azərbaycanda indi çox az miqdarda müharibə veteranı qalmışdır. Bizim bugünkü toplantımızda müharibə veteranı iştirak edir. Mənim çox yaxşı tanıdığım, həyatımın 30 ilini müharibə iştirakçısı Əhəd Şəmsizadə ilə birgə keçirmişəm, onunla bir yerdə işləmişik. Əhəd müəllim çox mənalı bir həyat yolu keçib. O çox böyük xidmətlər göstərmiş adamdır. Vaxtı ilə həm də Dövlət təhlükəsizlik orqanlarında çalışıb. Sonra həyatını universitetlə, müəllimliklə bağlayıb. İcazə verin, sizin hamınızın adından onu salamlayım. Sözü Əhəd müəllimə verim.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
28 aprel 2005-ci il.*

**ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN BÜSTÜNÜN
AÇILIŞI VƏ "DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASI
HEYDƏR ƏLİYEV DÜHASININ BƏHRƏSİDİR" KİTABININ
TƏQDİMAT MƏRASİMİNDƏ ÇIXIS**

Hörmətli xanımlar və cənablar!

Çox əziz və hörmətli qonaqlarımız!

Bu gün sizləri burada Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında görməyimizdən məmnun olduğumu bildirir, sizi salamlayır və hamınıza xoş gəlmisiniz deyirəm.

Bu gün böyük öndər, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev oğlu

Əliyevin fərmanı ilə yaradılmış Dövlət İdarəçilik Akademiyasında onun qoyulmuş büstünün açılışı Akademiyamızın qısa tarixinin ən şərəfli, ən fərəhli və ən unudulmaz bir günüdür.

Şübhəsiz ki, illər keçəcək, Heydər Əliyevin büstünün dayandığı bu tarixi binada, Akademiyamızda çox fərəhli, əhəmiyyətli işlər görülmək, mühüm hadisələr olacaqdır. Bəlkə də bu hadisələrdən bir çoxları sonralar unudulacaq və yaddan çıxacaqdır. Ancaq 2005-ci ilin 30 aprel günü, bu tarixi binada Heydər Əliyevin büstünün açılışı günü tarixi yaddaşımızda həmişəlik qalacaqdır. Bu tarixi günün iştirakçısı olmağımızdan hər birimiz fəxr edir və çox böyük qürur hissi keçiririk.

Heydər Əliyev XX əsrdə Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi çox görkəmli sima, dövlət idarəçiliyi sahəsində son dərəcə böyük, görkəmli və təcrübəli siyasət adamı, dövlət xadimi idi. Heydər Əliyev Azərbaycanımızın, dövlətimizin tarixində həmişəlik qalacaq və həmişə

anılacaq bir şəxsiyyətdir. Onun zəngin dövlətçilik təcrübəsi bu gün bütün dünyada etiraf olunur və hörmətlə qarşılır, yüksək qiymətləndirilir. Belə şəxsiyyətlər dünyada çox azdır.

XX əsr çox böyük şəxsiyyətlər yetişdirmişdir. Heydər Əliyev bu şəxsiyyətlər içərisində sayılan, seçilən, xüsusi yeri olan bir şəxsiyyət idi. Xalqını, dövlətini böyük xalqların, böyük dövlətlərin cərgəsinə çıxaran bir şəxsiyyət idi. Bu onun böyüklüyü, dahiliyi idi. Heydər Əliyev artıq öz sağlığında tarixə daxil olmuş şəxsiyyətdir. O, hələ sağlığında xalqımızın qəlbində özünə əbədi abidə ucaltmış bir şəxsiyyətdir. Bu gün xalq öz böyük rəhbərinə olan istək və məhəbbətini bu daş heykəllərə köçürür. Bu gün bunlar bizim yeganə təsəllimizdir.

Tanrı onu bizlərə böyük xilaskar kimi göndərmişdi. Heydər Əliyev xalqı, dövləti parçalanmalardan, iflasdan, qardaş qırğınlarından hifz etdi,

müstəqil Azərbaycan dövlətini yaratdı. Onu iqtisadi yüksəliş yoluna çıxardı. Beynəlxalq aləmdə layiq olduğu yerə çıxardı. Öz siyasi missiyasına layiqli xələf yetişdirdi və bütün bunlardan sonra Tanrı dərgahına qovuşdu.

Ulu öndər eyni zamanda mükəmməl bir Əliyevçilik nəzəriyyəsini yaratmışdır. Görkəmli filosof, professor Ramiz Mehdiyevin müəyyən etdiyi kimi bu nəzəriyyənin əsas qayəsini müstəqillik, azərbaycançılıq, dövlətçilik, ədalətlik, demokratiya, milli tərəqqi, bəşəriyyət və bu kimi məvhumlar təşkil edir.

Heydər Əliyev dühasının həddləri ancaq Azərbaycanla məhdudlaşmır. O, bütövlükdə Türk dünyasının böyük dövlət xadimi idi. O, eyni zamanda müasir dövrdəki dövlətçiliyin yeni tipologiyasının əsasını qoyanlardan biri idi.

Qədirbilən xalqımız Heydər Əliyevin adını nəsillərdən-nəsillərə ötürəcək və əbədi yaşadacaq. Bu isə zənnimcə, onun iki böyük xidməti ilə həmişəlik yadda qalacaqdır. Çünki, o, Azərbaycan xalqının iki dəfə ən ağır vaxtlarında köməyinə gəlmişdir.

Məlum olduğu kimi, 60-cı illərin ortalarında Azərbaycan keçmiş İttifaq Respublikaları içərisində bütün göstəricilər üzrə çox geridə qalırdı. Ona görə də respublikamız daim tənbeh, tənqid və məzəmmət olunurdu. Bu isə xalqın izzət və şərəfinə, ləyaqətinə mənfi təsir göstərirdi. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərlik etməyə başladıqdan sonra çox qısa bir müddətdə vəziyyət dəyişdi. Cəmiyyət həyatının bütün sahələrində əsaslı dəyişikliklər baş verdi. Xalqımıza, Azərbaycana olan münasibət dəyişdi. Azərbaycan yüksək tərəqqi yoluna qədəm qoydu. Xalqı ilə yanaşı özü də yüksəldi. Heydər Əliyevin şöhrəti hər yərə yayıldı.

İkinci dəfə ağır vəziyyət 90-cı illərin əvvəllərində yarandı. Xalq,

başına gələn böyük müsibətlər, bəlalar içərisində çaşıb qalmışdı. Azərbaycan vətəndaş müharibəsi, qardaş qırğını astanasına gəlib çatmışdı.

Azərbaycan parçalanmaq, böyük fəlakət ərəfəsində idi. Belə bir anda Heydər Əliyev yenidən ikinci dəfə xalqının köməyinə gəldi. Xalqının əsil xilaskarı oldu. Onun bax bu iki hünəri Azərbaycanın XX əsr tarixinə qızıl hərflərlə yazılacaq və heç bir zaman unudulmayacaq. Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında unudulmaz üçüncü bir missiyası son 10-12 ildə onun Azərbaycan üçün gördüyü işlər oldu.

Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyi sahəsində elmi-nəzəri irs yaratmışdır. Onun dövlətçilik təcrübəsi böyük bir xəzinədir. Biz onu araşdırmalı və daim öyrənməliyik. Hesab edirəm ki, onun yaratdığı Dövlət İdarəçilik Akademiyası bu sahədə mühüm rol oynamalıdır. Çünki,

o. müstəqil Azərbaycan üçün idarəçi kadrların hazırlanması işinə çox böyük diqqət yetirirdi. Dövlət İdarəçilik Akademiyası da məhz onun uzaqgörən siyasətinin nəticəsində yaranmışdır.

Məni bura işləməyə göndərərkən onunla olan söhbətimizi çox yaxşı xatırlayıram. O, qeyd edirdi ki, bizə, müstəqil Azərbaycan üçün müasir idarəçi kadrlar, yeni tərzdə düşünən, yeni təfəkkürlü kadrlar lazımdır. Tapşırırdı ki, bu sahədə beynəlxalq təcrübəni öyrənin. Mənə ən çox xoş gələn bir də o oldu ki, bu tapşırığı verərkən həm də qeyd etdi ki, Azərbaycanın yerli şəraitini, milli xüsusiyyətlərini də unutmayın. Bu, onun milli-mənəvi dəyərlərimizə nə qədər bağlı bir şəxsiyyət olduğunu göstərirdi. Çünki milli dövlətçilik və milli-mənəvi dəyərlər bir-birilə çox sıx əlaqəli məsələlərdir. Belə ki, milli müəyyənliyi olmayan xalqın, milli dövlətə də ehtiyacı olmur. Heydər Əliyevin fəaliyyətində mənəviyyatla əlaqədar olan məsələlər həmişə öncül əhəmiyyət kəsb etmişdir.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin yadigarı olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası dahi şəxsiyyətin idiallarına sadıqlıq göstərərək, milli mənafeələr və dövlət quruculuğu prosesinə öz layiqli töhvəsini verir.

Akademiyada Heydər Əliyevin irsini, bu böyük dövlət xadiminin, hakimiyyət ustasının, zəngin dövlətçilik təcrübəsinin, idarəetmə fəlsəfəsinin öyrənilməsi və gənc nəslə əxz edilməsinə də vacib məsələ kimi yanaşılır. Təsədüfüdür ki, Akademiyada "Heydər Əliyevin dövlət idarəçilik təcrübəsi" ayrıca fənn kimi tədris olunur. Fəaliyyətdə olan "Heydər Əliyev və Dövlət İdarəçilik Universiteti" onun yaratdığı dövlətçilik konsepsiyasını təbliğ etmək istiqamətində mühüm fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası yaradıldığı vaxtdan bugünədək daim ölkənin görkəmli dövlət xadimlərinin, hökumət üzvlərinin, rəhbər vəzifədə çalışan işçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar mütəmadi olaraq

Akademiyada keçirilən müxtəlif tədbirlərdə, elmi-praktik konfrans və elmi sessiyalarda yaxından iştirak etmiş, müstəqil dövlətimiz üçün geniş məlumata malik, yeni təfəkkürlü kadrların yetişdirilməsində mühüm rol oynamışlar.

Akademiyada Kadrların ixtisasartırması və yenidən ixtisaslaşması işində bu illər ərzində respublikanın tanınmış dövlət xadimləri, nazirlər, Milli Məclisin deputatları, görkəmli alimlər yaxından iştirak etmiş, müxtəlif mövzularda mühazirələr oxumuş, kadrların ixtisasının artırılmasında öz bilik və təcrübələrini əsirgəməmişlər.

Heydər Əliyevin büstünün açılışı mərasiminə həsr olunmuş yığıncağımızı açıq elan edirəm.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
30 aprel 2005-ci il.*

**ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN ANADAN
OLMASININ 82-Cİ İLDÖNÜMÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ
ELMİ SESSİYADA ÇIXIŞ**

Hörmətli sessiya iştirakçıları! Əziz qonaqlar!

Mən sizin hamınızı salamlayır və xoş gəlmisiniz deyirəm.

Bildiyniz kimi, mayın 10-da Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 82-ci ildönümü tamam olur. Xahiş edirəm ulu öndərin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək. Çox sağ olun, əyləşin.

Bu münasibətlə xeylt vaxtdır ki, Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor və müəllimləri bu elmi sessiyanı keçirməyə hazırlaşırlar. Elmi sessiyanın gündəyi ilə istəyirəm sizi tanış edim. Biz sessiyanı "Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu və dövlət idarəçiliyi strategiyasının həyata

keçirilməsində yeni mərhələ" mövzusunda həsr etmişik. Bu gün qonaqlarımız var. Onların da çıxışlarını dinləyəcəyik və sonra da bölmə iclaslarının işində də iştirak edəcəyik.

Heydər Əliyev Azərbaycanın XX əsrdə yetirdiyi dahi şəxsiyyət, çox böyük dövlət xadimi, siyasət adamı, dünyada tanınmış siyasətçi idi. Gələcək siyasətçilər, dövlət xadimləri hələ uzun-uzun illər Heydər Əliyevin dövlətçilik, idarəçilik təcrübəsinə müraciət edəcəklər. Çünki buna onların ehtiyacı olacaq. Belə təcrübə bütün dövrlər üçün faydalıdır. Heydər Əliyevdən çox öyrənmək lazım gələcək. Şübhəsiz ki, bu günkü elmi sessiyanın iştirakçıları da bu elmi müzakirələrdən bəhrələnərək ondan özləri üçün faydalı nəticələr çıxaracaqlar. İndi Heydər Əliyev haqqında çoxlu əsərlər yazılır, filmlər çəkilir. Bunlar hamısı bir tərəfdən bu böyük şəxsiyyətə olan hörmətdən, ehtiramdan, digər tərəfdən də elmi araşdırmalar ehtiyacından irəli gəlir. Heydər Əliyev haqqında hələ çox tədqiqatlar aparılacaqdır. Heydər Əliyevi xalq ona görə çox sevəcəkdir ki, ilk dəfə Azərbaycanda milli dövlətçilik modelini o yaradıb. Əgər biz tarixə müraciət eləsək görərik ki, tarixdə çox cəhdlər olub. Tarix boyu bizim milli dövlətimizi yaratmağa təşəbbüs edənlər olub. Azərbaycanın görkəmli sərkərdələri Cavanşir, Atabəy Eldəgiz, Şah İsmayıl Xətai, Cavad xan, Fətəli xan - bunlar hamısı Azərbaycanda dəfələrlə bir bayraq altında mülkü dövlət yaratmağa cəhd göstərmişlər. Ancaq tale elə gətirmişdir ki, onlar tarixin sərt sınaqlarından çıxıb bilməmişlər. Bu səbəblər üzündən də bu şəxsiyyətlər belə bir dövləti yarada bilməmişdilər. Lakin xeyli sonralar 1918-ci ilin 28 mayında Azərbaycanın bir qrup vətənpərvər insanları belə bir dövlət yaratdılar. Bu, Azərbaycanın tarixində çox əlamətdar hadisə oldu. Xalqımızın uzun əsrlərdən bəri həsrətini çəkdiyi öz milli dövləti yaranmış oldu. Ancaq onun bəhrəsini biz uzun müddət görə bilmədik. O, müstəqilliyin şirin dadını uzun müddət dadıb bilmədik. Və bir qədər sonra artıq 1920-ci ilin aprelində bolşeviklər tərəfindən Azərbaycan işğal edildikdən sonra bu milli dövlət ləğv olundu. Ona görə də Azərbaycan xalqının qəlbində bütün illər bir milli dövlətçilik niskili var idi. Ancaq Heydər Əliyev yenidən hakimiyyətə qayıdandan sonra o nisgil aradan qaldırıldı. İlk dəfə

olaraq Heydər Əliyev milli dövlətçilik modelini Azərbaycanda yaratmış oldu. Və bu da çox böyük çətinliklərlə başa gəldi. Mən hər şeydən əvvəl Heydər Əliyevin 70-ci illərdə hakimiyyətə gəlişini qeyd etmək istəyirəm. O zaman Heydər Əliyevin hakimiyyətə gəlişi sanki xalqın milli dövlətçiliyə olan böyük ehtiyacının oyanışı oldu. xalqın milli, ictimai-siyasi, iqtisadi şüurunda dövlətçiliyə, müstəqilliyə meyl başladı. O, vaxt o, sovet hakimiyyətində yüksək yerlərdən birini tuturdu və sovet cəmiyyətində gedən prosesləri hamıdan yaxşı bilirdi. Xalqdan gizlədilən bütün proseslərdən xəbərdar idi. Xalqın özünə qayıdışını, milli kimliyini, tarixi keçmişini, tarixi yaddaşını ona qaytarmaq üçün çox işlər görürdü. Məhz o illərdə Azərbaycan dilində məruzələr, çıxışlar bir milli oyanış yaratdı. O, zaman Heydər Əliyevin səyi ilə eyni zamanda çox böyük quruculuq işi aparıldı. O, vaxtın insanların yaxşı yadındadır ki, 60-cı illərdə Azərbaycan bütün sahələrdə geri qalırdı, məzəmmət və tənqid olunurdu. Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbərliyə gələndən sonra bu gerilik çox qısa bir müddətdə aradan qaldırıldı. Onun söyləri nəticəsində o zaman biz də tərkibində olduğumuz dövlət qarşısına üzüağ çıxma bildik. Azərbaycan aqrar ölkədən sənaye ölkəsinə çevrildi. Böyük sənaye sahələri yaradıldı. Bunlar hamısı elə bil ki, gələcək müstəqil dövlət üçün zəmin yaratdı və onun bəhrələrini biz indi görürük. Sovetlər İttifaqı dağılandıqdan sonra təhlillər aparılırdı ki, necə olacaq, necə yaşayacağıq. Bu təhlillərdə göstərilirdi ki, müstəqillik qazanmış keçmiş ittifaq respublikalarından ancaq RSFSR və Azərbaycan öz daxili imkanları, potensialları hesabına müstəqil yaşaya bilər. Heydər Əliyev o illərdə quruculuq sahəsində böyük işlərin təməlini qoydu. Azərbaycanlıları hərbi işə, hərbi sahəyə yaxın buraxmırdılar. Bu sahədə yüksək səviyyədə vəzifə tutmaq, təhsil almaq mümkün deyildi. Hərbi sahədə yüksək vəzifə tutan şəxslərin demək olar ki, hamısı rus və ya qarışıq millətlərin nümayəndələri idi. O, Azərbaycan elminin, təhsilinin böyük hamisi idi. O, ölkənin maddi-texniki bazasını yüksəltdi, möhkəmlətdi. Təhsil sistemində dəyişikliklər etdi. Nə qədər gəncimiz respublika xaricində təhsil alıb, indi işə müxtəlif sahələrdə yüksək vəzifələrdə çalışırlar. Ali məktəblərimizin görkəmi dəyişdi.

Gözəl, yaraşlıq auditoriyalar yarandı ki, tələbələr rahat təhsil alsın. İndi tələbələrimiz, gənclər yaraşlıq binalarda, müasir avadanlıqlarla təchiz olunmuş adiutoriyalarda təhsil alırlar. Elə bu İdarəçilik Akademiyasının özü də Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaranmışdır. Tədris üçün burada hər cür şərait yaradılmışdır. Bu işlərin görülməsində, bizim üçün vəsait ayrılmasında onun böyük rolu olmuşdur. Eyni zamanda Akademiyanın əməkdaşlarının əmək haqqının artırılmasını da qeyd etmək lazımdır. Bununla bərabər hələ görüləsi işlərimiz çoxdur. Biz bundan sonra da böyük öndərin tövsiyyələrini, dövlətçilik siyasətini əzmkarlıqla yerinə yetirməyə çalışacağıq. Mən Akademiyanın bütün professor, müəllim heyətini bu istiqamətdə öz qüvvələrini səfərbər edəcəyinə əminəm.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
4 may 2005-ci il.*

HEYDƏR ƏLİYEVİN DÖVLƏTÇİLİK İRSİ AZƏRBAYCANIN PROQRESSİV İNKİŞAF MODELİDİR

Hər bir xalqın, zəngin mənəvi-intellektual potensialının, milli məfkurə və özünüdərk hissənin konkret zamanda parlaq üzə çıxması, minilliklər, boyu zənginləşən dövlətçilik ənənələrinin vahid sistem halına gəlməsi uzunmüddətli təkamül prosesinin məntiqi nəticəsi kimi nəzərdən keçirilir. Yaranmış yeni ictimai-siyasi formasiyalarda isə məhz tarixi məsuliyyəti üzərinə götürən xarizmatik liderlər xalqın daim arzusunda olduğu azadlıq, müstəqillik və milli dövlətçilik kimi müqəddəs idealların gerçəkləşməsində həlledici rol oynayır, bununla da əbədiyaşarlıq hüququ qazanırlar.

Antropoloji və etnoloji baxımdan dünyanın ən qədim xalqlarından olan azərbaycanlılarda milli dövlətçilik şüurunun formalaşması və möhkəmlənməsi prosesi minilliklərlə davam etmiş, əksər hallarda yabançı təsirlərə, deformasiyalara məruz qalmışdır. Tarix boyu Cavanşir, Atabəy Eldəgiz, Qazan xan, I İbrahim, Şah İsmayıl Xətai, Cavad xan, Fətəli xan kimi böyük sərkərdələr Azərbaycan torpaqlarını vahid dövlət bayrağı altında birləşdirmək, oturuşmuş milli dövlət qurmaq istəsələr də, taleyin sərt sınaqları, zərbələri ilə üzləşmiş, obyektiv və subyektiv səbəblərdən qarşıya qoyduqları müqəddəs məramı nail olmamışlar. Əsrlərin mücadiləsi, mübarizəsi kimi XX əsrin əvvəllərində - 1918-ci ilin 28 mayında müstəqilliyini elan etmiş Azərbaycan xalqı bu nemətin şirinliyini uzun müddət dadda bilmədi: milli hökumət 1920-ci ilin aprelində bolşeviklər tərəfindən devrildi, ölkə işğala məruz qaldı. Xalqın təhtəlsüurunda dərin iz salmış milli müstəqillik və dövlətçilik amalı növbəti dəfə amansızlıqla boğuldu. Bu totalitar rejimin ideoloji-siyasi buxovları altında yaşamalı olan Azərbaycan xalqının qəlbində bir dövlətçilik nisgili kök salmışdı.

Bu nisgili, bu qubarı Ulu Tanrının Azərbaycana bəxş etdiyi xarüqalə şəxsiyyət - zəmanəmizin ən Böyük Azərbaycanlısı Heydər Əliyev xalqın qəlbindən silib atdı! Milli idrak və özünüdərkə ali təzahür forması olan

müstəqil dövlət ideyasının praktik həyata vəsiqə alması məhz Heydər Əliyevin şəxsiyyətinin qətiyyəti və uzaqgörənliyi sayəsində mümkün oldu! Ulu öndər Azərbaycan xalqının zəngin dövlətçilik ənənələrini böyük ustalıqla sistemləşdirərək beynəlxalq təcrübəni nəzərə almaqla hüquqi-demokratik dövlət prinsiplərinə uyğun milli dövlət modeli yaratdı!

Keçən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan cəmiyyətində baş verən tarixi kataklizmlər, ictimai-siyasi dəyişikliklər, ictimai şüurda yaranmış müstəqillik ideyası yalnız milli mədəniyyətin, milli özünüdərkin yüksək sosial təzahürü kimi deyil, Azərbaycanın bundan sonrakı mövcudluğunun, varlığının əsas şərti kimi tarix səhnəsinə çıxdı. Həmin illərdə milli iradənin sovet siyasi arenasında meydana çıxması fiziki və mənəvi terrora məruz qalan Azərbaycan milli təfəkkürünü qoruyub saxlaya bildi. Heydər

Əliyevin sovetlərin siyasi iyerarxiyasında rəhbərliyə gəlməsi ilə milli özünüdərək hissi gücləndi və bütün ideoloji maneələri dəf edərək müstəqil düşüncəyə yol açdı. Bu, əslində xalqın milli dövlət yaratmaq arzusunun yeni işartıları idi. Böyük öndər Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə böyük təzyiqlərlə, təqiblərlə, ciddi nəzarətlə üzləşsə də, riskdən çəkinməyərək özünəməxsus fəaliyyəti ilə xalqda tarixi keçmiş, milli kimliyi, dili, mədəniyyəti, milli adət-ənənələri və düşüncə sistemi barədə dolğun təsəvvürlər formalaşdırmağa bildi. Heydər Əliyev fenomeninin Azərbaycana uzunmüddətli rəhbərliyinin ən sanballı göstəricisi də məhz Azərbaycançılıq məfkurəsinin, milli ruhun hədsiz yüksəlməsi, milli özünüdərkin inkişafı, xalqın tarixi yaddaşının özünə qaytarılması kimi fundamental prinsiplər əsasında milli dövlətçilik arzularının və hisslərinin güclənməsinin real siyasi amilə çevrilməsidir.

Hələ Sovet Azərbaycanına rəhbərlik etdiyi illərdə Heydər Əliyev dövlət müstəqilliyinə zəmin yaradan siyasi, iqtisadi və hüquqi sahədə mühüm addımlar atmış və çox ciddi nailiyyətlər əldə etmişdir. Həmin illərdə Azərbaycanda aparılan misli görünməmiş quruculuq işləri bu gün dövlət müstəqilliyimizə təminat verən mühüm amillər kimi nəzərdən keçirilir. Tarixi faktlar təsdiqləyir ki, əslində SSRİ-nin dağılması prosesi 1970-ci illərin əvvəllərindən başlamışdır. Kütləvi silahlanmaya külli miqdarda vəsait xərcləyən Sovet İttifaqının iqtisadi inkişaf, intellektual mülkiyyət və müasir texnologiyalar baxımından Qərbi ölkələrindən geridə qalması faktı açıq-aşkar sezilirdi. Kreml SSRİ-nin süqutunun qarşısını almaq üçün bütün imkanlarını səfərbər etsə də, geosiyasi proseslər imperiyanın məhvini diqtə edirdi. Məhz belə bir gərgin siyasi dövrdə Heydər Əliyevin birinci hakimiyyət dövrü başladı. Təbii ki, SSRİ-də hansı proseslərin getdiyi və cəmiyyətə məlum olmayan, gizli saxlanılan problemlərin mahiyyətinin nədən ibarət olduğu Heydər Əliyevə bəlli idi. Bütün bunları Heydər Əliyev yaxşı görür, siyasi imkanlarından, nüfuzundan gələcək müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinin qurulmasına zəmin yaradan faktorların təmin edilməsi naminə istifadə etməyə çalışırdı.

Ötən əsrin 70-ci illərində Azərbaycanın gələcəkdə müstəqil dövlət

olaraq mövcudluğunun təmin edilməsinə yönələn bir sıra kardinal addımlar atıldı. Heydər Əliyevin gərgin əməyi sayəsində Azərbaycan qısa müddətdə aqrar ölkədən iri sənaye respublikasına çevrildi. Azərbaycanın neft emalı və neftmaşınqayırma, elektronika sənayesinin yüksək keyfiyyətli məhsulları, şərab məmulatları nəinki Sovet İttifaqı məkanında, eyni zamanda, xarici ölkələrdə də geniş populyarlıq qazanmışdı. İttifaq hökumətinin xüsusi qərarları ilə Azərbaycanda üzümçülük, pambıqçılıq və onların emal sənayesinin inkişafına yeni təkan verildi. Heydər Əliyevin Azərbaycana birinci hakimiyyəti illərində həmin sahələrin inkişafı ilə kəndlərdəki soydaşlarımızın yaşayış səviyyəsi qiblə olunacaq şəkildə yüksəldi, palçıq evlər, daxmalar müasir kommunikasiyalı mənzillərlə əvəz edildi.

Heydər Əliyev fenomeninin unikallığı ondadır ki, o, öz siyasətini heç bir zaman birtərəfli qurmurdu. Onun gördüyü işlər kompleks tədbirlər sistemindən ibarət idi. Bu baxımdan, ümummilli liderin 70-ci illərdə Azərbaycanda milli hərbi kadr hazırlığına başlanması xüsusi maraq doğurur. O dövrdə azərbaycanlılar hərbi kadr hazırlığına və SSRİ hərbi elitasına yaxın buraxılmırdılar. Halbuki, Azərbaycanın ərazisində SSRİ səviyyəsində strateji əhəmiyyət kəsb edən bir neçə ali hərbi məktəb var idi. Azərbaycan ərazisində yerləşməsinə baxmayaraq, bu məktəblərin minlərlə kursantı arasında yalnız beş-altı azərbaycanlı var idi və onların da çoxu "beynəlmiləl" ailələrin üzvləri idilər. Şübhəsiz, bu tendensiya Heydər Əliyevi narahat etməyə bilməzdi. Heydər Əliyevin şəxsi müdaxiləsi və qayğısı ilə 70-ci illərdən başlayaraq Bakıdakı ali hərbi məktəblərə qəbul olunan gənclərin sırasında azərbaycanlıların sayı intensiv şəkildə artmağa başladı və bu sahədə də milliləşdirmə prosesinə start verildi. Artıq 1979-cu ilin statistikasına görə, kursantların 65 faizini azərbaycanlılar təşkil edirdi. Həmin dövrdə Heydər Əliyev milli hərbi kadr hazırlığı sahəsində daha bir kardinal addım atdı: Cəmşid Naxçıvanski adına hərbi litseyin yaradılması hərbi sahəyə marağın kütləviləşdirilməsi məqsədi daşıyırdı.

Məlum məsələdir ki, zəruri intellektual baza, zəngin iqtisadi resurslar olmadan dövlət müstəqilliyinin dayanıqlılığını təmin etmək mümkün

deyildir. Statistik rəqəmlər təsdiqləyir ki, 1970-ci illərə kimi Cənubi Qafqaz respublikaları arasında azərbaycanlılara SSRİ-nin nüfuzlu ali məktəblərində təhsil almalarına süni maneələr yaradılır, hətta müəyyən limit qoyulurdu. Azərbaycanlıların bir qayda olaraq əsasən, ədəbiyyat, musiqi və s. sahələri üzrə ittifaq miqyaslı ali məktəblərdə təhsil almalarına icazə verilirdi. Lakin 1970-ci illərdən başlayaraq, bu istiqamətdə də ciddi dönüş əldə edildi. Həmin dövrdən başlayaraq, hər il yüzlərlə azərbaycanlı ittifaqın ən nüfuzlu ali məktəblərinin iqtisadiyyat, hüquq, diplomatiya, dövlət idarəçiliyi, beynəlxalq münasibətlər və texniki elmlər kimi mühüm elm sahələrinə təhsil almağa göndərilirdi. Bu siyasət Heydər Əliyev tərəfindən Azərbaycan dövlətçiliyinin intellektual bazasının yaradılmasına yönələn cəsarətli addımlar idi. Bu günün prizmasından yanaşdıqda, bu addımların sonralar müstəqil dövlət quruculuğundakı əvəzsiz rolu daha aydın, daha qabarıq görünür.

Ulu öndərin təmənnaş xidmətləri xalqımızın yaddaşına əbədi həkk olunmuş və tarix Azərbaycan xalqını müstəqil dövlətçiliyin bərpası zərurəti ilə üzləşdirəndə milli-ictimai yaddaşımızın silkələnməsi Heydər Əliyev obrazının siyasi təfəkkürdə dərhal üzə çıxması ilə nəticələnmişdi. Bu böyük şəxsiyyət 1993-cü ildə də xalqın çağırışına cavab verərək yenidən Azərbaycanın idarəçilik səkanı arxasına keçmiş, qısa müddətdə milli dövlətçilik doktrinasını irəli sürmüş və onun sürətli icrasına başlamışdır. Çağdaş milli dövlətçilik tarixində Heydər Əliyev irsinin özünəməxsus cəhətləri, taktiki və strateji hədəfləri, konkret məqsədləri var. Bu irs 1991-1993-cü illərdə cəmiyyətin gözündən düşmüş dövlət-hakimiyyət vəhdətinin həqiqi simasını özünə qaytarmışdır.

Artıq bu məfhumlar nə AXC-Müsavat dövrünün kortəbii idarəçiliyini, nə də A.Mütəllibov rejiminin regional üstqurumunu xatırladır. Heydər Əliyevin dövlətçilik irsi milli maraqların istehkamı anlamında dərk edilir. İstər sovet dövründə, istərsə də dövlət müstəqilliyimizin bərpasından sonra ümummilli liderimiz misli görünməmiş bir əzmkarlıqla Azərbaycan xalqının müasir dünyanın mədəni və demokratik dəyərlərinə tapınan millətlərin cərgəsinə qoşulması, inkişafı və tərəqqisi üçün gecəli-gündüzlü gərgin əmək sərf etmişdir.

1993-cü ildə Heydər Əliyevin xalqın təkidli tələbilə hakimiyyətə qayıdışı ilə Azərbaycan cəmiyyətində dövlətçilik ideyalarının bərqərar olması fundamental mahiyyət kəsb etməyə başladı. 1994-cü ilin oktyabr, 1995-ci ilin mart hadisələrində böyük öndər Azərbaycan dövlətçiliyini faciələrdən və iflasdan xilas etdi. Heydər Əliyev siyasi sabitliyi təmin etməklə yanaşı, demokratik, qüdrətli dövlət modeli konsepsiyasını həyata keçirməyə başladı. 1993-1995-ci illərdə Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətçiliyi uğrunda apardığı fəal mübarizəni xatırlayarkən riqqətə gəlməyə bilmərsən. Bu müddətdə siyasi sabitliyin tam təmin olunması dövlətin gələcək iqtisadi inkişaf prioritetlərini müəyyənləşdirməyə imkan yaratdı. Sosial-iqtisadi, hüquqi-siyasi sahələrdə kardinal islahatlar proqramının həyata keçirilməsinə start verildi.

Böyük öndərin Azərbaycan dövlətçiliyi qarşısında tarixi xidmətlərindən biri də dövlət quruculuğunun hüquqi bazasının yaradılmasıdır. 1995-ci ildə qəbul olunmuş Konstitusiyaya Azərbaycan Respublikasının dövlət quruculuğunun əsaslarını formalaşdırdı. Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi ilk dəfə olaraq insan hüquqlarının prioritetliyini və hakimiyyət bölgüsünü özünün gələcək inkişaf yolu kimi seçdi. Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə hazırlanmış və ümumxalq səsverməsi nəticəsində qəbul olunmuş bu ali sənəd müstəqil Azərbaycanın Konstitusiyası kimi tarixə yazıldı. 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycanın ilk parlamentinə keçirilən seçkilər isə dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi prosesinin hüquqi bazasının yaradılmasına daha geniş imkanlar açdı. Bu hadisə dövlət müstəqilliyinin prioritet istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və həyata keçirmək yolunda əsas istinad mənbəyi rolunu oynadı. Hüquqi dövlət quruculuğu, ölkənin iqtisadi və sosial inkişafı, Azərbaycanda mülki cəmiyyətin qurulması, milli təhlükəsizlik və xarici siyasət problemlərinin həlli, milli-mənəvi inkişaf istiqamətində görülən ardıcıl işlər bütövlükdə müstəqillik və milli dövlətçilik amalının praktiki baxımdan bərqərar olmasına yönəlmişdir.

Heydər Əliyev həm də Azərbaycan elminin böyük hamisi idi - ulu öndərimiz elmə, təhsilə, alimlərə, ziyalılara həmişə yüksək qiymət verirdi. Böyük öndərin respublikaya birinci və ikinci rəhbərliyi dövründə

Azərbaycan elmi, təhsili dünya elminə birbaşa inteqrasiya olunmaq imkanı qazanmış, cəmiyyət həyatına, onum tərəqqisinə xidmət edən fundamental kəşflərini etmişdir. Hələ ötən əsrin 70-ci illərində Elmlər Akademiyası Heydər Əliyevin böyük təşkilatçılıq istedadı nəticəsində dünyada şöhrət qazandı, özünün kadr potensialını, texniki arsenalını yaratdı. İndi hamı belə bir tarixi gerçəkliyi təsdiq edir ki, Heydər Əliyev rəhbər vəzifədə olmadığı illərdə akademiyanın məhv olmaq təhlükəsi var idi. Ümummilli liderimiz 1993-cü ildən xalqın tələbi ilə hakimiyyətə qayıtdıqdan sonra Azərbaycan elmi yenidən dirçəliş yoluna qədəm qoydu. Naxçıvandan Bakıya dönən Heydər Əliyevin ilk görüş yeri kimi Elmlər Akademiyasını seçməsi də təsadüfi deyildi. Bununla ümummilli liderimiz dövlətçilik ənənələrini sistemli şəkildə davam etdirən görkəmli dövlət xadimi kimi yeni yaratmağa başladığı müstəqil dövlətin bünövrəsinin elmi sütunlar üzərində qurulduğunu, intellektual potensiala arxalandığını ictimai fikrə çatdırdı. Bu, bir tərəfdən Heydər Əliyevin Azərbaycan elminə, intellektinə böyük hörmətinin təsdiqi idisə, digər tərəfdən respublika ziyalılarının Heydər Əliyev şəxsiyyətinə sonsuz inam və yüksək etimadının bariz nümunəsi idi.

Ulu öndər 1993-cü ildən etibarən Azərbaycan elminin böhranlı vəziyyətdən çıxarılması, ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin müasir dövrün tələblərinə uyğun qurulması, alimlərə, ziyalılara dövlət qayğısının artırılması istiqamətində böyük işlər görmüşdür. Təhsildə fundamental islahatların aparılması, elmi fəaliyyətin müxtəlif istiqamətlərinin stimullaşdırılması, yeni idarəçilik sistemində uyğun yeni elm ocaqlarının yaradılması məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Bu böyük şəxsiyyətin Azərbaycan elminə ən böyük töhfələrindən biri də Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması barədə tarixi qərarıdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 1999-cü il 3 yanvar tarixli fərmanı ilə yaradılmış Akademiya müstəqil Azərbaycanda demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanan mükəmməl, çevik və mütərəqqi dövlət idarəçilik sistemi formalaşdırmaq niyyətindən irəli gəlmişdir. Dövlət strukturları üçün savadlı, intellektual səviyyəli, müasir texnoloji yenilikləri dərinlən

mənimsəmiş kadrların hazırlanması ulu öndəri daim qayğılandırıran məsələlərdən olmuşdur. Akademiyanın yaradılması barədə müdrik qərar Heydər Əliyevin dövlət xidməti sisteminə bacarıqlı, zəkali, əxlaq və mənaviyyətə təmiz olan gənclərin cəlb olunması, bunun üçün onlara yüksək səviyyəli təhsilin verilməsi istəyi kimi də qiymətləndirilməlidir. Akademiya ötən müddət ərzində tam formalaşaraq fəaliyyət yürütmüş, Heydər Əliyev ideallarının, ideya-fəlsəfi baxışlarının, idarəçilik metodologiyasının ən müxtəlif elmi-nəzəri aspektlərinin öyrənilməsi, dövlət qulluğu üçün müasir tələbələrə cavab verən kadrların hazırlanması sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir. Akademiyanın çoxşaxəli fəaliyyətində xalqın ümummilli mənafeyi prioritet istiqamət təşkil edir və bu məram elmi fənlərin tədris proqramlarında geniş təbliğ edilir, bu istiqamətdə həmçinin fundamental elmi araşdırmalar aparılır.

Dövlət idarəçiliyi mexanizminin təkmilləşdirilməsi tədbirləri sırasında dövlət idarəetmə sahəsi üçün mütəxəssislər hazırlanması işinin müasir tələblərə uyğun qurulması, onların peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması, dövlət idarəçiliyi sahəsində elmi tədqiqatlar aparılmasının təşkili və həmin sahənin analitik-informasiya təminatının möhkəmləndirilməsi Akademiyanın qarşısında duran başlıca vəzifələrdəndir. Bu gün bütün idarəetmə səviyyələrində, o cümlədən dövlət idarəçiliyi sahəsində müasir idarəetmə təfəkkürünə malik ixtisaslı mütəxəssislərin yetişdirilməsi olduqca zəruridir. Ulu öndərimiz Heydər Əliyev bu zərurəti çox düzgün qiymətləndirdiyi üçün respublikada ilk dəfə olaraq belə bir fundamental elm-tədris ocağının formalaşmasına və fəaliyyətinə xüsusi diqqətlə yanaşmışdır. Bu gün tam bir mənalı olaraq demək olar ki, Akademiya heç bir təhsil müəssisəsinin - nə keçmiş partiya məktəbinin, nə keçmiş Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun varisi sayıla bilməz. Azərbaycan Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası bu günün vəzifələrini həll etməyə, sabahkı hədəflərə isə çatmağa qabil müasir, yeni təhsil və elm mərkəzidir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Dövlət İdarəçilik Akademiyasının qarşısında qoyduğu məsul vəzifələrdən biri də Akademiyanın tələbə və dinləyicilərinin tədris prosesini təlim-tərbiyə

prosesi ilə düzgün uyğunlaşdırmaqdır. Şübhəsiz, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi nəinki yüksək peşəkarlıq və zəkani, həmçinin, yüksək əxlaqi və mənəvi keyfiyyətləri, özünün vətənpərvərlik və Vətənə hədsiz sədaqəti ilə seçilən kadrların hazırlanması və tərbiyə olunmasını ehtiva edir. Bütün bunlarla yanaşı, Akademiya həm də milli ideologiyamızın formalaşması, genişləndirilib inkişaf etdirilməsi və təbliği sahəsində mühüm rol oynayır. Ümummilli liderimiz milli-mənəvi dəyərlərə sadıqlığını bütün fəaliyyəti boyu qoruyub saxlamış, dövlət idarəçiliyində bu meyarlara mühüm önəm vermişdir. Heydər Əliyevin bu mövzudakı çoxsaylı çıxışları gənc nəsil üçün nümunədir: "Biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizlə fəxr etməliyik. Bizim milli-mənəvi dəyərlərimiz əsrlər boyu xalqımızın həyatında, yaşayışında formalaşmışdır. Milli-mənəvi dəyərləri olmayan millət həqiqi xalq ola bilməz. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərinin ən əsası bizim müqəddəs kitabımız Qurani-Şərifdə öz əksini tapmışdır. Ancaq bununla belə, Azərbaycanın təfəkkürlü insanları, mütərəqqi insanlar, Azərbaycanın böyük şəxsiyyətləri, Azərbaycanın hörmətli siyasi və dövlət xadimləri, böyük elm, mədəniyyət xadimləri Azərbaycan xalqının milli-mənəvi dəyərlərini yaradıbdır. Biz bunların hamısı ilə fəxr etməliyik".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası yaradıldığı vaxtdan bugünədək daim ölkənin görkəmli dövlət xadimlərinin, hökumət üzvlərinin, rəhbər vəzifədə çalışan işçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar mütəmadi olaraq Akademiyada keçirilən müxtəlif tədbirlərdə, elmi-praktik konfrans və elmi sessiyalarda yaxından iştirak etmiş, müstəqil dövlətimiz üçün geniş məlumatlara malik, yeni təfəkkürlü kadrların yetişdirilməsində mühüm rol oynamışdır. Son beş il ərzində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, fəlsəfə elmləri doktoru professor Ramiz Mehdiyev, Humanitar Siyasət Şöbəsinin müdiri Fatma Abdullazadə, ictimai-siyasi şöbənin müdiri, tarix elmləri doktoru Əli Həsənov və digər görkəmli dövlət xadimləri Akademiyanın fəaliyyətini daim diqqət mərkəzində saxlamış, öz dəyərli məsləhət və tövsiyələri ilə onun işinə böyük kömək göstərmişlər.

Akademiyada fəaliyyət göstərən "Rəhbər kadrların ixtisasartırması və yenidən ixtisaslaşması" fakültəsinin işində bu illər ərzində respublikanın tanınmış dövlət xadimləri, nazirlər, Milli Məclisin deputatları, görkəmli alimlər yaxından iştirak etmiş, müxtəlif mövzularda mühazirələr oxumuş, kadrların ixtisasının artırılmasında öz bilik və təcrübələrini əsirgəməmişlər. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının və Milli Məclisin rəhbərliyi Akademiyanın müdavimləri, professor-müəllim heyəti qarşısında müxtəlif mövzularda çıxışlar etmişlər.

Son beş ildə Akademiyanın maddi-texniki bazasının möhkəmləndirilməsi, onun kompüterləşdirilməsi işi də uğurla başa çatdırılmışdır. İnzibati və tədris korpusu əsaslı təmir olunmuş, auditoriyalar lazımi avadanlıqlarla təchiz edilmiş, elmi və təhsil prosesi müasir tələblər əsasında təşkil edilmişdir. Hazırda Akademiyada təhsilin bakalavr, magistratura pillələrində, "Rəhbər kadrların ixtisasartırması və yenidən ixtisaslaşması" fakültəsində müxtəlif istiqamətlər üzrə ali təhsilli mütəxəssislər, aspirantura və doktorantura xətti ilə elmi kadrlar hazırlanır. Akademiyada "Kadrların ixtisasartırması və yenidən ixtisaslaşması", "Politologiya və siyasi idarəetmə", "İnzibati idarəetmə" fakültələri, "Dövlət qulluğu və kadr siyasəti", "Tarix", "Beynəlxalq münasibətlər və xarici siyasət", "Siyasi idarəetmə", "İnzibati idarəetmə", "Fəlsəfə və sosial psixologiya", "İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi", "Dövlət idarəetməsi və menecment", "Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları", "Dillər", "Dövlət idarəçiliyinin hüquqi təminatı" kafedraları fəaliyyət göstərir və bu kafedralarda müasir dövrün tələblərinə cavab verən ixtisaslı kadrlar yetişdirilir. Bundan başqa, Akademiyada "Heydər Əliyev Dövlət İdarəçilik Universiteti", "Geostrateji Araşdırmalar Mərkəzi", "Sorgu Sosial-siyasi Araşdırmalar Mərkəzi", Kompüter mərkəzi, "İnsan Hüquqları, Demokratiya və Sülh problemləri Mərkəzi" kimi elmi-tədqiqat mərkəzləri də yaradılmış və səmərəli fəaliyyət göstərirlər.

Dövlət İdarəçiliyi Akademiyasının yüksək ixtisaslı mütəxəssislərlə təmin olunmasına, təcrübəli professor-müəllim heyətinin formalaşmasına xüsusi qayğı ilə yanaşılır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin

qarşımızda qoyduğu əsas vəzifələrdən biri də məhz tədrisin və elmi tədqiqatların yeni təfəkkürlü, müasir elmi biliklərə malik, təhsilin və tədqiqatların qabaqcıl texnologiyalarını mənimsəmiş yüksək ixtisaslı elmi-pedaqoji kadrlarla təmin edilməsidir. Hazırda Akademiyanın elm və tədris sahələrində 28 elmlər doktoru, professor (o cümlədən bir nəfər AMEA-nın müxbir üzvü), 69 nəfər elmlər namizədi, dosent, bir sıra təcrübəli, yüksək ixtisaslı mütəxəssislər dərs deyir, genişmiqyaslı elmi-tədqiqat işləri aparırlar. Tədris prosesində ölkənin qabaqcıl ali məktəblərindən, ali qanunverici və icraedici orqanlardan məsul vəzifələrdə çalışan yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin cəlb olunmasına çalışır və buna nail oluruq.

Eyni zamanda, Akademiyanın özündə aspirantura, doktorantura yolu ilə elmi dərəcəsi olan kadr hazırlığını genişləndirir, layiq olanları elmi rütbə almağa təqdim edirik. Təkcə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, 1999-2003-cü illərdə Akademiya əməkdaşlarından 7 nəfəri professor, 30 nəfəri isə dosent elmi adı almağa layiq görülmüşlər. Dövlət İdarəçilik Akademiyasında tədrisin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə daim diqqət və qayğı göstərilir. Xarici ölkələrin müvafiq elm və tədris müəssisələri ilə, universitetlərlə kadr hazırlığı və təcrübə mübadiləsi sahəsində əlaqələrimiz günü-gündən genişlənir. Hazırda Akademiyanın Türkiyənin, Fransanın, Kanadanın, Litvanın və s. ölkələrin qabaqcıl ali təhsil müəssisələri ilə sıx əlaqələri vardır. Bir sıra ixtisaslar üzrə respublikamızda yüksək hazırlıqlı mütəxəssislər olmadığından, beynəlxalq elmi əməkdaşlığın bu sahədə də yaratdığı imkanlardan geniş istifadə edilir.

Akademiyada ulu öndər Heydər Əliyevin irsinin, bu böyük dövlət xadiminin, hakimiyyət ustasının zəngin dövlətçilik təcrübəsinin, idarəetmə fəlsəfəsinin öyrənilməsi və gənc nəsəyə oxşatılmasına da vacib məsələ kimi yanaşılır. Təsədüfi deyildir ki, Akademiyada "Heydər Əliyevin Dövlət idarəçilik təcrübəsi" ayrıca fənn kimi tədris olunur. Fəaliyyətdə olan "Heydər Əliyev və Dövlət İdarəçilik Universiteti" bu istiqamətdə ciddi araşdırmalar aparmaq, ulu öndərimizin həyatının şərəfli səhifələrini dolğun şəkildə açıb ictimaiyyətə göstərmək, onun zəngin

ideya-fəlsəfi dünyagörüşünə əsaslanan müasir dövlətçilik konsepsiyasını təbliğ etmək istiqamətində mühüm işlər görür.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin yadigarı olan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası dahi şəxsiyyətin ideallarına sadiqlik göstərərək, milli mənafeələr naminə yorulmadan, əzmlə çalışır və dövlət quruculuğu prosesinə öz layiqli töhfəsini verir. Bu gün tam əminliklə demək olar ki, Azərbaycanın progressiv inkişaf modeli kimi təsbitini tapmış Heydər Əliyevin dövlətçilik irsi şərəflə davam etdirilir. Ulu öndərimizin layiqli varisi, qısa müddət ərzində hər bir azərbaycanlının prezidenti olduğunu təsdiqləmiş cənab İlham Əliyevin əzmkar və qətiyyətli fəaliyyəti nailiyyətlərimizin daha geniş miqyaslı olacağına, eləcə də Heydər Əliyev ideyalarının əbədiyaşarlılığına tam zəmanət verir!

*"Azərbaycan" qəzeti,
5 may 2005-ci il.*

HEYDƏR ƏLİYEV VƏ DÖVLƏT İDARƏÇİLİK AKADEMİYASI

Müasir Azərbaycanda dövlət quruculuğunun, iqtisadi tərəqqinin, siyasi sabitliyin, ictimai şüurun son 35 ildən artıq bir dövrü əhatə edən mərhələsində özünü dünya siyasətinin görkəmli xadimlərindən biri kimi tanıdan Heydər Əliyevin adı tariximizə əbədi olaraq həkk olunmuşdur. Bu böyük şəxsiyyət bütün varlığı ilə sevdiyi Azərbaycanı, xalqımızı, onun dövlətçiliyinin tarixini çox çətin sınaq və imtahanlardan çıxarmışdır.

Heydər Əliyev yorulmaq bilmədən qətiyyətlə və böyük bacarıqla Azərbaycanın başının üstünü almış Vətəndaş müharibəsi alovlarını söndürdü, ölkədə baş alıb gedən qanunsuz silahlı dəstələrin ləğvinə, atəşkəsə nail oldu, nizami ordu yaratdı və gələcək həlledici hərbi çarpışmalara lazımınca hazırlaşmaq üçün şərait yaratdı. Son dərəcə ağır, pərakəndə halda olan qaçqın və məcburi köçkünlərimizin problemləri ilə məşğul oldu. Ermənistanla olan münaqişənin sülh yolu ilə nizamlanması işinə beynəlxalq təşkilatları cəlb etdi. Onun müdrik və uzaqgörən siyasətinin nəticəsi olan neft strategiyası Azərbaycanın iqtisadi dirçəlişinə, min bir əzab və ehtiyac içərisində yaşayan xalqın sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına əlverişli şərait yaratdı. Heydər Əliyevin nadir keyfiyyətləri - fitri istedadı, müdriklik və siyasi uzaqgörənliyi, vətənpərvərliyi, qətiyyəti, cəsarəti xalqımız və Vətənimiz üçün bu çətin və məsuliyyətli illərdə özünü daha aydın və daha bariz şəkildə göstərirdi. Hər kəsə məlum oldu ki, Heydər Əliyev kimi prezident olmaq çox müşkül işdir. O, dövlətçilik elmini öz əməli fəaliyyəti və nəzəri irsi ilə zənginləşdirdi. Azərbaycançılıq məfhumunun mahiyyətini elmi, nəzəri cəhətdən əsaslandırdı. Heydər Əliyev mükəmməl bir Əliyevçilik nəzəriyyəsini yaratmışdır.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan xalqı qarşısında xidmətlərinin əhəmiyyətini şərtləndirən çox mühüm amillərdən biri də onun elmə, təhsilə göstərdiyi qayğı idi. Heydər Əliyev həmişə müdrik siyasətini elmi prinsiplər üzərində quran və xalqın intellektual potensialına arxalanan bir dövlət xadimi idi. Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafını,

xalqımızın tərəqqisini elmdə görür və onun apardığı işlər dərin elmi əsaslara söykənirdi. Heydər Əliyev respublika üçün idarəçi kadrların hazırlanması işinə, bacarıqlı və yüksək keyfiyyətli kadr potensialının yaradılması işinə, çox böyük diqqət və qayğı göstərirdi.

Ümummilli liderimizin Azərbaycan elminə, təhsilinə, dövlət quruculuğu prosesinə ən böyük töhfələrindən biri də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasını yaratmasıdır. Heydər Əliyevin bu müdrik qərarı dövlət xidməti sistemində istedadlı, bacarıqlı, zəkali, əxlaq və mənafeviyyətə təmiz olan gənclərin cəlb olunması üçün onlara yüksək səviyyəli müasir təhsilin verilməsi istəyi ilə bağlı idi.

İndiki dövrdə cəmiyyətin demokratik prinsiplər əsasında idarə olunması üçün müasir təfəkkürlü kadrlar tələb olunur. Bu gün müxtəlif sahələr üzrə yeni üslubda işləməyi bacaran kadrlara böyük ehtiyac vardır. Odur ki, müstəqillik əldə edildikdən sonrakı illərdə ilk növbədə, keçmişdən qalmış kadr potensialı və onlardan səmərəli istifadə formaları müəyyənləşdirilməli və bununla yanaşı, yeni idarəçi mütəxəssis kadrların yetişdirilməsi üçün müvafiq proqramlar hazırlanması zəruri idi. Bundan ötrü, hər şeydən əvvəl, sabit inkişaf modeli yaratmaq tələb olunurdu. Dahi şəxsiyyət dönə-dönə qeyd edirdi ki, "Bizim vəzifəmiz, bizim borcumuz Azərbaycanın simasını dəyişməkdir, Azərbaycanı inkişaf etmiş, sivilizasiyalı, demokratik prinsiplə yaşayan bir dövlətə çevirməkdir. Azərbaycan vətəndaşlarını hüriyyət yolu ilə, azadlıq yolu ilə, demokratiya yolu təmin etməkdir. Biz bu yolun yolçusuyuq və bu yolla da gedəcəyik".

Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, müasir idarəçi hər hansı sahədə olursa olsun, ilk növbədə, yüksək peşəkarlıq qabiliyyətinə malik olmalı, idarəetmə mədəniyyətinə yüksəlməli, təşəbbüskar, iti təfəkkürlü, yeniliyə duyğu qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Təbiidir ki, müasir cəmiyyətimizin inkişafında, həyatımızın bu gün bütün sahələrinə nüfuz etmiş informasiyanın müstəsna rolu vardır. İdarəetmədə informasiyanın rolu xüsusilə böyükdür. Odur ki, müasir

mütəxəssislərin hazırlanmasında, respublikanın kadr potensialının artırılmasında, gənc kadrlarda informasiyaya həvəs və marağın oyadılması, formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi, idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsində informasiyadan düzgün istifadə etmək bacarığının aşılınması məsələləri müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Təbiidir ki, belə bir şəraitdə Dövlət İdarəçilik Akademiyasının informasiya bazasının möhkəmləndirilməsi məsələsi də müasir şəraitdə zərurətə çevrilir. Odur ki, belə bir şəraitdə, ilk növbədə, qabaqcıl informasiya texnologiyalarının öyrənilməsi və mənimsənilməsi ön plana çıxır. Bütün bunları nəzərə alaraq biz akademiya bu məsələlərə diqqəti artırırıq. Hər şeydən əvvəl, kompüter mərkəzinin işi yenidən quruldu. Dövlət idarəçiliyində informasiya texnologiyaları kafedrası yaradıldı. Keçmiş kompüter mərkəzinin yerləşdiyi bina əsaslı təmir edilib müasir üsluba salındı. Yeni kompüter sinifləri təşkil edildi. İndi Dövlət İdarəçilik Akademiyasında kompüterləşdirmə işi başa çatdırılmış və akademiya internet şəbəkəsinə qoşulmuşdur. Belə bir iş kitabxanada da görülmüş, orada da kompüterləşmə aparılmış və internetə qoşulmuşdur.

Bu gün idarəçi kadrların hazırlanması son dərəcə aktual, ümummilli bir problemdir. Belə ki, hazırda cəmiyyətin inkişafının qarşıya qoyduğu çoxşəxəli müxtəlif vəzifələrin müvəffəqiyyətlə həll edilməsi idarəçi kadrların hazırlıq səviyyəsindən çox-çox asılıdır. Çünki indiki zamanda hazırlanacaq kadrlar dövrün, zamanın tələblərinə uyğun olmalı, adi və ekstremal vəziyyətlərdə meydana çıxan məsələ və problemlərin həllinə yaradıcılıqla yanaşmaq və onları operativ həll etmək qabiliyyətinə malik olmalıdır. Digər tərəfdən, fikrimizcə, yeni idarəçi kadrlar idarəetmə psixologiyasına mükəmməl yiyələnəli, analitik təfəkkürə malik olmalı və müəyyən mənada onların özləri də psixoloq olmalıdırlar. Müasir idarəçi rəhbərlik etdiyi kollektiv üzvlərinin hər birinin mənafeyinə uyğun olan və olmayan problem və məsələləri duymaq qabiliyyətinə analik olmalıdır. Təbii ki, belə bir şəraitdə mənafeviyyətlə əlaqədar olan çoxlu problem qarşıya çıxır.

Müasir idarəçi bu problemləri görmək və həll etmək qabiliyyətinə

malik olmalıdır. Dövlət məmurunun mənəvi keyfiyyətləri məsələsi də son dərəcə vacib məsələdir. Əgər kadrların bəzilərinin şüurunda və psixologiyasında şəxsi və korporativ maraqlar üstünlük təşkil edərsə, idarəetmə işində əsil mənəviyyatdan söhbət gedə bilməz. Ümummilli liderimiz bizi Azərbaycan xalqının milli maraqlarını hər şeydən üstün tutmağa, milli-mənəvi dəyərlərimizi, əxlaqi dəyərlərimizi bütün istiqamətlərdə qoruyub saxlamağa çağırırdı. Məhz buna görə də idarəçilik elminin mahir bilicisi, hakimiyyət ustası kimi dünya miqyasında şöhrət tapmış və milli-mənəvi dəyərlərimizə son dərəcə bağlı olan ümummilli liderimiz Heydər Əliyev deyirdi ki, "... biz öz milli-mənəvi dəyərlərimizi, adət-ənənələrimizi, əxlaqi dəyərlərimizi bütün istiqamətlərdə qorumalıyıq, saxlamalıyıq və gənc nəsli əsrlər boyu böyük sınaqlardan keçmiş bu mənəvi, əxlaqi dəyərlər ruhunda tərbiyələndirməliyik".

Bütün bunlardan bir daha aydın olur ki, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin fərmanı ilə yaradılmış Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının fəayyətinin mahiyyəti və başlıca istiqamətləri müəyyənləşmişdir. Belə ki, İdarəçilik Akademiyası dövlətin kadr siyasətinin həyata keçirilməsi, dövlət idarəçiliyinin bütün səviyyələri üçün müasir idarəetmə metodlarını mənimsəmiş və idarəetmə təfəkkürünə malik kadrlar hazırlamaqla idarəetmə mədəniyyətinin dövlət quruculuğu prosesində bərqərar olmasında fəal iştirak etməlidir.

Şübhə yoxdur ki, bu vəzifələrə uyğun olaraq Dövlət İdarəçilik Akademiyası müstəqil Azərbaycan üçün idarəçi kadrların yeni, müasir təfəkkürlü ordusunun hazırlanması sahəsində böyük uğurlar əldə edəcəkdir. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyev deyirdi: "Əgər biz hamımız respublikanın qayğısı ilə yaşayırsaq, hər birimiz onu ağır vəziyyətdən çıxarmaq istəyiriksə, onda hərə öz sahəsində bütün imkanlarından istifadə edərək, var qüvvə ilə söz göstərərək, bütün bilik və təcrübəsini səfərbərliyə alaraq müəyyən bir iş görməlidir ki, ümumi işimiz irəliləsin". Dövlət məmurlarının, idarəçi kadrların hərtərəfli hazırlanması kimi mühüm işin öhdəsindən gəlmək üçün qarşıda hələ çox işlər durur. Biz Dövlət İdarəçilik Akademiyasının professor, müəllim və tələbələri,

müdavim və dinləyicilər bu böyük şəxsiyyətin, müdrik insanın məsləhət və tapşırıqlarına əməli işimizə cavab verməliyik. Çünki dövlətçiliyimizin möhkəmləndirilməsi, eyni zamanda Vətənə hədsiz sədaqəti ilə seçilən kadrların hazırlanması da bunu tələb edir. Belə ki, müasir tərzdə düşünən, yüksək səviyyəli mütəxəssislərin hazırlanması ilə yanaşı, akademiya cəmiyyətimizdə gedən sosial və ictimai-siyasi proseslərin elmi-nəzəri cəhətdən araşdırılması məsələlərinə dair əməli tövsiyələr hazırlanması istiqamətində də mühüm işlər aparılmalıdır.

Hazırda respublikamızda cəmiyyət həyatının müxtəlif sahələrində geniş islahatlar aparılır, o cümlədən dövlət idarəetmə sistemində də mühüm işlər görülür. Bu islahatları həyata keçirmək üçün demokratik ruhlu, istedadlı rəhbərlər qvardiyası yaratmaq tələb olunur. Unutmamalıyıq ki, böyük nailiyyətlərimizlə yanaşı bu gün keçid dövrü ilə əlaqədar cəmiyyətdə ciddi nöqsanlar, həll olunmamış çoxlu problemlər də var.

Çox təəssüf ki, bəzi kadrlar onlara tapşırılmış iş üçün məsuliyyət hissini itirir, göstərilən etimad və etibar doğrultmayaraq bəzən dövlətçiliyimizə zidd hərəkətlərə yol verirlər. İdarəçilik sistemi tədricən bu kadrlardan təmizlənir. "Dövlət qulluğu haqqında" Qanunun qəbul edilməsi, Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının yaradılması və onun yanında Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə üzrə Komissiyanın təşkili bu baxımdan mühüm əhəmiyyətə malikdir.

Hazırda dövlət idarəçiliyi sistemində yeni, bacarıqlı kadrlar cəlb olunur. Möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev daha çox xalqımızın intellektual potensialına, onun bacarıqlı gənc qüvvələrinə arxalanır. Biz bunu onun tələbə-gənclərə olan qayğısında daha aydın görürük. Belə ki, cənab Prezident şəxsən tələbə, magistr, aspirantların təqaüdlərini artırmışdır ki, bu da tələbələrin böyük sevincinə səbəb olmuş və çox böyük rəğbətlə qarşılanmışdır. Bununla yanaşı, keçən il Prezident

təqaüdünə layiq görülənlərin də təqaüdləri artırılmışdır. Ötən il ali məktəblərə qəbul olanlarından Prezident təqaüdünə layiq görülmüş yüz nəfərin içərisindən 11 nəfəri Dövlət İdarəçilik Akademiyasının payına düşüb. Gənclər Prezidentin bu diqqət və qayğısını, gördüyü işləri yüksək qiymətləndirirlər. Bu böyük qayğıya layiq olmaq üçün gənclərimiz Heydər Əliyev irsini, onun idarəçilik məharətini, bu böyük dövlət və siyasət adamının idarəçilik təcrübəsini öyrənməlidirlər. Biz xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlət quruculuğunu, dövlətçilik sahəsində mühüm xidmətlərindən biri olan Dövlət İdarəçilik Akademiyasını sevir, bu gün onun nailiyyətləri ilə fəxr edirik.

Dövlət İdarəçilik Akademiyası öz fəaliyyəti dövründə milli dövlətimizə, dövlətçiliyimizə, Heydər Əliyev siyasi kursuna sadıq bir elm və təhsil mərkəzi olmuş və inanırıq ki, bundan sonra da olacaqdır.

Heydər Əliyev həmişə birləşdiricilik missiyasından çıxış edib. Onun qismətinə Azərbaycan xalqını birləşdirmək, bütövləşdirmək, gücləndirmək missiyası yazılmışdır. Bu, indi də belədir. Hələ sağlığında xalqın qəlbində özünə əbədi abidə ucaltmış Heydər Əliyevin Dövlət İdarəçilik Akademiyasında büstünün açılış mərasimi də hamımızı bir yerə toplamış, bizi bir daha bütövləşdirmişdir.

Böyük öndər, xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin fərmanı ilə yaradılmış Dövlət İdarəçilik Akademiyasında onun büstünün qoyulması akademiyanın qısa tarixinin ən şərəfli, ən fərəhli və ən unudulmaz bir günü idi. İllər, onillər keçəcək, Heydər Əliyevin büstünün qoyulduğu bu binada - ali təhsil ocağında çox fərəhli, əhəmiyyətli işlər görülmək, mühüm hadisələr olacaqdır. Ancaq 2005-ci ilin 30 aprel günü bu tarixi binada Heydər Əliyevin büstünün açılış günü yaddaşımızda həmişəlik qalacaqdır. Bu tarixi günün iştirakçısı olmağımızdan hər birimiz fəxr edir və çox böyük qürur hissi keçiririk.

Heydər Əliyev XX əsrdə Azərbaycan xalqının yetişdirdiyi çox görkəmli sima, dövlət idarəçiliyi sahəsində son dərəcə böyük görkəmli və təcrübəli siyasət adamı, dövlət xadimi idi. Heydər Əliyev Azərbaycanımızın, dövlətimizin tarixində həmişəlik qalacaq və həmişə anılacaq bir şəxsiyyətdir. Onun zəngin dövlətçilik təcrübəsi bu gün bütün dünyada etiraf olunur və hörmətlə qarşılanır, yüksək qiymətləndirilir. Belə şəxsiyyətlər dünyada çox azdır.

XX əsr çox böyük şəxsiyyətlər yetişdirmişdir. Heydər Əliyev bunların arasında sayılıb, seçilib, xüsusi yeri olan bir şəxsiyyət idi. Xalqını, dövlətini böyük xalqların, böyük dövlətlərin cərgəsinə çıxaran bir şəxsiyyət idi. Bu, onun böyüklüyü, dahiliyi idi. Heydər Əliyev artıq öz sağlığında tarixə düşmüş şəxsiyyətdir. O, hələ sağlığında xalqımızın qəlbində özünə abidə ucaltmış bir şəxsiyyətdir. Bu gün xalq öz böyük rəhbərinə olan istək və məhəbbətini bu daş heykəllərə köçürür. Bu gün bunlar bizim yeganə təsəllimizdir. Heydər Əliyevin xatirəsi qədirbilən xalqımızın qəlbində həmişə yaşayacaqdır.

Tanrı onu bizlərə böyük xilaskar kimi göndərmişdi. O, Azərbaycan xalqı qarşısında göstərdiyi xidmətlərlə yanaşı, həm də öz siyasi missiyasına layiqli xalq yetişdirdi və bütün bunlardan sonra Tanrı dərğahına qovuşdu.

Heydər Əliyev dühasının hüdudları ancaq Azərbaycanla məhdudlaşmır. O, bütövlükdə Türk dünyasının böyük dövlət xadimi idi. O, cəmiyyətimizdə müasir dövrdəki dövlətçiliyin yeni topologiyasının əsasını qoyanlardan biri idi.

Heydər Əliyev öz adını Azərbaycanla, Azərbaycan xalqı ilə, gördüyü böyük işlərlə əbədi bağlamışdır. Ona görə də, Heydər Əliyevin adı Azərbaycan tarixinə əbədi həkk olunmuşdur. İllər, on illər keçəcək, yeni nəsillər gələcək, onlar Heydər Əliyevi gördüyü işlərə görə sevecək və

minnətdarlıqla yad edəcəklər. Qədirbilən xalqımız Heydər Əliyevin adını nəsillərdən-nəsillərə ötürəcək və əbədi yaşadacaq. Heydər Əliyev dövlət idarəçiliyi sahəsində elmi-nəzəri irs yaratmışdır. Onun dövlətçilik təcrübəsi böyük bir xəzinədir. Biz onu araşdırmalı və daim öyrənməliyik. Hesab edirəm ki, onun yaratdığı Dövlət idarəçilik Akademiyası bu sahədə mühüm rol oynamalıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin yadigarı olan Dövlət İdarəçilik Akademiyası dahi şəxsiyyətin ideallarına sadıqlıq göstərərək, milli menafələr və dövlət quruculuğu prosesinə öz layiqli töhfəsini verir, Akademiyada Heydər Əliyevin irsini, bu böyük dövlət xadiminin, hakimiyyət ustasının zəngin dövlətçilik təcrübəsinin, idarəetmə fəlsəfəsinin öyrənilməsi və gənc nəsə əxz edilməsinə də vacib məsələ kimi yanaşırıq. Təsədüfi deyildir ki, akademiya "Heydər Əliyevin dövlət idarəçilik təcrübəsi" ayrıca fənn kimi tədris olunur. Fəaliyyətdə olan "Heydər Əliyev və Dövlət İdarəçilik Universiteti" onun yaratdığı dövlətçilik konsepsiyasını təbliğ etmək istiqamətində mühüm fəaliyyət göstərir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası yaradıldığı vaxtdan bu günədək daim ölkənin görkəmli dövlət xadimlərinin, hökumət üzvlərinin, rəhbər vəzifədə çalışan işçilərin diqqət mərkəzində olmuşdur. Onlar mütəmadi olaraq akademiya keçirilən müxtəlif tədbirlərdə, elmi-praktik konfrans və elmi sessiyalarda yaxından iştirak etmiş, müstəqil dövlətimiz üçün geniş məlumatla malik yeni tefəkkürlü kadrların yetişdirilməsində mühüm rol oynamışlar.

Akademiya rəhbər kadrların ixtisasartırması və yenidən ixtisaslaşması işində bu illər ərzində respublikanın tanınmış dövlət xadimləri, nazirlər, Milli Məclisin deputatları, görkəmli alimlər yaxından iştirak etmiş, müxtəlif mövzularda mühazirələr oxumuş, kadrların ixtisasının artırılmasında öz bilik və təcrübələrini əsirgəməmişlər.

Bu illər ərzində biz daim ulu öndərin tapşırıqlarını layiqincə yerinə yetirməyə çalışmışıq. Biz akademiya həmişə Heydər Əliyevin yolunu gözləyirdik. Onunla görüşü sevgi, böyük maraq və intizarla gözləyirdik. Bu görüşə, demək olar ki, hər gün hazırlaşırıq. Ona bu akademiyanın yaradılması üçün öz təşəkkür və minnətdarlığımızı bildirmək istəyirdik. Biz daim çalışacağıq ki, onun yaratdığı bu elm - tədris ocağının işi, fəaliyyəti bu dahi insanın arzu və istəklərinə layiq olsun.

Bu gün Heydər Əliyev cismən bizim aramızda olmadığı bir zamanda biz onun ideyaları ətrafında, Heydər Əliyev siyasətini başa düşən, onu qiymətləndirən adamlar sırasında birləşməliyik. Onun siyasətinin layiqli davamçısı hörmətli Prezidentimiz cənab İlham Əliyevin ətrafında birləşməliyik. Heydər Əliyevin adı ilə, onun işləri ilə ruhlanaraq müstəqil Azərbaycanı daim irəli aparmalıyıq.

*"Xalq qəzeti",
12 may 2005-ci il.*

**ÜMUMMİLLİ LİDER HEYDƏR ƏLİYEVİN
ANADAN OLMASININ 82-Cİ İLDÖNÜMÜNƏ HƏSR OLUNMUŞ
ELMİ PRAKTİK KONFRANSDA ÇIXIŞ**

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Əziz və hörmətli qonaqlarımız!

Hamınızı salamlayır və xoş gəlmisiniz deyirəm. Bu gün böyük öndər, xalqımızın Ümummili lideri Heydər Əliyevin anadan olmasının 82-ci ildönümü münasibətilə bura toplaşmışıq. İstərdim ulu öndərin xatirəsini bir dəqiqəlik sükutla yad edək. Çox sağ olun, əyləşin.

* * *

Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Heydər Əliyevin anadan olmasının 82-ci ildönümü ilə əlaqədar silsilə tədbirlərimiz davam edir. Bildiyiniz kimi bizim bu gözəl Akademiya Heydər Əliyevin fərmanı, qayğısı ilə yaradılmışdır. Mayın 4-də Akademiyada "Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu və dövlət idarəçiliyi strategiyasının həyata keçirilməsində yeni mərhələ" mövzusunda elmi sessiya mayın 7-də Akademiyanın Tələbə Elmi Cəmiyyəti tərəfindən tələbələrimizin Heydər Əliyevin dövlətçilik irsinə olan marağı ilə əlaqədar "Heydər Əliyevin Dövlət idarəçilik təcrübəsi bütün zamanlar üçün əhəmiyyətlidir" mövzusunda dəyirmi masa keçirilib. Eyni zamanda Akademiyanın özfəaliyyət dərnəyinin üzvlərinin, respublikamızın görkəmli tanınmış müğənnilərinin və incəsənət xadimlərinin iştirakı ilə Heydər Əliyev tematikasına həsr olunmuş böyük konsert - bədii hissə oldu. Və bu gün də biz bu konfransı keçiririk. Bu konfrans isə "Heydər Əliyev iqtisadi dinamizm: problemlər və perspektivlər" mövzusunda həsr olunmuş elmi-praktiki konfransdır. Bu konfransı biz Milli Məclisin İqtisadi Siyasət Daimi komissiyası ilə birgə

təşkil etmişik. Bu mövzu ilə əlaqədar bir sıra nazirliklərin rəhbərlərini dəvət etmişik. İqtisadiyyatın bütün aspektləri ilə əlaqədar geniş müzakirə olacaq. İcazə verin hörmətli nazirlərimiz təklifimizi qəbul edərək konfransımızda çıxış edəcəklərinə görə onlara əvvəlcədən sizin adınızdan və öz adımdan təşəkkürümü bildirir, konfransımızı açıq olan edirəm.

* * *

İqtisadiyyat hər bir millətin, hər bir dövlətin həyatında çox böyük əhəmiyyət kəsb edən sahədir. Onu da deyim ki, həm də çox çətin, mürəkkəb sahədir. Bizim kimi yenidən müstəqillik qazanmış respublika üçün olduqca vacib və əhəmiyyətlidir. Dövlətin fəaliyyətində bütün sahələr əhəmiyyətlidir. Bu sahələrin hamısının dövlətin gələcəyində böyük rolu var. İqtisadiyyatı möhkəm olmayan dövlət beynəlxalq aləmdə gur səsə danışa bilməz, kifayət qədər səmərəli xarici siyasət apara

bilməz. İqtisadiyyatı möhkəm olmayan dövlətin qorxusu, təhlükəsi həmişə böyükdü. Bu son dərəcə ağır sahədir. Və ona görə də bizim Ümummili liderimiz Heydər Əliyevin hakimiyyətə qayıdışından sonra bu sahəyə xüsusi diqqət yetirildi və Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyası hazırlandı. Onun hazırladığı bu strategiyanın uğurlarını biz indi cəmiyyət həyatının bütün sahələrində görürük. Onun uğurlarındakı, ən əsas amillərdən biri də budur ki, bizim iqtisadi təhlükəsizlik məsələmiz demək olar ki, müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. Azərbaycan məhz Heydər Əliyevin hazırladığı bu strategiyanın səmərəsi nəticəsində müvəffəqiyyət qazanmışdır. Əlbəttə, bugün cəmiyyətimizdə hələ həll olunmuş məsələlər çoxdur. İqtisadiyyatımızda hələ keçilməmiş mərhələlər, nöqsanlar çoxdur. Kim güman edir ki, 10-15 ilə bu problemləri həll etmək olar, bu çox yanlışdır. Bu gün Azərbaycan bu

sahədə çox müvəffəqiyyətlə irəliləyir.

Bu gün dünyada çox böyük qloballaşma prosesi gedir. Və bu cəmiyyət həyatının bütün sahələrində, dünyanın iqtisadiyyatına təsir edir. Bu qloballaşma prosesində milli mənafeələr gözlənilməlidir. Eyni zamanda biz görək dünyaya iqtisadi qoşulma olunaq. Və bu da keçilməzdir. Yəni milli mənafeələr gözlənilməklə Azərbaycan bugünkü müasir dünyaya iqtisadi qoşulma olunmalıdır. Bu da bizim inkişaf strategiyamızda çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

İqtisadi inkişafın əsas təminatını təşkil edən amillərdən biri bu gün sahibkarlığın inkişaf etdirilməsidir. Bu çox vacib məsələdir. Və gördüyünüz kimi cənab Prezident İlham Əliyev bu gün bu sahədə böyük işlər görür və tez-tez sahibkarlarla görüşür. Ona görə də Milli Sahibkarlığa Kömək Fondu yaradılmışdır. Sahibkarlığa böyük vəsait qoyulur və bu vəsait durmadan artır. Bu sahibkarlığa kömək üçündür. Bu da gələcəkdə sahibkarlığın inkişafı üçün çox əhəmiyyətlidir. Dövlət bu məsələni idarə etməlidir. Heç də bugünkü gün həyatın tələbi bu məsələnin dövlətin nəzarətindən kənarda qalması demək deyil. Bunlar özəl sektorla dövlətin təmasıdır. Dövlət bu məsələlərə dair aparıcı rol oynayır. Bu gün çox vacib problemlərdən biri, cənab Prezident İlham Əliyevin müəyyən etdiyi, qarşıdakı illər üçün həllini vacib saydığı məsələlərdən biri də əhəlinin işlə təmin edilməsidir. Çünki bu gün işsizlik problemi yaranmışdır. Cənab Prezident bu yaxınlarda çıxışında qeyd etdi ki, yoxsulluğun səviyyəsinin aşağı salınması çox vacib məsələlərdən biridir. Və qeyd etdi ki, Azərbaycanda yoxsulluq həddi getdikcə ləğv olunmalıdır. Yəni bu proses gedir, bu proses inkişafdadır.

Qarşıdakı beş il üçün cənab prezidentin göstərişi əsasında 600 min iş yeri açılmalıdır. Bu da uğurla həyata keçirilir. Artıq Azərbaycanda xeyli işsizlər işlə təmin olunub. Və təsadüfi deyildir ki, indi pensyalar,

məvaciblər artır. Bu istiqamətdə cənab Prezident neçə-neçə fərmanlar imzalayıb. Bunlar hamısı əhalinin rifahının yaxşılaşdırılması üçün vacibdir.

Sosial siyasətin inkişaf məsələləri çox böyük diqqət tələb edən məsələdir. Amma bugünkü qloballaşan dünya bu məsələlərə bizim elmi münasibətimizi gözləyir. Elmi yanaşma ilə bu məsələnin həllinə nail olmaq olar. Və təsadüfi deyildir ki, bugünkü konfransın işində Azərbaycan iqtisadiyyatının aparıcı qüvvələri, yəni bu işi təşkil edən insanlar burada iştirak edir. Bu istiqamətdə onlar çox böyük praktik olmaqla yanaşı, həm də elə bir növ nəzəriyyəçidirlər. Və bu gün konfransımızda mühüm məruzələrlə çıxış edəcək malyə naziri də Əvəz Ələkbərovu, Vergilər naziri Fazil Məmmədovu, Qiymətli Kağızlar Komitəsinin sədri Heydər Babayevi, Milli Bankın sədri Elman Rustəmovu, Milli Məclsin iqtisadi siyasət daimi komissiyasının sədri Səttar Səfərovu təkcə praktik kimi təqdim etmək düzgün olmazdı. Çünki bu praktika nəzəriyyəyə və elmi dəyərlərə əsaslanır. Bugünkü konfransda dinləyəcəyiniz məruzələr hər biriniz üçün çox maraqlı olacaq. Ona görə də icazə verin bununla mən bu konfransdakı giriş sözümü bitirirəm və sözü qonaqlarımıza verim.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
13 may 2005-ci il.*

"HEYDƏR ƏLİYEV MƏNİM HƏYATIMDA" KİTABININ TƏQDİMAT MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli toplantı iştirakçıları!

Bu günkü təqdimat mərasimi əlamətdar bir hadisə ərəfəsində ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin qayıdış günü ərəfəsinə təsadüf edir. Heydər Əliyevin yenidən ikinci dəfə hakimiyyətə qayıdışı Azərbaycanın, bütün xalqımızın həyatında çox böyük rol oynamışdır. Odur ki, bu hadisənin kitabın adı ilə, yəni "Heydər Əliyev mənim həyatımda" kitabı ilə üzvü surətdə əlaqədardır. Çünki Heydər Əliyev hər birimizin, çox-çox adamların həyatında böyük rol oynamış, yüksəlişinə, inkişafına səbəb olmuşdur.

Bizim çox hörmətli, nüfuzlu və sevimli "Azərbaycan" qəzetinin hazırladığı və Azərbaycan ictimaiyyətinə təqdim etdiyi "Heydər Əliyev mənim həyatımda" adlı kitab son dərəcə maraqlı, qiymətli və əhəmiyyətli olmaqla bərabər, Əliyevşünaslıq elminə də mühüm bir töhvədir.

Xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyevin 35 illik fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə dair son illər müxtəlif səviyyələrdə çoxlu kitablar yazılmış və çap olunmuşdur. Bu elə bir mövzudur ki, ona gələcəkdə də çox müraciət olunacaq və şübhəsiz ki, daha səmərəli əsərlər yazılacaqdır. Lakin bir şey aydındır ki, indiki kitablar gələcək əsərlər üçün çox əhəmiyyətli bir mənbə, faktiki baza olacaqdır.

Bu baxımdan indi təqdimatına topladığımız kitabın əhəmiyyəti olduqca böyük və əhəmiyyətlidir. Bu Əliyevşünaslığı öyrənməkdə yeni bir istiqamətdir. Bu istiqamətdəki işlər davam etdirilməlidir.

Bu kitab bugünkü günün tələbatından irəli gələn və bu tələbatı müasir səviyyədə cavab verən bir kitabdır. Şübhə etmirəm ki, "Heydər Əliyev dünyanın gözü ilə" kitabından sonra belə bir dəyərli kitab hazırlamış "Azərbaycan" qəzetinin redaksiyası bu yeni istiqamətdəki işlərini davam etdirəcəkdir. Çünki Heydər Əliyev daim xalq arasında olmuş bir şəxsiyyət idi. O, böyük idarəçilik məharətinə, təşkilatçılıq

qabiliyyətinə malik uzaqgörən siyasətçi, işdə tələbkar, zəhmli bir rəhbər olmaqla bərabər, həm də xalq arasında çox sadə, mehriban, qayğıkeş, adi insanlarla görüşməyi, söhbət etməyi xoşlayan, sevən bir insan idi, əsl xalq adamı idi.

Heydər Əliyevi tam, hərtərəfli kamil bir şəxsiyyət kimi göstərmək üçün onun bu insani keyfiyyətlərini minlər, on minlər, yüz minlər, milyonlarla ihsanların həyatında, talelərində yüksəliş və inkişaflarında oynadığı rolu da açıb göstərmək çox vacib və şərəfli işdir. Rəhbərin vaxtilə təmasda olmuş, görüşmüş bu insanları axtarıb tapmaq və xatirələrini toplamaq lazımdır. Gələcək üçün bunlar çox qiymətli, faktiki material ola bilər.

Kitabın uğurlu və belə maraqlı alınmasında uzun illər böyük öndərlə birlikdə çalışmış görkəmli filosof, professor Ramiz Mehdiyevin məsləhətləri, xarici səfərlərdə dəfələrlə Heydər Əliyevi müşayət etmiş professor Əli Həsənovun redaktor olması da mühüm rol oynamışdır.

Kitabın ərsəyə gəlməsində çox böyük əmək sərf etmiş hörmətli millət vəkili, "Azərbaycan" qəzetinin redaktoru Bəxtiyar müəllim Sadıqovu, tərtibçi, gənc, istedadlı jurnalist İxtiyar Hüseynlini və "Azərbaycan" qəzetinin bütün əməkdaşlarını təbrik edirəm.

Sağ olun.

*"Gülüstan" sarayı ,
14 iyun 2005-ci il.*

"ГЕЙДАР АЛИЕВ - ЖИЗНЬ ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫХ ЛЮДЕЙ" KİTABININ TƏQDİMAT MƏRASİMİNDƏ ÇIXIŞ

Hörmətli toplantı iştirakçıları!

Bu gün Atatürk mərkəzində Moskvanın məşhur "Молодая гвардия" nəşriyyatı tərəfindən nəşr olunmuş "Гейдар Алиев - жизнь замечательных людей" kitabının təqdimat mərasiminin keçirilməsi çox xoş təsir bağışlayan əlamətdar bir hadisədir. Bu müzakirə Atatürk mərkəzində Heydər Əliyevlə əlaqədar keçirilən ilk kitabın təqdimatı deyildir. Bu onu göstərir ki, mərkəz Atatürk ilə Heydər Əliyevi birlikdə öyrənmək və təbliğ etmək işinə mühüm əhəmiyyət verir. Bu çox düzgün və yaxşı bir işdir.

Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyevlə əlaqədar olan mövzu artıq xeyli vaxtdır ki, Azərbaycan ictimaiyyətinin diqqət mərkəzindədir. Məhz buna görə də, bu mövzu ilə əlaqədar Azərbaycanda müxtəlif səviyyələrdə çoxlu kitablar yazılmış və çap olunmuşdur. Bunların içərisində tədqiqat xarakterli, dərin elmi-nəzəri, fəlsəfi təhlil xarakteri daşıyan xeyli əsərlər də vardır. Heç şübhə yoxdur ki, bu xarakterli gələcəkdə daha yeni sanballı, konkret faktlara, dəlillərə əsaslanacaq əsərlər yazılacaqdır.

Bununla belə qeyd etmək istərdim ki, Heydər Əliyev mövzusu öz maraq, geniş məzmun və mahiyyətinə görə artıq xeyli vaxtdır ki, Azərbaycan ictimai fikri çərçivəsindən kənara çıxaraq beynəlxalq miqyasda diqqəti cəlb edən, maraq doğuran bir mövzuya çevrilir.

Görkəmli dövlət xadimləri, beynəlxalq aləmdə yaxşı tanınan jurnalistlərin, yazıçı və incəsənət xadimlərinin bu mövzuya tez-tez müraciət etmələri bunu aydın göstərir.

Bu gün təqdimatına topladığımız "Жизнь замечательных людей" kitabı da bunu aydın göstərir.

Bu kitab Heydər Əliyev haqqında indiyədək yazılmış kitablar içərisində öz xüsusiyyəti, özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Burada həm

bədiilik var, publisistika var, həm tarixilik, tədqiqat var, həm də təsvirçilik var. Belə ki, kitabda oxucu Heydər Əliyev haqqında, onun anadan olduğu vaxtdan ta vəfatına qədərki fəaliyyətinin bütün mərhələləri haqqında tam, mükəmməl bir məlumat alır. Heydər Əliyevi hərtərəfli bir şəxsiyyət olaraq öyrənərək kitabdan ayrılır.

İkincisi qeyd etmək istədim ki, kitabın quruluşu, onun strukturu çox düzgün düşünülmüşdür. Fəsilərin adları, məzmunu çox dəqiq düşünülmüşdür. Belə ki, 13 fəslin adı çox düzgün və çox uğurlu seçilmişdir.

Üçüncüsü, kitab Heydər Əliyevlə əlaqədar olan bir çox yeni faktlar və dəlillər, oxucuya məlum olmayan faktiki materialla zəngindir. Müəlliflər müxtəlif mənbələrdən qəzet, jurnal və arxiv materiallarından xeyli maraqlı və dəyərli faktiki material toplamış və ümumiləşdirmişlər.

Dördüncüsü, kitabda Heydər Əliyev zəhmətlə böyüyüb başa çatan, illər keçdikcə yetişib püxtələşən, öz böyük fitri istedad və bacarığı ilə görkəmli dövlət xadimi, böyük siyasət adamı, dünyanın dahi şəxsiyyətləri səviyyəsinə çatmış bir insan kimi təsvir olunmaqla yanaşı, həm də sadə, mehriban, qayğıkeş insan, ailəsinə, xalqına bağlı bir insan kimi təsvir olunur və oxucunun qəlbində bu kitab nadir şəxsiyyətə çox böyük hörmət və ehtiram, məhəbbət yaradır.

Həyəət bu kitab Heydər Əliyevin doğum günü, çox qiymətli bayramımız, qayıdış, qurtuluş günü ərəfəsində böyük öndərin xatirəsinə çox qiymətli bir hədiyyədir. Kitab bu gün böyük rəhbərə xalqın məhəbbətlə ucaltdığı heykəllər qədər qiymətli bir abidədir.

Mən müəllifləri bu uğurlu işlərinə görə təbrik edirəm.

Sağ olun!

*“Atatürk mərkəzi”,
18 iyun 2005-ci il.*

XALQA XİDMƏT NÜMUNƏSİ

İlham Əliyevin uğurlu prezidentlik fəaliyyəti ona olan ümummilli etimadı daha da möhkəmləndirir

Zaman bizi Azərbaycan tarixinin yeni bir inkişaf mərhələsinin canlı şahidlərinə çevirmişdir. Əsası xalqımızın ümummilli lideri Heydər Əliyev tərəfindən qoyulan və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilən inkişaf strategiyası Azərbaycan cəmiyyətinin həyatında hər gün yeni bir nailiyyətlə yadda qalır.

Əməli iş - real nəticə

Yaşadığımız tarixi dövr həyatın bütün sahələrində əldə edilən inkişaf göstəricilərinə görə tam istisnasız olaraq çağdaş Azərbaycan tarixinin

intibah dövrü kimi səciyyələndirilməlidir. Eyni mərhələni Azərbaycan Respublikası hələ SSRİ tərkibində ikən cənab Heydər Əliyevin dövlətə birinci rəhbərliyi illərində də yaşamış, lakin 80-ci illərin sonlarından baş verən siyasi-iqtisadi təlatümlər, qısa müddət ərzində ölkə rəhbərliyində ardıcıl olaraq bir-birini əvəzləyən səriştəsiz simaların Heydər Əliyev siyasi kursundan sapınmaları respublikamızın yüksəliş tempini dayandırmış, Azərbaycan bir dövlət kimi məhvolma təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Yalnız böyük öndərimizin xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra Azərbaycanı bu təhlükədən xilas etmək mümkün oldu və ölkəmizin 80-ci illərin sonlarında yarıda dayanmış inkişaf epoxasına yenidən qayıdışını da faktiki olaraq məhz Heydər Əliyevin hakimiyyətə dönüşü şərtləndirdi.

Təxminən 10 illik müddət tarixin hüdudsuz ənginliklərində o qədər də böyük zaman məsafəsi deyil. Xüsusilə bütövlükdə konkret dövlətin tarixinin bir hissəsi kimi nəzərdən keçirilərkən bu vaxtın əhatəsi daha da kiçilir. Dövlətlərin inkişaf yoluna qədəm qoyması üçün bəzən heç yüzillərin ardıcıl mübarizələri də kifayət deyil. Amma Heydər Əliyev dühasının qüdrəti də elə onda idi ki, bu qədər qısa müddət ərzində o, Azərbaycanı nəinki böhrandan, vətəndaş müharibəsi, parçalanma təhlükəsindən xilas etdi, eyni zamanda müstəqil dövlətimizi aydın bir inkişaf yoluna doğru istiqamətləndirərək bu yolda ən böyük nailiyyətlərin müəllifi oldu.

Bu illər ərzində Azərbaycanda hüquqi dövlət quruculuğu, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması istiqamətində mühüm işlər görülmüş, Azərbaycan cəmiyyəti illərlə can atdığı demokratiya nemətinə qovuşmuşdur. Fikir müxtəlifliyi, insanların öz rəyini sivil qaydalar əsasında ifadə etməsinə yaradılan şərait, sərbəst seçim imkanları, sənətmə azadlığı bu gün Azərbaycanda xoş həyat reallıqlarıdır. Ölkəmiz bu gün dünyanın mütərəqqi dəyərlərini əxz edərək öz həyatına gətirir. Ötən illər ərzində ən müxtəlif sahələr üzrə aparılan islahatlar, atılan

məqsədyönlü addımlar, Avropa və dünya strukturlarına inteqrasiya hesabına Azərbaycan Avropanın bir hissəsinə çevrilərək öz gələcəyini güclü bir Avropa dövləti kimi qurmaqdadır.

Azərbaycanın tarazlı inkişafı, vətəndaşlarımızın maddi-rifahının təmin olunması üçün ölkədə, ələlxüsus regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılması, sosial-iqtisadi infrastrukturun müasirləşməsi, yoxsulluğun aradan qaldırılması bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin apardığı siyasətin əsas leytmotivinə çevrilmişdir. İmzalanmış dövlət proqramları, verilən fərman və sərəncamlar bu məqsədə xidmət edir. Artıq Azərbaycanın hər bir vətəndaşı cənab İlham Əliyevin apardığı siyasətin uğurlarını öz həyatında hiss etməkdə və yüksək dəyərləndirməkdədir.

2003-cü ildə keçirilən prezident seçkiləri ərəfəsində 2008-ci ilə qədər ölkədə 600 min yeni iş yerinin açılacağını bəyan edən İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə seçkilərdən sonra bu sahədə əldə edilən irəliləyişlər göstərdi ki, bir çoxlarına inanılmaz görünənləri belə reallığa çevirmək üçün dövlət başçısının sadəcə vətənpərvər olması, öz xalqını sevməsi və xalqına xidmət etməsi kifayətdir. cənab Prezidentin məlum bəyanatının necə yüksək intensivlik, böyük coşqu ilə reallığa çevrilməsi prosesi gözümüzün qarşısında baş verir. 2008-ci ilədək yaradılması nəzərdə tutulan 600 min iş yerindən, son statistikaya görə, 280 minə qədər açılmışdır. Bu, təkcə indiyədək 280 min Azərbaycan vətəndaşının hansısa müəssisədə çalışaraq özünün, ailəsinin dolanışığını təmin etməsi deyil. Bu, həm də Azərbaycanın son illərə qədər mərkəzoqaçma - miqrasiya problemi ilə üzləşib tədricən boşalan əyalətlərində yenidən həyatın canlanması, insanların sabaha inamının artması, öz dövlətinə etibarının yüksəlməsi, işsizlik probleminin illər öncə cəmiyyətimizdə yaratdığı ümumi mənəvi düşkünlüyün ortadan götürülməsi deməkdir.

İqtisadi inkişaf və sosial rifah dövrü

Bu siyasətin vətəndaşların həyatına təsirini, insanların yaşayış səviyyəsini öyrənmək, onların problemlərini dinləyərək bu problemləri dərhal aradan qaldırmaq, yerlərdə həyata keçirilən kadr islahatlarının nəticələrini araşdırmaq üçün Prezidentin regionlara səfərləri mütəmadi xarakter almışdır. İnsanlarla birbaşa ünsiyyət, onların qayğılarına diqqət yetirmək Prezident İlham Əliyevin iş üslubudur. O, xalqa xidməti özünə ən ali məqsəd, vəzifə kimi müəyyənləşdirmişdir: "İqtisadi inkişaf, sosial sahəyə diqqət, pensiyaların, maaşların, müavinətlərin artırılması, iqtisadi potensialın güclənməsi, ordunun güclənməsi, xarici siyasətdə qəti mövqeyimiz Azərbaycanın bölgədəki mövqelərinin möhkəmlənməsi, Azərbaycanın dünya birliyində özünə daha möhkəm yer tutması üçün çalışırıq. Mən Prezident kimi öz vəzifəmi bunda görürəm. Xalqa xidmətdə görürəm. Bütün məmurlardan, vəzifəli şəxslərdən, o cümlədən icra hakimiyyəti başçılarından da tələbim bundan ibarətdir. Biz xalqın xidmətçiləriyik. Xalq bizi ona görə seçib və etimad göstərib ki, ona ləyaqətlə xidmət edək".

Ölkəmizin ayrı-ayrı regionlarında görülən işlər, azad sahibkarlara yaradılan şərait, onların fəaliyyətinə hər hansı müdaxilənin qarşısının alınması, özəl sektora diqqət, korrupsiyaya qarşı aparılan qətiyyətli mübarizə hesabına ölkədə qeyri-neft sektorunun inkişafı geniş vüsət almışdır. Görülən işlər nəticəsində Azərbaycanın dövlət büdcəsini ifadə edən rəqəmlər hər il böyük fərqlə dəyişir, büdcənin həcmi genişlənir və ən önəmli budur ki, Azərbaycan vətəndaşları bu artımları dərhal öz əmək haqlarında, təqaüdlərində, sosial müavinətlərində görürlər.

Bu günlərdə dövlət büdcəsi hesabına təhsil alan aspirantlara, dövlət ali, orta-ixtisas, peşə məktəbləri və peşə litseylərinin tələbələrinə, eləcə də şagirdlərinə verilən aylıq təqaüdlərin, Qarabağ müharibəsi veteranları, şəhid ailələri üçün nəzərdə tutulmuş müavinətlərin, polis əməkdaşlarından bir qrupunun məvacibinin bir neçə dəfə artırılması

buna xarakterik nümunədir. Yaxın vaxtlarda bu artımların digər kateqoriyalar üzrə davam etdiriləcəyi də qətiyyət şübhə doğurmur. Birçə faktı qeyd edək ki, son iki il ərzində təkcə minimum əmək haqqı üç dəfə artırılmış, il yarım müddətində ölkə üzrə yoxsulluq həddində yaşayan insanların sayı 50 faizdən 40 faizə endirilmişdir. Bu faizin daha da aşağı salınması, Azərbaycanda ümumiyyətlə yoxsulluq həddində yaşayan insanın olmaması bu gün dövlət başçısının öz fəaliyyətində prioritet kimi götürdüyü əsas məsələlərdəndir. Təsədüfi deyil ki, ABŞ-ın Beynəlxalq Respublikaçılar İnstitutunun Azərbaycanda keçirdiyi sorğuda iştirak edən respondentlərin böyük hissəsi son iki il ərzində əhalinin maddi durumunun yaxşılaşdığını bildirmişdir. Beynəlxalq Respublikaçılar institutunun, İFES-in, Soros Fondunun və ABŞ-ın ən məşhur "Gellap International" Sosioloji Tədqiqatlar Mərkəzi tərəfindən Azərbaycanda keçirilmiş rəy sorğusunda Azərbaycan Prezidentinin reytinginin getdikcə daha da yüksəlməsi faktının öz təsdiqini tapması Azərbaycan vətəndaşlarının Prezidentin həyata keçirdiyi məqsədyönlü siyasətə, bu siyasətin uğurlu nəticələrinə verdiyi qiymətin göstəricisi sayıla bilər.

Ümummillə liderimiz Heydər Əliyevin banisi olduğu, nə vaxtsa çoxlarına əfsanə kimi görünərsə də, artıq reallaşmaq üzrə olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas-ixrac boru kəməri layihəsi Azərbaycanı global dünyanın ayrılmaz tərkib hissəsinə çevirmişdir. Bu kəmərlə bizə çoxmilyardlıq sərmayələr qazanmaq imkanları yaratmaqla bərabər, beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın mövqelərini də möhkəmləndirir, Cənubi Qafqaz regionunda ölkəmiz başlıca güc mərkəzinə, əsas söz sahibinə çevrilir. Azərbaycanın iştirakı olmadan regionda hər hansı beynəlxalq əhəmiyyətə malik layihənin həyata keçirilməsinin mümkünsüzlüyü artıq bir faktdır. Azərbaycan bu gün bütün dünyada etibarlı tərəfdaş imici qazanmışdır. Ölkəmizə yatırılan xarici sərmayələr qanunvericilik və praktik addımlar əsasında lazımı qaydada qorunur. Bu

da ölkənin qeyri-neft sektoru üçün sərmayələrin cəlb olunmasına və kreditlərin ayrılmasına yeni imkanlar açır. Azərbaycan Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankı kimi aparıcı maliyyə qurumları ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində işləyir. Neft layihələrindən düzgün istifadə məqsədilə ekspertlərlə iş aparılır.

Prezident qətiyyəti

İlham Əliyevin həyata keçirdiyi balanslaşdırılmış xarici siyasət kursu Azərbaycanın daha böyük nailiyyətlər qazanmasına, ölkədəki mövcud ictimai-siyasi sabitliyin daimiliyinə, sosial-iqtisadi inkişafın daha da sürətlənməsinə, ölkəmizin regionun ən güclü dövləti statusunu qoruyub saxlamasına yönəlmişdir: "Prezident kimi mənim başlıca məqsədim Azərbaycanın milli maraqlarının, o cümlədən sabitliyin, təhlükəsizliyin və əmin-amanlığın maksimum dərəcədə qorunmasıdır, Azərbaycanı

özünə dost hesab edən bütün ölkələrlə yaxşı, konstruktiv münasibətlərin qurulmasıdır. Gələcəkdə biz məhz belə münasibətlərin qurulmasının tərəfdarıyıq. Çünki bu, Azərbaycanın yeganə uğurlu yoludur" - söyləyir cənab Prezident.

Bu gün Azərbaycanın tutduğu sivil, demokratik inkişaf yolu, bizim 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərində yaşamış olduğumuz təbəddülatları öz tarixində indi keçirən bir sıra dövlətlər üçün optimal model kimi qəbul oluna bilər. Noyabrın 6-na təsadüf edən növbəti parlament seçkiləri Azərbaycanın qazanmış olduğu seçki təcrübəsinin, ölkəmizdə azad, ədalətli, şəffaf, seçkilərin təşkili, keçirilməsi üçün yaradılmış yüksək şəraitin bütün dünyada nümayişi, ən əsası isə Azərbaycanda xalqın siyasi iradəsini əks etdirən parlamentin formalaşdırılması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir. Parlament seçkilərinin azad və demokratik qaydalar əsasında keçirilməsi üçün cənab İlham Əliyev siyasi iradəsini ortaya qoymuş, "Azərbaycan

Respublikasında seçki praktikasının təkmilləşdirilməsinə dair" 11 may 2005-ci il tarixli sərəncamı ilə dövlətimizin başçısı ölkəmizdə demokratiyanın ən böyük qarantı olduğunu göstərmişdir. cənab İlham Əliyev Azərbaycanda demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulması, dünya standartlarına uyğun demokratik institutların bərqərar olması, ölkədə milli birliyin və həmrəyliyin möhkəmləndirilməsi üçün əhəmiyyətli addımlar atmaqdadır.

Azərbaycanın ən ağır problemi olan Ermənistan - Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli istiqamətində də Prezident İlham Əliyev böyük siyasi əzmkarlıq nümayiş etdirir. Onun ortaya qoyduğu söylər hesabına artıq dünya ictimaiyyəti də, beynəlxalq təşkilatlar da, bu məsələdə maraqlı olan fəvqəlgüclər də dərk etmişlər ki, münaqişə Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində öz həllini tapmalıdır. Əgər bu məsələ sülh yolu ilə aradan qalxmazsa, Prezident Azərbaycan xalqının iradəsi və dəstəyinə arxalanmaqla bu problemin başqa vasitələrlə həllinə qərar verərək Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin edəcəkdir. Potensialı gündən-günə güclənən ordumuz torpaqlarımızı işğaldan azad etmək üçün hər an Ali Baş Komandanın əmrini gözləyir. Lakin münaqişənin insan itkisinə yol vermədən, əldə olunan inkişafa maneə yaratmadan, ümumilikdə regionun təhlükəsizliyində, xələl gətirmədən sülh yolu ilə həlli imkanları da hələ tükənməmişdir. Azərbaycanın öz yüksəlişi ilə bu gün təcavüzkar mövqeyinə görə ətraf aləmdən təcrid olunaraq beynəlxalq layihələrdən kənarda qalan ağır sosial-iqtisadi böhran məngənəsində çapalayan Ermənistan üzərində üstünlük qazanması qüvvələr nisbətini bizim xeyrimizə dəyişir. Azərbaycan Prezidentinin bəyanatlarında bir həqiqət dəfələrlə vurğulanmışdır ki, "Dağlıq Qarabağsız Azərbaycan olmayacaq". Son aylar Ermənistanə yönələn beynəlxalq təzyiqlər Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin ən yaxın vaxtlarda beynəlxalq hüquqi normalar, Azərbaycanın ərazi bütövlüyü çərçivəsində həllini tapacağına ümidləri

artırmaqdadır.

Görüləcək ən böyük işlər isə Azərbaycan Prezidentinin özünün də söylədiyi kimi, hələ qarşıdadır: "Azərbaycanın normal inkişafı, ölkədə sabitliyin, əmin-amanlığın qorunması və möhkəmlənməsi, Azərbaycanın dünya birliyinə inteqrasiya siyasəti, iqtisadi inkişaf strategiyamız - bütün bu amillər ancaq birlikdə imkan verə bilər ki, Azərbaycan zəngin, qüdrətli bir ölkəyə çevrilsin. Buna nail olmaq üçün bütün imkanlarımız var. Siyasi iradə var, bizim siyasətimiz xalq tərəfindən dəstəklənir. Azərbaycanın coğrafi vəziyyəti və bölgədəki artan nüfuzu bizə imkan verir ki, öz milli maraqlarımızı daha da inamla müdafiə edək".

Hər bir vətəndaşımız bu istiqamətdə görülən işlərə öz töhfəsini verməyə çalışmalıdır. Bunu bizdən Azərbaycanın ümummillə mənafeləri tələb edir.

*"Azərbaycan" qəzeti,
13 sentyabr 2005-ci il.*

AZƏRBAYCAN PREZİDENTİNİN QƏTİYYƏTLİ ADDIMLARI XALQ TƏRƏFİNDƏN TAM DƏSTƏKLƏNİR

Siyasi xəyanətkarlarla aqressiv müxalifətin dövlətə qəsd planları XALQ - RƏHBƏR birliyi qarşısında iflasa uğradı

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Heydər Əliyevin qətiyyətli, prinsipial siyasətinin layiqli davamçısı və təminatçısı olduğunu növbəti dəfə sübut etdi

Azərbaycan dövlətçiliyinə qarşı cinayətin fəal iştirakçılarına çevrilən, dövlət əmlakını talayıb özünə sərvət toplayan bəzi məmurların ifşası yönündə atılan addımlar ölkə ictimaiyyəti tərəfindən böyük diqqətlə izlənilir. Keçmiş iqtisadi inkişaf naziri Fərhad Əliyevin və keçmiş səhiyyə naziri Əli İnsanovun vaxtilə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin onlara göstərdiyi etimaddan sui-istifadə edərək vəzifələrindən şəxsi məqsədləri üçün yararlanmaları, bir sıra pozucu ünsürlərlə cinayət əlaqələrinə girməklə dövlətimizə, xalqımıza, ölkə Prezidentinə qarşı xəyanətkar mövqe tutmaları bütün vətəndaşlarımız kimi Azərbaycan elm adamlarının da dərin təəssüfünə səbəb olmuşdur. Azərbaycan ziyalıları bu xəyanətkarların əməllərini pisləyir, onların öz hərəkətlərinə görə ədalət məhkəməsi qarşısında cavab verməsini zəruri sayır.

Adı çəkilən hər iki şəxs uzun müddət kifayət qədər yüksək vəzifələr tutmuş, ölkə həyatı üçün xüsusi aktuallığa malik iqtisadiyyat və səhiyyə sahələrinin inkişafına görə məsuliyyət daşımışlar. Əfsuslar olsun ki, Fərhad Əliyev də, Əli İnsanov da bu istiqamətdə üzərlərinə düşən vəzifələrlə ləyaqətlə yerinə yetirib Azərbaycanın yüksəlişinə töhfə vermək əvəzinə, xalq malını talamış, öz çirkin əməlləri ilə ölkəmizin inkişafı yolunda ciddi əngəllər yaratmağa, Azərbaycanın demokratik imicini aşağı salmağa çalışmışlar.

Bu şəxslərin yüksək dövlət vəzifələrində çalışıb aqressiv müxalifət qüvvələrinin əsas maliyyə dayaqlarına çevrilmələri, dövlətimizə qarşı həyata keçirilən ifrat radikal aksiyaları maliyyələşdirmələri siyasi

simasızlığın ifrat formasıdır. Ən yüksək vəzifələrin birində təmsil olunub, vətəndaşlarının sosial durumuna, maddi-rifahının yaxşılaşmasına görə məsuliyyət daşıyıb, xaricdə təmsil etdiyin müstəqil Azərbaycan Respublikasında dövlət çevrilişi həyata keçirib, ölkədə ictimai-siyasi sabitliyi pozmaq, cəmiyyəti vətəndaş qarşıdurmalarına, xaosla sürükləmək iddiası yalnız bu cür qiymətləndirilə bilər. Təəssüf doğuran hal budur ki, bu şəxslər çox məharətlə maskalanmış, öz xəyanətkar mahiyyətlərini pərdələyərək cinayətkar əməllərinin miqyasını daha da genişləndirmişlər.

Yalnız onların ifşasından sonra bəlli olur ki, zaman-zaman ifrat radikal müxalifət mətbuatında ümummilli liderimiz Heydər Əliyevə, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevə, dövlət başçısının yaxınlarının ünvanına yazılan təhqir və böhtanların, qarayaxmaların əsas sifarişçiləri kimlər imiş. Bu cizma-qaralar bəzi məmurların dağıdıcı müxalifət qüvvələri ilə gizli əlbirliyinin təzahürü olub. Bu barədə cəmiyyətdə müxtəlif söz-söhbətlər dolarsa da, əksəriyyət onların belə xəyanətkarlığı özlərinə rəva görmələrinə təəccüb edir. Bəzi məmurların pulu ilə nəşr olunması faktı artıq kimsədə şübhə doğurmayan həmin qəzetlərdəki materialların da məhz onların sifarişi ilə işıq üzünə görməsi üzə çıxandan sonra mənəviyyatsızlığın dərəcəsinə heyrətlənməyə bilmirsen. Həmin qəzetlərdə uzun müddət Azərbaycan dövlətinin əsas dayaqları, bu gün də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ən sadıq məmurları olan Ramiz Mehdiyevə, Ramil Usubova və Eldar Mahmudova qarşı aparılmış qara təbliğatın sirri də indi açılmaqdadır. Özləri xəyanətkar ola-ola dövlətçilik kursunda olan məmurlara qarşı qərəzli təbliğat aparanların, onlara böhtan atanların hədəfi boşa çıxdı.

Xəyanətin ömrü uzun olmur. Necə ki, Azərbaycan hüquq-mühafizə orqanlarında bu xəyanətin də üstünü vaxtında açaraq onların aqressiv müxalifət qüvvələri ilə hazırlamış olduqları təhlükəli planların qarşısını aldılar. Dövlət başçısının qətiyyətli addımları sayəsində Azərbaycan cəmiyyəti daha böyük bəlalardan hifz olundu. Eyni zamanda həqiqət təsdiqini tapdı ki, Azərbaycan Prezidentinin komandasındakı vicdanlı, vətənpərvər, öz dövlətinə, Prezidentinə, Heydər Əliyev ideyalarına

sadiq insanlar əsil simasını riyakarlıq maskası arxasında gizlədərək bu komandada özünə yer almış bəzi xəyanətkar ünsürlərdən qat-qat çoxdur.

Azərbaycan Prezidentinin komandasının digər üzvlərinin bu proseslərdə tutmuş olduqları mövqe, məlum xəyanətin qarşısının atınmasında onların göstərdikləri xidmət xüsusi vurğulanmalıdır. Bu prosesdə onlar Azərbaycan dövlətinə, xalqına, Azərbaycan Respublikası Prezidentinə, onun həyata keçirdiyi siyasi kursa ürəkdən, candan bağlı olduqları öz xidmətləri ilə növbəti dəfə sübuta yetirdilər.

Bu gün Azərbaycan çağdaş tarixinin ən böyük yüksəliş dövrünü yaşayır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin strateji inkişaf kursunun, Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin uğurları hesabına Azərbaycanın hazırda dünyanın yüksək inkişaf göstəricilərinə malik ölkəsinə çevrilmişdir. Azərbaycanın 2006-cı il Dövlət büdcəsinin 2005-ci illə müqayisədə iki dəfə artması; iki ildə ölkə ərazisində 300 mindən çox yeni iş yerinin açılması respublikamızın iqtisadi rəqabət imkanlarına postsovet məkanında liderə çevrilməsi bu həqiqətin təsdiqidir. Respublikamızda müşahidə olunan inkişaf reallığı dünyanın aparıcı ölkələri, ən nüfuzlu maliyyə qurumları tərəfindən də etiraf olunur və dəstəklənir. Azərbaycanda güclü sənaye potensialı var. Ölkədə güclü infrastruktur yaradılır, müxtəlif sosial-iqtisadi layihələr həyata keçirilir. Bütün bunlar həm də Azərbaycanın qarşısında yeni vəzifələr qoyur. Qarşıda dayanan bütün vəzifələri uğurla icra etmək, ölkəmizi daha da inkişaf etdirmək, Azərbaycanın qüdrətini artırmaq bizim hər birimizin məsuliyyətimizdən asılıdır. Bu məsuliyyəti düzgün dərk edən elm adamları Heydər Əliyevin qətiyyətli siyasətinin davamçısı və təminatçısı olan cənab İlham Əliyevin yanındadır. Biz ölkə Prezidentinin ətrafında sıx birləşən xalqımızla birgəyik.

Xəyanətkarlara isə aramızda yer yoxdur.

*“Azərbaycan” qəzeti,
23 oktyabr 2005-ci il.*

YAP-IN MİLLİ MƏCLİSƏ SEÇKİLƏRLƏ ƏLAQƏDAR KEÇİRDİYİ MİTİNGDƏ ÇIXIŞ

Əziz və çox hörmətli həmvətənlər!

Bu gün müstəqil və demokratik Azərbaycan öz yeni tarixinin, müstəqillik tarixinin çox əlamətdar, şərəfli və həm də məsuliyyətli bir dövrünü yaşamaqdadır.

Bu məsuliyyət müstəqil Azərbaycanın parlamentinin yeni tərkibini formalaşdırmaq məsuliyyəti, qarşıdakı seçim məsuliyyətidir.

Artıq başa çatmaqda olan indiki seçki kompaniyasını Yeni Azərbaycan Partiyası uğurla, ən başlıcası çox ləyaqət və yüksək mədəniyyətlə apardı. Şübhəsiz ki, bu, seçki zamanı müdrik xalqımızın diqqətindən kənarda qala bilməz.

Bu seçki kompaniyası göstərdi ki, demokratik Azərbaycanın siyasi həyatının dünyagörüşü, məhdud siyasi mədəniyyəti aşağı olan qondarma siyasətçilərdən xilas olacağı gün uzaqda deyildir. Öz sıralarında çox-çox müdrik insanları birləşdirən Heydər Əliyevin yaratdığı və bu gün sükanı arxasında hörmətli prezident İlham Əliyevin dayandığı bu partiya əməli fəaliyyətində yüksək peşəkarlığı ilə yanaşı, yüksək mədəniyyət və Heydər Əliyev siyasətinə sədaqətini nümayiş etdirir.

Bu gün Azərbaycanın siyasi həyatında bu partiya ilə öcəşməyə qadir bir siyasi qüvvə yoxdur.

Bu gün bir çox cılız partiyaların müxtəlif bloklarda birləşmək cəhdləri heç də onların həmrəyliyi yox, Heydər Əliyev partiyasının, Yeni Azərbaycan Partiyasının qüdrəti qarşısındakı acizliyindən irəli gəlir.

Bu partiyanın gücü onun daim yeniləşməsində, nöqsanları vaxtında

görüb onları aradan qaldırmağa qadir olmasında etimadı doğrultmayan, yarımçıq və etibarsız adamlardan təmizlənərək daim öz sıralarını möhkəmləndirməyi bacarmasındadır.

Son hadisələr nəinki dövlətimizin yenilməzliyini, eyni zamanda Yeni Partiyasının gücünü və qüdrətini də bir daha nümayiş etdirdi. Bu eyni zamanda Yeni Azərbaycan Partiyasının, bütün xalqımızın Heydər Əliyev siyasətinə sədaqətinin yeni bir nümayişi oldu.

Bu gün Azərbaycan sürətlə inkişaf edir, cəmiyyət həyatının bütün sahələrində yeni-yeni uğurlar qazanılır.

Heydər Əliyevsiz keçirdiyimiz son iki il müdrik rəhbərimizin uzaqgörən siyasətinin düzgünlüyünü, onun ideyalarının həyatiliyini bir daha təsdiq etdi. Bu iki il eyni zamanda bu ideyaların, bu siyasətin Azərbaycan xalqının mənafəinə uyğun olduğunu bir daha göstərdi. Bu iki il eyni zamanda Heydər Əliyev siyasətinin etibarlı əllərdə olduğunu da göstərdi. Heç bir şübhə yoxdur ki, qarşıdakı seçkilərdə yenə də Yeni Azərbaycan Partiyası qalib gələcəkdir. Mən sizin hamınızın seçkilərdə iştirak etməyə və Yeni Azərbaycan Partiyasının namizədlərinə səs verməyə çağırıram.

Yeni Azərbaycan Partiyasına, onun sədri hörmətli prezidentimiz İlham Əliyevə eşq olsun!

*“Qələbə meydanı”,
4 noyabr 2005-ci il.*

ELMI ƏSASLARA SÖYKƏNƏN DÖVLƏTÇİLİK KONSEPSİYASI

Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu və idarəçiliyi ilə bağlı baxışları daim elmi prinsiplərə və zəngin intellektual potensiala söykənmişdir

Fenomenal keyfiyyətləri, zəngin və şərəfli ömür yolu ilə milyonların qəlbində ölməzlik məşəli yandırmaq, onlara müstəqillik, azadlıq hissini bütün varlığı ilə yaşatmaq, milli iradəni, özünüdərkin, təcəssümünə çevrilmək xoşbəxtliyi çox az liderlərə nəsib olub. Tanrı belə şəxsiyyətlərə həm də xilaskarlıq missiyası verir - zamanın ən sərt sınaqlarından çıxmış bu insan müəyyən ölverişli mərhələdə məsuliyyəti öz üzərinə götürərək, bütün bir millətin tarixən yaşatdığı azadlıq, müstəqillik ideyalarını gerçək həyatda reallaşdırmağa nail olurlar. Milli

özünüdərkin ən yüksək siyasi ifadəsi olan müstəqil dövlət ideyası Azərbaycanın çağdaş tarixində də məhz ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Məhz ona görə də bu Böyük İnsan təkcə öz ömrünü, bir insan həyatının deyil, həm də bütöv xalqın tarixinin yüksək zirvəsində özünə əbədi yer qazanmış xarüqülədə şəxsiyyətdir.

Milli irsin təəssübkeşi və təbliğatçısı

Ulu öndərimizin həyatını vərəqlədikcə, onun Azərbaycanın və imperiyanın yuxarı eşolonlarına doğru uzanan yolda qarşılaşdığı çətinlikləri, maneələri öyrəndikcə, bir həqiqət bütün çılpalığı ilə üzə çıxır: Heydər Əliyev dühasının gücü onun bütün varlığı ilə xalqına, Vətəninə bağlı olmasında idi. O, ilhamını, gücünü, qüdrətini xalqından alır, fəaliyyətinin bütün məqamlarında ümummilli maraqları ön plana çəkirdi. Heydər Əliyev vəzifə pillələrində özünün hədsiz zəhmətsevərliyi, tükənməz enerjisi və nadir iradəçilik qabiliyyəti sayəsində irəliləyir, başladığı bütün işlərdə böyük uğurlar qazanırdı.

1969-cu ildə Azərbaycan KP MK-ın birinci katibi seçilən 46 yaşlı Heydər Əliyev elə ilk plenumdaca Azərbaycan dilində çıxış etməklə köhnə stereotipləri puça çıxartdı. O dövrün siyasi xadimlərinin güclü cəhətlərini və zəifliklərini öyrənən, zəngin təbii sərvətlərinə, istehsal potensialına baxmayaraq Azərbaycanın keçmiş sovet məkanında geridə qalmış respublikalar sırasına düşməsinin səbəblərini araşdıran Heydər Əliyev elə ilk vaxtlardan peşəkar dövlət xadimi olduğunu sübuta yetirdi. Ulu öndərin qənaətinə, Azərbaycanda, ilk növbədə milli-mənəvi ruh yüksəldilməli, azərbaycanlıların ön əhəmələrinə, köklərinə bağlılığı sürətləndirilməli, xalqın müstəqil yaşaya bilməsi üçün lazım olan maddi-texniki baza yaradılmalı idi. Heydər Əliyevdən əvvəlki respublika rəhbərlərində çatışmayan keyfiyyət məhz bu idi ki, onlar adi nomenklatur məmur kimi respublikada mərkəzin siyasətini həyata keçirmiş, bu siyasətin Azərbaycan xalqının mənafeyinə zidd olan məqamlarında cəsarət, qətiyyət nümunəsi göstərərək sözlərini deməmişdilər. Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafının imkanlarını ölkə, xalq naminə səfərbər etməmişdilər və bütün bunlar da rüşvətxorluğun, korrupsiyanın

çiçəklənməsinə gətirib çıxarmışdı.

Belə bir böhranlı dövrdə respublikaya rəhbər təyin olunan Heydər Əliyev durğunluq girdabından cabalayan Azərbaycanın simasını tamamilə yeniləşdirdi, torpaq iddialarının gerçəkləşməsi üçün fürsət axtaran ermənilərin arzularını gözündə qoydu. Ulu öndər Heydər Əliyevin gərgin əməyi, qətiyyəti, fikri iradəçilik qabiliyyəti və vətənpərvərliyi sayəsində Azərbaycan keçmiş ittifaqın geridə qalmış əyalətindən bütün sahələrdə sürətlə inkişaf edən, yüksələn respublikaya çevrildi. Böyük öndərin tarixi missiyası həm də artıq o dövrdə xalqın daxilində toplanan milli ruhu və ideyanı rejimin hücumlarından qoruyaraq, xalqın milli yüksəlişini təmin etmək idi. Ulu öndər Heydər Əliyevin sovet siyasi arenasında rəhbərliyə gəlməsi ilə Azərbaycanda milli özünüdərək hissi gücləndi və bütün ideoloji maneələri dəf edərək müstəqil düşüncəyə, dövlətçilik təfəkkürünə yol açdı.

Dövlətçilik təfəkkürü deyilən anlayışın məzmunu ən müxtəlif istiqamətlərdən şərh edilə bilər. Amma bütün fərqli yanaşmalar nəhayətdə bir həqiqətə qovuşur ki, dövlətçilik təfəkkürü əslində bütün dəyərlərin bir-birini tamamladığı, bir-birinə bağlı olduğu taleyüklü intellektual düşüncə tamlığıdır. Dövlətçilik ideoloji aspektdə - vətənin, millətin, ictimai mənada - vətəndaşlığın, insanın, iqtisadi anlamda - cəmiyyətin idarəsinin, sənəddə - mənəviyyatın, ruhi milli mənin mövcud-

luğunu təbliğ etmək yönündə dünyəvi, planlı bir ənənəyə çevrilmiş ideyalar tənasübüdür. Heydər Əliyev hələ ölkəyə rəhbərliyinin birinci mərhələsində Azərbaycan insanların təhtəşüurunda bu ideyaların oymağa, onların tənasübünü formalaşdırmağa nail ola bilmişdir. Milli özünüdərkin, özünüdərsdiqin, xalqımızın tarixi ənənələrinin, dilinin, dininin, tarixinin, mədəniyyətini, bir sözlə, milli varlığını və düşüncə

sisteminin qorunub saxlanması da bu tarixi missiyaya daxil idi. Bir şəxsiyyət kimi Heydər Əliyev adında, bu adla ifadə olunmuş rəmzdə təcəssüm edən ideya müstəqil, demokratik Azərbaycan dövləti, dünyanın ən ali dəyərlərinə doğru addım-addım irəliləyən sivil bir xalqdır.

Böyük öndər bütün bunlara nail olmaq üçün yeganə nicat yolunu xalqın yüksək təhsil almasında, maariflənməsində görür, respublikada elmin inkişafı üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirirdi. Ulu öndərimiz yaxşı bilirdi ki, cəmiyyətin tərəqqisinə, elmin, mədəniyyətin inkişafına təsir göstərən ən qüdrətli vasitələrdən biri də təhsildir. Bəşəriyyətin çoxəsirlik təcrübəsi göstərir ki, elmə, təhsilə qiymət verməyi bacaran xalqlar və dövlət başçıları öz ölkələrinin sürətli inkişafını təmin etmiş olurlar. Heydər Əliyev dühasının böyüklüyü də məhz ondadır ki, o, bütün fəaliyyəti boyu bu sahələrə diqqət və qayğıni əsirgəməmiş, cəmiyyətdə yüksək bilikli, intellektual və elitar təbəqənin formalaşmasına çalışmışdır. Təsədüfi deyildir ki, 1969-1982-ci illər həm də Azərbaycan elminin, təhsilinin intibah dövrü kimi xatırlanır. Ulu öndərin yeritdiyi siyasətin dərinliyi və uzaq hədəflərə hesablanması da məhz onun dərin elmi prinsiplər üzərində qurulması, zəngin intellektual potensiala söykənməsi idi. Heydər Əliyev öz fəaliyyəti və siyasi təcrübəsindən hər zaman elmi fikrin ən yeni mütərəqqi nailiyyətlərindən faydalanırdı. Böyük öndər cəmiyyətin, xalqın inkişaf zəminini elmdə, maariflənmədə görürdü. O, elmimizin, mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın gözəl bilicisi, araşdırıcısı, ən əsası, böyük hamisi idi. O, elmə, alimə həmişə yüksək qiymət verirdi.

Azərbaycan elminin himayədarı

Heydər Əliyevin şəxsi təşəbbüskarlığı, qətiyyəti və iradəsi nəticəsində 1969-1982-ci illərdə 700-dən artıq məktəb binası tikilərək istifadəyə verildi. Bu illərdə respublikada ali təhsil müəssisələrinin sayı 12-dən 17-ə, burada təhsil alan tələbələrin sayı isə 70 mindən 100 minə çatdı. Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə əsasını qoyduğu dəyərli ənənələr sırasında azərbaycanlı gənclərin keçmiş SSRİ-nin qabaqcıl elm və təhsil mərkəzlərinə göndərilməsi təcrübəsi mühüm yer tutur. Ümummilli liderimiz təhsil sistemində saflıq, obyektivlik, ədalət

prinsiplərinin qorunmasını da daim diqqətdə saxlamışdır. Ümummilli liderin birbaşa nəzarəti altında ali və orta ixtisas məktəblərinə oqəbul olunan tələbələrin, həmçinin istehsalatın müxtəlif sahələrinə, eləcə də elm-təhsil mərkəzlərinə təyinat alan məzunların sosial tərkibi imkansız ailələrin hesabına daim sağlamlaşdırılmışdır.

Ulu öndərimiz Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafında elmi potensialdan ən səmərəli şəkildə istifadə edilməsinə dair göstərişlərini əldə rəhbərlik olaraq, ötən əsrin 70-ci illərinin əvvəllərindən etibarən elmi-tədqiqatların mövzularının dəqiqləşdirilməsi, təkmilləşdirilməsi üzrə böyük işlər aparmışdır. Həmin dövrdə elmlə respublika iqtisadiyyatının müxtəlif sahələri arasında üzvü əlaqə yaranmışdı - elm iqtisadiyyatın inkişafı üçün təkənnə verici amil kimi çıxış edirdi. Xüsusən, aqrar sektorun sürətlə irəli gətməsi onun elmin əsaslara söykənməsi ilə bağlı idi. Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində 70-ci illərdən

Azərbaycanın aqrar sektoru bir neçə onilliklərə bərabər inkişaf yolu keçdi, kənd əhalisinin vəziyyəti əvvəlki dövrlərə nisbətən müqayisə edilməz dərəcədə yaxşılaşdı.

Xalq təsərrüfatının inkişafı və elmin özünün inkişaf məntiqinə müvafiq olaraq Elmlər Akademiyası idarə və təşkilatlarının fəaliyyətinin aparıcı istiqamətləri müəyyən edilmişdi. Respublika alimlərinin diqqəti elmi fəaliyyətin xalq təsərrüfatında səmərə verə biləcək istiqamətlərinə yönəldilmişdi. Bununla yanaşı, yaxın illərdə respublikanın iqtisadi və sosial inkişaf məsələlərinin uğurlu həlli üçün gələcək texnika və texnologiyanın yaradılmasına yönəldilmiş tədqiqatların dairəsinin genişləndirilməsi nəzərdə tutulmuşdu. Texnika və texnologiyada inqilabi dəyişikliklərin mənbəyi olan fundamental tədqiqatlara daha çox diqqət yetirilirdi. Bundan başqa, xalqımızın tarixində əlamətdar hadisə olan ilk universal - milli on cildlik Azərbaycan Ensiklopediyasının meydana gəlməsi də Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Azərbaycan tarixində belə bir mütərəqqi dövr keçən əsrin 70-ci illərinə - gələcək müstəqil Azərbaycanın iqtisadi, sosial və ən başlıcası isə elmi-texniki potensialının hazırlanmasının böyük uzaqgörənliklə həyata keçirildiyi illərə təsadüf edir.

Böyük öndərimiz Heydər Əliyev Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında ədəbiyyatın rolunu yüksək qiymətləndirdiyi qədər, dilin də ictimai həyatımızdakı müstəsna mövqeyinə daima böyük əhəmiyyət vermişdir. Öz xalqını və dilini dərinləndirən cənab Heydər Əliyev rəhbərliyə gəldiyi ilk günlərdən başlayaraq, respublika iqtisadiyyatı və mədəniyyətinin yüksəlişi, xalqın güzəranının yaxşılaşması uğrunda apardığı mübarizəyə Azərbaycan dilinin fəaliyyət dairəsinin genişlənməsi və inkişafına da daima xüsusi diqqət yetirmişdi. Məhz Heydər Əliyevin iradəsi və qətiyyəti sayəsində 1978-ci ildə Azərbaycan dili dövlət dili kimi Konstitusiyada təsdiq olunmuşdu.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin 34 illik hakimiyyətinin ikinci mərhələsi nə qədər təlatümlü, ziddiyyətli, ictimai-siyasi gərginliklərlə səciyyələnən dövrə təsadüf etsə də, ona xas olan uzaqgörənlik və siyasi müdriklik, iradə yenilməzliyi, ən əsası, doğma Vətəni düşar olduğu

bələlardan xilas etmək istəyi ölkəmizi sürətlə fəlakətə aparan təhlükəli proseslərin qarşısını almağa, xalqın müstəqilliyə və fərvan gələcəyə inamını qaytarmağa qadir olan yeganə qüvvə kimi təsdiqlədi. Ulu öndər 1993-cü ildə xalqın təkidi tələbi ilə hakimiyyətə gəldikdən sonra Azərbaycan elminin böhranlı vəziyyətdən çıxarılması, ali təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin müasir dövrün tələblərinə uyğun qurulması, alimlərə, ziyalılara dövlət qayğısının artırılması istiqamətində böyük işlər görmüşdür. Təhsildə fundamental islahatların aparılması, elmi fəaliyyətin müxtəlif istiqamətlərinin stimullaşdırılması, yeni idarəçilik sistemində uyğun yeni elm ocaqlarının yaradılması məhz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır.

Ölkənin uğur strategiyasının müəllifi

Üzərinə böyük xilaskarlıq missiyası götürərək Naxçıvandan Bakıya qayıdan ulu öndər Heydər Əliyevin ilk görüş yeri kimi Milli Elmlər Akademiyasını seçməsi də təsadüfi deyildi. Bununla o, türk dövlətçilik ənənələrini sistemli şəkildə davam etdirən görkəmli dövlət xadimi kimi yeni yaratmağa başladığı müstəqil dövlətin bünövrəsinin elmi sütunlar üzərində qurulduğunu, intellektual potensiala arxalandığını ictimai fikrə çatdırdı. Böyük öndərin respublika rəhbərliyinə qaydıhı, hər şeydən öncə, ictimai və humanitar elmlərin əsas elmi prinsiplər əsasında inkişafı üçün taleyüklü əhəmiyyəti oldu.

Həmin dövrdən etibarən təhsilin milli tərəqqimizin gerçək amilinə çevrilməsi üçün geniş islahatlar proqramının hazırlanaraq həyata keçirilməsi vəzifəsi qarşıya qoyuldu. Bu məqsədlə zəruri dövlət təminatı gücləndirildi və 1998-ci ilin martında Azərbaycan Respublikası Prezidenti "Azərbaycan respublikasında təhsil sahəsində islahatlar üzrə Dövlət Komissiyasının yaradılması haqqında" sərəncam imzaladı. Dövlət Komissiyasının çox qısa müddətdə hazırladığı "Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində islahat proqramı" geniş müzakirələrdən sonra 1999-cu ilin iyununda imzalanaraq qüvvəyə mindi. 1999-cu ildən başlayaraq, üç mərhələni nəzərdə tutan islahatlar proqramının iki mərhələsi artıq icra edilmişdir.

Ümummilli liderimiz gəncləri təhsilli, elmi və zəkali görmək üçün onların xaricdə təhsil almasına şərait yaratdı. İndi dünyanın inkişaf etmiş 40-dan artıq ölkəsində 30000-dən çox azərbaycanlı gənc təhsil alır. Təqribən 50 xarici ölkədə 20000-dək gənc magistr dərəcəsinə yiyələnir. Ümummilli liderimizin qayğıını nəticəsində təhsil sistemində yaranmış güclü inkişaf tendensiyaları, yenilik və novatorluq dövrü başlamış, təhsil sektoru üçün büdcə vəsaitinin ardıcıl olaraq ilbəil artmış, həmçinin, Türkiyə və digər xarici ölkələrdə təhsil alan 700 azərbaycanlı üçün dövlət büdcəsindən hər il 2,4 milyard manat ayrılmışdır. Bu illər ərzində Heydər Əliyevin imzası ilə bir neçə ali məktəb, o cümlədən Bakı Dövlət Universiteti muxtariyyət əldə etmiş, bir sıra ali təhsil ocaqlarına "universitet" statusu verilmişdir. Eyni zamanda, yeni təhsil müəssisələri - Prezident yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, Dənizçilik Akademiyası, Milli Təhlükəsizlik Akademiyası, Musiqi Akademiyası, Milli Konservatoriya və Aviasiya İnstitutu təsis edilmişdir.

Azərbaycanın şagirdlərinə ən böyük humanistliyi və qayğıını da məhz ümummilli liderimiz Heydər Əliyev göstərmişdir. Böyük öndərin göstərişi ilə ölkə əhalisinin 20 faizini təşkil edən ümumtəhsil məktəb şagirdlərinin dərsləklərlə təminatına dövlət hesabına mərhələlərlə keçirilməsi haqqında xüsusi sərəncamı olmuşdur. Bundan başqa, Heydər Əliyevin xüsusi sərəncamı ilə təsdiq olunmuş "Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf sahəsində dövlət proqramı"da 2003-cü ildən başlayaraq, ümumtəhsil məktəblərinin X-XI sinif dərsləklərinin də tədrisə pulsuz təminatına keçidi nəzərdə tutulmuşdur.

Hər il test üsulu ilə yüksək bal toplayıb ali məktəblərə qəbul edilən tələbələr də ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin diqqətindən kənarda qalmırdı. Ulu öndərimiz həmin tələbələr üçün xüsusi prezident təqaüdünün, eləcə də istedadlı gənclər üçün fəxri təqaüdlərin, "Qızıl kitab"ın təsis olunmasını reallaşdırdı. Heydər Əliyevin sərəncamları ilə 1995-ci ildən sonra Azərbaycan müəllimlərinin, həm ali təhsil müəssisələrində, həm də orta məktəblərdəki pedaqoqların maaşları 4-5 dəfə artırıldı. Əgər 1995-ci ildə orta məktəb müəlliminin orta aylıq əmək haqqı 80 min manat idisə, hazırda bu rəqəm 240-600 min manat

arasındadır və tədricən artırılır. Azərbaycan müəlliminin yaşayış səviyyəsi və sosial qaygıları ümummilli liderimizin daim diqqət mərkəzində saxladığı məsələlərdən idi. O, daima müəllimlərin uca və müqəddəs peşə sahibləri olduqlarını söyləyir, cəmiyyəti orlara qarşı sayıqlı olmağa çağırırdı.

Eyni zamanda, Azərbaycan müəllimini də öz müqəddəs peşələrinə sadıq olmağa, bu peşənin ucalığını qorumağa səs-ləyirdi. Ümummilli liderimizin təhsilə böyük diqqət və qayğısının nəticəsidir ki, bu gün ölkəmizdə vətənpərvər, dünyagörüşlü və yüksək təhsilli gənclərimizin sayı xeyli artmışdır. Şübhəsiz, həmin gənclər Heydər Əliyevin şah əsəri olan stabil, qüdrətli Azərbaycanın gələcəyidir.

Şərəfli missiyanın layiqli davamçısı

Bu gün müstəqil Azərbaycanda bütün idarəetmə səviyyələrində, o cümlədən dövlət idarəçiliyi sahəsində müasir idarəetmə təfəkkürünə malik ixtisaslı mütəxəssislərin yetişdirilməsi məsələsi mühüm aktualıq kəsb edir. Respublikanın dinamik inkişaf səviyyəsinə uyğun olaraq Qərb dəyərlərini dərinlən mənimsəyən, qabaqcıl ölkələrin elmi-texniki yeniliklərini əxz edən, müasir idarəçilik məktəbi keçən gənclərin formalaşması məsələsi də tarixi zərurətə çevrilir. Bu realığı düzgün qiymətləndirən ulu öndərimiz 3 yanvar 1999-cu il tarixdə Azərbaycan Respublikası Prezidenti Yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının yaradılması barədə fərman imzalamışdır. Belə bir akademiyanın yaradılması Azərbaycanda demokratik ölkələrin zəngin təcrübəsinə əsaslanan mükəmməl, çevik və mütərəqqi dövlət idarəçilik sistemi formalaşdırmaq niyyətindən irəli gəlmişdir.

Dövlət strukturları üçün savadlı, intellektual səviyyəli, müasir texnoloji yenilikləri dərinlən mənimsəmiş kadrların hazırlanması ulu öndəri daim qayğılandırən məsələlərdən olmuşdur. Akademiyanın yaradılması barədə müdrik qərar Heydər Əliyevin dövlət xidməti sistemə bacarıqlı, zəkali, əxlaq və mənəviyyatca təmiz olan gənclərin cəlb olunması, bunun üçün onlara yüksək səviyyəli təhsilin verilməsi istəyi kimi də qiymətləndirilməlidir. Akademiya ötən müddət ərzində

tam formalaşaraq fəaliyyətə başlamış, Heydər Əliyev ideallarının, ideya-fəlsəfi baxışlarının, idarəçilik metodlogiyasının ən müxtəlif elmi-nəzəri aspektlərinin öyrənilməsi, dövlət qulluğu üçün müasir tələblərə cavab verən kadrların hazırlanması sahəsində böyük uğurlar əldə etmişdir. Şübhəsiz, Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmləndirilməsi, nəinki yüksək peşəkarlıq və zəka, həmçinin, yüksək əxlaqi və mənəvi keyfiyyətləri, özünün vətənpərvərlik və Vətənə hədsiz sədaqəti ilə seçilən kadrların hazırlanması və tərbiyə olunması fəaliyyətimizdə prioritet təşkil edir. Bütün bunlarla yanaşı, Akademiya həm də milli ideologiyamızın formalaşması, genişləndiril inkişaf etdirilməsi və təbliği sahəsində mühüm rol oynayır.

Sevindirici haldır ki, 2003-cü ildə xalqın yüksək etimadı ilə Azərbaycan Prezidenti seçilən cənab İlham Əliyev əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş sosial-iqtisadi inkişaf və siyasi sabitlik kursunu əzmkarlıqla davam etdirir. Dövlət başçısı əməli fəaliyyəti ilə hələ seçki ərəfəsində verdiyi bütün vədlərə sadıqlıyını təsdiqləmişdir. Mövcud imkanların bərabər paylanması inkişafın mühüm şərtlərindəndir və Azərbaycan Prezidenti bu amili əsl siyasətçilərə xas peşəkarlıqla nəzərə alır: ölkəmizin sosial-iqtisadi uğurlarını digər əhəmiyyətli sahələrin tərəqqisinə yönəldir, bununla əlaqədar bir sıra vaxib fərmanlar, sərəncamlar, dövlət proqramları imzalayır. Azərbaycan təhsilinin, elminin, mədəniyyətinin, incəsənətinin, idmanının bir sözlə, mədəni-intellektual potensialının daha da inkişaf etdirilməsi dövlət başçısının diqqət mərkəzindədir.

Azərbaycan Prezidenti təhsil sisteminin mövcud problemlərini, incəliklərini dərəndən bilir və onların tez bir zamanda aradan qaldırılmasına çalışır. Təsadüfi deyil ki, 2006-cı ilin dövlət büdcəsində ən böyük vəsait ayrılacaq sahələrdən biri də məhz təhsil sferası olacaq. Həmin vəsaitin müəyyən hissəsi regionlarda yeni məktəblərin tikintisinə, təhsil müəssisələrinin maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılmasına yönəldəcəkdir. Məktəblərdə əsaslı təmir-tikinti işlərinin aparılması, müasir tipli yeni təhsil ocaqlarının tikilib istifadəyə verilməsi Azərbaycan Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli "Azərbaycan Respublikası

regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramının (2004-2008-ci illər) təsdiq edilməsi haqqında" fərmanında da mühüm vəzifələrdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir.

Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanın müstəqil milli ənənələrə və ümumbəşəri dəyərlərə, dünya təhsil standartlarına cavab verən təhsil sisteminin formalaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən siyasət bu gün də özmlə davam etdirilir. Azərbaycan təhsili, elmi məhz bu ənənələr əsasında inkişaf edir, mövcud problemlərə, çətinliklərə sinə gərərək millətin nurlu gələcəyinə yol açmağa çalışır. Ölkənin elm adamları Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında bütün sahələrində, o cümlədən təhsil, elm sahəsində mövcud problemlərin tezliklə öz həllini tapacağına ürəkdən inanırlar.

*“Azərbaycan” qəzeti,
11 dekabr 2005-ci il.*

**İQTİSAD ELMLƏRİ DOKTORU, PROFESSOR
SƏTTAR SƏFƏROVUN "HEYDƏR ƏLİYEV KURSU YENİ
KEYFİYYƏT HALINDA: İQTİSADIYYAT, SİYASƏT,
PROBLEMLƏR, PERSPEKTİVLƏR" KİTABININ
TƏQDİMAT MƏRASİMİNİ AÇARKƏN GİRİŞ SÖZÜ**

Bu gün biz buraya xoş bir məramla, əhəmiyyətli bir hadisə ilə bağlı toplaşmışıq. Sizə və ümumiyyətlə bizim elmi ictimaiyyətimizə yaxşı tanış olan iqtisad elmləri doktoru, professor Səttar Səfərovun yeni kitabının təqdimatı ilə əlaqədar toplaşmışıq. Bugünkü mərasim onun yazıb nəşr etdirdiyi "Heydər Əliyev kursu yeni keyfiyyət halında: iqtisadiyyat, siyasət, problemlər, perspektivlər" adlı yeni kitabın təqdimatına həsr olunub. Bu kitab 6 fəsildən təxminən 30 çap vərəqi həcmində olmaqla 500 səhifədən ibarətdir. Səttar Səfərov bu mövzuya birinci dəfə deyil ki, müraciət edir. Biz keçən dəfə də Səttar müəllimin hörmətli Prezidentimiz İlham Əliyevin fəaliyyəti ilə əlaqədar yazdığı kitabın təqdimatına toplaşmışdıq və onu geniş müzakirə etmişdik. Bu kitab da İlham Əliyevin Heydər Əliyev kursunu həyata keçirmək sahəsində gördüyü işlərə həsr olunub. Səttar müəllim bu kitabı yazarkən geniş materiallardan istifadə edib, uzunmüddət Milli Məclisin İqtisadiyyat Komissiyasına rəhbərlik edərkən onda olan materiallardan geniş istifadə edib və mənim fikrimcə, elmi-pedaqoji ictimaiyyətin diqqətinə layiq maraqlı bir əsər təqdim edib. Bu əsərin əhəmiyyəti ondadır ki, o, hər şeydən əvvəl iqtisadiyyat sahəsində, iqtisadi strategiyamızın hazırlanması sahəsində Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin gördüyü işləri ön plana çəkir. Ona görə də müəllifin belə bir mövqedən çıxış etməsi çox yerində, elmi nəzəri, praktiki cəhətdən çox düzgündür. Kitabda birinci növbədə 1991-1992-ci illərdə Azərbaycanda mövcud olan sosial-iqtisadi vəziyyət çox yığcam şəkildə şərh edilib. Və o illərdə Xalq Cəbhəsinin, Müsavatın hakimiyyətdə olduğu dövrlərdə Azərbaycan iqtisadiyyatına dəyən zərər, sovet quruluşunun

devrilməsindən sonrakı dövrdə mövcud olan anarxiya, xaos, şəraitində iqtisadiyyatımızın dağıdılması, çox ağır haladüşməsi təsvir edilib. Bu müəllif tərəfindən tutulmuş çox düzgün yoldur. Çünki bunları göstərmədən sonrakı işlərin əhəmiyyətindən lazımınca bəhs etmək o qədər də düzgün olmazdı. Ona görə də müəllif bu cəhətə də çox diqqətlə yanaşır. Eyni zamanda burada Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin yenidən hakimiyyətə qayıdışı və onun sosial-iqtisadi inkişafımızda, ümumilli iqtisadiyyatımızın inkişafında olan rolu göstərilir. Bu qayıdış hamımıza məlumdur ki, həqiqətən cəmiyyət həyatının bütün sahələrində çox böyük iz qoydu, öz təsirini göstərdi. Və şübhəsiz ki, ən öndə gedən bir sahə olan, daha doğrusu getməli olan bu sahəyə diqqət xüsusi olaraq artdı. Heydər Əliyevin qayıdışı ilə iqtisadi strategiyamızın resursları yarandı, hər şeydən əvvəl 1995-ci ilə qədər mövcud olan geriləmələr, xaos, anarxiya aradan qaldırıldı. 1995-ci ildən sonra inkişaf tendensiyası özünü göstərməyə başladı. Müəllif bu gün bu məsələləri kitabda çox məharətlə şərh edir. Kamil bir iqtisadçı kimi bu məsələlər barəsində fikirlərini söyləyir və öz mülahizələrini bildirir. Heydər Əliyevin o zaman hazırladığı bu strateji xətt şübhəsiz ki, müasir dünyanın və çox-çox ölkələrin keçdiyi yola əsaslanırdı. Hər şeydən əvvəl bazar iqtisadiyyatına, sərbəst ticarətə yol açmağa, sərbəst, ədalətli rəqabətə yol açmağa söykənirdi. Kitabda eyni zamanda dünya praktikasında mövcud olan yeni təsərrüfatçılıq mexanizminin hazırlanması sahəsində onun gördüyü işlər ön plana çəkilir. Kitabda diqqəti cəlb edən cəhət ondadır ki, müəllif bu məsələləri şərh edərkən xüsusi olaraq qeyd edir ki, Heydər Əliyevin hazırladığı iqtisadi strategiya, strateji xətt ancaq dünya praktikasında mövcud olanların Azərbaycan şəraitində kor-koranə təkrarlanması deyildir. Burada dünya təcrübəsindən yaradıcıhqla faydalanmaq və mən deyərdim ki, Ümummilli liderimizə xas olan ən vacib cəhətlərdən biri olan bu təcrübədən faydalanmaqla yanaşı, onun Azərbaycan mühitinə, Azərbaycan şəraitinə, milli xüsusiyyətlərimizi, yerli şəraiti nəzərə alaraq tətbiq edilməsi özünü göstərir. Bax bu cəhətlər kitabda ön plana çəkilir. Əgər inkişaf gedirsə, yeni problemlər, vəzifələr

ortaya çıxır. Onların həlli üçün yeni təfəkkür, yeni yanaşma metodları lazımdır, yeni iş strukturları lazımdır. Bütün bunlar hamısı həyati vacib məsələlərdir. Bunlara cavab verilməlidir.

Müəllif kitabında 2003-cü ildən sonra möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin fəaliyyəti dövründə iki cəhətə xüsusi yer verir. Birincisi, İlham Əliyevin irsə sədaqəti, görülmüş işlərə sədaqəti, ikinci bir tərəfdən isə onun görülməli işlərin perspektivini düzgün dərk etmək bacarığını, yeni şəraitin irəli sürdüyü vəzifələrin həllinə diqqətlə yanaşdığını daha çox göstərməyə çalışır. İlham Əliyevin 2003-cü ildən bəri məhz bu strateji xətti həyata keçirməsi, onu uğurla davam etdirməsi, çox incəliklə, dəyərli misallarla oxuculara çatdırılır və biz bir anda 2003-cü ildən bəri iqtisadiyyatımızı, təsərrüfatçılığımızı, görülməli işlərin miqyasını nəzərdən keçirsək, onlara nəzər salsaq, onun yeni keyfiyyətini görürük. Bax bu çox vacib cəhətdir. Yəni əsər bugünkü günün tələblərinə cavab verir, yəni bugünkü günün tələblərindən doğur. Müəllifin bu mövzuya müraciət etməsi çox yerində və bugünkü gün üçün çox əhəmiyyətlidir. Xüsusilə də İlham Əliyevin fəaliyyətində regionların inkişafı ilə əlaqədar irəli sürdüyü xətt çox vacibdir. Regionların inkişafına diqqətin artırılması çox vacibdir. Burada diqqəti cəlb edən cəhət bir də odur ki, hazırda regionlarda bir canlanma var. 1 milyona qədər qaçqınımız var, ərazimizin xeyli hissəsi işğal olunub, belə bir məmləkətdə, belə bir şəraitdə təbii ki, regionlarla mərkəz arasındakı iqtisadi inkişaf arasındakı tarazlıq çox pozulmalı idi. Regionlar çox sürətlə geri qalırdı. Və olduqca vacib olan bu problemin həllində İlham Əliyevin gördüyü işlərin böyük əhəmiyyəti var. Bu hələ başlanğıcdır. Yəni qarşıda gediləcək yolun müəyyən bir hissəsidir, görülməli işlərin bir hissəsidir. Ən əsas isə bu yolun düzgün olmasıdır. Müəllif 2003-cü ildən bəri görülməli işlərin mahiyyətini məhz bu yolun düzgünlüyündə göstərir. Bu yolda qısa bir müddətdə çox böyük iş görüldüyünü qeyd edir. Xarici investisiyaların qoyulması, iş adamlarının vəsaitlərindən istifadə edilməsi, bank-kredit sisteminin işə salınması və bunlar hamısı bu səmtə yönəldilib. Ancaq mən deməzdim ki, biz bu görülmüş işlərin

mahiyyətini adamlarımıza bu gün lazımı qədər çatdırmağa bilmişik. Əgər bu gün haradasa, kimlərsə qabağa çıxıb kimisə aldada bilirsə, tora sala bilir, çaşdırma bilirsə, Azərbaycanın indiki iqtidarının yeritdiyi siyasətə şübhə yarada bilirsə, demək biz hələ bu sahədə kifayət qədər iş görə bilməmişik. Yəni demək istəyirəm ki, görülmüş işlərin mahiyyətini insanların şüuruna, zehninə, düşüncəsinə, lazımı dərəcədə çatdırmaq lazımdır. Odur ki, belə yazılara, əsərlərə böyük ehtiyac var. Mən demirəm ki, bu kitabla hər şey həll olunur. Və bundan sonra yazılacaq kitablarla da bu iş tamamlanır. Bu yaxınlarda Prezidentimizin fəaliyyətinin ilk 5 ayında görülmüş işlərə dair buraxılmış kitabın təqdimatında iştirak etdiyim üçün deyə bilərəm ki, çox məzmunlu bir təqdimat keçirildi. O tədbirdə bizim də müəllimlərdən iştirak edənlər oldu. Görülmüş işlər hamısı xronoloji ardıcılıqla qeyd olundu. Biz artıq iki ildir "Dövlət İdarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə" jurnalında Prezidentin fəaliyyətini xronoloji ardıcılıqla veririk. Biz o jurnalın üçdə iki hissəsində Prezidentin fərman və sərəncamlarını, keçirdiyi görüşləri, onun çoxsaylı xarici və daxili səfərlərini, onların mahiyyətini oxucularımıza çatdırmağa çalışırıq. Yəni bu görülmüş işlərə dair əsasən biz bunun mahiyyətini açıqlayan məqalələr dərc etməliyik. Regionlarda görülən işlərdə icra strukturlarının proqram vəzifəsinə kitabda xüsusi yer verilib. Yəni onlardan da çox şey asılıdır. Bugünkü məmur, bugünkü icraçı götürülən xəttin mahiyyətini özü üçün dərk etməlidir. Və hər rayonun, hər yerin özünün spesifik şəraitinə uyğun olaraq, həyata keçirmək sahəsində müxtəlif yollar axtarır tapmalıdır. Bu gün yolların abadlaşdırılması çox vacib işlərdən biridir. Rayonlarda, kənd yerlərində yollar çox bərbad vəziyyətdədir. Elə şəhərin özündə də bu sahədə böyük işlər görülməsi planlaşdırılır. Elə bu günlərdə Prezidentin yollarla bağlı keçirdiyi müşavirədə qərara alınan məsələlər göz qabağındadır. Bunlar işə yeni təfəkkürlə yanaşmağın məhsuludur. Bunlar görək hər bir Azərbaycan vətəndaşının şüuruna çatdırılsın. Ona görə də bunları düşünərkən belə kitabların çox böyük əhəmiyyətə malik olduğunu görürük. Bu gün yerlərdə işləyən məmur görək alternativ enerji

mənbələrini axtarır tapsın. Kitabda bu məsələlərə də toxunulur və eyni zamanda bu işlərə qoyulacaq maliyyə vəsaitini tapmaq yolları barəsində müəllifin mülahizə və fikirləri verilir. Belə xırdalıqların bu kitabda təzahürü onu göstərir ki, müəllif peşəkar iqtisadçıdır. Mən bu kitabı çox diqqətlə oxumuşam və hiss olunur ki, bu kitab bu məsələləri dərk edən, bu məsələlərlə məşğul olan istedadlı, peşəkar bir alimin qələmindən çıxmışdır. Bu baxımdan bu gün təqdimatına toplaşdığımız kitab elmi ictimaiyyətimiz üçün çox maraqlıdır və inanıram kitab oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaqdır.

*Dövlət İdarəçilik Akademiyası,
3 fevral 2006-cı il.*

**XALQIN PREZİDENT İLHAM ƏLİYEVƏ OLAN İNAMI
İQTİDARIN NÖVBƏTİ SEÇKİ MÜVƏFFƏQİYYƏTİNİ
TƏMİN ETDİ**

Fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin "2005-ci il parlament seçkiləri: ilkin təhlil" silsilə məqalələrində bu mülahizə mükəmməl təhlil olunaraq, konseptual şərh edilib

Demokratik inkişaf yoluna yenidən qədəm qoymuş Azərbaycan kimi ölkələrdə keçirilən hər seçkinin cəmiyyətimiz və beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən xüsusi həssaslıqla izlənməsi tarixin məntiqindən irəli gəlir. Çünki son illər, ələlxüsus postsovet məkanına aid müstəqil dövlətlərdə keçirilən seçkilərin gedişi, nəticələri çağdaş dövrdə bu ölkələrin demokratik inkişaf göstəricilərini müəyyən edən ən başlıca amillərdən birinə çevrilmişdir. Bu yanaşmadan irəli gələrək 2005-ci il 6 noyabr parlament seçkiləri də bütün dünyanın diqqət mərkəzində olmuş, demokratik proseslərin inkişafı istiqamətində çoxsaylı irəliləyişlərlə yadda qalaraq Azərbaycanda və ölkə həddindən kənarda böyük maraqla müşahidə edilmişdir.

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin ən yeni tarixinə ölkəmizdə demokratiyanın təntənəsi günü kimi yazılmış 6 noyabr parlament seçkilərinin nəticə etibarilə Azərbaycan xalqının siyasi iradəsini əks etdirməsi danılmaz həqiqətdir. Bu həqiqət istər parlament seçkiləri prosesini diqqətdə saxlayan beynəlxalq qurumlar, istərsə də ölkə daxilində prosesin bilavasitə iştirakçıları qismində çıxış etmiş ictimai-siyasi təsisatlar, siyasətçilər tərəfindən də etiraf edilir.

Azərbaycanın inkişaf tarixində qazanılmış ən mühüm nailiyyətlərdən biri kimi 6 noyabr parlament seçkilərinin müfəssəl elmi tədqiqi, prosesin bütün cəhətlər üzrə obyektiv təhlili ölkəmizin demokratik inkişaf prosesinin ilkin mərhələsində əldə etmiş olduğu nəticələrin müəyyənəlməsi, pozitiv məqamların inkişafı, çatışmazlıqların isə dərhal aradan qaldırılması hesabına ölkəmizin seçki

təcrübəsinin daha da təkmilləşdirilməsi baxımından son dərəcə böyük aktuallıq kəsb edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İcra Aparatının rəhbəri, fəlsəfə elmləri doktoru, professor Ramiz Mehdiyevin mətbuatda silsilə formada işıq üzü görən "2005-ci il parlament seçkiləri: ilkin təhlil (mülahizələr, nəticələr, proqnozlar)" mövzusunda tədqiqat əsəri bu cəhətdən böyük elmi-praktik əhəmiyyətə malikdir.

Elmi-tədqiqat əsərinin dəyərini artıran əsas məqamlardan biri bundan ibarətdir ki, professor Ramiz Mehdiyevin mülahizələrində 6 noyabr parlament seçkilərinin gedişinə, nəticələrinə verilən qiymət bütövlükdə parlament seçkilərinin ayrı-ayrı mərhələlərinin obyektiv və qərəzsiz təhlilinə əsaslanmış, müsbət tərəflərlə birgə mənfi məqamlara da diqqət yönəlmiş, irəli sürülən fikirlər məntiqi, əsaslandırılmış arqumentlər, dəqiq fakt və statistik göstəricilərlə müşayiət olunmuşdur. Professor R. Mehdiyevin əsərində seçki mərhələsi bir-biri ilə bağlı olan beş mərhələyə bölünür və hər bir mərhələ ayrı-ayrılıqda elmi tədqiqata cəlb edilir.

Prosesin birinci mərhələsi kimi müəllif seçki kampaniyasının rəsmən başlanmasına qədər olan dövrə diqqət yetirmiş, 2005-ci ilin əvvəllərindən etibarən Azərbaycanın mövcud seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində ortaya qoyulan təşəbbüsləri, Milli Məclisin Seçki Məcəlləsinə etdiyi dəyişiklikləri nəzərdən keçirmişdir. Məlumdur ki, Azərbaycan hökuməti 6 noyabr parlament seçkiləri ərəfəsində ötən seçkilərdə qeydə alınan bir sıra qanun pozuntularını və texniki xətalara diqqətlə araşdıraraq onların parlament seçkilərinə qədər aradan qaldırılması üçün Seçki Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi barədə irəli sürülən təşəbbüslərə həssaslıqla yanaşmış, 2005-ci ilin fevral və mart aylarında hakimiyyətin, ATƏT-in Demokratik Təsisatlar və İnsan Haqları Bürosunun, həmçinin Avropa Şurası Venesiya Komissiyasının ekspertləri ardıcıl şəkildə görüşərək bu istiqamətdə geniş müzakirələr açmışlar. Müzakirələrin nəticəsi olaraq 2005-ci ilin mayında Milli Məclisin Seçki Məcəlləsinin 43 maddəsində apardığı əlavə və dəyişikliklər 6 noyabr parlament seçkilərinin daha da demokratikliyi

məqsədinə xidmət edirdi. Dəyişikliklərdən biri kimi müstəqil Azərbaycan dövlətinin seçki təcrübəsində ilk dəfə olaraq təkrar səsvermənin qarşısını almaq məqsədilə vətəndaşlara seçici vəsiqələrinin paylanmasına qərar verilmiş, eyni zamanda seçici siyahılarının MSK-nın internet saytında yerləşdirilməsi, namizədlərin qeydiyyat prosedurunun sadələşdirilməsi, deputatlığa namizədlərdən tələb olunan imzaların və depozitin bir neçə dəfə azaldılması və s. bu kimi mütorəqqi müddəalar Seçki Məcəlləsində öz əksini tapmışdır.

Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Azərbaycan Respublikasında seçki praktikasının təkmilləşdirilməsi haqqında" 11 may 2005-ci il tarixli Sərəncamı bu mərhələyə dair diqqətə çatdırılan faktlar sırasında xüsusi yer tutur. Dövlət başçısının parlament seçkilərinə hazırlıq dövründə və seçkilər gedişində baş verə biləcək pozuntuların qarşısını almaq, parlament seçkilərini Azərbaycan qanunvericiliyinə uyğun keçirmək, bu prosesdə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının üzərinə düşən vəzifələrin lazımınca yerinə yetirilməsini təmin etmək məramından irəli gələn bu sərəncam əsərdə ölkənin demokratik imicinin daha da yüksəldilməsi istiqamətində mühüm addım kimi qiymətləndirilmiş, sənədin ilk gündən həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq səviyyədə böyük rəğbətlə qarşılandığı vurğulanmışdır. 11 may tarixli sərəncam ATƏT-in fəaliyyətdə olan sədri, Sloveniyanın xarici işlər naziri Dimitri Rupel, ABŞ-ın Dövlət katibi Kondoliza Rays, Avropa Şurasının Sədri Rene van der Linden, Avropa Birliyinin Cənubi Qafqaz üzrə xüsusi nümayəndəsi Heyki Talvitiye, Avropa Şurasının Baş katibi Terri Devis, qurumun Azərbaycan üzrə həmməruzəçiləri Andreas Qross və Andres Herkel, Azərbaycana səfər edən ABŞ konqresmenləri tərəfindən öz yüksək qiymətini almışdır ki, bu məqam da əsərdə nəzərdən yayınmayıb.

Cənab İlham Əliyevin 11 may sərəncamında azad və ədalətli seçkilərin keçirilməsinə mane olan amillərin aradan qaldırılması yolları konkret göstərilmiş, seçkiqabağı mühitin demokratikləşdirilməsi ilə bağlı bir sıra vəzifələr burada öz əksini tapmış, postsovet mentalitetindən imtinanın vacibliyi önə çəkilmişdir. Professor Ramiz Mehdiyev

sərəncamın ən mühüm cəhətlərindən biri kimi Azərbaycanda keçiriləcək parlament seçkilərində ilk dəfə olaraq "exit poll"-un təşkili ilə əlaqədar müddəalara xüsusi diqqət yetirmiş, bunu hakimiyyətin demokratik seçkilərə marağının göstəricisi kimi qiymətləndirmişdir.

Tədqiqat əsərinin parlament seçkiləri kampaniyasına start verilməsi dövründən qeydiyyat prosesinin başa çatması dövrünə qədərki müddəti əhatə edən ikinci mərhələsi maraqlı statistika ilə müşayiət edilir. Cəmi beş il əvvəl - 2000-ci ilin parlament seçkilərində qeydiyyatdan keçmiş deputatlığa namizədlərin sayının təxminən 400 nəfər olmasına rəğmən bu dəfə Milli Məclisdəki 125 yerə 2063 nəfərin öz namizədliyini irəli sürməsi faktını nümunə gətirən professor R.Mehdiyev hesab edir ki, elə bunun özü də bir tərəfdən seçkilərin demokratikliyinə ictimai inamla, digər tərəfdən isə qeydiyyat prosedurunun sadələşdirilməsi ilə əsaslandırılmalıdır. 6 noyabr parlament seçkilərində iştirak etmək üçün 48 siyasi partiya və seçki blokunun qeydiyyatdan keçməsinə, xüsusilə 2005-ci il avqustun 15-də Ədliyyə Nazirliyi kollegiyasının qərarı ilə 8 siyasi partiyanın, 50-yə yaxın qeyri-hökumət təşkilatının dövlət qeydiyyatına alınmasını xatırladan müəllif hesab edir ki, belə yüksək rəqabət şəraiti seçkilərin daha da demokratik keçirilməsi baxımından faydalı olmuşdur.

Əsərin seçkiqabağı təşviqat kampaniyası ilə bağlı üçüncü mərhələsindən bəhs edən hissəsində isə Prezident İlham Əliyevin imzaladığı "Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi ilə bağlı təxirəsalınmaz tədbirlər haqqında" 25 oktyabr 2005-ci il tarixli Sərəncam müfəssəl şərh edilmiş, parlament seçkilərinin azad, ədalətli, şəffaf, demokratik keçirilməsinə daha bir əsas yaradan bu sənədin əhəmiyyəti açıqlanmışdır. Professor Ramiz Mehdiyev əsərində Azərbaycan Prezidenti cənab İlham Əliyevin seçkiqabağı təşviqat kampaniyasının həlledici mərhələsində icra strukturlarının rəhbərləri ilə keçirdiyi 25 oktyabr tarixli müşavirənin, o vaxta qədər qeydə alınmış bəzi nöqsanların aradan qaldırılması üçün verdiyi konkret tapşırıqların, bu müşavirənin yekunu kimi ortaya çıxan həmin sərəncamın seçki mühitinin liberallaşdırılması, seçki

qanunvericiliyinin daha da təkmilləşdirilməsi baxımından beynəlxalq təşkilatlar və aparıcı demokratik dövlətlər tərəfindən müsbət qarşılandığını vurğulayır. Professor Ramiz Mehdiyev Azərbaycan hakimiyyətinin bu istiqamətdə atdığı addımları belə qiymətləndirir: "İstər seçki qanunvericiliyinin demokratikləşdirilməsi və təkmilləşdirilməsi, istərsə də parlament seçkilərinin ədalətli, şəffaf keçirilməsi üçün hakimiyyətin ortaya qoyduğu iradə baxımından builki seçki tariximizdə analoqu olmayan hadisə kimi xarakterizə edilməlidir. Seçki Məcəlləsinə mühüm əlavə və dəyişikliklərin edilməsi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 11 may və 25 oktyabr tarixli sərəncamları beynəlxalq təşkilatların Azərbaycan hökumətinə seçki qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı verdiyi bir sıra tövsiyələrin nəzərə alınması ilə yanaşı, həm də hakimiyyətin seçkilərin demokratik keçirilməsində iradəsini və marağını ortaya qoymuşdur. Məhz bunun nəticəsidir ki, əvvəllər inzibati resurslardan istifadə edilməsi, sərbəst toplaşmaq və söz azadlığının məhdudlaşdırılması, müxalifət partiyalarının namizədlərinə süni maneələrin yaradılması ilə bağlı nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların iradları budəfəki seçkilər ərəfəsində demək olar ki, müşahidə edilmədi. Həm yerli, həm də xarici müşahidəçilər, eyni zamanda, müxalifət nümayəndələri namizədlərin irəli sürülməsi və təbliğat-təşviqat kampaniyası dövründə yaranmış demokratik ab-havanı xüsusi qeyd etdilər".

Müəllifin fikrincə, bu məsələnin prinsipial əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, hakim partiyanın qələbəsini və müxalifətin məğlubiyyətini şərtləndirən amillər sırasında hakimiyyətin qeyri-qanuni üsullardan, inzibati resurslardan istifadə etməsi, müxalifətə məhdudiyyət tətbiq olunması barədə əvvəlki seçkilərlə bağlı irəli sürülən əsassız iddialar xeyli dərəcədə öz əhəmiyyətini itirmişdir. Bununla da siyasi partiyaların, siyasi partiya bloklarının və müstəqil namizədlərin öz potensiallarını tam açmaq, proqram və platformalarını ictimaiyyətə təqdim etmək, seçicilərlə həm KİV vasitəsilə, həm də canlı ünsiyyət qurmaq, öz siyasi opponentlərini tənqid etmək və qanunvericiliyin şərait yaratdığı digər

təşviqat formalarından və mübarizə üsullarından istifadə etmək imkanları təmin olunmuşdur.

Azərbaycan Prezidentinin 25 oktyabr tarixli sərəncamında təkrar səsvermənin qarşısının alınması üçün seçicilərin barmaqlarının gözügörünməyən mürəkkəblə işarələnməsi məsələsinin öz əksini tapmasını da müəllif iqtidarın tam şəffaf seçkilərin keçirilməsində maraqlı olmasının göstəricisi kimi əsaslandırır. Onun mülahizələrindən belə qənaət hasil olur ki, 25 oktyabr sərəncamının imzalanması parlament seçkilərinin demokratikliyinə xidmət edən uğurlu nəticələrlə yanaşı, təşviqat mərhələsində bəzi problemlərin müşahidə olunması, Seçki Məcəlləsinin bir sıra tələblərinin pozulması halları barədə daxil olan məlumatların doğurduğu narahatlıqlardan irəli gəlmişdir. Bu, Azərbaycan Prezidentinin vətəndaşların sərbəst toplaşmaq azadlığının təmin olunmasında, seçici vəsiqələrinin paylanmasında və seçici siyahılarının tərtib edilməsində yol verilən nöqsanlara, habelə bəzi icra hakimiyyəti orqanlarının seçki prosesinə qanunsuz müdaxiləsinə, inzibati resurslardan istifadə hallarına, ayrı-ayrı namizədlər tərəfindən seçkiqabağı təşviqat zamanı qanunla qadağan olunmuş üsullara əl atılması və s. bu kimi faktlara prinsipial reaksiyası idi: "Qeyd etməliyəm ki, Prezident İlham Əliyevin 2005-ci il 25 oktyabr tarixli sərəncamı seçki praktikasının təkmilləşdirilməsi sahəsində görülməli tədbirlərin səmərəliliyinin artırılması, Seçki Məcəlləsinin müddələrinin seçkilərə hazırlıq dövründə və səsvermə günü tam və şərtsiz həyata keçirilməsi, vətəndaşların seçki hüquqlarının daha dolğun təmin edilməsi məqsədindən irəli gəlmişdir".

Tədqiqat əsərində təşviqat mərhələsini əks etdirən statistik göstəricilərə də yer verilmişdir. Təqdim olunan göstəricilərdən aydınlaşır ki, deputatlığa namizədlərin, siyasi partiyaların, siyasi partiya bloklarının seçicilərlə görüşü üçün təkcə Bakı şəhərində 5 böyük meydan, 200-dək digər yerlər ayrılmış, bu dövrdə bütün deputatlığa namizədlərin seçiciləri ilə 22704 görüşü olmuşdur. Onların 5566-nı müxalifət təmsilçiləri, 8223-nü hakim partiyanın nümayəndələri, 8815-ni müstəqil namizədlər keçirmişlər. Təşviqat məqsədi ilə çoxlu sayda

mitinq, yığıncaq və yürüşlər keçirilmişdir.

6 noyabr günü səsvermənin gedişinə dair qeydlər elmi-tədqiqat əsərində parlament seçkiləri prosesinin 4-cü mərhələsini əhatə edir. Səsvermənin vətəndaşlarımızın yüksək fəallığı şəraitində baş tutması, seçki günü seçici siyahıları ilə bağlı qeyri-müəyyənliklərə çox az hallarda rast gəlinməsi və eyni zamanda bu halların operativ olaraq məhkəmə qaydasında dərhal aradan qaldırılması mütərəqqi məqam kimi təqdir olunmuşdur.

Azərbaycanda keçirilən parlament seçkilərini 45 ölkədən 1586 beynəlxalq müşahidəçi izləmiş, onlar səsvermə prosesinin gedişi, seçkilərin nəticələri ilə bağlı müsbət rəylərdən çıxış etmiş, 6 noyabr parlament seçkilərinin uğurlu yekunlarını yenidən müstəqillik qazanan Azərbaycan Respublikasında demokratiyanın nailiyyəti kimi dəyərləndirmişlər.

Çağdaş dövrdə ayrı-ayrı ölkələrdə seçki prosesini izləmək üçün cəlb olunan xarici müşahidəçilərin missiyasının üç istiqamət üzrə nəzərdən keçirildiyini bildirən professor Ramiz Mehdiyev öz qənaətini konkret elmi-politoloji dəlillərlə sübut edir. O bildirir ki, son illər ərzində müşahidəçilərin yekun rəyinə geosiyasi amilin təsiri çox böyükdür. Bunu postsovet məkanına aid üç ölkədə - Gürcüstan, Ukrayna və Qırğızıstanda baş verən hadisələr də sübuta yetirir. Müəllifin mövqeyinə görə, bu ölkələrdə keçirilmiş və davamlı kütləvi aksiyalar nəticəsində hakimiyyət dəyişiklikləri ilə tamamlanmış seçkilər və onların müşahidəsi əsil geosiyasi mübarizə predmeti idi. Bu ölkələrdə seçkilərin demokratik keçmədiyini bildirən qərblə müşahidəçilərin mövqeyi prosesin şəffaflıq və ədalət prinsiplərinə uyğun baş tutduğunu söyləyən MDB və Rusiya müşahidəçilərinin mövqeyindən kəskin şəkildə fərqlənirdi. 6 noyabr parlament seçkilərinin nəticələri isə göstərdi ki, Azərbaycan bu cəhətdən digər postsovet dövlətlərinə qətiyyən bənzəmir. Ölkəmizin ötən illər ərzində məqsədyönlü, balanslaşdırılmış xarici siyasət kursu hesabına geosiyasi qarşıdurmalar poliqonu olmaq təhlükəsindən uzaqlaşaraq əməkdaşlıq və maraqların uzlaşması məkanına çevrilməsi faktını hər iki qütbədən olan müşahidəçi qruplarının parlament

seçkilərinin nəticələri ilə bağlı mövqeyinin üst-üstə düşməsi də təsdiqlədi. Bu, "Azərbaycan rəqabət yox, qarşıdurma yox, əməkdaşlıq məkanına çevrilməlidir. İlk növbədə Azərbaycanın milli maraqları təmin olunmalıdır" prinsipinə daim sadıq qalan cənab İlham Əliyevin həyata keçirdiyi siyasətin təntənəsidir. Qərbdən və MDB-dən olan müşahidəçilərin seçki barədə məzmunca yaxın bəyanatlarla çıxış etmələri parlament seçkilərinin demokratikliyinə qətiyyən şübhə yeri qoymur.

Müəllif elmi-tədqiqat əsərində prosesin sonuncu - beşinci mərhələsi kimi səsvermə günündən sonra MSK-nın elan etdiyi nəticələr və yol verilmiş nöqsanların aradan qaldırılması istiqamətində atılan addımlar barədə də söhbət açmış, konkret misallardan çıxış etmişdir.

Azad, ədalətli, demokratik şəraitdə, beynəlxalq təşkilatların, Qərb və ABŞ-in demokratik seçkilər tələbinin sərtləşdiyi, beynəlxalq ictimaiyyətin diqqətinin Azərbaycana yönəldiyi zamanda keçirilmiş 6 noyabr parlament seçkiləri ölkənin ən qüdrətli siyasi təşkilatının Yeni Azərbaycan Partiyasının qələbəsi ilə başa çatdı. Hakim partiyanın növbəti seçki uğurunu şərtləndirən ən əsas amillər də əsərdə tədqiqat predmetinə çevrilmişdir. Ortaya daha prinsipial mövqeyin qoyulması, partiya üzvlərinin, elektoratın daha sıx birliyinin təminatı, müasir seçki texnologiyalarından istifadə, geniş təşviqat kampaniyasının qurulması, opponətlərin əks-təbliğatının tutarlı arqumentlərlə neytrallaşdırılması, bilavasitə yerlərdə seçicilərlə ciddi iş və s. məsələlər bu amillər sırasında təqdim olunur. Yeni Azərbaycan Partiyasının parlament seçkilərinə real iş və proqramla qatıldığını xüsusi vurğulayan professor Ramiz Mehdiyev haqlı olaraq hesab edir ki, hakim partiya seçkilərə pragmatik, rəşional proqramla getmiş, ictimaiyyətə gördüyü işlərlə bağlı müntəzəm və real hesabat vermiş, gələcək planlarını açıqlamışdır. Seçici elektoratına təqdim olunmuş platformada ölkə həyatının bütün sahələrində dinamik inkişafı nəzərdə tutan elmi şəkildə əsaslandırılmış, konseptual təkliflərin öz əksini tapması, bu təkliflərin həyata keçirilməsi mexanizmlərinin açıqlanması da bu partiyanın uğurunu şərtləndirən amillərdən idi. Professor Ramiz Mehdiyevin fikrincə, hakim partiyanın

bilavasitə yaxından iştirakı ilə həyata keçirilmiş və müxtəlif sahələrin inkişafına ciddi təkan vermiş böyük layihələrin, proqramların nəticələri göstərirdi ki, YAP-ın irəli sürdüyü təkliflər real əsaslara söykənməsi ilə müxalifətin utopik təkliflərindən çox fərqlənir.

Seçki strategiyası və taktikasının düzgün müəyyənləşdirilməsini, öz potensialından istifadə edərək, güclü namizədlər siyahısının formalaşdırılmasını, rəqiblərin imkanlarının nəzərə alınmasını, müasir təşviqat metodlarının köməyi ilə ictimaiyyətə mövqeyin düzgün çatdırılmasını, rəşadət, pragmatik, elmi şəkildə əsaslandırılmış platformanın irəli sürülməsini seçki prosesinə qoşulan bütün siyasi qüvvələr üçün ən başlıca vəzifə sayan müəllifin fikrincə, seçki prosesinin nəticələri Yeni Azərbaycan Partiyası istisna olmaqla, heç bir siyasi qüvvənin bu vəzifənin öhdəsindən gələ bilmədiyini ortaya qoyub.

Müəllifin proqnozlarına görə, 6 noyabr parlament seçkilərinin demokratik uğurları ölkəmizdə ictimai-siyasi vəziyyətin sabitləşməsinə, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması prosesinə, əhəlinin maddi-rifah halının yaxşılaşmasına, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq strukturlara daha fəal inteqrasiya prosesinə böyük töhfə verəcəkdir. Bu fikrin nikbin ovqatı tam gerçəkliyə uyğundur. Çünki professor Ramiz Mehdiyevin də qeyd etdiyi kimi, ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin şah əsəri olan müstəqil Azərbaycanı layiqincə, böyük fədakarlıqla irəliyə aparan Prezident İlham Əliyevin qətiyyətli fəaliyyəti, siyasi iradəsi ölkəmizi bütün sınaqlardan alnıaçıq, üzüağ çıxaracaq. Bu həqiqəti isə Azərbaycan vətəndaşları ilə yanaşı, artıq bütün beynəlxalq ictimaiyyət də qəbul edir!

*"Azərbaycan" qəzeti,
14 fevral 2006-cı il.*

AZƏRBAYCAN DÖVLƏTÇİLİYİNİN SİMVOLU

Müasir Azərbaycanın banisi Heydər Əliyevin siyasi kursu bu gün Prezident İlham Əliyev tərəfindən layiqincə və böyük nailiyyətlərlə davam etdirilir.

Müstəqil Azərbaycan aydın tərəqqi yolunda əzmlə addımlayır. Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin müqəddəs ideallarının artıq reallığa çevrilməsi prosesini izlədikcə zamanında respublikamızın gələcək inkişafı üçün əsaslar hazırlamış ulu öndərimizin şəxsiyyəti ilə qürur duymaya bilmərsən. Heydər Əliyev şəxsiyyətinin unikallığını səciyyələndirən cəhətlər çoxdur. Lakin düşünürük ki, Heydər Əliyev adını ucaldan ən əsas cəhət bu adın Azərbaycan dövlətçiliyi anlayışının simvoluna çevrilməsidir. Ulu öndərimiz öz əməlləri ilə hələ sağlığında özünə müstəqil Azərbaycan dövləti kimi əzəmətli və əbədi bir abidə ucaltmışdır.

Azərbaycanda dövlətçilik ənənələrinin formalaşması tarixi min illərlə ölçülsə belə, əlverişli geostrateji mövqedə yerləşən, zəngin təbii sərvətlərə malik bu ərazidə qurulmuş dövlətlərin tezliklə süquta uğraması da tarixi faktdır. Ötən əsrin əvvəllərində çar Rusiyasında cərəyan edən ictimai-siyasi proseslər, imperiya daxilində bir araya gətirilmiş xalqların azadlıq uğrunda mübarizəyə qalxması Azərbaycana da öz istiqlaliyyətini elan etmək imkanı yaratdı. Müsəlman Şərqində ilk demokratik dövlətin idarəetmə təsisatları formalaşdırıldı. Bütün tərəflərdən təzyiq və təhdidlər qarşısında qalan gənc dövlət beynəlxalq aləmə doğru ilk kövrək addımlarını atmağa başladı. Əfsuslar olsun ki, 1918-ci ilin 28 mayında elan olunmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin idarə edilməsində buraxılan ağır səhvlər, daxildə milli birliyin öldürülməsi, ən əsası isə o dövrdə bütün dünyanın siyasi mənzərəsini dəyişməkdə olan geopolitik proseslər cümhuriyyətin yaşamasına, müstəqil təsisat kimi öz sözünü deməsinə imkan vermədi.

Mahiyyətinə görə çar Rusiyası ordusunun varisi sayılan Sovet ordusu Azərbaycanı işğal etdi. Beləliklə, cəmi 23 aylıq ömür yaşamış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti faktı bizim üçün yalnız xoş xatirələrə və nə vaxtsa bərpası labüd olan müstəqil dövlətçilik ənənələrinə çevrilmiş oldu.

Cümhuriyyətin süqutundan sonrakı onilliklər ərzində həyata keçirilən repressiyalar, təzyiqlər insanlarımızın istiqlal duyğularına təsir göstərməmiş, imperiyanın antimilli, şovinist siyasəti ilə barışmayan xalqımız şərait yetişdikcə istər konkret fərdlər, istərsə də qruplar şəklində haqlarımız uğrunda mücadiləyə qalxmışdır. Nəticə etibarilə SSRİ kimi nəhəng imperiyanın süqutuna, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpasına gətirib çıxaran son mübarizə tarixinin 70-ci illərin əvvəllərindən başlaması isə şəxsiyyət, ümummilli lider amili ilə bilavasitə bağlıdır. Hesab edirik ki, Azərbaycanın istiqlal mübarizəsi tarixi yazılarkən, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövrü ilə, mübarizənin açıq müstəviyə keçdiyi 80-ci illərin sonları arasında bir növ körpü rolunu oynayan 60-cı, 70-ci illər mərhələsinin dəqiqliklə öyrənilməsinə, faktların məhz bu kontekstdən qiymətləndirilməsinə ciddi ehtiyac vardır. Çünki Azərbaycanın öz dövlət müstəqilliyini elan etməsi, suveren bir təsisat kimi gələcəkdə problemlərinin həllinə nail olması üçün real əsaslar məhz bu dövrdə formalaşdırılmışdır. Əlbəttə, hər bir dövrün tarixdə öz yeri vardır. Ona görə də irəli sürdüyümüz fikirlərlə nə Cümhuriyyət, nə də 80-ci illərin sonlarından vüsət götürmüş Azərbaycan milli azadlıq hərəkatı dövründə əldə edilən irəliləyişlərin dəyərini azaltmaq niyyətində deyilik.

Lakin bunun özü də tarixi bir reallıqdır ki, əgər ulu öndərimiz Heydər Əliyevin hələ respublikamıza birinci rəhbərliyi dövründə Azərbaycanın sosial-iqtisadi-mədəni yüksəlişi üçün həyata keçirdiyi tədbirlər, milli şüurun oyanışı istiqamətində istər açıq, istərsə də gizli şəraitdə görülmə işlər olmasaydı, bu gün Azərbaycanın müstəqil xəttə malik, heç bir dövlətdən asılı olmayan respublika kimi mövcudluğu şübhə altında qalardı. Güman edirik ki, o dövrü öyrənən tarixçi həmkarlarımız

Azərbaycanda milli azadlıq uğrunda ilk qeyri-leqal dərnəklərin yaradılmasının məhz Heydər Əliyevin Azərbaycan rəhbərliyinə gəldiyi tarixi dövrə təsadüf etməsi faktı ətrafında da ciddi araşdırmalar aparırsalar, maraqlı nəticəyə gələ bilərlər. Təsadüfi deyil ki, əsrlər boyu bir-birindən ayrı düşmüş Quzey və Güney Azərbaycanı arasında ilk ədəbi-mədəni əlaqələr məhz 1970-ci ildə formalaşdı. Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın ana dilində yazdığı inqilabi ruhlu əsərlər Bakıda çapdan çıxdı. Ədəbiyyatımızda Cənub motivi təzahür etdi. Mədəniyyətin bütün sahələrində milli köklərə qayıdış başlandı. Azərbaycan dilinə diqqət və qayğı gücləndi və ana dilimiz Konstitusiyada dövlət dili kimi təsbit olundu. Bakı bütün dünyada türkologiya elminin mərkəzinə çevrildi. Milli ruhun daşıyıcısı olan elm, ədəbiyyat, incəsənət xadimlərimiz repressiyalardan qorundu. Azərbaycan mədəniyyəti, Azərbaycanın sözü, səsi dünyaya çıxdı. Dünya Azərbaycanı təkcə neftinə görə deyil, həm də qədim tarixinə, zəngin mədəniyyətinə görə tanımağa başladı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana birinci rəhbərliyi dövründə görülmə işlər, elm, təhsil, səhiyyə, kadr hazırlığı, sosial-iqtisadi sahələrdə həyata keçirilən məqsədyönlü tədbirlərin uğurlu nəticələri bir neçə on ildən sonra Azərbaycanın müstəqil dövlət kimi mövcudluğuna zəmin hazırlayırdı. Məhz belə bir zəmin üzərində SSRİ-də yaranmış tarixi şəraitdən bəhrələnərək öz haqları uğrunda mübarizəyə qalxan xalqımızın mübarizə əzmi nəticəsində Azərbaycan nəhayət ki, dövlət müstəqilliyinə qovuşdu. 1991-ci ilin 18 oktyabrında qüdrətli dövlət xadimi Heydər Əliyevin də əsas təşəbbüskarlarından biri kimi imza atdığı "Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpası haqqında Konstitusiyaya aktı" ilə ölkəmizin istiqlaliyyəti bütün dünyaya bəyan edildi.

Lakin müstəqilliyin ilk dönəmində tarixi səhvlərin təkrarlanması yenə öz işini görür, yenidən qazanılmış müstəqilliyimizin itirilməsinə, Azərbaycanın bir daha hansısa dövlətin müstəmləkəsinə çevrilməsinə real təhlükə doğururdu. Hakimiyyət uğrunda gündən-günə gərginləşməkdə olan qanlı mübarizələr Azərbaycan ərazilərinin

Ermonistan silahlı birləşmələri tərəfindən işğalı ilə müşayiət olunur, respublikamızın digər regionlarında da separatizm meyilləri baş qaldırırdı. Ölkə vətəndaş müharibəsi təhlükəsi ilə üz-üzə qalmışdı. Xaos, anarxiya meyilləri insanlarımızı addım-addım təhdid edirdi. Siyasi qarşıdurmalardan cana doymuş vətəndaşların təhlükəsiz yaşamaq hüququ təmin olunmur, hərbi müxalifət, qeyri-qanuni silahlı birləşmələr xalqla amansız formada davranırdı. Səriştəsiz və yarıtmaz siyasət ucbatından ölkədə sosial-iqtisadi böhran kulminasiya həddinə çatmış, səfalət girdabına yuvarlanan əhali gələcəyə ümidini itirmişdi. Yaxın qonşularla münasibətlərin düşmənçilik müstəvisinə keçdiyi, ölkədə anarxiyanın ən pis formada təzahür etdiyi AXC-Müsavət iqtidarı dövründə Azərbaycanın parçalanaraq bir dövlət kimi dünya xəritəsindən silinməsi ehtimalı xeyli real idi.

Ulu öndərimiz Heydər Əliyev belə bir təlatümlü zamanda xalqın təkidli tələbi ilə ölkənin siyasi rəhbərliyinə qayıdaraq dövlətçiliyimizi təhlükələrdən xilas etdi. Azərbaycanda vətəndaş qarşıdurmasını dayandırdı. Qeyri-qanuni silahlı birləşmələri zərərsizləşdirdi. Ümummillə liderimizin sarsılmaz qətiyyəti sayəsində cəmiyyətimizdə ictimai-siyasi sabitlik yaradıldı. Cəbhə bölgəsində öldürülən atəşkəs Azərbaycana ölkənin sosial-iqtisadi münasibətlər sistemində əsaslı islahatların aparılması üçün imkan vermiş oldu. Xarici dövlətlər, beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlər qaydaya salındı. Azərbaycan iqtisadiyyatının ən müxtəlif sferalarına xarici sərmayə axını başladı. Ölkəmizdə ümumən dünyadakı iqtisadi-siyasi proseslərə yeni istiqamət verən yeni neft strategiyasının əsası qoyuldu. Azərbaycan mühüm global layihələrin ən fəal iştirakçısına, regionda əsas söz sahibinə çevrildi. Öldürülmüş bütün bu nailiyyətlər ümumi halda Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyinin praktik müstəvidə də özünü göstərməsi üçün əlverişli zəmin yaratdı. Ulu öndərimizin rəhbərliyi ilə dövlətin hüquqi və siyasi-iqtisadi suverenliyinin təminatı prosesi sürətləndi. Demokratik islahatlar geniş vüsət aldı.

Əgər o dövrdə cəmiyyət həyatının ən müxtəlif sahələrdə ictimai

münasibətlər sistemini tənzimləyəcək hüquqi bazanın hələ formalaşmadığını nəzərə alsaq, Heydər Əliyevin belə çətin şəraitdə cəmi bir neçə ilə Azərbaycan vətəndaşları üçün gördüyü işlərin dəyəri bütün əzəməti ilə göz önündə canlanır.

1995-ci ilin 12 noyabrında müstəqil Azərbaycan dövlətinin ilk demokratik Konstitusiyasının ümumxalq səsverməsi əsasında qəbulu çağdaş tariximizin ən əlamətdar faktlarından biri kimi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Məzmun etibarilə Konstitusiyada respublikamız üçün qarşıda dayanan prioritetlər, Azərbaycanın demokratik prinsiplərə sadıqlığı bütün dünyaya bəyan edilmiş, ana qanunda vətəndaşlarımızın şəxsi toxunulmazlıq, söz və vicdan azadlığı, bərabərlik hüququ təmin olunmuşdur. Hakimiyyət bölgüsü prinsiplərinin bu sənəddə dəqiqliklə öz əksini tapması Azərbaycanda mükəmməl idarəçilik sisteminin formalaşdırılmasına imkan yaratmışdır. Konstitusiyadan irəli gələn müddəalara uyğun olaraq respublikamızda idarəetmə mexanizmi elə bərabər şəkildə qurularaq işlək hala gətirilmişdir ki, hakimiyyətin heç bir qolu ölkə üçün tələyüklü məsələlərlə bağlı təkbaşına qərarlar qəbul etmək imkanında deyil. Dövlətin suveren bir təsisat olaraq mövcudluğunun hüquqi əsaslarını müəyyənləşdirən Konstitusiya Azərbaycanın hüquqi-siyasi inkişafına təkan verməklə yanaşı, ölkəmizdə həyata keçirilən sosial-iqtisadi istəhatları da sürətləndirmiş oldu. Azərbaycan Konstitusiyasında insan hüquqlarına hörmət ən aktual məqamlardan biri kimi diqqəti cəlb edir. Dövlətimizin Əsas qanununda bu məsələyə geniş yer ayrılımış, Azərbaycan Respublikasında insanların tam sərbəst, azad yaşamasını təmin edən mükəmməl müddəalar burada öz əksini tapmışdır. 2002-ci ilin 24 avqustunda keçirilən referendum zamanı dövrün reallıqlarına uyğun olaraq Konstitusiya layihəsində aparılan dəyişikliklər Azərbaycanda dövlət quruculuğu işinə böyük töhfə verərək ölkədə uğurla həyata keçirilən demokratikləşmə prosesini daha da sürətləndirdi.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "İnsan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında" 1998-ci il 22 fevral tarixli

fərmanı ölkəmizin sivil dünyaya, Avropa ailəsinə inteqrasiyasının, demokratik inkişaf prosesinin daha da sürətləndirilməsi üçün əlverişli imkanlar təmin etmiş oldu. Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət quruculuğu, prosesində insan hüquqları məsələsinin yerini və rolunu, habelə bu sahə üzrə görülməli işlərin ümumi istiqamətini, konsepsiyasını müəyyən edən bu fərman daha sonralar ölkəmizdə demokratiyanın inkişafına yönəlmiş digər qanunvericilik sənədlərinin, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsinin qəbulu üçün də stimül yaratmışdır. Heydər Əliyev Azərbaycana demokratik seçki mədəniyyəti gətirmiş, sivil dəyərlərə sadiqliyini, verilən qərarlar atılan addımlarla sübuta yetirən Azərbaycan dövləti Avropa ailəsinin tamhüquqlu bir üzvü kimi demokratik dünyaya inteqrasiya prosesini daha da sürətləndirmişdir. Dünya azərbaycanlılarının vətənimizin milli mənafecləri ətrafında bir araya gətirilməsi, azərbaycançılıq ideologiyasının milli birliyin ən aparıcı amilinə çevrilməsi də ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin Azərbaycan dövlətinə verdiyi töhfədir. Onun təşəbbüsü ilə Bakıda Dünya azərbaycanlılarının ilk qurultayının keçirilməsi, dövlət rəhbərinin bu möhtəşəm tədbirdəki proqram xarakterli çıxışı ilə irəli sürdüyü vəzifələr, diaspor quruculuğu istiqamətində atılan addımlar son illər bu sahədə əhəmiyyətli irəliləyişlərə gətirmişdir.

Qürur duyduğumuz ən vacib məqam isə budur ki, ulu öndərimiz həyata keçirdiyi inkişaf kursunun ardıcılığını təmin etmiş, bu kursun ən layiqli davamçısı möhtərəm İlham Əliyevin təmsalında ölkəmizin taleyi etibarlı əllərə əmanət edilmişdir. Cənab İlham Əliyev 90-cı illərin ortalarından etibarən iqtisadiyyatdan siyasətə, diplomatiyadan ictimai fəaliyyətə qədər Azərbaycanda həyata keçirilən dövlət quruculuğu prosesinin aktiv iştirakçısıdır. Cənab İlham Əliyev Heydər Əliyevin müəllifi olduğu strateji inkişaf kursunun xalqımız üçün daha böyük nailiyyətlər bəxş etməsi üçün bütün səylərini ortaya qoymuşdur. Təsəffü deyil ki, artıq ötən əsrin sonlarına doğru bütün dünya cənab İlham Əliyevi xarizmatik lider keyfiyyətlərinə, yüksək intellektinə, dərin

zəkasına, işgüzar imicinə görə fenomen kimi qəbul edir, Azərbaycan xalqı isə onu haqlı olaraq Heydər Əliyevin ən layiqli varisi sayırdı.

2003-cü ilin 15 oktyabr prezident seçkilərindən keçən qısa müddət ərzində görülmüş işləri sərf-nəzər edərək tam qətiyyətlə söyləmək olar ki, Azərbaycan xalqının siyasi iradəsi əsasında dövlət rəhbərliyinə gələn cənab İlham Əliyev Prezidentlik fəaliyyəti dövründə vətəndaşlarımızın inamını tam doğrultmuşdur. Ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı Azərbaycan Prezidentinin daxili siyasət xəttində təzahür edən ən əsas istiqamətlərdən biridir. Xalqın sosial vəziyyətinin və maddi rifah halının yaxşılaşmasını fəaliyyətində prioritetə çevirən ölkə başçımızın imzaladığı dövlət proqramları hesabına bu yöndə əsaslı irəliləyişlər əldə edilmiş, Azərbaycan sosial-iqtisadi inkişafın parametrlərinə, əhatə dairəsinə görə yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur. Respublikanın tarazlı inkişafının təmin olunması, yeni müəssisələrin və buna paralel olaraq yeni iş yerlərinin açılması, mövcud infrastrukturun yeniləşdirilməsi, Azərbaycan vətəndaşlarının mədəni-intellektual səviyyəsinin yüksəlişi üçün məqsədyönlü tədbirlərin həyata keçirilməsi bu dövrü səciyyələndirən ən başlıca xüsusiyyətlərdəndir. Dövlət rəhbərinin həyata keçirdiyi məqsədyönlü siyasət hesabına ölkəmizdə işsizlik, yoxsulluq səviyyəsi minimuma yaxınlaşmış, iqtisadiyyatımızın neft asılılığından çıxarılması məqsədilə qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində əsaslı irəliləyişlər əldə edilmiş, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli imkanlar yaradılmışdır. Xalqın aztəminatlı hissəsinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi yönündə görülmüş işlərsə bu gün daha böyük intensivliklə davam etdirilir və insanlarımızın öz dövlətinə, ölkə rəhbərinə inamını artırır.

İllərdən bəridir ki, xalqımızı narahat edən Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli məsələsi də cənab İlham Əliyevin diqqət mərkəzindədir. Ölkəyə rəhbərliyi dövründə bu istiqamətdə böyük əzmkarlıq nümayiş etdirən dövlət başçısının öz qətiyyətli mövqeyindən geri çəkilməməsi beynəlxalq aləmi nəhayət ki, münaqişənin Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, beynəlxalq hüququn norma

və prinsipləri çərçivəsində həlli zərurəti üzərində düşünməyə məcbur etmişdir. Bu problemin həllinə səy göstərən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar, dünyanın fəvqəldövlətləri dərk etməyə başlamışlar ki, Azərbaycanı milli maraqlara zidd hər hansı güzəştə məcbur etmək əsla mümkün deyil. Problemin sülh yolu ilə həllini tapmayacağı təqdirdə Prezident İlham Əliyevin xalqın iradəsinə söykənərək digər vasitələrin köməyi ilə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü təmin edəcəyinə isə kimsənin şübhəsi yoxdur. Son illər əldə edilən sosial-iqtisadi nailiyyətlər ölkəmizin müdafiə potensialını daha da artırmış, ulu öndərimiz Heydər Əliyevin qurduğu milli ordumuz daha da güdrətlənmişdir. Bu gün Azərbaycanın təkə həərbi büdcəsinin işğalçı Ermənistanın dövlət büdcəsinə bərabər olması faktını nəzərə alsaq, Azərbaycan hərbi əməliyyatlara əl atarsa, bunun hansı tərəfin qələbəsi ilə tamamlanacağını proqnozlaşdırmaq o qədər də çətin deyil.

Cənab İlham Əliyev dəfələrlə bildirmişdir ki, Qarabağsız Azərbaycan olmayacaqdır. Bu münaqişənin yalnız və yalnız Azərbaycanın ərazi bütövlüyü, habelə beynəlxalq hüquq norma və prinsipləri çərçivəsində öz həllini tapacağı dövlət rəhbərimizin birmənalı mövqeyidir. Azərbaycan Prezidenti qətiyyətlə bəyan etmişdir: "...Nə 5 ildən sonra, nə 10 ildən sonra, nə 15 ildən sonra, nə də 100 ildən sonra Dağlıq Qarabağ Azərbaycandan ayrılmayacaqdır. Mən nə qədər Prezidentəm, buna yol verməyəcəyəm".

Bu qətiyyət təbii ki, xalqın iradəsindən, əldə edilmiş sosial-iqtisadi nailiyyətlərin dövlətimiz üçün yaratdığı imkanlardan, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə ildən-ilə daha da güclənməkdə olan mövqeyindən, ən əsası isə cəmiyyətimizdəki mütəşəkkillikdən irəli gəlir. Prezident İlham Əliyevin ölkəmizə rəhbərliyi dövründə Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu daha ardıcıl xarakter daşımağa başlamış, milli həmrəylik əldə olunmuşdur. Prezident ölkədə demokratik vətəndaş cəmiyyətinin qurulması, söz azadlığının, fikir müxtəlifliyinin təmin olunması üçün öz söylərini əsirgəmir. Cənab İlham Əliyev dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi xəttini kamil elmi-nəzəri konsepsiya

səviyyəsinə qaldırmaqla Azərbaycan diasporunu dünyanın əksər ölkələrində proseslərə əhəmiyyətli şəkildə təsir göstərə biləcək real güc mərkəzinə çevirmişdir. Bu gün planetin hansı qütbündə yaşamasından asılı olmayaraq azərbaycanlı millətinə mənsub hər bir şəxs dövlətin ona dəstəyini yaxından hiss edir.

Avroatlantik məkana geniş inteqrasiya yolu tutmuş Azərbaycan öz mədəni və mənəvi nailiyyətləri ilə bu gün sivilizasiyalararası dialoqun fəal iştirakçısıdır. Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin müəllifliyi ilə artıq tam reallaşmaqda olan Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac neft boru kəməri layihəsi bu gün global proseslərin ən əhəmiyyətli tərəflərindən biri kimi Azərbaycanın dünya üçün əhəmiyyətini daha da artırır. Cənab İlham Əliyevin əzmlə həyata keçirdiyi siyasət Azərbaycanı Cənubi Qafqaz regionunun ən güclü dövlətinə çevirmiş, ölkəmiz iqtisadi inkişaf tempinə görə dünyada rekord göstəricilərə sahib olmuşdur.

Azərbaycan Prezidentinin həyata keçirdiyi dövlət quruculuğu prosesində onun kadr siyasəti də maraqlı məqamlarla diqqəti çəkir. Məlumdur ki, ayrı-ayrı sahələrdə fəaliyyət göstərməli olan kadrların peşəkarlığı ümummilli lider Heydər Əliyevin də kadrlar qarşısında irəli sürdüyü ən başlıca tələblərdən idi. Dövlət başçısı İlham Əliyevin kadr siyasətində isə bu amil xüsusilə önə keçmiş, eyni zamanda, hər bir vəzifə sahibinin peşəkarlığını, öz işinə məsuliyyətini göstərən meyarlar dəqiq müəyyənləşdirilmişdir. Prezident İlham Əliyev irəli çəkdiyi hər bir kadrın xidmətini onun respublikamızın bütün bölgələrində özünü göstərən sosial-iqtisadi inkişaf prosesinə töhfələri, vahid strategiyaya, siyasi kursa sadiqliyi, ən ümdəsi isə vətəndaşlara xidməti əsasında dəyərləndirir. Dövlət rəhbərinin bu barədə də mövqeyi qətidir: "Tutduğu vəzifədən asılı olmayaraq, hər bir rəhbərin başlıca vəzifəsi xalqa, millətə xidmət etməkdir. Mən vəzifəli şəxslərə onların gördükləri işlərə, xalqın onlara olan münasibətinə görə qiymət verəcəyəm".

Təmoli ulu öndərimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş dövlət quruculuğu prosesinin bu gün cənab İlham Əliyev tərəfindən daha böyük dinamizm, yüksək əzmkarlıqla davam etdirilməsi vətəndaşlarımızın

sabaha inamını artırır. Fərəh doğuran haldır ki, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva da bu prosesin ən fəal iştirakçılarından biridir. Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafı, milli irsimizin bütün dünyada təbliği, bir sıra sosial problemlərin həlli yönündə həyata keçirdiyi layihələrlə o, xalqın qürur mənbəyinə, ümid yerinə çevrilmişdir.

Bu gün insanlarımıza həssas münasibət, bütün problemlərin xalqın arzularına uyğun həlli Azərbaycanın parlaq gələcəyi barədə xoş təsəvvürlər yaradır, qarşıya qoyulmuş vəzifələrin uğurla həyata keçirilməsi üçün hər birimizi aktiv fəaliyyətə sövq edir. Azərbaycanın gələcək yüksəlişi fərd olaraq bizlərdən asılıdır. Vətənimizin daha böyük uğurlara qovuşması naminə söylərimizi əsirgəməməli, Heydər Əliyevin əbədiyaşar irsinə sadıq olmalı və üzərinə götürdüyü şərəfli missiyanın icrasında dövlət başçısı cənab İlham Əliyevə dəstək verməliyik.

*"Azərbaycan" qəzeti,
11 may 2006-cı il.*

XATİRƏLƏR

XATİRƏSİ DAİM YAŞAYAN İNSAN

1956-cı ilin dekabr ayı idi. Biz üç gəncin aspirantura müddətimiz başa çatmışdı. Dissertasiya işimizi tamamlayan vaxt dissertasiyanın məzmununa dair müəllifin mətbuatda məqaləsi dərc olunması haqqında ilk qərar çıxdığından müdafiəmiz ləngiyirdi. Digər tərəfdən də universitetdə sıxlıq olduğundan təyinatla bağlı çətinliyimiz yaranmışdı. Mərhum kafedra müdirimiz Məmməd Səlimov bizim başqa ali məktəblərə göndərilməyimizi istəmir, universitetdə qalmağımıza çalışırdı. Bu səbəbdən də bu nüfuzlu elm ocağının rektoru, görkəmli alim akademik Yusif Məmmədəliyevlə danışib gənc mütəxəssis kimi universitetdə saxlanılmağımızı xahiş etmişdi.

O zaman universitet keçmiş Kommunist, indiki İstiqlaliyyət küçəsindəki İqtisad Universitetinin binasında yerləşirdi. Az keçməmiş məsələ ilə əlaqədar bizi rektorun yanına çağırırlar. Yusif müəllim çox böyük diqqətlə hər birimizdən işlədiyimiz mövzu barədə soruşdu. Özü kimyaçı olsa da, mövzumuz ətrafında bizə çox peşəkar suallar verdi. Elə bil kimyaçı ilə deyil, tarixçi ilə söhbət edirdik. Söhbətdən sonra ikimizin universitetdə qalmağımıza - mənim işlədiyim kafedrada hələlik yarım ştat müəllim - assistent, o biri məzunun isə başqa kafedrada yerləşdirilməsinə razılıq verdi. Beləliklə, onun xeyir-duası ilə biz universitetdə müəllim saxlanıldıq. Bu söhbətdən bir ay keçdikdən sonra həmin vaxtlar komsomol komitəsinin katibi işləyən, mərhum Vəli Məmmədovla dahlizdə rastlaşdıq və o, səhərdən rektorun məni axtardığını dedi. Tez rektorun yanına getdim. İçəri girəndə gördüm ki, Respublika Komsomolu Mərkəzi Komitəsinin işçilərindən iki nəfər əyləşib, şəxsi işim də onların qarşısında idi. Rektor mənimlə mehriban görüşüb dedi ki, komsomol katibimiz Vəli Məmmədov başqa işə keçdiyi üçün onun yerinə səni məsləhət bilmişəm, necə baxırsan bu işə? (Onda bildim ki, bir ay əvvəlki

görüşümüzdə ona xoş təsir bağışladığım üçün mənə kafedrada saxlayıbmiş.) Akademikə müdafiə ərəfəsində olduğumu bildirdim. Yenicə müəllimliyə başladığım üçün bu işin mənə əsas fəaliyyətimdən ayıra biləcəyindən narahat idim. Yusif müəllim problemlərimi öyrənib: "Sənə kömək eləyərək" -dedi. Beləliklə, rektorun təşəbbüsü ilə universitetdə həm müəllim, həm də komsomol komitəsinin katibi oldum. Onun mənə olan münasibəti isə heç zaman dəyişmədi. İlk söhbətimizdə necə xoşuna gəlmişdimsə, eləcə də yadında qaldım. Və onun səmimiyyətini daim öz üzərimdə hiss edirdim. O tez-tez komsomol komitəsinə gələr, işlərimizlə maraqlanar, təhsillə yanaşı bədii öz-fəaliyyətin, idmanın inkişafına da çox fikir verərdi. Xüsusilə də ansamblın üzvlərinə milli geyimlər alınmasına diqqət yetirərdi ki, onlar universitetin təmsilçisi kimi hər yerdə Azərbaycan incəsənətini layiqincə tanıtsınlar.

Müəyyən müddətdən sonra bir gün kollektivin məzuniyyətə getməsi ərəfəsində Yusif müəllim mənə yanına çağırdı və dedi ki, avqustda qəbul zamanı tarixdən imtahan götürəcəksiniz. Sizi komissiyaya daxil edirik. Mən müdafiə ərəfəsində olduğumdan: "Yusif müəllim, xahiş olar, eləməyərəm, narazı qalanlar olar. Bunlar da müdafiəmə təsir göstərə bilər" -dedim. "Bizə elə xahişə baxmayan adam lazımdır" - deyə bildirdi. Yayda üç nəfər tarixdən imtahan götürdük. Mərhum akademik Əbdülkərim Əlizadə də komissiyanın sədri idi. İmtahanlarımız universitetin köhnə binasında, Əlyazmalar fondunun yanında universitetin keçmiş Biologiya fakültəsinin yerləşdiyi binada keçirilirdi. İki növbədə işləyirdik. Bəzən axşam da imtahan götürürdük. Bir gün ikinci növbənin axırına yaxın tələbələrə birinə iki verməli olduq. O etiraz etdi, ağladı, əl çəkmedi. Bərk yorulmuşduq. Daha mübahisəyə həvəsimiz qalmamışdı. Əbdülkərim Əlizadə: "Bəradər, buna bir üç yazaq getsin," - dedi. Səhəri gün mənə rektorluğa çağırıldılar. "Dünən sizdə nə olub? - deyə rektor soruşdu. Deyəsən, bir tələbə sizdən razılaşmayıb axı?" Hər şeyi olduğu kimi danışdım. "Bəs nəticəsi nə oldu?" "Axırı heç nə, hamımız belə qərara gəldik ki, yorulmuşuq bir üç yazıb gedək" - dedim. Üç yazdığımızı bilib: "vay-vay, savadsız tələbə universitetə daxil olacaq?" - dedi. Düzü

onun bu məsələyə belə ciddi reaksiya verib, narahat olması mənə çox düşündürdü. Bu cür böyük şəxsiyyətin, elmimizin, təhsilimizin inkişafına, keyfiyyətinə diqqət yetirməsi hər şeydən ötrü can yandırması mənə çox heyratlandırdı və həm də ruhlandırırdı. Düşündüm ki, deməli belə olmaq lazımdır. Uzun illər keçəndən sonra belə halları görəndə və hər dəfə bu hadisəni xatırlayanda Yusif Məmmədəliyev şəxsiyyətinin nə qədər böyük olduğunu düşünürdüm.

1958-ci ildə soyuq fevral günlərindən birində Bakıya bərk qar yağmışdı. Həmin gün fevralın 10-da mənim namizədlik dissertasiyamın müdafiəsi idi. Müdafiə Tarix fakültəsinin yerləşdiyi 3-cü mərtəbədə keçirilirdi. Müdafiə təzəcə başlamışdı ki, birdən qapı açıldı. Hörmətli rektor akademik Yusif Məmmədəliyev içəri daxil olub, orta sırada əyləşdi. Elmi Şurada da mərhum akademiklər Mehbalı Qasimov, Zülfəli İbrahimov, İsmayıl Hüseynov, professorlar Mehdi Yerevanski, Şahmalıyev və başqaları iştirak edirdilər. Birinci opponentim Mehbalı Qasimov idi. O zaman tarixçi elmlər doktorlarının sayı az olduğundan birinci opponent kimi filosofu təyin etmişdilər. Dissertasiyamın mövzusunə o ruhən daha yaxın idi. O, dissertasiyam barədə çıxış etdi. Sədidən fars dilində bir şer dedi. Bu şerin mənası belə idi: "Hər bir kəsin zəkası onun əsərindən bilinir". Yusif müəllim də ona zarafatlıca elə fars dilində cavab verdi. Düzü rektorun müdafiəmə gəlişi və iştirakı həmin yığıncağın hörmətini çox artırdı. Onun gəlişi ilə otaqda sanki başqa bir əhval-ruhiyyə yarandı. Görkəmli alimlər mənim barəmdə, işim barəsində çox xoş sözlər dedilər. 26 yaşlı bir gəncin müdafiəsində rektorun, belə görkəmli və nüfuzlu bir şəxsiyyətin qarlı gündə gəlib iştirak etməsindən çox sevinirdim. Elə bil mənə dünyanı verdilər. Bir tərəfdən gənc yaşmda müdafiə etməyim, digər tərəfdən də Yusif Məmmədəliyev kimi şəxsiyyətin, nurlu bir insanın qayğısı mənim üçün ikiqat fərəh idi. O, zaman universitetin xüsusi şöbəsinin müdiri işləyən, sonradan dostum olan Lütfiq Qafarov sonra bir gün söhbət əsnasında bildirdi ki, sənə müdafiən olarsa həmin gün rektorun yanına imzalamaq üçün çoxlu sənəd aparmışdım. Yusif müəllim mənə dedi ki, qoy bunlar qalsın sonraya, yuxarıda bizim komsomolun müdafiəsidir, mən ora gedirəm. Elə o andaca

gördüm ki, o sənə çox xeyirxah münasibətdədir. İstedadlı alimin, görkəmli şəxsiyyətin, heç yerdə tanınmayan cavan bir aspiranta diqqəti, qayğısı mənim qəlbimdə və yaddaşımda həmişəlik qaldı.

Bir müddətdən sonra Yusif Məmmədəliyevi Elmlər Akademiyasına prezident təyin etdilər. Bir gün Akademiya ilə Universitet arasındakı səkidə üz-üzə gəldik. Salam verib keçmək istəyəndə məni saxladı, işlərimlə maraqlandı. Dedim sizdən sonra yeni rəhbərlik məni Bakı Partiya Komitəsinin qərarına əsasən API-yə işləməyə göndərdi. İndi orda işləyirəm. Soruşdu ki, nə üçün, nədən ötrü? Dedim Mərkəzi Komitədə və Bakı Komitəsində ictimai elmlər kafedralarını möhkəmləndirmək üçün API-yə elmi dərəcəsi olan cavan adamlar lazım olduğunu səbəb gətirdilər. Nə qədər etiraz etdimsə, sözümlə eşitmədilər. Qərar çıxarıb məni ora göndərdilər. Yusif müəllim bildirdi ki, mənim adımdan Akademiyanın Aspirantura şöbəsinin müdirinin yanına gedərsən. Moskvadan aspiranturaya qəbul üçün çoxlu yer almışam. İmtahan qabağı o tələbələrlə məsləhət saatları aparar, həm də onlara imtahan qabağı suallar üzrə mühazirələr oxuyarsan, sonra da qəbul imtahanı götürən komissiyanın tərkibində iştirak edərsən. Onun dedi ki, kimi də etdim. Səhəri gün işə başladım. Keyli müddət həm azərbaycan və həm də rus bölmələrində bu işlə məşğul oldum. Onu da qeyd edirəm ki, həmin vaxt təzə ailə qurmuşdum. Akademiyadan bu iş üçün aldığım yüksək maaş mənim üçün böyük kömək idi. Bu eyni zamanda məni həm də öz üzərimdə daha məsuliyyətlə işləməyə məcbur edirdi.

Bir qədər sonra akademiyanın müxtəlif institutlarında müxtəlif ixtisaslar üzrə aspiranturaya qəbul imtahanları keçirilirdi. Sov. İKP tarixindən imtahan götürürdük. Komissiyanın tərkibində məndən başqa akademik Firudin Köçərli, nəcib və gözəl insan Məmməd Səlimov da iştirak edirdilər. Məmməd müəllim sədr idi. Bir gün Yusif müəllim özü gəlib imtahana çıxdı. Çox şirin gülümsəməyi var idi. Təbəssümlə soruşdu ki, Məmməd, işləriniz necə gedir. Məmməd müəllim cavab verdi ki, uşaq çoxdur, yaman yoruluruq, ay Yusif. Bu söz heç xoşuna gəlmədi. Dedi: "Nə yorulmaq canım, sən bilirsən ki, mən bu yerləri Moskvadan nə böyük çətinliklərlə almışam, əvvəllər akademiya aspiranturaya 20-25 nəfər

qəbul olardı. Mən onların sayını 300 nəfərə çatdırmışam. Qoy bizim gənclərimiz gedib, Moskvada, Leninqradda, Kiyevdə, Xarkovda aspiranturada oxuyub, təhsil alsınlar, yetişsinlər. 3 ildən, 5 ildən sonra onların içərisindən ittifaq miqyasına bir - iki nəfər çıxsın elə bizə bəddi."

Bəli, Yusif Məmmədəliyev belə şəxsiyyət idi. Azərbaycan elminin başında ona bütün varlığı ilə bağlı olan böyük bir şəxsiyyət, əsl elm fədaisi dururdu.

O zaman İçəri Şəhərdə yaşadığımdan yolum Akademiyanın köhnə binasının yanından keçirdi. Bir gün səhər yenə oradan keçəndə gördüm ki, qara bayraqlar asılıb. Çox narahat halda nə olduğunu soruşanda - aldığım xəbər məni sarsıtdı. Yusif Məmmədəliyevin vəfat etməsi məni çox kədərləndirdi. Ancaq millətini ürəkdən sevən, onun fədaisi olan, daim Azərbaycan elminin inkişafına, tərəqqisinə çalışan nəcib, xeyirxah insanın xatirəsi qəlbimdə əbədi qaldı və bu gün də yaşamaqdadır.

*"Azərbaycan" qəzeti,
24 may 2005-ci il.*

**GÖRKƏMLİ ALİM,
NƏCİB İNSAN,
BACARIQLI İDARƏÇİ**

Zəhra xanım istər dərin zəkası, istər yorulmaz fəaliyyəti, Azərbaycan qadınına xas olan incə qəlbi, bütün nəcib keyfiyyətləri ilə artıq uzun illərdir ki, xalqımızın yaddaşında silinməz bir iz qoymuş insandır. Çox fərəhlidir ki, hansı fəaliyyət dairəsinə nəzər salsaq, biz həmişə onun məhz həmin sahədə qabiliyyətinin şahidi oluruq. İstedadlı alim, qayğıkeş, peşəkar oftalmoloq, bacarıqlı təşkilatçı, istərsə də bütün varlığı ilə xalqına, millətinə bağlı olan nəcib bir insan, qayğıkeş ana kimi daim yorulmadan öhdəsinə düşən vəzifələrdən də artıq işlər görməklə ömrünü bütünlüklə xalqımıza həsr etmiş bir qadındır. Həyat amalı vətəninə, millətinə sədaqətlə xidmət etmək olan Zəhra xanımın simasında biz Azərbaycan qadınıni təkcə ölkəmizdə deyil, beynəlxalq aləmdə də ləyaqətlə təmsil edən, hərtərəfli işgüzar xanım, incə, kövrək qəlbi daim vətən eşqi ilə çırpınan, öz amalına sadıq bir insan kimi görürük. Məmnunluq duyuram ki, məğrur, sözünə, əqidəsinə sadıq olan Zəhra xanımı uzun illər boyu həmişə yüksək mədəniyyətə, zəngin mənəvi dəyərlərə malik bir insan kimi tanıyıram.

Möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin ölkəmizin quruculuğu, inkişafı, tərəqqi və daim irəliləməsi naminə gördüyü işlərə öz əməli fəaliyyəti ilə töhfələrini verən Zəhra Quliyevanın ömür yolunun mənalı anlarını məhz, onun bu görkəmli şəxsiyyətin yaratdığı idarəçilik məktəbindən keçməsi, Əliyevlər ailəsinin xeyir-duası ilə başladığı işlərin uğurları təşkil edir. Belə nəcib ailədən görüb, öyrənib, gördüyü həyat dərsləri də onun ömür boyu müşayiətçisi olmuşdur.

Zəhra Quliyevanın uzun illər möhtəşəm elm məbədi sayılan Tibb Universitetinə rəhbərliyi, yetişdirdiyi alim və tələbələr onun mənalı ömür yolunun ən barlı bəhrələri, qazandığı fəxri adlar isə fəaliyyətinin yüksək zirvələridir. Son illərdə isə respublikamızda Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri kimi üzərinə düşən məsul bir vəzifənin

öhdəsindən layiqincə gələrək həyatının bu yeni mərhələsində də o, öz təmkini, iti müşahidəçilik qabiliyyəti, səbr və ləyaqəti ilə coşqun və səmərəli fəaliyyətini davam etdirməkdədir. Zəhra xanımın ömür yolunun daha mənalı anları hələ qarşıdadır. İnanırıq ki, o indidən sonra da öz mənalı həyatını yenə də sevimli işlərinə həsr edəcək, onu qəlbən sevən həmkarları, əzizləri ilə birgə daha yeni nailiyyətlər əldə edəcəkdir.

*"İnsanlara nur bəxş edən alim ömrü"
kitabı, səh.175.*

XATIRƏSİ NURLU İNSAN

Həyatda elə insanlar olub ki, bu gün də onların adı daim xoş xatirələrdə anılır, onların qoyduğu təəssürat uzunmüddət yaddaşlardan silinmir. Adı hər zaman insanlıq nümunəsi kimi başqalarına çəkilir. Uzun illər təmasda olduğum, bu gün haqqında danışmaq mənim üçün çətin olsa da və təəssüf ki, çox tez və vaxtsız itirdiyimiz bu insanlardan biri də görkəmli filoloq-alim, tanınmış ədəbiyyatşünas, humanist pedaqoq, daim şəxsiyyətinə hörmətlə yanaşdığım insan, professor Firidun Hüseynovdur.

Firidun müəllimi mən hələ tələbə vaxtdan tanıyırdım. Çox hörmətli müəllimimiz Məmməd Səlimovun qızı Şəfiqə və mənim bacım Rəfiqə ilə Baki Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində bir qrupda oxuyurdular. Mərhum professor İnayət Bəktaşlı da o vaxt onlarla bir qrupda oxuyurdu və onlar çox bərk dost idilər. Sonralar İnayət Məmməd Səlimovun qızı ilə nişanlı olanda mən İnayət və Firidunu tez-tez Məmməd müəllimgildə görürdüm. Çox utancaq, az danışan, son dərəcə mehriban bir cavan idi, üzündən nur tökülürdü. Məmməd müəllim də onun xatirini çox istəyirdi. Sonralar o universitetdə demək olar ki, hamının sevimlisi idi.

Tale elə gətirdi ki, uzun illər hər ikimiz universitetdə işlədik, tez-tez təmasda olduq. Bəlkə də elə buna görədir ki, onun uğurlarından, ədəbiyyatımız üçün gördüyü dəyərli işlərdən tez xəbər tutanlardan biri də mən olmuşam. Firidunun Azərbaycan maarifçi realist ədəbiyyatının və publisistikasının inkişafına dair elmi araşdırmaları, onun bu mühüm, vacib sahədə elmi yaradıcılığa böyük ciddiliklə yanaşdığına parlaq bir misal idi. Firidun Hüseynovun elmi monoqrafik əsərlərin rəyçisi və redaktoru kimi, ədəbiyyatımızın görkəmli nümayəndəsi Əli Nəzminin "Seçilmiş əsərləri"nin toplusu üzərində apardığı gərgin axtarışlar, böyük səbir tələb edən dəyərli işlər, dərslər vəsaitlərinin və proqramlarının müəllifi kimi yaradıcılıq fəaliyyəti gənc tədqiqatçılar, yeni elmi

fəaliyyətə başlamış gələcək alimlər və tələbələr üçün çox gərəkli olan nümunələrdir.

Ömür vəfa etsəydi, o hələ Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi istiqamətində axtarışlarını davam etdirəcəkdi. Firidun bütün bunlarla yanaşı, çox zəkali, həssas, incə qəlbli insan, həm də çox mehriban, qayğıkeş ailə başçısı idi. Çox təəssüflər ki, biz onu həyatının və yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir vaxtda itirdik. İş elə gətirib ki, tez-tez onun oğlu Arazla təmasda oluram. Atasından bütün nəcib keyfiyyətləri oxz edən Araz hazırda Prezident Aparatında hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsində çalışır. O, həm də akademiyaımızın məzunudur. Ləyaqətli davranışı, təkmini, mədəniyyəti ilə eynən atasını xatırladan Araz bu gün Firidun ocağının layiqli davamçısıdır.

Artıq 17 ildir ki, Firidun onu tanıyanlar, ona yaxın olanlar, dostları, həmkarları, bütün əzizləri üçün işıqlı xatirəyə dönüb. Tez-tez anılan və unudulmayan bir xatirəyə. O bu gün bir daha yenə də anılır, yenə də yaddaşlarda yaşayır. Onun yaşadığı qısa zaman çərçivəsində ədəbiyyatımız üçün verdiyi töhfələr isə zaman-zaman öz dəyərini saxlamaqla gənc filoloqlar və ədəbiyyatşünaslar, jurnalistlər, bir sözlə, bu sahəyə bütün maraq göstərənlər üçün zəngin bir irsə çevrilərək yaşamaqdadır. O həqiqətən, ədəbiyyatımız üçün çox işlər görə bilirdi. Ancaq "Adi əhvalatlarda böyük həqiqətlər" axtaran "Satirik gülüşün qüdrəti"nin əzəmətini məhz "Molla Nəsrəddin və molla nəsrəddinçilər" də (bu əsər onun ölümündən bir qədər sonra çap olunub) görən Firidun Hüseynov Tanrının ona bəxş etdiyi qısa, mənalı ömür yolunda yaratdığı əsərlərlə ədəbiyyat salnaməmizdə həmişəyaşar bir iz qoya bildi. Elə bir iz ki, açdığı cığırda öz sözü, öz baxışı və sənətə verdiyi qiymət qaldı.

"Dünyadan nə gözəl bir insan getdi"
kitabı, səh.22.

ZAMAN-ZAMAN SEVİLƏCƏK İNSAN

Çətindir bu gün Şamil Qurbanov haqqında xatirə yazmaq. Onun yoxluğuna inanmaq çox çətindir. Şamil elə bir insan idi ki, onun söz-söhbəti unudulmur. Şamili tanıyanlar onu yaddan çıxara bilmir. Uzun illər Şamil Qurbanovla Bakı Dövlət Universitetində çalışmışıq. Rəhbərlik etdiyim kafedra filologiya fakültəsinin ərazisində olduğundan tez-tez bizim otağa gəlirdi. Kafedramızın səliqə-sahmanı o qədər xoşuna gəlirdi ki, sizdə dincəlirəm deyirdi. Bizi zahirən bir-birimizə çox oxşadırdılar. Həmişə gülüb: - "ay Seyfəddin müəllim, mənə tez-tez sizin adınızla müraciət edirlər axı" - deyərdi. Həmin vaxtlarda o, dekan müavini vəzifəsində çalışırdı. Ayda bir dəfə universitet partiya komitəsinin xətt ilə fakültədə V günlər siyasi dərs keçirilərdi. Fakültə partiya təşkilatının katibi Zinyət xanım Əlizadə ilə birgə mühazirələrimin təşkilinə böyük maraq göstərərdilər. Şamili beynəlxalq məsələlər çox maraqlandırır.

Təsədüf elə gətirdi ki, rəsmi nümayəndə heyətinin tərkibində Şamillə bir ay İran İslam Respublikasında - Tehrandə, Təbrizdə, Məşhəddə, İsfahanda, Qumda səfərdə olduq. Yol yoldaşlığı hər bir insanı demək olar ki, bütün keyfiyyətləri ilə başqalarına tanıdır. Bu səfərdə mən onu daha yaxından tanıya bildim. Biz onunla müxtəlif görüşlərdə iştirak edirdik. Bu səfərdə sözün əsl mənasında mən onun bir daha yeni keyfiyyətlərini gördüm. İran ədəbiyyatı tarixindən, xüsusən də Nərimanov, Əfqani ilə bağlı olan axtarışlarından çox danışardı. Çox zəngin təfəkkürlü, geniş dünyagörüşlü, mülayim xasiyyətli, xoşrəftar, iti zəkali, vətənpərvər bir insan idi Şamil! İstər həmkarları, istər tələbələri, istərsə də onunla təmasda olanlarla çox mehriban idi. Tələbələri mühazirələrini sevdirdilər, alim dostları bir ədəbiyyatşünas kimi tədqiqatlarından danışardılar, jurnalistlər məqalələrini izləyərdilər, xalqımız isə ona millət vəkili kimi prinsipial mövqeyinə, dərin məzmunlu çıxışlarına, fikirlərinə görə hörmət edirdi və sevirdi.

Həqiqətən onun istər elmi, istər pədaqoji, istər ictimai-siyasi, istərsə də publisistik fəaliyyətinə nəzər saldıqda Şamilin hərtərəfli şəxsiyyət olduğunun bir daha şahidi oluruq.

Kim idi Şamil? Bu sualın cavabı çoxdur. Elə bir fəaliyyət dairəsi yoxdur ki, Şamilin kimliyini təsdiq etməsin. Vətəndaşlıq mövqeyi onun üçün əsas amil idi. Elə bu amil də özü cismən olmasa da, ruhən onu qəlblərdə yaşadacaq. Şamil həm də elə bir irs sahibidir ki, bu irs öz dəyəri ilə onu zaman-zaman yaşadacaq, Şamili yeni ədəbiyyatçılar nəslinə sevdirecəkdir.

Qəbri nurla dolsun!

*"Ləkəsiz bir vicdan, böyük bir ürək"
kitabı, səh.42.*

İSTEDADLI ALİM, PEŞƏKAR MÜƏLLİM

Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, əməkdar elm xadimi, tanınmış iqtisadçı, professor Teymur Vəliyevlə bağlı xatirələrim çoxdur. İstərdim ki, hamısını olmasa da yaddaşımda heç nəyi yaddan çıxarmayaraq, qalan kiçik detalları belə yada salaraq xatirini həmişə çox istədiyim, daim ünsiyyətindən isti təmas duyduğum Teymur müəllim haqqında ürək sözlərimi onun yaxınlarına, Teymursevərlərə bir daha çatdıram.

Teymuru cavan yaşlarımdan tanıyırdım. O illərdə tanıdığım bir çoxlarından fərqli olaraq ciddi, səbirli, təmkinli, bir sözlə, ağır adam idi. Onun bu cəhəti mənim çox xoşuma gəlirdi. Daim öz üzərində çalışır, dövrün çətinliklərinə baxmayaraq, heç vaxt ruhdan düşmüz, öz üzərində çalışmaqdan yorulmazdı. O, həqiqətən respublikamızın iqtisad elminə böyük töhfələr vermiş alimlərdəndir.

Teymur müəllimlə tanışlığımız 60-cı illərin əvvəlinə təsadüf edir. 1958-ci ildə mən namizədlik dissertasiyamı müdafiə etdikdən sonra Bakı Partiya Komitəsinin qərarı ilə ictimai elmlər kafedralarını möhkəmləndirmək məqsədi ilə elmi dərəcəli kadrlar az olduğundan indiki Pedaqoji Universitetdə işləməyə köçürülmüşdüm. Həmin vaxt Teymur Vəliyevin işlədiyi Qiyabi Pedaqoji İnstitut da Pedaqoji İnstitutla birləşdirildi və biz hər ikimiz indiki Pedaqoji Universitetdə işləyərkən tanış olduq. O, zaman Pedaqoji İnstitutda dedi-qodu, intriqa, qohumbazlıq, yerliçilik çox ağır bir mühit yaratmışdı. Bütün bunlardan uzaq olsam da, belə atmosferdə işləmək gənc mütəxəssis kimi mənə təmin etmirdi. Odur ki, mən yenidən Bakı Dövlət Universitetinə öz kafedramıza qayıtdım və Teymur müəllimlə tanışlığım da qısa bir zaman kəsiyində oldu. Onunla Pedaqoji Universitetdə ilk tanışlığım məndə xoş təəssürat yaratmışdı. Teymur müəllim yaxşı dərslər aparmağı ilə tələbə və müəllimlərin hörmətini qazanmışdı və tez-tez mətbuatda məqalələrlə çıxış edirdi. Pedaqoji İnstitutdan sonra demək olar ki, intensiv

olaqqlarımız bir növ kəsildi. Ancaq tale elə gətirdi ki, bir neçə ildən sonra 66-cı ildən 70-ci ilə qədər olan müddətdə biz yenidən bir yerdə işləməli olduq. 66-cı ildə Azərbaycan Xalq Təsərrüfatı İnstitutu açılarkən mənə BDU-dan həmin instituta kafedra müdiri, Teymur müəllimi də Pedaqoji İnstitutdan Xalq Təsərrüfatı İnstitutuna prorektor vəzifəsinə göndərdilər. Burada Teymur müəllimi daha yaxından tanıdım. Biz artıq xeyli püxtələşmiş, təcrübələşmiş, yeniləşmiş və ictimaiyyətçilər arasında yaxşı tanınırdıq. Mən orada yeni kafedra təşkil etdim. Teymur müəllim institutun tədris işlərinə rəhbərlik edirdi. Öz işgüzarlığı, qayğıkeşliyi və mehribanlığı ilə özünə yaxşı hörmət qazanmışdı. Bu illərdə Teymur müəllim iqtisadçı alimlərimiz içərisində öz sözü, öz yeri, hörməti olan bir alim kimi tanınır, tez-tez mətbuatda məqalələrlə çıxış edir, elmi konfrans və simpoziumlarda maraqlı elmi məruzələr edirdi. Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda işlədiyimiz dövrdə biz olunla birlikdə Moskvada səfərdə də olduq. Belə ki, institutumuz Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətlər Sərgisinin iştirakçısı idi. Kollektivimizin Moskvada olduğu günlərdə biz demək olar ki, hər gün bir yerdə olardıq. Moskvanın idarə və müəssisələrində, Plexanov adına Xalq Təsərrüfatı İnstitutunda görüşlərdə birgə iştirak edərdik. Teymur müəllimin çox yaxşı yol yoldaşlığını mən onda gördüm, çox mehriban idi. İntizamı, səliqə-səhmanı çox xoşlayardı. İşinə və özünə həmişə ciddi və tələbkər idi. Və o zaman Moskvada həmin sərgidə iştirakımızın uğurlu olmasında Teymur müəllimin də çox böyük əməyi oldu. Mərhum rektor, akademik Sərvər Aslanovun, eləcə də Teymur müəllimin səyi və təşkilatçılığının nəticəsində kollektivimizin çox böyük üzvləri yüksək mükafatla təltif olundular. Moskvada olduğumuz günlər bizim üçün çox uğurlu və həm də çox xoş keçdi. Bu hamımızı daha da yaxşı işləməyə ruhlandırırdı. Ancaq burada da birgə işləməyimiz çox çəkmədi. Əvvəl Teymur müəllim, sonra da mən Bakı Dövlət Universitetinə işləməyə göndərildik. Teymur müəllim məndən bir az əvvəl universitetə göndərildi. O universitetə kafedra müdiri keçdi və az sonra tədris işləri üzrə prorektor təyin olundu. Az sonra mənə də universitetə kafedra müdiri göndərdilər.

Bu da 70-ci ildə oldu. Universitetdə xeyli müddət birlikdə işlədik. Teymur müəllim həmin vaxtlarda artıq çox şöhrətlənmiş, böyük nüfuz sahibi olan elmi dairələrdə yetkin və püxtələşmiş bir alim kimi tanınırdı. Monoqrafiyaları, dərslikləri, elmi məqalələri dərc olunurdu və həm də yaxşı bir təşkilatçı kimi tanınır və universitet kollektivi içərisində hörmətə malik idi. Məhz buna görə də o zaman Akademiyaya müxbir üzv seçildi. Sonra biz yenidən ayrılmalı olduq. Teymur müəllimi yenidən İqtisad Universitetinə əvvəlki iş yerinə - prorektor vəzifəsinə göndərdilər, az sonra da məni Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasına rektor təyin etdilər. İctimai yerlərdə, tədbirlərdə tez-tez görüşərdik, nədənsə son vaxtlar xeyli bikiyə görünürdü. Görünür bu səhhətində yaranmış problemlər, nasazlıqla olaqədər idi. Çox təəssüf ki, az sonra iqtisad elmi, ictimaiyyətçi alimlərimiz çox istedadlı, parlaq zəka sahibi, cəfəkeş bir alimi itirmiş oldu. Teymur müəllimin vəfatı elmimiz, onu yaxından tanıyan, sevən, qiymətləndirən insanlar üçün böyük itki idi.

Qeyd etmək yerinə düşər ki, Teymurun elmi fəalliyətində nəzəri və metodoloji istiqamət aparıcı yer tutduğu üçün, onun yaradıcılığı hər zaman öz orijinallığı ilə başqalarından fərqlənmişdir. İqtisadi tarazlaşma probleminin məntiqi ardıcıl istiqamətlərindən olan iqtisadiyyatın dinamik inkişaf məsələlərinin elmi-nəzəri araşdırılması da onun mühüm tədqiqat obyektlərindən biri idi. Bu məsələlər üzrə yazdığı monoqrafiyalarında o dinamik iqtisadi inkişafın dərin elmi mahiyyəti və təhlilini verərək, bu əsərlərdə iqtisadi inkişafın əsas əlamət və amillərini, bu amillər arasında obyektiv və subyektiv təsirləri tətbiq edərək, açıqlayaraq elmi ictimaiyyətə çatdırı bilmişdir ki, şübhəsiz, bu özü də çox böyük məsuliyyət və axtarış tələb edən bir iş olmuşdur.

Teymur Vəliyevin elmi-tədqiqat istiqamətlərində istehsal münasibətləri, mülkiyyət kateqoriyası, onun formaları, reallaşdırılması və digər məsələlər mühüm yer tuturdu. Ölkəmizin yeni iqtisadi-sosial sistemə keçdiyi bir dövrdə onun yazdığı bir sıra elmi məqalələr təkcə respublikamızda deyil, bir sıra keçmiş ittifaq respublikalarında da dərc

olmuşdur. Bütünlükdə bu günümüz üçün aktual olan bu problem indi respublikamızda yeni iqtisadi sistemin, azad iqtisadiyyatın, dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsinin inkişaf etdiyi bir zamanda çox vacibdir. Bu cəhətdən də istedadlı alimin əsərləri bu problemin təfərrüatına qədər dərk edilməsi və öyrənilməsində mühüm amillərdən biri olmuşdur.

İstedadlı alim, görkəmli iqtisadçı kimi Teymur Vəliyev çox-çox ölkələrdə, habelə bir sıra keçmiş ittifaq respublikalarında nəzəri məruzələrlə çıxış etmiş, uzun illər ölkəmizi bir çox beynəlxalq simpoziumlarda, elmi forum və konfranslarda təmsil edərək, dərin məzmunlu məruzə və çıxışları ilə elmi ictimaiyyətin diqqətində olmuşdur.

Elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında Teymur müəllimin böyük xidmətləri olmuşdur. Bilavasitə onun rəhbərliyi altında xeyli aspirant namizədlik, dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə başa çatdırmış, o, çox-çox doktorluq və namizədlik dissertasiyalarına rəsmi opponentlik etmişdir. İstər Azərbaycan Dövlət Qiyabi Pedaqoji İnstitutunda, istər Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində, istərsə də Bakı Dövlət Universitetində rəhbər vəzifələrdə çalışarkən o təkcə elmi-pedaqoji cəhətdən deyil, həmçinin yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətini nümayiş etdirərək bir sıra mühüm işlər görmüşdür. Universitetdə çalışarkən istər kafedra müdiri, istər tədris işləri üzrə prorektor işləyərkən o, səmərəli fəaliyyət göstərmiş, onun səriştəsi nəticəsində iqtisadiyyat üzrə nəzəri və praktiki sosioloji jurnal təsis edilmiş, o, "İqtisad elmləri: nəzəriyyə və praktika" adlanan bu jurnalın baş redaktoru olmuş, ixtisaslaşdırılmış müdafiə şuralarının yaradılmasına nail olmuş, eyni zamanda EA-nın İqtisadiyyat institutunda doktorluq dissertasiyası üzrə ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasının həmsədrələrindən biri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Teymur Vəliyevin iqtisad elminin inkişafında, yüksək ixtisaslı iqtisadçı kadrların hazırlanması istiqamətindəki xidmətləri diqqətdən kənarda qalmamış o, "Əməkdar elm xadimi" fəxri ada layiq görülmüş, Azərbaycan EA-nın müxbir üzvü seçilmiş, müxtəlif fəxri fərmanlarla,

nişanlarla təltif edilmişdir.

Təəssüflər ki, bu gün Teymur müəllim sıralarımızda yoxdur. Ancaq ondan qalan unudulmaz xatirələr, onun iqtisadiyyatımıza verdiyi töhfələr hələ uzun illər yaşayacaq, onun ərsə gətirdiyi monoqrafiyalar, məqalələr, dərslər və dərslər vəsaitləri hələ uzun müddət gənc iqtisadçılarımıza, bu sahə ilə maraqlananlara çox gərək olacaqdır.

professor Seyfəddin Qəndilov.

YADDAŞLARDA YAŞAYAN İNSAN

Yaddaşımda işıqlı xatirələrlə qalan insanları tez-tez xatırlayır, onlarla bağlı məqamları tez-tez yada salıram. Bu şəxslərdən eləsi var ki, qarşılıqlı təmaslarımız, birgə apardığımız fikir mübadilələri ilə, eləsi var ki, elmi söhbətlərin, elmi araşdırmaların kamil mütəxəssisləri kimi, elələri də var ki, səmimi, mehriban insan kimi bu gün də xatırlanmaqdadır.

Tez-tez yada saldıgım, xatirimdə yaşayan belə insanlardan biri də istedadlı alim, xatirəsi əziz insan, respublikamızın tanınmış filosoflarından olan, fəlsəfə elmləri doktoru, əməkdar elm xadimi, prof. Həsən Şirəliyevdir.

Həsən Şirəliyevi lap gənclik illərindən tanıyırdım. Mən onunla Bakı Dövlət Universitetini qurtaran ili, 1953-cü ilin oktyabrında aspiranturaya qəbul imtahanı verən vaxt tanış olmuşam. Həsən müəllim universiteti məndən bir il qabaq bitirmişdi. Sonra Naxçıvana gedib orada bir il məktəb direktoru işlədikdən sonra yenidən Bakıya qayıdıb Fəlsəfə kafedrasına aspirant qəbul olunmuşdu. Elə bu zaman da biz tanış olmuşduq. Bu tanışlığımız sonralar bizim dostluğumuza çevrilmiş və axıra qədər davam etmişdir. Həsən müəllimi öz sənətini mükəmməl bilən, kamil müəllim, zəhmətkeş alim, eyni zamanda sözünü deyən mərd, mübariz bir insan kimi tanıyırdım. Bu həqiqətən də belə idi. Universitetdə, eləcə də ictimaiyyətçi alimlər içərisində sözü keçən, böyük hörmət və nüfuza malik olan bir adam idi. Lakin bütün bunlardan əlavə onda mənim uzun illərdən bəri müşahidə etdiyim və həmişə yüksək qiymətləndirdiyim bir ülvəi keyfiyyət də var idi. Onun uşaq qəlbi kimi, çox kövrək bir qəlbi var idi. Hamıya həmişə çox sərt adam kimi görünən Həsən müəllim əslində çox yumşaq, mülayim son dərəcədə mehriban, etibarlı və ədalətli bir insan idi. Tələbələrinə, həmkarlarına qarşı çox həssas və diqqətli idi, onlara qarşı hər hansı bir haqsızlığa dözməz və onları cəsarətlə müdafiə edərdi. Mənim kafedra müdirliyi

seçkimdə tutduğu mövqe heç bir zaman yadımdan çıxmaz. O zaman Həsən müəllim əsl yoldaşlıq mövqeyi elmi mövqe tutmuş, universitetin mənafeyini, yoldaşlıq münasibətini qətiyyətlə müdafiə etmişdi. Mənə həmişə ağa deyərək müraciət edərdi və deyərdi ki, ağa, mən sənəin cəddindən qorxuram, çünki sənə qarşı paxıllıq, pislilik edənlərin aqibətini bütün bu illər ərzində gözlərimlə görmüşəm. Mən də deyərdim ki, bəs ateizm, ateizm öz yerində - deyər və gülüşərdik.

Həsən müəllimlə uzun illər Bakı Dövlət Universitetində birgə çalışmışıq. Elə olub ki, kafedralarımız bir mərtəbədə - üzbəüz istiqamətdə yerləşib. Bu cəhətdən hər gün görüşməli, çox vaxt da xeyli söhbətləşməli olmuşuq. O, bir filosof, mən isə bir tarixçi kimi bu və ya digər hadisəyə öz baxışlarımızı bildirərdik. Söhbətlərimiz çox maraqlı keçərdi. İstər məqalələri, istər müəllifi olduğu monoqrafiyaları, istərsə də iştirakçılarından olduğu "Tarixi materializm", "Dialektik materializm" və "Politologiya" dərsliklərinin hazırlanması ilə bağlı fikirlərimizi bölüşərdik. Həsən müəllim həmkarlarının fikirlərinə çox diqqət göstərər, onların irad və təkliflərinə hörmətlə yanaşardı. O, həmçinin gənclərin elmi fəaliyyətinə də həmişə çox qayğıyla yanaşardı. Gənclərlə iş aparmaqdan böyük zövq alardı. Tələbələrini çox sevərdi. Boş vaxtlarında onu auditoriyalarda gənclərlə bir görmək olardı. Dərs saatları sanki Həsən müəllimə kifayət etmirdi. Əlavə məşğələlərə yer ayırmağı çox xoşlardı. Yetirmələri ilə fəxr edərdi. Bu səbəbdən də çalışdığı müddət ərzində o respublikamız, eləcə də keçmiş SSRİ respublikaları üçün çoxlu elmlər namizədi hazırlamışdı, elmi rəhbər kimi dəyərli tövsiyələrini aspirant və dissertantlardan əsirgəməmişdi. Bolqarıstan, Vyetnam, Monqolustan, Çexoslovakiya, Almaniya, eləcə də Rusiyanın müxtəlif regionları üzrə elmi-pedaqoji kadrların hazırlanmasında yaxından iştirak edərək, həmin ölkələrdən olan aspirant və dissertantlara da böyük kömək göstərirdi.

Həsən Şirəliyev xeyli monoqrafiya, kitabça, onlarca elmi məqalələrin müəllifi kimi fəlsəfənin müxtəlif sahələrinə öz töhfələrini vermiş alimlərimizdən idi, o, fəlsəfə kimi mühüm və çətin bir sahədə öz

sözünü demiş, mütəxəssis kimi xeyli iş görə bilmişdir. Həsən müəllimin elmi yaradıcılığında məhsuldar qüvvələrlə istehsal münasibətlərinin dialektikasının öyrənilməsi, eləcə də yeni istehsal münasibətlərinin məhsuldar qüvvələrin inkişafında başlıca amil olduğuna dair monoqrafiya və bir sıra məqalələrində problemin işlənməsi məsələsinə xüsusi diqqət yetirilmiş, həmçinin məişətin strukturu, onun ictimai münasibətlər sistemində rolu, bütünlükdə məişətin inkişaf qanunauyğunluqları və digər problemlərdən bəhs edən fikirləri onun "Məişətin formalaşması" və "Məişət" monoqrafiyalarında öz əksini tapmışdır. Professor Həsən Şirəliyevin elmi maraq dairəsinin obyektivi olan digər aktual problemlərdən biri də hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşması problemi idi. Belə ki, istedadlı alim bir sıra kitab və məqalələrində hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşmasının obyektiv və subyektiv amillərini, şəxsiyyətin mənəvi tərbiyəsi məsələlərini araşdırmış, "Politologiya" dərsliyində isə müasir dövrdə tələbələrin siyasi biliklərə yiyələnməsi formalarını, dövlət, siyasət, demokratiya və s. proseslərin öyrənilməsi yollarını, onların dünyagörüşlərinin formalaşmasındakı rolunu araşdırmışdır.

Həsən müəllim elmi-pedaqoji fəaliyyətlə yanaşı, universitetin ictimai həyatında da yaxından iştirak edərdi. İşlədiyi uzun illər ərzində o dəfələrlə universitet partiya komitəsinin büro üzvü, partiya katibinin müavini, həmişə Universitetin Böyük Elmi Şurasının üzvü, fəlsəfə elmləri üzrə Müdafiə Şurasının elmi katibi olmuş, Moskvada nəşr edilən "Nauçniy kommunizm" jurnalının redaksiya heyətində Azərbaycan filosoflarını təmsil etmişdir.

Həsən Şirəliyevin səmərəli fəaliyyəti diqqətdən kənarda qalmamışdır. Onun elmi inkişafı və peşəkar kadrların hazırlanması istiqamətində fəaliyyəti "Əməkdar elm xadimi" kimi yüksək fəxri adla qiymətləndirilmişdir.

Bu gün Həsən müəllim cismən aramızda olmasa da əziz xatirəsi onu tanıyanların yaddaşlarında yaşayır. Bu gün demək olar ki, elm və tədris müəssisələrinin hər birində onun yetirmələrinə rast gəlinir. Onun

yetirmələri bu gün mənim çalışdığım Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında da çalışırlar. Biz tez-tez söhbətlərimizdə Həsən müəllimi yada salır və xoş məramla anır, öz həmkarımız və dostumuzla fəxr edirik. Həsən müəllimin yetirmələri hər yerdə müəllimlərinin xatirəsini əziz tutur, onun ruhunu ehtiramla yad edirlər.

professor Seyfəddin Qəndilov.

MƏHSULDAR ALİM, PEŞƏKAR MÜƏLLİM

Elmi-pedaqoji ictimaiyyətimizin 80 illik yubileyini qeyd etməyə hazırlaşdığı Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, əməkdar elm xadimi, iqtisad elmləri doktoru, professor Aqil Əlirza oğlu Əliyev bəşəriyyətə ümummilli liderimiz Heydər Əliyev kimi bütün dünyada tanınan görkəmli şəxsiyyəti bəxş etmiş bir ailədə anadan olmuşdur. Xalqımızın haqlı olaraq fəxr etdiyi bu ailə elminizə, təhsilinizə, mədəniyyətinizə son dərəcə istedadlı, çox dəyərli şəxsiyyətlər vermişdir. Belə şəxsiyyətlərdən biri də uzun illərdən bəri sadə, mehriban və çox təvazökar bir insan kimi tanıdığım görkəmli iqtisadçı alim, böyük pedaqoq çox hörmətli Aqil müəllimdir. Öz istedadı, zəngin və səmərəli elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə o, da bu ailəni, eləcə də xalqımızı ucaltmış və şöhrətləndirmişdir.

Əliyevlər ailəsinin bugünkü ağsaqqalı prof.Aqil Əliyev ömrünün yarım əsrindən çoxunu Azərbaycan Dövlət Tibb Universitetində keçirmiş, bütün bu illər ərzində iqtisad elminin tədrisi ilə bağlı olan çox səmərəli dərslər, tədris vəsaitləri və dərslər proqramları yazmış, iqtisad elminin müxtəlif problemlərinə dair nəinki respublikamızda, onun hüdudlarından çox-çox uzaqlarda müsbət qarşılanan və yüksək qiymətləndirilən monoqrafiyalar nəşr etdirmişdir. Bunların içərisində onun 2002-ci ildə nəşr etdirdiyi "Bazar iqtisadiyyatına keçiddə dövlətin iqtisadi siyasəti", 2003-cü ildə Moskvanın "Gkonomika" nəşriyyatı tərəfindən nəşr edilmiş "Menedjment razvitiə: voprosı teorii i praktika upravleniə v stranax s perexodnoy gkonomikoy", 2006-cı ildə isə Moskva nəşriyyatında nəşr edilmiş yeni bir dəyərli monoqrafiyası işıq üzünə çıkmışdır. Məhz buna görə də təsadüfi deyildir ki, hörmətli yubilyarımız Aqil müəllim Beynəlxalq Menecment Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir. Hələ bundan əvvəl 2005-ci ildə isə elm və təhsil sahəsinə verdiyi dəyərli töhfələrə görə prof.Aqil Əliyev Beynəlxalq Menecment Akademiyasının fəxri diplomuna layiq görülmüşdür. Bu təsadüfi deyildir. Çünki, prof.Aqil Əliyev həmişə tədris sahəsindəki fəaliyyətini, elmi-metodiki işlərini dərin elmi-tədqiqatlarla, elmi-

axtarışlarla üzvü surətdə əlaqələndirmiş və bu işi peşəkar bir müəllim kimi həmişə dərin tədqiqatlar əsasında yüksək səviyyədə yerinə yetirmişdir.

Bu gün müstəqil Azərbaycan Respublikasında iqtisadçı müəllimlərimizin və alimlərimizin mötəbər ağsaqqalı kimi tanınan prof.Aqil Əliyevin onlar və yüzlərlə tələbəsi iqtisadiyyatımızın müxtəlif sahələrində uğurla çalışır, onun bilavasitə rəhbərliyi altında yetişmiş iqtisadçı alimlərimiz müstəqil Azərbaycanın bugünkü iqtisadi tərəqqisinin yüksəlişini təmin etmək sahəsində elmi axtarışlar aparır, öz tövsiyə və təklifləri, elmi ümumiləşmələri ilə bu işə kömək göstərirlər. Onun hazırladığı pedaqoji kadrlara bu gün ali məktəblərimizin hamısında rast gəlmək olar. Onun hazırladığı iqtisadçı kadrlar bu gün Azərbaycanda iqtisadi sahədə aparılan islahatların uğurla həyata keçirilməsində fəal iştirak edirlər. Hazırda Azərbaycanın elmi cəhətdən hərtərəfli əsaslandırılmış milli, iqtisadi inkişaf modelini, onun elmi-nəzəri istiqamətlərini hazırlamaq işində Aqil müəllimin əsərlərinin, elmi-tədqiqatlarının nəticələrinin çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Ulu liderimiz Heydər Əliyevin fərmanı, onun istək və arzusu ilə yaradılmış Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında Rəhbər kadrların hazırlanması və ixtisasının artırılması sahəsində aparılan işlərdə hörmətli yubilyarımız, prof.Aqil Əliyevin əsərləri bizə çox böyük elmi, metodiki kömək göstərir, eyni zamanda magistrlərimizin aspirantlarımızın və doktorantlarımızın siyasi, sosial-iqtisadi və hüquqi istiqamətlərdə apardıqları elmi tədqiqat işlərinə istiqamət verir.

Yubilyarımızın hazırladığı elmi-metodiki işlər, dərsliklər, dərs vəsaitləri və dərs proqramlarından Akademiyada tədris prosesində geniş istifadə edilir. Bu dəyərli və səmərəli faydalı işlərinə görə biz ona öz təşəkkür və minnətdarlığımızı bildirir, çoxsaylı kollektivimiz adından əziz yubilyara elmi-pedaqoji fəaliyyətində yeni, daha böyük uğurlar diləyir, ona uzun ömür, möhkəm can sağlığı arzu edirik.

professor Seyfəddin Qəndilov.

Seyfəddin Mirtağı oğlu Qəndilov 1953-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin "Tarix" fakültəsini bitirmiş, sonra Aspiranturada saxlanılmış və 1958-ci ildə namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək Universitetdə müəllim, eyni zamanda Komsomol Komitəsinin katibi vəzifəsində çalışmışdır. 1959-1962-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində, 1962-1966-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetində dosent, 1966-1970-ci illərdə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində kafedra müdiri, 1971-1998-ci illərdə Bakı Dövlət Universitetində professor və kafedra müdiri vəzifələrində çalışmışdır. 1967-ci ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə etmiş, 1969-cu ildə professor adını almışdır.

Professor S.Qəndilov 1965-1990-cı illərdə Azərbaycan Televiziyasının "Beynəlxalq həyat" məsələləri üzrə siyasi icmalçısı olmuş, 1995-ci ildə onun rəhbərliyi altında Təhsil Nazirliyinin işçi qrupu tərəfindən "Ali məktəblərdə humanitar elmlərin tədrisi və tətbiqinin təkmilləşdirilməsi konsepsiyası", 1997-ci ildə Nazirliyin ekspert qrupu tərəfindən "Humanitar elmlər üzrə ali təhsilin istiqamət və ixtisaslarına dair dövlət standartları" barədə sənədlər işlənib hazırlanmışdır.

Professor S.Qəndilov səmərəli xidmətlərinə görə "Əməkdar təbliğatçı" və "Əməkdar elm xadimi" fəxri adlarına layiq görülmüşdür.

Professor S.Qəndilovun tədqiqatlarının nəticələri 200-ə qədər elmi əsərdə, bir neçə monoqrafiya və dərsliklərdə əks olunmuşdur. Alimin rəhbərliyi altında 5 doktorluq və 30-dək namizədlik dissertasiyaları hazırlanmış və müdafiə edilmişdir.

O, Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin fərmanı ilə 1999-cu il fevralın 19-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, 2001-ci il oktyabrın 1-də isə Azərbaycan Respublikasının Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının üzvü təyin edilmişdir.

Professor S.Qəndilov beynəlxalq forumlarda və bir çox xarici ölkələrdə Azərbaycan elmini təmsil etmişdir.

Сейфаддин Миртаги оглы Гандилов в 1953 году закончил исторический факультет Бакинского Государственного Университета, затем был оставлен в аспирантуре и, защитив в 1958 году диссертацию на соискание ученой степени кандидата исторических наук, одновременно занимал должность преподавателя университета и секретаря Комитета комсомола. С 1959 по 1962 годы он занимал должность доцента в Азербайджанском Государственном Педагогическом Университете. С 1962 по 1966 год являлся доцентом Бакинского Государственного Университета, с 1966 по 1970 годы работал заведующим кафедрой в Азербайджанском Государственном Экономическом Университете, с 1971 по 1998 годы являлся заведующим кафедрой и профессором Бакинского Государственного университета. В 1967 году он защитил диссертацию на соискание ученой степени доктора наук, а в 1969 году получил звание профессора.

В 1965-1990 годах профессор Гандилов С.М. являлся политическим обозревателем по вопросам международной жизни на азербайджанском телевидении. В 1995 году рабочая группа министерства образования под его руководством подготовила "Усовершенствованную концепцию преподавания и исследования гуманитарных наук в высших учебных заведениях", а в 1997 году группа экспертов министерства образования во главе с Гандиловым С. разработала документ под названием "Государственные стандарты и направления в области преподавания гуманитарных наук в высшей школе".

Профессор С.Гандилов был удостоен почетных званий "Заслуженный пропагандист" и "Заслуженный деятель науки".

Научные исследования профессора Гандилова С. нашли отражение в 200 научных трудах, монографиях и учебниках. Под руководством ученого было подготовлено и защищено 5 докторских и около 30 кандидатских диссертаций.

Указом общенационального лидера Гейдара Алиева 19 февраля 1999 года профессор Гандилов С. был назначен ректором Академии Государственного Управления при Президенте Азербайджанской республики, а с 1 октября 2001 года - членом Совета по управлению государственной службой Азербайджанской республики.

Профессор Гандилов С. представлял науку Азербайджана во многих зарубежных странах на международных форумах.

Seyfeddin Mirtagi oglu Gandilov graduated from the State University of Azerbaijan in 1953 with a qualification of a historian. He got his post graduate degree in 1958 and taught at the department of History, at the same time being the secretary of Komsomol Committee of the university. In 1959-1962 period he was a lecture at the State Teacher's Training University, in 1962-1966 he acted as an assistant professor at Baku State University, in 1968-1970 he was the head of the History unit at the University of Economics. In 1967 he got his doctorate Degree and has been holding a professorship since 1968.

Professor S. Gandilov worked for the State Television "International life" program acting as a political commentator in the period of 1965-1990. In 1995 under his supervision a working group of the Ministry of Education prepared and issued a number of documents, among them: "The concept of reforming and advancement of humanities teaching at the higher educational institutions", "The state standards of teaching the humanities" (1997).

Professor S. Gandilov was awarded the titles of the "Honored Man of science" at the "Honored political commentator" for his high professionalism. The results of his research work are reflected in about 200 articles, monographs and textbooks. Under his supervision 5 doctoral and about 30 candidate dissertations have been done.

By the Directive of the President Heydar Aliyev, the all-national leader, of 19 February 1999, professor S. Gandilov was appointed the Rector of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan. On 1 October 2001 he was appointed a member of the Council for the Public Administration of the Republic of Azerbaijan.

Professor S. Gandilov was a reliable representative of the country at the international conferences and forums.

MÜNDƏRİCAT

Oxuculara.....	5
Müasir dövrün tələbi.....	9
Bugünkü dünya radikal siyasəti qəbul etmir.....	14
Ali məktəblərdə ictimai elmlərin tədrisi və tədqiqinin təkmilləşdirilməsi.....	23
Çoxpilləli təhsilə keçid və problemlərimiz.....	28
1998-ci il: siyasi iqlimdə nə gözlənilir.....	37
"Dirçəliş. XXI əsr" jurnalının yaradıcı heyəti ilə keçirilən görüşdə çıxış.....	39
Avropa-Xəzər dənizi beynəlxalq konfransında çıxış.....	42
Мы завоевали независимость и сохранили её - это великое достижение.....	46
Azərbaycan müstəqillik yollarında.....	50
Азербайджан на пути независимости.....	59
Düşdüyümüz şəraitdə apardığımız sülh danışıqları müharibə aparmaq qədər çətindir.....	68
Azərbaycanlıların soyqırımı gününə həsr olunmuş yığıncaqda çıxış.....	77
Sülhə aparan yollar şərəflidir.....	84
Azərbaycan xalq cümhuriyyətinin ildönümünə həsr olunmuş yığıncaqda nitq.....	94
Azərbaycan və Çin qadınları nümayəndələrinin yığıncağında çıxış.....	100
Milli qurtuluş gününə həsr olunmuş təntənəli yığıncaqda çıxış.....	107

ABŞ-da 11 sentyabrda törədilmiş terrorla əlaqədar keçirilən etiraz yığıncağında nitq.....	112
Müstəqilliyimizin 10 illiyinə həsr olunmuş elmi sessiyada məruzə.....	115
"Azərbaycan Respublikası 1991-2001" kitabının təqdimat mərasimində çıxış.....	123
Dünya azərbaycanlılarının I Qurultayının "Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzünün aradan qaldırılmasına dair" komissiyasının iclasında məruzə.....	131
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin yeni 2001-ci il, XXI əsr və III minillik münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciəti ilə əlaqədar Dövlət İdarəçilik Akademiyası kollektivinin yığıncağında məruzə.....	146
Azərbaycan dövlətinin inkişaf ideologiyası	160
"Müasir inteqrasiya proseslərində Yunanıstan və Azərbaycan Avropa Şurasının bərabər hüquqlu üzv dövlətləri kimi" elmi-praktik konfransda çıxış.....	169
Fransa Siyasi Elmlər Akademiyasının Prezidenti Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunun direktoru cənab Tiyeri de Monbrial ilə görüşdə çıxış.....	171
"Cənubi Qafqazda enerji siyasəti: Konfliktlər: reallıq və perspektivlər" mövzusunda keçirilmiş dəyirmi masada çıxış.....	175
20 yanvar şəhidlərinin xatirəsinə həsr olunmuş yığıncaqda çıxış.....	179
"Türklər, azərbaycanlılar, ermənilər: tarixi həqiqətin soyqırımı" kitabının təqdimatında çıxış.....	184
Milli dövlətçiliyimizlə əlaqədar dərin elmi təhlil.....	189

Beynəlxalq elmi sessiyada "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti və siyasi mühacirət" mövzusunda məruzə.....	200
Türkiyə İdarəçilik İnstitutunun rektoru, doktor, prof. Turqay Ergünlə görüşdə çıxış.....	223
Vətəndaş, şəxsiyyət və lider haqqında mükəmməl elmi-fəlsəfi əsər.....	229
"Heydər Əliyev gəncliyin seçimidir" mövzusunda keçirilmiş yığıncaqda çıxış.....	239
Professor Səttar Səfərovun "İlham Əliyev - Ümummilli liderliyə layiq şəxsiyyət" kitabının təqdimat mərasimində çıxış.....	242
Amerika alimi Frederik Starla görüşdə çıxış.....	248
The fall of Azerbaijan Democratic Republic and political emigration.....	251
Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin keçid dövrü ölkələrində hüquq islahatları layihəsinin rəhbəri, Bremmen universitetinin professoru cənab Rolf Knipperlə keçirilmiş görüşdə çıxış.....	267
Tariximizin salnaməsi obyektiv yazılmalıdır.....	270
Наша сила - в единстве.....	275
Mübarizlik və mətinlik nümunəsi.....	283
ABŞ-ın ölkəmizdəki səfiri cənab Reno Harnişlə keçirilmiş görüşdə çıxış.....	296
Heydər Əliyevin xatirəsinin anım mərasimində çıxış.....	298
İran-Azərbaycan əməkdaşlığı tarixi və həyatı zərurətdir.....	302
Azərbaycan qloballaşma dövrünə sosial-siyasi inkişaf və milli-mənəvi dəyərlərə sədaqət hissi ilə qədəm qoyur.....	308

Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərlik məharəti və dövlətçilik təcrübəsi bütün dövrlər üçün əhəmiyyətlidir.....	321
YAP günü-gündən qüdrətlənir.....	331
"Novruz bayramı" na həsr olunmuş tədbirdə çıxış.....	336
31 mart Azərbaycanlıların soyqırımına həsr olunmuş yığıncaqda çıxış.....	341
Qələbənin 60 illik yubileyinə həsr olunmuş tədbirdə çıxış.....	346
Ümummilli lider Heydər Əliyevin büstünün açılışı və "Dövlət İdarəçilik Akademiyası Heydər Əliyev dühasının bəhrəsidir" kitabının təqdimat mərasimində çıxış.....	350
Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 82-ci ildönümünə həsr olunmuş elmi sessiyada çıxış.....	358
Heydər Əliyevin dövlətçilik irsi Azərbaycanın progressiv inkişaf modelidir.....	362
Heydər Əliyev və Dövlət İdarəçilik Akademiyası.....	375
Ümummilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 82-ci ildönümünə həsr olunmuş elmi praktik konfransda çıxış.....	410
"Heydər Əliyev mənim həyatımda" kitabının təqdimat mərasimində çıxış.....	415
"Гейдар Алиев - жизнь замечательных людей" kitabının təqdimat mərasimində çıxış.....	417
Xalqa xidmət nümunəsi.....	419
Azərbaycan prezidentinin qətiyyətli addımları xalq tərəfindən tam dəstəklənir.....	428
YAP-ın Milli Məclisə seçkilərlə əlaqədar keçirdiyi mitinqdə çıxış.....	431
Elmi əsaslara söykənən dövlətçilik konsepsiyası.....	434

İqtisad elmləri doktoru, professor Səttar Səfərovun “Heydər Əliyev kursu yeni keyfiyyət halında: İqtisadiyyat, siyasət, problemlər, perspektivlər” kitabının təqdimat mərasimini açarkən giriş sözü.....	447
Xalqın Prezident İlham Əliyevə olan inamı iqtidarın növbəti seçki müvəffəqiyyətini təmin etdi.....	452
Azərbaycan dövlətçiliyinin simvolu.....	461
Xatirələr.....	471
Xatirəsi daim yaşayan insan.....	471
Görkəmli alim, nəcib insan, bacarıqlı idarəçi.....	476
Xatirəsi nurlu insan.....	478
Zaman-zaman seviləcək insan.....	480
İstedadlı alim, peşəkar müəllim.....	482
Yaddaşlarda yaşayan insan.....	487
Məhsuldar alim, peşəkar alim.....	491
Müəllif haqqında məlumat (Azərbaycan, rus və ingilis dillərində).....	493

Seyfəddin Mirtağı oğlu Qəndilov

Müstəqillik illərinin düşüncələri

Bakı - 2006

Çapa imzalanıb 19.05.2006.
Yığılmağa verilib 10.02.2006
Kağız formatı 70x100 1/16
F.ç.v.31.5 Ş.ç.v. 39.5
Sifariş № 1 Sayı 200 nüsxə
Qiyməti müqavilə ilə.

«NAKSUANA» nəşriyyatının
mətbəəsində çap olunmuşdur.

Bakı ş., Ə. Cavad küç.,9a. Tel.: 497-37-09

Ms. 241152